

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Khuddakanikāye

Paṭisambhidāmaggapāli

1. Mahāvaggo

Mātikā

1. Sotāvadhāne paññā sutamaye ñāṇam.
2. Sutvāna samvare paññā sīlamaye ñāṇam.
3. Samvaritvā samādahane paññā samādhībhāvanāmaye ñāṇam.
4. Paccayapariggahe paññā dhammatthitiñāṇam.
5. Atītānāgatapaccuppannānam dhammānam saṅkhipitvā vavatthāne paññā sammasane ñāṇam.
6. Paccuppannānam dhammānam vipariṇāmānupassane paññā udayabbayānupassane ñāṇam.
7. Ārammaṇam paṭisaṅkhā bhaṅgānupassane paññāvipassane ñāṇam.
8. Bhayatupaṭṭhāne paññā ādīnave ñāṇam.
9. Muñcitukamyatāpaṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā saṅkhārupekkhāsu ñāṇam.
10. Bahiddhā vuṭṭhānavivatṭane paññā gotrabhuñāṇam.
11. Dubhato vuṭṭhānavivatṭane paññā magge ñāṇam.
12. Payogappaṭipassaddhi paññā phale ñāṇam.
13. Chinnavaṭumānupassane [[chinnamanupassane \(syā.\)](#), [chinnavaṭṭamanupassane \(sī. aṭṭha.\)](#)] paññā vimuttiñāṇam.
14. Tadā samudāgate [[samupāgate \(syā.\)](#)] dhamme passane paññā paccavekkhaṇe ñāṇam.
15. Ajjhattavavatthāne paññā vatthunānatte ñāṇam.
16. Bahiddhāvavatthāne paññā gocaranānatte ñāṇam.
17. Cariyāvavatthāne paññā cariyānānatte ñāṇam.
18. Catudhammadavavatthāne paññā bhūminānatte ñāṇam.

- 19.** Navadhammavavatthāne paññā dhammanānatte ñāṇam.
- 20.** Abhiññāpaññā ñātaṭṭhe ñāṇam.
- 21.** Pariññāpaññā tīraṇaṭṭhe ñāṇam.
- 22.** Pahāne paññā pariccāgaṭṭhe ñāṇam.
- 23.** Bhāvanāpaññā ekarasaṭṭhe ñāṇam.
- 24.** Sacchikiriyāpaññā phassanaṭṭhe [phusanaṭṭhe (ka.)] ñāṇam.
- 25.** Atthanānatte paññā atthapaṭisambhide ñāṇam.
- 26.** Dhammanānatte paññā dhammapaṭisambhide ñāṇam.
- 27.** Niruttinānatte paññā niruttipaṭisambhide ñāṇam.
- 28.** Paṭibhānanānatte paññā [paṭibhānanāatte (syā.)] paṭibhānapaṭisambhide ñāṇam.
- 29.** Vihāranānatte paññā vihāraṭṭhe ñāṇam.
- 30.** Samāpattinānatte paññā samāpattaṭṭhe ñāṇam.
- 31.** Vihārasamāpattinānatte paññā vihārasamāpattaṭṭhe ñāṇam.
- 32.** Avikkhepaparisuddhattā āsavasamucchede paññā ānantarikasamādhimhi ñāṇam.
- 33.** Dassanādhipateyyam santo ca vihārādhigamo pañītādhimuttatā paññā arañavihāre ñāṇam.
- 34.** Dvīhi balehi samannāgatattā tayo ca saṅkhārānaṁ paṭippassaddhiyā soḷasahi ñāṇacariyāhi navahi samādhicariyāhi vasibhāvatā paññā nirodhasamāpattiyā ñāṇam.
- 35.** Sampajānassa pavattapariyādāne paññā parinibbāne ñāṇam.
- 36.** Sabbadhammānaṁ sammā samucchede nirodhe ca anupaṭṭhānatā paññā samasīsaṭṭhe ñāṇam.
- 37.** Puthunānattatejapariyādāne paññā sallekhaṭṭhe ñāṇam.
- 38.** Asallīnattapahitattapaggahaṭṭhe paññā vīriyārambhe ñāṇam.
- 39.** Nānādhammappakāsanatā paññā atthasandassane ñāṇam.
- 40.** Sabbadhammānaṁ ekasaṅghatānānattekattapaṭivedhe paññā dassanavisuddhiñāṇam.
- 41.** Veditattā paññā khantiñāṇam.
- 42.** Phuṭṭhattā paññā pariyoḡāhaṇe [pariyogāhane (syā.)] ñāṇam.

43. Samodahane paññā padesavihāre ñāṇam.
44. Adhipatattā paññā saññāvivatṭe ñāṇam.
45. Nānatte paññā cetovivatṭe ñāṇam.
46. Adhiṭṭhāne paññā cittavivatṭe ñāṇam.
47. Suññate paññā ñānavivatṭe ñāṇam.
48. Vosagge [vossagge (bahūsu)] paññā vimokkhavivatṭe ñāṇam.
49. Tathaṭṭhe paññā saccavivatṭe ñāṇam.
50. Kāyampi cittampi ekavavatthānatā sukhasaññāñca lahusaññāñca adhiṭṭhānavasena ijjhanaṭṭhe paññā iddhividhe ñāṇam.
51. Vitakkavipphāravasena nānattekattasaddanimittānam pariyoḡāhaṇe paññā sotadhātuvisuddhiñāṇam.
52. Tiṇṇannam cittānam vippahārattā indriyānam pasādavasena nānattekattaviññāṇacariyā pariyoḡāhaṇe paññā cetopariyañāṇam.
53. Paccayappavattānam dhammānam nānattekattakammavipphāravasena pariyoḡāhaṇe paññā pubbenivāsānussatiñāṇam.
54. Obhāsavasena nānattekattarūpanimittānam dassanaṭṭhe paññā dibbacakkhuñāṇam.
55. Catusaṭṭhiyā ākārehi tiṇṇannam indriyānam vasibhāvatā paññā āsavānam khaye ñāṇam.
56. Pariññāṭṭhe paññā dukkhe ñāṇam.
57. Pahānaṭṭhe paññā samudaye ñāṇam.
58. Sacchikiriyaṭṭhe paññā nirodhe ñāṇam.
59. Bhāvanaṭṭhe paññā magge ñāṇam.
60. Dukkhe ñāṇam.
61. Dukkhasamudaye ñāṇam.
62. Dukkhanirodhe ñāṇam.
63. Dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya ñāṇam.
64. Atthapaṭisambhide ñāṇam.
65. Dhammapaṭisambhide ñāṇam.

- 66.** Niruttipaṭisambhide ñāṇam.
- 67.** Paṭibhānapaṭisambhide ñāṇam.
- 68.** Indriyaparopariyatte ñāṇam.
- 69.** Sattānaṁ āsayānusaye ñāṇam.
- 70.** Yamakapāṭihīre ñāṇam.
- 71.** Mahākaruṇāsamāpattiyyā ñāṇam.
- 72.** Sabbaññutaññāṇam.
- 73.** Anāvaraṇaññāṇam.

Imāni tesattati ñāṇāni. Imesaṁ tesattatiyā ñāṇānam sattasaṭṭhi ñāṇāni sāvakasādhāraṇāni; cha ñāṇāni asādhāraṇāni sāvakehi.

Mātikā niṭṭhitā.

1. Ñāṇakathā

1. Sutamayañāṇaniddeso

1. Katham sotāvadhāne paññā sutamaye ñāṇam?

“Ime dhammā abhiññeyyā”ti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye ñāṇam.

“Ime dhammā pariññeyyā”ti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye ñāṇam.

“Ime dhammā pahātabbā”ti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye ñāṇam.

“Ime dhammā bhāvetabbā”ti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye ñāṇam.

“Ime dhammā sacchikātabbā”ti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye ñāṇam.

“Ime dhammā hānabhāgīyā”ti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye ñāṇam.

“Ime dhammā ṭhitibhāgīyā”ti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye ñāṇam.

“Ime dhammā visesabhāgīyā”ti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye ñāṇam.

“Ime dhammā nibbedhabhāgīyā”ti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye ñāṇam.

“Sabbe saṅkhārā aniccā”ti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye ñāṇam.

“Sabbe saṅkhārā dukkhā”ti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye ñāṇam.

“Sabbe dhammā anattā”ti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye ñāṇam.

“Idam dukkham ariyasacca”nti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye nānam.

“Idam dukkhasamudayam [dukkhasamudayo (syā.)] ariyasacca”nti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye nānam.

“Idam dukkhanirodham [dukkhanirodho (syā.) aṭṭhakathā oloketabbā] ariyasacca”nti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye nānam.

“Idam dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyasacca”nti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye nānam.

2. Katham “ime dharmā abhiññeyyā”ti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye nānam?

Eko dhammo abhiññeyyo – sabbe sattā āhāratthitikā. Dve dharmā abhiññeyyā – dve dhātuyo. Tayo dharmā abhiññeyyā – tisso dhātuyo. Cattāro dharmā abhiññeyyā – cattāri ariyasaccāni. Pañca dharmā abhiññeyyā – pañca vimuttāyatānāni. Cha dharmā abhiññeyyā – cha anuttariyāni. Satta dharmā abhiññeyyā – satta niddasavatthūni. Aṭṭha dharmā abhiññeyyā – aṭṭha abhibhāyatanāni. Nava dharmā abhiññeyyā – nava anupubbavīhārā. Dasa dharmā abhiññeyyā – dasa nijjaravatthūni.

3. “Sabbam, bhikkhave, abhiññeyyam. Kiñca, bhikkhave, sabbam abhiññeyyam? Cakkhu [cakkhum (syā. ka.)], bhikkhave, abhiññeyyam; rūpā abhiññeyyā; cakkhuviññānam abhiññeyyam; cakkhusamphasso abhiññeyyo; yampidaṁ [yamidam (ka.) sam. ni. 4.52 passitabbo] cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukham vā dukkham vā adukkhamasukham vā, tampi abhiññeyyam. Sotam abhiññeyyam; saddā abhiññeyyā...pe... ghānam abhiññeyyam; gandhā abhiññeyyā... jivhā abhiññeyyā; rasā abhiññeyyā... kāyo abhiññeyyo; phoṭṭhabbā abhiññeyyā... mano abhiññeyyo; dharmā abhiññeyyā; manoviññānam abhiññeyyam, manosamphasso abhiññeyyo; yampidaṁ manosamphassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukham vā dukkham vā adukkhamasukham vā, tampi abhiññeyyam.”

Rūpam abhiññeyyam; vedanā abhiññeyyā; saññā abhiññeyyā; saṅkhārā abhiññeyyā; viññānam abhiññeyyam.

Cakkhu abhiññeyyam; sotam abhiññeyyam; ghānam abhiññeyyam; jivhā abhiññeyyā; kāyo abhiññeyyo; mano abhiññeyyo. Rūpā abhiññeyyā; saddā abhiññeyyā; gandhā abhiññeyyā; rasā abhiññeyyā; phoṭṭhabbā abhiññeyyā; dharmā abhiññeyyā. Cakkhuvttññānam abhiññeyyam; sotaviññānam abhiññeyyam; ghānaviññānam abhiññeyyam; jivhāviññānam abhiññeyyam; kāyaviviññānam abhiññeyyam; manoviññānam abhiññeyyam. Cakkhusamphasso abhiññeyyo; sotasamphasso abhiññeyyo; ghānasamphasso abhiññeyyo; jivhāsamphasso abhiññeyyo; kāyasamphasso abhiññeyyo; manosamphasso abhiññeyyo; cakkhusamphassajā vedanā abhiññeyyā; sotasamphassajā vedanā abhiññeyyā; ghānasamphassajā vedanā abhiññeyyā; jivhāsamphassajā vedanā abhiññeyyā; kāyasamphassajā vedanā abhiññeyyā; manosamphassajā vedanā abhiññeyyā. Rūpasaññā abhiññeyyā; saddasaññā abhiññeyyā; gandhasaññā abhiññeyyā; rasasaññā abhiññeyyā; phoṭṭhabbasaññā abhiññeyyā; dharmasaññā abhiññeyyā. Rūpasañcetanā abhiññeyyā; saddasañcetanā abhiññeyyā; gandhasañcetanā abhiññeyyā; rasasañcetanā abhiññeyyā; phoṭṭhabbasañcetanā abhiññeyyā; dharmasañcetanā abhiññeyyā. Rūpatañhā abhiññeyyā; saddatañhā abhiññeyyā; gandhatañhā abhiññeyyā; rasatañhā abhiññeyyā; phoṭṭhabbatañhā abhiññeyyā; dharmatañhā abhiññeyyā. Rūpavitakko abhiññeyyo; saddavitakko abhiññeyyo; gandhavitakko abhiññeyyo; rasavitakko abhiññeyyo; phoṭṭhabbavitakko abhiññeyyo; dhammadvitakko abhiññeyyo. Rūpavicāro abhiññeyyo; saddavicāro abhiññeyyo; gandhavicāro abhiññeyyo; rasavicāro abhiññeyyo; phoṭṭhabbavicāro abhiññeyyo; dhammadvicāro abhiññeyyo.

4. Pathavīdhātu abhiññeyyā; āpodhātu abhiññeyyā; tejodhātu abhiññeyyā; vāyodhātu abhiññeyyā; ākāsadhātu abhiññeyyā; viññāṇadhātu abhiññeyyā.

Pathavīkasiṇam abhiññeyyam; āpokasiṇam abhiññeyyam; tejokasiṇam abhiññeyyam; vāyokasiṇam abhiññeyyam; nīlakasiṇam abhiññeyyam; pītakasiṇam abhiññeyyam; lohitakasiṇam abhiññeyyam; odātakasiṇam abhiññeyyam; ākāsakasiṇam abhiññeyyam; viññāṇakasiṇam abhiññeyyam.

Kesā abhiññeyyā; lomā abhiññeyyā; nakhā abhiññeyyā; dantā abhiññeyyā; taco abhiññeyyo, maṃsaṃ abhiññeyyam; nhārū [nahārū (syā.)] abhiññeyyā; aṭṭhī abhiññeyyā; aṭṭhimiñjā abhiññeyyā [aṭṭhimañjam abhiññeyyam (syā. ka.)]; vakkaṃ abhiññeyyam; hadayaṃ abhiññeyyam; yakanaṃ abhiññeyyam; kilomakaṃ abhiññeyyam; pihakaṃ abhiññeyyam; papphāsam abhiññeyyam; antaṃ abhiññeyyam antaguṇam abhiññeyyam; udariyaṃ abhiññeyyam; karīsaṃ abhiññeyyam; pittam abhiññeyyam; semhaṃ abhiññeyyam; pubbo abhiññeyyo; lohitam abhiññeyyam; sedo abhiññeyyo; medo abhiññeyyo; assu abhiññeyyam; vasā abhiññeyyā; kheļo abhiññeyyo; siṅghānikā abhiññeyyā; lasikā abhiññeyyā; muttaṃ abhiññeyyam; matthaluṅgaṃ abhiññeyyam.

Cakkhāyatanaṃ abhiññeyyam; rūpāyatanaṃ abhiññeyyam. Sotāyatanaṃ abhiññeyyam; saddāyatanaṃ abhiññeyyam. Ghānāyatanaṃ abhiññeyyam; gandhāyatanaṃ abhiññeyyam. Jivhāyatanaṃ abhiññeyyam; rasāyatanaṃ abhiññeyyam. Kāyāyatanaṃ abhiññeyyam; phoṭṭhabbāyatanaṃ abhiññeyyam. Manāyatanaṃ abhiññeyyam; dhammāyatanaṃ abhiññeyyam.

Cakkhudhātu abhiññeyyā; rūpadhātu abhiññeyyā; cakkhuviññāṇadhātu abhiññeyyā. Sotadhātu abhiññeyyā; saddadhātu abhiññeyyā; sotaviññāṇadhātu abhiññeyyā. Ghānadhātu abhiññeyyā; gandhadhātu abhiññeyyā; ghānaviññāṇadhātu abhiññeyyā. Jivhādhātu abhiññeyyā; rasadhātu abhiññeyyā; jivhāviññāṇadhātu abhiññeyyā. Kāyadhātu abhiññeyyā; phoṭṭhabbadhātu abhiññeyyā; kāyaviññāṇadhātu abhiññeyyā. Manodhātu abhiññeyyā; dhammadhātu abhiññeyyā; manoviññāṇadhātu abhiññeyyā.

Cakkhundriyaṃ abhiññeyyam; sotindriyaṃ abhiññeyyam; ghānindriyaṃ abhiññeyyam; jivhindriyaṃ abhiññeyyam; kāyindriyaṃ abhiññeyyam; manindriyaṃ abhiññeyyam; jīvitindriyaṃ abhiññeyyam; itthindriyaṃ abhiññeyyam; purisindriyaṃ abhiññeyyam; sukhindriyaṃ abhiññeyyam; dukkhindriyaṃ abhiññeyyam; somanassindriyaṃ abhiññeyyam; domanassindriyaṃ abhiññeyyam; upekkhindriyaṃ abhiññeyyam; saddhindriyaṃ abhiññeyyam; vīriyindriyaṃ [vīriyindriyaṃ (syā.)] abhiññeyyam; satindriyaṃ abhiññeyyam; samādhindriyaṃ abhiññeyyam; paññindriyaṃ abhiññeyyam; anaññātaññassāmītindriyaṃ abhiññeyyam; aññindriyaṃ abhiññeyyam; aññātāvindriyaṃ abhiññeyyam.

5. Kāmadhātu abhiññeyyā; rūpadhātu abhiññeyyā; arūpadhātu abhiññeyyā. Kāmabhavo abhiññeyyo; rūpabhavo abhiññeyyo; arūpabhavo abhiññeyyo. Saññābhavo abhiññeyyo; asaññābhavo abhiññeyyo; nevasaññānāsaññābhavo abhiññeyyo. Ekavokārabhavo abhiññeyyo; catuvokārabhavo abhiññeyyo; pañcavokārabhavo abhiññeyyo.

6. Paṭhamam jhānam [paṭhamajjhānam (syā.) evamīdisesu ṭhānesu] abhiññeyyam; dutiyam jhānam abhiññeyyam; tatiyam jhānam abhiññeyyam; catuttham jhānam abhiññeyyam. Mettāacetovimutti abhiññeyyā; karuṇāacetovimutti abhiññeyyā; muditāacetovimutti abhiññeyyā; upekkhāacetovimutti abhiññeyyā. Ākāsānañcāyatanasamāpatti abhiññeyyā; viññāṇañcāyatanasamāpatti abhiññeyyā; ākiñcaññāyatanasamāpatti abhiññeyyā; nevasaññānāsaññāyatanasamāpatti abhiññeyyā.

Avijjā abhiññeyyā; saṅkhārā abhiññeyyā; viññāṇam abhiññeyyam; nāmarūpam abhiññeyyam; saḷāyatanaṃ abhiññeyyam; phasso abhiññeyyo; vedanā abhiññeyyā; taṇhā abhiññeyyā; upādānam abhiññeyyam; bhavo abhiññeyyo; jāti abhiññeyyā; jarāmaraṇam abhiññeyyam.

7. Dukkham abhiññeyyam; dukkhasamudayo abhiññeyyo; dukkhanirodho abhiññeyyo; dukkhanirodhagāminī paṭipadā abhiññeyyā. Rūpam abhiññeyyam; rūpasamudayo abhiññeyyo; rūpanirodho abhiññeyyo; rūpanirodhagāminī paṭipadā abhiññeyyā. Vedanā abhiññeyyā...pe... saññā abhiññeyyā...pe... saṅkhārā abhiññeyyā...pe... viññāṇam abhiññeyyam. Cakkhu abhiññeyyam...pe... jarāmarañam abhiññeyyam; jarāmarañasamudayo abhiññeyyo; jarāmarañanirodho abhiññeyyo; jarāmarañanirodhagāminī paṭipadā abhiññeyyā.

Dukkhassa pariññattho abhiññeyyo; dukkhasamudayassa pahānattho abhiññeyyo; dukkhanirodhassa sacchikiriyattho abhiññeyyo; dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya bhāvanaṭṭho abhiññeyyo. Rūpassa pariññattho abhiññeyyo; rūpasamudayassa pahānattho abhiññeyyo; rūpanirodhassa sacchikiriyattho abhiññeyyo; rūpanirodhagāminiyā paṭipadāya bhāvanaṭṭho abhiññeyyo. Vedanāya...pe... saññāya... saṅkhārānaṁ... viññāṇassa... cakkhusa...pe... jarāmarañassa pariññattho abhiññeyyo; jarāmarañasamudayassa pahānattho abhiññeyyo; jarāmarañanirodhassa sacchikiriyattho abhiññeyyo; jarāmarañanirodhagāminiyā paṭipadāya bhāvanaṭṭho abhiññeyyo.

Dukkhassa pariññāpaṭivedhaṭṭho abhiññeyyo; dukkhasamudayassa pahānapaṭivedhaṭṭho abhiññeyyo; dukkhanirodhassa sacchikiriyāpaṭivedhaṭṭho abhiññeyyo; dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya bhāvanāpaṭivedhaṭṭho abhiññeyyo. Rūpassa pariññāpaṭivedhaṭṭho abhiññeyyo; rūpasamudayassa pahānapaṭivedhaṭṭho abhiññeyyo; rūpanirodhassa sacchikiriyāpaṭivedhaṭṭho abhiññeyyo; rūpanirodhagāminiyā paṭipadāya bhāvanāpaṭivedhaṭṭho abhiññeyyo. Vedanāya...pe... saññāya... saṅkhārānaṁ... viññāṇassa... cakkhusa...pe... jarāmarañassa pariññāpaṭivedhaṭṭho abhiññeyyo; jarāmarañasamudayassa pahānapaṭivedhaṭṭho abhiññeyyo; jarāmarañanirodhassa sacchikiriyāpaṭivedhaṭṭho abhiññeyyo; jarāmarañanirodhagāminiyā paṭipadāya bhāvanāpaṭivedhaṭṭho abhiññeyyo.

8. Dukkham abhiññeyyam; dukkhasamudayo abhiññeyyo; dukkhanirodho abhiññeyyo; dukkhassa samudayanirodho abhiññeyyo; dukkhassa chandarāganirodho abhiññeyyo; dukkhassa assādo abhiññeyyo; dukkhassa ādīnavo abhiññeyyo; dukkhassa nissaraṇam abhiññeyyam. Rūpam abhiññeyyam; rūpasamudayo abhiññeyyo; rūpanirodho abhiññeyyo; rūpassa samudayanirodho abhiññeyyo; rūpassa chandarāganirodho abhiññeyyo; rūpassa assādo abhiññeyyo; rūpassa ādīnavo abhiññeyyo; rūpassa nissaraṇam abhiññeyyam. Vedanā abhiññeyyā...pe... saññā abhiññeyyā...saṅkhārā abhiññeyyā... viññāṇam abhiññeyyam... cakkhu abhiññeyyam...pe... jarāmarañam abhiññeyyam; jarāmarañasamudayo abhiññeyyo; jarāmarañanirodho abhiññeyyo; jarāmarañassa samudayanirodho abhiññeyyo; jarāmarañassa chandarāganirodho abhiññeyyo; jarāmarañassa assādo abhiññeyyo; jarāmarañassa ādīnavo abhiññeyyo; jarāmarañassa nissaraṇam abhiññeyyam.

Dukkham abhiññeyyam; dukkhasamudayo abhiññeyyo; dukkhanirodho abhiññeyyo; dukkhanirodhagāminī paṭipadā abhiññeyyā; dukkhassa assādo abhiññeyyo; dukkhassa ādīnavo abhiññeyyo; dukkhassa nissaraṇam abhiññeyyam. Rūpam abhiññeyyam; rūpasamudayo abhiññeyyo; rūpanirodho abhiññeyyo; rūpanirodhagāminī paṭipadā abhiññeyyā; rūpassa assādo abhiññeyyo; rūpassa ādīnavo abhiññeyyo; rūpassa nissaraṇam abhiññeyyam. Vedanā abhiññeyyā...pe... saññā abhiññeyyā...saṅkhārā abhiññeyyā... viññāṇam abhiññeyyam... cakkhu abhiññeyyam...pe... jarāmarañam abhiññeyyam; jarāmarañasamudayo abhiññeyyo; jarāmarañanirodho abhiññeyyo; jarāmarañassa assādo abhiññeyyo; jarāmarañassa ādīnavo abhiññeyyo; jarāmarañassa nissaraṇam abhiññeyyam.

9. Aniccānupassanā abhiññeyyā; dukkhānupassanā abhiññeyyā; anattānupassanā abhiññeyyā; nibbidānupassanā abhiññeyyā; virāgānupassanā abhiññeyyā; nirodhānupassanā abhiññeyyā; paṭinissaggānupassanā abhiññeyyā. Rūpe aniccānupassanā abhiññeyyā; rūpe dukkhānupassanā abhiññeyyā; rūpe anattānupassanā abhiññeyyā; rūpe nibbidānupassanā abhiññeyyā; rūpe virāgānupassanā abhiññeyyā; rūpe nirodhānupassanā abhiññeyyā; rūpe paṭinissaggānupassanā

abhiññeyyā. Vedanāya...pe... saññāya... sañkhāresu... viññāne... cakkhusmiṁ...pe... jarāmaraṇe aniccānupassanā abhiññeyyā; jarāmaraṇe dukkhānupassanā abhiññeyyā; jarāmaraṇe anattānupassanā abhiññeyyā; jarāmaraṇe nibbidānupassanā abhiññeyyā; jarāmaraṇe virāgānupassanā abhiññeyyā; jarāmaraṇe nirodhānupassanā abhiññeyyā; jarāmaraṇe paṭinissaggānupassanā abhiññeyyā.

10. Uppādo abhiññeyyo; pavattam abhiññeyyam; nimittam abhiññeyyam; āyūhanā [āyuhānā (syā.) evamuparipi] abhiññeyyā; paṭisandhi abhiññeyyā; gati abhiññeyyā; nibbatti abhiññeyyā; upapatti abhiññeyyā; jāti abhiññeyyā; jarā abhiññeyyā; byādhi abhiññeyyo, maraṇam abhiññeyyam; soko abhiññeyyo; paridevo abhiññeyyo; upāyāso abhiññeyyo.

Anuppādo abhiññeyyo; appavattam abhiññeyyam; animittam abhiññeyyam; anāyūhanā [anāyuhānā (syā.) evamuparipi] abhiññeyyā; appaṭisandhi abhiññeyyā; agati abhiññeyyā; anibbatti abhiññeyyā; anupapatti abhiññeyyā; ajāti abhiññeyyā; ajarā abhiññeyyā; abyādhi abhiññeyyo; amataṁ abhiññeyyam; asoko abhiññeyyo; aparidevo abhiññeyyo; anupāyāso abhiññeyyo.

Uppādo abhiññeyyo; anuppādo abhiññeyyo; pavattam abhiññeyyam; appavattam abhiññeyyam. Nimittam abhiññeyyam; animittam abhiññeyyam. Āyūhanā abhiññeyyā; anāyūhanā abhiññeyyā. Paṭisandhi abhiññeyyā; appaṭisandhi abhiññeyyā. Gati abhiññeyyā; agati abhiññeyyā. Nibbatti abhiññeyyā; anibbatti abhiññeyyā. Upapatti abhiññeyyā; anupapatti abhiññeyyā. Jāti abhiññeyyā; ajāti abhiññeyyā. Jarā abhiññeyyā; ajarā abhiññeyyā. Byādhi abhiññeyyo; abyādhi abhiññeyyo. Maraṇam abhiññeyyam; amataṁ abhiññeyyam. Soko abhiññeyyo; asoko abhiññeyyo. Paridevo abhiññeyyo; aparidevo abhiññeyyo. Upāyāso abhiññeyyo; anupāyāso abhiññeyyo.

Uppādo dukkhanti abhiññeyyam. Pavattam dukkhanti abhiññeyyam. Nimittam dukkhanti abhiññeyyam. Āyūhanā dukkhanti abhiññeyyam. Paṭisandhi dukkhanti abhiññeyyam. Gati dukkhanti abhiññeyyam. Nibbatti dukkhanti abhiññeyyam. Upapatti dukkhanti abhiññeyyam. Jāti dukkhanti abhiññeyyam. Jarā dukkhanti abhiññeyyam. Byādhi dukkhanti abhiññeyyam. Maraṇam dukkhanti abhiññeyyam. Soko dukkhanti abhiññeyyam. Paridevo dukkhanti abhiññeyyam. Upāyāso dukkhanti abhiññeyyam.

Anuppādo sukhanti abhiññeyyam. Appavattam sukhanti abhiññeyyam. Animittam sukhanti abhiññeyyam. Anāyūhanā sukhanti abhiññeyyam. Appaṭisandhi sukhanti abhiññeyyam. Agati sukhanti abhiññeyyam. Anibbatti sukhanti abhiññeyyam. Anupapatti sukhanti abhiññeyyam. Ajāti sukhanti abhiññeyyam. Ajarā sukhanti abhiññeyyam. Abyādhi sukhanti abhiññeyyam. Amataṁ sukhanti abhiññeyyam. Asoko sukhanti abhiññeyyam. Aparidevo sukhanti abhiññeyyam. Anupāyāso sukhanti abhiññeyyam.

Uppādo dukkham, anuppādo sukhanti abhiññeyyam. Pavattam dukkham, appavattam sukhanti abhiññeyyam. Nimittam dukkham, animittam sukhanti abhiññeyyam. Āyūhanā dukkham, anāyūhanā sukhanti abhiññeyyam. Paṭisandhi dukkham, appaṭisandhi sukhanti abhiññeyyam. Gati dukkham, agati sukhanti abhiññeyyam. Nibbatti dukkham, anibbatti sukhanti abhiññeyyam. Upapatti dukkham, anupapatti sukhanti abhiññeyyam. Jāti dukkham, ajāti sukhanti abhiññeyyam. Jarā dukkham, ajarā sukhanti abhiññeyyam. Byādhi dukkham, abyādhi sukhanti abhiññeyyam. Maraṇam dukkham, amataṁ sukhanti abhiññeyyam. Soko dukkham, asoko sukhanti abhiññeyyam. Paridevo dukkham, aparidevo sukhanti abhiññeyyam. Upāyāso dukkham, anupāyāso sukhanti abhiññeyyam.

Uppādo bhayanti abhiññeyyam. Pavattam bhayanti abhiññeyyam. Nimittam bhayanti abhiññeyyam. Āyūhanā bhayanti abhiññeyyam. Paṭisandhi bhayanti abhiññeyyam. Gati bhayanti abhiññeyyam. Nibbatti bhayanti abhiññeyyam. Upapatti bhayanti abhiññeyyam. Jāti bhayanti abhiññeyyam. Jarā bhayanti abhiññeyyam. Byādhi bhayanti abhiññeyyam. Maraṇam bhayanti abhiññeyyam. Soko bhayanti abhiññeyyam. Paridevo bhayanti abhiññeyyam. Upāyāso bhayanti abhiññeyyam.

Anuppādo khemanti abhiññeyyam. Appavattam khemanti abhiññeyyam. Animittam khemanti abhiññeyyam. Anāyūhanā khemanti abhiññeyyam. Appaṭisandhi khemanti abhiññeyyam. Agati khemanti abhiññeyyam. Anibbatti khemanti abhiññeyyam. Anupapatti khemanti abhiññeyyam. Ajāti khemanti abhiññeyyam. Ajarā khemanti abhiññeyyam. Abyādhi khemanti abhiññeyyam. Amataṁ khemanti abhiññeyyam. Asoko khemanti abhiññeyyam. Aparidevo khemanti abhiññeyyam. Anupāyāso khemanti abhiññeyyam.

Uppādo bhayam, anuppādo khemanti abhiññeyyam. Pavattam bhayam, appavattam khemanti abhiññeyyam. Nimittam bhayam, animittam khemanti abhiññeyyam. Āyūhanā bhayam, anāyūhanā khemanti abhiññeyyam. Paṭisandhi bhayam, appaṭisandhi khemanti abhiññeyyam. Gati bhayam, agati khemanti abhiññeyyam. Nibbatti bhayam, anibbatti khemanti abhiññeyyam. Upapatti bhayam, anupapatti khemanti abhiññeyyam. Jāti bhayam, ajāti khemanti abhiññeyyam. Jarā bhayam, ajarā khemanti abhiññeyyam. Byādhi bhayam, abyādhi khemanti abhiññeyyam. Maraṇam bhayam, amataṁ khemanti abhiññeyyam. Soko bhayam, asoko khemanti abhiññeyyam. Paridevo bhayam, aparidevo khemanti abhiññeyyam. Upāyāso bhayam, anupāyāso khemanti abhiññeyyam.

Uppādo sāmisanti abhiññeyyam. Pavattam sāmisanti abhiññeyyam. Nimittam sāmisanti abhiññeyyam. Āyūhanā sāmisanti abhiññeyyam. Paṭisandhi sāmisanti abhiññeyyam. Gati sāmisanti abhiññeyyam. Nibbatti sāmisanti abhiññeyyam. Upapatti sāmisanti abhiññeyyam. Jāti sāmisanti abhiññeyyam. Jarā sāmisanti abhiññeyyam. Byādhi sāmisanti abhiññeyyam. Maraṇam sāmisanti abhiññeyyam. Soko sāmisanti abhiññeyyam. Paridevo sāmisanti abhiññeyyam. Upāyāso sāmisanti abhiññeyyam.

Anuppādo nirāmisanti abhiññeyyam. Appavattam nirāmisanti abhiññeyyam. Animittam nirāmisanti abhiññeyyam. Anāyūhanā nirāmisanti abhiññeyyam. Appaṭisandhi nirāmisanti abhiññeyyam. Agati nirāmisanti abhiññeyyam. Anibbatti nirāmisanti abhiññeyyam. Anupapatti nirāmisanti abhiññeyyam. Ajāti nirāmisanti abhiññeyyam. Ajarā nirāmisanti abhiññeyyam. Abyādhi nirāmisanti abhiññeyyam. Amataṁ nirāmisanti abhiññeyyam. Asoko nirāmisanti abhiññeyyam. Aparidevo nirāmisanti abhiññeyyam. Anupāyāso nirāmisanti abhiññeyyam.

Uppādo sāmisam, anuppādo nirāmisanti abhiññeyyam. Pavattam sāmisam, appavattam nirāmisanti abhiññeyyam. Nimittam sāmisam, animittam nirāmisanti abhiññeyyam. Āyūhanā sāmisam, anāyūhanā nirāmisanti abhiññeyyam. Paṭisandhi sāmisam, appaṭisandhi nirāmisanti abhiññeyyam. Gati sāmisam, agati nirāmisanti abhiññeyyam. Nibbatti sāmisam, anibbatti nirāmisanti abhiññeyyam. Upapatti sāmisam, anupapatti nirāmisanti abhiññeyyam. Jāti sāmisam, ajāti nirāmisanti abhiññeyyam. Jarā sāmisam, ajarā nirāmisanti abhiññeyyam. Byādhi sāmisam, abyādhi nirāmisanti abhiññeyyam. Maraṇam sāmisam, amataṁ nirāmisanti abhiññeyyam. Soko sāmisam, asoko nirāmisanti abhiññeyyam. Paridevo sāmisam, aparidevo nirāmisanti abhiññeyyam. Upāyāso sāmisam, anupāyāso nirāmisanti abhiññeyyam.

Uppādo saṅkhārāti abhiññeyyam. Pavattam saṅkhārāti abhiññeyyam. Nimittam saṅkhārāti abhiññeyyam. Āyūhanā saṅkhārāti abhiññeyyam. Paṭisandhi saṅkhārāti abhiññeyyam. Gati saṅkhārāti abhiññeyyam. Nibbatti saṅkhārāti abhiññeyyam. Upapatti saṅkhārāti abhiññeyyam. Jāti saṅkhārāti abhiññeyyam. Jarā saṅkhārāti abhiññeyyam. Byādhi saṅkhārāti abhiññeyyam. Maraṇam saṅkhārāti abhiññeyyam. Soko saṅkhārāti abhiññeyyam. Paridevo saṅkhārāti abhiññeyyam. Upāyāso saṅkhārāti abhiññeyyam.

Anuppādo nibbānanti abhiññeyyam. Appavattam nibbānanti abhiññeyyam. Animittam nibbānanti abhiññeyyam. Anāyūhanā nibbānanti abhiññeyyam. Appaṭisandhi nibbānanti abhiññeyyam. Agati nibbānanti abhiññeyyam. Anibbatti nibbānanti abhiññeyyam. Anupapatti nibbānanti abhiññeyyam. Ajāti nibbānanti abhiññeyyam. Ajarā nibbānanti abhiññeyyam. Abyādhi nibbānanti abhiññeyyam. Amataṁ nibbānanti abhiññeyyam. Asoko nibbānanti abhiññeyyam. Aparidevo nibbānanti abhiññeyyam.

Anupāyāso nibbānanti abhiññeyyam.

Uppādo saṅkhārā, anuppādo nibbānanti abhiññeyyam. Pavattam saṅkhārā, appavattam nibbānanti abhiññeyyam. Nimittam saṅkhārā, animittam nibbānanti abhiññeyyam. Āyūhanā saṅkhārā, anāyūhanā nibbānanti abhiññeyyam. Paṭisandhi saṅkhārā, appaṭisandhi nibbānanti abhiññeyyam. Gati saṅkhārā, agati nibbānanti abhiññeyyam. Nibbatti saṅkhārā, anibbatti nibbānanti abhiññeyyam. Upapatti saṅkhārā, anupapatti nibbānanti abhiññeyyam. Jāti saṅkhārā, ajāti nibbānanti abhiññeyyam. Jarā saṅkhārā, ajarā nibbānanti abhiññeyyam. Byādhi saṅkhārā, abyādhi nibbāna’nti abhiññeyyam. Maranam saṅkhārā, amataṁ nibbānanti abhiññeyyam. Soko saṅkhārā, asoko nibbānanti abhiññeyyam. Paridevo saṅkhārā, aparidevo nibbānanti abhiññeyyam. Upāyāso saṅkhārā, anupāyāso nibbānanti abhiññeyyam.

Paṭhamabhāṇavāro.

11. Pariggahaṭṭho abhiññeyyo; parivāraṭṭho abhiññeyyo; paripūraṭṭho [paripūraṇaṭṭho (ka.), paripūriṭṭho (sī. atṭha.)] abhiññeyyo; ekaggāṭṭho abhiññeyyo; avikkhepaṭṭho abhiññeyyo; paggahaṭṭho abhiññeyyo; avisāraṭṭho abhiññeyyo; anāvilaṭṭho abhiññeyyo; aniñjanaṭṭho abhiññeyyo; ekattupaṭṭhānavasena cittassa ṛhitaṭṭho abhiññeyyo; ārammaṇaṭṭho abhiññeyyo; gocaraṭṭho abhiññeyyo; pahānaṭṭho abhiññeyyo; pariccāgaṭṭho abhiññeyyo; vuṭṭhānaṭṭho abhiññeyyo; vivaṭṭanaṭṭho [nivattanaṭṭho (ka.)] abhiññeyyo; santaṭṭho abhiññeyyo; pañītaṭṭho abhiññeyyo; vimuttaṭṭho abhiññeyyo; anāsavaṭṭho abhiññeyyo; taraṇaṭṭho abhiññeyyo; animittaṭṭho abhiññeyyo; appaṇihitaṭṭho abhiññeyyo; suññataṭṭho abhiññeyyo; ekarasaṭṭho abhiññeyyo; anativattanaṭṭho abhiññeyyo; yuganaddhaṭṭho [yuganandhanaṭṭho (ka.)] abhiññeyyo; niyyānaṭṭho abhiññeyyo; hetuṭṭho [hetaṭṭho (syā.)] abhiññeyyo; dassanaṭṭho abhiññeyyo; ādhipateyyaṭṭho abhiññeyyo.

12. Samathassa avikkhepaṭṭho abhiññeyyo; **vipassanāya anupassanaṭṭho abhiññeyyo;** samathavipassanānam ekarasaṭṭho abhiññeyyo; yuganaddhassa anativattanaṭṭho abhiññeyyo; sikkhāya samādānaṭṭho abhiññeyyo; ārammaṇassa gocaraṭṭho abhiññeyyo; līnassa cittassa paggahaṭṭho abhiññeyyo; uddhatassa cittassa niggahaṭṭho abhiññeyyo; ubhovisuddhānam ajjhupekkhanaṭṭho abhiññeyyo; visesādhigamaṭṭho abhiññeyyo; uttari paṭivedhaṭṭho abhiññeyyo; saccābhisaṁyatāṭṭho abhiññeyyo; nirodhe patiṭṭhāpakaṭṭho abhiññeyyo.

Saddhindriyassa adhimokkhaṭṭho abhiññeyyo; vīriyindriyassa paggahaṭṭho abhiññeyyo; satindriyassa upaṭṭhānaṭṭho abhiññeyyo; samādhindriyassa avikkhepaṭṭho abhiññeyyo; paññindriyassa dassanaṭṭho abhiññeyyo.

Saddhābalassa assaddhiye akampiyaṭṭho abhiññeyyo; vīriyalassa kosajje akampiyaṭṭho abhiññeyyo; satibalassa pamāde akampiyaṭṭho abhiññeyyo; samādhibalassa uddhacce akampiyaṭṭho abhiññeyyo; paññābalassa avijjāya akampiyaṭṭho abhiññeyyo.

Satisambojjhaṅgassa upaṭṭhānaṭṭho abhiññeyyo; dhammadvacayasambojjhaṅgassa pavicayaṭṭho abhiññeyyo; vīriyasambojjhaṅgassa paggahaṭṭho abhiññeyyo; pītisambojjhaṅgassa pharaṇaṭṭho abhiññeyyo; passaddhisambojjhaṅgassa upasamaṭṭho abhiññeyyo; samādhismambojjhaṅgassa avikkhepaṭṭho abhiññeyyo; upekkhāsambojjhaṅgassa paṭisankhānaṭṭho abhiññeyyo.

Sammādiṭṭhiyā dassanaṭṭho abhiññeyyo; sammāsaṅkappassa abhiniropanaṭṭho abhiññeyyo; sammāvācāya pariggahaṭṭho abhiññeyyo; sammākammantassa samuṭṭhānaṭṭho abhiññeyyo; sammāajīvassa vodānaṭṭho abhiññeyyo; sammāvāyāmassa paggahaṭṭho abhiññeyyo; sammāsatiyā upaṭṭhānaṭṭho abhiññeyyo; sammāsamādhissa avikkhepaṭṭho abhiññeyyo.

13. Indriyānam ādhipateyyaṭṭho abhiññeyyo; balānam akampiyaṭṭho abhiññeyyo; bojjhaṅgānam niyyānaṭṭho abhiññeyyo; maggassa hetuṭṭho abhiññeyyo; satipaṭṭhānānam upaṭṭhānaṭṭho abhiññeyyo;

sammappadhānānam padahanaṭṭho abhiññeyyo; iddhipādānam ijjhanaṭṭho abhiññeyyo; saccānam tathaṭṭho abhiññeyyo; payogānam [maggānam (sabbattha) aṭṭhakathā passitabbā] paṭippassaddhaṭṭho abhiññeyyo; phalānam sacchikiriyaṭṭho abhiññeyyo.

Vitakkassa abhiniropanaṭṭho abhiññeyyo; vicārassa upavicāraṭṭho abhiññeyyo; pītiyā pharaṇaṭṭho abhiññeyyo; sukhassa abhisandanaṭṭho abhiññeyyo. Cittassa ekaggattho abhiññeyyo. Āvajjanattho abhiññeyyo; vijānanaṭṭho abhiññeyyo; pajānanaṭṭho abhiññeyyo; sañjānanaṭṭho abhiññeyyo; ekodaṭṭho abhiññeyyo. Abhiññāya nātāṭṭho abhiññeyyo; pariññāya tīraṇaṭṭho abhiññeyyo; pahānassa pariccāgaṭṭho abhiññeyyo; bhāvanāya ekarasaṭṭho abhiññeyyo; sacchikiriyāya phassanaṭṭho abhiññeyyo; khandhānam kandhaṭṭho abhiññeyyo; dhātūnam dhātuṭṭho [dhātaṭṭho (syā.)] abhiññeyyo; āyatanānam āyatanaṭṭho abhiññeyyo; saṅkhatānam saṅkhataṭṭho abhiññeyyo; asaṅkhatassa asaṅkhataṭṭho abhiññeyyo.

14. Cittaṭṭho abhiññeyyo; cittānantariyaṭṭho abhiññeyyo; cittassa vuṭṭhānaṭṭho abhiññeyyo; cittassa vivaṭṭanaṭṭho abhiññeyyo; cittassa hetuṭṭho abhiññeyyo; cittassa paccayaṭṭho abhiññeyyo; cittassa vatthuṭṭho [vatthaṭṭho (syā.)] abhiññeyyo; cittassa bhūmaṭṭho [bhummaṭṭho (syā. sī. aṭṭha.) (ekatte upanibandhanaṭṭho abhiññeyyo) (ka.) aṭṭhakathā passitabbā] abhiññeyyo; cittassa ārammaṇaṭṭho abhiññeyyo; cittassa gocaraṭṭho abhiññeyyo; cittassa cariyaṭṭho abhiññeyyo; cittassa gataṭṭho abhiññeyyo; cittassa abhinīhāraṭṭho abhiññeyyo; cittassa niyyānaṭṭho abhiññeyyo; cittassa nissaraṇaṭṭho abhiññeyyo.

15. Ekatte āvajjanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte vijānanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte pajānanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte sañjānanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte ekadaṭṭho abhiññeyyo; ekatte upanibandhaṭṭho abhiññeyyo; ekatte pakkhandanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte pasīdanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte santiṭṭhanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte vimuccanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte “etam santa”nti passanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte yānīkataṭṭho abhiññeyyo; ekatte vatthukataṭṭho abhiññeyyo; ekatte anuṭṭhitataṭṭho abhiññeyyo; ekatte paricitaṭṭho abhiññeyyo; ekatte susamāraddhaṭṭho abhiññeyyo; ekatte pariggahaṭṭho abhiññeyyo; ekatte parivāraṭṭho abhiññeyyo; ekatte paripūraṭṭho abhiññeyyo; ekatte samodhānaṭṭho abhiññeyyo; ekatte adhiṭṭhānaṭṭho abhiññeyyo; ekatte āsevanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte bhāvanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte bahulīkammaṭṭho abhiññeyyo; ekatte susamuggataṭṭho abhiññeyyo; ekatte suvimuttaṭṭho abhiññeyyo; ekatte bujjhanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte anubujjhanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte paṭibujjhanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte sambujjhanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte bodhanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte anubodhanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte paṭibodhanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte sambodhanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte bodhipakkhiyaṭṭho abhiññeyyo; ekatte anubodhipakkhiyaṭṭho abhiññeyyo; ekatte paṭibodhipakkhiyaṭṭho abhiññeyyo; ekatte sambodhipakkhiyaṭṭho abhiññeyyo; ekatte jotanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte ujjotanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte anujotanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte paṭijotanaṭṭho abhiññeyyo; ekatte sañjotanaṭṭho abhiññeyyo.

16. Patāpanaṭṭho [pakāsanaṭṭho (ka.)] abhiññeyyo; virocanaṭṭho abhiññeyyo; kilesānam santāpanaṭṭho abhiññeyyo; amalaṭṭho abhiññeyyo; vimalaṭṭho abhiññeyyo; nimmalaṭṭho abhiññeyyo; samaṭṭho abhiññeyyo; samayaṭṭho abhiññeyyo; vivekaṭṭho abhiññeyyo; vivekacariyaṭṭho abhiññeyyo; virāgaṭṭho abhiññeyyo; virāgacariyaṭṭho abhiññeyyo; nirodhāṭṭho abhiññeyyo; nirodhacariyaṭṭho abhiññeyyo; vosaggattho [vossaggaṭṭho (syā. ka.)] abhiññeyyo; vosaggacariyaṭṭho abhiññeyyo; vimuttaṭṭho abhiññeyyo; vimutticariyaṭṭho abhiññeyyo.

Chandaṭṭho abhiññeyyo; chandassa mūlaṭṭho abhiññeyyo; chandassa pādaṭṭho abhiññeyyo; chandassa padhānaṭṭho abhiññeyyo; chandassa ijjhanaṭṭho abhiññeyyo; chandassa adhimokkhaṭṭho abhiññeyyo; chandassa paggahaṭṭho abhiññeyyo; chandassa upaṭṭhānaṭṭho abhiññeyyo; chandassa avikkhepaṭṭho abhiññeyyo; chandassa dassanaṭṭho abhiññeyyo.

Vīriyaṭṭho abhiññeyyo; vīriyassa mūlaṭṭho abhiññeyyo; vīriyassa pādaṭṭho abhiññeyyo; vīriyassa padhānaṭṭho abhiññeyyo; vīriyassa ijjhanaṭṭho abhiññeyyo; vīriyassa adhimokkhaṭṭho abhiññeyyo; vīriyassa paggahaṭṭho abhiññeyyo; vīriyassa upaṭṭhānaṭṭho abhiññeyyo; vīriyassa avikkhepaṭṭho

abhiññeyyo; vīriyassa dassanaṭṭho abhiññeyyo.

Cittaṭṭho abhiññeyyo; cittassa mūlaṭṭho abhiññeyyo; cittassa pādaṭṭho abhiññeyyo; cittassa padhānaṭṭho abhiññeyyo; cittassa ijjhanaṭṭho abhiññeyyo; cittassa adhimokkhaṭṭho abhiññeyyo; cittassa paggahaṭṭho abhiññeyyo; cittassa upaṭṭhānaṭṭho abhiññeyyo; cittassa avikkhepaṭṭho abhiññeyyo; cittassa dassanaṭṭho abhiññeyyo.

Vīmaṇsaṭṭho abhiññeyyo; vīmaṇsāya mūlaṭṭho abhiññeyyo; vīmaṇsāya pādaṭṭho abhiññeyyo; vīmaṇsāya padhānaṭṭho abhiññeyyo; vīmaṇsāya ijjhanaṭṭho abhiññeyyo; vīmaṇsāya adhimokkhaṭṭho abhiññeyyo; vīmaṇsāya paggahaṭṭho abhiññeyyo; vīmaṇsāya upaṭṭhānaṭṭho abhiññeyyo; vīmaṇsāya avikkhepaṭṭho abhiññeyyo; vīmaṇsāya dassanaṭṭho abhiññeyyo.

17. Dukkhaṭṭho abhiññeyyo; dukkhassa pīṭanaṭṭho abhiññeyyo; dukkhassa saṅkhataṭṭho abhiññeyyo; dukkhassa santāpaṭṭho abhiññeyyo; dukkhassa vipariṇāmaṭṭho abhiññeyyo. Samudayaṭṭho abhiññeyyo; samudayassa āyūhanaṭṭho [āyuhanaṭṭho (syā.)] abhiññeyyo; samudayassa nidānaṭṭho abhiññeyyo; samudayassa saññogaṭṭho abhiññeyyo; samudayassa palibodhaṭṭho abhiññeyyo; nirodhaṭṭho abhiññeyyo; nirodhassa nissaraṇaṭṭho abhiññeyyo; nirodhassa vivekaṭṭho abhiññeyyo; nirodhassa asaṅkhataṭṭho abhiññeyyo; nirodhassa amataṭṭho abhiññeyyo. Maggaṭṭho abhiññeyyo; maggassa niyyānaṭṭho abhiññeyyo; maggassa hetuṭṭho abhiññeyyo; maggassa dassanaṭṭho abhiññeyyo; maggassa ādhipateyyaṭṭho abhiññeyyo.

Tathaṭṭho abhiññeyyo; anattaṭṭho abhiññeyyo; saccatṭho abhiññeyyo; paṭivedhaṭṭho abhiññeyyo; abhijānanaṭṭho abhiññeyyo; parijānanaṭṭho abhiññeyyo; dhammaṭṭho abhiññeyyo; dhātuṭṭho abhiññeyyo; nātaṭṭho abhiññeyyo; sacchikiriyaṭṭho abhiññeyyo; phassanaṭṭho abhiññeyyo; abhisamayaṭṭho abhiññeyyo.

18. Nekkhammaṭṭho abhiññeyyam; abyāpādo abhiññeyyo; ālokasaññā abhiññeyyā; avikkhepo abhiññeyyo; dhammadavatthānam abhiññeyyam; nāṇam abhiññeyyam; pāmojjam [pāmujjam (syā.)] abhiññeyyam.

Paṭhamam jhānam abhiññeyyam; dutiyam jhānam abhiññeyyam; tatiyam jhānam abhiññeyyam; catuttham jhānam abhiññeyyam. Ākāsānañcāyatanaśamāpatti abhiññeyyā; viññānañcāyatanaśamāpatti abhiññeyyā; ākiñcaññāyatanaśamāpatti abhiññeyyā; nevaśaññānāśaññāyatanaśamāpatti abhiññeyyā.

Aniccānupassanā abhiññeyyā; dukkhānupassanā abhiññeyyā; anattānupassanā abhiññeyyā; nibbidānupassanā abhiññeyyā; virāgānupassanā abhiññeyyā; nirodhānupassanā abhiññeyyā; paṭinissaggānupassanā abhiññeyyā; khayānupassanā abhiññeyyā; vayānupassanā abhiññeyyā; vipariṇāmānupassanā abhiññeyyā; animittānupassanā abhiññeyyā; appanīhitānupassanā abhiññeyyā; suññatānupassanā abhiññeyyā; adhipaññādhammavipassanā abhiññeyyā; yathābhūtañāṇadassanam abhiññeyyam; ādīnavānupassanā abhiññeyyā; paṭisaṅkhānupassanā abhiññeyyā; vivaṭtanānupassanā abhiññeyyā.

19. Sotāpattimaggo abhiññeyyo; sotāpattiphalasamāpatti abhiññeyyā; sakadāgāmimaggo abhiññeyyo; sakadāgāmiphalasamāpatti abhiññeyyā; anāgāmimaggo abhiññeyyo; anāgāmiphalasamāpatti abhiññeyyā; arahattamaggo abhiññeyyo; arahattaphalasamāpatti abhiññeyyā.

Adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam abhiññeyyam; paggahaṭṭhena vīriyindriyam abhiññeyyam; upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam abhiññeyyam; avikkhepaṭṭhena samādhindriyam abhiññeyyam; dassanaṭṭhena paññindriyam abhiññeyyam; assaddhiye akampiyaṭṭhena saddhābalam abhiññeyyam; kosanje akampiyaṭṭhena vīriyabalam abhiññeyyam; pamāde akampiyaṭṭhena satibalam abhiññeyyam; uddhacce akampiyaṭṭhena samādhibalam abhiññeyyam; avijjāya akampiyaṭṭhena paññabalam

abhiññeyyam; upaṭṭhānaṭṭhena satisambojjhaṅgo abhiññeyyo; pavicayaṭṭhena dhammadvicayasambojjhaṅgo abhiññeyyo; paggahaṭṭhena vīriyasambojjhaṅgo abhiññeyyo; pharaṇaṭṭhena pītisambojjhaṅgo abhiññeyyo; upasamaṭṭhena passaddhisambojjhaṅgo abhiññeyyo; avikkhepaṭṭhena samādhisambojjhaṅgo abhiññeyyo; paṭisaṅkhānaṭṭhena upekkhāsambojjhaṅgo abhiññeyyo.

Dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi abhiññeyyā; abhiniropanaṭṭhena sammāsaṅkappo abhiññeyyo; pariggahaṭṭhena sammāvācā abhiññeyyā; samuṭṭhānaṭṭhena sammākammanto abhiññeyyo; vodānaṭṭhena sammājīvo abhiññeyyo; paggahaṭṭhena sammāvāyāmo abhiññeyyo; upaṭṭhānaṭṭhena sammāsati abhiññeyyā; avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi abhiññeyyo.

Ādhipateyyaṭṭhena indriyā abhiññeyyā; akampiyatṭhena balā abhiññeyyā; niyyānaṭṭhena bojjhaṅgā abhiññeyyā; hetuṭṭhena maggo abhiññeyyo; upaṭṭhānaṭṭhena satipaṭṭhānā abhiññeyyā; padahanaṭṭhena sammappadhānā abhiññeyyā; ijjhanaṭṭhena iddhipādā abhiññeyyā; tathaṭṭhena saccā abhiññeyyā; avikkhepaṭṭhena samatho abhiññeyyo; anupassanaṭṭhena vipassanā abhiññeyyā; ekarasaṭṭhena samathavipassanā abhiññeyyā; anativattanaṭṭhena yuganaddhaṁ abhiññeyyam.

Samvaraṭṭhena sīlavisuddhi abhiññeyyā; avikkhepaṭṭhena cittavisuddhi abhiññeyyā; dassanaṭṭhena diṭṭhivisuddhi abhiññeyyā; muttaṭṭhena vimokkho abhiññeyyo; paṭivedhaṭṭhena vijjā abhiññeyyā; pariccāgaṭṭhena vimutti abhiññeyyā; samucchedaṭṭhena khaye nāṇam abhiññeyyam; paṭippassaddhaṭṭhena anuppāde nāṇam abhiññeyyam.

20. Chando mūlaṭṭhena abhiññeyyo; manasikāro samuṭṭhānaṭṭhena abhiññeyyo; phasso samodhānaṭṭhena abhiññeyyo; vedanā samosaraṇaṭṭhena abhiññeyyā; samādhi pamukhaṭṭhena abhiññeyyo; sati ādhipateyyaṭṭhena abhiññeyyā; paññā tatuttaraṭṭhena abhiññeyyā; vimutti sāraṭṭhena abhiññeyyā; amatogadhaṁ nibbānam pariyośānaṭṭhena abhiññeyyam.

Ye ye dhammā abhiññātā honti te te dhammā nātā honti. Tam nātaṭṭhena nāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “ime dhammā abhiññeyyāti sotāvadhānam, tam-pajānanā paññā sutamaye nāṇa”nti.

Dutiyabhāṇavāro.

21. Katham “ime dhammā pariññeyyā”ti sotāvadhānam, tampajānanā paññā sutamaye nāṇam?

Eko dhammo pariññeyyo – phasso sāsavo upādāniyo. Dve dhammā pariññeyyā – nāmañca rūpañca. Tayo dhammā pariññeyyā – tisso vedanā. Cattāro dhammā pariññeyyā – cattāro āhārā. Pañca dhammā pariññeyyā – pañcupādānakkhandhā. Cha dhammā pariññeyyā – cha ajjhattikāni āyatānāni. Satta dhammā pariññeyyā – satta viññānaṭṭhitayo. Aṭṭha dhammā pariññeyyā – aṭṭha lokadhāmmā. Nava dhammā pariññeyyā – nava sattāvāsā. Dasa dhammā pariññeyyā – dasāyatanāni.

“Sabbam, bhikkhave, pariññeyyam. Kiñca, bhikkhave, sabbam pariññeyyam? Cakkhu, bhikkhave, pariññeyyam; rūpā pariññeyyā; cakkhuvīññāṇam pariññeyyam; cakkhusamphasso pariññeyyo; yampidam cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedayitam sukham vā dukkham vā adukkhamasukham vā, tampi pariññeyyam. Sotam pariññeyyam; saddā pariññeyyā...pe... ghānam pariññeyyam, gandhā pariññeyyā... jivhā pariññeyyā; rasā pariññeyyā... kāyo pariññeyyo; phoṭṭhabbā pariññeyyā...pe... mano pariññeyyo; dhammā pariññeyyā... manoviññāṇam pariññeyyam; manosamphasso pariññeyyo; yampidam manosamphassapaccayā uppajjati vedayitam sukham vā dukkham vā adukkhamasukham vā, tampi pariññeyyam.” Rūpam pariññeyyam...pe... vedanā pariññeyyā... saññā pariññeyyā... saṅkhārā pariññeyyā... viññāṇam pariññeyyam... cakkhu pariññeyyam...pe... jarāmarañam pariññeyyam... amatogadhaṁ nibbānam pariyośānaṭṭhena pariññeyyam. Yesam yesam dhammānam paṭilābhathāya

vāyamantassa te te dhammā paṭiladdhā honti, evam te dhammā pariññatā ceva honti tīritā ca.

22. Nekkhammañ paṭilābhathāya vāyamantassa nekkhammañ paṭiladdhañ hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Abyāpādañ paṭilābhathāya vāyamantassa abyāpādo paṭiladdho hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Ālokasaññam paṭilābhathāya vāyamantassa ālokasaññā paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Avikkhepañ paṭilābhathāya vāyamantassa avikkhepo paṭiladdho hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Dhammavavatthānam paṭilābhathāya vāyamantassa dhammavavatthānam patiladdhañ hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Nāṇam paṭilābhathāya vāyamantassa nāṇam paṭiladdhañ hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Pāmojjam paṭilābhathāya vāyamantassa pāmojjam paṭiladdhañ hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca.

Paṭhamam jhānam paṭilābhathāya vāyamantassa paṭhamam jhānam paṭiladdhañ hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Dutiyam jhānam...pe... tatiyam jhānam... catuttham jhānam paṭilābhathāya vāyamantassa catuttham jhānam paṭiladdhañ hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Ākāsānañcāyatanañsamāpatti paṭilābhathāya vāyamantassa ākāsānañcāyatanañsamāpatti paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Viññānañcāyatanañsamāpatti paṭilābhathāya vāyamantassa viññānañcāyatanañsamāpatti paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Ākiñcaññāyatanañsamāpatti paṭilābhathāya vāyamantassa ākiñcaññāyatanañsamāpatti paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Nevasaññānāsaññāyatanañsamāpatti paṭilābhathāya vāyamantassa nevasaññānāsaññāyatanañsamāpatti paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca.

Aniccānupassanam paṭilābhathāya vāyamantassa aniccānupassanā paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Dukkhānupassanam paṭilābhathāya vāyamantassa dukkhānupassanā paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Anattānupassanam paṭilābhathāya vāyamantassa anattānupassanā paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Nibbidānupassanam paṭilābhathāya vāyamantassa nibbidānupassanā paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Virāgānupassanam paṭilābhathāya vāyamantassa virāgānupassanā paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Nirodhānupassanam paṭilābhathāya vāyamantassa nirodhānupassanā paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Paṭinissaggānupassanam paṭilābhathāya vāyamantassa paṭinissaggānupassanā paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Khayānupassanam paṭilābhathāya vāyamantassa khayānupassanā paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Vayānupassanam paṭilābhathāya vāyamantassa vayānupassanā paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Vipariññānupassanam paṭilābhathāya vāyamantassa vipariññānupassanā paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Animittānupassanam paṭilābhathāya vāyamantassa animittānupassanā paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Appañihitānupassanam paṭilābhathāya vāyamantassa appañihitānupassanā paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Suññatānupassanam paṭilābhathāya vāyamantassa suññatānupassanā paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca.

Adhipaññādhammavipassanam paṭilābhathāya vāyamantassa adhipaññādhammavipassanā paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Yathābhūtaññādassanam paṭilābhathāya vāyamantassa yathābhūtaññādassanam paṭiladdhañ hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Ādīnavānupassanam paṭilābhathāya vāyamantassa ādīnavānupassanā paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Paṭisañkhānupassanam paṭilābhathāya vāyamantassa paṭisañkhānupassanā paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca. Vivaṭṭānupassanam paṭilābhathāya vāyamantassa vivaṭṭānupassanā paṭiladdhā hoti. Evam so dhammo pariññato ceva hoti tīrito ca.

Sotāpattimaggam paṭilābhathṭaya vāyamantassa sotāpattimaggo paṭiladdho hoti. Evam so dhammo pariññāto ceva hoti tīrito ca. Sakadāgāmimaggam paṭilābhathṭaya vāyamantassa sakadāgāmimaggo paṭiladdho hoti. Evam so dhammo pariññāto ceva hoti tīrito ca. Anāgāmimaggam paṭilābhathṭaya vāyamantassa anāgāmimaggo paṭiladdho hoti. Evam so dhammo pariññāto ceva hoti tīrito ca. Arahattamaggam paṭilābhathṭaya vāyamantassa arahattamaggo paṭiladdho hoti. Evam so dhammo pariññāto ceva hoti tīrito ca.

Yesam yesam dhammānam paṭilābhathṭaya vāyamantassa te te dhammā paṭiladdhā honti. Evam te dhammā pariññātā ceva honti tīritā ca. Tam nātaṭhena nāṇam, pajānanāṭhena paññā. Tena vuccati – “ime dhammā pariñneyyāti sotāvadhānam, tam pajānanā paññā sutamaye nāṇa”nti.

23. Katham “ime dhammā pahātabbā”ti sotāvadhānam, tam pajānanā paññā sutamaye nāṇam?

Eko dhammo pahātabbo – asmimāno. Dve dhammā pahātabbā – avijjā ca bhavataṇhā ca. Tayo dhammā pahātabbā – tisso taṇhā. Cattāro dhammā pahātabbā – cattāro oghā. Pañca dhammā pahātabbā – pañca nīvaraṇāni. Cha dhammā pahātabbā – cha taṇhākāyā. Satta dhammā pahātabbā – sattānusayā. Aṭṭha dhammā pahātabbā – aṭṭha micchattā. Nava dhammā pahātabbā – nava taṇhāmūlakā. Dasa dhammā pahātabbā – dasa micchattā.

24. Dve pahānāni – samucchedappahānam, paṭipassaddhippahānam. Samucchedappahānañca lokuttaram khayagāmimaggam bhāvayato; paṭipassaddhippahānañca phalakkhaṇe. Tīni pahānāni – kāmānametam nissaraṇam yadidam nekkhammam; rūpānametam nissaraṇam yadidam āruppam; yam kho pana kiñci bhūtam saṅkhataṁ paṭiccasamuppannam, nirodho tassa nissaraṇam. Nekkhammam paṭiladdhassa kāmā pahīnā ceva honti pariccattā ca. Āruppam paṭiladdhassa rūpā pahīnā ceva honti pariccattā ca. Nirodham paṭiladdhassa saṅkhārā pahīnā ceva honti pariccattā ca. Cattāri pahānāni dukkhasaccam pariññāpaṭivedham paṭivijjhanto pajahati; samudayasaccam pahānapaṭivedham paṭivijjhanto pajahati; nirodhasaccam sacchikiriyāpaṭivedham paṭivijjhanto pajahati; maggasaccam bhāvanāpaṭivedham paṭivijjhanto pajahati. Pañca pahānāni – vikkhambhanappahānam, tadaṅgappahānam, samucchedappahānam, paṭipassaddhippahānam, nissaraṇappahānam. Vikkhambhanappahānañca nīvaraṇānam paṭhamam jhānam bhāvayato; tadaṅgappahānañca diṭṭhigatānam nibbedhabhāgiyam samādhim bhāvayato; samucchedappahānañca lokuttaram khayagāmimaggam bhāvayato; paṭipassaddhippahānañca phalakkhaṇe; nissaraṇappahānañca nirodho nibbānam.

“Sabbam, bhikkhave, pahātabbam. Kiñca, bhikkhave, sabbam pahātabbam? Cakkhu, bhikkhave, pahātabbam; rūpā pahātabbā; cakkhuviññānam pahātabbam; cakkhusamphasso pahātabbo; yampidam cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedayitam sukham vā dukkham vā adukkhamasukham vā, tampi pahātabbam. Sotam pahātabbam; saddā pahātabbā...pe... ghānam pahātabbam; gandhā pahātabbā... jivhā pahātabbā; rasā pahātabbā... kāyo pahātabbo; phoṭṭhabbā pahātabbā... mano pahātabbo; dhammā pahātabbā... manoviññānam pahātabbam;... manosamphasso pahātabbo; yampidam manosamphassapaccayā uppajjati vedayitam sukham vā dukkham vā adukkhamasukham vā, tampi pahātabbam.” Rūpam passanto pajahati, vedanam passanto pajahati, saññam passanto pajahati, saṅkhāre passanto pajahati, viññānam passanto pajahati. Cakkhum...pe... jarāmarañam...pe... amatogadham nibbānam pariyosānaṭhena passanto pajahati. Ye ye dhammā pahīnā honti te te dhammā pariccattā honti. Tam nātaṭhena nāṇam, pajānanāṭhena paññā. Tena vuccati – “ime dhammā pahātabbāti sotāvadhānam, tam pajānanā paññā sutamaye nāṇa”nti.

Tatiyabhāṇavāro.

25. Katham “ime dhammā bhāvetabbā”ti sotāvadhānam, tam pajānanā paññā sutamaye nāṇam?

Eko dhammo bhāvetabbo – kāyagatāsati sātasahagatā. Dve dhammā bhāvetabbā – samatho ca vipassanā ca. Tayo dhammā bhāvetabbā – tayo samādhī. Cattāro dhammā bhāvetabbā – cattāro satipatṭhānā. Pañca dhammā bhāvetabbā – pañcaṅgiko samādhī [sammāsamādhī (syā.)]. Cha dhammā bhāvetabbā – cha anussatiṭṭhānāni. Satta dhammā bhāvetabbā – satta bojjhaṅgā. Aṭṭha dhammā bhāvetabbā – ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Nava dhammā bhāvetabbā – nava pārisuddhipadhāniyangāni. Dasa dhammā bhāvetabbā – dasa kasiṇāyatānāni.

26. Dve bhāvanā – lokiyā ca bhāvanā, lokuttarā ca bhāvanā. Tisso bhāvanā – rūpāvacarakusalānam dhammānam bhāvanā, arūpāvacarakusalānam dhammānam bhāvanā, apariyāpannakusalānam dhammānam bhāvanā. Rūpāvacarakusalānam dhammānam bhāvanā atthi hīnā, atthi majjhimā, atthi pañītā. Arūpāvacarakusalānam dhammānam bhāvanā atthi hīnā, atthi majjhimā, atthi pañītā. Aparyāpannakusalānam dhammānam bhāvanā pañītā.

27. Catasso bhāvanā – dukkhasaccam pariññāpaṭivedham paṭivijjhanto bhāveti, samudayasaccam pahānappaṭivedham paṭivijjhanto bhāveti, nirodhasaccam sacchikiriyāpaṭivedham paṭivijjhanto bhāveti, maggасaccam bhāvanāpaṭivedham paṭivijjhanto bhāveti. Imā catasso bhāvanā.

Aparāpi catasso bhāvanā – esanābhāvanā, paṭilābhābhāvanā, ekarasābhāvanā, āsevanābhāvanā. Katamā esanābhāvanā? Sabbesam samādhīm samāpajjantānam tattha jātā dhammā ekarasā hontīti – ayam esanābhāvanā. Katamā paṭilābhābhāvanā? Sabbesam samādhīm samāpannānam tattha jātā dhammā aññamaññam nātivattantīti – ayam paṭilābhābhāvanā. Katamā ekarasābhāvanā? Adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam bhāvayato saddhindriyassa vasena cattāri indriyāni ekarasā hontīti – indriyānam ekarasaṭṭhena bhāvanā. Paggahaṭṭhena vīriyindriyam bhāvayato vīriyindriyassa vasena cattāri indriyāni ekarasā hontīti – indriyānam ekarasaṭṭhena bhāvanā. Upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam bhāvayato satindriyassa vasena cattāri indriyāni ekarasā hontīti – indriyānam ekarasaṭṭhena bhāvanā. Avikkhepaṭṭhena samādhindriyam bhāvayato samādhindriyassa vasena cattāri indriyāni ekarasā hontīti – indriyānam ekarasaṭṭhena bhāvanā. Dassanaṭṭhena paññindriyam bhāvayato paññindriyassa vasena cattāri indriyāni ekarasā hontīti – indriyānam ekarasaṭṭhena bhāvanā.

Assaddhiye akampiyaṭṭhena saddhābalam bhāvayato saddhābalassa vasena cattāri balāni ekarasā hontīti – balānam ekarasaṭṭhena bhāvanā. Kosajje akampiyaṭṭhena vīriyabalam bhāvayato vīriyabalassa vasena cattāri balāni ekarasā hontīti – balānam ekarasaṭṭhena bhāvanā. Pamāde akampiyaṭṭhena satibalam bhāvayato satibalassa vasena cattāri balāni ekarasā hontīti – balānam ekarasaṭṭhena bhāvanā. Uddhacce akampiyaṭṭhena samādhibalam bhāvayato samādhibalassa vasena cattāri balāni ekarasā hontīti – balānam ekarasaṭṭhena bhāvanā. Avijjāya akampiyaṭṭhena paññābalam bhāvayato paññābalassa vasena cattāri balāni ekarasā hontīti – balānam ekarasaṭṭhena bhāvanā.

Upaṭṭhānaṭṭhena satisambojjhaṅgam bhāvayato satisambojjhaṅgassa vasena cha bojjhaṅgā ekarasā hontīti – bojjhaṅgānam ekarasaṭṭhena bhāvanā. Pavicayaṭṭhena dhammadhicayasambojjhaṅgam bhāvayato dhammadhicayasambojjhaṅgassa vasena cha bojjhaṅgā ekarasā hontīti – bojjhaṅgānam ekarasaṭṭhena bhāvanā. Pharaṇaṭṭhena pītisambojjhaṅgam bhāvayato pītisambojjhaṅgassa vasena cha bojjhaṅgā ekarasā hontīti – bojjhaṅgānam ekarasaṭṭhena bhāvanā. Upasamatṭhena passaddhisambojjhaṅgam bhāvayato passaddhisambojjhaṅgassa vasena cha bojjhaṅgā ekarasā hontīti – bojjhaṅgānam ekarasaṭṭhena bhāvanā. Avikkhepaṭṭhena samādhisambojjhaṅgam bhāvayato samādhisambojjhaṅgassa vasena cha bojjhaṅgā ekarasā hontīti – bojjhaṅgānam ekarasaṭṭhena bhāvanā. Paṭisaṅkhānaṭṭhena upekkhāsambojjhaṅgam bhāvayato upekkhāsambojjhaṅgassa vasena cha bojjhaṅgā ekarasā hontīti – bojjhaṅgānam ekarasaṭṭhena bhāvanā.

Dassanaṭṭhena sammādiṭṭhim bhāvayato sammādiṭṭhiyā vasena satta maggaṅgā ekarasā hontīti – maggaṅgānam ekarasaṭṭhena bhāvanā. Abhiniropanaṭṭhena sammāsaṅkappam bhāvayato

sammāsaṅkappassa vasena satta maggaṅgā ekarasā hontīti – maggaṅgānaṁ ekarasaṭṭhena bhāvanā. Pariggahaṭṭhena sammāvācaṁ bhāvayato sammāvācāya vasena satta maggaṅgā ekarasā hontīti – maggaṅgānaṁ ekarasaṭṭhena bhāvanā. Samuṭṭhānaṭṭhena sammākammantam bhāvayato sammākammantassa vasena satta maggaṅgā ekarasā hontīti – maggaṅgānaṁ ekarasaṭṭhena bhāvanā. Vodānaṭṭhena sammājīvam bhāvayato sammājīvassa vasena satta maggaṅgā ekarasā hontīti – maggaṅgānaṁ ekarasaṭṭhena bhāvanā. Paggahaṭṭhena sammāvāyāmaṁ bhāvayato sammāvāyāmassa vasena satta maggaṅgā ekarasā hontīti – maggaṅgānaṁ ekarasaṭṭhena bhāvanā. Upaṭṭhānaṭṭhena sammāsatim bhāvayato sammāsatiyā vasena satta maggaṅgā ekarasā hontīti – maggaṅgānaṁ ekarasaṭṭhena bhāvanā. Avikkhepaṭṭhena sammāsamādhiṁ bhāvayato sammāsamādhissa vasena satta maggaṅgā ekarasā hontīti – maggaṅgānaṁ ekarasaṭṭhena bhāvanā. Ayaṁ ekarasābhāvanā.

Katamā āsevanābhāvanā? Idha bhikkhu pubbañhasamayam āsevati, majjhankasamayampi [majjhantikasamayampi (syā. ka.)] āsevati, sāyanhasamayampi āsevati, purebhattampi āsevati, pacchābhattampi āsevati, purimepi yāme āsevati, majjhimepi yāme āsevati, pacchimepi yāme āsevati, rattimpi āsevati, divāpi āsevati, rattindivāpi [rattidivāpi (ka.)] āsevati, kālepi āsevati, juṇhepi āsevati, vassepi āsevati, hemantepi āsevati, gimhepi āsevati, purimepi vayokhandhe āsevati, majjhimepi vayokhandhe āsevati, pacchimepi vayokhandhe āsevati – ayam āsevanābhāvanā. Imā catasso bhāvanā.

28. Aparāpi catasso bhāvanā – tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena bhāvanā, indriyānaṁ ekarasaṭṭhena bhāvanā, tadupagavīriyavāhanaṭṭhena bhāvanā, āsevanaṭṭhena bhāvanā. Katham tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena bhāvanā? Kāmacchandam pajahato nekkhammavasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena bhāvanā. Byāpādam pajahato abyāpādavasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena bhāvanā. Thinamiddham [thīnamiddham (syā. sī. atṭha.)] pajahato ālokasaññāvasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena bhāvanā. Uddhaccam pajahato avikkhepavasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena bhāvanā. Vicikiccham pajahato dhammavavatthānavasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena bhāvanā. Avijjam pajahato nāñāvasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena bhāvanā. Aratim pajahato pāmojjavasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena bhāvanā. Nīvaraṇe pajahato paṭhamajjhānavasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena bhāvanā. Vitakkavicāre pajahato dutiyajjhānavasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena bhāvanā. Pītiṁ pajahato tatiyajjhānavasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena bhāvanā. Sukhadukkhe pajahato catutthajjhānavasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena bhāvanā.

Rūpasaññam paṭighasaññam nānattasaññam pajahato ākāsānañcāyatanaśamāpattivasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena bhāvanā. Ākāsānañcāyatanaśaññam pajahato viññānañcāyatanaśamāpattivasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena bhāvanā. Viññānañcāyatanaśaññam pajahato ākiñcaññāyatanaśamāpattivasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena bhāvanā. Ākiñcaññāyatanaśaññam pajahato nevasaññānaññāyatanaśamāpattivasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena bhāvanā.

Niccasaññam pajahato aniccānupassanāvasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena bhāvanā. Sukhasaññam pajahato dukkhānupassanāvasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena bhāvanā. Attasaññam pajahato anattānupassanāvasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānaṁ

dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā. Nandim pajahato nibbidānupassanāvasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā. Rāgaṭ pajahato virāgānupassanāvasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā. Samudayam pajahato nirodhānupassanāvasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā. Ādānam pajahato paṭinissaggānupassanāvasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā. Ghanasaññam pajahato khayānupassanāvasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā. Āyūhanam pajahato vayānupassanāvasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā. Dhuvasaññam pajahato vipariñāmānupassanāvasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā. Nimittam pajahato animittānupassanāvasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā. Paṇidhiṭ pajahato appaṇihitānupassanāvasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā. Abhinivesam pajahato suññatānupassanāvasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā. Sārādānābhinivesam pajahato adhipaññā dhammavipassanāvasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā. Sammohābhinivesam pajahato yathābhūtañāṇadassanavasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā. Ālayābhinivesam pajahato ādīnavānupassanāvasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā. Appaṭisaṅkham pajahato paṭisaṅkhānupassanāvasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā. Saññogābhinivesam pajahato vivatānānupassanāvasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā.

Dīṭṭhekaṭṭhe kilese pajahato sotāpattimaggavasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā. Oḷārike kilese pajahato sakadāgāmimaggavasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā. Anusahagate kilese pajahato anāgāmimaggavasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā. Sabbakilese pajahato arahattamaggavasena jātā dhammā aññamaññam nātivattantī – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā. Evam tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā.

Kathaṭ indriyānam ekarasatṭhena bhāvanā? Kāmacchandaṭ pajahato nekkhammavasena pañcindriyāni ekarasā hontī – indriyānam ekarasatṭhena bhāvanā. Byāpādaṭ pajahato abyāpādavasena pañcindriyāni ekarasā hontī – indriyānam ekarasatṭhena bhāvanā...pe... sabbakilese pajahato arahattamaggavasena pañcindriyāni ekarasā hontī – indriyānam ekarasatṭhena bhāvanā. Evam indriyānam ekarasatṭhena bhāvanā.

Kathaṭ tadupagavīriyavāhanaṭṭhena bhāvanā? Kāmacchandaṭ pajahato nekkhammavasena vīriyam vāhetī – tadupagavīriyavāhanaṭṭhena bhāvanā. Byāpādaṭ pajahato abyāpādavasena vīriyam vāhetī – tadupagavīriyavāhanaṭṭhena bhāvanā...pe... sabbakilese pajahato arahattamaggavasena vīriyam vāhetī – tadupagavīriyavāhanaṭṭhena bhāvanā. Evam tadupagavīriyavāhanaṭṭhena bhāvanā.

Kathaṭ āsevanaṭṭhena bhāvanā? Kāmacchandaṭ pajahanto nekkhammam āsevatī – āsevanaṭṭhena bhāvanā. Byāpādaṭ pajahanto abyāpādaṭ āsevatī – āsevanaṭṭhena bhāvanā...pe... sabbakilese pajahanto arahattamaggam āsevatī – āsevanaṭṭhena bhāvanā. Evam āsevanaṭṭhena bhāvanā.

Imā catasso bhāvanā rūpaṭ passanto bhāveti, vedanam passanto bhāveti, saññam passanto bhāveti, saṅkhāre passanto bhāveti, viññānam passanto bhāveti, cakkhum...pe... jarāmaraṇam...pe... amatogadhaṭ nibbānam pariyośānaṭṭhena passanto bhāveti. Ye ye dhammā bhāvitā honti te te dhammā

ekarasā honti. Tam ñātaññhaena ñāñam, pajānanaññhaena paññā. Tena vuccati – “ime dhammā bhāvetabbāti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye ñāña”nti.

Catutthabhāñavāro.

29. Katham “ime dhammā sacchikātabbā”ti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye ñāñam?

Eko dhammo sacchikātabbo – akuppā cetovimutti. Dve dhammā sacchikātabbā – vijjā ca vimutti ca. Tayo dhammā sacchikātabbā – tisso vijjā. Cattāro dhammā sacchikātabbā – cattāri sāmaññaphalāni. Pañca dhammā sacchikātabbā – pañca dhammakkhandhā. Cha dhammā sacchikātabbā – cha abhiññā. Satta dhammā sacchikātabbā – satta khīñāsavabalāni. Aṭṭha dhammā sacchikātabbā – aṭṭha vimokkhā. Nava dhammā sacchikātabbā – nava anupubbanirodhā. Dasa dhammā sacchikātabbā – dasa asekkhā dhammā.

“Sabbam, bhikkhave, sacchikātabbam. Kiñca, bhikkhave, sabbam sacchikātabbam? Cakkhu, bhikkhave, sacchikātabbam; rūpā sacchikātabbā; cakkhuvīññāñam sacchikātabbam; cakkhusamphasso sacchikātabbo; yampidam cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedayitam sukham vā dukkham vā adukkhamasukham vā, tāpi sacchikātabbam. Sotam sacchikātabbam; saddā sacchikātabbā...pe... ghānam sacchikātabbam; gandhā sacchikātabbā... jīvhā sacchikātabbā; rasā sacchikātabbā... kāyo sacchikātabbo; phoṭṭhabbā sacchikātabbā... mano sacchikātabbo; dhammā sacchikātabbā; manoviññāñam sacchikātabbam; manosamphasso sacchikātabbo; yampidam manosamphassapaccayā uppajjati vedayitam sukham vā dukkham vā adukkhamasukham vā, tāpi sacchikātabbam”. Rūpam passanto sacchikaroti, vedanam passanto sacchikaroti, saññam passanto sacchikaroti, sañkhāre passanto sacchikaroti, viññāñam passanto sacchikaroti. Cakkhum...pe... jarāmarañam...pe... amatogadham nibbānam pariyośāññhaena passanto sacchikaroti. Ye ye dhammā sacchikatā honti te te dhammā phassitā [phusitā (syā.)] honti. Tam ñātaññhaena ñāñam, pajānanaññhaena paññā. Tena vuccati – “ime dhammā sacchikātabbāti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye ñāña”nti.

30. Katham “ime dhammā hānabhāgiyā, ime dhammā ṭhitibhāgiyā, ime dhammā visesabhāgiyā, ime dhammā nibbedhabhāgiyā”ti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye ñāñam?

Pañhamassa jhānassa lābhīm kāmasahagatā saññāmanasikārā samudācaranti – hānabhāgiyo dhammo. Tadanudhammatā sati santiññhati – ṭhitibhāgiyo dhammo. Avitakkasahagatā saññāmanasikārā samudācaranti – visesabhāgiyo dhammo. Nibbidāsaññāmanasikārā samudācaranti virāgūpasamñhitā – nibbedhabhāgiyo dhammo.

Dutiyassa jhānassa lābhīm vitakkasahagatā saññāmanasikārā samudācaranti – hānabhāgiyo dhammo. Tadanudhammatā sati santiññhati – ṭhitibhāgiyo dhammo. Upekkhāsukhasahagatā saññāmanasikārā samudācaranti – visesabhāgiyo dhammo. Nibbidāsaññāmanasikārā samudācaranti virāgūpasamñhitā – nibbedhabhāgiyo dhammo.

Tatiyassa jhānassa lābhīm pītisukhasahagatā saññāmanasikārā samudācaranti – hānabhāgiyo dhammo. Tadanudhammatā sati santiññhati – ṭhitibhāgiyo dhammo. Adukkhamasukhasahagatā saññāmanasikārā samudācaranti – visesabhāgiyo dhammo. Nibbidāsaññāmanasikārā samudācaranti virāgūpasamñhitā – nibbedhabhāgiyo dhammo.

Catutthassa jhānassa lābhīm upekkhāsaññāmanasikārā samudācaranti – hānabhāgiyo dhammo. Tadanudhammatā sati santiññhati – ṭhitibhāgiyo dhammo. Ākāsānañcāyatanaññāmanasikārā samudācaranti – visesabhāgiyo dhammo. Nibbidāsaññāmanasikārā samudācaranti virāgūpasamñhitā – nibbedhabhāgiyo dhammo.

Ākāsānañcāyatanassa lābhīm rūpasahagatā saññāmanasikārā samudācaranti – hānabhāgiyo dhammo. Tadanudhammatā sati santiṭhati – ṭhitibhāgiyo dhammo. Viññānañcāyatanasahagatā saññāmanasikārā samudācaranti – visesabhāgiyo dhammo. Nibbidāsaḥagatā saññāmanasikārā samudācaranti virāgūpasam̄hitā – nibbedhabhāgiyo dhammo.

Viññānañcāyatanassa lābhīm ākāsānañcāyatanasahagatā saññāmanasikārā samudācaranti – hānabhāgiyo dhammo. Tadanudhammatā sati santiṭhati – ṭhitibhāgiyo dhammo.

Ākiñcaññāyatanasahagatā saññāmanasikārā samudācaranti – visesabhāgiyo dhammo. Nibbidāsaḥagatā saññāmanasikārā samudācaranti virāgūpasam̄hitā – nibbedhabhāgiyo dhammo.

Ākiñcaññāyatanassa lābhīm viññānañcāyatanasahagatā saññāmanasikārā samudācaranti – hānabhāgiyo dhammo. Tadanudhammatā sati santiṭhati – ṭhitibhāgiyo dhammo.

Nevasaññānaññāyatanasahagatā saññāmanasikārā samudācaranti – visesabhāgiyo dhammo.

Nibbidāsaḥagatā saññāmanasikārā samudācaranti virāgūpasam̄hitā – nibbedhabhāgiyo dhammo. Tam ñātaṭthena ñāṇam, pajānanaṭthena paññā. Tena vuccati – “ime dhammā hānabhāgiyā, ime dhammā ṭhitibhāgiyā, ime dhammā visesabhāgiyā, ime dhammā nibbedhabhāgiyāti sotāvadhānam, tam-pajānanā paññā sutamaye ñāṇam”.

31. Katham “sabbe saṅkhārā aniccā, sabbe saṅkhārā dukkhā, sabbe dhammā anattā”ti sotāvadhānam, tam-pajānanā paññā sutamaye ñāṇam? “Rūpañ aniccam khayaṭṭhena, dukkham bhayaṭṭhena, anattā asārakaṭṭhenā”ti sotāvadhānam, tam-pajānanā paññā sutamaye ñāṇam. “Vedanā... pe... saññā... saṅkhārā... viññāṇam... cakkhu... pe... jarāmaraṇam aniccam khayaṭṭhena, dukkham bhayaṭṭhena, anattā asārakaṭṭhenā”ti sotāvadhānam, tam-pajānanā paññā sutamaye ñāṇam. Tam ñātaṭthena ñāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “sabbe saṅkhārā aniccā, sabbe saṅkhārā dukkhā, sabbe dhammā anattā”ti sotāvadhānam, tam-pajānanā paññā sutamaye ñāṇam.

32. Katham “idam dukkham ariyasaccam, idam dukkhasamudayam ariyasaccam, idam dukkhanirodham ariyasaccam, idam dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyasacca”nti sotāvadhānam, tam-pajānanā paññā sutamaye ñāṇam?

33. Tattha katamam dukkham ariyasaccam? Jātipi dukkhā, jarāpi dukkhā, maraṇampi dukkham, sokaparidevadukkhanomanassupāyāsāpi dukkhā, appiyehi sampayogo dukkho, piyehi vippayogo dukkho, yampiccham na labhati tampi dukkham; saṅkhittena pañcupādānakkhandhā [pañcupādānakkhandhāpi (ka.) satipaṭṭhānasutte saccavibhaṅge ca passitabbam] dukkhā.

Tattha katamā jāti? Yā tesam tesam sattānam tamhi tamhi sattanikāye jāti sañjāti okkanti abhinibbatti khandhānam pātubhāvo āyatanānam paṭilābho – ayam vuccati jāti.

Tattha katamā jarā yā tesam tesam sattānam tamhi tamhi sattanikāye jarā jīraṇatā khaṇḍiccam pāliccam valittacatā āyuno saṃhāni indriyānam paripāko – ayam vuccati jarā.

Tattha katamañ maraṇam? Yā tesam tesam sattānam tamhā tamhā sattanikāyā cuti cavanatā bhedo antaradhānam maccu maraṇam kālakiriyā [kālamkiriya (ka.)] kandhānam bhedo kalearassa nikhepo jīvitindriyassupacchedo – idam vuccati maraṇam.

Tattha katamo soko? Nātibyananena [yo nātibyananena (syā.) passa saccavibhaṅge] vā phuṭṭhassa, bhogabyasanena vā phuṭṭhassa, rogabyasanena vā phuṭṭhassa, sīlabyananena vā phuṭṭhassa, diṭṭhibyananena vā phuṭṭhassa, aññataraññatarena byasanena samannāgatassa, aññataraññatarena dukkhadhammena phuṭṭhassa soko socanā sociattam antosoko antoparisoko cetaso parijjhāyanā domanassam sokasallam – ayam vuccati soko.

Tattha katamo paridevo? Nātibyasanena vā phuṭṭhassa, bhogabyasanena vā phuṭṭhassa, rogabyasanena vā phuṭṭhassa, sīlabyasanena vā phuṭṭhassa, diṭṭhibyasanena vā phuṭṭhassa, aññataraññatarena byasanena samannāgatassa, aññataraññatarena dukkhadhammena phuṭṭhassa ādevo paridevo ādevanā, paridevanā ādevitattam paridevitattam vācā palāpo vippalāpo lālappo lālappanā lālappitattam – ayam vuccati paridevo.

Tattha katamañ dukkham? Yam kāyikam asātam kāyikam dukkham kāyasamphassajam asātam dukkham vedayitam, kāyasamphassajā asātā dukkhā vedanā – idam vuccati dukkham.

Tattha katamañ domanassam? Yam cetasikam asātam cetasikam dukkham, cetosamphassajam asātam vedayitam, cetosamphassajā asātā dukkhā vedanā – idam vuccati domanassam.

Tattha katamo upāyāso? Nātibyasanena vā phuṭṭhassa, bhogabyasanena vā phuṭṭhassa, rogabyasanena vā phuṭṭhassa, sīlabyasanena vā phuṭṭhassa, diṭṭhibyasanena vā phuṭṭhassa, aññataraññatarena byasanena samannāgatassa, aññataraññatarena dukkhadhammena phuṭṭhassa āyāso upāyāso āyāsanā upāyāsanā āyāsitattam upāyāsitattam – ayam vuccati upāyāso.

Tattha katamo appiyehi sampayogo dukkho? Idha yassa te honti aniṭhā akantā amanāpā rūpā saddā gandhā rasā phoṭṭhabbā, ye vā panassa te honti anatthakāmā ahitakāmā aphāsukāmā ayogakkhemakāmā, yā tehi saddhiṃ saṅgati samāgamo samodhānam missībhāvo – ayam vuccati appiyehi sampayogo dukkho.

Tattha katamo piyehi vippayogo dukkho? Idha yassa te honti iṭhā kantā manāpā rūpā saddā gandhā rasā phoṭṭhabbā, ye vā panassa te honti atthakāmā hitakāmā phāsukāmā yogakkhemakāmā mātā vā pitā vā bhātā vā bhaginī vā mittā vā amaccā vā fiātī vā sālohitā vā, yā tehi saddhiṃ asaṅgati asamāgamo asamodhānam amissībhāvo – ayam vuccati piyehi vippayogo dukkho.

Tattha katamañ yampiccham na labhati tāmpi dukkham? Jātidhammānam sattānam evam icchā uppajjati – “aho vata mayam na jātidhammā assāma, na ca vata no jāti āgaccheyyā”ti. Na kho panetam icchāya pattabbam – idampi yampiccham na labhati tāmpi dukkham. Jarādhammānam sattānam...pe... byādhidhammānam sattānam... maraṇadhammānam sattānam... sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadhammānam sattānam evam icchā uppajjati – “aho vata mayam na sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadhammā assāma, na ca vata no sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā āgaccheyyu”nti. Na kho panetam icchāya pattabbam – idampi yampiccham na labhati tāmpi dukkham.

Tattha katame saṅkhitena pañcupādānakkhandhā dukkhā? Seyyathidam [seyyathīdam (syā. sī. atṭha.)] – rūpupādānakkhandho, [rūpūpādānakkhandho (syā.) evamuparipi], vedanupādānakkhandho saññupādānakkhandho, saṅkhārupādānakkhandho, viññānupādānakkhandho – ime vuccanti saṅkhitena pañcupādānakkhandhā dukkhā. Idam vuccati dukkham ariyasaccam.

34. Tattha katamañ dukkhasamudayam ariyasaccam? Yāyam taṇhā ponobhavikā [ponobhavikā (syā.)] nandirāgasahagatā tatratrābhinandinī, seyyathidam – kāmatāṇhā bhavataṇhā vibhavataṇhā, sā kho panesā taṇhā kattha uppajjamānā uppajjati, kattha nivisamānā nivisati? Yam loke piyarūpam sātarūpam, etthesā taṇhā uppajjamānā uppajjati, ettha nivisamānā nivisati. Kiñca loke piyarūpam sātarūpam? Cakkhu loke piyarūpam sātarūpam, etthesā taṇhā uppajjamānā uppajjati, ettha nivisamānā nivisati. Sotam loke...pe... ghānam loke... jivhā loke... kāyo loke... mano loke piyarūpam sātarūpam, etthesā taṇhā uppajjamānā uppajjati, ettha nivisamānā nivisati. Rūpā loke piyarūpam sātarūpam, etthesā taṇhā uppajjamānā uppajjati, ettha nivisamānā nivisati. Saddā loke piyarūpam sātarūpam...pe... dhammā loke... cakkhuviññānam loke...pe... manoviññānam loke... cakkhusamphasso loke...pe... manosamphasso loke... cakkhusamphassajā vedanā loke...pe... manosamphassajā vedanā loke...

rūpasaññā loke...pe... dhammasaññā loke... rūpasañcetanā loke...pe... dhammasañcetanā loke... rūpatañhā loke...pe... dhammatañhā loke... rūpavitañko loke...pe... dhammavitañko loke... rūpavicāro loke...pe... dhammavicāro loke piyarūpam sātarūpam, etthesā tañhā uppajjamānā uppajjati, ettha nivisamānā nivisati. Idam vuccati dukkhasamudayam ariyasaccam.

35. Tattha katamam dukkhanirodham ariyasaccam? Yo tassāyeva tañhāya asesavirāganirodho cāgo pañinissaggo mutti anālayo, sā kho panesā tañhā kattha pahīyamānā pahīyati, kattha nirujjhamañā nirujjhati? Yam loke piyarūpam sātarūpam, etthesā tañhā pahīyamānā pahīyati, ettha nirujjhamañā nirujjhati. Kiñca loke piyarūpam sātarūpam? Cakkhuloke piyarūpam sātarūpam, etthesā tañhā pahīyamānā pahīyati, ettha nirujjhamañā nirujjhati...pe... dhammavicāro loke piyarūpam sātarūpam, etthesā tañhā pahīyamānā pahīyati, ettha nirujjhamañā nirujjhati. Idam vuccati dukkhanirodham ariyasaccam.

36. Tattha katamam dukkhanirodhagāminī pañipadā ariyasaccam? Ayameva ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, seyyathidañ – sammādiñthi sammāsañkappo sammāvācā sammākammanto sammāājīvo sammāvāyāmo sammāsati sammāsamādhi. Tattha katamā sammādiñthi? Dukkhe ñānam, dukkhasamudaye ñānam, dukkhanirodhe ñānam, dukkhanirodhagāminiyā pañipadāya ñānam – ayam vuccati sammādiñthi.

Tattha katamo sammāsañkappo? Nekkhammasañkappo, abyāpādasañkappo, avihimsāsañkappo – ayam vuccati sammāsañkappo.

Tattha katamā sammāvācā? Musāvādā veramañī [veramañī (ka.)], pisuñāya vācāya veramañī, pharusāya vācāya veramañī, samphappalāpā veramañī – ayam vuccati sammāvācā.

Tattha katamo sammākammanto? Pāññātipātā veramañī, adinnādānā veramañī, kāmesumicchācārā veramañī – ayam vuccati sammākammanto.

Tattha katamo sammāājīvo? Idha ariyasāvako micchāājīvam pahāya sammāājīvena jīvikam [jīvitam (ka.)] kappeti – ayam vuccati sammāājīvo.

Tattha katamo sammāvāyāmo? Idha bhikkhu anuppannānam pāpakānam akusalānam dhammānam anuppādāya chandañ janeti vāyamati vīriyam ārabhati cittam paggañhāti padahati, uppannānam pāpakānam akusalānam dhammānam pahānāya...pe... anuppannānam kusalānam dhammānam uppādāya ...pe... uppannānam kusalānam dhammānam ṭhitiyā asammosāya bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā chandañ janeti vāyamati vīriyam ārabhati cittam paggañhāti padahati – ayam vuccati sammāvāyāmo.

Tattha katamā sammāsati? Idha bhikkhu kāye kāyānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassam. Vedanāsu...pe... citte...pe... dhammesu dhammānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassam – ayam vuccati sammāsati.

Tattha katamo sammāsamādhi? Idha bhikkhu vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkam savicāram vivekajam pītisukham pathamam jhānam upasampajja viharati. Vitakkavīcārānam vūpasamā ajjhattam sampasādanam cetaso ekodibhāvam avitakkam avicāram samādhijam pītisukham dutiyam jhānam upasampajja viharati. Pītiyā ca virāgā upekkhako ca viharati **sato ca sampajāno** sukhañca kāyena pañisamvedeti, yam tam ariyā ācikkhanti – “upekkhako satimā sukhavihārī”ti tatiyam jhānam upasampajja viharati. Sukhassa ca pahānā dukkhassa ca pahānā pubbeva somanassadomanassānam atthaṅgamā adukkhamasukham upekkhāsatipārisuddhiṁ catuttham jhānam upasampajja viharati. Ayam vuccati sammāsamādhi. Idam vuccati dukkhanirodhagāminī pañipadā ariyasaccam. Tam ñātaññthena ñānam, pajānanaññthena paññā. Tena vuccati – “idam dukkham

ariyasaccam, idam dukkhasamudayam ariyasaccam, idam dukkhanirodham ariyasaccam, idam dukkhanirodhagaminī paṭipadā ariyasacca”nti sotāvadhānam, tāmpajānanā paññā sutamaye nānam. Evam sotāvadhāne paññā sutamaye nānam.

Sutamayañānaniddeso paṭhamo.

2. Sīlamayañānaniddeso

37. Katham sutvāna samvare paññā sīlamaye nānam? Pañca sīlāni – pariyantapārisuddhisīlam, apariyantapārisuddhisīlam, paripuṇṇapārisuddhisīlam, aparāmaṭṭhapārisuddhisīlam, paṭipassaddhipārisuddhisīlanti.

Tattha katamañ pariyantapārisuddhisīlam? Anupasampannānam pariyantasikkhāpadānam – idam pariyantapārisuddhisīlam. Katamañ apariyantapārisuddhisīlam? Upasampannānam apariyantasikkhāpadānam – idam apariyantapārisuddhisīlam. Katamañ paripuṇṇapārisuddhisīlam? Puthujjanakalyāṇakānam kusaladhamme yuttānam sekkhapariyante [sekkhapariyante (ka.)] paripūrakārīnam kāye ca jīvite ca anapekkhānam pariccattajīvitānam – idam paripuṇṇapārisuddhisīlam. Katamañ aparāmaṭṭhapārisuddhisīlam? Sattannām sekkhānam – idam aparāmaṭṭhapārisuddhisīlam. Katamañ paṭipassaddhipārisuddhisīlam? Tathāgatasāvakānam khīnāsavānam paccekabuddhānam tathāgatānam arahantānam sammāsambuddhānam – idam paṭipassaddhipārisuddhisīlam.

38. Atthi sīlam pariyantam, atthi sīlam apariyantam. Tattha katamañ tam sīlam pariyantam? Atthi sīlam lābhapariyantam, atthi sīlam yasapariyantam, atthi sīlam nātipariyantam, atthi sīlam aṅgapariyantam, atthi sīlam jīvitapariyantam.

Katamañ tam sīlam lābhapariyantam? Idhekacco lābhahetu lābhapaccayā lābhakāraṇā yathāsamādinnañ [yathāsamādinñam (ka.)] sikkhāpadam vītikkamati – idam tam sīlam lābhapariyantam. Katamañ tam sīlam yasapariyantam? Idhekacco yasahetu yasapaccayā yasakāraṇā yathāsamādinnañ sikkhāpadam vītikkamati – idam tam sīlam yasapariyantam. Katamañ tam sīlam nātipariyantam? Idhekacco nātipihetu nātipaccayā nātipikāraṇā yathāsamādinnañ sikkhāpadam vītikkamati – idam tam sīlam nātipariyantam. Katamañ tam sīlam aṅgapariyantam? Idhekacco aṅgahetu aṅgapaccayā aṅgakāraṇā yathāsamādinnañ sikkhāpadam vītikkamati – idam tam sīlam aṅgapariyantam. Katamañ tam sīlam jīvitapariyantam? Idhekacco jīvitahetu jīvitapaccayā jīvitakāraṇā yathāsamādinnañ sikkhāpadam vītikkamati – idam tam sīlam jīvitapariyantam. Evarūpāni sīlāni khaṇḍāni chiddāni sabalāni kammāsāni na bhujissāni na viññūppasatthāni [na viññūpasatthāni (ka.)] parāmaṭṭhāni asamādhisaṁvattanikāni [na samādhisaṁvattanikāni (ka.)] na avippaṭisāravatthukāni na pāmojjavatthukāni na pītivatthukāni na passaddhivatthukāni na sukhavatthukāni na samādhivatthukāni na yathābhūtañānadassanavatthukāni na ekantanibidāya na virāgāya na nirodhāya na upasamāya na abhiññāya na sambodhāya na nibbānāya samvattanti – idam tam sīlam pariyantam.

Katamañ tam sīlam apariyantam? Atthi sīlam na lābhapariyantam, atthi sīlam na yasapariyantam, atthi sīlam na nātipariyantam, atthi sīlam na aṅgapariyantam, atthi sīlam na jīvitapariyantam.

Katamañ tam sīlam na lābhapariyantam? Idhekacco lābhahetu lābhapaccayā lābhakāraṇā yathāsamādinnañ sikkhāpadam vītikkamāya cittampi na uppādeti, kiṁ so vītikkamissati! Idam tam sīlam na lābhapariyantam. Katamañ tam sīlam na yasapariyantam? Idhekacco yasahetu yasapaccayā yasakāraṇā yathāsamādinnañ sikkhāpadam vītikkamāya cittampi na uppādeti, kiṁ so vītikkamissati! Idam tam sīlam na yasapariyantam. Katamañ tam sīlam na nātipariyantam? Idhekacco nātipihetu nātipaccayā nātipikāraṇā yathāsamādinnañ sikkhāpadam vītikkamāya cittampi na uppādeti, kiṁ so vītikkamissati! Idam tam sīlam na nātipariyantam. Katamañ tam sīlam na aṅgapariyantam? Idhekacco aṅgahetu aṅgapaccayā aṅgakāraṇā yathāsamādinnañ sikkhāpadam vītikkamāya cittampi na uppādeti,

kim so vītikkamissati! Idam tam sīlam na aṅgapariyantam. Katamam tam sīlam na jīvitapariyantam? Idhekacco jīvitahetu jīvitapaccayā jīvitakāraṇā yathāsamādinnaṁ sikkhāpadam vītikkamāya cittampi na uppādeti, kim so vītikkamissati! Idam tam sīlam na jīvitapariyantam. Evarūpāni sīlāni akhanḍāni acchiddāni asabalāni akammāsāni bhujissāni viññuppasatthāni aparāmaṭṭhāni samādhisamvattanikāni avippaṭisāravatthukāni pāmojjavatthukāni pītivatthukāni passaddhivatthukāni sukhavatthukāni samādhivatthukāni yathābhūtaññādassanavatthukāni ekantanibbidāya virāgāya nirodhāya upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya samvattanti – idam tam sīlam apariyantam.

39. Kim sīlam? Kati sīlāni? Kim samuṭṭhānam sīlam? Kati dhammasamodhānam sīlam?

Kim sīlanti cetanā sīlam, cetasikam sīlam, samvaro sīlam, avītikkamo sīlam. **Kati sīlānīti** tīni sīlāni – kusalasīlam, akusalasīlam, abyākatasīlam. **Kim samuṭṭhānam sīlanti** kusalacittasamuṭṭhānam kusalasīlam, akusalacittasamuṭṭhānam akusalasīlam, abyākatacittasamuṭṭhānam abyākatasīlam. **Kati dhammasamodhānam sīlanti** samvarasamodhānam sīlam, avītikkamasamodhānam sīlam, tathābhāve jātacetanāsamodhānam sīlam.

40. Pāṇātipātam samvaraṭṭhena sīlam, avītikkamaṭṭhena sīlam. Adinnādānam samvaraṭṭhena sīlam, avītikkamaṭṭhena sīlam. Kāmesumicchācāram samvaraṭṭhena sīlam, avītikkamaṭṭhena sīlam. Musāvādam samvaraṭṭhena sīlam, avītikkamaṭṭhena sīlam. Pisuṇam vācam [pisuṇāvācam (syā. ka.) dī. ni. 1.9 passitabbā] samvaraṭṭhena sīlam, avītikkamaṭṭhena sīlam. Pharusam vācam [pharusavācam (syā. ka.)] samvaraṭṭhena sīlam, avītikkamaṭṭhena sīlam. Samphappalāpam samvaraṭṭhena sīlam, avītikkamaṭṭhena sīlam. Abhijjhām samvaraṭṭhena sīlam, avītikkamaṭṭhena sīlam. Byāpādam samvaraṭṭhena sīlam, avītikkamaṭṭhena sīlam. Micchādiṭṭhim samvaraṭṭhena sīlam, avītikkamaṭṭhena sīlam.

41. Nekkhammena kāmacchandam samvaraṭṭhena sīlam, avītikkamaṭṭhena sīlam. Abyāpādena byāpādam samvaraṭṭhena sīlam, avītikkamaṭṭhena sīlam. Ālokasaññāya thinamiddhaṁ...pe... avikkhepaṭṭhena uddhaccam... dhammadavatthānenā vicikiccham... nāñena avijjam... pāmojena aratim....

Paṭhamena jhānena [pathamajjhānena (syā.) evamīdisesu ṭhānesu] nīvarane...pe... dutiyena jhānena vitakkavicāre... tatiyena jhānena pītiṁ... catutthena jhānena sukhadukkham... ākāsānañcāyatanaṁ samāpattiya rūpasaññam paṭighasaññam nānattasaññam... viññānañcāyatanaṁ samāpattiya ākāsānañcāyatanaṁ... ākiñcaññāyatanaṁ samāpattiya viññānañcāyatanaṁ... nevasaññānaññāyatanaṁ samāpattiya ākiñcaññāyatanaṁ...

Aniccānupassanāya niccasāññam...pe... dukkhānupassanāya sukhasaññam... anattā anupassanāya attasaññam... nibbidānupassanāya nandim... virāgānupassanāya rāgaṁ... nirodhā anupassanāya samudayam... paṭinissaggānupassanāya ādānam... khayānupassanāya ghanasaññam... vayānupassanāya āyūhanam... vipariṇāmānupassanāya dhuvasaññam... animittānupassanāya nimittam... appaṇīhitānupassanāya paṇidhiṁ... suññatānupassanāya abhinivesam... adhipaññādhammavipassanāya sārādānābhiniivesam... yathābhūtaññādassanena sammohābhiniivesam... ādīnavānupassanāya ālayābhiniivesam... paṭisaṅkhānupassanāya appaṭisaṅkham... vivaṭṭānānupassanāya saññogābhiniivesam....

Sotāpattimaggena dīṭṭhekaṭṭhe kilese...pe... sakadāgāmimaggena olārike kilese... anāgāmimaggena aṇusahagate kilese... arahattamaggena sabbakilese samvaraṭṭhena sīlam, avītikkamaṭṭhena sīlam.

Pañca sīlāni – pāṇātipātassa pahānam sīlam, veramaṇī sīlam, cetanā sīlam, samvaro sīlam, avītikkamo sīlam. Evarūpāni sīlāni cittassa avippaṭisārāya samvattanti, pāmojjāya samvattanti, pītiyā

saṃvattanti, passaddhiyā saṃvattanti, somanassāya saṃvattanti, āsevanāya saṃvattanti, bhāvanāya saṃvattanti, bahulīkammāya saṃvattanti, alaṅkārāya saṃvattanti, parikkhārāya saṃvattanti, parivārāya saṃvattanti, pāripūriyā saṃvattanti, ekantanibbidāya virāgāya nirodhāya upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya saṃvattanti.

Evarūpānam sīlānam saṃvarapārisuddhi adhisīlam, saṃvarapārisuddhiyā thitam cittam na vikkhepam gacchat, avikkhepapārisuddhi adhicittam saṃvarapārisuddhim sammā passati, avikkhepapārisuddhim sammā passati. Dassanapārisuddhi adhipaññā. Yo tattha saṃvaraṭṭho, ayam adhisīlasikkhā. Yo tattha avikkhepaṭṭho, ayam adhicittasikkhā. Yo tattha dassaṭṭho, ayam adhipaññāsikkhā.

Imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkhati, jānanto sikkhati, passanto sikkhati, paccavekkhanto sikkhati, cittam adhiṭṭhahanto sikkhati, saddhāya adhimuccanto sikkhati, vīriyam paggaṇhanto sikkhati, satim upatṭhapento sikkhati, cittam samādahanto sikkhati, paññāya pajānanto sikkhati, abhiññeyyam abhijānanto sikkhati, pariññeyyam parijānanto sikkhati, pahātabbam pajahanto sikkhati, sacchikātabbam sacchikaronto sikkhati, bhāvetabbam bhāvento sikkhati.

Pañca sīlāni – adinnādānassa...pe... kāmesumicchācārassa... musāvādassa... pisuṇāya vācāya... pharusāya vācāya... samphappalāpassa... abhijjhāya... byāpādassa... micchādiṭṭhiyā... bhāvetabbam bhāvento sikkhanti.

Nekkhammena kāmacchandassa...pe... abyāpādena byāpādassa... ālokasaññāya thinamiddhassa... avikkhepena uddhaccassa.... dhammadavatthānena vicikicchāya... nāñena avijjāya... pāmojjena aratiyā... bhāvetabbam bhāvento sikkhati.

Paṭhamena jhānena nīvaraṇānam...pe... dutiyena jhānena vitakkavicārānam... tatiyena jhānena pītiyā... catutthena jhānena sukhadukkhānam... ākāsānañcāyatanaśamāpatti�ā rūpasaññāya paṭighasaññāya nānattasaññāya... viññānañcāyatanaśamāpatti�ā ākāsānañcāyatanaśaññāya... ākiñcaññāyatanaśamāpatti�ā viññānañcāyatanaśaññāya... nevasaññānāsaññāyatanaśamāpatti�ā ākiñcaññāyatanaśaññāya... bhāvetabbam bhāvento sikkhati.

Aniccānupassanāya niccasaññāya...pe... dukkhānupassanāya sukhasaññāya... anattānupassanāya attasaññāya... nibbidānupassanāya nandiyā... virāgānupassanāya rāgassa... nirodhānupassanāya samudayassa... paṭinissaggānupassanāya ādānassa... khayānupassanāya ghanasaññāya... vayānupassanāya āyūhanassa... vipariṇāmānupassanāya dhuvasaññāya... animittānupassanāya nimittassa... appaṇihitānupassanāya paṇidhiyā... suññatānupassanāya abhinivesassa... adhipaññādhammavipassanāya sārāgābhinivesassa... yathābhūtañāṇadassanena sammohābhinivesassa... ādīnavānupassanāya ālayābhinivesassa... paṭisaṅkhānupassanāya appaṭisaṅkhāya... vivaṭṭānupassanāya saññogābhinivesassa bhāvetabbam bhāvento sikkhati.

Sotāpattimaggena diṭṭhekaṭṭhānam kilesānam...pe... sakadāgāmimaggena olārikānam kilesānam... anāgāmimaggena anusahagatānam kilesānam... arahattamaggena sabbakilesānam pahānam sīlam, veramaṇī sīlam, cetāna sīlam, saṃvaro sīlam, avītikkamo sīlam. Evarūpāni sīlāni cittassa avippatisārāya saṃvattanti, pāmojjāya saṃvattanti, pītiyā saṃvattanti, passaddhiyā saṃvattanti, somanassāya saṃvattanti, āsevanāya saṃvattanti, bhāvanāya saṃvattanti, bahulīkammāya saṃvattanti, alaṅkārāya saṃvattanti, parikkhārāya saṃvattanti, parivārāya saṃvattanti, pāripūriyā saṃvattanti, ekantanibbidāya virāgāya nirodhāya upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya saṃvattanti.

42. Evarūpānam sīlānam saṃvarapārisuddhi adhisīlam. Saṃvarapārisuddhiyā thitam cittam avikkhepam gacchat, avikkhepapārisuddhi adhicittam. Samvarapārisuddhim sammā passati, avikkhepapārisuddhim sammā passati. Dassanapārisuddhi adhipaññā. Yo tattha saṃvaraṭṭho, ayam

adhisīlasikkhā. Yo tattha avikkhepaṭṭho, ayam adhicittasikkhā. Yo tattha dassanaṭṭho, ayam adhipaññāsikkhā. Imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkhati, jānanto sikkhati, passanto sikkhati, paccavekkhanto sikkhati, cittam adhiṭṭahanto sikkhati, saddhāya adhimuccanto sikkhati, vīriyam paggaṇhanto sikkhati, satim upaṭṭhapento sikkhati, cittam samādahanto sikkhati, paññāya pajānanto sikkhati, abhiññeyyam abhijānanto sikkhati, pariññeyyam parijānanto sikkhati pahātabbam pajahanto sikkhati, sacchikātabbam sacchikaronto sikkhati, bhāvetabbam bhāvento sikkhati. Tam nātaṭṭhena nānam pajānanaṭṭhena paññā. Tena vučcati – “sutvāna samvare paññā sīlamaye nānam”.

Sīlamayañānaniddeso dutiyo.

3. Samādhhibhāvanāmayañānaniddeso

43. Katham samvaritvā samādahane paññā samādhhibhāvanāmaye nānam? Eko samādhī – cittassa ekaggatā. Dve samādhī – lokiyo samādhī, lokuttaro samādhī. Tayo samādhī – savitakkasavicāro samādhī, avitakkavīcāramatto samādhī, avitakkaavīcāro samādhī. Cattāro samādhī – hānabhāgīyo samādhī, ṭhitabhāgīyo samādhī, visesabhāgīyo samādhī, nibbedhabhāgīyo samādhī. Pañca samādhī – pītipharanatā, sukhapharaṇatā, cetopharaṇatā, ālokapharaṇatā, paccavekkhaṇānimittam [paccavekkhanānimittam (ka.)].

Cha samādhī – buddhānussativasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhī, dhammānussativasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhī, saṅghānussativasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhī, sīlānussativasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhī, cāgānussativasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhī, devatānussativasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhī. Satta samādhī – samādhikusalatā, samādhissa samāpattikusalatā, samādhissa ṭhitikusalatā, samādhissa vuṭṭhānakusalatā, samādhissa kallatākusalatā [kallitakusalatā (syā. ka.)], samādhissa gocarakusalatā, samādhissa abhinhārakusalatā. Aṭṭha samādhī – pathavīkasiṇavasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhī, āpokasiṇavasena...pe... tejokasiṇavasena... vāyokasiṇavasena... nīlakasiṇavasena... pītakasiṇavasena... lohitakasiṇavasena... odātakasiṇavasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhī. Nava samādhī – rūpāvacaro samādhī atthi hīno, atthi majjhomo, atthi pañīto; arūpāvacaro samādhī atthi hīno, atthi majjhomo, atthi pañīto; suññato samādhī, animitto samādhī, appañihito samādhī. Dasa samādhī – uddhumātakasaññāvasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhī, vinīlakasaññāvasena...pe... vipubbakasaññāvasena... vicchiddakasaññāvasena... vikkhāyatakasaññāvasena... vikkhittakasaññāvasena... hatavikkhittakasaññāvasena... lohitakasaññāvasena... puļavakasaññāvasena [puļuvaka saññāvasena (ka.)] ... aṭṭhikasaññāvasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhī. Ime pañcapaññāsa samādhī.

44. Api ca, pañcavīsatī samādhissa samādhīṭṭhā – pariggahaṭṭhena samādhī, parivāraṭṭhena samādhī, paripūraṭṭhena samādhī, ekaggatāṭṭhena samādhī, avikkhepaṭṭhena samādhī, avisāraṭṭhena samādhī, anāvilaṭṭhena samādhī, aniñjanāṭṭhena samādhī, vimuttaṭṭhena samādhī, ekattupaṭṭhānavasena cittassa ṭhitattā samādhī, samañ esatī samādhī, visamañ nesatī samādhī, samañ esitattā samādhī, visamañ nesitattā samādhī, samañ ādiyatī samādhī, visamañ nādiyatī samādhī, samañ ādinnattā samādhī, visamañ anādinnattā samādhī, samañ paṭipajjatī samādhī, visamañ nappatipajjatī samādhī, samañ paṭipannattā samādhī, visamañ nappaṭipannattā samādhī, samañ jhāyatī samādhī, visamañ jhāpetī samādhī, samañ jhātattā samādhī, visamañ jhāpitattā samādhī, samo ca hito ca sukho cāti samādhī. Ime pañcavīsatī samādhissa samādhīṭṭhā. Tam nātaṭṭhena nānam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vučcati – “samvaritvā samādahane paññā samādhhibhāvanāmaye nānam”.

Samādhhibhāvanāmayañānaniddeso tatiyo.

4. Dhammaṭṭhitiñānaniddeso

45. Katham paccayapariggahe paññā dhammaṭṭhitiñānam? Avijjā saṅkhārānam uppādaṭṭhiti ca

pavattaṭṭhitī ca nimittaṭṭhitī ca āyūhanāṭṭhitī ca saññogaṭṭhitī ca palibodhaṭṭhitī ca samudayaṭṭhitī ca hetuṭṭhitī ca paccayaṭṭhitī ca. Imehi navahākārehi avijjā paccayo, saṅkhārā paccayasamuppannā. Ubhopete dhammā paccayasamuppannāti – paccayapariggāhe paññā dhammaṭṭhitīñāṇam. Atītampi addhānam... anāgatampi addhānam avijjā saṅkhārānam uppādaṭṭhitī ca pavattaṭṭhitī ca nimittaṭṭhitī ca āyūhanāṭṭhitī ca saññogaṭṭhitī ca palibodhaṭṭhitī ca samudayaṭṭhitī ca hetuṭṭhitī ca paccayaṭṭhitī ca. Imehi navahākārehi avijjā paccayo, saṅkhārā paccayasamuppannā. Ubhopete dhammā paccayasamuppannāti – paccayapariggāhe paññā dhammaṭṭhitīñāṇam.

Saṅkhārā viññāṇassa... pe... viññāṇam nāmarūpam saṭṭayanassa... saṭṭayanam phassassa... phasso vedanāya... vedanā taṇhāya... taṇhā upādānassa... upādānam bhavassa... bhavo jātiyā... jāti jarāmaraṇassa uppādaṭṭhitī ca pavattaṭṭhitī ca nimittaṭṭhitī ca āyūhanāṭṭhitī ca saññogaṭṭhitī ca palibodhaṭṭhitī ca samudayaṭṭhitī ca hetuṭṭhitī ca paccayaṭṭhitī ca. Imehi navahākārehi jāti paccayo, jarāmaraṇam paccayasamuppannā. Ubhopete dhammā paccayasamuppannāti – paccayapariggāhe paññā dhammaṭṭhitīñāṇam. Atītampi addhānam... anāgatampi addhānam jāti jarāmaraṇassa uppādaṭṭhitī ca pavattaṭṭhitī ca nimittaṭṭhitī ca āyūhanāṭṭhitī ca saññogaṭṭhitī ca palibodhaṭṭhitī ca samudayaṭṭhitī ca hetuṭṭhitī ca paccayaṭṭhitī ca. Imehi navahākārehi jāti paccayo, jarāmaraṇam paccayasamuppannā. Ubhopete dhammā paccayasamuppannāti – paccayapariggāhe paññā dhammaṭṭhitīñāṇam.

46. Avijjā hetu, saṅkhārā hetusamuppannā. Ubhopete dhammā hetusamuppannāti – paccayapariggāhe paññā dhammaṭṭhitīñāṇam. Atītampi addhānam... anāgatampi addhānam avijjā hetu, saṅkhārā hetusamuppannā. Ubhopete dhammā hetusamuppannāti – paccayapariggāhe paññā dhammaṭṭhitīñāṇam.

Saṅkhārā hetu, viññāṇam hetusamuppannā... pe... viññāṇam hetu, nāmarūpam hetusamuppannā... nāmarūpam hetu, saṭṭayanam hetusamuppannā... saṭṭayanam hetu, phasso hetusamuppano... phasso hetu, vedanā hetusamuppanā... vedanā hetu, taṇhā hetusamuppanā... taṇhā hetu, upādānam hetusamuppannā... upādānam hetu, bhavo hetusamuppano... bhavo hetu, jāti hetusamuppannā... jāti hetu, jarāmaraṇam hetusamuppannā. Ubhopete dhammā hetusamuppannāti – paccayapariggāhe paññā dhammaṭṭhitīñāṇam. Atītampi addhānam... anāgatampi addhānam jāti hetu, jarāmaraṇam hetusamuppannā. Ubhopete dhammā hetusamuppannāti – paccayapariggāhe paññā dhammaṭṭhitīñāṇam.

Avijjā paṭiccā, saṅkhārā paṭiccasamuppannā. Ubhopete dhammā paṭiccasamuppannāti – paccayapariggāhe paññā dhammaṭṭhitīñāṇam. Atītampi addhānam... anāgatampi addhānam avijjā paṭiccā, saṅkhārā paṭiccasamuppannā. Ubhopete dhammā paṭiccasamuppannāti – paccayapariggāhe paññā dhammaṭṭhitīñāṇam.

Saṅkhārā paṭiccā, viññāṇam paṭiccasamuppannā... pe... viññāṇam paṭiccā, nāmarūpam paṭiccasamuppannā... nāmarūpam paṭiccā, saṭṭayanam paṭiccasamuppannā... saṭṭayanam paṭiccā, phasso paṭiccasamuppano... phasso paṭiccā, vedanā paṭiccasamuppanā... vedanā paṭiccā, taṇhā paṭiccasamuppanā... taṇhā paṭiccā, upādānam paṭiccasamuppannā... upādānam paṭiccā, bhavo paṭiccasamuppano... bhavo paṭiccā, jāti paṭiccasamuppanā... jāti paṭiccā, jarāmaraṇam paṭiccasamuppannā. Ubhopete dhammā paṭiccasamuppannāti – paccayapariggāhe paññā dhammaṭṭhitīñāṇam. Atītampi addhānam... anāgatampi addhānam jāti paṭiccā, jarāmaraṇam paṭiccasamuppannā. Ubhopete dhammā paṭiccasamuppannāti – paccayapariggāhe paññā dhammaṭṭhitīñāṇam.

Avijjā paccayo, saṅkhārā paccayasamuppannā. Ubhopete dhammā paccayasamuppannāti – paccayapariggāhe paññā dhammaṭṭhitīñāṇam. Atītampi addhānam... anāgatampi addhānam avijjā paccayo, saṅkhārā paccayasamuppannā. Ubhopete dhammā paccayasamuppannāti – paccayapariggāhe paññā dhammaṭṭhitīñāṇam.

Saṅkhārā paccayā, viññāṇam paccayasamuppannam... pe... viññāṇam paccayo, nāmarūpam paccayasamuppannam... nāmarūpam paccayo, saṅyatanam paccayasamuppannam... saṅyatanam paccayo, phasso paccayasamuppanno... phasso paccayo, vedanā paccayasamuppannā... vedanā paccayo, tañhā paccayasamuppannā... tañhā paccayo, upādānam paccayasamuppannam... upādānam paccayo, bhavo paccayasamuppanno... bhavo paccayo, jāti paccayasamuppannā... jāti paccayo, jarāmaraṇam paccayasamuppannam. Ubhopete dhammā paccayasamuppannāti – paccayapariggahe paññā dhammaṭhitīñāṇam. Atītampi addhānam... anāgatampi addhānam jāti paccayo, jarāmaraṇam paccayasamuppannam. Ubhopete dhammā paccayasamuppannāti – paccayapariggahe paññā dhammaṭhitīñāṇam.

47. Purimakammabhavasmīm moho avijjā, āyūhanā saṅkhārā, nikanti tañhā, upagamanam upādānam, cetanā bhavo. Ime pañca dhammā purimakammabhavasmīm idha paṭisandhiyā paccayā. Idha paṭisandhi viññāṇam, okkanti nāmarūpam, pasādo āyatanam, phuṭṭho phasso, vedayitam vedanā. Ime pañca dhammā idhupapattibhavasmīm purekatassa kammassa paccayā. Idha paripakkattā āyatanānam moho avijjā, āyūhanā saṅkhārā, nikanti tañhā upagamanam upādānam, cetanā bhavo. Ime pañca dhammā idha kammabhavasmīm āyatīm paṭisandhiyā paccayā. Āyatīm paṭisandhi viññāṇam, okkanti nāmarūpam, pasādo āyatanam, phuṭṭho phasso, vedayitam vedanā. Ime pañca dhammā āyatīm upapattibhavasmīm idha katassa kammassa paccayā. Itime catusaṅkhepe tayo addhe tisandhim vīsatiyā ākārehi paṭiccasamuppādām jānāti passati aññāti paṭivijjhati. Tam ñātaṭṭhena ñāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “paccayapariggahe paññā dhammaṭhitīñāṇam”.

Dhammaṭhitīñāṇaniddeso catuttho.

5. Sammasanañāṇaniddeso

48. Katham atītānāgatapaccuppannānam dhammānam saṅkhipitvā vavatthāne paññā sammasane ñāṇam?

Yam kiñci rūpaṁ atītānāgatapaccuppannam ajjhattam vā bahiddhā vā olārikam vā sukhumam vā hīnam vā pañītam vā Yam dure santike vā, sabbam rūpaṁ aniccato vavattheti ekam sammasanam, dukkhatō vavattheti ekam sammasanam, anattato vavattheti ekam sammasanam.

Yā kāci vedanā... pe... yā kāci saññā... ye keci saṅkhārā... Yam kiñci viññāṇam atītānāgatapaccuppannam ajjhattam vā bahiddhā vā olārikam vā sukhumam vā hīnam vā pañītam vā Yam dure santike vā, sabbam viññāṇam aniccato vavattheti ekam sammasanam, dukkhatō vavattheti ekam sammasanam, anattato vavattheti ekam sammasanam.

Cakkhum... pe... jarāmaraṇam atītānāgatapaccuppannam aniccato vavattheti ekam sammasanam, dukkhatō vavattheti ekam sammasanam, anattato vavattheti ekam sammasanam.

Rūpaṁ atītānāgatapaccuppannam aniccam khayaṭṭhena, dukkham bhayaṭṭhena anattā asārakaṭṭhenāti saṅkhipitvā vavatthāne paññā sammasane ñāṇam. Vedanā... pe... saññā... pe... saṅkhārā... pe... viññāṇam... pe... cakkhu... pe... jarāmaraṇam atītānāgatapaccuppannam aniccam khayaṭṭhena, dukkham bhayaṭṭhena, anattā asārakaṭṭhenāti saṅkhipitvā vavatthāne paññā sammasane ñāṇam.

Rūpaṁ atītānāgatapaccuppannam aniccam saṅkhatam paṭiccasamuppannam khayadhammam vayadhammam virāgadhammam nirodhadhammanti saṅkhipitvā vavatthāne paññā sammasane ñāṇam. Vedanā... pe... saññā... saṅkhārā... viññāṇam... cakkhu... pe... jarāmaraṇam atītānāgatapaccuppannam aniccam saṅkhatam paṭiccasamuppannam khayadhammam vayadhammam virāgadhammam nirodhadhammanti saṅkhipitvā vavatthāne paññā sammasane ñāṇam.

Jātipaccayā jarāmaraṇam, asati jātiyā natthi jarāmaraṇanti saṅkhipitvā vavatthāne paññā sammasane nāṇam. Atītampi addhānam... anāgatampi addhānam jātipaccayā jarāmaraṇam, asati jātiyā natthi jarāmaraṇanti saṅkhipitvā vavatthāne paññā sammasane nāṇam. Bhavapaccayā jāti, asati...pe... upādānapaccayā bhavo, asati...pe... taṇhāpaccayā upādānam, asati...pe... vedanāpaccayā taṇhā, asati...pe... phassapaccayā vedanā, asati...pe... salāyatana-paccayā phasso, asati...pe... nāmarūpapaccayā salāyatanaṁ, asati...pe... viññānapaccayā nāmarūpam, asati...pe... saṅkhārapaccayā viññāṇam, asati...pe... avijjāpaccayā saṅkhārā, asati avijjāya natthi saṅkhārāti saṅkhipitvā vavatthāne paññā sammasane nāṇam. Atītampi addhānam... anāgatampi addhānam avijjāpaccayā saṅkhārā, asati avijjāya natthi saṅkhārāti saṅkhipitvā vavatthāne paññā sammasane nāṇam. Tam nātaṭhena nāṇam, pajānanaṭhena paññā. Tena vuccati – “atītānāgatapaccuppannānam dhammānam saṅkhipitvā vavatthāne paññā sammasane nāṇam”.

Sammasanañāṇaniddeso pañcamo.

6. Udayabbayañāṇaniddeso

49. Katham paccuppannānam dhammānam vipariṇāmānupassane paññā udayabbayānupassane nāṇam? Jātam rūpam paccuppannam, tassa nibbattilakkhaṇam udayo, vipariṇāmalakkhaṇam vayo, anupassanā nāṇam. Jātā vedanā...pe... jātā saññā... jātā saṅkhārā... jātam viññāṇam... jātam cakkhu...pe... jāto bhavo paccuppanno, tassa nibbattilakkhaṇam udayo, vipariṇāmalakkhaṇam vayo, anupassanā nāṇam.

50. Pañcannaṁ khandhānam udayam passanto kati lakkhaṇāni passati, vayam passanto kati lakkhaṇāni passati, udayabbayam passanto kati lakkhaṇāni passati? Pañcannaṁ khandhānam udayam passanto pañcavīsatī lakkhaṇāni passati, vayam passanto pañcavīsatī lakkhaṇāni passati; udayabbayam passanto paññāsa lakkhaṇāni passati.

Rūpakkhandhassa udayam passanto kati lakkhaṇāni passati, vayam passanto kati lakkhaṇāni passati, udayabbayam passanto kati lakkhaṇāni passati? Vedanākkhandhassa...pe... saññākkhandhassa...pe... saṅkhārakkhandhassa...pe... viññāṇakkhandhassa udayam passanto kati lakkhaṇāni passati, vayam passanto kati lakkhaṇāni passati, udayabbayam passanto kati lakkhaṇāni passati? Rūpakkhandhassa udayam passanto pañca lakkhaṇāni passati, vayam passanto pañca lakkhaṇāni passati; udayabbayam passanto dasa lakkhaṇāni passati. Vedanākkhandhassa...pe... saññākkhandhassa... saṅkhārakkhandhassa... viññāṇakkhandhassa udayam passanto pañca lakkhaṇāni passati, vayam passanto pañca lakkhaṇāni passati; udayabbayam passanto dasa lakkhaṇāni passati.

Rūpakkhandhassa udayam passanto katamāni pañca lakkhaṇāni passati? Avijjāsamudayā rūpasamudayoti – paccayasamudayatthena rūpakkhandhassa udayam passati. Taṇhāsamudayā rūpasamudayoti – paccayasamudayatthena rūpakkhandhassa udayam passati. Kammasamudayā rūpasamudayoti – paccayasamudayatthena rūpakkhandhassa udayam passati. Āhārasamudayā rūpasamudayoti – paccayasamudayatthena rūpakkhandhassa udayam passati. Nibbattilakkhaṇam passantopi rūpakkhandhassa udayam passati. Rūpakkhandhassa udayam passanto imāni pañca lakkhaṇāni passati.

Vayam passanto katamāni pañca lakkhaṇāni passati? Avijjānirodhā rūpanirodhoti – paccayanirodhatthena rūpakkhandhassa vayam passati. Taṇhānirodhā rūpanirodhoti – paccayanirodhatthena rūpakkhandhassa vayam passati. Kammanirodhetā rūpanirodhoti – paccayanirodhatthena rūpakkhandhassa vayam passati. Āhāranirodhā rūpanirodhoti – paccayanirodhatthena rūpakkhandhassa vayam passati. Vipariṇāmalakkhaṇam passantopi rūpakkhandhassa vayam passati. Rūpakkhandhassa vayam passanto imāni pañca lakkhaṇāni passati. Udayabbayam passanto imāni dasa lakkhaṇāni passati.

Vedanākkhandhassa udayam passanto katamāni pañca lakkhaṇāni passati? Avijjāsamudayā vedanāsamudayoti – paccayasamudayaṭṭhena vedanākkhandhassa udayam passati. Taṇhāsamudayā vedanāsamudayoti – paccayasamudayaṭṭhena vedanākkhandhassa udayam passati. Kammasamudayā vedanāsamudayoti – paccayasamudayaṭṭhena vedanākkhandhassa udayam passati. Phassasamudayā vedanāsamudayoti – paccayasamudayaṭṭhena vedanākkhandhassa udayam passati. Nibbattilakkhaṇam passantopi vedanākkhandhassa udayam passati. Vedanākkhandhassa udayam passanto imāni pañca lakkhaṇāni passati.

Vayam passanto katamāni pañca lakkhaṇāni passati? Avijjānirodhā vedanānirodhoti – paccayanirodhaṭṭhena vedanākkhandhassa vayam passati. Taṇhānirodhā vedanānirodhoti – paccayanirodhaṭṭhena vedanākkhandhassa vayam passati. Kammanirodhetā vedanānirodhoti – paccayanirodhaṭṭhena vedanākkhandhassa vayam passati. Phassanirodhā vedanānirodhoti – paccayanirodhaṭṭhena vedanākkhandhassa vayam passati. Vipariṇāmalakkhaṇam passantopi vedanākkhandhassa vayam passati. Vedanākkhandhassa vayam passanto imāni pañca lakkhaṇāni passati. Udayabbayaṭṭhena passanto imāni dasa lakkhaṇāni passati.

Saññākkhandhassa...pe... saṅkhārakkhandhassa...pe... viññānakkhandhassa udayam passanto katamāni pañca lakkhaṇāni passati? Avijjāsamudayā viññāṇasamudayoti – paccayasamudayaṭṭhena viññāṇakkhandhassa udayam passati. Taṇhāsamudayā viññāṇasamudayotipaccayasamudayaṭṭhena viññāṇakkhandhassa udayam passati. Kammasamudayā viññāṇasamudayoti – paccayasamudayaṭṭhena viññāṇakkhandhassa udayam passati. Nāmarūpasamudayā viññāṇasamudayoti – paccayasamudayaṭṭhena viññāṇakkhandhassa udayam passati. Nibbattilakkhaṇam passantopi viññāṇakkhandhassa udayam passati. Viññāṇakkhandhassa udayam passanto imāni pañca lakkhaṇāni passati.

Vayam passanto katamāni pañca lakkhaṇāni passati? Avijjānirodhā viññāṇanirodhoti – paccayanirodhaṭṭhena viññāṇakkhandhassa vayam passati. Taṇhānirodhā viññāṇanirodhoti – paccayanirodhaṭṭhena viññāṇakkhandhassa vayam passati. Kammanirodhetā viññāṇanirodhoti – paccayanirodhaṭṭhena viññāṇakkhandhassa vayam passati. Nāmarūpanirodhetā viññāṇanirodhoti – paccayanirodhaṭṭhena viññāṇakkhandhassa vayam passati. Vipariṇāmalakkhaṇam passantopi viññāṇakkhandhassa vayam passati. Viññāṇakkhandhassa vayam passanto imāni pañca lakkhaṇāni passati. Udayabbayaṭṭhena passanto imāni dasa lakkhaṇāni passati.

Pañcannam kandhānam udayam passanto imāni pañcavīsatī lakkhaṇāni passati, vayam passanto imāni pañcavīsatī lakkhaṇāni passati, udayabbayaṭṭhena passanto imāni paññāsa lakkhaṇāni passati. Tam ñātaṭṭhena ñāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “paccuppannānam dhammānam vipariṇāmānupassane paññā udayabbayānupassane ñāṇam”. Rūpakkhandho [[rūpakkhandhā \(syā.\)](#)] āhārasamudayo. Vedanā, saññā, saṅkhārā – tayo [[saṅkhārāti sesā \(syā.\)](#)] kandhā phassasamudayā. Viññāṇakkhandho nāmarūpasamudayo.

Udayabbayañāṇaniddeso chatṭho.

7. Bhāngānupassanāñāṇaniddeso

51. Katham ārammaṇam paṭisaṅkhā bhaṅgānupassane paññā vipassane ñāṇam? Rūpārammaṇatā cittam uppajjivtā bhijjati. Tam ārammaṇam paṭisaṅkhā tassa cittassa bhaṅgam anupassati. Anupassatīti, katham anupassati? Aniccato anupassati, no niccato. Dukkhato anupassati, no sukhato. Anattato anupassati, no attato. Nibbindati, no nandati, virajjati, no rajjati. Nirodheti, no samudeti. Paṭinissajjati, no ādiyati.

52. Aniccato anupassanto niccasaññam pajahati. Dukkhato anupassanto sukhasaññam pajahati.

Anattato anupassanto attasaññam pajahati. Nibbindanto nandim pajahati. Virajjanto rāgam pajahati. Nirodhento samudayam pajahati. Paṭinissajjanto ādānam pajahati.

Vedanārammaṇatā...pe... saññārammaṇatā... saṅkhārārammaṇatā... viññāṇārammaṇatā... cakkhu...pe... jarāmarañārammaṇatā cittam uppajjivā bhijjati. Tam ārammaṇam paṭisaṅkhā tassa cittassa bhaṅgam anupassati. Anupassatī, katham anupassati? Aniccato anupassati, no niccato. Dukkhato anupassati, no sukhato. Anattato anupassati, no attato. Nibbindati, no nandati. Virajjati, no rājjati. Nirodheti, no samudeti. Paṭinissajjati, no ādiyati.

Aniccato anupassanto niccasāññam pajahati. Dukkhato anupassanto sukhasaññam pajahati. Anattato anupassanto attasaññam pajahati. Nibbindanto nandim pajahati. Virajjanto rāgam pajahati. Nirodhento samudayam pajahati. Paṭinissajjanto ādānam pajahati.

Vatthusaṅkamanā ceva, paññāya ca vivaṭtanā;
Āvajjanā balañceva, paṭisaṅkhā vipassanā.

**Ārammaṇaavayena , ubho ekavavatthanā [ekavavatthānā (ka.)];
Nirodhe adhimuttatā, vayalakkhaṇavipassanā.**

Ārammaṇañca paṭisaṅkhā, bhaṅgañca anupassati;
Suññato ca upaṭṭhānam, adhipaññā vipassanā.

Kusalo tīsu anupassanāsu, catasso ca [catūsu ca (syā.)] vipassanāsu;
Tayo upaṭṭhāne kusalatā, nānādiṭṭhisu na kampatīti.

Tam nātataṭṭhena nāñam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “ārammaṇam paṭisaṅkhā bhaṅgānupassane paññā vipassane nāñam”.

Bhaṅgānupassanāñāṇaniddeso sattamo.

8. Ādīnavāñāṇaniddeso

53. Katham bhayatupaṭṭhāne paññā ādīnave nāñam? Uppādo bhayanti – bhayatupaṭṭhāne paññā ādīnave nāñam. Pavattam bhayanti – bhayatupaṭṭhāne paññā ādīnave nāñam. Nimittam bhayanti...pe... āyūhanā bhayanti...pe... patisandhi bhayanti... gati bhayanti... nibbatti bhayanti... upapatti bhayanti... jāti bhayanti... jarā bhayanti... byādhi bhayanti ... maraṇam bhayanti... soko bhayanti... paridevo bhayanti... upāyāso bhayanti – bhayatupaṭṭhāne paññā ādīnave nāñam.

Anuppādo khemanti – santipade nāñam. Appavattam khemanti – santipade nāñam...pe... anupāyāso khemanti – santipade nāñam.

Uppādo bhayañ, anuppādo khemanti – santipade nāñam. Pavattam bhayañ, appavattam khemanti – santipade nāñam...pe... upāyāso bhayañ, anupāyāso khemanti – santipade nāñam.

Uppādo dukkhanti – bhayatupaṭṭhāne paññā ādīnave nāñam. Pavattam dukkhanti – bhayatupaṭṭhāne paññā ādīnave nāñam...pe... upāyāso dukkhanti – bhayatupaṭṭhāne paññā ādīnave nāñam.

Anuppādo sukhanti – santipade nāñam. Appavattam sukhanti – santipade nāñam...pe... anupāyāso sukhanti – santipade nāñam.

Uppādo dukkham, anuppādo sukhanti – santipade ñāṇam. Pavattam dukkham, appavattam sukhanti – santipade ñāṇam...pe... upāyāso dukkham, anupāyāso sukhanti – santipade ñāṇam.

Uppādo sāmisanti – bhayatupatthāne paññā ādīnave ñāṇam. Pavattam sāmisanti – bhayatupatthāne paññā ādīnave ñāṇam...pe... upāyāso sāmisanti – bhayatupatthāne paññā ādīnave ñāṇam.

Anuppādo nirāmisanti – santipade ñāṇam. Appavattam nirāmisanti – santipade ñāṇam...pe... anupāyāso nirāmisanti – santipade ñāṇam.

Uppādo sāmisam, anuppādo nirāmisanti – santipade ñāṇam. Pavattam sāmisam, appavattam nirāmisanti – santipade ñāṇam...pe... upāyāso sāmisam, anupāyāso nirāmisanti – santipade ñāṇam.

Uppādo saṅkhārati – bhayatupatthāne paññā ādīnave ñāṇam. Pavattam saṅkhārati – bhayatupatthāne paññā ādīnave ñāṇam...pe... upāyāso saṅkhārati – bhayatupatthāne paññā ādīnave ñāṇam.

Anuppādo nibbānanti – santipade ñāṇam. Appavattam nibbānanti – santipade ñāṇam...pe... anupāyāso nibbānanti – santipade ñāṇam.

Uppādo saṅkhārā, anuppādo nibbānanti – santipade ñāṇam. Pavattam saṅkhārā, appavattam nibbānanti – santipade ñāṇam...pe... upāyāso saṅkhārā, anupāyāso nibbānanti – santipade ñāṇam.

Uppādañca pavattañca, nimittam dukkhanti passati;
Āyūhanam paṭisandhim, ñāṇam ādīnave idam.

Anuppādam appavattam, animittam sukhanti ca;
Anāyūhanam appaṭisandhim, ñāṇam santipade idam.

Idam ādīnave ñāṇam, pañcaṭhānesu jāyati;
Pañcaṭhāne santipade, dasa ñāṇe pajānāti;
Dvinnam ñāṇānam kusalatā, nānādiṭṭhīsu na kampatīti.

Tam ñātaṭṭhena ñāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “bhayatupatthāne paññā ādīnave ñāṇam”.

Ādīnavañāṇaniddeso aṭṭhamo.

9. Saṅkhārupekkhāñāṇaniddeso

54. Katham muñcitukamyatāpaṭisaṅkhāsantiṭṭhanā [muccitukamyatāpaṭisaṅkhāsantiṭṭhanā (ka.)] paññā saṅkhārupekkhāsu ñāṇam? Uppādam muñcitukamyatāpaṭisaṅkhāsantiṭṭhanā [uppādamuñcitukamyatā... (syā.)] paññā saṅkhārupekkhāsu ñāṇam, pavattam muñcitukamyatāpaṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā saṅkhārupekkhāsu ñāṇam, nimittam muñcitukamyatā... pe... āyūhanam muñcitukamyatā... paṭisandhim muñcitukamyatā... gatiṁ muñcitukamyatā... nibbattim muñcitukamyatā... upapattiṁ muñcitukamyatā... jātiṁ muñcitukamyatā... jaraṁ muñcitukamyatā... byādhim muñcitukamyatā... maraṇam muñcitukamyatā... sokam muñcitukamyatā... paridevam muñcitukamyatā... pe... upāyāsam muñcitukamyatāpaṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā saṅkhārupekkhāsu ñāṇam.

Uppādo dukkhanti – muñcitukamyatāpaṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā saṅkhārupekkhāsu ñāṇam.

Pavattam dukkanti – muñcitukamyatāpaṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā saṅkhārupekkhāsu nāṇam... pe... upāyāso dukkanti – muñcitukamyatāpaṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā saṅkhārupekkhāsu nāṇam.

Uppādo bhayanti – muñcitukamyatāpaṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā saṅkhārupekkhāsu nāṇam. Pavattam bhayanti – muñcitukamyatāpaṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā saṅkhārupekkhāsu nāṇam... pe... upāyāso bhayanti – muñcitukamyatāpaṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā saṅkhārupekkhāsu nāṇam.

Uppādo sāmisanti – muñcitukamyatāpaṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā saṅkhārupekkhāsu nāṇam. Pavattam sāmisanti – muñcitukamyatāpaṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā saṅkhārupekkhāsu nāṇam... pe... upāyāso sāmisanti – muñcitukamyatāpaṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā saṅkhārupekkhāsu nāṇam.

Uppādo saṅkhārati – muñcitukamyatāpaṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā saṅkhārupekkhāsu nāṇam. Pavattam saṅkhārati – muñcitukamyatāpaṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā saṅkhārupekkhāsu nāṇam... pe... upāyāso saṅkhārati – muñcitukamyatāpaṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā saṅkhārupekkhāsu nāṇam.

Uppādo saṅkhārā, te saṅkhāre ajjhupekkhatī – saṅkhārupekkhā. Ye ca saṅkhārā yā ca upekkhā ubhopete saṅkhārā, te saṅkhāre ajjhupekkhatī – saṅkhārupekkhā. Pavattam saṅkhārā... pe... nimittaṁ saṅkhārā... āyūhanā saṅkhārā... paṭisandhi saṅkhārā... gati saṅkhārā... nibbatti saṅkhārā... upapatti saṅkhārā... jāti saṅkhārā... jarā saṅkhārā... byādhi saṅkhārā... maraṇam saṅkhārā... soko saṅkhārā... paridevo saṅkhārā... pe... upāyāso saṅkhārā, te saṅkhāre ajjhupekkhatī – saṅkhārupekkhā. Ye ca saṅkhārā yā ca upekkhā ubhopete saṅkhārā, te saṅkhāre ajjhupekkhatī – saṅkhārupekkhā.

55. Katihākārehi saṅkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro hoti? Aṭṭhahākārehi saṅkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro hoti. Puthujjanassa katihākārehi saṅkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro hoti? Sekkhassa katihākārehi saṅkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro hoti? Vītarāgassa katihākārehi saṅkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro hoti? Puthujjanassa dvīhākārehi saṅkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro hoti. Sekkhassa tīhākārehi saṅkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro hoti. Vītarāgassa tīhākārehi saṅkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro hoti.

Puthujjanassa katamehi dvīhākārehi saṅkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro hoti? Puthujjano saṅkhārupekkham abhinandati vā vipassati vā. Puthujjanassa imehi dvīhākārehi saṅkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro hoti. Sekkhassa katamehi tīhākārehi saṅkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro hoti? Sekkho saṅkhārupekkham abhinandati vā vipassati vā paṭisaṅkhāya vā phalasamāpattim samāpajjati. Sekkhassa imehi tīhākārehi saṅkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro hoti. Vītarāgassa katamehi tīhākārehi saṅkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro hoti? Vītarāgo saṅkhārupekkham vipassati vā paṭisaṅkhāya vā phalasamāpattim samāpajjati, tadajjhupekkhitvā suññatavihārena vā animittavihārena vā appanīhitavihārena vā viharati. Vītarāgassa imehi tīhākārehi saṅkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro hoti.

56. Katham puthujjanassa ca sekkhassa ca saṅkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro ekattam hoti? Puthujjanassa saṅkhārupekkham abhinandato cittam kilissati, bhāvanāya paripantho hoti, paṭivedhassa antarāyo hoti, āyatim paṭisandhiyā paccayo hoti. Sekkhassapi saṅkhārupekkham abhinandato cittam kilissati, bhāvanāya paripantho hoti, uttaripaṭivedhassa antarāyo hoti, āyatim paṭisandhiyā paccayo hoti. Evam puthujjanassa ca sekkhassa ca saṅkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro ekattam hoti abhinandaṭṭhena.

Katham puthujjanassa ca sekkhassa ca vītarāgassa ca saṅkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro ekattam hoti? Puthujjano saṅkhārupekkham aniccatopi dukkhatopi anattatopi vipassati. Sekhopy saṅkhārupekkham aniccatopi dukkhatopi anattatopi vipassati. Vītarāgopi saṅkhārupekkham aniccatopi dukkhatopi anattatopi vipassati. Evam puthujjanassa ca sekkhassa ca vītarāgassa ca saṅkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro ekattam hoti anupassanaṭṭhena.

Katham puthujjanassa ca sekkhassa ca vītarāgassa ca sañkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro nānattam hoti? Puthujjanassa sañkhārupekkhā kusalā hoti. Sekkhassapi sañkhārupekkhā kusalā hoti. Vītarāgassa sañkhārupekkhā abyākata hoti. Evaṁ puthujjanassa ca sekkhassa ca vītarāgassa ca sañkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro nānattam hoti kusalābyākataṭṭhena.

Katham puthujjanassa ca sekkhassa ca vītarāgassa ca sañkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro nānattam hoti? Puthujjanassa sañkhārupekkhā kiñcikāle suviditā hoti, kiñcikāle na suviditā hoti. Sekkhassapi sañkhārupekkhā kiñcikāle suviditā hoti, kiñcikāle na suviditā hoti. Vītarāgassa sañkhārupekkhā accantam suviditā hoti. Evaṁ puthujjanassa ca sekkhassa ca vītarāgassa ca sañkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro nānattam hoti viditaṭṭhena ca aviditaṭṭhena ca.

Katham puthujjanassa ca sekkhassa ca vītarāgassa ca sañkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro nānattam hoti? Puthujjano sañkhārupekkham atittattā vipassati. Sekkhopi sañkhārupekkham atittattā vipassati. Vītarāgo sañkhārupekkham tittattā vipassati. Evaṁ puthujjanassa ca sekkhassa ca vītarāgassa ca sañkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro nānattam hoti tittaṭṭhena ca atittaṭṭhena ca.

Katham puthujjanassa ca sekkhassa ca vītarāgassa ca sañkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro nānattam hoti? Puthujjano sañkhārupekkham tiṇṇam samyojanānam pahānāya sotāpattimaggam paṭilābhaththāya vipassati. Sekkho sañkhārupekkham tiṇṇam saññojanānam pahīnattā uttaripaṭilābhaththāya vipassati. Vītarāgo sañkhārupekkham sabbakilesānam pahīnattā diṭṭhadhammasukhavihāratthāya vipassati. Evaṁ puthujjanassa ca sekkhassa ca vītarāgassa ca sañkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro nānattam hoti pahīnaṭṭhena ca appahīnaṭṭhena ca.

Katham sekkhassa ca vītarāgassa ca sañkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro nānattam hoti? Sekkho sañkhārupekkham abhinandati vā vipassati vā paṭisaṅkhāya vā phalasamāpatti samāpajjati. Vītarāgo sañkhārupekkham vipassati vā paṭisaṅkhāya vā phalasamāpatti samāpajjati, tadajjhupekkhitvā suññatavihārena vā animittavihārena vā appaṇihitavihārena vā viharati. Evaṁ sekkhassa ca vītarāgassa ca sañkhārupekkhāya cittassa abhinīhāro nānattam hoti vihārasamāpattatṭhena.

57. Kati sañkhārupekkhā samathavasena uppajjanti? Kati sañkhārupekkhā vipassanāvasena uppajjanti? Atṭha sañkhārupekkhā samathavasena uppajjanti. Dasa sañkhārupekkhā vipassanāvasena uppajjanti.

Katamā atṭha sañkhārupekkhā samathavasena uppajjanti? Paṭhamam jhānam paṭilābhaththāya nīvaraṇe paṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā sañkhārupekkhāsu nīṇam. Dutiyam jhānam paṭilābhaththāya vitakkavicāre paṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā sañkhārupekkhāsu nīṇam. Tatiyam jhānam paṭilābhaththāya pīti paṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā sañkhārupekkhāsu nīṇam. Catuttham jhānam paṭilābhaththāya sukhadukkhe paṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā sañkhārupekkhāsu nīṇam. Ākāsānañcāyatana samāpatti paṭilābhaththāya rūpasaññam paṭighasaññam nānattasaññam paṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā sañkhārupekkhāsu nīṇam. Viññānañcāyatana samāpatti paṭilābhaththāya ākāsānañcāyatana sāññam paṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā sañkhārupekkhāsu nīṇam. Ākiñcaññāyatana samāpatti paṭilābhaththāya viññānañcāyatana sāññam paṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā sañkhārupekkhāsu nīṇam. Nevasaññānaññāyatana samāpatti paṭilābhaththāya ākiñcaññāyatana sāññam paṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā sañkhārupekkhāsu nīṇam. Imā atṭha sañkhārupekkhā samathavasena uppajjanti.

Katamā dasa sañkhārupekkhā vipassanāvasena uppajjanti? Sotāpattimaggam paṭilābhaththāya uppādaṁ pavattam nimittam āyūhanam paṭisandhim gatim nibbattim upapattim jātim jaram byādhim maraṇam sokam paridevam upāyāsam paṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā sañkhārupekkhāsu nīṇam. Sotāpatti phala samāpattatthāya uppādaṁ pavattam nimittam āyūhanam paṭisandhim...pe... paṭisaṅkhāsantiṭṭhanā paññā sañkhārupekkhāsu nīṇam. Sakadāgāmimaggam paṭilābhaththāya...pe... sakadāgāmiphalasamāpattatthāya...pe... anāgāmimaggam paṭilābhaththāya...pe...

anāgāmiphalasamāpattatthāya ...pe... arahattamaggam paṭilābhatthāya uppādam pavattam nimittam āyūhanam paṭisandhim gatim nibbattim upapattim jātim jaram byādhiṁ maraṇam sokam paridevam upāyāsam paṭisaṅkhāsantiṭthanā paññā saṅkhārupekkhāsu nāṇam.

Arahattaphalasamāpattatthāya...pe... suññatavihārasamāpattatthāya...pe... animittavihārasamāpattatthāya uppādam pavattam nimittam āyūhanam paṭisandhim...pe... paṭisaṅkhāsantiṭthanā paññā saṅkhārupekkhāsu nāṇam. Imā dasa saṅkhārupekkhā vipassanāvasena uppajjanti.

58. Kati saṅkhārupekkhā kusalā, kati akusalā, kati abyākatā? Pannarasa saṅkhārupekkhā kusalā, tisso saṅkhārupekkhā abyākatā. Natthi saṅkhārupekkhā akusalā.

Paṭisaṅkhāsantiṭthanā paññā, atṭha cittassa gocarā;

Puthujjanassa dve honti, tayo sekkhassa gocarā;

Tayo ca vītarāgassa, yehi cittam vivat̄ati.

Atṭha samādhissa paccayā, dasa nāṇassa gocarā;

Atṭhārasa saṅkhārupekkhā, tiṇam vimokkhāna paccayā.

Ime atṭhārasākārā, paññā yassa pariccitā;

Kusalo saṅkhārupekkhāsu, nānādiṭṭhisu na kampatīti.

Tam nātāṭthena nāṇam, pajānanaṭthena paññā. Tena vuccati – “muñcitu kamya tāpaṭisaṅkhāsantiṭthanā paññā saṅkhārupekkhāsu nāṇam”.

Saṅkhārupekkhānāṇaniddeso navamo.

10. Gotrabhuñāṇaniddeso

59. Katham bahiddhā vuṭṭhānavivat̄ane paññā gotrabhuñāṇam? Uppādam abhibhuyyatīti – gotrabhu. Pavattam abhibhuyyatīti – gotrabhu. Nimittam abhibhuyyatīti – gotrabhu. Āyūhanam abhibhuyyatīti – gotrabhu. Paṭisandhim abhibhuyyatīti – gotrabhu. Gatiṁ abhibhuyyatīti – gotrabhu. Nibbattim abhibhuyyatīti – gotrabhu. Upapattim abhibhuyyatīti – gotrabhu. Jātim abhibhuyyatīti – gotrabhu. Jaram abhibhuyyatīti – gotrabhu. Byādhiṁ abhibhuyyatīti – gotrabhu. Marañam abhibhuyyatīti – gotrabhu. Sokam abhibhuyyatīti – gotrabhu. Paridevam abhibhuyyatīti – gotrabhu. Upāyāsam abhibhuyyatīti – gotrabhu. Bahiddhā saṅkhāranimittam abhibhuyyatīti – gotrabhu. Anuppādam pakkhandatīti – gotrabhu. Appavattam pakkhandatīti – gotrabhu...pe... nirodham nibbānam pakkhandatīti – gotrabhu.

Uppādam abhibhuyitvā anuppādam pakkhandatīti – gotrabhu. Pavattam abhibhuyitvā appavattam pakkhandatīti – gotrabhu. Nimittam abhibhuyitvā animittam pakkhandatīti – gotrabhu ... pe... bahiddhā saṅkhāranimittam abhibhuyitvā nirodham nibbānam pakkhandatīti – gotrabhu.

Uppādā vuṭṭhātīti – gotrabhu. Pavattā vuṭṭhātīti – gotrabhu. Nimittā vuṭṭhātīti – gotrabhu. Āyūhanā vuṭṭhātīti – gotrabhu. Paṭisandhiyā vuṭṭhātīti – gotrabhu. Gatiyā vuṭṭhātīti – gotrabhu. Nibbattiyā vuṭṭhātīti – gotrabhu. Upapattiyyā vuṭṭhātīti – gotrabhu. Jātiyā vuṭṭhātīti – gotrabhu. Jarāya vuṭṭhātīti – gotrabhu. Byādhimhā vuṭṭhātīti – gotrabhu. Marañā vuṭṭhātīti – gotrabhu. Sokā vuṭṭhātīti – gotrabhu. Paridevā vuṭṭhātīti – gotrabhu. Upāyāsā vuṭṭhātīti – gotrabhu. Bahiddhā saṅkhāranimittā vuṭṭhātīti – gotrabhu. Anuppādam pakkhandatīti – gotrabhu. Appavattam pakkhandatīti – gotrabhu...pe... nirodham nibbānam pakkhandatīti – gotrabhu.

Uppādā vuṭṭhahitvā [vuṭṭhitvā (syā. ka.)] anuppādam pakkhandatīti – gotrabhu. Pavattā vuṭṭhahitvā

appavattam pakkhandatīti – gotrabhu. Nimittā vuṭṭhahitvā animittam pakkhandatīti – gotrabhu. Āyūhanā vuṭṭhahitvā anāyūhanam pakkhandatīti – gotrabhu. Paṭisandhiyā vuṭṭhahitvā appaṭisandhim pakkhandatīti – gotrabhu. Gatiyā vuṭṭhahitvā agatiṃ pakkhandatīti – gotrabhu. Nibbattiyyā vuṭṭhahitvā anibbattim pakkhandatīti – gotrabhu. Upapattiyā vuṭṭhahitvā anupapattim pakkhandatīti – gotrabhu. Jātiyā vuṭṭhahitvā ajātiṃ pakkhandatīti – gotrabhu. Jarāya vuṭṭhahitvā ajaram pakkhandatīti – gotrabhu. Byādhimhā vuṭṭhahitvā abyādhiṃ pakkhandatīti – gotrabhu. Maranā vuṭṭhahitvā amatam pakkhandatīti – gotrabhu. Sokā vuṭṭhahitvā asokam pakkhandatīti – gotrabhu. Paridevā vuṭṭhahitvā aparidevanam pakkhandatīti – gotrabhu. Upāyāsā vuṭṭhahitvā anupāyāsam pakkhandatīti – gotrabhu. Bahiddhā saṅkhāranimittā vuṭṭhahitvā nirodham nibbānam pakkhandatīti – gotrabhu.

Uppādā vivaṭṭatīti – gotrabhu. Pavattā vivaṭṭatīti – gotrabhu...pe... bahiddhā saṅkhāranimittā vivaṭṭatīti – gotrabhu. Anuppādam pakkhandatīti – gotrabhu. Appavattam pakkhandatīti – gotrabhu...pe... nirodham nibbānam pakkhandatīti – gotrabhu.

Uppādā vivaṭṭitvā anuppādam pakkhandatīti – gotrabhu. Pavattā vivaṭṭitvā appavattam pakkhandatīti – gotrabhu...pe... bahiddhā saṅkhāranimittā vivaṭṭitvā nirodham nibbānam pakkhandatīti – gotrabhu.

60. Kati gotrabhū dhammā samathavasena uppajjanti? Kati gotrabhū dhammā vipassanāvasena uppajjanti? Aṭṭha gotrabhū dhammā samathavasena uppajjanti. Dasa gotrabhū dhammā vipassanāvasena uppajjanti.

Katame aṭṭha gotrabhū dhammā samathavasena uppajjanti? Paṭhamam jhānam paṭilābhathṭaya nīvaraṇe abhibhuyyatīti – gotrabhu. Dutiyam jhānam paṭilābhathṭaya vitakkavicāre abhibhuyyatīti – gotrabhu. Tatiyam jhānam paṭilābhathṭaya pītiṃ abhibhuyyatīti – gotrabhu. Catuttham jhānam paṭilābhathṭaya sukhadukkhe abhibhuyyatīti – gotrabhu. Ākāsānañcāyatanaśamāpattim paṭilābhathṭaya rūpasaññam paṭīghasaññam nānattasaññam abhibhuyyatīti – gotrabhu. Viññānañcāyatanaśamāpattim paṭilābhathṭaya ākāsānañcāyatanaśaññam abhibhuyyatīti – gotrabhu. Ākiñcaññāyatanaśamāpattim paṭilābhathṭaya viññānañcāyatanaśaññam abhibhuyyatīti – gotrabhu. Nevasaññānañcāyatanaśamāpattim paṭilābhathṭaya ākiñcaññāyatanaśaññam abhibhuyyatīti – gotrabhu. Ime aṭṭha gotrabhū dhammā samathavasena uppajjanti.

Katame dasa gotrabhū dhammā vipassanāvasena uppajjanti? Sotāpattimaggam paṭilābhathṭaya uppādam pavattam nimittam āyūhanam paṭisandhim gatiṃ nibbattim upapattim jātiṃ jaram byādhiṃ maranam sokam paridevanam upāyāsam bahiddhā saṅkhāranimittam abhibhuyyatīti – gotrabhu. Sotāpattiphalasamāpattatthaya uppādam pavattam nimittam āyūhanam paṭisandhim...pe... abhibhuyyatīti – gotrabhu. Sakadāgāmimaggam paṭilābhathṭaya...pe... sakadāgāmiphalasamāpattatthaya... anāgāmimaggam paṭilābhathṭaya... anāgāmiphalasamāpattatthaya... arahattamaggam paṭilābhathṭaya uppādam pavattam nimittam āyūhanam paṭisandhim gatiṃ nibbattim upapattim jātiṃ jaram byādhiṃ maranam sokam paridevanam upāyāsam bahiddhā saṅkhāranimittam abhibhuyyatīti – gotrabhu. Arahattaphalasamāpattatthaya... suññatavihārasamāpattatthaya... animittavihārasamāpattatthaya uppādam pavattam nimittam āyūhanam paṭisandhim...pe... abhibhuyyatīti – gotrabhu. Ime dasa gotrabhū dhammā vipassanāvasena uppajjanti.

Kati gotrabhū dhammā kusalā, kati akusalā, kati abyākatā? Pannarasa gotrabhū dhammā kusalā, tayo gotrabhū dhammā abyākatā. Natthi gotrabhū dhammā akusalatī.

Sāmisāñca nirāmisam, paññihitañca appaññihitam;
Saññuttañca visaññuttam, vuṭṭhitañca avuṭṭhitam.

Aṭṭha samādhissa paccayā, dasa ñāṇassa gocarā;

Aṭṭhārasa gotrabhū dhammā, tiṇamā vimokkhāna paccayā.

Ime aṭṭhārasākārā, paññā yassa pariccitā;
Kusalo vivaṭṭe vuṭṭhāne, nānādiṭṭhīsu na kampatīti.

Tam ñātaṭṭhena ñānam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “bahiddhā vuṭṭhānavivatṭane paññā gotrabhuñānam”.

Gotrabhuñānaniddeso dasamo.

11. Maggañānaniddeso

61. Katham dubhato vuṭṭhānavivatṭane paññā magge ñānam? Sotāpattimaggakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi micchādiṭṭhiyā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tena vuccati – “dubhato vuṭṭhānavivatṭane paññā magge ñānam”. Abhiniropanaṭṭhena sammāsaṅkappo micchāsaṅkappā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tena vuccati – “dubhato vuṭṭhānavivatṭane paññā magge ñānam”.

Pariggahaṭṭhena sammāvācā micchāvācāya vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tena vuccati – “dubhato vuṭṭhānavivatṭane paññā magge ñānam”.

Samuṭṭhānaṭṭhena sammākammanto micchākammantā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tena vuccati – “dubhato vuṭṭhānavivatṭane paññā magge ñānam”.

Vodānaṭṭhena sammājīvo micchājīvā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tena vuccati – “dubhato vuṭṭhānavivatṭane paññā magge ñānam”.

Paggahaṭṭhena sammāvāyāmo micchāvāyāmā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tena vuccati – “dubhato vuṭṭhānavivatṭane paññā magge ñānam”.

Upaṭṭhānaṭṭhena sammāsatī micchāsatiyā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tena vuccati – “dubhato vuṭṭhānavivatṭane paññā magge ñānam”.

Avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi micchāsamādhito vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tena vuccati – “dubhato vuṭṭhānavivatṭane paññā magge ñānam”.

Sakadāgāmimaggakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi ...pe... avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi olārikā kāmarāgasāññojanā paṭighasaññojanā olārikā kāmarāgānusayā paṭighānusayā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tena vuccati – “dubhato vuṭṭhānavivatṭane paññā magge ñānam”.

Anāgāmimaggakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi...pe... avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi anusahagatā kāmarāgasāññojanā paṭighasaññojanā anusahagatā kāmarāgānusayā paṭighānusayā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tena vuccati – “dubhato vuṭṭhānavivatṭane paññā magge ñānam”.

Arahattamaggakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi...pe... avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi rūparāgā arūparāgā mānā uddhaccā avijjāya mānānusayā bhavarāgānusayā avijjānusayā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tena vuccati – “dubhato vuṭṭhānavivatṭane paññā magge nāṇam”.

- 62.** Ajātam jhāpeti jātena, jhānam tena pavuccati;
Jhānavimokkhe kusalatā, nānādiṭṭhīsu na kampati.

Samādahitvā yathā cevipassati, vipassamāno tathā ce samādahe;
Vipassanā ca samatho tadā ahu, samānabhāgā yuganaddhā vattare.

Dukkhā saṅkhārā sukho, nirodho iti dassanam [[nirodhoti dassanam \(syā. ka.\)](#)];
Dubhato vuṭṭhitā paññā, phasseti amataṁ padam.

Vimokkhacariyam jānāti, nānattekattakovido;
Dvinnam nāṇam kusalatā, nānādiṭṭhīsu na kampatīti.

Tam nāṭṭhena nāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “dubhato vuṭṭhānavivatṭane paññā magge nāṇam”.

Maggañāṇaniddeso ekādasamo.

12. Phalañāṇaniddeso

63. Katham payogappaṭippassaddhipaññā phale nāṇam? Sotāpattimaggakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi micchādiṭṭhiyā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tam payogappaṭippassaddhattā uppajjati sammādiṭṭhi. Maggassetam phalam.

Abhiniropanaṭṭhena sammāsaṅkappo micchāsaṅkappā vuṭṭhāti tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tam payogappaṭippassaddhattā uppajjati sammāsaṅkappo. Maggassetam phalam.

Pariggahaṭṭhena sammāvācā micchāvācāya vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tam payogappaṭippassaddhattā uppajjati sammāvācā. Maggassetam phalam.

Samuṭṭhānaṭṭhena sammākammanto micchākammantā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tam payogappaṭippassaddhattā uppajjati sammākammanto. Maggassetam phalam.

Vodānaṭṭhena sammāājīvo micchāājīvā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tam payogappaṭippassaddhattā uppajjati sammāājīvo. Maggassetam phalam.

Paggahaṭṭhena sammāvāyāmo micchāvāyāmā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tam payogappaṭippassaddhattā uppajjati sammāvāyāmo. Maggassetam phalam.

Upaṭṭhānaṭṭhena sammāsati micchāsatiyā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tam payogappaṭippassaddhattā uppajjati sammāsati. Maggassetam phalam.

Avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi micchāsamādhito vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tam̄payogappaṭippassaddhattā uppajjati sammāsamādhi. Maggassetam̄ phalam̄.

Sakadāgāmimaggakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi...pe... avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi olārikā kāmarāgasāññojanā paṭighasaññojanā olārikā kāmarāgānusayā paṭighānusayā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tam̄payogappaṭippassaddhattā uppajjati sammāsamādhi. Maggassetam̄ phalam̄.

Anāgāmimaggakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi...pe... avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi anusahagatā kāmarāgasāññojanā paṭighasaññojanā anusahagatā kāmarāgānusayā paṭighānusayā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tam̄payogappaṭippassaddhattā uppajjati sammāsamādhi. Maggassetam̄ phalam̄.

Arahattamaggakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi...pe... avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi rūparāgā arūparāgā mānā uddhaccā avijjāya mānānusayā bhavarāgānusayā avijjānusayā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Tam̄payogappaṭippassaddhattā uppajjati sammāsamādhi. Maggassetam̄ phalam̄. Tam̄ nātaṭṭhena nāṇam̄, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “payogappaṭippassaddhipaññā phale nāṇam̄”.

Phalañāṇaniddeso dvādasamo.

13. Vimuttiñāṇaniddeso

64. Katham̄ chinnavaṭumānupassane paññā vimuttiñāṇam̄? Sotāpattimaggena sakkāyadiṭṭhi, vicikicchā, sīlabbataparāmāso, diṭṭhānusayo, vicikicchānusayo attano cittassa upakkilesā sammā samucchinnā honti. Imehi pañcahi upakkilesehi sapariyuṭṭhānehi cittam̄ vimuttaṃ hoti suvimuttaṃ. Tam̄vimutti nātaṭṭhena nāṇam̄, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “chinnavaṭumānupassane paññā vimuttiñāṇam̄”.

Sakadāgāmimaggena olārikam̄ kāmarāgasāññojanam̄, paṭighasaññojanam̄, olāriko kāmarāgānusayō, paṭighānusayō – attano cittassa upakkilesā sammā samucchinnā honti. Imehi catūhi upakkilesehi sapariyuṭṭhānehi cittam̄ vimuttaṃ hoti suvimuttaṃ. Tam̄vimutti nātaṭṭhena nāṇam̄, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “chinnavaṭumānupassane paññā vimuttiñāṇam̄”.

Anāgāmimaggena anusahagataṃ kāmarāgasāññojanam̄, paṭighasaññojanam̄, anusahagato kāmarāgānusayō, paṭighānusayō – attano cittassa upakkilesā sammā samucchinnā honti. Imehi catūhi upakkilesehi sapariyuṭṭhānehi cittam̄ vimuttaṃ hoti suvimuttaṃ. Tam̄vimutti nātaṭṭhena nāṇam̄, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “chinnavaṭumānupassane paññā vimuttiñāṇam̄”.

Arahattamaggena rūparāgo, arūparāgo, māno, uddhaccam̄, avijjā, mānānusayō, bhavarāgānusayō, avijjānusayō – attano cittassa upakkilesā sammā samucchinnā honti. Imehi atṭhahi upakkilesehi sapariyuṭṭhānehi cittam̄ vimuttaṃ hoti suvimuttaṃ. Tam̄vimutti nātaṭṭhena nāṇam̄, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “chinnavaṭumānupassane paññā vimuttiñāṇam̄”. Tam̄ nātaṭṭhena nāṇam̄, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “chinnavaṭumānupassane paññā vimuttiñāṇam̄”.

Vimuttiñāṇaniddeso terasamo.

14. Paccavekkhaṇañāṇaniddeso

65. Katham̄ tadā samudāgate dhamme passane paññā paccavekkhaṇe nāṇam̄?

Sotāpattimaggakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi tadā samudāgatā. Abhiniropanaṭṭhena sammāsaṅkappo tadā samudāgato. Pariggahaṭṭhena sammāvācā tadā samudāgatā. Samuṭṭhānaṭṭhena sammākammanto tadā samudāgato. Vodānaṭṭhena sammājīvo tadā samudāgato. Paggahaṭṭhena sammāvāyāmo tadā samudāgato. Upaṭṭhānaṭṭhena sammāsati tadā samudāgatā. Avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi tadā samudāgato.

Upaṭṭhānaṭṭhena satisambojjhaṅgo tadā samudāgato. Pavicayaṭṭhena dhammavicasambojjhaṅgo tadā samudāgato. Paggahaṭṭhena vīriyasambojjhaṅgo tadā samudāgato. Pharaṇaṭṭhena pītisambojjhaṅgo tadā samudāgato. Upasamaṭṭhena passaddhisambojjhaṅgo tadā samudāgato. Avikkhepaṭṭhena samādhisambojjhaṅgo tadā samudāgato. Paṭisaṅkhānaṭṭhena upekkhāsambojjhaṅgo tadā samudāgato.

Assaddhiye akampiyatṭhena saddhābalam tadā samudāgataṁ. Kosajje akampiyatṭhena vīriyabalam tadā samudāgataṁ. Pamāde akampiyatṭhena satibalam tadā samudāgataṁ. Uddhacce akampiyatṭhena samādhibalam tadā samudāgataṁ. Avijjāya akampiyatṭhena paññābalam tadā samudāgataṁ.

Adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam tadā samudāgataṁ. Paggahaṭṭhena vīriyindriyam tadā samudāgataṁ. Upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam tadā samudāgataṁ. Avikkhepaṭṭhena samādhindriyam tadā samudāgataṁ. Dassanaṭṭhena paññindriyam tadā samudāgataṁ.

Ādhipateyyaṭṭhena indriyā tadā samudāgatā. Akampiyatṭhena balā tadā samudāgatā. Niyyānaṭṭhena sambojjhaṅgā tadā samudāgatā. Hetuṭṭhena maggo tadā samudāgato. Upaṭṭhānaṭṭhena satipaṭṭhānā tadā samudāgatā. Padahanatṭhena sammappadhānā tadā samudāgatā. Ijjhanaṭṭhena idhipādā tadā samudāgatā. Tathaṭṭhena saccā tadā samudāgatā. Avikkhepaṭṭhena samatho tadā samudāgato. Anupassanaṭṭhena vipassanā tadā samudāgatā. Ekarasaṭṭhena samathavipassanā tadā samudāgatā. Anativattanaṭṭhena yuganaddham tadā samudāgataṁ. Saṃvaraṭṭhena sīlavisuddhi tadā samudāgata. Avikkhepaṭṭhena cittavisuddhi tadā samudāgatā. Dassanaṭṭhena diṭṭhivisuddhi tadā samudāgatā. Vimuttaṭṭhena vimokkho tadā samudāgato. Paṭivedhaṭṭhena vijjā tadā samudāgatā. Pariccāgaṭṭhena vimutti tadā samudāgatā. Samucchedaṭṭhena khaye nānam tadā samudāgataṁ.

Chando mūlaṭṭhena tadā samudāgato. Manasikāro samuṭṭhānaṭṭhena tadā samudāgato. Phasso samodhānaṭṭhena tadā samudāgato. Vedanā samosaraṇaṭṭhena tadā samudāgatā. Samādhi pamukhaṭṭhena tadā samudāgato. Sati ādhipateyyaṭṭhena tadā samudāgatā. Paññā taduttaraṭṭhena tadā samudāgatā. Vimutti sāraṭṭhena tadā samudāgatā. Amatogadham nibbānam pariyośānaṭṭhena tadā samudāgataṁ. Vuṭṭhahitvā paccavekkhati, ime dharmā tadā samudāgatā.

Sotāpattiphalakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi tadā samudāgatā. Abhiniropanaṭṭhena sammāsaṅkappo tadā samudāgato...pe... paṭippassaddhaṭṭhena anuppāde nānam tadā samudāgataṁ. Chando mūlaṭṭhena tadā samudāgato. Manasikāro samuṭṭhānaṭṭhena tadā samudāgato. Phasso samodhānaṭṭhena tadā samudāgato. Vedanā samosaraṇaṭṭhena tadā samudāgatā. Samādhi pamukhaṭṭhena tadā samudāgato. Sati ādhipateyyaṭṭhena tadā samudāgatā. Paññā taduttaraṭṭhena tadā samudāgatā. Vimutti sāraṭṭhena tadā samudāgatā. Amatogadham nibbānam pariyośānaṭṭhena tadā samudāgataṁ. Vuṭṭhahitvā paccavekkhati, ime dharmā tadā samudāgatā.

Sakadāgāmimaggakkhaṇe...pe... sakadāgāmiphalakkhaṇe...pe... anāgāmimaggakkhaṇe...pe... anāgāmiphalakkhaṇe...pe... arahattamaggakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi tadā samudāgatā...pe... samucchedaṭṭhena khaye nānam tadā samudāgataṁ. Chando mūlaṭṭhena tadā samudāgato...pe... amatogadham nibbānam pariyośānaṭṭhena tadā samudāgataṁ. Vuṭṭhahitvā paccavekkhati, ime dharmā tadā samudāgatā.

Arahattaphalakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi tadā samudāgatā ...pe... paṭippassaddhaṭṭhena anuppāde nānam tadā samudāgataṁ. Chando mūlaṭṭhena tadā samudāgato ...pe... amatogadham

nibbānam pariyośānaṭṭhena tadā samudāgatam. Vuṭṭhahitvā paccavekkhati, ime dhammā tadā samudāgatā. Tam ñātaṭṭhena ñāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “tadā samudāgate dhamme passane paññā paccavekkhaṇe ñāṇam”.

Paccavekkhaṇañāṇaniddeso cuddasamo.

15. Vatthunānattañāṇaniddeso

66. Katham ajjhattavavatthāne paññā vatthunānatte ñāṇam? Katham ajjhattadhamme vavattheti? Cakkhum ajjhattam vavattheti, sotam ajjhattam vavattheti, ghānam ajjhattam vavattheti, jivham ajjhattam vavattheti, kāyam ajjhattam vavattheti, manam ajjhattam vavattheti.

Katham cakkhum ajjhattam vavattheti? Cakkhu avijjāsambhūtanti vavattheti, cakkhu tañhāsambhūtanti vavattheti, cakkhu kammasambhūtanti vavattheti, cakkhu āhārasambhūtanti vavattheti, cakkhu catunnam mahābhūtānam upādāyāti vavattheti, cakkhu uppannanti vavattheti, cakkhu samudāgatanti vavattheti. Cakkhu ahutvā sambhūtam, hutvā na bhavissatīti vavattheti. Cakkhum antavantato vavattheti, cakkhu addhuvam asassataṁ vipariñāmadhammanti vavattheti, cakkhu aniccā saṅkhataṁ paṭiccasamuppannām khayadhammām vayadhammām virāgadhammām nirodhadhammanti vavattheti. Cakkhum aniccato vavattheti, no niccato; dukkhatō vavattheti, no sukhato; anattato vavattheti, no attato; nibbindati, no nandati; virajjati, no rajjati; nirodheti, no samudeti; paṭinissajjati, no ādiyati. Aniccato vavatthento niccasaññām pajahati, dukkhatō vavatthento sukhasaññām pajahati, anattato vavatthento attasaññām pajahati, nibbindanto nandim pajahati, virajjanto rāgam pajahati, nirodhento samudayaṁ pajahati, paṭinissajjanto ādānam pajahati. Evam cakkhum ajjhattam vavattheti.

Katham sotam ajjhattam vavattheti? Sotam avijjāsambhūtanti vavattheti...pe... evam sotam ajjhattam vavattheti. Katham ghānam ajjhattam vavattheti? Ghānam avijjāsambhūtanti vavattheti...pe... evam ghānam ajjhattam vavattheti. Katham jivham ajjhattam vavattheti? Jivhā avijjāsambhūtāti vavattheti, jivhā tañhāsambhūtāti vavattheti, jivhā kammasambhūtāti vavattheti, jivhā āhārasambhūtāti vavattheti, jivhā catunnam mahābhūtānam upādāyāti vavattheti, jivhā uppannāti vavattheti jivhā samudāgatāti vavattheti. Jivhā ahutvā sambhūtā, hutvā na bhavissatīti vavattheti. Jivham antavantato vavattheti, jivhā addhuvā asassataṁ vipariñāmadhammāti vavattheti, jivhā anicca saṅkhata paṭiccasamuppannām khayadhammām vayadhammām virāgadhammām nirodhadhammāti vavattheti. Jivham aniccato vavattheti, no niccato...pe... paṭinissajjati, no ādiyati. Aniccato vavatthento niccasaññām pajahati...pe... paṭinissajjanto ādānam pajahati. Evam jivham ajjhattam vavattheti.

Katham kāyam ajjhattam vavattheti? Kāyo avijjāsambhūtoti vavattheti, kāyo tañhāsambhūtoti vavattheti, kāyo kammasambhūtoti vavattheti, kāyo āhārasambhūtoti vavattheti, kāyo catunnam mahābhūtānam upādāyāti vavattheti, kāyo uppannoti vavattheti, kāyo samudāgatoti vavattheti. Kāyo ahutvā sambhūto, hutvā na bhavissatīti vavattheti. Kāyam antavantato vavattheti, kāyo addhuvo asassato vipariñāmadhammoti vavattheti, kāyo anicco saṅkhato paṭiccasamuppanno khayadhammo vayadhammo virāgadhammo nirodhadhammoti vavattheti. Kāyam aniccato vavattheti, no niccato; dukkhatō vavattheti, no sukhato...pe... paṭinissajjati, no ādiyati. Aniccato vavatthento niccasaññām pajahati, dukkhatō vavatthento sukhasaññām pajahati...pe... paṭinissajjanto ādānam pajahati. Evam kāyam ajjhattam vavattheti.

Katham manam ajjhattam vavattheti? Mano avijjāsambhūtoti vavattheti, mano tañhāsambhūtoti vavattheti, mano kammasambhūtoti vavattheti, mano āhārasambhūtoti vavattheti, mano uppannoti vavattheti, mano samudāgatoti vavattheti. Mano ahutvā sambhūto, hutvā na bhavissatīti vavattheti. Manam antavantato vavattheti, mano addhuvo asassato vipariñāmadhammoti vavattheti, mano anicco saṅkhato paṭiccasamuppanno khayadhammo vayadhammo virāgadhammo nirodhadhammoti vavattheti. Manam aniccato vavattheti, no niccato; dukkhatō vavattheti, no sukhato; anattato vavattheti, no attato;

nibbindati, no nandati; virajjati, no rājjati; nirodheti, no samudeti; paṭinissajjati, no ādiyati. Aniccato vavathento niccasāññam pajahati, dukkhato vavathento sukhasāññam pajahati, anattato vavathento attasaññam pajahati, nibbindanto nandim pajahati, virajjanto rāgam pajahati, nirodhento samudayam pajahati, paṭinissajjanto ādānam pajahati. Evam manam ajjhattam vavattheti. Evam ajjhattadhamme vavattheti. Tam ñātaṭṭhena ñāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “ajjhattavavatthāne paññā vatthunānatte ñāṇam”.

Vatthunānattañāṇaniddeso pannarasamo.

16. Gocaranānattañāṇaniddeso

67. Katham bahiddhā vavatthāne paññā gocaranānatte ñāṇam? Katham bahiddhā dhamme vavattheti? Rūpe bahiddhā vavattheti, sadde bahiddhā vavattheti, gandhe bahiddhā vavattheti, rase bahiddhā vavattheti, phoṭhabbe bahiddhā vavattheti, dhamme bahiddhā vavattheti.

Katham rūpe bahiddhā vavattheti? Rūpā avijjāsambhūtāti vavattheti rūpā taṇhāsambhūtāti vavattheti, rūpā kammasambhūtāti vavattheti, rūpā āhārasambhūtāti vavattheti, rūpā catunnam mahābhūtānam upādāyāti vavattheti, rūpā uppannāti vavattheti, rūpā samudāgatāti vavattheti. Rūpā ahutvā sambhūtā, hutvā na bhavissantīti vavattheti. Rūpe antavantato vavattheti, rūpā addhuvā assatā vipariñāmadhammāti vavattheti. Rūpā aniccā saṅkhātā paṭiccasamuppannā khayadhammā vayadhammā virāgadhammā nirodhadhammāti vavattheti. Rūpe aniccato vavattheti, no niccato; dukkhato vavattheti, no sukhato; anattato vavattheti, no attato; nibbindati, no nandati; virajjati, no rājjati; nirodheti, no samudeti; paṭinissajjati, no ādiyati. Aniccato vavathento niccasāññam pajahati, dukkhato vavathento sukhasāññam pajahati, anattato vavathento attasaññam pajahati, nibbindanto nandim pajahati, virajjanto rāgam pajahati, nirodhento samudayam pajahati, paṭinissajjanto ādānam pajahati. Evam rūpe bahiddhā vavattheti.

Katham sadde bahiddhā vavattheti? Saddā avijjāsambhūtāti vavattheti...pe... saddā catunnam mahābhūtānam upādāyāti vavattheti, saddā uppannāti vavattheti, saddā samudāgatāti vavattheti. Saddā ahutvā sambhūtā, hutvā na bhavissantīti vavattheti. Sadde antavantato vavattheti, saddā addhuvā assatā vipariñāmadhammāti vavattheti, saddā aniccā saṅkhātā paṭiccasamuppannā khayadhammā vayadhammā virāgadhammā nirodhadhammāti vavattheti. Sadde aniccato vavattheti, no niccato...pe... evam sadde bahiddhā vavattheti.

Katham gandhe bahiddhā vavattheti? Gandhā avijjāsambhūtāti vavattheti, gandhā taṇhāsambhūtāti vavattheti...pe... evam gandhe bahiddhā vavattheti. Katham rase bahiddhā vavattheti? Rasā avijjāsambhūtāti vavattheti, rasā taṇhāsambhūtāti vavattheti...pe... evam rase bahiddhā vavattheti. Katham phoṭhabbe bahiddhā vavattheti? Phoṭhabbā avijjāsambhūtāti vavattheti, phoṭhabbā taṇhāsambhūtāti vavattheti, phoṭhabbā kammasambhūtāti vavattheti, phoṭhabbā āhārasambhūtāti vavattheti, phoṭhabbā uppannāti vavattheti. Phoṭhabbā samudāgatāti vavattheti...pe... evam phoṭhabbe bahiddhā vavattheti.

Katham dhamme bahiddhā vavattheti? Dhammā avijjāsambhūtāti vavattheti, dhammā taṇhāsambhūtāti vavattheti, dhammā kammasambhūtāti vavattheti, dhammā āhārasambhūtāti vavattheti, dhammā uppannāti vavattheti, dhammā samudāgatāti vavattheti. Dhammā ahutvā sambhūtā, hutvā na bhavissantīti vavattheti. Dhamme antavantato vavattheti, dhammā addhuvā assatā vipariñāmadhammāti vavattheti, dhammā aniccā saṅkhātā paṭiccasamuppannā khayadhammā vayadhammā virāgadhammā nirodhadhammāti vavattheti. Dhamme aniccato vavattheti, no niccato; dukkhato vavattheti, no sukhato; anattato vavattheti, no attato; nibbindati, no nandati; virajjati, no rājjati; nirodheti, no samudeti; paṭinissajjati, no ādiyati...pe... aniccato vavathento niccasāññam pajahati, dukkhato vavathento sukhasāññam pajahati, anattato vavathento attasaññam pajahati, nibbindanto

nandim pajahati, virajjanto rāgam pajahati, nirodhento samudayam pajahati, paṭinissajjanto ādānam pajahati. Evam dhamme bahiddhā vavattheti. Tam ñātaṭṭhena ñāṇam, pajānaṇaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “bahiddhā vavatthāne paññā gocaranānatte ñāṇam”.

Gocaranānattañāṇaniddeso soḷasamo.

17. Cariyānānattañāṇaniddeso

68. Katham cariyāvavatthāne paññā cariyānānatte ñāṇam? **Cariyāti** tisso cariyāyo – viññāṇacariyā, aññāṇacariyā, ñāṇacariyā.

Katamā viññāṇacariyā? Dassanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā rūpesu, dassanaṭṭho cakkhuviññāṇam viññāṇacariyā rūpesu, ditṭhattā abhiniropanā vipākamanodhātu [abhiniropanavipākamanodhātu (syā.)] viññāṇacariyā rūpesu, abhiniropitattā vipākamanoviññāṇadhātu viññāṇacariyā rūpesu. Savanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā saddesu, savanattho sotaviññāṇam viññāṇacariyā saddesu, sutattā abhiniropanā vipākamanodhātu viññāṇacariyā saddesu, abhiniropitattā vipākamanoviññāṇadhātu viññāṇacariyā saddesu. Ghāyanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā gandhesu, ghāyanattho [ghāyanattho (syā. ka.)] ghānaviññāṇam viññāṇacariyā gandhesu, ghāyatattā abhiniropanā vipākamanodhātu viññāṇacariyā gandhesu, abhiniropitattā vipākamanoviññāṇadhātu viññāṇacariyā gandhesu. Sāyanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā rasesu, sāyanattho jivhāviññāṇam viññāṇacariyā rasesu, sāyatattā abhiniropanā vipākamanodhātu viññāṇacariyā rasesu, abhiniropitattā vipākamanoviññāṇadhātu viññāṇacariyā rasesu. Phusanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā phoṭṭhabbesu, phusanaṭṭho kāyaviññāṇam viññāṇacariyā phoṭṭhabbesu, phuṭṭhattā abhiniropanā vipākamanodhātu viññāṇacariyā phoṭṭhabbesu, abhiniropitattā vipākamanoviññāṇadhātu viññāṇacariyā phoṭṭhabbesu. Vijānanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā dhammesu, vijānaṇaṭṭho manoviññāṇam viññāṇacariyā dhammesu, viññātattā abhiniropanā vipākamanodhātu viññāṇacariyā dhammesu, abhiniropitattā vipākamanoviññāṇadhātu viññāṇacariyā dhammesu.

69. Viññāṇacariyāti kenaṭṭhena viññāṇacariyā? Nīrāgā caratīti – viññāṇacariyā. Niddosā caratīti – viññāṇacariyā. Nimmohā caratīti – viññāṇacariyā. Nimmānā caratīti – viññāṇacariyā. Niddiṭṭhi caratīti – viññāṇacariyā niuddhaccā caratīti – viññāṇacariyā. Nibbicikicchā caratīti – viññāṇacariyā. Nānusayā caratīti – viññāṇacariyā. Rāgavippayuttā caratīti – viññāṇacariyā. Dosavippayuttā caratīti – viññāṇacariyā. Mohavippayuttā caratīti – viññāṇacariyā. Mānavippayuttā caratīti – viññāṇacariyā. Dīṭṭhivippayuttā caratīti – viññāṇacariyā. Uddhaccavippayuttā caratīti – viññāṇacariyā. Vicikicchāvippayuttā caratīti – viññāṇacariyā. Anusayavippayuttā caratīti – viññāṇacariyā. Kusalehi kammehi sampayuttā caratīti – viññāṇacariyā. Akusalehi kammehi vippayuttā caratīti – viññāṇacariyā. Sāvajjehi kammehi vippayuttā caratīti – viññāṇacariyā. Anavajjehi kammehi sampayuttā caratīti – viññāṇacariyā. Kaṇhehi kammehi vippayuttā caratīti – viññāṇacariyā. Sukkehi kammehi sampayuttā caratīti – viññāṇacariyā. Sukhudrayehi kammehi sampayuttā caratīti – viññāṇacariyā. Dukkhudrayehi kammehi vippayuttā caratīti – viññāṇacariyā. Sukhavipākehi kammehi sampayuttā caratīti – viññāṇacariyā. Viññātē caratīti – viññāṇacariyā. Viññāṇassa evarūpā cariyā hotīti – viññāṇacariyā. Pakatiparisuddhamidaṁ cittam nikkilesaṭṭhenāti – viññāṇacariyā. Ayaṁ viññāṇacariyā.

Katamā aññāṇacariyā? Manāpiyesu rūpesu rāgassa javanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; rāgassa javanā aññāṇacariyā. Amanāpiyesu rūpesu dosassa javanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; dosassa javanā aññāṇacariyā. Tadubhayena asamapekhanasmiṁ vatthusmiṁ mohassa javanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; mohassa javanā aññāṇacariyā. Vinibandhassa mānassa javanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; mānassa javanā aññāṇacariyā. Parāmaṭṭhāya dīṭṭhiyā javanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; dīṭṭhiyā javanā

aññāṇacariyā. Vikkhepagatassa uddhaccassa javanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; uddhaccassa javanā aññāṇacariyā. Aniṭhaṅgatāya vicikicchāya javanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; vicikicchāya javanā aññāṇacariyā. Thāmagatassa anusayassa javanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; anusayassa javanā aññāṇacariyā.

Manāpiyesu saddesu...pe... manāpiyesu gandhesu...pe... manāpiyesu rasesu...pe... manāpiyesu phoṭṭhabbesu...pe... manāpiyesu dhammesu rāgassa javanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; rāgassa javanā aññāṇacariyā. Amanāpiyesu dhammesu dosassa javanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; dosassa javanā aññāṇacariyā. Tadubhayena asamapekkhanasmīm vatthusmīm mohassa javanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; mohassa javanā aññāṇacariyā. Vinibandhassa mānassa javanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; mānassa javanā aññāṇacariyā. Parāmaṭṭhāya diṭṭhiyā javanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; diṭṭhiyā javanā aññāṇacariyā. Vikkhepagatassa uddhaccassa javanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; uddhaccassa javanā aññāṇacariyā; aniṭhaṅgatāya vicikicchāya javanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; vicikicchāya javanā aññāṇacariyā. Thāmagatassa anusayassa javanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; anusayassa javanā aññāṇacariyā.

70. Aññāṇacariyāti kenaṭhena aññāṇacariyā? Sarāgā caratīti – aññāṇacariyā. Sadosā caratīti – aññāṇacariyā. Samohā caratīti – aññāṇacariyā. Samānā caratīti – aññāṇacariyā. Sadiṭṭhi caratīti – aññāṇacariyā. Sauddhaccā caratīti – aññāṇacariyā. Savicikicchā caratīti – aññāṇacariyā. Sānusayā caratīti – aññāṇacariyā. Rāgasampayuttā caratīti – aññāṇacariyā. Dosasampayuttā caratīti – aññāṇacariyā. Mohasampayuttā caratīti – aññāṇacariyā. Mānasampayuttā caratīti – aññāṇacariyā. Diṭṭhisampayuttā caratīti – aññāṇacariyā. Uddhaccasampayuttā caratīti – aññāṇacariyā. Vicikicchāsampayuttā caratīti – aññāṇacariyā. Anusayasampayuttā caratīti – aññāṇacariyā. Kusalehi kammehi vippayuttā caratīti – aññāṇacariyā. Akusalehi kammehi sampayuttā caratīti – aññāṇacariyā. Sāvajjehi kammehi sampayuttā caratīti – aññāṇacariyā. Anavajjehi kammehi vippayuttā caratīti – aññāṇacariyā. Kaṇhehi kammehi sampayuttā caratīti – aññāṇacariyā. Sukkehi kammehi vippayuttā caratīti – aññāṇacariyā. Sukhudrayehi kammehi vippayuttā caratīti – aññāṇacariyā. Dukkhudrayehi kammehi sampayuttā caratīti – aññāṇacariyā. Sukhavipākehi kammehi vippayuttā caratīti – aññāṇacariyā. Aññāte caratīti – aññāṇacariyā. Aññāṇassa evarūpā cariyā hotīti – aññāṇacariyā. Ayam aññāṇacariyā.

71. Katamā ñāṇacariyā? Aniccānupassanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; aniccānupassanā ñāṇacariyā. Dukkhānupassanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; dukkhānupassanā ñāṇacariyā. Anattānupassanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; anattānupassanā ñāṇacariyā. Nibbidānupassanatthāya...pe... virāgānupassanatthāya... nirodhānupassanatthāya... paṭinissaggānupassanatthāya... khayānupassanatthāya... vayānupassanatthāya... vipariṇāmānupassanatthāya... animittānupassanatthāya... appaṇihitānupassanatthāya... suññatānupassanatthāya... adhipaññādhammānupassanatthāya... yathābhūtañāṇadassanatthāya... adīnavānupassanatthāya... paṭisaṅkhānupassanatthāya āvajjanakiriyābyākatā viññāṇacariyā; paṭisaṅkhānupassanā ñāṇacariyā. Vivatṭanānupassanā ñāṇacariyā. Sotāpattimaggo ñāṇacariyā. Sotāpattiphalasamāpatti ñāṇacariyā. Sakadāgāmimaggo ñāṇacariyā. Sakadāgāmiphalasamāpatti ñāṇacariyā. Anāgāmimaggo ñāṇacariyā. Anāgāmiphalasamāpatti ñāṇacariyā. Arahattamaggo ñāṇacariyā. Arahattaphalasamāpatti ñāṇacariyā.

Ñāṇacariyāti kenaṭhena ñāṇacariyā? Nīrāgā caratīti – ñāṇacariyā. Niddosā caratīti – ñāṇacariyā... pe... nānusayā caratīti – ñāṇacariyā. Rāgavippayuttā caratīti – ñāṇacariyā. Dosavippayuttā caratīti – ñāṇacariyā. Mohavippayuttā caratīti – ñāṇacariyā. Mānavippayuttā...pe... diṭṭhivippayuttā... uddhaccavippayuttā... vicikicchāvippayuttā... anusayavippayuttā... kusalehi kammehi sampayuttā... akusalehi kammehi vippayuttā... sāvajjehi kammehi vippayuttā... anavajjehi kammehi sampayuttā... kaṇhehi kammehi vippayuttā... sukkehi kammehi sampayuttā... sukhudrayehi kammehi sampayuttā...

dukkhudrayehi kammehi vippayuttā... sukhavipākehi kammehi sampayuttā caratīti – ñāṇacariyā. Dukkhavipākehi kammehi vippayuttā caratīti – ñāṇacariyā. Ñāte caratīti – ñāṇacariyā. Ñāṇassa evarūpā cariyā hotīti – ñāṇacariyā. Ayam ñāṇacariyā. Aññā viññāṇacariyā, aññā aññāṇacariyā, aññā ñāṇacariyāti. Tam ñātaṭṭhena ñāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “cariyāvavatthāne paññā cariyānānatte ñāṇam”.

Cariyānānattañāṇaniddeso sattarasamo.

18. Bhūminānattañāṇaniddeso

72. Katham catudhammavavatthāne paññā bhūminānatte ñāṇam? Catasso bhūmiyo – kāmāvacarā bhūmi, rūpāvacarā bhūmi, arūpāvacarā bhūmi, apariyāpannā bhūmi. Katamā kāmāvacarā bhūmi? Heṭṭhato avīcinirayaṁ pariyantam karitvā uparito paranimmitavasavattī deve [paranimmitavasavattideve (ka.)] antokaritvā yaṁ etasmīm antare etthāvacarā ettha pariyāpannā khandhadhātuāyatanā rūpam vedanā saññā saṅkhārā viññāṇam – ayam kāmāvacarā bhūmi.

Katamā rūpāvacarā bhūmi? Heṭṭhato brahmalokam pariyantam karitvā uparito akaniṭhe deve antokaritvā yaṁ etasmīm antare etthāvacarā ettha pariyāpannā samāpannassa vā upapannassa vā diṭṭhadhammasukhavihārissa vā cittacetasiikā dhammā – ayam rūpāvacarā bhūmi.

Katamā arūpāvacarā bhūmi? Heṭṭhato ākāsānañcāyatanūpage deve pariyantam karitvā uparito nevasaññāsaññāyatanūpage deve antokaritvā yaṁ etasmīm antare etthāvacarā ettha pariyāpannā samāpannassa vā upapannassa vā diṭṭhadhammasukhavihārissa vā cittacetasiikā dhammā – ayam arūpāvacarā bhūmi.

Katamā apariyāpannā bhūmi? Apariyāpannā maggā ca maggaphalāni ca asaṅkhatā ca dhātu – ayam apariyāpannā bhūmi. Imā catasso bhūmiyo.

Aparāpi catasso bhūmiyo cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā, cattāro idhipādā, cattāri jhānāni, catasso appamaññāyo, catasso arūpasamāpattiyo, catasso patisambhidā, catasso paṭipadā, cattāri ārammaṇāni, cattāro ariyavamsā, cattāri saṅghavatthūni, cattāri cakkāni, cattāri dhammapadāni – imā catasso bhūmiyo. Tam ñātaṭṭhena ñāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “catudhammavavatthāne paññā bhūminānatte ñāṇam”.

Bhūminānattañāṇaniddeso aṭṭhārasamo.

19. Dhammanānattañāṇaniddeso

73. Katham navadhammavavatthāne paññā dhammanānatte ñāṇam? Katham dhamme vavattheti? Kāmāvacare dhamme kusalato vavattheti, akusalato vavattheti, abyākatato vavattheti. Rūpāvacare dhamme kusalato vavattheti, abyākatato vavattheti. Arūpāvacare dhamme kusalato vavattheti, abyākatato vavattheti. Aparyāpanne dhamme kusalato vavattheti, abyākatato vavattheti.

Katham kāmāvacare dhamme kusalato vavattheti, akusalato vavattheti, abyākatato vavattheti? Dasa kusalakammapathe kusalato vavattheti, dasa akusalakammapathe akusalato vavattheti, rūpañca vipākañca kiriyāñca abyākatato vavattheti – evam kāmāvacare dhamme kusalato vavattheti, akusalato vavattheti, abyākatato vavattheti.

Katham rūpāvacare dhamme kusalato vavattheti, abyākatato vavattheti? Idhaṭṭhassa cattāri jhānāni kusalato vavattheti, tatrūpāpannassa cattāri jhānāni abyākatato vavattheti – evam rūpāvacare dhamme kusalato vavattheti, abyākatato vavattheti.

Katham arūpāvacare dhamme kusalato vavattheti, abyākatato vavattheti? Idhaṭṭhassa catasso arūpāvacarasamāpattiyo kusalato vavattheti, tatrūpapannassa catasso arūpāvacarasamāpattiyo abyākatato vavattheti – evam arūpāvacare dhamme kusalato vavattheti, abyākatato vavattheti.

Katham apariyāpanne dhamme kusalato vavattheti, abyākatato vavattheti? Cattāro ariyamagge kusalato vavattheti, cattāri ca sāmaññaphalāni nibbānañca abyākatato vavattheti – evam apariyāpanne dhamme kusalato vavattheti, abyākatato vavattheti. Evam dhamme vavattheti.

Nava pāmojjamūlakā dhammā. Aniccato manasikaroto pāmojjam jāyati, pamuditassa pīti jāyati, pītimanassa kāyo passambhati, passaddhakāyo sukham vedeti, sukhino cittam samādhiyati. Samāhite citte yathābhūtam pajānāti passati. Yathābhūtam jānam passam nibbindati, nibbindam virajjati, virāgā vimuccati. Dukkhato manasikaroto pāmojjam jāyati... pe... anattato manasikaroto pāmojjam jāyati... pe... vimuccati.

Rūpañ aniccato manasikaroto pāmojjam jāyati... pe... rūpañ dukkhato manasikaroto... pe... vedanam... saññam... sañkhāre... viññānam... cakkhum... pe... jarāmarañam aniccato manasikaroto pāmojjam jāyati... pe... jarāmarañam dukkhato manasikaroto pāmojjam jāyati... pe... jarāmarañam anattato manasikaroto pāmojjam jāyati, pamuditassa pīti jāyati, pītimanassa kāyo passambhati, passaddhakāyo sukham vedeti, sukhino cittam samādhiyati. Samāhite citte yathābhūtam pajānāti passati. Yathābhūtam jānam passam nibbindati, nibbindam virajjati, virāgā vimuccati. Ime nava pāmojjamūlakā dhammā.

74. Nava yoniso manasikāramūlakā dhammā. Aniccato yoniso manasikaroto pāmojjam jāyati, pamuditassa pīti jāyati, pītimanassa kāyo passambhati, passaddhakāyo sukham vedeti, sukhino cittam samādhiyati. Samāhitena cittena “idam dukkha”nti yathābhūtam pajānāti, “ayam dukkhasamudayo”ti yathābhūtam pajānāti, “ayam dukkhanirodho”ti yathābhūtam pajānāti, “ayam dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtam pajānāti. Dukkhato yoniso manasikaroto pāmojjam jāyati, pamuditassa pīti jāyati, pītimanassa kāyo passambhati, passaddhakāyo sukham vedeti, sukhino cittam samādhiyati. Samāhitena cittena “idam dukkha”nti yathābhūtam pajānāti, “ayam dukkhasamudayo”ti yathābhūtam pajānāti, “ayam dukkhanirodho”ti yathābhūtam pajānāti, “ayam dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtam pajānāti. Anattato yoniso manasikaroto pāmojjam jāyati... pe....

Rūpañ aniccato yoniso manasikaroto pāmojjam jāyati... pe... rūpañ dukkhato yoniso manasikaroto pāmojjam jāyati... pe... rūpañ anattato yoniso manasikaroto pāmojjam jāyati... pe... vedanam... saññam... sañkhāre... viññānam... cakkhum... pe... jarāmarañam aniccato yoniso manasikaroto pāmojjam jāyati... pe... jarāmarañam dukkhato yoniso manasikaroto pāmojjam jāyati... pe... jarāmarañam anattato yoniso manasikaroto pāmojjam jāyati, pamuditassa pīti jāyati, pītimanassa kāyo passambhati, passaddhakāyo sukham vedeti, sukhino cittam samādhiyati. Samāhitena cittena “idam dukkha”nti yathābhūtam pajānāti, “ayam dukkhasamudayo”ti yathābhūtam pajānāti, “ayam dukkhanirodho”ti yathābhūtam pajānāti, “ayam dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtam pajānāti. Ime nava yoniso manasikāramūlakā dhammā.

Nava nānattā – dhātunānattam paṭicca uppajjati phassanānattam, phassanānattam paṭicca uppajjati vedanānānattam, vedanānānattam paṭicca uppajjati saññānānattam, saññānānattam paṭicca uppajjati sañkappanānattam, sañkappanānattam paṭicca uppajjati chandanānattam, chandanānattam paṭicca uppajjati pariñāhanānattam, pariñāhanānattam paṭicca uppajjati pariyesanānānattam, pariyesanānānattam paṭicca uppajjati lābhānānattam – ime nava nānattā. Tam nātāṭhena nāñam, pajānanātāṭhena paññā. Tena vuccati – “navadhammadavavatthāne paññā dhammanānatte nāñam”.

Dhammanānattañānaniddeso ekūnavīsatimo.

20-24. Ñāṇapañcakaniddeso

75. Katham abhiññāpaññā ñātaṭṭhe ñāṇam, pariññāpaññā tīraṇaṭṭhe ñāṇam, pahānepaññā pariccāgaṭṭhe ñāṇam, bhāvanā paññā ekarasaṭṭhe ñāṇam, sacchikiriyāpaññā phassanaṭṭhe ñāṇam? Ye ye dhammā abhiññātā honti, te te dhammā ñātā honti. Ye ye dhammā pariññātā honti, te te dhammā tīritā honti. Ye ye dhammā pahīnā honti, te te dhammā pariccattā honti. Ye ye dhammā bhāvitā honti, te te dhammā ekarasā honti. Ye ye dhammā sacchikatā honti, te te dhammā phassitā honti. Tam ñātaṭṭhena ñāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “abhiññā paññā ñātaṭṭhe ñāṇam, pariññā paññā tīraṇaṭṭhe ñāṇam, pahāne paññā pariccāgaṭṭhe ñāṇam, bhāvanā paññā ekarasaṭṭhe ñāṇam, sacchikiriyā paññā phusanaṭṭhe ñāṇam”.

Ñāṇapañcakaniddeso catuvīsatimo.

25-28. Paṭisambhidāñāṇaniddeso

76. Katham atthanānatte paññā atthapaṭisambhide ñāṇam, dhammanānatte paññā dhammapaṭisambhide ñāṇam, niruttinānatte paññā niruttipaṭisambhide ñāṇam, paṭibhānanānatte paññā paṭibhānapaṭisambhide ñāṇam? Saddhindriyam dhammo, vīriyindriyam dhammo, satindriyam dhammo, samādhindriyam dhammo, paññindriyam dhammo. Añño saddhindriyam dhammo, añño vīriyindriyam dhammo, añño satindriyam dhammo, añño samādhindriyam dhammo, añño paññindriyam dhammo. Yena ñāṇena ime nānā dhammā ñātā, teneva ñāṇena ime nānā dhammā paṭividitāti. Tena vuccati – “dhammanānatte paññā dhammapaṭisambhide ñāṇam”.

Adhimokkhaṭṭho attho, paggahaṭṭho attho, upaṭṭhānaṭṭho attho, avikkhepaṭṭho attho, dassanaṭṭho attho. Añño adhimokkhaṭṭho attho, añño paggahaṭṭho attho, añño upaṭṭhānaṭṭho attho, añño avikkhepaṭṭho attho, añño dassanaṭṭho attho. Yena ñāṇena ime nānā atthā ñātā, teneva ñāṇena ime nānā atthā paṭividitāti. Tena vuccati “atthanānatte paññā atthapaṭisambhide ñāṇam”.

Pañca dhamme sandassetum byañjananiruttābhilāpā, pañca atthe sandassetum byañjananiruttābhilāpā. Aññā dhammaniruttiyo, aññā atthaniruttiyo. Yena ñāṇena imā nānā niruttiyo ñātā, teneva ñāṇena imā nānā niruttiyo paṭividitāti. Tena vuccati – “niruttinānatte paññā niruttipaṭisambhide ñāṇam”.

Pañcasu dhammesu ñāṇāni, pañcasu atthesu ñāṇāni, dasasu niruttisū ñāṇāni. Aññāni dhammesu ñāṇāni, aññāni atthesu ñāṇāni, aññāni niruttisū ñāṇāni. Yena ñāṇena ime nānā ñāṇā ñātā, teneva ñāṇena ime nānā ñāṇā paṭividitāti. Tena vuccati – “paṭibhānanānatte paññā paṭibhānapaṭisambhide ñāṇam”.

77. Saddhābalam dhammo, vīriyabalam dhammo, satibalam dhammo, samādhibalam dhammo, paññabalam dhammo. Añño saddhābalam dhammo, añño vīriyabalam dhammo, añño satibalam dhammo, añño samādhibalam dhammo, añño paññabalam dhammo. Yena ñāṇena ime nānā dhammā ñātā, teneva ñāṇena ime nānā dhammā paṭividitāti. Tena vuccati – “dhammanānatte paññā dhammapaṭisambhide ñāṇam”.

Assaddhiye akampiyaṭṭho attho. Kosajje akampiyaṭṭho attho. Pamāde akampiyaṭṭho attho. Uddhacce akampiyaṭṭho attho. Avijjāya akampiyaṭṭho attho. Añño assaddhiye akampiyaṭṭho attho, añño kosajje akampiyaṭṭho attho, añño pamāde akampiyaṭṭho attho, añño uddhacce akampiyaṭṭho attho, añño avijjāya akampiyaṭṭho attho. Yena ñāṇena ime nānā atthā ñātā, teneva ñāṇena ime nānā atthā paṭividitāti. Tena vuccati – “atthanānatte paññā atthapaṭisambhide ñāṇam”.

Pañca dhamme sandassetum byañjananiruttābhilāpā, pañca atthe sandassetum byañjananiruttābhilāpā. Aññā dhammaniruttiyo, aññā atthaniruttiyo. Yena ñāṇena imā nānā niruttiyo

ñātā, teneva ñāṇena imā nānā niruttiyo paṭividitāti. Tena vuccati – “niruttinānatte paññā niruttipaṭisambhide ñāṇam”.

Pañcasu [pañca (?)] dhammesu ñāṇāni, pañcasu [pañca (?)] atthesu ñāṇāni, dasasu [dasa (?)] niruttīsu ñāṇāni. Aññāni dhammesu ñāṇāni, aññāni atthesu ñāṇāni, aññāni niruttīsu ñāṇāni. Yena ñāṇena ime nānā ñāṇā ñātā, teneva ñāṇena ime nānā ñāṇā paṭividitāti. Tena vuccati – “paṭibhānanānatte paññā paṭibhānapaṭisambhide ñāṇam”.

Satisambojjhaṅgo dhammo, dhammadvacayasambojjhaṅgo dhammo, vīriyasambojjhaṅgo dhammo, pītisambojjhaṅgo dhammo, passaddhisambojjhaṅgo dhammo, samādhisambojjhaṅgo dhammo, upekkhāsambojjhaṅgo dhammo. Añño satisambojjhaṅgo dhammo, añño dhammadvacayasambojjhaṅgo dhammo, añño vīriyasambojjhaṅgo dhammo, añño pītisambojjhaṅgo dhammo, añño passaddhisambojjhaṅgo dhammo, añño samādhisambojjhaṅgo dhammo, añño upekkhāsambojjhaṅgo dhammo. Yena ñāṇena ime nānā dhammā ñātā, teneva ñāṇena ime nānā dhammā paṭividitāti. Tena vuccati – “dhammanānatte paññā dhammapaṭisambhide ñāṇam”.

Upaṭṭhānaṭṭho attho, pavicayaṭṭho attho, paggahaṭṭho attho, pharaṇaṭṭho attho, upasamaṭṭho attho, avikkhepaṭṭho attho, paṭisaṅkhānaṭṭho attho. Añño upaṭṭhānaṭṭho attho, añño pavicayaṭṭho attho, añño paggahaṭṭho attho, añño pharaṇaṭṭho attho, añño upasamaṭṭho attho, añño avikkhepaṭṭho attho, añño paṭisaṅkhānaṭṭho attho. Yena ñāṇena ime nānā atthā ñātā, teneva ñāṇena ime nānā atthā paṭividitāti. Tena vuccati – “atthanānatte paññā atthapaṭisambhide ñāṇam”.

Satta dhamme sandassetum byañjananiruttābhilāpā, satta atthe sandassetum byañjananiruttābhilāpā. Aññā dhammaniruttiyo, aññā atthaniruttiyo. Yena ñāṇena imā nānā niruttiyo ñātā, teneva ñāṇena imā nānā niruttiyo paṭividitāti. Tena vuccati – “niruttinānatte paññā niruttipaṭisambhide ñāṇam”.

Sattasu dhammesu ñāṇāni, sattasu atthesu ñāṇāni, cuddasasu niruttīsu ñāṇāni. Aññāni dhammesu ñāṇāni, aññāni atthesu ñāṇāni, aññāni niruttīsu ñāṇāni. Yena ñāṇena ime nānā ñāṇā ñātā, teneva ñāṇena ime nānā ñāṇā paṭividitāti. Tena vuccati – “paṭibhānanānatte paññā paṭibhānapaṭisambhide ñāṇam”.

Sammādiṭṭhi dhammo, sammāsaṅkappo dhammo, sammāvācā dhammo, sammākammanto dhammo, sammājīvo dhammo, sammāvāyāmo dhammo, sammāsati dhammo, sammāsamādhi dhammo. Añño sammādiṭṭhi dhammo, añño sammāsaṅkappo dhammo, añño sammāvācā dhammo, añño sammākammanto dhammo, añño sammājīvo dhammo, añño sammāvāyāmo dhammo, añño sammāsati dhammo, añño sammāsamādhi dhammo. Yena ñāṇena ime nānā dhammā ñātā, teneva ñāṇena ime nānā dhammā paṭividitāti. Tena vuccati – “dhammanānatte paññā dhammapaṭisambhide ñāṇam”.

Dassanaṭṭho attho, abhiniropanaṭṭho attho, pariggahaṭṭho attho, samuṭṭhānaṭṭho attho, vodānaṭṭho attho, paggahaṭṭho attho, upaṭṭhānaṭṭho attho, avikkhepaṭṭho attho. Añño dassanaṭṭho attho, añño abhiniropanaṭṭho attho, añño pariggahaṭṭho attho, añño samuṭṭhānaṭṭho attho, añño vodānaṭṭho attho, añño paggahaṭṭho attho, añño upaṭṭhānaṭṭho attho, añño avikkhepaṭṭho attho. Yena ñāṇena ime nānā atthā ñātā teneva ñāṇena ime nānā atthā paṭividitāti. Tena vuccati – “atthanānatte paññā atthapaṭisambhide ñāṇam”.

Aṭṭha dhamme sandassetum byañjananiruttābhilāpā, aṭṭha atthe sandassetum byañjananiruttābhilāpā. Aññā dhammaniruttiyo, aññā atthaniruttiyo. Yena ñāṇena imā nānā niruttiyo ñātā, teneva ñāṇena imā nānā niruttiyo paṭividitāti. Tena vuccati – “niruttinānatte paññā niruttipaṭisambhide ñāṇam”.

Aṭṭhasu dhammesu ñāṇāni, aṭṭhasu atthesu ñāṇāni solasasu niruttīsu ñāṇāni. Aññāni dhammesu ñāṇāni, aññāni atthesu ñāṇāni, aññāni niruttīsu ñāṇāni. Yena ñāṇena ime nānā ñāṇā ñātā, teneva ñāṇena

ime nānā nānā paṭividitāti. Tena vuccati – “paṭibhānanānattte paññā paṭibhānapaṭisambhide nānānam”. Tam nātaṭhena nānānam, pajānanaṭhena paññā. Tena vuccati – “atthanānattte paññā atthapaṭisambhide nānānam. Dhammanānattte paññā dhammapaṭisambhide nānānam. Niruttinānattte paññā niruttipaṭisambhide nānānam. Paṭibhānanānattte paññā paṭibhānapaṭisambhide nānānam”.

Paṭisambhidānāṇaniddeso atṭhavīsatimo.

29-31. Nānattayaniddeso

78. Katham vihāranānattte paññā vihāraṭhe nānānam, samāpattinānattte paññā samāpattaṭhe nānānam, vihārasamāpattinānattte paññā vihārasamāpattaṭhe nānānam? Nimittam bhayato sampassamāno animitte adhimuttattā phussa phussa vayam passati – animitto vihāro. Paṇidhiṁ bhayato sampassamāno appaṇihite adhimuttattā phussa phussa vayam passati – appaṇihito vihāro. Abhinivesam bhayato sampassamāno suññate adhimuttattā phussa vayam passati – suññato vihāro.

Nimittam bhayato sampassamāno animitte adhimuttattā pavattam ajjhupekkhitvā nirodham nibbānam animittam āvajjivtā samāpajjati – animittā samāpatti. Paṇidhiṁ bhayato sampassamāno appaṇihite adhimuttattā pavattam ajjhupekkhitvā nirodham nibbānam appaṇihitam āvajjivtā samāpajjati – appaṇihitā samāpatti. Abhinivesam bhayato sampassamāno suññate adhimuttattā pavattam ajjhupekkhitvā nirodham nibbānam suññataṁ āvajjivtā samāpajjati – suññatā samāpatti.

Nimittam bhayato sampassamāno animitte adhimuttattā phussa phussa vayam passati, pavattam ajjhupekkhitvā nirodham nibbānam animittam āvajjivtā samāpajjati – animittavihārasamāpatti. Paṇidhiṁ bhayato sampassamāno appaṇihite adhimuttattā phussa phussa vayam passati, pavattam ajjhupekkhitvā nirodham nibbānam appaṇihitam āvajjivtā samāpajjati – appaṇihitavihārasamāpatti. Abhinivesam bhayato sampassamāno suññate adhimuttattā phussa phussa vayam passati, pavattam ajjhupekkhitvā nirodham nibbānam suññataṁ āvajjivtā samāpajjati – suññatā samāpatti.

79. Rūpanimittam bhayato sampassamāno animitte adhimuttattā phussa phussa vayam passati – animitto vihāro. Rūpapaṇidhiṁ bhayato sampassamāno appaṇihite adhimuttattā phussa phussa vayam passati – appaṇihito vihāro. Rūpābhinivesam bhayato sampassamāno suññate adhimuttattā phussa phussa vayam passati – suññato vihāro.

Rūpanimittam bhayato sampassamāno animitte adhimuttattā pavattam ajjhupekkhitvā nirodham nibbānam animittam āvajjivtā samāpajjati – animittā samāpatti. Rūpapaṇidhiṁ bhayato sampassamāno appaṇihite adhimuttattā pavattam ajjhupekkhitvā nirodham nibbānam appaṇihitam āvajjivtā samāpajjati – appaṇihitā samāpatti. Rūpābhinivesam bhayato sampassamāno suññate adhimuttattā pavattam ajjhupekkhitvā nirodham nibbānam suññataṁ āvajjivtā samāpajjati – suññatā samāpatti.

Rūpanimittam bhayato sampassamāno animitte adhimuttattā phussa phussa vayam passati, pavattam ajjhupekkhitvā nirodham nibbānam animittam āvajjivtā samāpajjati – animittavihārasamāpatti. Rūpapaṇidhiṁ bhayato sampassamāno appaṇihite adhimuttattā phussa phussa vayam passati, pavattam ajjhupekkhitvā nirodham nibbānam appaṇihitam āvajjivtā samāpajjati – appaṇihitavihārasamāpatti. Rūpābhinivesam bhayato sampassamāno suññate adhimuttattā phussa phussa vayam passati, pavattam ajjhupekkhitvā nirodham nibbānam suññataṁ āvajjivtā samāpajjati – suññatā samāpatti.

Vedanānimittam ...pe... saññānimittam... saṅkhāranimittam... viññāṇanimittam...
cakkhunimittam...pe... jarāmarañanimittam bhayato sampassamāno animitte adhimuttattā phussa phussa vayam passati – animitto vihāro. Jarāmarañapāṇidhiṁ bhayato sampassamāno appaṇihite adhimuttattā phussa phussa vayam passati – appaṇihito vihāro. Jarāmarañābhinivesam bhayato sampassamāno suññate adhimuttattā phussa phussa vayam passati – suññato vihāro.

Jarāmaraṇanimittam bhayato sampassamāno animitte adhimuttattā pavattam ajjhupekkhitvā nirodham nibbānam animittam āvajjītvā samāpajjati – animittā samāpatti. Jarāmaraṇapaṇidhim bhayato sampassamāno appaṇihite adhimuttattā pavattam ajjhupekkhitvā nirodham nibbānam appaṇihitam āvajjītvā samāpajjati – appaṇihitā samāpatti. Jarāmaraṇābhinivesam bhayato sampassamāno suññate adhimuttattā pavattam ajjhupekkhitvā nirodham nibbānam suññataṁ āvajjītvā samāpajjati – suññatā samāpatti.

Jarāmaraṇanimittam bhayato sampassamāno animitte adhimuttattā phussa phussa vayaṁ passati, pavattam ajjhupekkhitvā nirodham nibbānam animittam āvajjītvā samāpajjati – animittavihārasamāpatti. Jarāmaraṇapaṇidhim bhayato sampassamāno appaṇihite adhimuttattā phussa phussa vayaṁ passati, pavattam ajjhupekkhitvā nirodham nibbānam appaṇihitam āvajjītvā samāpajjati – appaṇihitavihārasamāpatti. Jarāmaraṇābhinivesam bhayato sampassamāno suññate adhimuttattā phussa phussa vayaṁ passati, pavattam ajjhupekkhitvā nirodham nibbānam suññataṁ āvajjītvā samāpajjati – suññatavihārasamāpatti. Añño animitto vihāro, añño appaṇihito vihāro, añño suññato vihāro. Aññā animittasamāpatti, aññā appaṇihitasamāpatti, aññā suññatasamāpatti. Aññā animittā vihārasamāpatti, aññā appaṇihitā vihārasamāpatti, aññā suññatā vihārasamāpatti. Tam ñātaṭṭhena ñāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “vihāranānatte paññā vihāraṭṭhe ñāṇam, samāpattinānatte paññā samāpattaṭṭhe ñāṇam, vihārasamāpattinānatte paññā vihārasamāpattaṭṭhe ñāṇam”.

Ñāṇattayaniddeso ekatiṁsatimo.

32. Ānantarikasamādhīñāṇaniddeso

80. Katham avikkheparisuddhattā āsavasamucchede paññā ānantarikasamādhimihi ñāṇam? Nekkhammasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi. Tassa samādhissa vasena uppajjati ñāṇam. Tena ñāṇena āsavā khīyanti. Iti paṭhamam samatho, pacchā ñāṇam. Tena ñāṇena āsavānam khayo hoti. Tena vuccati – “avikkheparisuddhattā āsavasamucchede paññā ānantarikasamādhimihi ñāṇam”.

Āsavāti katame te āsavā? Kāmāsavo, bhavāsavo, diṭṭhāsavo, avijjāsavo. Katthete āsavā khīyanti? Sotāpattimaggena anavaseso diṭṭhāsavo khīyati, apāyagamanīyo kāmāsavo khīyati, apāyagamanīyo bhavāsavo khīyati, apāyagamanīyo avijjāsavo khīyati. Etthete āsavā khīyanti. Sakadāgāmimaggena olāriko kāmāsavo khīyati, tadekaṭṭho bhavāsavo khīyati, tadekaṭṭho avijjāsavo khīyati. Etthete āsavā khīyanti. Anāgāmimaggena anavaseso kāmāsavo khīyati, tadekaṭṭho bhavāsavo khīyati, tadekaṭṭho avijjāsavo khīyati. Etthete āsavā khīyanti. Arahattamaggena anavaseso bhavāsavo khīyati, anavaseso avijjāsavo khīyati. Etthete āsavā khīyanti.

Abyāpādavasena ...pe... ālokasaññāvasena... avikkhepavasena... dhammadavatthānavasena... ñāṇavasena... pāmojjavasena... paṭhamajjhānavasena... dutiyajjhānavasena... tatiyajjhānavasena... catutthajjhānavasena... ākāsānañcāyatanasamāpattivasena... viññāṇañcāyatanasamāpattivasena... ākiñcaññāyatanasamāpattivasena... nevasaññāsaññāyatanasamāpattivasena... pathavīkasiṇavasena... āpokasiṇavasena ... tejokasiṇavasena... vāyokasiṇavasena... nīlakasiṇavasena... pīṭakasiṇavasena... lohitakasiṇavasena... odātakasiṇavasena... ākāsakasiṇavasena... viññāṇakasiṇavasena... buddhānussativasena... dhammānussativasena... saṅghānussativasena... sīlānussativasena... cāgānussativasena... devatānussativasena... ānāpānassativasena... maraṇassativasena... kāyagatāsativasena... upasamānussativasena... uddhumātakasaññāvasena... vinīlakasaññāvasena... vipubbakasaññāvasena... vicchiddakasaññāvasena... vikkhāyitakasaññāvasena... vikkhittakasaññāvasena... hatavikkhittakasaññāvasena ... lohitakasaññāvasena... puṭavakasaññāvasena... aṭṭhikasaññāvasena.

81. Dīgham assāsavasena...pe... dīgham passāsavasena... rassam assāsavasena... rassam passāsavasena... sabbakāyapaṭisaṁvedī assāsavasena... sabbakāyapaṭisaṁvedī passāsavasena...

passambhayam kāyasāṅkhāram assāsavasena... passambhayam kāyasāṅkhāram passāsavasena... pītipaṭisamvedī assāsavasena... pītipaṭisamvedī passāsavasena... sukhapaṭisamvedī assāsavasena... sukhapaṭisamvedī passāsavasena... cittasaṅkhārapaṭisamvedī assāsavasena... cittasaṅkhārapaṭisamvedī passāsavasena... passambhayam cittasaṅkhāram assāsavasena... passambhayam cittasaṅkhāram passāsavasena... cittapaṭisamvedī assāsavasena... cittapaṭisamvedī passāsavasena... abhippamodayam cittam assāsavasena... abhippamodayam cittam passāsavasena... samādahañ cittam...pe... vimocayam cittam... aniccānupassī... virāgānupassī... nirodhānupassī... paṭinissaggānupassī assāsavasena... paṭinissaggānupassī passāsavasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi. Tassa samādhissa vasena uppajjati ñāṇam, tena ñāṇena āsavā khīyanti. Iti paṭhamam samatho, pacchā ñāṇam. Tena ñāṇena āsavānam khayo hoti. Tena vuccati – “avikkheparisuddhattā āsavasamucchede paññā ānantarikasamādhimhi ñāṇam”.

Āsavāti katame te āsavā? Kāmāsavo, bhavāsavo, diṭṭhāsavo, avijjāsavo. Katthete āsavā khīyanti? Sotāpattimaggena anavaseso diṭṭhāsavo khīyati, apāyagamanīyo kāmāsavo khīyati, apāyagamanīyo bhavāsavo khīyati, apāyagamanīyo avijjāsavo khīyati. Etthete āsavā khīyanti. Sakadāgāmimaggena olāriko kāmāsavo khīyati, tadekaṭṭho bhavāsavo khīyati, tadekaṭṭho avijjāsavo khīyati. Etthete āsavā khīyanti. Anāgāmimaggena anavaseso kāmāsavo khīyati, tadekaṭṭho bhavāsavo khīyati, tadekaṭṭho avijjāsavo khīyati. Etthete āsavā khīyanti. Arahattamaggena anavaseso bhavāsavo khīyati, anavaseso avijjāsavo khīyati. Etthete āsavā khīyanti. Tam ñātaṭṭhena ñāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “avikkheparisuddhattā āsavasamucchede paññā ānantarikasamādhimhi ñāṇam”.

Ānantarikasamādhiñāṇaniddeso dvattimsatimo.

33. Araṇavihārañāṇaniddeso

82. Katham dassanādhipateyyam santo ca vihārādhigamo paññātādhimuttatā paññā araṇavihāre ñāṇam? **Dassanādhipateyyanti** aniccānupassanā dassanādhipateyyam, dukkhānupassanā dassanādhipateyyam, anattānupassanā dassanādhipateyyam, rūpe aniccānupassanā dassanādhipateyyam, rūpe dukkhānupassanā dassanādhipateyyam, rūpe anattānupassanā dassanādhipateyyam; vedanāya... pe... saññāya... saṅkhāresu... viññāne... cakkhusmiṁ...pe... jarāmarane aniccānupassanā dassanādhipateyyam, jarāmarane dukkhānupassanā dassanādhipateyyam, jarāmarane anattānupassanā dassanādhipateyyam.

Santo ca vihārādhigamoti suññato vihāro santo vihārādhigamo. Animitto vihāro santo vihārādhigamo. Appaṇihito vihāro santo vihārādhigamo.

Paññātādhimuttatāti suññate adhimuttatā paññātādhimuttatā. Animitte adhimuttatā paññātādhimuttatā. Appaṇihite adhimuttatā paññātādhimuttatā.

Araṇavihāroti paṭhamam jhānam araṇavihāro. Dutiyam jhānam araṇavihāro. Tatiyam jhānam araṇavihāro. Catuttham jhānam araṇavihāro. Ākāsānañcāyatanaśamāpatti araṇavihāro...pe... nevasaññānāsaññāyatanaśamāpatti araṇavihāro.

Araṇavihāroti kenaṭṭhena araṇavihāro? Paṭhamena jhānenā nīvaraṇe haratīti – araṇavihāro. Dutiyena jhānenā vitakkavicāre haratīti – araṇavihāro. Tatiyena jhānenā pīṭim haratīti – araṇavihāro. Catutthena jhānenā sukhadukkhe haratīti – araṇavihāro. Ākāsānañcāyatanaśamāpattiyyā rūpasaññam paṭighasāññam nānattasaññam haratīti – araṇavihāro. Viññāṇañcāyatanaśamāpattiyyā ākāsānañcāyatanaśaññam haratīti – araṇavihāro. Ākiñcaññāyatanaśamāpattiyyā viññāṇañcāyatanaśaññam haratīti – araṇavihāro. Nevasaññānāsaññāyatanaśamāpattiyyā ākiñcaññāyatanaśaññam haratīti – araṇavihāro. Ayam araṇavihāro. Tam ñātaṭṭhena ñāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “dassanādhipateyyam santo ca vihārādhigamo paññātādhimuttatā paññā araṇavihāre ñāṇam”.

Araṇavihārañāṇaniddeso tettim̄satimo.

34. Nirodhasamāpattiñāṇaniddeso

83. Katham dvīhi balehi samannāgatattā tayo ca saṅkhārānam paṭippassaddhiyā soḷasahi nāṇacariyāhi navahi samādhicariyāhi vasibhāvatā paññā nirodhasamāpattiyā nāṇam?

Dvīhi balehīti dve balāni – samathabalam, vipassanābalam. Katamaṁ samathabalam? Nekkhammavasena cittassekaggatā avikkhepo samathabalam. Abyāpādavasena cittassekaggatā avikkhepo samathabalam. Ālokasaññāvasena cittassekaggatā avikkhepo samathabalam. Avikkhepavasena cittassekaggatā avikkhepo samathabalam... pe... paṭinissaggānupassī assāsavasena cittassekaggatā avikkhepo samathabalam. Paṭinissaggānupassī passāsavasena cittassekaggatā avikkhepo samathabalam.

Samathabali kenaṭṭhena samathabalam? Paṭhamena jhānena nīvaraṇe na kampatī – samathabalam. Dutiyena jhānena vitakkavicāre na kampatī – samathabalam. Tatiyena jhānena pītiyā na kampatī – samathabalam. Catutthena jhānena sukhadukkhe na kampatī – samathabalam. Ākāsañcāyatanaśamāpattiya rūpasaññāya paṭighasaññāya nānattasaññāya na kampatī – samathabalam. Viññānañcāyatanaśamāpattiya ākāsañcāyatanaśaññāya na kampatī – samathabalam. Ākiñcaññāyatanaśamāpattiya viññānañcāyatanaśaññāya na kampatī – samathabalam. Nevasaññānāsaññāyatanaśamāpattiya ākiñcaññāyatanaśaññāya na kampatī – samathabalam. Uddhacce ca uddhaccasahagatakilese ca khandhe ca na kampati na calati na vedhatī – samathabalam. Idam samathabalam.

Katamaṁ vipassanābalam? Aniccānupassanā vipassanābalam. Dukkhānupassanā vipassanābalam. Anattānupassanā vipassanābalam. Nibbidānupassanā vipassanābalam. Virāgānupassanā vipassanābalam. Nirodhānupassanā vipassanābalam. Paṭinissaggānupassanā vipassanābalam. Rūpe aniccānupassanā vipassanābalam ... pe... rūpe paṭinissaggānupassanā vipassanābalam. Vedanāya... pe... saññāya... saṅkhāresu... viññāne... cakkhusmim... pe... jarāmarane aniccānupassanā vipassanābalam... pe... jarāmarane paṭinissaggānupassanā vipassanābalam.

Vipassanābalanti kenaṭṭhena vipassanābalam? Aniccānupassanāya niccasāññāya na kampatī – vipassanābalam. Dukkhānupassanāya sukhasaññāya na kampatī – vipassanābalam. Anattānupassanāya attasaññāya na kampatī – vipassanābalam. Nibbidānupassanāya nandiyā na kampatī – vipassanābalam. Virāgānupassanāya rāge na kampatī – vipassanābalam. Nirodhānupassanāya samudye na kampatī – vipassanābalam. Paṭinissaggānupassanāya ādāne na kampatī – vipassanābalam. Avijjāya ca avijjā sahagatakilese ca khandhe ca na kampati na calati na vedhatī – vipassanābalam. Idam vipassanābalam.

Tayo ca saṅkhārānam paṭippassaddhiyāti katamesam tiṇṇannam saṅkhārānam paṭippassaddhiyā? Dutiyam jhānām samāpannassa vitakkavicārā vacīsaṅkhārā paṭippassaddhā honti. Catuttham jhānām samāpannassa assāsapassāsā kāyasaṅkhārā paṭippassaddhā honti. Saññāvedayitanirodham samāpannassa saññā ca vedanā ca cittasaṅkhārā paṭippassaddhā honti. Imesam tiṇṇannam saṅkhārānam paṭippassaddhiyā.

84. Soḷasahi nāṇacariyāhīti katamāhi soḷasahi nāṇacariyāhi? Aniccānupassanā nāṇacariyā, dukkhānupassanā nāṇacariyā, anattānupassanā nāṇacariyā, nibbidānupassanā nāṇacariyā, virāgānupassanā nāṇacariyā, nirodhānupassanā nāṇacariyā, paṭinissaggānupassanā nāṇacariyā, vivaṭṭānupassanā nāṇacariyā, sotāpattimaggo nāṇacariyā, sotāpattiphalasamāpatti nāṇacariyā, sakadāgāmimaggo nāṇacariyā, sakadāgāmiphalasamāpatti nāṇacariyā, anāgāmimaggo nāṇacariyā, anāgāmiphalasamāpatti nāṇacariyā, arahattamaggo nāṇacariyā, arahattaphalasamāpatti nāṇacariyā –

imāhi soļasahi nāṇacariyāhi.

85. Navahi samādhicariyāhīti katamāhi navahi samādhicariyāhi? Paṭhamam jhānam samādhicariyā, dutiyam jhānam samādhicariyā, tatiyam jhānam samādhicariyā, catuttham jhānam samādhicariyā, ākāsānañcāyatanasamāpatti...pe... viññāṇañcāyatanasamāpatti... ākiñcaññāyatanasamāpatti... nevasaññānāsaññāyatanasamāpatti samādhicariyā. Paṭhamam jhānam paṭilābhathāya vitakko ca vicāro ca pīti ca sukhañca cittekaggatā ca...pe... nevasaññānāsaññāyatanasamāpattim paṭilābhathāya vitakko ca vicāro ca pīti ca sukhañca cittekaggatā ca – imāhi navahi samādhicariyāhi.

Vasīti pañca vasiyo. Āvajjanavasī, samāpajjanavasī, adhiṭṭhānavasī, vuṭṭhānavasī, paccavekkhaṇāvasī. Paṭhamam jhānam yatthicchakam yadicchakam yāvaticchakam āvajjati; āvajjanāya dandhāyitattam natthīti – āvajjanavasī. Paṭhamam jhānam yatthicchakam yadicchakam yāvaticchakam samāpajjati; samāpajjanāya dandhāyitattam natthīti – samāpajjanavasī. Paṭhamam jhānam yatthicchakam yadicchakam yāvaticchakam adhiṭṭhāti; adhiṭṭhāne dandhāyitattam natthīti – adhiṭṭhānavasī. Paṭhamam jhānam yatthicchakam yadicchakam yāvaticchakam vuṭṭhāti; vuṭṭhāne dandhāyitattam natthīti – vuṭṭhānavasī. Paṭhamam jhānam yatthicchakam yadicchakam yāvaticchakam paccavekkhati; paccavekkhaṇāya dandhāyitattam natthīti – paccavekkhaṇāvasī.

Dutiyam jhānam...pe... nevasaññānāsaññāyatanasamāpattim yatthicchakam yadicchakam yāvaticchakam āvajjati; āvajjanāya dandhāyitattam natthīti – āvajjanavasī. Nevasaññānāsaññāyatanasamāpattim yatthicchakam yadicchakam yāvaticchakam samāpajjati...pe... adhiṭṭhāti... vuṭṭhāti... paccavekkhati; paccavekkhaṇāya dandhāyitattam natthīti – paccavekkhaṇāvasī. Imā pañca vasiyo. Tam nātaṭṭhena nāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “dvīhi balehi samannāgatattā tayo ca saṅkhārānam paṭipassaddhiyā soļasahi nāṇacariyāhi navahi samādhicariyāhi vasibhāvatā paññā nirodhasamāpattiyā nāṇam”.

Nirodhasamāpattiñāṇaniddeso catuttimśatimo.

35. Parinibbānañāṇaniddeso

86. Katham sampajānassa pavattapariyādāne paññā parinibbāne nāṇam? Idha sampajāno nekkhammena kāmacchandassa pavattam pariyādiyati, abyāpādena byāpādassa pavattam pariyādiyati, ālokasaññāya thinamiddhassa pavattam pariyādiyati, avikkhepena uddhaccassa pavattam pariyādiyati, dhammadvavatthānena vicikicchāya...pe... nāṇena avijjāya... pāmojjena aratiyā ... paṭhamena jhānena nīvaraṇānam pavattam pariyādiyati...pe... arahattamaggena sabbakilesānam pavattam pariyādiyati.

Atha vā pana sampajānassa anupādisesāya nibbānadhatuyā parinibbāyantassa idañceva cakkhupavattam pariyādiyati, aññañca cakkhupavattam na uppajjati. Idañceva sotapavattam...pe... ghānapavattam... jivhāpavattam... kāyapavattam... manopavattam pariyādiyati, aññañca manopavattam na uppajjati. Idam sampajānassa pavattapariyādāne paññā parinibbāne nāṇam. Tam nātaṭṭhena nāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “sampajānassa pavattapariyādāne paññā parinibbāne nāṇam”.

Parinibbānañāṇaniddeso pañcatimśatimo.

36. Samasīsaṭṭhañāṇaniddeso

87. Katham sabbadhammānam sammā samucchede nirodhe ca anupaṭṭhānatā paññā samasīsaṭṭhe nāṇam? **Sabbadhammānanti** – pañcakkhandhā, dvādasāyatanañi, atṭhārasa dhātuyo, kusalā dhāmmā, akusalā dhāmmā, abyākatā dhāmmā, kāmāvacarā dhāmmā, rūpāvacarā dhāmmā, arūpāvacarā dhāmmā, apariyāpannā dhāmmā. **Sammā samucchchedeti** nekkhammena kāmacchandam sammā samucchindati.

Abyāpādena byāpādaṁ sammā samucchindati. Ālokasaññāya thinamiddhaṁ sammā samucchindati. Avikkhepena uddhaccaṁ sammā samucchindati. Dhammavavatthānena vicikicchaṁ sammā samucchindati. Nāñena avijjam sammā samucchindati. Pāmojjena aratiṁ sammā samucchindati. Paṭhamena jhānenā nīvaraṇe sammā samucchindati...pe... arahattamaggene sabbakilese sammā samucchindati.

Nirodheti nekkhammena kāmacchandam nirodheti. Abyāpādena byāpādaṁ nirodheti. Ālokasaññāya thinamiddhaṁ nirodheti. Avikkhepena uddhaccaṁ nirodheti. Dhammavavatthānena vicikicchaṁ nirodheti. Nāñena avijjam nirodheti. Pāmojjena aratiṁ nirodheti. Paṭhamena jhānenā nīvaraṇe nirodheti...pe... arahattamaggene sabbakilese nirodheti.

Anupaṭṭhānatāti nekkhammam paṭiladdhassa kāmacchando na upaṭṭhāti. Abyāpādaṁ paṭiladdhassa byāpādo na upaṭṭhāti. Ālokasaññām paṭiladdhassa thinamiddhaṁ na upaṭṭhāti. Avikkhepam paṭiladdhassa uddhaccaṁ na upaṭṭhāti. Dhammavavatthānam paṭiladdhassa vicikicchā na upaṭṭhāti. Nāñam paṭiladdhassa avijjā na upaṭṭhāti. Pāmojjam paṭiladdhassa arati na upaṭṭhāti. Paṭhamam jhānam paṭiladdhassa nīvaraṇā na upaṭṭhahanti...pe... arahattamaggam paṭiladdhassa sabbakilesā na upaṭṭhahanti.

Samanti kāmacchandassa pahīnattā nekkhammaṁ samam. Byāpādassa pahīnattā abyāpādo samam. Thinamiddhassa pahīnattā ālokasaññā samam. Uddhaccassa pahīnattā avikkhepo samam. Vicikicchāya pahīnattā dhammavavatthānam samam. Avijjāya pahīnattā nāñam samam. Aratiyā pahīnattā pāmojjam samam. Nīvaraṇānam pahīnattā paṭhamam jhānam samam...pe... sabbakilesānam pahīnattā arahattamaggo samam.

Sīsanti terasa sīsāni – palibodhasīsañca taṇhā, vinibandhanasīsañca māno, parāmāsasīsañca diṭṭhi, vikkhepasīsañca uddhaccaṁ, saṃkilesasīsañca avijjā, adhimokkhasīsañca saddhā, paggasīsañca vīriyam, upaṭṭhānasīsañca sati, avikkhepasīsañca samādhi, dassanasīsañca paññā, pavattasīsañca jīvitindriyam, gocarasīsañca vimokkho, saṅkhārasīsañca nirodho. Tam nātāṭṭhena nāñam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “sabbadhammānam sammā samucchchede nirodhe ca anupaṭṭhānatā paññā samasīsaṭṭhe nāñam”.

Samasīsaṭṭhañānaniddeso chattiṁsatimo.

37. Sallekhaṭṭhañānaniddeso

88. Katham puthunānattekattatejapariyādāne paññā sallekhaṭṭhe [puthunānattekattatejapariyādāne (ka.)] nāñam? **Puthūti** – rāgo puthu, doso puthu, moho puthu, kodho...pe... upanāho... makkho... paṭāso... issā... macchariyam... māyā... sāṭheyayam... thambho... sārambho... māno... atimāno... mado... pamādo... sabbe kilesā... sabbe duccaritā... sabbe abhisāṅkhārā... sabbe bhavagāmikammā.

Nānattekattanti kāmacchando nānattam, nekkhammam ekattam. Byāpādo nānattam, abyāpādo ekattam. Thinamiddhaṁ nānattam, ālokasaññā ekattam. Uddhaccaṁ nānattam, avikkhepo ekattam. Vicikicchā nānattam, dhammavavatthānam ekattam. Avijjā nānattam, nāñam ekattam. Arati nānattam, pāmojjam ekattam. Nīvaraṇā nānattam, paṭhamam jhānam ekattam...pe... sabbe kilesā nānattam, arahattamaggo ekattam.

Tejoti pañca tejā – caraṇatejo, guṇatejo, paññātejo, puññatejo, dhammatejo. Caraṇatejena tejitattā dussilyatejam pariyādiyati. Guṇatejena tejitattā aguṇatejam pariyyādiyati. Paññātejena tejitattā duppaññatejam pariyyādiyati. Puññatejena tejitattā apuññatejam pariyyādiyati. Dhammatejena tejitattā adhammatejam pariyyādiyati.

Sallekhoti kāmacchando asallekho, nekkhammam sallekho. Byāpādo asallekho, abyāpādo sallekho. Thinamiddham asallekho, ālokasaññā sallekho. Uddhaccañ asallekho, avikkhepo sallekho. Vicikicchā asallekho, dhammadavatthānam sallekho. Avijjā asallekho, ñāṇam sallekho. Arati asallekho, pāmojjam sallekho. Nīvaraṇā asallekho, paṭhamam jhānam sallekho...pe... sabbakilesā asallekho, arahattamaggo sallekho. Tam ñātaṭṭhena ñāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “puthunānattatejapariyādāne paññā sallekhaṭṭhe ñāṇam”.

Sallekhaṭṭhaññāniddeso sattatiṁsatimo.

38. Vīriyārambhaññāniddeso

89. Katham asallīnattapahitattapaggahaṭṭhe paññā vīriyārambhe ñāṇam? Anuppannānam pāpakānañ akusalānañ dhammānañ anuppādāya asallīnattapahitattapaggahaṭṭhe paññā vīriyārambhe ñāṇam. Uppannānam pāpakānañ akusalānañ dhammānañ pahānāya asallīnattapahitattapaggahaṭṭhe paññā vīriyārambhe ñāṇam. Anuppannānam kusalānañ dhammānañ uppādāya asallīnattapahitattapaggahaṭṭhe paññā vīriyārambhe ñāṇam. Uppannānam kusalānañ dhammānañ ṭhitiyā asammosāya bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā asallīnattapahitattapaggahaṭṭhe paññā vīriyārambhe ñāṇam.

Anuppannassa kāmacchandassa anuppādāya asallīnattapahitattapaggahaṭṭhe paññā vīriyārambhe ñāṇam. Uppannassa kāmacchandassa pahānāya asallīnattapahitattapaggahaṭṭhe paññā vīriyārambhe ñāṇam. Anuppannassa nekkhammassa uppādāya asallīnattapahitattapaggahaṭṭhe paññā vīriyārambhe ñāṇam. Uppannassa nekkhammassa ṭhitiyā asammosāya bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā asallīnattapahitattapaggahaṭṭhe paññā vīriyārambhe ñāṇam...pe....

Anuppannānam sabbakilesānañ anuppādāya asallīnattapahitattapaggahaṭṭhe paññā vīriyārambhe ñāṇam. Uppannānam sabbakilesānañ pahānāya asallīnattapahitattapaggahaṭṭhe paññā vīriyārambhe ñāṇam...pe... anuppannassa arahattamaggassa uppādāya asallīnattapahitattapaggahaṭṭhe paññā vīriyārambhe ñāṇam. Uppannassa arahattamaggassa ṭhitiyā asammosāya bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā asallīnattapahitattapaggahaṭṭhe paññā vīriyārambhe ñāṇam. Tam ñātaṭṭhena ñāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “asallīnattapahitattapaggahaṭṭhe paññā vīriyārambhe ñāṇam”.

Vīriyārambhaññāniddeso aṭṭhatiṁsatimo.

39. Athasandassanaññāniddeso

90. Katham nānādhammappakāsanatā paññā athasandassane ñāṇam? **Nānādhammāti** pañcakkhandhā, dvādasāyatānāni, aṭṭhārasa dhātuyo, kusalā dhammā, akusalā dhammā, abyākatā dhammā, kāmāvacarā dhammā, rūpāvacarā dhammā, arūpāvacarā dhammā, apariyāpannā dhammā.

Pakāsanatāti rūpañ aniccato pakāseti, rūpañ dukkhato pakāseti, rūpañ anattato pakāseti. Vedanam...pe... saññam... saṅkhāre... viññānam... cakkhum...pe... jarāmarañam aniccato pakāseti, jarāmarañam dukkhato pakāseti, jarāmarañam anattato pakāseti.

Atthasandassaneti kāmacchandañ pajahanto nekkhammattham sandasseti. Byāpādañ pajahanto abyāpādattham sandasseti. Thinamiddham pajahanto ālokasaññattham sandasseti. Uddhaccañ pajahanto avikkhepattham sandasseti. Vicikicchañ pajahanto dhammadavatthānattham sandasseti. Avijjam pajahanto ñāṇattham sandasseti. Aratiñ pajahanto pāmojjattham sandasseti. Nīvaraṇe pajahanto paṭhamajjhānattham sandasseti ...pe... sabbakilese pajahanto arahattamaggattham sandasseti. Tam ñātaṭṭhena ñāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “nānādhammappakāsanatā paññā

atthasandassane ñāṇam”.

Atthasandassanañāṇaniddeso navatimsatimo.

40. Dassanavisuddhiñāṇaniddeso

91. Katham sabbadhammānam ekasaṅgahatānānattekattapaṭivedhe paññā dassanavisuddhiñāṇam? **Sabbadhammānanti** pañcakkhandhā...pe... apariyāpannā dhammā.

Ekasaṅgahatāti dvādasahi ākārehi sabbe dhammā ekasaṅgahitā. Tathaṭṭhena, anattaṭṭhena, saccatṭhena, paṭivedhaṭṭhena, abhijānanaṭṭhena, pari�ānanaṭṭhena, dhammaṭṭhena, dhātuṭṭhena, ñātaṭṭhena, sacchikiriyatṭhena, phusanaṭṭhena, abhisamayaṭṭhena – imehi dvādasahi ākārehi sabbe dhammā ekasaṅgahitā.

Nānattekattanti kāmacchando nānattam, nekkhammam ekattam...pe... sabbakilesā nānattam, arahattamaggo ekattam.

Paṭivedheti dukkhasaccaṁ pariññāpaṭivedham paṭivijjhati. Samudayasaccām pahānapaṭivedham paṭivijjhati. Nirodhasaccām sacchikiriyāpaṭivedham paṭivijjhati. Maggasaccām bhāvanāpaṭivedham paṭivijjhati.

Dassanavisuddhīti sotāpattimaggakkhaṇe dassanām visujjhati; sotāpattiphalakkhaṇe dassanām visuddham. Sakadāgāmimaggakkhaṇe dassanām visujjhati; sakadāgāmiphalakkhaṇe dassanām visuddham. Anāgāmimaggakkhaṇe dassanām visujjhati; anāgāmiphalakkhaṇe dassanām visuddham. Arahattamaggakkhaṇe dassanām visujjhati; arahattaphalakkhaṇe dassanām visuddham. Tam ñātaṭṭhena ñāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “sabbadhammānam ekasaṅgahatānānattekattapaṭivedhe paññā dassanavisuddhiñāṇam”.

Dassanavisuddhiñāṇaniddeso cattālīsamo.

41. Khantiñāṇaniddeso

92. Katham veditattā paññā khantiñāṇam? Rūpaṁ aniccato veditam, rūpaṁ dukkhato veditam, rūpaṁ anattato veditam. Yam yam veditam tam tam khamatīti – veditattā paññā khantiñāṇam. Vedanā...pe... saññā... saṅkhārā... viññāṇam... cakkhu...pe... jarāmaraṇam aniccato veditam, jarāmaraṇam dukkhato veditam, jarāmaraṇam anattato veditam. Yam yam veditam tam tam khamatīti – veditattā paññā khantiñāṇam. Tam ñātaṭṭhena ñāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “veditattā paññā khantiñāṇam”.

Khantiñāṇaniddeso ekacattālīsamo.

42. Pariyogāhaṇañāṇaniddeso

93. Katham phuṭṭhattā paññā pariyoगāhaṇe ñāṇam? Rūpaṁ aniccato phusati, rūpaṁ dukkhato phusati, rūpaṁ anattato phusati. Yam yam phusati tam tam pariyoगāhatīti – phuṭṭhattā paññā pariyoगāhaṇe ñāṇam. Vedanām...pe... saññām... saṅkhāre... viññāṇam... cakkhum...pe... jarāmaraṇam aniccato phusati, dukkhato phusati, anattato phusati. Yam yam phusati tam tam pariyoगāhatīti – phuṭṭhattā paññā pariyoगāhaṇe ñāṇam. Tam ñātaṭṭhena ñāṇam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “phuṭṭhattā paññā pariyoगāhaṇe ñāṇam”.

Pariyogāhañāñaniddeso dvecattalīsamo.

43. Padesavihārañāñaniddeso

94. Katham samodahane paññā padesavihāre ñāñam? Micchādiñhipaccayāpi vedayitam, micchādiñthivūpasamapaccayāpi vedayitam. Sammādiñhipaccayāpi vedayitam, sammādiñthivūpasamapaccayāpi vedayitam. Micchāsañkappapaccayāpi vedayitam, micchāsañkappavūpasamapaccayāpi vedayitam. Sammāsañkappapaccayāpi vedayitam, sammāsañkappavūpasamapaccayāpi vedayitam...pe... micchāvimuttipaccayāpi vedayitam, micchāvimuttivūpasamapaccayāpi vedayitam. Sammāvimuttipaccayāpi vedayitam, sammāvimuttivūpasamapaccayāpi vedayitam. Chandapaccayāpi vedayitam, chandavūpasamapaccayāpi vedayitam. Vitakkapaccayāpi vedayitam, vitakkavūpasamapaccayāpi vedayitam. Saññāpaccayāpi vedayitam, saññāvūpasamapaccayāpi vedayitam.

Chando ca avūpasanto hoti, vitakko ca avūpasanto hoti, saññā ca avūpasantā hoti, tappaccayāpi vedayitam. Chando ca vūpasanto hoti, vitakko ca vūpasanto hoti, saññā ca avūpasantā hoti, tappaccayāpi vedayitam. Chando ca vūpasanto hoti, vitakko ca vūpasanto hoti, saññā ca avūpasantā hoti, tappaccayāpi vedayitam. Chando ca vūpasanto hoti, vitakko ca vūpasanto hoti, saññā ca vūpasantā hoti, tappaccayāpi vedayitam. Appattassa pattiya atthi āsavam, tasmimpi thāne anuppatte tappaccayāpi vedayitam. Tam ñātaññethena ñāñam, pajānanaññethena paññā. Tena vuccati – “samodahane paññā padesavihāre ñāñam”.

Padesavihārañāñaniddeso tecattalīsamo.

44-49. Chavivatṭañāñaniddeso

95. Katham adhipatattā paññā saññāvivaṭte ñāñam? Nekkhammādhipatattā paññā kāmacchandato saññāya vivaṭtatīti – adhipatattā paññā saññāvivaṭte ñāñam. Abyāpādādhipatattā paññā byāpādato saññāya vivaṭtatīti – adhipatattā paññā saññāvivaṭte ñāñam. Ālokasaññādhipatattā paññā thinamiddhato saññāya vivaṭtatīti – adhipatattā paññā saññāvivaṭte ñāñam. Avikkhepādhipatattā paññā uddhaccato saññāya vivaṭtatīti – adhipatattā paññā saññāvivaṭte ñāñam. Dhammavavatthānādhipatattā paññā vicikicchāya saññāya vivaṭtatīti – adhipatattā paññā saññāvivaṭte ñāñam. Ñāñādhipatattā paññā avijjāya saññāya vivaṭtatīti – adhipatattā paññā saññāvivaṭte ñāñam. Pāmojjādhipatattā paññā aratiyā saññāya vivaṭtatīti – adhipatattā paññā saññāvivaṭte ñāñam. Paṭhamajjhānādhipatattā paññā nīvaraṇehi saññāya vivaṭtatīti – adhipatattā paññā saññāvivaṭte ñāñam...pe... arahattamaggādhipatattā paññā sabbakilesehi saññāya vivaṭtatīti – adhipatattā paññā saññāvivaṭte ñāñam. Tam ñātaññethena ñāñam, pajānanaññethena paññā. Tena vuccati – “adhipatattā paññā saññāvivaṭte ñāñam”.

96. Katham nānatte paññā cetovivaṭte ñāñam? Kāmacchando nānattam, nekkhammam ekattam. Nekkhammekattam cetayato kāmacchandato cittam vivaṭtatīti – nānatte paññā cetovivaṭte ñāñam. Byāpādo nānattam, abyāpādo ekattam. Abyāpādekattam cetayato byāpādato cittam vivaṭtatīti – nānatte paññā cetovivaṭte ñāñam. Thinamiddham nānattam, ālokasaññā ekattam. Ālokasaññekattam cetayato thinamiddhato cittam vivaṭtatīti – nānatte paññā cetovivaṭte ñāñam...pe... sabbakilesā nānattam, arahattamaggo ekattam. Arahattamaggekattam cetayato sabbakilesehi cittam vivaṭtatīti – nānatte paññā cetovivaṭte ñāñam. Tam ñātaññethena ñāñam, pajānanaññethena paññā. Tena vuccati – “nānatte paññā cetovivaṭte ñāñam”.

97. Katham adhiññāne paññā cittavivaṭte ñāñam? Kāmacchandam pajahanto nekkhammasena cittam adhiññātīti – adhiññāne paññā cittavivaṭte ñāñam. Byāpādam pajahanto abyāpādavasena cittam adhiññātīti – adhiññāne paññā cittavivaṭte ñāñam. Thinamiddham pajahanto ālokasaññāvasena cittam adhiññātīti – adhiññāne paññā cittavivaṭte ñāñam...pe... sabbakilese pajahanto arahattamaggavasena

cittam adhiṭṭhatīti – adhiṭṭhāne paññā cittavivat̄te nānam. Tam nātathena nānam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “adhiṭṭhāne paññā cittavivat̄te nānam”.

98. Katham suññate paññā nānavivat̄te nānam? “Cakkhu suññam attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariñāmadhammena vā”ti yathābhūtam jānato [pajānato (syā.)] passato cakkhābhinivesato [kāmābhinivesato (syā.) aṭṭhakathā oloketabbā] nānam vivat̄tati – suññate paññā nānavivat̄te nānam. “Sotam suññam...pe... ghānam suññam... jivhā suññā... kāyo suñño... mano suñño attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariñāmadhammena vā”ti yathābhūtam jānato passato manābhinivesato nānam vivat̄tati – suññate paññā nānavivat̄te nānam. Tam nātathena nānam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “suññate paññā nānavivat̄te nānam”.

99. Katham vosagge paññā vimokkhavivat̄te nānam? Nekkhammena kāmacchandam vosajjatīti – vosagge paññā vimokkhavivat̄te nānam. Abyāpādena byāpādam vosajjatīti – vosagge paññā vimokkhavivat̄te nānam. Ālokasaññāya thinamiddham vosajjatīti – vosagge paññā vimokkhavivat̄te nānam. Avikkhepena uddhaccam vosajjatīti – vosagge paññā vimokkhavivat̄te nānam. Dhammavavatthānena vicikiccham vosajjatīti – vosagge paññā vimokkhavivat̄te nānam...pe... arahattamaggene sabbakilese vosajjatīti – vosagge paññā vimokkhavivat̄te nānam. Tam nātathena nānam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “vosagge paññā vimokkhavivat̄te nānam”.

100. Katham tathaṭhe paññā saccavivat̄te nānam? Dukkhassa pīlanaṭṭham saṅkhataṭṭham santāpaṭṭham vipariñāmaṭṭham parijānanto vivat̄tati – tathaṭhe paññā saccavivat̄te nānam. Samudayassa āyūhanaṭṭham nidānaṭṭham saññogaṭṭham palibodhaṭṭham pajahanto vivat̄tati – tathaṭhe paññā saccavivat̄te nānam. Nirodhassa nissaraṇaṭṭham vivekaṭṭham asaṅkhataṭṭham amataṭṭham sacchikaronto vivat̄tati – tathaṭhe paññā saccavivat̄te nānam. Maggassa niyyānaṭṭham hetuṭṭham dassanaṭṭham ādhipateyyaṭṭham bhāvento vivat̄tati – tathaṭhe paññā saccavivat̄te nānam.

Saññāvivat̄to, cetovivat̄to, cittavivat̄to, nānavivat̄to, vimokkhavivat̄to, saccavivat̄to. Sañjānanto vivat̄tati – saññāvivat̄to. Cetayanto vivat̄tati – cetovivat̄to. Vijānanto vivat̄tati – cittavivat̄to. Nānam karonto vivat̄tati – nānavivat̄to. Vosajjanto vivat̄tati – vimokkhavivat̄to. Tathaṭhe vivat̄tati – saccavivat̄to.

Yattha saññāvivat̄to, tattha cetovivat̄to. Yattha cetovivat̄to, tattha saññāvivat̄to. Yattha saññāvivat̄to cetovivat̄to tattha cittavivat̄to. Yattha cittavivat̄to, tattha saññāvivat̄to cetovivat̄to. Yattha saññāvivat̄to cetovivat̄to cittavivat̄to, tattha nānavivat̄to. Yattha nānavivat̄to, tattha saññāvivat̄to cetovivat̄to cittavivat̄to. Yattha saññāvivat̄to cetovivat̄to cittavivat̄to nānavivat̄to, tattha vimokkhavivat̄to. Yattha vimokkhavivat̄to, tattha saññāvivat̄to cetovivat̄to cittavivat̄to nānavivat̄to. Yattha saññāvivat̄to cetovivat̄to cittavivat̄to nānavivat̄to vimokkhavivat̄to, tattha saccavivat̄to. Yattha saccavivat̄to, tattha saññāvivat̄to cetovivat̄to cittavivat̄to nānavivat̄to vimokkhavivat̄to. Tam nātathena nānam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “tathaṭhe paññā saccavivat̄te nānam”.

Chavivat̄taññānaniddeso navacattālīsamo.

50. Iddhividhaññānaniddeso

101. Katham kāyampi cittampi ekavavatthānatā sukhasaññañca lahusaññañca adhiṭṭhanavasena ijjhanat̄he paññā iddhividhe nānam? Idha bhikkhu chandasamādhipadhbānasāṅkhārasamannāgataṁ iddhipādam bhāveti, vīriyasamādhipadhbānasāṅkhārasamannāgataṁ iddhipādam bhāveti, cittasamādhipadhbānasāṅkhārasamannāgataṁ iddhipādam bhāveti, vīmaṇsāsamādhipadhbānasāṅkhārasamannāgataṁ iddhipādam bhāveti. So imesu catūsu iddhipādesu cittam paribhāveti paridameti, mudum karoti kammaniyam. So imesu catūsu iddhipādesu cittam paribhāvetvā paridametvā mudum karitvā kammaniyam kāyampi citte samodahati, cittampi kāye

samodahati, kāyavasena cittam pariñāmeti, cittavasena kāyam pariñāmeti, kāyavasena cittam adhiññātī, cittavasena kāyam adhiññātī; kāyavasena cittam pariñāmetvā cittavasena kāyam pariñāmetvā kāyavasena cittam adhiññāhitvā cittavasena kāyam adhiññāhitvā sukhasaññañca lahusaññañca kāye okkamitvā viharati. So tathābhāvitena cittena parisuddhena pariyodātena iddhividhaññāya cittam abhinīharati abhininnāmeti. So anekavihitam iddhividham paccanubhoti.

102. Ekopi hutvā bahudhā hoti, bahudhāpi hutvā eko hoti; āvibhāvam tirobhāvam; tirokuṭṭam [*tirokuddam (syā.)*] tiropākāram tiropabbatam asajjamāno gacchatī, seyyathāpi ākāse; pathavyiyāpi ummujjanimujjam karoti, seyyathāpi udake; udakepi abhijjamāne gacchatī, seyyathāpi pathavyiyam; ākāsepi pallañkena kamati [*cañkamati (syā.) dī. ni. 1.238 passitabbā*] seyyathāpi pakkhī sakuṇo imepi candimasūriye evam̄mahiddhike evam̄mahānubhāve pāñinā parāmasati [*parimasati (syā.)*] parimajjati; yāva brahmalokāpi kāyena vasam vatteti. Tam ñātaññhena ñānam, pajānanaññhena paññā. Tena vuccati – “kāyampi cittampi ekavavatthānatā sukhasaññañca lahusaññañca adhiññānavasena ijjhanañthe paññā iddhividhe ñānam”.

Iddhividhaññānaniddeso paññāsamo.

51. Sotadhātuvisuddhiññānaniddeso

103. Katham vitakkavipphāravasena nānattekattasaddanimittānam pariyoñāhañce paññā sotadhātuvisuddhiññānam? Idha bhikkhu chandasamādhi...pe... vīriyasamādhi... cittasamādhi... vīmañsāsamādhipadhpānasāñkhārasamannāgatañ iddhipādañ bhāveti. So imesu catūsu iddhipādesu cittam paribhāveti paridameti, mudum karoti kammaniyam. So imesu catūsu iddhipādesu cittam paribhāvetvā paridametvā, mudum karitvā kammaniyam dūrepi saddānam saddanimittam manasi karoti, santikepi saddānam saddanimittam manasi karoti, olārikānampi saddānam saddanimittam manasi karoti, sukhumānampi saddānam saddanimittam manasi karoti, sañhasañhānampi saddānam saddanimittam manasi karoti, puratthimāyapi disāya saddānam saddanimittam manasi karoti, pacchimāyapi disāya saddānam saddanimittam manasi karoti, uttarāyapi disāya saddānam saddanimittam manasi karoti, dakkhiñāyapi disāya saddānam saddanimittam manasi karoti, puratthimāyapi anudisāya saddānam saddanimittam manasi karoti, pacchimāyapi anudisāya saddānam saddanimittam manasi karoti, uttarāyapi anudisāya saddānam saddanimittam manasi karoti, dakkhiñāyapi anudisāya saddānam saddanimittam manasi karoti, heññhimāyapi disāya saddānam saddanimittam manasi karoti, uparimāyapi disāya saddānam saddanimittam manasi karoti. So tathābhāvitena cittena parisuddhena pariyodātena sotadhātuvisuddhiññāya cittam abhinīharati abhininnāmeti. So dibbāya sotadhātuyā visuddhāya atikkantamānusikāya ubho sadde suññāti – dibbe ca mānuse ca ye dūre santike ca. Tam ñātaññhena ñānam, pajānanaññhena paññā. Tena vuccati – “vitakkavipphāravasena nānattekattasaddanimittānam pariyoñāhañce paññā sotadhātuvisuddhiññānam”.

Sotadhātuvisuddhiññānaniddeso ekapaññāsamo.

52. Cetopariyaññānaniddeso

104. Katham tiññam cittānam vipphārattā indriyānam pasādavasena nānattekavaiññācariyāpariyogāhañce paññā cetopariyaññānam? Idha bhikkhu chandasamādhipadhpānasāñkhārasamannāgatañ iddhipādañ bhāveti, vīriyasamādhi...pe... cittasamādhi...pe... vīmañsāsamādhipadhpānasāñkhārasamannāgatañ iddhipādañ bhāveti. So imesu catūsu iddhipādesu cittam paribhāveti paridameti, mudum karoti kammaniyam. So imesu catūsu iddhipādesu cittam paribhāvetvā paridametvā, mudum karitvā kammaniyam evam pajānāti – “idam rūpam somanassindriyasamuññhitam, idam rūpam domanassindriyasamuññhitam, idam rūpam upekkhindriyasamuññhitam” nti. So tathābhāvitena cittena parisuddhena pariyodātena cetopariyaññāya cittam abhinīharati abhininnāmeti. So parasattānam parapuggalānam cetasā ceto paricca pajānāti –

sarāgam vā cittam “sarāgam citta”nti pajānāti, vītarāgam vā cittam “vītarāgam citta”nti pajānāti, sadosam vā cittam...pe... vītadosam vā cittam... samoham vā cittam... vītamoham vā cittam... samkhittam vā cittam... vikkhittam vā cittam... mahaggatam vā cittam... amahaggatam vā cittam... sauttaram vā cittam... anuttaram vā cittam... samāhitam vā cittam... asamāhitam vā cittam... vimuttam vā cittam... avimuttam vā cittam “avimuttam cittanti pajānāti. Tam nātaṭhena nāṇam, pajānanaṭhena paññā. Tena vuccati – “tinṇam cittānam vippahārattā indriyānam pasādavasena nānattekattaviññāṇacariyāpariyogāhaṇe paññā cetopariyaññāṇam”.

Cetopariyaññāṇaniddeso dvepaññāsamo.

53. Pubbenivāsānussatiññāṇaniddeso

105. Katham paccayapavattānam dhammānam nānattekattakammavipphāravasena pariyogāhaṇe paññā pubbenivāsānussatiññāṇam? Idha bhikkhu chandasamādhi...pe... mudum karitvā kammaniyam evam pajānāti – “imasmī sati idam hoti, imassuppādā idam uppajjati, yadidam – avijjāpaccayā saṅkhārā, saṅkhārapaccayā viññāṇam, viññāṇapaccayā nāmarūpam, nāmarūpapaccayā salāyatanaṁ, salāyatanaṁapaccayā phasso, phassapaccayā vedanā, vedanāpaccayā taṇhā, taṇhāpaccayā upādānam, upādānapaccayā bhavo, bhavapaccayā jāti, jātipaccayā jarāmaraṇam sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā sambhavanti; evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hoti”.

So tathābhāvitena cittena parisuddhena pariyodātena pubbenivāsānussatiññāya cittam abhinīharati abhininnāmeti. So anekavihitam pubbenivāsam anussarati, seyyathidaṁ – ekampi jātim dvepi jātiyo tissopi jātiyo catassopi jātiyo pañcapi jātiyo dasapi jātiyo vīsampi jātiyo tiṁsampi jātiyo cattālīsampi jātiyo paññāsampi jātiyo, jātisatampi jātisahassampi jātisatasahassampi, anekepi samvāṭṭakappe anekepi vivaṭṭakappe anekepi samvāṭṭavivaṭṭakappe – “amutrāsim evamnāmo evamgutto evamvaṇṇo evamāhāro evam̄sukhadukkhattaṁvedī evamāyupariyanto, so tato cuto amutra udapādim; tatrāpāsim evamnāmo evamgutto evamvaṇṇo evamāhāro evam̄sukhadukkhattaṁvedī evama āyupariyanto, so tato cuto idhūpanno”ti. Iti sākāram sauddesam anekavihitam pubbenivāsam anussarati. Tam nātaṭhena nāṇam, pajānanaṭhena paññā. Tena vuccati – “paccayapavattānam dhammānam nānattekattakammavipphāravasena pariyogāhaṇe paññā pubbenivāsānussatiññāṇam”.

Pubbenivāsānussatiññāṇaniddeso tepaññāsamo.

54. Dibbacakkhuññāṇaniddeso

106. Katham obhāsavasena nānattekattarūpanimittānam dassanaṭhe paññā dibbacakkhuññāṇam? Idha bhikkhu chandasamādhipadhānasāṅkhārasamannāgataṁ iddhipādaṁ bhāveti, vīriyasamādhi...pe... cittasamādhi...pe... vīmaṇsāsamādhipadhānasāṅkhārasamannāgataṁ iddhipādaṁ bhāveti. So imesu catūsu iddhipādesu cittam paribhāveti paridameti, mudum karoti kammaniyam. So imesu catūsu iddhipādesu cittam paribhāvetvā paridametvā, mudum karitvā kammaniyam ālokasaññā manasi karoti, divāsaññā adhiṭṭhāti – “yathā divā tathā rattiṁ, yathā rattiṁ tathā divā”. Iti vivaṭena cetasā apariyonaddhena sappabhāsam cittam bhāveti. So tathābhāvitena cittena parisuddhena pariyodātena sattānam cutūpapātaññāya cittam abhinīharati abhininnāmeti. So dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena, satte passati cavamāne upapajjamāne hīne pañīte suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate yathākammūpage satte pajānāti – “ime vata bhonto sattā kāyaduccaritena samannāgatā, vacīduccaritena samannāgatā, manoduccaritena samannāgatā, ariyānam upavādakā, micchādiṭṭhikā, micchādiṭṭhikammasamādānā; te kāyassa bhedā param marañā apāyam duggatī vinipātam nirayaṁ upapannā. Ime vā pana bhonto sattā kāyasucaritena samannāgatā, vacīsucaritena samannāgatā, manusucaritena samannāgatā ariyānam anupavādakā, sammādiṭṭhikā sammādiṭṭhikammasamādānā; te kāyassa bhedā param marañā sugatī saggam lokam upapannā”ti. Iti dibbena cakkhunā visuddhena

atikkantamānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne hīne pañīte suvaṇṇe dubbaṇṇe, sugate duggate yathākammūpage satte pajānāti. Tam ñātaṭhena ñānam, pajānanaṭhena paññā. Tena vuccati – “obhāsavasena nānattekattarūpanimittānam dassanaṭthe paññā dibbacakkhuñānam”.

Dibbacakkhuñānaniddeso catupaññāsamo.

55. Āsavakkhayañānaniddeso

107. Katham catusaṭhiyā ākārehi tiṇṇannam indriyānam vasibhāvatā paññā āsavānam khaye ñānam? Katamesam tiṇṇannam indriyānam? Anaññātaññassāmītindriyassa aññindriyassa aññātāvindriyassa.

Anaññātaññassāmītindriyam kati thānāni gacchat, aññindriyam kati thānāni gacchat, aññātāvindriyam kati thānāni gacchat? Anaññātaññassāmītindriyam ekam thānam gacchat – sotāpattimaggam. Aññindriyam cha thānāni gacchat – sotāpattiphalam, sakadāgāmimaggam, sakadāgāmiphalam, anāgāmimaggam, anāgāmiphalam, arahattamaggam. Aññātāvindriyam ekam thānam gacchat – arahattaphalam.

Sotāpattimaggakkhaṇe anaññātaññassāmītindriyassa saddhindriyam adhimokkhaparivāram hoti, vīriyindriyam paggahaparivāram hoti, satindriyam upaṭṭhānaparivāram hoti, samādhindriyam avikkhepaparivāram hoti, paññindriyam dassanaparivāram hoti, manindriyam vijānanaparivāram hoti, somanassindriyam abhisandanaparivāram hoti, jīvitindriyam pavattasantatādhipateyyaparivāram hoti. Sotāpattimaggakkhaṇe jātā dhammā ṭhapetvā cittasamuṭṭhānam rūpaṁ sabbeva kusalā honti, sabbeva anāsavā honti, sabbeva niyyānikā honti, sabbeva apacayagāmino honti, sabbeva lokuttarā honti, sabbeva nibbānārammaṇā honti. Sotāpattimaggakkhaṇe anaññātaññassāmītindriyassa imāni aṭṭhindriyāni sahajātāparivārā honti, aññamaññāparivārā honti, nissayāparivārā honti, sampayuttparivārā honti, sahagatā honti, sahajātā honti, samṣaṭṭhā honti, sampayuttā honti. Teva tassa ākārā ceva honti parivārā ca.

Sotāpattiphalakkhaṇe aññindriyassa saddhindriyam adhimokkhaparivāram hoti, vīriyindriyam paggahaparivāram hoti, satindriyam upaṭṭhānaparivāram hoti, samādhindriyam avikkhepaparivāram hoti, paññindriyam dassanaparivāram hoti, manindriyam vijānanaparivāram hoti, somanassindriyam abhisandanaparivāram hoti, jīvitindriyam pavattasantatādhipateyyaparivāram hoti. Sotāpattiphalakkhaṇe jātā dhammā sabbeva abyākatā honti, ṭhapetvā cittasamuṭṭhānam rūpaṁ sabbeva anāsavā honti, sabbeva lokuttarā honti, sabbeva nibbānārammaṇā honti. Sotāpattiphalakkhaṇe aññindriyassa imāni aṭṭhindriyāni sahajātāparivārā honti, aññamaññāparivārā honti, nissayāparivārā honti, sampayuttparivārā honti, sahagatā honti, sahajātā honti, samṣaṭṭhā honti, sampayuttā honti. Teva tassa ākārā ceva honti parivārā ca.

Sakadāgāmimaggakkhaṇe ...pe... sakadāgāmiphalakkhaṇe...pe... anāgāmimaggakkhaṇe...pe... anāgāmiphalakkhaṇe...pe... arahattamaggakkhaṇe aññindriyassa saddhindriyam adhimokkhaparivāram hoti...pe... jīvitindriyam pavattasantatādhipateyyaparivāram hoti. Arahattamaggakkhaṇe jātā dhammā ṭhapetvā cittasamuṭṭhānam rūpaṁ sabbeva kusalā honti, sabbeva anāsavā honti, sabbeva niyyānikā honti, sabbeva apacayagāmino honti, sabbeva lokuttarā honti, sabbeva nibbānārammaṇā honti. Arahattamaggakkhaṇe aññindriyassa imāni aṭṭhindriyāni sahajātāparivārā honti, aññamaññāparivārā honti, nissayāparivārā honti, sampayuttparivārā honti, sahagatā honti, sahajātā honti, samṣaṭṭhā honti, sampayuttā honti. Teva tassa ākārā ceva honti parivārā ca.

Arahattaphalakkhaṇe aññātāvindriyassa saddhindriyam adhimokkhaparivāram hoti, vīriyindriyam paggahaparivāram hoti, satindriyam upaṭṭhānaparivāram hoti, samādhindriyam avikkhepaparivāram hoti, paññindriyam dassanaparivāram hoti, manindriyam vijānanaparivāram hoti, somanassindriyam

abhisandanaparivāram hoti, jīvitindriyam pavattasantatādhipateyyaparivāram hoti. Arahattaphalakkhaṇe jātā dhammā sabbeva abyākatā honti, ṭhapetvā cittasamuṭṭhānam rūpaṁ sabbeva anāsavā honti, sabbeva lokuttarā honti, sabbeva nibbānārammaṇā honti. Arahattaphalakkhaṇe aññātāvindriyassa imāni atṭhindriyāni sahajātparivārā honti, aññamaññaparivārā honti, nissayaparivārā honti, sampayuttaparivārā honti, sahagatā honti, sahajatā honti, samṣaṭṭhā honti, sampayuttā honti. Teva tassa ākārā ceva honti parivārā ca. Iti imāni atṭhaṭṭhakāni catusaṭṭhi honti.

Āsavāti katame te āsavā? Kāmāsavo, bhavāsavo, diṭṭhāsavo, avijjāsavo. Katthete āsavā khīyanti? Sotāpattimaggena anavaseso diṭṭhāsavo khīyati, apāyagamanīyo kāmāsavo khīyati, apāyagamanīyo bhavāsavo khīyati, apāyagamanīyo avijjāsavo khīyati. Etthete āsavā khīyanti. Sakadāgāmimaggena olāriko kāmāsavo khīyati, tadekaṭṭho bhavāsavo khīyati, tadekaṭṭho avijjāsavo khīyati. Etthete āsavā khīyanti. Anāgāmimaggena anavaseso kāmāsavo khīyati, tadekaṭṭho bhavāsavo khīyati, tadekaṭṭho avijjāsavo khīyati. Etthete āsavā khīyanti. Arahattamaggena anavaseso bhavāsavo khīyati, anavaseso avijjāsavo khīyati. Etthete āsavā khīyanti. Tam ñātaṭṭhena ñānam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “catusaṭṭhiyā ākārehi tiṇṇannam indriyānam vasibhāvatā paññā āsavānam khaye ñānam”.

Āsavakkhayañānaniddeso pañcapaññāsamo.

56-63. Saccañāṇacatukkadadvayaniddeso

108. Kathaṁ pariññaṭthe paññā dukkhe ñānam, pahānaṭthe paññā samudaye ñānam, sacchikiriyāṭthe paññā nirodhe ñānam, bhāvanaṭthe paññā magge ñānam? Dukkhassa pīlanaṭṭho saṅkhataṭṭho santāpaṭṭho vipariṇāmaṭṭho pariññātaṭṭho; samudayassa āyūhanaṭṭho nidānaṭṭho saññogaṭṭho palibodhaṭṭho pahānaṭṭho; nirodhassa nissaraṇaṭṭho vivekaṭṭho asaṅkhataṭṭho amataṭṭho sacchikiriyāṭṭho; maggassa niyyānaṭṭho hetutṭho dassanaṭṭho ādhipateyyaṭṭho bhāvanaṭṭho. Tam ñātaṭṭhena ñānam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “pariññaṭthe paññā dukkhe ñānam, pahānaṭthe paññā samudaye ñānam, sacchikiriyāṭthe paññā nirodhe ñānam, bhāvanaṭṭhe paññā magge ñānam”.

109. Kathaṁ dukkhe ñānam, dukkhasamudaye ñānam, dukkhanirodhe ñānam, dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya ñānam? Maggasamaṇigissa ñānam dukkhe petam ñānam, dukkhasamudaye petam ñānam, dukkhanirodhe petam ñānam, dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya petam ñānam.

Tattha katamam dukkhe ñānam? Dukkham ārabbha yā uppajjati paññā pajānanā vicayo pavicayo dhammadhicayo sallakkhaṇā upalakkhaṇā paccupalakkhaṇā paṇḍiccam kosallam nepuññam vebhabhyā cintā upaparikkhā bhūri medhā pariṇāyikā vipassanā sampajaññam patodo paññā paññindriyam paññābalam paññāsattham paññāpāsādo paññāāloko paññāobhāso paññāpajjoto paññāratanaṁ amoho dhammadhicayo sammādiṭṭhi – idam vuccati dukkhe ñānam. Dukkhasamudayaṁ ārabbha...pe... dukkhanirodham ārabbha...pe... dukkhanirodhagāminim paṭipadam ārabbha yā uppajjati paññā pajānanā...pe... amoho dhammadhicayo sammādiṭṭhi – idam vuccati dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya ñānam. Tam ñātaṭṭhena ñānam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “dukkhe ñānam, dukkhasamudaye ñānam, dukkhanirodhe ñānam, dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya ñānam”.

Saccañāṇacatukkadadvayaniddeso tesaṭṭhimo.

64-67. Suddhikapaṭisambhidāñānaniddeso

110. Kathaṁ atthapaṭisambhide ñānam, dhammapaṭisambhide ñānam, niruttipaṭisambhide ñānam, paṭibhānapaṭisambhide ñānam? Atthesu ñānam atthapaṭisambhidā, dhammesu ñānam dhammapaṭisambhidā, niruttisu ñānam niruttipaṭisambhidā, paṭibhānesu ñānam paṭibhānapaṭisambhidā. Atthanānatte paññā atthapaṭisambhide ñānam, dhammanānatte paññā dhammapaṭisambhide ñānam,

niruttinānatte paññā niruttipaṭisambhide nānam, paṭibhānanānatte paññā paṭibhānapaṭisambhide nānam, athavavatthāne paññā athapaṭisambhide nānam, dhammavavatthāne paññā dhammapaṭisambhide nānam niruttivavatthāne paññā niruttipaṭisambhide nānam, paṭibhānavavatthāne paññā paṭibhānapaṭisambhide nānam.

Atthasallakkhaṇe paññā athapaṭisambhide nānam, dhammasallakkhaṇe paññā dhammapaṭisambhide nānam, niruttisallakkhaṇe paññā niruttipaṭisambhide nānam, paṭibhānasallakkhaṇe paññā paṭibhānapaṭisambhide nānam. Atthūpalakkhaṇe paññā athapaṭisambhide nānam, dhammūpalakkhaṇe paññā dhammapaṭisambhide nānam, niruttūpalakkhaṇe paññā niruttipaṭisambhide nānam, paṭibhānūpalakkhaṇe paññā paṭibhānapaṭisambhide nānam.

Atthappabhede paññā athapaṭisambhide nānam, dhammappabhede paññā dhammapaṭisambhide nānam, niruttippabhede paññā niruttipaṭisambhide nānam, paṭibhānappabhede paññā paṭibhānapaṭisambhide nānam. Atthappabhāvane paññā athapaṭisambhide nānam, dhammappabhāvane paññā dhammapaṭisambhide nānam, niruttippabhāvane paññā niruttipaṭisambhide nānam, paṭibhānappabhāvane paññā paṭibhānapaṭisambhide nānam.

Atthajotane paññā athapaṭisambhide nānam, dhammadjotane paññā dhammapaṭisambhide nānam, niruttijotane paññā niruttipaṭisambhide nānam, paṭibhānjotane paññā paṭibhānapaṭisambhide nānam. Atthavirocane paññā athapaṭisambhide nānam, dhammavirocane paññā dhammapaṭisambhide nānam, niruttivirocane paññā niruttipaṭisambhide nānam, paṭibhānavirocane paññā paṭibhānapaṭisambhide nānam. Atthappakāsane paññā athapaṭisambhide nānam, dhammappakāsane paññā dhammapaṭisambhide nānam, niruttippakāsane paññā niruttipaṭisambhide nānam, paṭibhānappakāsane paññā paṭibhānapaṭisambhide nānam. Tam nātātthena nānam, pajānanaṭṭhena paññā. Tena vuccati – “athapaṭisambhide nānam, dhammapaṭisambhide nānam, niruttipaṭisambhide nānam, paṭibhānapaṭisambhide nānam”.

Suddhikapaṭisambhidānāṇaniddeso sattasaṭṭhimo.

68. Indriyaparopariyattañāṇaniddeso

111. Katamā tathāgatassa indriyaparopariyatta nānam? Idha tathāgato satte passati apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye appekacce paralokavajjabhayadassāvino appekacce na paralokavajjabhayadassāvino.

Apparajakkhe mahārajakkheti saddho puggalo apparajakkho, assaddho puggalo mahārajakkho. Āraddhvīriyo puggalo apparajakkho, kusīto puggalo mahārajakkho. Upaṭṭhitassati puggalo apparajakkho, muṭṭhassati puggalo mahārajakkho. Samāhito puggalo apparajakkho, asamāhito puggalo mahārajakkho. Paññavā puggalo apparajakkho, duppañño puggalo mahārajakkho.

Tikkhindriye mudindriyeti saddho puggalo tikkhindriyo, assaddho puggalo mudindriyo. Āraddhvīriyo puggalo tikkhindriyo, kusīto puggalo mudindriyo. Upaṭṭhitassati puggalo tikkhindriyo, muṭṭhassati puggalo mudindriyo. Samāhito puggalo tikkhindriyo, asamāhito puggalo mudindriyo. Paññavā puggalo tikkhindriyo, duppañño puggalo mudindriyo.

Svākāre dvākāreti saddho puggalo svākāro, assaddho puggalo dvākāro. Āraddhvīriyo puggalo svākāro, kusīto puggalo dvākāro. Upaṭṭhitassati puggalo svākāro, muṭṭhassati puggalo dvākāro. Samāhito puggalo svākāro, asamāhito puggalo dvākāro. Paññavā puggalo svākāro, duppañño puggalo dvākāro.

Suviññāpaye duviññāpayeti saddho puggalo suviññāpayo, assaddho puggalo duviññāpayo.

Āraddhvīriyo puggalo suviññāpayo, kusīto puggalo duviññāpayo. Upat̄hitassati puggalo suviññāpayo, muṭṭhassati puggalo duviññāpayo. Samāhito puggalo suviññāpayo, asamāhito puggalo duviññāpayo. Paññavā puggalo suviññāpayo, duppañño puggalo duviññāpayo.

Appekacce paralokavajjabhayadassāvino, appekacce na paralokavajjabhayadassāvinoti
 saddho puggalo paralokavajjabhayadassāvī, assaddho puggalo na paralokavajjabhayadassāvī.
 Āraddhvīriyo puggalo paralokavajjabhayadassāvī, kusīto puggalo na paralokavajjabhayadassāvī.
 Upat̄hitassati puggalo paralokavajjabhayadassāvī, muṭṭhassati puggalo na paralokavajjabhayadassāvī.
 Samāhito puggalo paralokavajjabhayadassāvī, asamāhito puggalo na paralokavajjabhayadassāvī.
 Paññavā puggalo paralokavajjabhayadassāvī, duppañño puggalo na paralokavajjabhayadassāvī.

112. Lokoti – kandhaloko, dhātuloko, āyatanaloko, vipattibhavaloko, vipattisambhavaloko, sampattibhavaloko, sampattisambhavaloko.

Eko loko – sabbe sattā āhāraṭṭhitikā. Dve lokā – nāmañca, rūpañca. Tayo lokā – tisso vedanā. Cattāro lokā – cattāro āhārā. Pañca lokā – pañcupādānakkhandhā. Cha lokā – cha ajjhattikāni āyatanāni. Satta lokā – satta viññānaṭṭhiyiyo. Aṭṭha lokā – aṭṭha lokadhammā. Nava lokā – nava sattāvāsā. Dasa lokā – dasāyatanāni. Dvādasalokā – dvādasāyatanāni. Aṭṭhārasa lokā – aṭṭhārasa dhātuyo.

Vajjanti sabbe kilesā vajjā, sabbe duccaritā vajjā, sabbe abhisāñkhārā vajjā, sabbe bhavagāmikammā vajjā. Iti imasmiñca loke imasmiñca vajje tibbā bhayasaññā paccupaṭṭhitā hoti, seyyathāpi ukkhittāsike vadake. Imehi paññāsāya ākārehi imāni pañcindriyāni jānāti passati aññāti paṭivijjhati – idam tathāgatassa indriyaparopariyatte ñāṇam.

Indriyaparopariyattañāṇaniddeso aṭṭhasaṭṭhimo.

69. Āsayānusayañāṇaniddeso

113. Katamam tathāgatassa sattānam āsayānusaye ñāṇam? Idha tathāgato sattānam āsayam jānāti, anusayam jānāti, caritam jānāti, adhimuttim jānāti, bhabbābhabe satte pajānāti. Katamo [katamo ca (syā. ka.)] sattānam āsayo? “Sassato loko”ti vā, “asassato loko”ti vā, “antavā loko”ti vā, “anantavā loko”ti vā, “tam jīvam tam sarīra”nti vā, “aññam jīvam aññam sarīra”nti vā, “hoti tathāgato param maraṇā”ti vā, “na hoti tathāgato param maraṇā”ti vā, “hoti ca na ca hoti tathāgato param maraṇā”ti vā, “neva hoti na na hoti tathāgato param maraṇā”ti vā. Iti bhavadiṭṭhisannissitā vā sattā honti vibhavadiṭṭhisannissitā vā.

Ete vā pana ubho ante anupagamma idappaccayatāpaṭṭiccasamuppannesu dhammesu anulomikā khanti paṭiladdhā hoti, yathābhūtam vā ñāṇam. Kāmañ sevantaññeva jānāti – “ayam puggalo kāmagaruko kāmāsayo kāmādhimutto”ti. Kāmañ sevantaññeva jānāti – “ayam puggalo nekkhammagaruko nekkhammāsayo nekkhammādhimutto”ti. Nekkhammañ sevantaññeva jānāti – “ayam puggalo (nekkhammagaruko nekkhammāsayo nekkhammādhimutto)”ti. Nekkhammañ sevantaññeva jānāti – “ayam puggalo kāmagaruko kāmāsayo kāmādhimutto”ti. Byāpādañ sevantaññeva jānāti – [() etthantare pāṭhā natthi syāmapotthake, evamuparipi] – “ayam puggalo byāpādagaruko byāpādāsayo byāpādādhimutto”ti. Byāpādañ sevantaññeva jānāti – “ayam puggalo (abyāpādagaruko abyāpādāsayo abyāpādādhimutto”ti. Abyāpādañ sevantaññeva jānāti – “ayam puggalo abyāpādagaruko abyāpādāsayo abyāpādādhimutto”ti. Abyāpādañ sevantaññeva jānāti – “ayam puggalo byāpādagaruko byāpādāsayo byāpādādhimutto”ti. Thinamiddham sevantaññeva jānāti) – “ayam puggalo thinamiddhagaruko thinamiddhāsayo thinamiddhādhimutto”ti. Thinamiddham sevantaññeva jānāti – “ayam puggalo ālokasaññāgaruko ālokasaññāsayo ālokasaññādhimutto”ti. Ālokasaññam sevantaññeva jānāti – “ayam puggalo (ālokasaññāgaruko ālokasaññāsayo ālokasaññādhimutto”ti. Ālokasaññam sevantaññeva jānāti – “ayam puggalo thinamiddhagaruko

thinamiddhāsayo thinamiddhādhimutto”ti.) Ayaṁ sattānam āsayo.

114. Katamo ca sattānam anusayo? Sattānusayā – kāmarāgānusayo, paṭighānusayo, mānānusayo, diṭṭhānusayo, vicikicchānusayo, bhavarāgānusayo, avijjānusayo. Yaṁ loke piyarūpam sātarūpam, ettha sattānam kāmarāgānusayo anuseti. Yaṁ loke appiyarūpam asātarūpam, ettha sattānam paṭighānusayo anuseti. Iti imesu dvīsu dhammesu avijjā anupatitā, tadekaṭho māno ca diṭṭhi ca vicikicchā ca datṭhabbā. Ayaṁ sattānam anusayo.

Katamañca sattānam caritam? Puññābhisaṅkhāro apuññābhisaṅkhāro āneñjābhisaṅkhāro parittabhūmako vā mahābhūmako vā. Idam sattānam caritam.

115. Katamā ca sattānam adhimutti? Santi sattā hīnādhimuttikā, santi sattā pañītādhimuttikā. Hīnādhimuttikā sattā hīnādhimuttike satte sevanti bhajanti payirupāsanti. Pañītādhimuttikā sattā pañītādhimuttike satte sevanti bhajanti payirupāsanti. Atītampi addhānam hīnādhimuttikā sattā hīnādhimuttike satte sevimsu bhajimsu payirupāsimsu; pañītādhimuttikā sattā pañītādhimuttike satte sevimsu bhajimsu payirupāsimsu. Anāgatampi addhānam hīnādhimuttikā sattā hīnādhimuttike satte sevissanti bhajissanti payirupāsissant; pañītādhimuttikā sattā pañītādhimuttike satte sevissanti bhajissanti payirupāsissant. Ayaṁ sattānam adhimutti.

Katame sattā abhabbā? Ye te sattā kammāvaraṇena samannāgatā, kilesāvaraṇena samannāgatā, vipākāvaraṇena samannāgatā, assaddhā acchandikā duppaññā, abhabbā niyāmam okkamitum kusalesu dhammesu sammattam – ime te sattā abhabbā.

Katame sattā bhabbā? Ye te sattā na kammāvaraṇena samannāgatā, na kilesāvaraṇena samannāgatā, na vipākāvaraṇena samannāgatā, saddhā chandikā paññavanto, bhabbā niyāmam okkamitum kusalesu dhammesu sammattam – ime te sattā bhabbā. Idam tathāgatassa sattānam āsayānusaye nāṇam.

Āsayānusayañāṇaniddeso navasaṭṭhimo.

70. Yamakapāṭihīrañāṇaniddeso

116. Katamam **tathāgatassa yamakapāṭihīre nāṇam?** Idha tathāgato yamakapāṭihīram karoti asādhāraṇam sāvakehi. Uparimakāyato aggikkhandho pavattati, heṭṭhimakāyato udakadhārā pavattati; heṭṭhimakāyato aggikkhandho pavattati, uparimakāyato udakadhārā pavattati; puratthimakāyato aggikkhandho pavattati, pacchimakāyato udakadhārā pavattati; pacchimakāyato aggikkhandho pavattati, puratthimakāyato udakadhārā pavattati; dakkhiṇaakkhito aggikkhandho pavattati, vāmaakkhito udakadhārā pavattati; vāmaakkhito aggikkhandho pavattati, dakkhiṇaakkhito udakadhārā pavattati; dakkhiṇakaṇṇasotato aggikkhandho pavattati, vāmaṇasotato udakadhārā pavattati; vāmaṇasotato aggikkhandho pavattati, dakkhiṇakaṇṇasotato udakadhārā pavattati; dakkhiṇāsikāsotato aggikkhandho pavattati, vāmanāsikāsotato udakadhārā pavattati; dakkhiṇāsikāsotato aggikkhandho pavattati, dakkhiṇaamsakūṭato aggikkhandho pavattati, vāmaamsakūṭato udakadhārā pavattati; vāmaamsakūṭato aggikkhandho pavattati, dakkhiṇaamsakūṭato udakadhārā pavattati; dakkhiṇahatthato aggikkhandho pavattati, vāmahatthato udakadhārā pavattati; vāmahatthato aggikkhandho pavattati, dakkhiṇahatthato udakadhārā pavattati; dakkhiṇapassato aggikkhandho pavattati, vāmapassato udakadhārā pavattati; vāmapassato aggikkhandho pavattati, dakkhiṇapassato udakadhārā pavattati; dakkhiṇapādāto aggikkhandho pavattati, vāmapādāto udakadhārā pavattati; vāmapādāto aggikkhandho pavattati, dakkhiṇapādāto udakadhārā pavattati; aṅgulaṅgulehi aggikkhandho pavattati, aṅgulantarikāhi udakadhārā pavattati; aṅgulantarikāhi aggikkhandho pavattati, aṅgulaṅgulehi udakadhārā pavattati; ekekalomato aggikkhandho pavattati, ekekalomato udakadhārā pavattati; lomakūpato lomakūpato aggikkhandho pavattati, lomakūpato lomakūpato udakadhārā pavattati.

Channam vaṇṇānam – nīlānam, pītakānam, lohitakānam, odātānam, mañjīṭhānam [[mañjīṭhānam \(syā. ka.\)](#)], pabhassarānam bhagavā caṅkamati, nimmito tiṭṭhati vā nisīdati vā seyyam vā kappeti. Bhagavā tiṭṭhati, nimmito caṅkamati vā nisīdati vā seyyam vā kappeti. Bhagavā nisīdati, nimmito caṅkamati vā tiṭṭhati vā seyyam vā kappeti. Bhagavā seyyam kappeti, nimmito caṅkamati vā tiṭṭhati vā nisīdati vā. Nimmito caṅkamati, bhagavā tiṭṭhati vā nisīdati vā seyyam vā kappeti. Nimmito tiṭṭhati, bhagavā caṅkamati vā nisīdati vā seyyam vā kappeti. Nimmito nisīdati, bhagavā caṅkamati vā tiṭṭhati vā seyyam vā kappeti. Nimmito seyyam kappeti, bhagavā caṅkamati vā tiṭṭhati vā nisīdati vā. Idam tathāgatassa yamakapāṭīhīre nāṇam.

Yamakapāṭīhīrañāṇaniddeso sattatimo.

71. Mahākaruṇāñāṇaniddeso

117. Katamam tathāgatassa mahākaruṇāsamāpatti�ā nāṇam? Bahukehi ākārehi passantānam buddhānam bhagavantānam sattesu mahākaruṇā okkamati. Āditto lokasannivāsoti – passantānam buddhānam bhagavantānam sattesu mahākaruṇā okkamati. Uyyutto lokasannivāsoti – passantānam buddhānam bhagavantānam sattesu mahākaruṇā okkamati. Payāto lokasannivāsoti – passantānam buddhānam bhagavantānam sattesu mahākaruṇā okkamati. Kummaggappaṭipanno [[kummaggam paṭipanno \(syā.\)](#)] lokasannivāsoti – passantānam buddhānam bhagavantānam sattesu mahākaruṇā okkamati. Upanīyati loko addhuvoti – passantānam buddhānam bhagavantānam sattesu mahākaruṇā okkamati. Atāno [[attāno \(syā.\)](#)] loko anabhissaroti – passantānam buddhānam bhagavantānam sattesu mahākaruṇā okkamati. Assako loko, sabbam pahāya gamanīyanti – passantānam buddhānam bhagavantānam sattesu mahākaruṇā okkamati. Ūno loko atīto taṇḍhādāsoti – passantānam buddhānam bhagavantānam sattesu mahākaruṇā okkamati. Atāyano lokasannivāsoti – passantānam...pe... aleño lokasannivāsoti – passantānam...pe... asaraṇo lokasannivāsoti – passantānam...pe... asaraṇībhūto lokasannivāsoti – passantānam...pe....

Uddhato loko avūpasantoti – passantānam...pe... sasallo lokasannivāso, viddho puthusallehi; tassa natthañño koci sallānam uddhatā, aññatra mayāti – passantānam...pe... avijjandhakārāvaraṇo lokasannivāso aṇḍabhūto kilesapañjarapakkhitto; tassa natthañño koci ālokam dassetā, aññatra mayāti – passantānam...pe... avijjāgato lokasannivāso aṇḍabhūto pariyonaddho tantākulakajāto [[tantākulajāto \(syā.\)](#)] kulāgaṇḍikajāto [[gulāguṇḍikajāto \(syā.\)](#), [gulāguṇḍikajāto \(ka. sī. aṭṭha.\)](#) dī. ni. 2.95 passitabbā] muñjapabbajabhbūto apāyam duggatiṃ vinipātam saṃsāram nātivattatī – passantānam...pe... avijjāvisadosasaṃlitto lokasannivāso kilesakalalibhūtoti – passantānam...pe... rāgadosamohajaṭājaṭito lokasannivāso; tassa natthañño koci jaṭam vijaṭetā, aññatra mayāti – passantānam...pe....

Taṇḍhāsaṅghāṭapāṭimukko lokasannivāsoti – passantānam...pe... taṇḍhājālena otthaṭo [[otthaṭo \(ka.\)](#)] lokasannivāsoti – passantānam...pe... taṇḍhāsotena vuyhati lokasannivāsoti – passantānam...pe... taṇḍhāsaññojanena saññutto lokasannivāsoti – passantānam...pe... taṇḍhānusayena anusaṭo lokasannivāsoti – passantānam...pe... taṇḍhāsantāpena santappati lokasannivāsoti – passantānam...pe... taṇḍhipariļāhena pariḍayhati lokasannivāsoti – passantānam...pe....

Diṭṭhisāṅghāṭapāṭimukko lokasannivāsoti – passantānam...pe... diṭṭhijālena otthaṭo lokasannivāsoti – passantānam...pe... diṭṭhisotena vuyhati lokasannivāsoti – passantānam...pe... diṭṭhisāññojanena saññutto lokasannivāsoti – passantānam...pe... diṭṭhānusayena anusaṭo lokasannivāsoti – passantānam...pe... diṭṭhisantāpena santappati lokasannivāsoti – passantānam...pe... diṭṭhipariļāhena pariḍayhati lokasannivāsoti – passantānam...pe....

Jātiyā anugato lokasannivāsoti – passantānam...pe... jarāya anusaṭo lokasannivāsoti – passantānam...pe... byādhinā abhibhbūto lokasannivāsoti – passantānam...pe... maraṇena abbhāhato lokasannivāsoti – passantānam...pe... dukkhe patiṭṭhito lokasannivāsoti – passantānam...pe....

Taṇhāya uḍḍito lokasannivāsoti – passantānam...pe... jarāpākāraparikkhitto lokasannivāsoti – passantānam...pe... maccupāsena parikkhitto lokasannivāsoti – passantānam...pe... mahābandhanabandho lokasannivāso – rāgabandhanena dosabandhanena mohabandhanena mānabandhanena diṭṭhibandhanena kilesabandhanena duccaritabandhanena; tassa natthañño koci bandhanaṁ mocetā, aññatra mayāti – passantānam...pe... mahāsambādhappaṭipanno lokasannivāso; tassa natthañño koci okāsaṁ dassetā, aññatra mayāti – passantānam... mahāpalibodhena palibuddho lokasannivāso; tassa natthañño koci palibodhaṁ chetā, aññatra mayāti – passantānam...pe... mahāpapāte patito lokasannivāso; tassa natthañño koci papātā uddhatā, aññatra mayāti – passantānam...pe... mahākantārappaṭipanno lokasannivāso; tassa natthañño koci kantāram tāretā, aññatra mayāti – passantānam...pe... mahāsaṁsārappaṭipanno lokasannivāso; tassa natthañño koci saṁsārā mocetā, aññatra mayāti – passantānam...pe... mahāvidugge samparivattati lokasannivāso; tassa natthañño koci viduggā uddhatā, aññatra mayāti – passantānam...pe... mahāpalipe [mahāpalipe (syā.)] palipanno lokasannivāso; tassa natthañño koci palipā uddhatā, aññatra mayāti – passantānam...pe....

Abbhāhato lokasannivāsoti – passantānam...pe... āditto lokasannivāso – rāgagginā dosagginā mohagginā jātiyā jarāya marañena sokehi paridevehi dukkhehi domanassehi upāyāsehi; tassa natthañño koci nibbāpetā, aññatra mayāti – passantānam...pe... unnītako lokasannivāso haññati niccamatāṇo pattadaṇḍo takkaroti – passantānam...pe... vajjabandhanabaddho lokasannivāso āghātanapaccupatṭhito; tassa natthañño koci bandhanaṁ mocetā, aññatra mayāti – passantānam...pe... anātho lokasannivāso paramakāruññappatto; tassa natthañño koci tāyetā, aññatra mayāti – passantānam...pe... dukkhābhītunno [dukkhābhītuṇo (ka.)] lokasannivāso cirarattam pūlitoti – passantānam...pe... gadhito lokasannivāso niccaṁ pipāsitoti – passantānam...pe....

Andho lokasannivāso acakkhukoti – passantānam...pe... hatanetto lokasannivāso apariṇāyakoti – passantānam...pe... vipathapakkhando [vipatham pakkhanto (syā.)] lokasannivāso añjasāparaddho; tassa natthañño koci ariyapatham ānetā, aññatra mayāti – passantānam...pe... mahoghapakkhando lokasannivāso; tassa natthañño koci oghā uddhatā, aññatra mayāti – passantānam...pe....

118. Dvīhi diṭṭhigatehi pariyuṭṭhito lokasannivāsoti – passantānam...pe... tīhi duccaritehi vippaṭipanno lokasannivāsoti – passantānam...pe... catūhi yogehi yutto lokasannivāso catuyogayojitoti – passantānam...pe... catūhi ganthehi [gaṇṭhehi (syā.)] ganthito lokasannivāsoti – passantānam...pe... catūhi upādānehi upādiyati lokasannivāsoti – passantānam...pe... pañcagatisamāruļho lokasannivāsoti – passantānam...pe... pañcahi kāmaguṇehi rajjati lokasannivāsoti – passantānam...pe... pañcahi nīvaraṇehi otthaṭo lokasannivāsoti – passantānam...pe... chahi vivādamūlehi vivadati lokasannivāsoti – passantānam...pe... chahi taṇhākāyehi rajjati lokasannivāsoti – passantānam...pe... chahi diṭṭhigatehi pariyuṭṭhito lokasannivāsoti – passantānam...pe... sattahi anusayehi anusāto lokasannivāsoti – passantānam...pe... sattahi saññojanehi saññutto lokasannivāsoti – passantānam...pe... sattahi mānehi unnato [unṇato (syā. ka.)] lokasannivāsoti – passantānam...pe... atṭhahi lokadhammehi samparivattati lokasannivāsoti – passantānam...pe... atṭhahi micchattehi niyyāto lokasannivāsoti – passantānam...pe... atṭhahi purisadosehi dussati lokasannivāsoti – passantānam...pe... navahi āghātavatthūhi āghātito lokasannivāsoti – passantānam...pe... navahi tanhāmūlakehi dhammehi rajjati lokasannivāsoti – passantānam...pe... dasahi kilesavatthūhi kilissati lokasannivāsoti – passantānam...pe... dasahi āghātavatthūhi āghātito lokasannivāsoti – passantānam...pe... dasahi akusalakammapatthehi samannāgato lokasannivāsoti – passantānam...pe... dasahi saññojanehi saññutto lokasannivāsoti – passantānam...pe... dasahi micchattehi niyyāto lokasannivāsoti – passantānam...pe... dasavatthukāya micchādiṭṭhiyā samannāgato lokasannivāsoti – passantānam...pe... dasavatthukāya antaggāhikāya diṭṭhiyā samannāgato lokasannivāsoti – passantānam...pe... atṭhasatataṇhāpapañcasatehi papañcito lokasannivāsoti – passantānam buddhānam bhagavantānam sattesu mahākaruṇā okkamati. Dvāsaṭṭhiyā diṭṭhigatehi pariyuṭṭhito lokasannivāsoti – passantānam buddhānam bhagavantānam sattesu mahākaruṇā okkamati.

Ahañcamhi tiṇo, loko ca atiṇo aham camhi mutto, loko ca amutto; ahañcamhi danto, loko ca adanto; aham camhi santo, loko ca asanto; aham camhi assattho, loko ca anassattho; aham camhi parinibbuto, loko ca aparinibbuto; pahomi khvāham tiṇo tāretum, mutto mocetum, danto dametum, santo sametum, assattho assāsetum, parinibbuto pare ca parinibbāpetunti – passantānam buddhānam bhagavantānam sattesu mahākaruṇā okkamati. Idam tathāgatassa mahākaruṇāsamāpattiya nānam.

Mahākaruṇānāyaniddeso ekasattatimo.

72-73. Sabbaññutaññāyaniddeso

119. Katamam **tathāgatassa sabbaññutaññānam?** Sabbam saṅkhatamasāṅkhataṁ anavasesam jānātīti – sabbaññutaññānam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇañānam [anāvaraṇam nānam (syā.) evamuparipi].

120. Atītam sabbam jānātīti – sabbaññutaññānam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇañānam. Anāgatam sabbam jānātīti – sabbaññutaññānam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇañānam. Paccuppannam sabbam jānātīti – sabbaññutaññānam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇañānam.

Cakkhu ceva rūpā ca, evam tam sabbam jānātīti – sabbaññutaññānam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇañānam. Sotañceva saddā ca...pe... ghānañceva gandhā ca... jivhā ceva rasā ca... kāyo ceva phoṭṭhabbā ca... mano ceva dhammā ca, evam tam sabbam jānātīti – sabbaññutaññānam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇañānam.

Yāvatā aniccaṭṭham dukkhaṭṭham anattaṭṭham, tam sabbam jānātīti – sabbaññutaññānam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇañānam. Yāvatā rūpassa aniccaṭṭham dukkhaṭṭham anattaṭṭham, tam sabbam jānātīti – sabbaññutaññānam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇañānam. Yāvatā vedanāya... pe... yāvatā saññāya...pe... yāvatā saṅkhārānaṁ...pe... yāvatā viññāṇassa ...pe... yāvatā cakkhussa... pe... jarāmaraṇassa aniccaṭṭham dukkhaṭṭham anattaṭṭham, tam sabbam jānātīti – sabbaññutaññānam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇañānam.

Yāvatā abhiññāya abhiññāṭṭham, tam sabbam jānātīti – sabbaññutaññānam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇañānam. Yāvatā pariññāya pariññāṭṭham...pe... yāvatā pahānassa [pahānāya (syā.)] pahānaṭṭham...pe... yāvatā bhāvanāya bhāvanaṭṭham...pe... yāvatā sacchikiriyāya sacchikiriyaṭṭham, tam sabbam jānātīti – sabbaññutaññānam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇañānam.

Yāvatā khandhānam khandhaṭṭham, tam sabbam jānātīti – sabbaññutaññānam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇañānam. Yāvatā dhātūnam dhātuṭṭham...pe... yāvatā āyatanānam āyatanaṭṭham... pe... yāvatā saṅkhatānam saṅkhataṭṭham...pe... yāvatā asaṅkhatassā asaṅkhataṭṭham, tam sabbam jānātīti – sabbaññutaññānam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇañānam.

Yāvatā kusale dhamme, sabbam [sabbe (aṭṭhakathā)] jānātīti – sabbaññutaññānam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇañānam. Yāvatā akusale dhamme...pe... yāvatā abyākate dhamme... yāvatā kāmāvacare dhamme... yāvatā rūpāvacare dhamme... yāvatā arūpāvacare dhamme... yāvatā apariyāpanne dhamme, sabbam [sabbe (aṭṭhakathā)] jānātīti – sabbaññutaññānam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇañānam.

Yāvatā dukkhassa dukkhaṭṭham, tam sabbam jānātīti – sabbaññutaññānam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇañānam. Yāvatā samudayassa samudayaṭṭham...pe... yāvatā nirodhassa nirodhaṭṭham...pe... yāvatā maggassa maggaṭṭham, tam sabbam jānātīti – sabbaññutaññānam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇañānam.

Yāvatā atthapaṭisambhidāya atthapaṭisambhidaṭṭham, tam sabbam jānātīti – sabbaññutaññāṇam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇaññāṇam. Yāvatā dhammapaṭisambhidāya dhammapaṭisambhidaṭṭham...pe... yāvatā niruttipaṭisambhidāya niruttipaṭisambhidaṭṭham...pe... yāvatā paṭibhānapaṭisambhidāya paṭibhānapaṭisambhidaṭṭham, tam sabbam jānātīti – sabbaññutaññāṇam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇaññāṇam.

Yāvatā indriyaparopariyattaññāṇam, tam sabbam jānātīti – sabbaññutaññāṇam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇaññāṇam. Yāvatā sattānam āsayānusaye ñāṇam...pe... yāvatā yamakapāṭihīre ñāṇam...pe... yāvatā mahākaruṇāsamāpattiyyā ñāṇam, tam sabbam jānātīti – sabbaññutaññāṇam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇaññāṇam.

Yāvatā sadevakassa lokassa samārakassa sabrahmakassa sassamaṇabrahmaṇiyā pajāya sadevamanussāya diṭṭham sutam mutam viññātam pattam pariyesitam anuvicaritam manasā, tam sabbam jānātīti – sabbaññutaññāṇam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇaññāṇam.

Nītassa addiṭṭhamidhatthi kiñci, atho aviññātamajānitabbam.

Sabbam abhiññāsi yadatthi neyyam, tathāgato tena samantacakkhūti [mahāni. 156; cūlani. mogharājāmāṇavapucchāniddesa 85].

Samantacakkhūti kenaṭhenā samantacakkhu? Cuddasa buddhaññāni. Dukkhe ñāṇam buddhaññāṇam, dukkhasamudaye ñāṇam buddhaññāṇam, dukkhanirodhe ñāṇam buddhaññāṇam, dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya ñāṇam buddhaññāṇam, atthapaṭisambhide ñāṇam buddhaññāṇam, dhammapaṭisambhide ñāṇam buddhaññāṇam, niruttipaṭisambhide ñāṇam buddhaññāṇam, paṭibhānapaṭisambhide ñāṇam buddhaññāṇam, indriyaparopariyatte ñāṇam buddhaññāṇam, sattānam āsayānusaye ñāṇam buddhaññāṇam, yamakapāṭihīre ñāṇam buddhaññāṇam, mahākaruṇāsamāpattiyyā ñāṇam buddhaññāṇam, sabbaññutaññāṇam buddhaññāṇam, anāvaraṇaññāṇam buddhaññāṇam – imāni cuddasa buddhaññāni. Imesam cuddasannam buddhaññāṇam atṭha ñāṇāni sāvakasādhāraṇāni; cha ñāṇāni asādhāraṇāni sāvakehi.

Yāvatā dukkhassa dukkhaṭṭho, sabbo ñāto; aññāto dukkhaṭṭho natthīti – sabbaññutaññāṇam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇaññāṇam. Yāvatā dukkhassa dukkhaṭṭho, sabbo ñāto, sabbo diṭṭho, sabbo vidito, sabbo sacchikato, sabbo phassito paññāya; aphassito paññāya dukkhaṭṭho natthīti – sabbaññutaññāṇam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇaññāṇam. Yāvatā samudayassa samudayaṭṭho...pe... yāvatā nirodhassa nirodhaṭṭho... yāvatā maggassa maggaṭṭho...pe... yāvatā atthapaṭisambhidāya atthapaṭisambhidaṭṭho... yāvatā dhammapaṭisambhidāya dhammapaṭisambhidaṭṭho... yāvatā niruttipaṭisambhidāya niruttipaṭisambhidaṭṭho... yāvatā paṭibhānapaṭisambhidāya paṭibhānapaṭisambhidaṭṭho, sabbo ñāto, sabbo diṭṭho, sabbo vidito, sabbo sacchikato, sabbo phassito paññāya; aphassito paññāya paṭibhānapaṭisambhidaṭṭho natthīti – sabbaññutaññāṇam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇaññāṇam.

Yāvatā indriyaparopariyattaññāṇam...pe... yāvatā sattānam āsayānusaye ñāṇam... yāvatā yamakapāṭihīre ñāṇam... yāvatā mahākaruṇāsamāpattiyyā ñāṇam; sabba ñātam, sabbam diṭṭham, sabbam veditam, sabbam sacchikataṁ, sabbam phassitam paññāya; aphassitam paññāya mahākaruṇāsamāpattiyyā ñāṇam natthīti – sabbaññutaññāṇam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇaññāṇam.

Yāvatā sadevakassa lokassa samārakassa sabrahmakassa sassamaṇabrahmaṇiyā pajāya sadevamanussāya diṭṭham sutam mutam viññātam pattam pariyesitam anuvicaritam manasā, sabbam ñātam, sabbam diṭṭham, sabbam veditam, sabbam sacchikataṁ, sabbam phassitam paññāya; aphassitam paññāya natthīti – sabbaññutaññāṇam. Tattha āvaraṇam natthīti – anāvaraṇaññāṇam.

Na tassa addiṭṭhamidhatthi kiñci, atho aviññātamajānitabbam;
Sabbam abhiññāsi yadatthi neyyam, tathāgato tena samantacakkhūti.

Sabbaññutaññaniddeso tesattatimo.

Ñāṇakathā niṭṭhitā.

2. Diṭṭhikathā

122. Kā diṭṭhi, kati diṭṭhiṭṭhānāni, kati diṭṭhipariyuṭṭhānāni, kati diṭṭhiyo, kati diṭṭhābhinivesā, katamo diṭṭhiṭṭhānasamugghātoti?

[1] **Kā diṭṭhīti** abhinivesaparāmāso diṭṭhi. [2] **Kati diṭṭhiṭṭhānānīti** attha diṭṭhiṭṭhānāni. [3] **Kati diṭṭhipariyuṭṭhānānīti** atthārasa diṭṭhipariyuṭṭhānāni. [4] **Kati diṭṭhiyoti** solasa diṭṭhiyo. [5] **Kati diṭṭhābhinivesātī** tīni satam diṭṭhābhinivesā. [6] **Katamo diṭṭhiṭṭhānasamugghātoti** sotāpattimaggo diṭṭhiṭṭhānasamugghāto.

123. Katham **abhinivesaparāmāso diṭṭhi?** [kati abhinivesaparāmāso diṭṭhīti (syā.)] Rūpam etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Vedanam etam mama...pe... saññam etam mama... saṅkhāre etam mama... viññāṇam etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Cakkhum etam mama...pe... sotam etam mama... ghānam etam mama... jivham etam mama... kāyaṁ etam mama... manam etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Rūpe [rūpam (syā.) tathā pañcasu ārammañesu ekavacanena] etam mama... pe... sadde etam mama... gandhe etam mama... rase etam mama... phoṭṭhabbe etam mama... dhamme etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Cakkhuviññāṇam etam mama... pe... sotaviññāṇam etam mama... ghānaviññāṇam etam mama... jivhāviññāṇam etam mama... kāyaviññāṇam etam mama... manoviññāṇam etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Cakkhusamphassam etam mama...pe... sotasamphassam etam mama... ghānasamphassam etam mama... jivhāsamphassam etam mama... kāyasamphassam etam mama... manosamphassam etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Cakkhusamphassajam vedanam...pe... sotasamphassajam vedanam... ghānasamphassajam vedanam... jivhāsamphassajam vedanam... kāyasamphassajam vedanam... manosamphassajam vedanam etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi.

Rūpasaññam etam mama...pe... saddasaññam etam mama... gandhasaññam etam mama... rasasaññam etam mama... phoṭṭhabbasaññam etam mama... dhammasaññam etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Rūpasañcetanam etam mama...pe... saddasañcetanam etam mama... gandhasañcetanam etam mama... rasasañcetanam etam mama... phoṭṭhabbasañcetanam etam mama... dhammasañcetanam etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Rūpatañham etam mama...pe... saddatañham etam mama... gandhatañham etam mama... rasatañham etam mama... phoṭṭhabbatañham etam mama... dhammatañham etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Rūpavitakkam etam mama...pe... saddavitakkam etam mama... gandhavitakkam etam mama... rasavitakkam etam mama... phoṭṭhabavitakkam etam mama... dhammavitakkam etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Rūpavicāram etam mama...pe... saddavicāram etam mama... gandhavicāram etam mama... rasavicāram etam mama... phoṭṭhabbavicāram etam mama... dhammavicāram etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi.

Pathavīdhātum etam mama...pe... āpodhātum etam mama... tejodhātum etam mama... vāyodhātum etam mama... ākāsadhātum etam mama... viññāṇadhātum etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Pathavīkasiṇam etam mama...pe... āpokasiṇam... tejokasiṇam...

vāyokasiṇam... nīlakasiṇam... pītakasiṇam... lohitakasiṇam... odātakasiṇam... ākāsakasiṇam... viññāṇakasiṇam etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi.

Kesam etam mama...pe... lomaṁ etam mama... nakham etam mama... dantaṁ etam mama... tacam etam mama... mamsam etam mama... nhārum etam mama... aṭṭhim etam mama... aṭṭhimiñjam etam mama... vakkam etam mama... hadayam etam mama... yakanam etam mama... kilomakam etam mama... pihakam etam mama... papphāsam etam mama... antam etam mama... antaguṇam etam mama... udariyam etam mama... karīsam etam mama... pittam etam mama... semhaṁ etam mama... pubbam etam mama ... lohitam etam mama... sedam etam mama... medam etam mama... assum etam mama... vasam etam mama ... kheḷam etam mama... singhānikam etam mama... lasikam etam mama... muttam etam mama... matthalungam etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi.

Cakkhāyatanaṁ etam mama...pe... rūpāyatanaṁ etam mama... sotāyatanaṁ etam mama... saddāyatanaṁ etam mama... ghānāyatanaṁ etam mama... gandhāyatanaṁ etam mama... jivhāyatanaṁ etam mama... rasāyatanaṁ etam mama... kāyāyatanaṁ etam mama... phoṭṭhabbāyatanaṁ etam mama... manāyatanaṁ etam mama... dhammāyatanaṁ etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi.

Cakkhudhātum etam mama...pe... rūpadhātum etam mama... cakkhuviññāṇadhātum etam mama... sotadhātum etam mama... saddadhātum etam mama... sotaviññāṇadhātum etam mama... ghānadhātum etam mama... gandhadhātum etam mama... ghānaviññāṇadhātum etam mama... jivhādhātum etam mama... rasadhātum etam mama... jivhāviññāṇadhātum etam mama... kāyadhātum etam mama... phoṭṭhabbadhātum etam mama... kāyaviññāṇadhātum etam mama... manodhātum etam mama... dhammadhātum etam mama... manoviññāṇadhātum etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi.

Cakkhundriyam etam mama...pe... sotindriyam etam mama... ghānindriyam etam mama... jivhindriyam etam mama... kāyindriyam etam mama... manindriyam etam mama... jīvitindriyam etam mama... itthindriyam etam mama... purisindriyam etam mama... sukhindriyam etam mama... dukkhindriyam etam mama... somanassindriyam etam mama... domanassindriyam etam mama... upekkhindriyam etam mama... saddhindriyam etam mama... vīriyindriyam etam mama... satindriyam etam mama... samādhindriyam etam mama... paññindriyam etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi.

Kāmadhātum etam mama...pe... rūpadhātum etam mama... arūpadhātum etam mama... kāmabhavam etam mama... rūpabhavam etam mama... arūpabhavam etam mama... saññābhavam etam mama... asaññābhavam etam mama... nevasaññānāsaññābhavam etam mama... ekavokārabhavam etam mama... catuvokārabhavam etam mama... pañcavokārabhavam etam mama... pathamajjhānam etam mama... dutiyajjhānam etam mama... tatiyajjhānam etam mama... catutthajjhānam etam mama... mettam cetovimuttim etam mama... karuṇam cetovimuttim etam mama... muditaṁ cetovimuttim etam mama... upekkham cetovimuttin etam mama... ākāsānañcāyatanasamāpattim etam mama... viññāṇañcāyatanasamāpattim etam mama... ākiñcaññāyatanasamāpattim etam mama... nevasaññānāsaññāyatanasamāpattim etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi.

Avijjam etam mama...pe... saṅkhāre etam mama... viññāṇam etam mama... nāmarūpam etam mama... saṅyayatanam etam mama... phassam etam mama... vedanam etam mama... tañham etam mama... upādānam etam mama... bhavam etam mama ... jātim etam mama... jarāmaraṇam etam mama, esohamasmi, eso me attāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Evam abhinivesaparāmāso diṭṭhi.

124. Katamāni aṭṭha ditṭhiṭṭhānāni? Khandhāpi ditṭhiṭṭhānam, avijjāpi ditṭhiṭṭhānam, phassopi ditṭhiṭṭhānam, saññāpi ditṭhiṭṭhānam, vitakkopi [vitakkāpi (syā.)] ditṭhiṭṭhānam, ayoniso manasikāropi ditṭhiṭṭhānam, pāpamittopi ditṭhiṭṭhānam, paratoghosopi ditṭhiṭṭhānam.

Khandhā hetu khandhā paccayo ditṭhiṭṭhānam upādāya samuṭṭhānaṭṭhena – evam khandhāpi ditṭhiṭṭhānam. Avijjā hetu avijjā paccayo ditṭhiṭṭhānam upādāya samuṭṭhānaṭṭhena – evam avijjāpi ditṭhiṭṭhānam. Phasso hetu phasso paccayo ditṭhiṭṭhānam upādāya samuṭṭhānaṭṭhena – evam phassopi ditṭhiṭṭhānam. Saññā hetu saññā paccayo ditṭhiṭṭhānam upādāya samuṭṭhānaṭṭhena – evam saññāpi ditṭhiṭṭhānam. Vitakko hetu vitakko paccayo ditṭhiṭṭhānam upādāya, samuṭṭhānaṭṭhena – evam vitakkopi ditṭhiṭṭhānam. Ayoniso manasikāro hetu ayoniso manasikāro paccayo ditṭhiṭṭhānam upādāya samuṭṭhānaṭṭhena – evam ayoniso manasikāropi ditṭhiṭṭhānam. Pāpamitto hetu pāpamitto paccayo ditṭhiṭṭhānam upādāya, samuṭṭhānaṭṭhena – evam pāpamittopi ditṭhiṭṭhānam. Paratoghoso hetu paratoghoso paccayo ditṭhiṭṭhānam upādāya samuṭṭhānaṭṭhena – evam paratoghosopi ditṭhiṭṭhānam. Imāni aṭṭha ditṭhiṭṭhānāni.

125. Katamāni aṭṭhārasa ditṭhipariyuṭṭhānāni? Yā ditṭhi ditṭhigataṁ, ditṭhigahanam, ditṭhikantāram, ditṭhivisūkam, ditṭhivipphanditam, ditṭhisañnojanam, ditṭhisallam, ditṭhisambādho, ditṭhipalibodho, ditṭhibandhanam, ditṭhipapāto, ditṭhanusayo, ditṭhisantāpo, ditṭhiparilāho, ditṭhiganthro, ditṭhupādānam, ditṭhābhiniveso, ditṭhiparāmāso – imāni aṭṭhārasa ditṭhipariyuṭṭhānāni.

126. Katamā soṭasa ditṭhiyo? Assādadiṭṭhi, attānudiṭṭhi, micchādiṭṭhi, sakkāyadiṭṭhi, sakkāyavatthukā sassatadiṭṭhi, sakkāyavatthukā ucchedadiṭṭhi, antaggāhikādiṭṭhi, pubbantānudiṭṭhi, aparantānudiṭṭhi, saññojanikā ditṭhi, ahanti mānavinibandhā ditṭhi, mamanti mānavinibandhā ditṭhi, attavādapaṭisamyuttā ditṭhi, lokavādapaṭisamyuttā ditṭhi, bhavadiṭṭhi, vibhavadiṭṭhi – imā soṭasa ditṭhiyo.

127. Katame tīṇi satam ditṭhābhinivesā? Assādadiṭṭhiyā katihākārehi abhiniveso hoti? Attānudiṭṭhiyā katihākārehi abhiniveso hoti? Micchādiṭṭhiyā katihākārehi abhiniveso hoti? Sakkāyadiṭṭhiyā katihākārehi abhiniveso hoti? Sakkāyavatthukāya sassatadiṭṭhiyā katihākārehi abhiniveso hoti? Sakkāyavatthukāya ucchedadiṭṭhiyā katihākārehi abhiniveso hoti? Antaggāhikāya ditṭhiyā katihākārehi abhiniveso hoti? Pubbantānudiṭṭhiyā katihākārehi abhiniveso hoti? Aparantānudiṭṭhiyā katihākārehi abhiniveso hoti? Saññojanikāya ditṭhiyā katihākārehi abhiniveso hoti? Ahanti mānavinibandhāya ditṭhiyā katihākārehi abhiniveso hoti? Mamanti mānavinibandhāya ditṭhiyā katihākārehi abhiniveso hoti? Attavādapaṭisamyuttāya ditṭhiyā katihākārehi abhiniveso hoti? Lokavādapaṭisamyuttāya ditṭhiyā katihākārehi abhiniveso hoti? Bhavadiṭṭhiyā katihākārehi abhiniveso hoti? Vibhavadiṭṭhiyā katihākārehi abhiniveso hoti?

Assādadiṭṭhiyā pañcatimsāya ākārehi abhiniveso hoti. Attānudiṭṭhiyā vīsatiyā ākārehi abhiniveso hoti. Micchādiṭṭhiyā dasahākārehi abhiniveso hoti. Sakkāyadiṭṭhiyā vīsatiyā ākārehi abhiniveso hoti. Sakkāyavatthukāya sassatadiṭṭhiyā pannarasahi ākārehi abhiniveso hoti. Sakkāyavatthukāya ucchedadiṭṭhiyā pañcahākārehi abhiniveso hoti. Antaggāhikāya ditṭhiyā paññāsāya ākārehi abhiniveso hoti. Pubbantānudiṭṭhiyā aṭṭhārasahi ākārehi abhiniveso hoti. Aparantānudiṭṭhiyā catucattālīsāya ākārehi abhiniveso hoti. Saññojanikāya ditṭhiyā aṭṭhārasahi ākārehi abhiniveso hoti. Ahanti mānavinibandhāya ditṭhiyā aṭṭhārasahi ākārehi abhiniveso hoti. Mamanti mānavinibandhāya ditṭhiyā aṭṭhārasahi ākārehi abhiniveso hoti. Attavādapaṭisamyuttāya ditṭhiyā vīsatiyā ākārehi abhiniveso hoti. Lokavādapaṭisamyuttāya ditṭhiyā aṭṭhāhi ākārehi abhiniveso hoti. Bhavadiṭṭhiyā ekena ākārena [ekūnavīsatiyā ākārena (syā.)] abhiniveso hoti. Vibhavadiṭṭhiyā ekena ākārena abhiniveso hoti.

1. Assādadiṭṭhiniddeso

128. Assādadiṭṭhiyā katamehi pañcatimsāya ākārehi abhiniveso hoti? Yam rūpaṁ paṭicca uppajjati sukham somanassam, ayam rūpassa assādoti – abhinivesaparāmāso ditṭhi. Ditṭhi na assādo, assādo na

diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, añño assādo. Yā ca diṭṭhi yo ca assādo – ayam vuccati assādadiṭṭhi.

Assādadiṭṭhi micchādiṭṭhi diṭṭhivipatti. Tāya diṭṭhivipattiyā samannāgato puggalo diṭṭhivipanno. Diṭṭhivipanno puggalo na sevitabbo na bhajitabbo na payirupāsitabbo. Tam kissa hetu? Diṭṭhi hissa pāpikā. Yo diṭṭhiyā rāgo [yā diṭṭhi yo rāgo (syā.)], so na diṭṭhi. Diṭṭhi na rāgo. Aññā diṭṭhi, añño rāgo. Yā ca diṭṭhi yo ca rāgo – ayam vuccati diṭṭhirāgo. Tāya ca diṭṭhiyā tena ca rāgena samannāgato puggalo diṭṭhirāgaratto. Diṭṭhirāgaratte puggale dinnam dānam na mahapphalam hoti na mahānisamsam. Tam kissa hetu? Diṭṭhi hissa pāpikā assādadiṭṭhi micchādiṭṭhi.

Micchādiṭṭhikassa purisapuggalassa dveva gatiyo – nirayo vā tiracchānayoni vā. Micchādiṭṭhikassa purisapuggalassa yañceva kāyakammam yathādiṭṭhi samattam samādinnaṁ, yañca vacikammam...pe... yañca manokammaṁ yathādiṭṭhi samattam samādinnaṁ, yā ca cetanā yā ca patthanā yo ca pañidhi ye ca saṅkhārā, sabbe te dhammā aniṭṭhāya akantāya amanāpāya ahitāya dukkhāya samvattanti. Tam kissa hetu? Diṭṭhi hissa pāpikā. Seyyathāpi nimbabījam vā kosātakibījam vā tittakālābubījam vā allāya pathaviyā nikkhittam yam ceva pathavirasam upādiyati, yañca āporasam upādiyati, sabbam tam tittakattāya kaṭukattāya asātattāya [asāratāya (syā.)] samvattati. Tam kissa hetu? Bījam hissa pāpikam. Evamevam micchādiṭṭhikassa purisapuggalassa yañceva kāyakammam yathādiṭṭhi samattam samādinnaṁ, yañca vacikammam...pe... yañca manokammaṁ yathādiṭṭhi samattam samādinnaṁ, yā ca cetanā yā ca patthanā yo ca pañidhi ye ca saṅkhārā, sabbe te dhammā aniṭṭhāya akantāya amanāpāya ahitāya dukkhāya samvattanti. Tam kissa hetu? Diṭṭhi hissa pāpikā assādadiṭṭhi micchādiṭṭhi.

Micchādiṭṭhi diṭṭhigataṁ, diṭṭhigahanam, diṭṭhikantaram, diṭṭhivisūkam, diṭṭhivipphanditam, diṭṭhisāññojanam, diṭṭhisallam, diṭṭhisambādho, diṭṭhipalibodho, diṭṭhibandhanam, diṭṭhipapāto, diṭṭhanusayo, diṭṭhisantāpo, diṭṭhipariłāho, diṭṭhigantho, diṭṭhupādānam, diṭṭhābhiniveso, diṭṭhiparāmāso – imehi aṭṭhārasahi ākārehi pariyuṭṭhitacittassa saññogo.

129. Atthi saññojanāni ceva diṭṭhiyo ca, atthi saññojanāni na ca diṭṭhiyo. Katamāni saññojanāni ceva diṭṭhiyo ca? Sakkāyadīṭṭhi, sīlabbataparāmāso – imāni saññojanāni ceva diṭṭhiyo ca. Katamāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo? Kāmarāgasaññojanam, patighasaññojanam, mānasasaññojanam, vicikicchāsaññojanam, bhavarāgasaññojanam, issāsaññojanam, macchariyasaññojanam, anunayasaññojanam, avijjāsaññojanam – imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo.

Yam vedanam paṭicca...pe... yam saññaṁ paṭicca...pe... yam saṅkhāre [ye saṅkhāre (ka.) sam. ni. 3.28 passitabbā] paṭicca...pe... yam viññāṇam paṭicca... yam cakkhum paṭicca... yam sotam paṭicca... yam ghānam paṭicca... yam jivham paṭicca... yam kāyam paṭicca... yam manam paṭicca... yam rūpe paṭicca... yam sadde paṭicca... yam gandhe paṭicca ... yam rase paṭicca... yam phoṭṭhabbe paṭicca... yam dhamme paṭicca... yam cakkhuviññānam paṭicca... yam sotaviññānam paṭicca... yam ghānaviññānam paṭicca... yam jivhāviññānam paṭicca... yam kāyaviññānam paṭicca... yam manoviññānam paṭicca ... yam cakkhusamphassam paṭicca... yam sotasamphassam paṭicca... yam ghānasamphassam paṭicca... yam jivhāsamphassam paṭicca... yam kāyasamphassam paṭicca... yam manosamphassam paṭicca... yam cakkhusamphassajam vedanam paṭicca... yam sotasamphassajam vedanam paṭicca... yam ghānasamphassajam vedanam paṭicca... yam jivhāsamphassajam vedanam paṭicca... yam kāyasamphassajam vedanam paṭicca... yam manosamphassajam vedanam paṭicca uppajjati sukham somanassam, ayam manosamphassajāya vedanāya assādoti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na assādo, assādo na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, añño assādo. Yā ca diṭṭhi yo ca assādo – ayam vuccati assādadiṭṭhi.

Assādadiṭṭhi micchādiṭṭhi diṭṭhivipatti. Tāya diṭṭhivipattiyā samannāgato puggalo diṭṭhivipanno. Diṭṭhivipanno puggalo na sevitabbo na bhajitabbo na payirupāsitabbo. Tam kissa hetu? Diṭṭhi hissa pāpikā. Yo diṭṭhiyā rāgo, so na diṭṭhi. Diṭṭhi na rāgo. Aññā diṭṭhi, añño rāgo. Yā ca diṭṭhi yo ca rāgo, ayam vuccati diṭṭhirāgo. Tāya ca diṭṭhiyā tena ca rāgena samannāgato puggalo diṭṭhirāgaratto.

Dīṭṭhirāgaratte puggale dinnam dānam na mahapphalam hoti na mahānisamsam. Tam kissa hetu? Dīṭṭhi hissa pāpikā assādadiṭṭhi micchādiṭṭhi.

Micchādiṭṭhikassa purisapuggalassa dveva gatiyo – nirayo vā tiracchānayoni vā. Micchādiṭṭhikassa purisapuggalassa yañceva kāyakammam yathādiṭṭhi samattam samādinnam, yañca vacīkammam...pe... yañca manokammañ yathādiṭṭhi samattam samādinnam, yā ca cetanā yā ca patthanā yo ca pañidhi ye ca saṅkhārā, sabbe te dhammā aniṭṭhāya akantāya amanāpāya ahitāya dukkhāya samvattanti. Tam kissa hetu? Dīṭṭhi hissa pāpikā. Seyyathāpi nimbabījam vā kosātakibījam vā tittakālābubījam vā allāya pathaviyā nikkhittam yañceva pathavirasañ upādiyati yañca āporasañ upādiyati, sabbam tam tittakattāya kaṭukattāya asātattāya samvattati. Tam kissa hetu? Bījam hissa pāpikam. Evamevañ micchādiṭṭhikassa purisapuggalassa yañceva kāyakammam yathādiṭṭhi samattam samādinnam yañca vacīkammam...pe... yañca manokammam yathādiṭṭhi samattam samādinnam, yā ca cetanā yā ca patthanā yo ca pañidhi ye ca saṅkhārā, sabbe te dhammā aniṭṭhāya akantāya amanāpāya ahitāya dukkhāya samvattanti. Tam kissa hetu? Dīṭṭhi hissa pāpikā assādadiṭṭhi micchādiṭṭhi.

Micchādiṭṭhi dīṭṭhigatañ dīṭṭhigahanam...pe... dīṭṭhābhiniveso dīṭṭhiparāmāso – imehi aṭṭhārasahi ākārehi pariyuṭṭhitacittassa saññogo.

Atthi saññojanāni ceva dīṭṭhiyo ca, atthi saññojanāni na ca dīṭṭhiyo. Katamāni saññojanāni ceva dīṭṭhiyo ca? Sakkāyadiṭṭhi, sīlabbataparāmāso – imāni saññojanāni ceva dīṭṭhiyo ca. Katamāni saññojanāni, na ca dīṭṭhiyo? Kāmarāgasaññojanam, paṭīghasaññojanam, mānasasaññojanam, vicikicchāsaññojanam, bhavarāgasaññojanam, issāsaññojanam, macchariyasaññojanam, anunayasaññojanam, avijjāsaññojanam – imāni saññojanāni, na ca dīṭṭhiyo. Assādadiṭṭhiyā imehi pañcatiṁsāya ākārehi abhiniveso hoti.

Assādadiṭṭhiniddeso paṭhamo.

2. Attānudiṭṭhiniddeso

130. Attānudiṭṭhiyā katamehi vīsatiyā ākārehi abhiniveso hoti? Idha assutavā puthujjano ariyānam adassāvī ariyadhammassa akovido ariyadhamme avinīto, sappurisānam adassāvī sappurisadhammassa akovido sappurisadhamme avinīto rūpañ attato samanupassati rūpavantam vā attānam attani vā rūpañ rūpasmiñ vā attānam; vedanam...pe... saññam...pe... saṅkhāre...pe... viññānam attato samanupassati viññānavantam vā attānam attani vā viññānam viññānasmiñ vā attānam.

131. Katham **rūpañ attato samanupassati?** Idhekacco pathavīkasiṇam attato samanupassati – “yam pathavīkasiṇam, so aham; yo aham, tam pathavīkasiṇa”nti. Pathavīkasiṇañca attañca advayam samanupassati. Seyyathāpi telappadīpassa jhāyato “yā acci so vanṇo, yo vanṇo sā accī”ti – acciñca vanṇañca advayam samanupassati. Evamevañ idhekacco pathavīkasiṇam attato samanupassati – “yam pathavīkasiṇam, so aham; yo aham, tam pathavīkasiṇa”nti. Pathavīkasiṇañca attañca advayam samanupassati. Abhinivesaparāmāso dīṭṭhi. Dīṭṭhi na vatthu, vatthu na dīṭṭhi. Aññā dīṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca dīṭṭhi yañca vatthu – ayam paṭhamā rūpavathukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi dīṭṭhivipatti...pe... attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi. Micchādiṭṭhikassa purisapuggalassa dveva gatiyo...pe... imāni saññojanāni, na ca dīṭṭhiyo.

Idhekacco āpokasiṇam... tejokasiṇam... vāyokasiṇam... nīlakasiṇam... pītakasiṇam... lohitakasiṇam... odātakasiṇam attato samanupassati – “yam odātakasiṇam, so aham; yo aham, tam odātakasiṇa”nti. Odātakasiṇañca attañca advayam samanupassati. Seyyathāpi telappadīpassa jhāyato “yā acci, so vanṇo; yo vanṇo, sā accī”ti – acciñca vanṇañca advayam samanupassati. Evameva idhekacco...pe... odātakasiṇañca attañca advayam samanupassati. Abhinivesaparāmāso dīṭṭhi. Dīṭṭhi na vatthu, vatthu na dīṭṭhi. Aññā dīṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca dīṭṭhi yañca vatthu – ayam paṭhamā

rūpavatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi diṭṭhivipatti...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evaṁ rūpam̄ attato samanupassati.

Katham rūpavantam attānam samanupassati? Idhekacco vedanam̄... saññaṁ... saṅkhāre... viññānam̄ attato samanupassati. Tassa evam̄ hoti – “ayam̄ kho me attā. So kho pana me ayam̄ attā iminā rūpena rūpavā”ti. Rūpavantam̄ attānam̄ samanupassati. Seyyathāpi rukkho chāyāsampanno assa. Tamenam̄ puriso evam̄ vadeyya – “ayam̄ rukkho, ayam̄ chāyā. Añño rukkho, aññā chāyā. So kho panāyam̄ rukkho imāya chāyāya chāyāvā”ti. Chāyāvantam̄ rukkham̄ samanupassati. Evamevam̄ idhekacco vedanam̄...pe... saññaṁ... saṅkhāre... viññānam̄ attato samanupassati. Tassa evam̄ hoti – “ayam̄ kho me attā. So kho pana ayam̄ attā iminā rūpena rūpavā”ti. Rūpavantam̄ attānam̄ samanupassati. Abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññām̄ vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam̄ dutiyā rūpavatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi diṭṭhivipatti...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evaṁ rūpavantam̄ attānam̄ samanupassati.

Katham attani rūpam̄ samanupassati? Idhekacco vedanam̄... saññaṁ... saṅkhāre... viññānam̄ attato samanupassati. Tassa evam̄ hoti – “ayam̄ kho me attā. Imasmiñca pana attani idam̄ rūpa”ti. Attani rūpam̄ samanupassati. Seyyathāpi puppham̄ gandhasampannam̄ assa. Tamenam̄ puriso evam̄ vadeyya – “idam̄ puppham̄, ayam̄ gandho; aññaṁ puppham̄, añño gandho. So kho panāyam̄ gandho imasmiñcī puppham̄”ti. Pupphasmiñcī gandham̄ samanupassati. Evamevam̄ idhekacco vedanam̄...pe... saññaṁ... saṅkhāre... viññānam̄ attato samanupassati. Tassa evam̄ hoti – “ayam̄ kho me attā. Imasmiñca pana attani idam̄ rūpa”ti. Attani rūpam̄ samanupassati. Abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññām̄ vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam̄ tatiyā rūpavatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi diṭṭhivipatti...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evaṁ attani rūpam̄ samanupassati.

Katham rūpasmiñcī attānam̄ samanupassati? Idhekacco vedanam̄...pe... saññaṁ... saṅkhāre... viññānam̄ attato samanupassati. Tassa evam̄ hoti – “ayam̄ kho me attā. So kho pana me ayam̄ attā imasmiñcī rūpe”ti. Rūpasmiñcī attānam̄ samanupassati. Seyyathāpi maṇi karaṇḍake pakkhitto assa. Tamenam̄ puriso evam̄ vadeyya – “ayam̄ maṇi, ayam̄ karaṇḍako. Añño maṇi, añño karaṇḍako. So kho panāyam̄ maṇi imasmiñcī karaṇḍake”ti. Karaṇḍakasmīcī maṇīm̄ samanupassati. Evamevam̄ idhekacco vedanam̄...pe... saññaṁ... saṅkhāre... viññānam̄ attato samanupassati. Tassa evam̄ hoti – “ayam̄ kho me attā. So kho pana me ayam̄ attā imasmiñcī rūpe”ti. Rūpasmiñcī attānam̄ samanupassati. Abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññām̄ vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam̄ tatiyā rūpavatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi diṭṭhivipatti...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evaṁ rūpasmiñcī attānam̄ samanupassati.

132. Katham vedanam̄ attato samanupassati? Idhekacco cakkhusamphassajam̄ vedanam̄ sotasamphassajam̄ vedanam̄ ghānasamphassajam̄ vedanam̄ jivhāsamphassajam̄ vedanam̄ kāyasamphassajam̄ vedanam̄ manosamphassajam̄ vedanam̄ attato samanupassati. “Yā manosamphassajā vedanā so ahaṁ, yo ahaṁ sā manosamphassajā vedanā”ti – manosamphassajam̄ vedanañca attañca advayam̄ samanupassati. Seyyathāpi telappadīpassa jhāyato “yā acci so vaṇṇo, yo vaṇṇo sā accī”ti – acciñca vaṇṇañca advayam̄ samanupassati. Evamevam̄ idhekacco manosamphassajam̄ vedanam̄ attato samanupassati. “Yā manosamphassajā vedanā so ahaṁ, yo ahaṁ sā manosamphassajā vedanā”ti – manosamphassajam̄ vedanañca attañca advayam̄ samanupassati. Abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññām̄ vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam̄ paṭhamā vedanāvatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi diṭṭhivipatti...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evaṁ vedanam̄ attato samanupassati.

Katham vedanāvantam̄ attānam̄ samanupassati? Idhekacco saññaṁ...pe... saṅkhāre... viññānam̄...rūpam̄ attato samanupassati. Tassa evam̄ hoti – “ayam̄ kho me attā. So kho pana me ayam̄ attā imāya vedanāvā”ti. Vedanāvantam̄ attānam̄ samanupassati. Seyyathāpi rukkho

chāyāsampanno assa. Tamenam puriso evam vadeyya – “ayam rukkho, ayam chāyā. Añño rukkho, aññā chāyā. So kho panāyam rukkho imāya chāyāya chāyāvā”ti. Chāyāvantam rukkham samanupassati. Evamevam idhekacco saññam...pe... sañkhāre... viññānam... rūpam attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayam kho me attā. So kho pana me ayam attā imāya vedanāya vedanāvā”ti. Vedanāvantam attānam samanupassati. Abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam dutiyā vedanāvatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi diṭṭhivipatti...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evam vedanāvantam attānam samanupassati.

Katham attani vedanam samanupassati? Idhekacco saññam...pe... sañkhāre... viññānam... rūpam attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayam kho me attā. Imasmiñca pana attani ayam vedanā”ti. Attani vedanam samanupassati. Seyyathāpi puppham gandhasampannam assa. Tamenam puriso evam vadeyya – “idam puppham, ayam gandho; aññam puppham, añño gandho. So kho panāyam gandho imasmim pupphe”ti. Pupphasmin gandham samanupassati. Evamevam idhekacco saññam...pe... sañkhāre... viññānam... rūpam attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayam kho me attā. Imasmiñca pana attani ayam vedanā”ti. Attani vedanam samanupassati. Abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam tatiyā vedanāvatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi diṭṭhivipatti...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evam attani vedanam samanupassati.

Katham vedanāya attānam samanupassati? Idhekacco saññam...pe... sañkhāre... viññānam... rūpam attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayam kho me attā. So kho pana me ayam attā imāya vedanāyā”ti. Vedanāya attānam samanupassati. Seyyathāpi maṇi karaṇḍake pakkhitto assa. Tamenam puriso evam vadeyya – “ayam maṇi, ayam karaṇḍako. Añño maṇi, añño karaṇḍako. So kho panāyam maṇi imasmim karaṇḍake”ti. Karaṇḍakasmin maṇī samanupassati. Evamevam idhekacco saññam...sañkhāre... viññānam... rūpam attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayam kho me attā. So kho pana me ayam attā imāya vedanāyā”ti. Vedanāya attānam samanupassati. Abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam catutthā vedanāvatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi diṭṭhivipatti...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evam vedanāya attānam samanupassati.

133. Katham saññam attato samanupassati? Idhekacco cakkhusamphassajam saññam...pe... sotasamphassajam saññam... ghānasamphassajam saññam... jivhāsamphassajam saññam... kāyasamphassajam saññam... manosamphassajam saññam attato samanupassati. Yā manosamphassajā saññā so aham, yo aham sā manosamphassajā saññā”ti. Manosamphassajam saññañca attañca advayañ samanupassati. Seyyathāpi telappadīpassa jhāyato “yā acci so vaṇṇo, yo vaṇṇo sā accī”ti – acciñca vaṇṇañca advayañ samanupassati. Evamevam idhekacco manosamphassajam saññam attato samanupassati – “yā manosamphassajā saññā so aham, yo aham sā manosamphassajā saññā”ti. Manosamphassajam saññañca attañca advayañ samanupassati. Abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam paṭhamā saññāvatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi diṭṭhivipatti...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evam saññam attato samanupassati.

Katham saññāvantam attānam samanupassati? Idhekacco sañkhāre...pe... viññānam... rūpam... vedanam attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayam kho me attā. So kho pana me ayam attā imāya saññāya saññāvā”ti. Saññāvantam attānam samanupassati. Seyyathāpi rukkho chāyāsampanno assa. Tamenam puriso evam vadeyya – “ayam rukkho, ayam chāyā. Añño rukkho, aññā chāyā. So kho panāyam rukkho imāya chāyāya chāyāvā”ti. Chāyāvantam rukkham samanupassati. Evamevam idhekacco sañkhāre... viññānam... rūpam... vedanam attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayam kho me attā. So kho pana me ayam attā imāya saññāya saññāvā”ti. Saññāvantam attānam samanupassati. Abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam dutiyā saññāvatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi...pe...

imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evam saññāvantam attānam samanupassati.

Katham attani saññam samanupassati? Idhekacco saṅkhāre...pe... viññānam... rūpam... vedanam attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayaṁ kho me attā. Imasmiñca pana attani ayaṁ saññā”ti. Attani saññam samanupassati. Seyyathāpi puppham gandhasampannam assa. Tamenam puriso evam vadeyya – “idam puppham, ayaṁ gandho. Aññam puppham, añño gandho. So kho panāyam gandho imasmiñc pupphe”ti. Pupphasmiñc gandham samanupassati. Evameva idhekacco saṅkhāre... viññānam... rūpam... vedanam attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayaṁ kho me attā. Imasmiñca pana attani ayaṁ saññā”ti. Attani saññam samanupassati. Abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayaṁ tatiyā saññāvatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evam attani saññam samanupassati.

Katham saññāya attānam samanupassati? Idhekacco saṅkhāre ...pe... viññānam... rūpam... vedanam attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayaṁ kho me attā. So kho pana me ayaṁ attā imāya saññāya”ti. Saññāya attānam samanupassati. Seyyathāpi maṇi karaṇḍake pakkhitto assa. Tamenam puriso evam vadeyya – “ayaṁ maṇi, ayaṁ karaṇḍako. Añño maṇi, añño karaṇḍako. So kho panāyam maṇi imasmiñc karaṇḍake”ti. Karaṇḍakasmiñc maṇi samanupassati. Evameva idhekacco saṅkhāre... viññānam... rūpam... vedanam attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayaṁ kho me attā. So kho pana me ayaṁ attā imāya saññāya”ti. Saññāya attānam samanupassati. Abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayaṁ catutthā saññāvatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni na ca diṭṭhiyo. Evam saññāya attānam samanupassati.

134. Katham saṅkhāre attato samanupassati? Idhekacco cakkhusamphassajam cetanam sotasamphassajam cetanam ghānasamphassajam cetanam jivhāsamphassajam cetanam kāyasamphassajam cetanam manosamphassajam cetanam attato samanupassati. “Yā manosamphassajā cetanā, so ahaṁ; yo ahaṁ sā manosamphassajā cetanā”ti – manosamphassajam cetanañca attañca advayam samanupassati. Seyyathāpi telappadīpassa jhāyato “yā acci so vaṇṇo, yo vaṇṇo sā accī”ti – acciñca vaṇṇañca advayam samanupassati. Evameva idhekacco manosamphassajam cetanam attato samanupassati. “Yā manosamphassajā cetanā so ahaṁ, yo ahaṁ sā manosamphassajā cetanā”ti – manosamphassajam cetanañca attañca advayam samanupassati. Abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayaṁ paṭhamā saṅkhāravatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evam saṅkhāre attato samanupassati.

Katham saṅkhāravantam attānam samanupassati? Idhekacco viññānam... rūpam... vedanam... saññam attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayaṁ kho me attā. So kho pana me ayaṁ attā imehi saṅkhārehi saṅkhāravā”ti. Saṅkhāravantam attānam samanupassati. Seyyathāpi rukkho chāyāsampanno assa. Tamenam puriso evam vadeyya – “ayaṁ rukkho, ayaṁ chāyā. Añño rukkho, aññā chāyā. So kho panāyam rukkho imāya chāyāya chāyāvā”ti. Chāyāvantam rukkham samanupassati. Evameva idhekacco viññānam... rūpam... vedanam... saññam attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayaṁ kho me attā. So kho pana me ayaṁ attā. Imehi saṅkhārehi saṅkhāravā”ti. Saṅkhāravantam attānam samanupassati. Abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayaṁ dutiyā saṅkhāravatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evam saṅkhāravantam attānam samanupassati.

Katham attani saṅkhāre samanupassati? Idhekacco viññānam... rūpam... vedanam... saññam attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayaṁ kho me attā. Imasmiñca pana attani ime saṅkhārā”ti. Attani saṅkhāre samanupassati. Seyyathāpi puppham gandhasampannam assa. Tamenam puriso evam vadeyya – “idam puppham, ayaṁ gandho; aññam puppham, añño gandho. So kho panāyam gandho

imasmiṃ puphe”ti. Pupphasmīṃ gandham samanupassati. Evamevaṃ idhekacco viññāṇam... rūpaṃ... vedanam... saññam attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayam kho me attā. Imasmiñca pana attani ime saṅkhārā”ti. Attani saṅkhāre samanupassati. Abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam tatiyā saṅkhāravatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evam attani saṅkhāre samanupassati.

Katham saṅkhāresu attānam samanupassati? Idhekacco viññāṇam... rūpaṃ... vedanam... saññam attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayam kho me attā. So kho pana me ayam attā imesu saṅkhāresū”ti. Saṅkhāresu attānam samanupassati. Seyyathāpi maṇi karaṇḍake pakkhitto assa. Tamenam puriso evam vadeyya – “ayam maṇi, ayam karaṇḍako. Añño maṇi, añño karaṇḍako. So kho panāyam maṇi imasmiñ karaṇḍake”ti. Karaṇḍakasmiñ maṇim samanupassati. Evameva idhekacco viññāṇam... rūpaṃ... vedanam... saññam attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayam kho me attā. So kho pana me ayam attā imesu saṅkhāresū”ti. Saṅkhāresu attānam samanupassati. Abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam catutthā saṅkhāravatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evam saṅkhāresu attānam samanupassati.

135. Katham viññāṇam attato samanupassati? Idhekacco cakkhuviññāṇam... sotaviññāṇam... ghānaviññāṇam... jivhāviññāṇam kāyaviññāṇam... manoviññāṇam attato samanupassati. “Yam manoviññāṇam, so aham; yo aham, tam manoviññāṇa”nti – manoviññāṇañca attañca advayaṃ samanupassati. Seyyathāpi telappadīpassa jhāyato “yā acci so vanṇo, yo vanṇo sā accī”ti – acciñca vanṇañca advayaṃ samanupassati. Evamevaṃ idhekacco manoviññāṇam attato samanupassati. “Yam manoviññāṇam, so aham; yo aham tam manoviññāṇa”nti – manoviññāṇañca attañca advayaṃ samanupassati. Abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam paṭhamā viññāṇavatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evam viññāṇam attato samanupassati.

Katham viññāṇavantam attānam samanupassati? Idhekacco rūpaṃ... vedanam... saññam... saṅkhāre attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayam kho me attā. So kho pana me ayam attā iminā viññāṇena viññāṇavā”ti. Viññāṇavantam attānam samanupassati. Seyyathāpi rukkho chāyāsampanno assa. Tamenam puriso evam vadeyya – “ayam rukkho, ayam chāyā. Añño rukkho, aññā chāyā. So kho panāyam rukkho imāya chāyāya chāyāvā”ti. Chāyāvantam rukkham samanupassati. Evamevaṃ idhekacco rūpaṃ... vedanam... saññam... saṅkhāre attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayam kho me attā. So kho pana me ayam attā iminā viññāṇena viññāṇavā”ti. Viññāṇavantam attānam samanupassati. Abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam dutiyā viññāṇavatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evam viññāṇavantam attānam samanupassati.

Katham attani viññāṇam samanupassati? Idhekacco rūpaṃ... vedanam... saññam... saṅkhāre attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayam kho me attā. Imasmiñca pana attani idam viññāṇa”nti. Attani viññāṇam samanupassati. Seyyathāpi puppham gandhasampannam assa. Tamenam puriso evam vadeyya – “idam puppham, ayam gandho; aññam puppham, añño gandho. So kho panāyam gandho imasmiñ pupphe”ti. Pupphasmīṃ gandham samanupassati. Evamevaṃ idhekacco rūpaṃ... vedanam... saññam... saṅkhāre attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayam kho me attā. Imasmiñca pana attani idam viññāṇa”nti. Attani viññāṇam samanupassati. Abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam tatiyā viññāṇavatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evam attani viññāṇam samanupassati.

Katham viññāṇasmiñ attānam samanupassati? Idhekacco rūpaṃ... vedanam... saññam...

saṅkhāre attato samanupassati. Tassa evam̄ hoti – “ayaṁ kho me attā. So kho pana me ayaṁ attā imasmim̄ viññāne”ti. Viññāṇasmiṁ attānaṁ samanupassati. Seyyathāpi maṇi karaṇḍake pakkhitto assa. Tamenāmaṁ puriso evam̄ vadeyya – “ayaṁ maṇi, ayaṁ karaṇḍako. Añño maṇi, añño karaṇḍako. So kho panāyaṁ maṇi imasmim̄ karaṇḍake”ti. Karaṇḍakasmiṁ maṇim̄ samanupassati. Evamevaṁ idhekacco rūpaṁ... vedanā... saññā... saṅkhāre attato samanupassati. Tassa evam̄ hoti – “ayaṁ kho me attā. So kho pana me ayaṁ attā imasmim̄ viññāne”ti. Viññāṇasmiṁ attānaṁ samanupassati.

Abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññānaṁ vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayaṁ catutthā viññāṇavatthukā attānudiṭṭhi. Attānudiṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evam̄ viññāṇasmiṁ attānaṁ samanupassati. Attānudiṭṭhiyā imehi vīsatiyā ākārehi abhiniveso hoti.

Attānudiṭṭhiniddeso dutiyo.

3. Micchādiṭṭhiniddeso

136. Micchādiṭṭhiyā katamehi dasahākārehi abhiniveso hoti? “Natthi dinna”nti – vatthu [vatthum̄ (syā.) evamuparipi]. Evamvādo micchābhinivesaparāmāso [micchādiṭṭhābhinivesaparāmāso (syā.)] diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññānaṁ vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayaṁ paṭhamā micchāvatthukā micchādiṭṭhi. Micchādiṭṭhi diṭṭhivipatti...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. “Natthi yiṭṭha”nti – vatthu...pe... “natthi huta”nti – vatthu... “natthi sukatadukkaṭānaṁ kammānaṁ phalam̄ vipāko”ti – vatthu... “natthi ayaṁ loko”ti – vatthu... “natthi paro loko”ti – vatthu... “natthi mātā”ti – vatthu... “natthi pitā”ti – vatthu... “natthi sattā opapātikā”ti – vatthu... “natthi loke samaṇabrahmaṇā sammaggatā [samaggatā (ka.)] sammāpātipannā, ye imañca lokam̄, parañca lokam̄ sayam̄ abhiññā sacchikatvā pavedentī”ti – vatthu. Evamvādo micchābhinivesaparāmāso diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññānaṁ vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayaṁ dasamā micchāvatthukā micchādiṭṭhi. Micchādiṭṭhi diṭṭhivipatti...pe... micchādiṭṭhikassa purisapuggalassa dveva gatiyo...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Micchādiṭṭhiyā imehi dasahākārehi abhiniveso hoti.

Micchādiṭṭhiniddeso tatiyo.

4. Sakkāyadiṭṭhiniddeso

137. Sakkāyadiṭṭhiyā katamehi vīsatiyā ākārehi abhiniveso hoti? Idha assutavā puthujjano ariyānaṁ adassāvī ariyadhammassa akovido ariyadhamme avinīto, sappurisānaṁ adassāvī sappurisadhammassa akovido sappurisadhamme avinīto rūpaṁ attato samanupassati rūpavantam̄ vā attānaṁ attani vā rūpaṁ rūpasmiṁ vā attānaṁ. Vedanā... saññā... saṅkhāre... viññāṇā... viññāṇasmiṁ vā attānaṁ.

Kathaṁ **rūpaṁ attato samanupassati?** Idhekacco pathavīkasiṇam̄...pe... odātakasiṇam̄ attato samanupassati. “Yam̄ odātakasiṇam̄, so aham̄; yo aham̄, tam̄ odātakasiṇa”nti – odātakasiṇañca attañca advayaṁ samanupassati. Seyyathāpi telappadīpassa jhāyato...pe... evamevaṁ idhekacco odātakasiṇam̄ attato samanupassati. Abhinivesaparāmāso diṭṭhi...pe... ayaṁ paṭhamā rūpavatthukā sakkāyadiṭṭhi. Sakkāyadiṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evam̄ rūpaṁ attato samanupassati...pe... sakkāyadiṭṭhiyā imehi vīsatiyā ākārehi abhiniveso hoti.

Sakkāyadiṭṭhiniddeso catuttho.

5. Sassatadiṭṭhiniddeso

138. Sakkāyavatthukāya sassatadiṭṭhiyā katamehi pannarasahi ākārehi abhiniveso hoti? Idha

assutavā puthujjano ariyānam adassāvī ariyadhammassa akovido ariyadhamme avinīto sappurisānam adassāvī sappurisadhammassa akovido sappurisadhamme avinīto rūpavantam vā attānam attani vā rūpam rūpasmiṁ vā attānam. Vedanāvantam vā attānam...pe... saññāvantam vā attānam...sañkhārvantam vā attānam... viññānavantam vā attānam attani vā viññānam viññānasmiṁ vā attānam.

Katham rūpavantam attānam samanupassati? Idhekacco vedanam... saññam... sañkhāre... viññānam attato samanupassati. Tassa evam hoti – “ayam kho me attā. So kho pana me ayam attā iminā rūpena rūpavā”ti. Rūpavantam attānam samanupassati. Seyyathāpi rukkho chāyāsampanno assa. Tamenam puriso evam vadeyya – “ayam rukkho, ayam chāyā; añño rukkho, aññā chāyā. So kho panāyam rukkho imāya chāyāya chāyāvā”ti. Chāyāvantam rukkham samanupassati. Evamevam idhekacco vedanam...pe... ayam paṭhamā sakkāyavatthukā sassatadiṭṭhi. Sassatadiṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evam rūpavantam attānam samanupassati...pe... sakkāyavatthukāya sassatadiṭṭhiyā imehi pannarasahi ākārehi abhiniveso hoti.

Sassatadiṭṭhiniddeso pañcamo.

6. Ucchedadiṭṭhiniddeso

139. Sakkāyavatthukāya ucchedadiṭṭhiyā katamehi pañcahi ākārehi abhiniveso hoti? Idha assutavā puthujjano ariyānam adassāvī ariyadhammassa akovido ariyadhamme avinīto sappurisānam adassāvī sappurisadhammassa akovido sappurisadhamme avinīto rūpam attato samanupassati, vedanam attato samanupassati, saññam attato samanupassati, sañkhāre attato samanupassati, viññānam attato samanupassati.

Katham rūpam attato samanupassati? Idhekacco pathavikasiṇam...pe... odātakasiṇam attato samanupassati. “Yam odātakasiṇam, so aham; yo aham, tam odātakasiṇa”ti – odātakasiṇañca attañca advayam samanupassati. Seyyathāpi telappadīpassa jhāyato...pe... ayam paṭhamā sakkāyavatthukā ucchedadiṭṭhi. Ucchedadiṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. Evam rūpam attato samanupassati...pe... sakkāyavatthukāya ucchedadiṭṭhiyā imehi pañcahi ākārehi abhiniveso hoti.

Ucchedadiṭṭhiniddeso chattho.

7. Antaggāhikādiṭṭhiniddeso

140. Antaggāhikāya diṭṭhiyā katamehi paññāsāya ākārehi abhiniveso hoti? “Sassato loko”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā katihākārehi abhiniveso hoti? “Asassato loko”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā katihākārehi abhiniveso hoti? “Antavā loko”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā... “anantavā loko”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā... “tam jīvam tam sarīra”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā... “aññam jīvam aññam sarīra”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā... “hoti tathāgato param marañā”ti...pe... na hoti tathāgato param marañā”ti... “hoti ca na ca hoti tathāgato param marañā”ti... “neva hoti na na hoti tathāgato param marañā”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā katihākārehi abhiniveso hoti?

“Sassato loko”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā pañcahākārehi abhiniveso hoti...pe... “neva hoti na na hoti tathāgato param marañā”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā pañcahākārehi abhiniveso hoti.

[Ka] “sassato loko”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā katamehi pañcahākārehi abhiniveso hoti? Rūpam loko ceva sassataṁ cāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam paṭhamā “sassato loko”ti – antaggāhikā diṭṭhi. Antaggāhikā diṭṭhi micchādiṭṭhi ...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo.

Vedanā loko ceva sassatā cāti...pe... saññā loko ceva sassatā cāti...pe... saṅkhārā loko ceva sassatā cāti...pe... viññāṇam loko ceva sassatañcāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam pañcamī sassato lokoti – antaggāhikā diṭṭhi. Antaggāhikā diṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. “Sassato loko”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā imehi pañcahākārehi abhiniveso hoti.

[Kha] “assassato loko”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā katamehi pañcahākārehi abhiniveso hoti? Rūpam loko ceva assassatañcāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi...pe... ayam pañhamā “assassato loko”ti – antaggāhikā diṭṭhi. Antaggāhikā diṭṭhi micchādiṭṭhi diṭṭhivipatti...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo.

Vedanā loko ceva assassatā cāti...pe... saññā loko ceva assassatā cāti...pe... saṅkhārā loko ceva assassatā cāti...pe... viññāṇam loko ceva assassatañcāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi. Antaggāhikā diṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. “Assassato loko”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā imehi pañcahākārehi abhiniveso hoti.

[Ga] “antavā loko”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā katamehi pañcahākārehi abhiniveso hoti? Idhekacco parittam okāsam nīlakato pharati. Tassa evam hoti – “antavā ayam loko parivatumo”ti. Antasaññī hoti. Yam pharati, tam vatthu ceva loko ca. Yena pharati, so attā ceva loko cāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam pañhamā “antavā loko”ti antaggāhikā diṭṭhi. Antaggāhikā diṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo.

Idhekacco parittam okāsam pītakato pharati... lohitakato pharati... odātakato pharati... obhāsakato pharati. Tassa evam hoti – “antavā ayam loko parivatumo”ti. Antasaññī hoti. Yam pharati tam vatthu ceva loko ca. Yena pharati so attā ceva loko cāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi...pe... antavā lokoti – antaggāhikāya diṭṭhiyā imehi pañcahākārehi abhiniveso hoti.

[Gha] “anantavā loko”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā katamehi pañcahākārehi abhiniveso hoti? Idhekacco vipulam okāsam nīlakato pharati. Tassa evam hoti – “anantavā ayam loko apariyanto”ti. Anantasaññī hoti. Yam pharati tam vatthu ceva loko ca; yena pharati so attā ceva loko cāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam pañhamā “anantavā loko”ti – antaggāhikā diṭṭhi. Antaggāhikā diṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo.

Idhekacco vipulam okāsam pītakato pharati... lohitakato pharati... odātakato pharati... obhāsakato pharati. Tassa evam hoti – “anantavā ayam loko apariyanto”ti. Anantasaññī hoti. Yam pharati tam vatthu ceva loko ca; yena pharati so attā ceva loko cāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi...pe... anantavā lokoti – antaggāhikāya diṭṭhiyā imehi pañcahākārehi abhiniveso hoti.

[Na] “tam jīvam tam sarīra”nti – antaggāhikāya diṭṭhiyā katamehi pañcahākārehi abhiniveso hoti? Rūpam jīvañceva sarīrañca; yam jīvam tam sarīram, yam sarīram tam jīvanti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam pañhamā “tam jīvam tam sarīra”nti – antaggāhikā diṭṭhi. Antaggāhikā diṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo.

Vedanā jīvā ceva sarīram ca... saññā jīvā ceva sarīram ca... saṅkhārā jīvā ceva sarīram ca... viññāṇam jīvañceva sarīrañca; yam jīvam tam sarīram, yam sarīram tam jīvanti – abhinivesaparāmāso

diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi...pe... “tam jīvam tam sarīra”nti – antaggāhikāya diṭṭhiyā imehi pañcahākārehi abhiniveso hoti.

[Ca] “aññam jīvam aññam sarīra”nti – antaggāhikāya diṭṭhiyā katamehi pañcahākārehi abhiniveso hoti? Rūpam sarīram, na jīvam; jīvam na sarīram. Aññam jīvam aññam sarīranti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam paṭhamā “aññam jīvam aññam sarīra”nti – antaggāhikā diṭṭhi. Antaggāhikā diṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo.

Vedanā sarīram, na jīvam... saññā sarīram, na jīvam... saṅkhārā sarīram, na jīvam... viññāṇam sarīram, na jīvam; jīvam na sarīram. Aññam jīvam, aññam sarīranti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi...pe... aññam jīvam, aññam sarīranti – antaggāhikāya diṭṭhiyā imehi pañcahākārehi abhiniveso hoti.

[Cha] “hoti tathāgato param marañā”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā katamehi pañcahākārehi abhiniveso hoti? Rūpam idheva marañadhammaṁ. Tathāgato kāyassa bhedā hotipi tiṭṭhatipi uppajjatipi nibbattatipī – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam paṭhamā “hoti tathāgato param marañā”ti – antaggāhikā diṭṭhi. Antaggāhikā diṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo.

Vedanā idheva marañadhammaṁ...pe... saññā idheva marañadhammaṁ... saṅkhārā idheva marañadhammaṁ... viññāṇam idheva marañadhammaṁ. Tathāgato kāyassa bhedā hotipi tiṭṭhatipi uppajjatipi nibbattatipī – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi...pe... “hoti tathāgato param marañā”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā imehi pañcahākārehi abhiniveso hoti.

[Ja] “na hoti tathāgato param marañā”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā katamehi pañcahākārehi abhiniveso hoti? Rūpam idheva marañadhammaṁ. Tathāgatopi kāyassa bhedā ucchijjati vinassati; na hoti tathāgato param marañāti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam paṭhamā “na hoti tathāgato param marañā”ti – antaggāhikā diṭṭhi. Antaggāhikā diṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo.

Vedanā idheva marañadhammaṁ...pe... saññā idheva marañadhammaṁ... saṅkhārā idheva marañadhammaṁ... viññāṇam idheva marañadhammaṁ. Tathāgatopi kāyassa bhedā ucchijjati vinassati. “Na hoti tathāgato param marañā”ti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi...pe... “na hoti tathāgato param marañā”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā imehi pañcahākārehi abhiniveso hoti.

[Jha] “hoti ca na ca hoti tathāgato param marañā”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā katamehi pañcahākārehi abhiniveso hoti? Rūpam idheva marañadhammaṁ. Tathāgato kāyassa bhedā hoti ca na ca hotīti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam paṭhamā “hoti ca na ca hoti tathāgato param marañā”ti – antaggāhikā diṭṭhi. Antaggāhikā diṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni na ca diṭṭhiyo.

Vedanā idheva marañadhammaṁ...pe... saññā idheva marañadhammaṁ... saṅkhārā idheva marañadhammaṁ... viññāṇam idheva marañadhammaṁ. Tathāgato kāyassa bhedā hoti ca na ca hotīti – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi...pe... “hoti ca na ca hoti tathāgato param marañā”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā imehi pañcahākārehi abhiniveso hoti.

[Ña] “neva hoti na na hoti tathāgato param maraṇā”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā katamehi pañcahākārehi abhiniveso hoti? Rūpaṁ idheva maraṇadhammaṁ. Tathāgato kāyassa bhedā param maraṇā neva hoti na na hotī – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi, aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam paṭhamā “neva hoti na na hoti tathāgato param maraṇā”ti – antaggāhikā diṭṭhi. Antaggāhikā diṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo.

Vedanā idheva maraṇadhammā...pe... saññā idheva maraṇadhammā... saṅkhārā idheva maraṇadhammā... viññānam idheva maraṇadhammā. Tathāgato kāyassa bhedā param maraṇā neva hoti na na hotī – abhinivesaparāmāso diṭṭhi. Tāya diṭṭhiyā so anto gahitoti – antaggāhikā diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam pañcamī “neva hoti na na hoti tathāgato param maraṇā”ti – antaggāhikā diṭṭhi. Antaggāhikā diṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. “Neva hoti na na hoti tathāgato param maraṇā”ti – antaggāhikāya diṭṭhiyā imehi pañcahākārehi abhiniveso hoti. Antaggāhikāya diṭṭhiyā imehi paññāsāya ākārehi abhiniveso hoti.

Antaggāhikādiṭṭhiniddeso sattamo.

8. Pubbantānudiṭṭhiniddeso

141. Pubbantānudiṭṭhiyā katamehi aṭṭhārasahi ākārehi abhiniveso hoti? Cattāro sassatavādā, cattāro ekaccasassatikā, cattāro antānantikā, cattāro amarāvikkhepikā, dve adhiccasamuppannikā – pubbantānudiṭṭhiyā imehi aṭṭhārasahi ākārehi abhiniveso hoti.

Pubbantānudiṭṭhiniddeso aṭṭhamo.

9. Aparantānudiṭṭhiniddeso

142. Aparantānudiṭṭhiyā katamehi catucattalīsāya ākārehi abhiniveso hoti? Soṭasa saññīvādā, aṭṭha asaññīvādā, aṭṭha nevasaññīnāsaññīvādā, satta ucchedavādā, pañca diṭṭhadhammanibbānavādā – aparantānudiṭṭhiyā imehi catucattalīsāya ākārehi abhiniveso hoti.

Aparantānudiṭṭhiniddeso navamo.

10-12. Saññojanikādidiṭṭhiniddeso

143. Saññojanikāya ditthiyā katamehi aṭṭhārasahi ākārehi abhiniveso hoti? Yā diṭṭhi diṭṭhigatam diṭṭhigahanam...pe... diṭṭhābhiniveso diṭṭhiparāmāso – saññojanikāya diṭṭhiyā imehi aṭṭhārasahi ākārehi abhiniveso hoti.

144. “Aha”nti – mānavinibandhāya diṭṭhiyā katamehi aṭṭhārasahi ākārehi abhiniveso hoti? Cakkhu ahanti – abhinivesaparāmāso. Ahanti – mānavinibandhā diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam paṭhamā “aha”nti – mānavinibandhā diṭṭhi. Mānavinibandhā diṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo.

Sotam ahanti...pe... ghānam ahanti...pe... jivhā ahanti...pe... kāyo ahanti...pe... mano ahanti... pe... rūpā ahanti...pe... dhammā ahanti... cakkhuvīññānam ahanti...pe... manovīññānam ahanti – abhinivesaparāmāso. Ahanti – mānavinibandhā diṭṭhi. Diṭṭhi na vatthu, vatthu na diṭṭhi. Aññā diṭṭhi, aññam vatthu. Yā ca diṭṭhi yañca vatthu – ayam aṭṭhārasamī “aha”nti – mānavinibandhā diṭṭhi. Mānavinibandhā diṭṭhi micchādiṭṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca diṭṭhiyo. “Aha”nti – mānavinibandhāya diṭṭhiyā imehi aṭṭhārasahi ākārehi abhiniveso hoti.

145. “Mama”nti – mānavinibandhāya dīṭhiyā katamehi aṭṭhārasahi ākārehi abhiniveso hoti? Cakkhu mamanti – abhinivesaparāmāso. Mamanti – mānavinibandhā dīṭhi. Dīṭhi na vatthu, vatthu na dīṭhi. Aññā dīṭhi, aññāmaṇi vatthu. Yā ca dīṭhi yañca vatthu – ayam paṭhamā “mama”nti – mānavinibandhā dīṭhi. Mānavinibandhā dīṭhi micchādīṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca dīṭhiyo.

Sotaṇi mamanti...pe... ghānaṇi mamanti...pe... jivhā mamanti...pe... kāyo mamanti...pe... mano mamanti...pe... rūpā mamanti...pe... dhammā mamanti...pe... cakkhuviññāṇam mamanti...pe... manoviññāṇam mamanti abhinivesaparāmāso. Mamanti mānavinibandhā dīṭhi. Dīṭhi na vatthu, vatthu na dīṭhi. Aññā dīṭhi, aññāmaṇi vatthu. Yā ca dīṭhi yañca vatthu – ayam aṭṭhārasamī “mama”nti – mānavinibandhā dīṭhi. Mānavinibandhā dīṭhi micchādīṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca dīṭhiyo. “Mama”nti – mānavinibandhāya dīṭhiyā imehi aṭṭhārasahi ākārehi abhiniveso hoti.

Saññojanikādidiṭṭhiniddeso dvādasamo.

13. Attavādapaṭisamyuttadiṭṭhiniddeso

146. Attavādapaṭisamyuttāya dīṭhiyā katamehi vīsatiyā ākārehi abhiniveso hoti? Idha assutavā puthujjano ariyānaṇi adassāvī ariyadhammassa akovido ariyadhamme avinīto sappurisāṇam adassāvī sappurisadhammassa akovido sappurisadhamme avinīto rūpaṇi attato samanupassati rūpavantam vā attānaṇi attani vā rūpaṇi rūpasmīm vā attānaṇi...pe... vedanaṇi... saññāṇi... sañkhāre... viññāṇam attato samanupassati viññāṇavantam vā attānaṇi vā viññāṇam viññāṇasmiṇ vā attānaṇi...pe....

Katham rūpaṇi attato samanupassati? Idhekacco pathavīkasiṇam...pe... odātakasiṇam attato samanupassati. “Yam odātakasiṇam, so ahaṇi; yo ahaṇi, tam odātakasiṇa”nti – odātakasiṇañca attañca advayaṇi samanupassati. Seyyathāpi telappadīpassa jhāyato “yā acci, so vaṇṇo; yo vaṇṇo, sā accī”ti – acciñca vaṇṇañca advayaṇi samanupassati. Evamevaṇi idhekacco odātakasiṇam attato samanupassati... pe... ayam paṭhamā rūpavatthukā attavādapaṭisamyuttā dīṭhi. Attavādapaṭisamyuttā dīṭhi micchādīṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca dīṭhiyo. Evam rūpaṇi attato samanupassati...pe... attavādapaṭisamyuttāya dīṭhiyā imehi vīsatiyā ākārehi abhiniveso hoti.

Attavādapaṭisamyuttadiṭṭhiniddeso terasamo.

14. Lokavādapaṭisamyuttadiṭṭhiniddeso

147. Lokavādapaṭisamyuttāya dīṭhiyā katamehi aṭṭhahi ākārehi abhiniveso hoti? Sassato attā ca loko cāti – abhinivesaparāmāso lokavādapaṭisamyuttā dīṭhi. Dīṭhi na vatthu, vatthu na dīṭhi. Aññā, dīṭhi, aññāmaṇi vatthu. Yā ca dīṭhi yañca vatthu – ayam paṭhamā lokavādapaṭisamyuttā dīṭhi. Lokavādapaṭisamyuttā dīṭhi micchādīṭhi...pe... imāni saññojanāni, na ca dīṭhiyo.

Asassato attā ca loko cāti...pe... sassato ca asassato ca attā ca loko cāti...pe... neva sassato nāsassato attā ca loko cāti... antavā attā ca loko cāti... anantavā attā ca loko cāti... antavā ca anantavā ca attā ca loko cāti... neva antavā na anantavā attā ca loko cāti abhinivesaparāmāso lokavādapaṭisamyuttā dīṭhi. Dīṭhi na vatthu, vatthu na dīṭhi. Aññā dīṭhi, aññāmaṇi vatthu. Yā ca dīṭhi yañca vatthu – ayam aṭṭhamī lokavādapaṭisamyuttā dīṭhi. Lokavādapaṭisamyuttā dīṭhi micchādīṭhi ... pe... imāni saññojanāni, na ca dīṭhiyo. Lokavādapaṭisamyuttāya dīṭhiyā imehi aṭṭhahi ākārehi abhiniveso hoti.

Lokavādapaṭisamyuttadiṭṭhiniddeso cuddasamo.

15-16. Bhava-vibhavadiṭṭhiniddeso

148. Olīyanābhiniveso bhavadiṭṭhi. Atidhāvanābhiniveso vibhavadiṭṭhi. Assādadiṭṭhiyā pañcatiṁsāya ākārehi abhiniveso kati bhavadiṭṭhiyo, kati vibhavadiṭṭhiyo? Attānudiṭṭhiyā vīsatiyā ākārehi abhiniveso kati bhavadiṭṭhiyo kati vibhavadiṭṭhiyo...pe... lokavādapaṭisamūttaya dīṭṭhiyā aṭṭhahi ākārehi abhiniveso kati bhavadiṭṭhiyo kati vibhavadiṭṭhiyo?

Assādadiṭṭhiyā pañcatiṁsāya ākārehi abhiniveso siyā bhavadiṭṭhiyo, siyā vibhavadiṭṭhiyo. Attānudiṭṭhiyā vīsatiyā ākārehi abhiniveso pannarasa bhavadiṭṭhiyo, pañca vibhavadiṭṭhiyo. Micchādiṭṭhiyā dasahi ākārehi abhiniveso sabbāva tā vibhavadiṭṭhiyo. Sakkāyadiṭṭhiyā vīsatiyā ākārehi abhiniveso pannarasa bhavadiṭṭhiyo, pañca vibhavadiṭṭhiyo. Sakkāyavatthukāya sassatadiṭṭhiyā pannarasahi ākārehi abhiniveso sabbāva tā bhavadiṭṭhiyo. Sakkāyavatthukāya ucchedadiṭṭhiyā pañcahākārehi abhiniveso sabbāva tā vibhavadiṭṭhiyo.

“Sassato loko”ti – antaggāhikāya dīṭṭhiyā pañcahākārehi abhiniveso sabbāva tā bhavadiṭṭhiyo. “Asassato loko”ti – antaggāhikāya dīṭṭhiyā pañcahākārehi abhiniveso sabbāva tā vibhavadiṭṭhiyo. “Antavā loko”ti – antaggāhikāya dīṭṭhiyā pañcahākārehi abhiniveso siyā bhavadiṭṭhiyo, siyā vibhavadiṭṭhiyo. “Anantavā loko”ti – antaggāhikāya dīṭṭhiyā pañcahākārehi abhiniveso siyā bhavadiṭṭhiyo, siyā vibhavadiṭṭhiyo. “Tam jīvam tam sarīra”nti – antaggāhikāya dīṭṭhiyā pañcahākārehi abhiniveso sabbāva tā vibhavadiṭṭhiyo. “Aññam jīvam aññam sarīra”nti – antaggāhikāya dīṭṭhiyā pañcahākārehi abhiniveso sabbāva tā bhavadiṭṭhiyo. “Hoti tathāgato param marañā”ti – antaggāhikāya dīṭṭhiyā pañcahākārehi abhiniveso sabbāva tā bhavadiṭṭhiyo. “Na hoti tathāgato param marañā”ti – antaggāhikāya dīṭṭhiyā pañcahākārehi abhiniveso sabbāva tā vibhavadiṭṭhiyo. “Hoti ca na ca hoti tathāgato param marañā”ti – antaggāhikāya dīṭṭhiyā pañcahākārehi abhiniveso siyā bhavadiṭṭhiyo, siyā vibhavadiṭṭhiyo “neva hoti na na hoti tathāgato param marañā”ti – antaggāhikāya dīṭṭhiyā pañcahākārehi abhiniveso siyā bhavadiṭṭhiyo, siyā vibhavadiṭṭhiyo.

Pubbantānudiṭṭhiyā aṭṭhārasahi ākārehi abhiniveso siyā bhavadiṭṭhiyo, siyā vibhavadiṭṭhiyo. Aparantānudiṭṭhiyā catucattārīsāya ākārehi abhiniveso siyā bhavadiṭṭhiyo, siyā vibhavadiṭṭhiyo. Saññojanikāya dīṭṭhiyā aṭṭhārasahi ākārehi abhiniveso siyā bhavadiṭṭhiyo, siyā vibhavadiṭṭhiyo. Ahanti – mānavinibandhāya dīṭṭhiyā aṭṭhārasahi ākārehi abhiniveso sabbāva tā vibhavadiṭṭhiyo. Mamanti – mānavinibandhāya dīṭṭhiyā aṭṭhārasahi ākārehi abhiniveso sabbāva tā bhavadiṭṭhiyo. Attavādapaṭisamūttaya dīṭṭhiyā vīsatiyā ākārehi abhiniveso pannarasa bhavadiṭṭhiyo, pañca vibhavadiṭṭhiyo. Lokavādapaṭisamūttaya dīṭṭhiyā aṭṭhahi ākārehi abhiniveso siyā bhavadiṭṭhiyo, siyā vibhavadiṭṭhiyo.

Sabbāva tā dīṭṭhiyo assādadiṭṭhiyo. Sabbāva tā dīṭṭhiyo attānudiṭṭhiyo. Sabbāva tā dīṭṭhiyo micchādiṭṭhiyo. Sabbāva tā dīṭṭhiyo sakkāyadiṭṭhiyo. Sabbāva tā dīṭṭhiyo antaggāhikā dīṭṭhiyo. Sabbāva tā dīṭṭhiyo saññojanikā dīṭṭhiyo. Sabbāva tā dīṭṭhiyo attavādapaṭisamūttā dīṭṭhiyo.

Bhavañca dīṭṭhim vibhavañca dīṭṭhim, etam dvayam takkikā nissitāse;
Tesam nirodhamhi na hatthi ñānam, yathāyam loko viparītasaññīti.

149. “Dvīhi, bhikkhave, dīṭṭhigatehi pariyuṭṭhitā devamanussā olīyanti [olīyanti (syā. ka.) itivu. 49 passitabbā] eke, atidhāvanti eke; cakkhumanto ca passanti. Kathañca, bhikkhave, olīyanti eke? Bhavāramā, bhikkhave, devamanussā bhavaratā bhavasammuditā. Tesam bhavanirodhāya dhamme desiyamāne cittam na pakkhandati na pasīdati na santiṭṭhati nādhimuccati. Evam kho, bhikkhave, olīyanti eke.

“Kathañca, bhikkhave, atidhāvanti eke? Bhaveneva kho paneke aṭṭiyamānā [aṭṭiyamānā (syā. ka.) itivu. 49 passitabbā] harāyamānā jigucchamānā vibhavam abhinandanti – “yato kira, bho, ayam attā kāyassa bhedā param marañā ucchijjati vinassati na hoti param marañā, etam santam etam paññitam etam yāthāvanti. Evam kho, bhikkhave, atidhāvanti eke.

“Kathañca, bhikkhave, cakkhumanto ca passanti? Idha, bhikkhave, bhikkhu bhūtam bhūtato passati. Bhūtam bhūtato disvā bhūtassa nibbidāya virāgāya nirodhāya paṭipanno hoti. Evañ kho, bhikkhave, cakkhumanto ca passanti.

“Yo [ayañ gāthā itiv. 49 dissati] bhūtam bhūtato disvā, bhūtassa ca atikkamam; Yathābhūtedhimuccati, bhavatañhā parikkhayā.

“Sa ve bhūtapariññāto, vītatañho bhavābhave; Bhūtassa vibhavā bhikkhu, nāgacchatī punabbhava”nti.

150. Tayo puggalā vipannadiṭṭhī, tayo puggalā sampannadiṭṭhī. Katame tayo puggalā vipannadiṭṭhī? Titthiyo ca, titthiyasāvako ca, yo ca micchādiṭṭhiko – ime tayo puggalā vipannadiṭṭhī.

Katame tayo puggalā sampannadiṭṭhī? Tathāgato ca, tathāgatasāvako ca, yo ca sammādiṭṭhiko – ime tayo puggalā sampannadiṭṭhī.

“Kodhano upanāhī ca, pāpamakkhī ca yo naro; Vipannadiṭṭhi māyāvī, tam jaññā vasalo iti” [ime (syā.) su. ni. 116 passitabbā].

Akkodhano anupanāhī, visuddho [amakkhī (syā.) aṭṭhakathā oloketabbā] suddhatam gato; Sampannadiṭṭhi medhāvī, tam jaññā ariyo itīti.

Tisso vipannadiṭṭhiyo, tisso sampannadiṭṭhiyo. Katamā tisso vipannadiṭṭhiyo? Etam mamāti – vipannadiṭṭhi. Esohamasmīti – vipannadiṭṭhi. Eso me attāti – vipannadiṭṭhi. Imā tisso vipannadiṭṭhiyo.

Katamā tisso sampannadiṭṭhiyo? Netam mamāti – sampannadiṭṭhi. Nesohamasmīti – sampannadiṭṭhi. Na meso attāti – sampannadiṭṭhi. Imā tisso sampannadiṭṭhiyo.

Etam mamāti – kā diṭṭhi, kati diṭṭhiyo, katamantānuggahitā tā diṭṭhiyo? **Esohamasmīti** – kā diṭṭhi, kati diṭṭhiyo, katamantānuggahitā tā diṭṭhiyo? **Eso me attāti** – kā diṭṭhi, kati diṭṭhiyo, katamantānuggahitā tā diṭṭhiyo?

Etam mamāti – pubbantānudiṭṭhi. Aṭṭhārasa diṭṭhiyo. Pubbantānuggahitā tā diṭṭhiyo. **Esohamasmīti** – aparantānudiṭṭhi. Catucattārīsam idha diṭṭhiyo. Aparantānuggahitā tā diṭṭhiyo. **Eso me attāti** – vīsativatthukā attānudiṭṭhi. Vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi. Sakkāyadiṭṭhippamukhāni [sakkāyadiṭṭhippamukhena (syā.)] dvāsañhi diṭṭhigatāni. Pubbantāparantānuggahitā tā diṭṭhiyo.

151. “Ye keci, bhikkhave, mayi niṭṭham gatā, sabbe te diṭṭhisampannā. Tesam diṭṭhisampannānam pañcannam idha niṭṭhā, pañcannam idha vihāya niṭṭhā. Katamesam pañcannam idha niṭṭhā? Sattakkhattuparamassa, kolamkolassa, ekabījissa, sakadāgāmissa, yo ca diṭṭheva dhamme arahā – imesam pañcannam idha niṭṭhā.

“Katamesam pañcannam idha vihāya niṭṭhā? Antarāparinibbāyissa, upahaccaparinibbāyissa, asaṅkhāraparinibbāyissa, sasaṅkhāraparinibbāyissa, uddhamṣotassa, akaniṭṭhagāmino – imesam pañcannam idha vihāya niṭṭhā.

“Ye keci, bhikkhave, mayi niṭṭham gatā, sabbe te diṭṭhisampannā. Tesam diṭṭhisampannānam imesam pañcannam idha niṭṭhā, imesam pañcannam idha vihāya niṭṭhā.

“Ye keci, bhikkhave, mayi aveccappasannā, sabbe te sotāpannā. Tesam sotāpannānam pañcannam

idha niṭṭhā, pañcannam idha vihāya niṭṭhā. Katamesam pañcannam idha niṭṭhā? Sattakkhattuparamassa, kolamkolassa, ekabījissa, sakadāgāmissa, yo ca diṭṭheva dhamme arahā – imesam pañcannam idha niṭṭhā.

“Katamesam pañcannam idha vihāya niṭṭhā? Antarāparinibbāyissa, upahaccaparinibbāyissa, asaṅkhāraparinibbāyissa, sasaṅkhāraparinibbāyissa, uddhamṣotassa, akaniṭṭhagāmino – imesam pañcannam idha vihāya niṭṭhā.

“Ye keci, bhikkhave, mayi aveccappasannā, sabbe te sotāpannā. Tesam sotāpannānam imesam pañcannam idha niṭṭhā. Imesam pañcannam idha vihāya niṭṭhāti”.

Bhavavibhavadiṭṭhiniddeso soḷasamo.

Diṭṭhikathā niṭṭhitā.

3. Ānāpānassatikathā

1. Gaṇanavāra

152. Soḷasavatthukam ānāpānassatisamādhim [ānāpānasatisamādhim (sī. aṭṭha.)] bhāvayato samādhikāni dve nānasatāni uppajjanti – aṭṭha paripanthe [paribandhe (ka.)] nānāni, aṭṭha ca upakāre nānāni, aṭṭhārasa upakkilese nānāni, terasa vodāne nānāni, bāttimṣa satokārissa [satokārīsu (syā.)] nānāni, catuvīsatī samādhivasena nānāni, dvesattati vipassanāvasena nānāni, aṭṭha nibbidānānāni, aṭṭha nibbidānulomañānāni, aṭṭha nibbidāpaṭīppassaddhiñānāni, ekavīsatī vimuttisukhe nānāni.

Katamāni aṭṭha paripanthe nānāni, aṭṭha ca upakāre nānāni? Kāmacchando samādhissa paripantho, nekkhammañ samādhissa upakāram. Byāpādo samādhissa paripantho, abyāpādo samādhissa upakāram. Thinamiddham samādhissa paripantho, ālokasaññā samādhissa upakāram. Uddhaccam samādhissa paripantho, avikkhepo samādhissa upakāram. Vicikicchā samādhissa paripantho, dhammavavatthānam samādhissa upakāram. Avijjā samādhissa paripantho, nānam samādhissa upakāram. Arati samādhissa paripantho, pāmojjam samādhissa upakāram. Sabbe pi akusalā dhammā samādhissa paripanthā, sabbe pi kusalā dhammā samādhissa upakārā. Imāni aṭṭha paripanthe nānāni, aṭṭha ca upakāre nānāni.

Gaṇanavāro paṭhamo.

2. Soḷasañāṇaniddeso

153. Imehi soḷasahi ākārehi uducittam cittam samuducitam cittam ekatte santīṭhati, nīvaraṇehi visujjhati. Katame te ekattā? Nekkhammañ ekattam, abyāpādo ekattam, ālokasaññā ekattam, avikkhepo ekattam, dhammavavatthānam ekattam, nānam ekattam, pāmojjam ekattam, sabbe pi kusalā dhammā ekattā.

Nīvaraṇāti, katame te nīvaraṇā? Kāmacchando nīvaraṇam, byāpādo nīvaraṇam, thinamiddham nīvaraṇam, uddhaccakukkuccam nīvaraṇam, vicikicchā nīvaraṇam, avijjā nīvaraṇam, arati nīvaraṇam, sabbe pi akusalā dhammā nīvaraṇā.

Nīvaraṇāti, kenaṭṭhena nīvaraṇā? Niyyānāvaraṇaṭṭhena nīvaraṇā. Katame te niyyānā? Nekkhammañ ariyānam niyyānam. Tena ca nekkhammena ariyā niyyanti. Kāmacchando niyyānāvaraṇam. Tena ca kāmacchandena nivutattā nekkhammañ ariyānam niyyānam nappajānātī – kāmacchando niyyānāvaraṇam. Abyāpādo ariyānam niyyānam. Tena ca abyāpādena ariyā niyyanti. Byāpādo niyyānāvaraṇam. Tena ca byāpādena nivutattā abyāpādam ariyānam niyyānam nappajānātī –

byāpādo niyyānāvaraṇam. Ālokasaññā ariyānam niyyānam. Tāya ca ālokasaññāya ariyā niyyanti. Thinamiddhaṇi niyyānāvaraṇam. Tena ca thinamiddhena nivutattā ālokasaññam ariyānam niyyānam nappajānātīti – thinamiddhaṇi niyyānāvaraṇam. Avikkhepo ariyānam niyyānam. Tena ca avikkhepena ariyā niyyanti. Uddhaccaṇi niyyānāvaraṇam. Tena ca uddhaccena nivutattā avikkhepaṇi ariyānam niyyānam nappajānātīti – uddhaccaṇi niyyānāvaraṇam. Dhammavavatthānam ariyānam niyyānam. Tena ca dhammavavatthānena ariyā niyyanti. Vicikicchā niyyānāvaraṇam. Tāya ca vicikicchāya nivutattā dhammavavatthānam ariyānam niyyānam nappajānātīti – vicikicchā niyyānāvaraṇam. Nāṇam ariyānam niyyānam. Tena ca nāṇena ariyā niyyanti. Avijjā niyyānāvaraṇam. Tāya ca avijjāya nivutattā nāṇam ariyānam niyyānam nappajānātīti – avijjā niyyānāvaraṇam. Pāmojjam ariyānam niyyānam. Tena ca pāmojjena ariyā niyyanti. Arati niyyānāvaraṇam. Tāya ca aratiyā nivutattā pāmojjam ariyānam niyyānam nappajānātīti – arati niyyānāvaraṇam. Sabbepi kusalā dhammā ariyānam niyyānam. Tehi ca kusalehi dhammehi ariyā niyyanti. Sabbepi akusalā dhammā niyyānāvaraṇā. Tehi ca akusalehi dhammehi nivutattā kusale dhamme ariyānam niyyānam nappajānātīti – sabbepi akusalā dhammā niyyānāvaraṇā. Imehi ca pana nīvaraṇehi visuddhacittassa soḷasavatthukam ānāpānassatisamādhiṃ bhāvayato khaṇikasamodhānā.

Soḷasaññānaniddeso dutiyo.

3. Upakkilesaññānaniddeso

Paṭhamacchakkam

154. Imehi ca pana nīvaraṇehi visuddhacittassa soḷasavatthukam ānāpānassatisamādhiṃ bhāvayato khaṇikasamodhānā katame aṭṭhārasa upakkilesā uppajjanti? Assāsādimajjhapariyosānam satiyā anugacchato ajjhattavikkhepagatam cittam samādhissa paripantho. Passāsādimajjhapariyosānam satiyā anugacchato bahiddhāvikkhepagatam cittam samādhissa paripantho. Assāsapatikañkhanā nikanti tañhācariyā samādhissa paripantho. Passāsapatiñkhanā nikanti tañhācariyā samādhissa paripantho. Assāsenābhītunnassa passāsapatiñlābhe mucchanā samādhissa paripantho. Passāsenābhītunnassa assāsapatiñlābhe mucchanā samādhissa paripantho.

Anugacchanā ca assāsam, passāsam anugacchanā;
Sati ajjhattavikkhepā, kañkhanā bahiddhāvikkhepatthanā [[vikkhepanthanā \(syā.\)](#)].

Assāsenābhītunnassa, passāsapatiñlābhe mucchanā;
Passāsenābhītunnassa, assāsapatiñlābhe mucchanā.

Cha ete upakkilesā, ānāpānassatisamādhissa;
Yehi vikkhippamānassa [[vikampamānassa \(syā.\)](#)], no ca cittam vimuccati;
Vimokkham appajānantā, te honti parapattiyyāti.

Dutiyaçchakkam

155. Nimittam āvajjato assāse cittam vikampati – samādhissa paripantho. Assāsam āvajjato nimitte cittam vikampati – samādhissa paripantho. Nimittam āvajjato passāse cittam vikampati – samādhissa paripantho. Passāsam āvajjato nimitte cittam vikampati – samādhissa paripantho. Assāsam āvajjato passāse cittam vikampati – samādhissa paripantho. Passāsam āvajjato assāse cittam vikampati – samādhissa paripantho.

Nimittam āvajjamānassa, assāse vikkhipate mano;
Assāsam āvajjamānassa, nimitte cittam vikampati.

Nimittam āvajjamānassa, passāse vikkhipate mano;
Passāsam āvajjamānassa, nimitte cittam vikampati.

Assāsam āvajjamānassa, passāse vikkhipate mano;
Passāsam āvajjamānassa, assāse cittam vikampati.

Cha ete upakkilesā, ānāpānassatisamādhissa;
Yehi vikkhippamānassa, no ca cittam vimuccati;
Vimokkham appajānantā, te honti parapattiyāti.

Tatiyacchakkam

156. Atītānudhāvanam cittam vikkhepānupatitam – samādhissa paripantho. Anāgatapaṭikaṅkhanam cittam vikampitam – samādhissa paripantho. Līnam cittam kosajjānupatitam – samādhissa paripantho. Atipaggahitaṁ cittam uddhaccānupatitam – samādhissa paripantho. Abhinatam cittam rāgānupatitam – samādhissa paripantho. Apanatam cittam byāpādānupatitam – samādhissa paripantho.

Atītānudhāvanam cittam, anāgatapaṭikaṅkhanam līnam;
Atipaggahitaṁ abhinatam, apanataṁ cittam na samādhiyati.

Cha ete upakkilesā, ānāpānassatisamādhissa;
Yehi upakkiliṭṭhasaṅkappo, adhicittam nappajānātīti.

157. Assāsādimajjhapariyosānam satiyā anugacchato ajjhattam vikkhepagatena cittena kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjītā ca phanditā ca. Passāsādimajjhapariyosānam satiyā anugacchato bahiddhāvikkhepagatena cittena kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjītā ca phanditā ca. Assāsapaṭikaṅkhanāya nikantiyā taṇhācariyāya kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjītā ca phanditā ca. Passāsapaṭikaṅkhanāya nikantiyā taṇhācariyāya kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjītā ca phanditā ca. Assāsenābhītunnassa passāsapaṭilābhe mucchitattā kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjītā ca phanditā ca. Passāsenābhītunnassa assāsapatiłabhe mucchitattā kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjītā ca phanditā ca. Nimittam āvajjato assāse cittam vikampitattā kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjītā ca phanditā ca. Assāsam āvajjato nimitte cittam vikampitattā kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjītā ca phanditā ca. Nimittam āvajjato passāse cittam vikampitattā kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjītā ca phanditā ca. Passāsam āvajjato nimitte cittam vikampitattā kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjītā ca phanditā ca. Assāsam āvajjato passāse cittam vikampitattā kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjītā ca phanditā ca. Passāsam āvajjato assāse cittam vikampitattā kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjītā ca phanditā ca. Atītānudhāvanena cittena vikkhepānupatitena kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjītā ca phanditā ca. Anāgatapaṭikaṅkhanena cittena vikampitena kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjītā ca phanditā ca. Līnena cittena kosajjānupatitena kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjītā ca phanditā ca. Atipaggahitena cittena uddhaccānupatitena kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjītā ca phanditā ca. Abhinatena cittena rāgānupatitena kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjītā ca phanditā ca. Apanatena cittena byāpādānupatitena kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjītā ca phanditā ca.

Ānāpānassati yassa, paripuṇṇā abhāvitā;
Kāyopi iñjito hoti, cittampi hoti iñjītam;
Kāyopi phandito hoti, cittampi hoti phanditam.

Ānāpānassati yassa, paripuṇṇā subhāvitā;
Kāyopi aniñjito hoti, cittampi hoti aniñjītam;
Kāyopi aphandito hoti, cittampi hoti aphanditanti.

Imehi ca pana nīvaraṇehi visuddhacittassa solasavatthukam ānāpānassatisamādhim bhāvayato khaṇikasamodhānā ime atṭhārasa upakkilesā uppajjanti.

Upakkilesañāṇaniddeso tatiyo.

4. Vodānañāṇaniddeso

158. Katamāni terasa vodāne nāṇāni? Atītānudhāvanam cittam vikkhepānupatitam; tam vivajjayitvā ekaṭṭhāne samādahati – evampi cittam na vikkhepam gacchati. Anāgatapaṭikaṅkhanam cittam vikampitam; tam vivajjayitvā tattheva adhimoceti – evampi cittam na vikkhepam gacchati. Līnam cittam kosajjānupatitam; tam paggaṇhitvā kosajjam pajahati – evampi cittam na vikkhepam gacchati. Atipaggahitam cittam uddhaccānupatitam; tam viniggagaṇhitvā uddhaccam pajahati – evampi cittam na vikkhepam gacchati. Abhinataṁ cittam rāgānupatitam; tam sampajāno hutvā rāgam pajahati – evampi cittam na vikkhepam gacchati. Apanataṁ cittam byāpādānupatitam; tam sampajāno hutvā byāpādaṁ pajahati – evampi cittam na vikkhepam gacchati. Imehi chahi thānehi parisuddham cittam pariyodātam ekattagatam hoti.

Katame te ekattā? Dānavosaggupaṭṭhānekattam, samathanimittupaṭṭhānekattam, vayalakkhaṇupaṭṭhānekattam, nirodhupaṭṭhānekattam. Dānavosaggupaṭṭhānekattam cāgādhimuttānam, samathanimittupaṭṭhānekattañca adhicittamanuyuttānam, vayalakkhaṇupaṭṭhānekattañca vipassakānam, nirodhupaṭṭhānekattañca ariyapuggalānam – imehi catūhi thānehi ekattagatam cittam paṭipadāvisuddhipakkhandañceva hoti, upekkhānubrūhitañca, nāṇena ca sampahāmsitam.

Paṭhamassa jhānassa ko ādi, kim majjhe, kim pariyośānam? Paṭhamassa jhānassa paṭipadāvisuddhi ādi, upekkhānubrūhanā majjhe, sampahāmsanā pariyośānam. Paṭhamassa jhānassa paṭipadāvisuddhi ādi. Ādissa kati lakkhaṇāni? Ādissa tīṇi lakkhaṇāni. Yo tassa paripantho tato cittam visujjhati, visuddhattā cittam majjhimaṁ samathanimittam paṭipajjati, paṭipannattā tattha cittam pakkhandati. Yañca paripanthato cittam visujjhati, yañca visuddhattā cittam majjhimaṁ samathanimittam paṭipajjati, yañca paṭipannattā tattha cittam pakkhandati. Paṭhamassa jhānassa paṭipadāvisuddhi ādi. Ādissa imāni tīṇi lakkhaṇāni. Tena vuccati – “paṭhamam jhānam ādikalyāṇañceva hoti lakkhaṇasampannañca”.

Paṭhamassa jhānassa upekkhānubrūhanā majjhe. Majjhassa kati lakkhaṇāni? Majjhassa tīṇi lakkhaṇāni. Visuddham cittam ajjhupekkhati, samathapaṭipannam ajjhupekkhati, ekattupaṭṭhānam ajjhupekkhati. Yañca visuddham cittam ajjhupekkhati, yañca samathapaṭipannam ajjhupekkhati, yañca ekattupaṭṭhānam ajjhupekkhati – paṭhamassa jhānassa upekkhānubrūhanā majjhe. Majjhassa imāni tīṇi lakkhaṇāni. Tena vuccati – “paṭhamam jhānam majjhēkalyāṇañceva hoti lakkhaṇasampannañca”.

Paṭhamassa jhānassa sampahāmsanā pariyośānam. Pariyośānassa kati lakkhaṇāni? Pariyośānassa cattāri lakkhaṇāni. Tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena sampahāmsanā, indriyānam ekarasaṭṭhena sampahāmsanā, tadupagavīriyavāhanaṭṭhena sampahāmsanā, āsevanaṭṭhena sampahāmsanā. Paṭhamassa jhānassa sampahāmsanā pariyośānam. Pariyośānassa imāni cattāri lakkhaṇāni. Tena vuccati – “paṭhamam jhānam pariyośānakalyāṇañceva hoti lakkhaṇasampannañca”. Evaṁ tivattagatam cittam tividhakalyāṇakam dasalakkhaṇasampannam vitakkasampannañceva hoti vicārasampannañca pītisampannañca sukhasampannañca cittassa adhiṭṭhānasampannañca saddhāsampannañca vīriyasampannañca satisampannañca samādhisampannañca paññāsampannañca.

Dutiyassa jhānassa ko ādi, kim majjhe, kim pariyośānam? Dutiyassa jhānassa paṭipadāvisuddhi ādi, upekkhānubrūhanā majjhe, sampahāmsanā pariyośānam... pe... evam tivattagatam cittam tividhakalyāṇakam dasalakkhaṇasampannam pītisampannañceva hoti sukhasampannañca cittassa adhiṭṭhānasampannañca saddhāsampannañca vīriyasampannañca satisampannañca samādhisampannañca paññāsampannañca.

Tatiyassa jhānassa ko ādi, kiṁ majjhe, kiṁ pariyośānam...pe... evam tivattagataṁ cittam tividhakalyāṇakam dasalakkhaṇasampannam sukhasampannañceva hoti cittassa adhiṭṭhānasampannañca saddhāsampannañca vīriyasampannañca satisampannañca samādhisampannañca paññāsampannañca.

Catutthassa jhānassa ko ādi, kiṁ majjhe, kiṁ pariyośānam...pe... evam tivattagataṁ cittam tividhakalyāṇakam dasalakkhaṇasampannam upekkhāsampannañceva hoti cittassa adhiṭṭhānasampannañca saddhāsampannañca vīriyasampannañca satisampannañca samādhisampannañca paññāsampannañca.

Ākāsañāñcāyatanaśamāpattiya...pe... viññānañcāyatanaśamāpattiya...
ākiñcaññāyatanaśamāpattiya... nevasaññānasaññāyatanaśamāpattiya ko ādi, kiṁ majjhe, kiṁ pariyośānam...pe... evam tivattagataṁ cittam tividhakalyāṇakam dasalakkhaṇasampannam upekkhāsampannañceva hoti cittassa adhiṭṭhānasampannam ca...pe... paññāsampannañca.

Aniccānupassanāya ko ādi, kiṁ majjhe, kiṁ pariyośānam...pe... evam tivattagataṁ cittam tividhakalyāṇakam dasalakkhaṇasampannam vitakkasampannañceva hoti vicārasampannañca pītisampannañca sukhasampannañca cittassa adhiṭṭhānasampannañca saddhāsampannañca vīriyasampannañca satisampannañca samādhisampannañca paññāsampannañca. Dukkhānupassanāya... pe... anattānupassanāya... nibbidānupassanāya... virāgānupassanāya... nirodhānupassanāya... paṭinissaggānupassanāya... khayānupassanāya... vayānupassanāya... vipariñāmānupassanāya... animittānupassanāya... appaṇihitānupassanāya... suññatānupassanāya... adhipaññādhammavipassanāya... yathābhūtaññādassanāya... ādīnavānupassanāya... paṭisaṅkhānupassanāya... vivaṭṭānupassanāya... paññāsampannañca.

Sotāpattimaggassa...pe... sakadāgāmimaggassa... anāgāmimaggassa... arahattamaggassa ko ādi, kiṁ majjhe, kiṁ pariyośānam? Arahattamaggassa paṭipadāvisuddhi ādi upekkhānubrūhanā majjhe, sampahaṁsanā pariyośānam. Arahattamaggassa paṭipadāvisuddhi ādi. Ādissa kati lakkhaṇāni? Ādissa tīni lakkhaṇāni. Yo tassa paripantho tato cittam visujjhati, visuddhattā cittam majjhimaṁ samathanimittaṁ paṭipajjati, paṭipannattā tattha cittam pakkhandati. Yañca paripanthato cittam visujjhati, yañca visuddhattā cittam majjhimaṁ samathanimittaṁ paṭipajjati, yañca paṭipannattā tattha cittam pakkhandati – arahattamaggassa paṭipadāvisuddhi ādi. Ādissa imāni tīni lakkhaṇāni. Tena vuccati – “arahattamaggo ādikalyāṇo ceva hoti lakkhaṇasampanno ca”.

Arahattamaggassa upekkhānubrūhanā majjhe. Majjhassa kati lakkhaṇāni? Majjhassa tīni lakkhaṇāni. Visuddham cittam ajjhapekkhati, samathapaṭipannam ajjhapekkhati, ekattupaṭṭhānam ajjhapekkhati. Yañca visuddham cittam ajjhapekkhati, yañca samathapaṭipannam ajjhapekkhati, yañca ekattupaṭṭhānam ajjhapekkhati. Tena vuccati – “arahattamaggo majjhekalyāṇo ceva hoti lakkhaṇasampanno ca”.

Arahattamaggassa sampahaṁsanā pariyośānam. Pariyośānassa kati lakkhaṇāni? Pariyośānassa cattāri lakkhaṇāni. Tattha jātānam dhammānam anativattanātthena sampahaṁsanā, īndriyānam ekarasaṭṭhenā sampahaṁsanā, tadupagavīriyavāhanātthena sampahaṁsanā, āsevanaṭṭhenā sampahaṁsanā. Arahattamaggassa sampahaṁsanā pariyośānam. Pariyośānassa imāni cattāri lakkhaṇāni. Tena vuccati – “arahattamaggo pariyośānakalyāṇo ceva hoti lakkhaṇasampanno ca”. Evam tivattagataṁ cittam tividhakalyāṇakam dasalakkhaṇasampannam vitakkasampannañceva hoti vicārasampannañca pītisampannañca sukhasampannañca cittassa adhiṭṭhānasampannañca saddhāsampannañca vīriyasampannañca satisampannañca samādhisampannañca paññāsampannañca.

- 159.** Nimittaṁ assāsapassāsā, anārammaṇamekacittassa;
Ajānato ca tayo dhamme, bhāvanā nupalabbhati.

Nimittam assāsapassāsā, anārammaṇamekacittassa;
Jānato ca tayo dhamme, bhāvanā upalabbhatī.

Katham ime tayo dhammā ekacittassa ārammaṇā na honti, na cime tayo dhammā aviditā honti, na ca cittam vikkhepam gacchati, padhānañca paññāyati, payogañca sādheti, visesamadhigacchati? Seyyathāpi rukkho same bhūmibhāge nikkhitto. Tamenam puriso kakacena chindeyya. Rukkhe phuṭṭhakakacadantānam vasena purisassa sati upaṭṭhitā hoti; na āgate vā gate vā kakacadante manasi karoti. Na āgatā vā gatā vā kakacadantā aviditā honti, padhānañca paññāyati, payogañca sādheti. Yathā rukkho same bhūmibhāge nikkhitto. Evam upanibandhanā nimittam. Yathā kakacadantā, evam assāsapassāsā. Yathā rukkhe phuṭṭhakakacadantānam vasena purisassa sati upaṭṭhitā hoti, na āgate vā gate vā kakacadante manasi karoti, na āgatā vā gatā vā kakacadantā aviditā honti, padhānañca paññāyati, payogañca sādheti. Evamevam bhikkhu nāsikagge vā mukhanimitte vā satim upaṭṭhapetvā nisinno hoti, na āgate vā gate vā assāsapassāse manasi karoti, na āgatā vā gatā vā assāsapassāsā aviditā honti, padhānañca paññāyati, payogañca sādheti. Visesamadhigacchati padhānañca.

Katamañ padhānam? Āraddhavīriyassa kāyopi cittampi kammaniyañ hoti – idam padhānam. Katamo payogo? Āraddhavīriyassa upakkilesā pahīyanti, vitakkā vūpasamanti – ayam payogo. Katamo viseso? Āraddhavīriyassa saññojanā pahīyanti, anusayā byantīhonti [anusayā byāsanti (syā.)]. Ayam viseso. Evam ime tayo dhammā ekacittassa ārammaṇā na honti, na cime tayo dhammā aviditā honti, na ca cittam vikkhepam gacchati, padhānañca paññāyati, payogañca sādheti, visesamadhigacchati.

160. Ānāpānassati yassa, paripuṇñā subhāvitā;
Anupubbam paricitā, yathā buddhena desitā;
So imam lokam pabhāseti, abbhā muttova candimāti.

Ānanti assāso, no passāso. **Apānanti** [apānanti (ka.)] passāso, no assāso. Assāsavasena upaṭṭhānam sati, passāsavasena upaṭṭhānam sati.

Yo assasati tassupaṭṭhāti, yo passasati tassupaṭṭhāti. **Paripuṇñāti** pariggahaṭṭhena paripuṇñā, parivāraṭṭhena paripuṇñā, paripūraṭṭhena paripuṇñā. **Subhāvitāti** catasso bhāvanā – tattha jātānam dhammānam anativattanāṭṭhena bhāvanā, indriyānam ekarasaṭṭhena bhāvanā, tadupagavīriyavāhanaṭṭhena bhāvanā, āsevanaṭṭhena bhāvanā. Tassime cattāro bhāvanaṭṭhā yānikatā honti vatthukatā anuṭṭhitā paricitā susamāraddhā.

Yānikatāti yattha yattha ākaṅkhati tattha tattha vasippatto hoti balappatto vesārajjappatto. Tassa me te dhammā āvajjanapaṭibaddhā [āvajjanapaṭibandhā (ka.) evamīdisesu padesu] honti ākaṅkhapatibaddhā manasikārapaṭibaddhā cittuppādapatiṭibaddhā. Tena vuccati – “yānikatā”ti. **Vatthukatāti** yasmim yasmim vatthusmim cittam svādhīṭhitam hoti, tasmin sati supaṭṭhitā hoti. Yasmim yasmim vā pana vatthusmim sati sūpaṭṭhitā [sūpaṭṭhitā (ka.)] hoti, tasmin sati supaṭṭhitā hoti. Tena vuccati – “vatthukata”ti. **Anuṭṭhitāti** vatthusmim yena yena cittam abhinīharati tena tena sati anuparivattati. Yena yena vā pana sati anuparivattati tena tena cittam abhinīharati. Tena vuccati – “anuṭṭhitā”ti. **Paricitāti** pariggahaṭṭhena paricitā, parivāraṭṭhena paricitā, paripūraṭṭhena paricitā. Satiyā pariggañhanto jināti pāpake akusale dhamme. Tena vuccati – “paricitā”ti. **Susamāraddhāti** cattāro susamāraddhā – tattha jātānam dhammānam anativattanāṭṭhena susamāraddhā, indriyānam ekarasaṭṭhena susamāraddhā, tadupagavīriyavāhanaṭṭhena susamāraddhā, tappaccanīkānam kilesānam susamūhatattā [susamūhatattā (ka.)] susamāraddhā.

161. Susamanti atthi samam, atthi susamam. Katamañ samam? Ye tattha jātā anavajjā kusalā bodhipakkhiyā – idam samam. Katamañ susamam? Yam tesam tesam dhammānam ārammaṇam nirodho nibbānam – idam susamam. Iti idañca samam idañca susamam nātām hoti diṭṭham viditam sacchikataṁ phassitam paññāya. Āraddham hoti vīriyam asallīnam, upaṭṭhitā sati asammūlā [apamuṭṭhā

(syā.)], passaddho kāyo asāraddho, samāhitam cittam ekaggam. Tena vuccati – “susamāraddhā”ti.

Anupubbam paricitāti dīgham assāsavasena purimā purimā paricitā, pacchimā pacchimā anuparicitā. Dīgham passāsavasena purimā purimā paricitā, pacchimā pacchimā anuparicitā. Rassam assāsavasena purimā purimā paricitā, pacchimā pacchimā anuparicitā. Rassam passāsavasena purimā purimā paricitā, pacchimā pacchimā anuparicitā...pe... pañinissaggānupassī assāsavasena purimā purimā paricitā, pacchimā pacchimā anuparicitā. Pañinissaggānupassī passāsavasena purimā purimā paricitā, pacchimā pacchimā anuparicitā. Sabbāpi solasavatthukā ānāpānassatiyo aññamaññam paricitā ceva honti anuparicitā ca. Tena vuccati – “anupubbaparicitā”ti.

Yathāti dasa yathatthā – attadamathattho yathattho, attasamathattho yathattho, attaparinibbāpanattho yathattho, abhiññattho yathattho, pariññattho yathattho, pahānattho yathattho, bhāvanattho yathattho, sacchikiriyattho yathattho, saccābhisaṁayattho yathattho, nirodhe patiṭṭhāpakaṁ yathattho.

Buddhoti yo so bhagavā sayambhū anācariyako pubbe ananussutesu dhammesu sāmam saccāni abhisambujjhi, tattha ca sabbaññutam pāpuṇi, balesu ca vasībhāvam.

162. Buddhoti kenaṭṭhena buddho? Bujjhita saccānīti – buddho. Bodhetā pajāyāti – buddho. Sabbaññutāya buddho. Sabbadassāvitāya buddho. Anaññaneyyatāya buddho. Visavitāya [vikitatāya (syā.)] buddho. Khīñāsavasaṅkhātena buddho. Nirupalepasāṅkhātena [nirupakkilesasaṅkhātena (syā.)] buddho. Ekantavītarāgoti – buddho. Ekantavītadosoti – buddho. Ekantavītamohoti – buddho. Ekantanikkilesoti – buddho. Ekāyanamaggam gatoti – buddho. Eko anuttaram sammāsambodhim abhisambuddhoti – buddho. Abuddhivihatattā buddhipaṭilābhā – buddho. Buddhoti netam nāmaṁ mātarā kataṁ, na pitarā kataṁ, na bhātarā kataṁ, na bhaginiyā kataṁ, na mittāmaccehi kataṁ, na nātisālohitēhi kataṁ, na samaṇabrahmaṇehi kataṁ, na devatāhi kataṁ. Vimokkhantikametam buddhānaṁ bhagavantānaṁ bodhiyā mūle saha sabbaññutaññassa paṭilābhā sacchikā paññatti yadidam – buddhoti. **Desitāti** attadamathattho yathā buddhena desito, attasamathattho yathā buddhena yathā buddhena desito, attaparinibbāpanattho yathā buddhena desito...pe... nirodhe patiṭṭhāpakaṁ yathā buddhena desito.

Soti gahaṭṭho vā hoti pabbajito vā. **Lokoti**. Khandhaloko dhātuloko āyatanaloko vipattibhavaloko vipattisambhavaloko sampattibhavaloko sampattisambhavaloko. Eko loko – sabbe sattā āhāraṭṭhitikā... pe... aṭṭhārasa lokā – aṭṭhārasa dhātuyo. **Pabhāsetīti** attadamathattham yathattham abhisambuddhattā. So imam lokam obhāseti bhāseti pabhāseti. Attasamathattham yathattham abhisambuddhattā. So imam lokam obhāseti bhāseti pabhāseti. Attaparinibbāpanattham yathattham abhisambuddhattā. So imam lokam obhāseti bhāseti pabhāseti...pe... nirodhe patiṭṭhāpakaṁ yathattham abhisambuddhattā. So imam lokam obhāseti bhāseti pabhāseti.

Abbhā muttova candimāti yathā abbhā, evam kilesā. Yathā cando, evam ariyaññam. Yathā candimā devaputto, evam bhikkhu. Yathā cando abbhā mutto mahikā mutto dhūmarajā mutto rāhugahañā [rāhupāñā (syā.)] vippamutto bhāsate ca tapate ca virocate [virocati (syā.)] ca, evamevam bhikkhu sabbakilesehi vippamutto bhāsate ca tapate ca virocate ca. Tena vuccati – abbhā muttova candimāti. Imāni terasa vodāne fiññāni.

Vodānaññaniddeso catuttho.

Bhāṇavāro.

5. Satokāriññaniddeso

163. Katamāni bāttim̄sa satokārissa ñāñāni? Idha bhikkhu araññagato vā rukkhamūlagato vā suññāragato vā nisidati pallañkam̄ ābhujitvā ujum̄ kāyam̄ pañidhāya parimukham̄ satim̄ upat̄hāpetvā. So satova assasati sato passasati. Dīgham̄ vā assasanto “dīgham̄ assasāmī”ti pajānāti. Dīgham̄ vā passasanto “dīgham̄ passasāmī”ti pajānāti. Rassam̄ vā assasanto “rassam̄ assasāmī”ti pajānāti. Rassam̄ vā passasanto “rassam̄ passasāmī”ti pajānāti. “Sabbakāyapañisamvedī assasissāmī”ti sikkhati. “Sabbakāyapañisamvedī passasissāmī”ti sikkhati. “Passambhayam kāyasañkhāram̄ assasissāmī”ti sikkhati. “Passambhayam kāyasañkhāram̄ passasissāmī”ti sikkhati. Pītipañisamvedī...pe... sukhapat̄isamvedī... cittasañkhārapañisamvedī ... passambhayam cittasañkhāram... cittapañisamvedī... abhippamodayam cittam... samādaham cittam... vimocayam cittam... aniccānupassī... virāgānupassī... nirodhānupassī... “pañinissaggānupassī assasissāmī”ti sikkhati. “Pañinissaggānupassī passasissāmī”ti sikkhati.

164. **Idhāti** imissā diññhiyā, imissā khantiyā, imissā ruciyā, imasmim̄ ādāye, imasmim̄ dhamme, imasmim̄ vinaye, imasmim̄ dhammadvinaye, imasmim̄ pāvacane, imasmim̄ brahmacariye, imasmim̄ satthusāsane. Tena vuccati – “idhā”ti. **Bhikkhūti** puthujjanakalyāñako vā hoti bhikkhu sekkho vā arahā vā akuppadhammo. **Araññanti** nikkhamitvā bahi indakhilā sabbametam̄ araññam̄. **Rukkhamūlanti** yattha bhikkhuno ãasanam̄ paññattam̄ hoti mañco vā pītham̄ vā bhisi vā tañikā vā cammakhañdo vā tinasantharo [tiñasan̄tharo (syā.)] vā paññasantharo vā palālasantharo [palāsan̄tharo (syā.)] vā, tattha bhikkhu cañkamati vā tiññati vā nisidati vā seyyam̄ vā kappeti. **Suññanti** kenaci anākiññam̄ hoti gahaññehi vā pabbajitehi vā. **Agāranti** [agāranti (syā.)] vihāro adđhayogo pāsādo hammiyam̄ guhā. **Nisidati pallañkam̄ ābhujitvāti** nisinno hoti pallañkam̄ ābhujitvā. **Ujum̄ kāyam̄ pañidhāyāti** ujuko hoti kāyo ṭhito [panidhito (syā.)] supañihito. **Parimukham̄ satim̄ upat̄hāpetvāti**. Parīti pariggahañtho. **Mukhanti** niyyānañtho. **Satīti** upat̄hānañtho. Tena vuccati – “parimukham̄ satim̄ upat̄hāpetvā”ti.

165. Satova assasati, sato passasatīti bāttim̄saya ākārehi sato kārī hoti. Dīgham̄ assāsavasena cittassa ekaggatañ avikkhepam̄ pajānato sati upat̄hitā hoti. Tāya satiyā tena ñāñena sato kārī hoti. Dīgham̄ passāsavasena cittassa ekaggatañ avikkhepam̄ pajānato sati upat̄hitā hoti. Tāya satiyā tena ñāñena sato kārī hoti. Rassam̄ assāsavasena cittassa ekaggatañ avikkhepam̄ pajānato sati upat̄hitā hoti. Tāya satiyā tena ñāñena sato kārī hoti. Rassam̄ passāsavasena cittassa ekaggatañ avikkhepam̄ pajānato sati upat̄hitā hoti. Tāya satiyā tena ñāñena sato kārī hoti... pe... pañinissaggānupassī assāsavasena pañinissaggānupassī passāsavasena cittassa ekaggatañ avikkhepam̄ pajānato sati upat̄hitā hoti. Tāya satiyā tena ñāñena sato kārī hoti.

Pañhamacatukkaniddeso

166. Katham̄ dīgham̄ assasanto “dīgham̄ assasāmī”ti pajānāti, dīgham̄ passasanto “dīgham̄ passasāmī”ti pajānāti? Dīgham̄ assāsam addhānasañkhāte assasati, dīgham̄ passāsam addhānasañkhāte passasati, dīgham̄ assāsapassāsam addhānasañkhāte assasati pi passasati pi. Dīgham̄ assāsapassāsam addhānasañkhāte assasati pi passasati pi chando uppajjati. Chandavasena tato sukhumataram̄ dīgham̄ assāsam addhānasañkhāte assasati, chandavasena tato sukhumataram̄ dīgham̄ assāsapassāsam addhānasañkhāte assasati pi passasati pi. Chandavasena tato sukhumataram̄ dīgham̄ assāsapassāsam addhānasañkhāte assasati pi passasati pi pāmojjam̄ uppajjati. Pāmojjavasena tato sukhumataram̄ dīgham̄ assāsam addhānasañkhāte assasati, pāmojjavasena tato sukhumataram̄ dīgham̄ assāsapassāsam addhānasañkhāte assasati pi passasati pi. Pāmojjavasena tato sukhumataram̄ dīgham̄ assāsapassāsam addhānasañkhāte assasati pi passasati pi vivattati, upekkhā sañthāti. Imehi navahākārehi dīgham̄ assāsapassāsa kāyo. Upat̄hānam̄ sati. Anupassanā ñāñam̄. Kāyo upat̄hānam̄, no sati; sati upat̄hānañceva sati ca. Tāya satiyā tena ñāñena tam̄ kāyam̄ anupassati. Tena vuccati – “kāye kāyanupassanāsatipat̄hānabhāvanā”ti.

167. Anupassatīti kathañ tam̄ kāyam̄ anupassati? Aniccato anupassati, no niccato. Dukkhato

anupassati, no sukhato. Anattato anupassati, no attato. Nibbindati, no nandati. Virajjati, no rajjati. Nirodheti, no samudeti. Paṭinissajjati, no ādiyati. Aniccato anupassanto niccasaññam pajahati. Dukkhato anupassanto sukhasaññam pajahati. Anattato anupassanto attasaññam pajahati. Nibbindanto nandim pajahati. Virajjanto rāgam pajahati. Nirodhento samudayañam pajahati. Paṭinissajjanto ādānam pajahati. Evam tam kāyam anupassati.

Bhāvanāti catasso bhāvanā – tattha jātānam dhammānam anativattanañthena bhāvanā, indriyānam ekarasañthena bhāvanā, tadupagavīriyavāhanañthena bhāvanā, āsevanañthena bhāvanā. Dīgham assāsapassāsavasena cittassa ekaggatañ avikkhepam pajānato vidiñā vedanā uppajjanti, vidiñā upaññhahanti, vidiñā abbhatham gacchanti. Vidiñā saññā uppajjanti, vidiñā upaññhahanti, vidiñā abbhatham gacchanti. Vidiñā vitakkā uppajjanti, vidiñā upaññhahanti, vidiñā abbhatham gacchanti.

Kathañ vidiñā vedanā uppajjanti, vidiñā upaññhahanti, vidiñā abbhatham gacchanti? Kathañ vedanāya uppādo vidito hoti? Avijjāsamudayā vedanāsamudayoti – paccayasamudayañthena vedanāya uppādo vidito hoti. Tañhāsamudayā vedanāsamudayoti... kammasamudayā vedanāsamudayoti... phassasamudayā vedanāsamudayoti paccayasamudayañthena vedanāya uppādo vidito hoti. Nibbattilakkhañam passatopi vedanāya uppādo vidito hoti. Evam vedanāya uppādo vidito hoti.

Kathañ vedanāya upaññhānam vidiñam hoti? Aniccato manasikaroto khayatupaññhānam vidiñam hoti. Dukkhato manasikaroto bhayatupaññhānam vidiñam hoti. Anattato manasikaroto suññatupaññhānam vidiñam hoti. Evam vedanāya upaññhānam vidiñam hoti.

Kathañ vedanāya atthañgamo vidito hoti? Avijjānirodhā vedanānirodhoti – paccayanirodhañthena vedanāya atthañgamo vidito hoti. Tañhānirodhā vedanānirodhoti ...pe... kammanirodhetā vedanānirodhoti...pe... phassanirodhetā vedanānirodhoti paccayanirodhañthena vedanāya atthañgamo vidito hoti. Vipariññamalakkhañam passatopi vedanāya atthañgamo vidito hoti. Evam vedanāya atthañgamo vidito hoti. Evam vidiñā vedanā uppajjanti, vidiñā upaññhahanti, vidiñā abbhatham gacchanti.

Kathañ vidiñā saññā uppajjanti, vidiñā upaññhahanti, vidiñā abbhatham gacchanti? Kathañ saññāya uppādo vidito hoti? Avijjāsamudayā saññāsamudayoti – paccayasamudayañthena saññāya uppādo vidito hoti. Tañhāsamudayā saññāsamudayoti...pe... kammasamudayā saññāsamudayoti...pe... phassasamudayā saññāsamudayoti – paccayasamudayañthena saññāya uppādo vidito hoti. Nibbattilakkhañam passatopi saññāya uppādo vidito hoti. Evam saññāya uppādo vidito hoti.

Kathañ saññāya upaññhānam vidiñam hoti? Aniccato manasikaroto khayatupaññhānam vidiñam hoti. Dukkhato manasikaroto bhayatupaññhānam vidiñam hoti. Anattato manasikaroto suññatupaññhānam vidiñam hoti. Evam saññāya upaññhānam vidiñam hoti.

Kathañ saññāya atthañgamo vidito hoti? Avijjānirodhā saññānirodhoti – paccayanirodhañthena saññāya atthañgamo vidito hoti. Tañhānirodhā saññānirodhoti...pe... kammanirodhetā saññānirodhoti...pe... phassanirodhetā saññānirodhoti – paccayanirodhañthena saññāya atthañgamo vidito hoti. Vipariññamalakkhañam passatopi saññāya atthañgamo vidito hoti. Evam saññāya atthañgamo vidito hoti. Evam vidiñā saññā uppajjanti, vidiñā upaññhahanti, vidiñā abbhatham gacchanti.

Kathañ vidiñā vitakkā uppajjanti, vidiñā upaññhahanti, vidiñā abbhatham gacchanti? Kathañ vitakkānam uppādo vidito hoti? Avijjāsamudayā vitakkasamudayoti – paccayasamudayañthena vitakkānam uppādo vidito hoti. Tañhāsamudayā vitakkasamudayoti...pe... kammasamudayā vitakkasamudayoti...pe... saññāsamudayā vitakkasamudayoti – paccayasamudayañthena vitakkānam uppādo vidito hoti. Nibbattilakkhañam passatopi vitakkānam uppādo vidito hoti. Evam vitakkānam uppādo vidito hoti.

Katham vitakkānam upaṭṭhānam veditam hoti? Aniccato manasikaroto khayatupaṭṭhānam veditam hoti. Dukkhato manasikaroto bhayatupaṭṭhānam veditam hoti. Anattato manasikaroto suññatupaṭṭhānam veditam hoti. Evam vitakkānam upaṭṭhānam veditam hoti.

Katham vitakkānam atthaṅgamo vidito hoti? Avijjānirodhā vitakkanirodhoti – paccayanirodhaṭṭhena vitakkānam atthaṅgamo vidito hoti. Taṇhānirodhā vitakkanirodhoti...pe... kammanirodhaṭṭhena vitakkanirodhoti...pe... saññānirodhā vitakkanirodhoti – paccayanirodhaṭṭhena vitakkānam atthaṅgamo vidito hoti. Vipariṇāmalakkhaṇam passatopi vitakkānam atthaṅgamo vidito hoti. Evam vitakkānam atthaṅgamo vidito hoti. Evam veditā vitakkā uppajjanti, veditā upaṭṭhahanti, veditā abhattham gacchanti.

168. Dīgham assāsapassāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepam pajānanto indriyāni samodhāneti, gocarañca pajānāti, samatthañca paṭivijjhati...pe... maggām samodhāneti, dhamme samodhāneti, gocarañca pajānāti, samatthañca paṭivijjhati.

Indriyāni samodhānetīti katham indriyāni samodhāneti? Adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam samodhāneti, paggaṭṭhena vīriyindriyam samodhāneti, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam samodhāneti, avikkhepaṭṭhena samādhindriyam samodhāneti, dassanaṭṭhena paññindriyam samodhāneti. Ayam puggalo imāni indriyāni imasmim ārammaṇe samodhāneti. Tena vuccati – “indriyāni samodhānetī”ti.

Gocarañca pajānātīti yam tassa ārammaṇam, tam tassa gocaram. Yam tassa gocaram, tam tassa ārammaṇam. **Pajānātīti** puggalo. Pajānanā paññā.

Samanti ārammaṇassa upaṭṭhānam samam, cittassa avikkhepo samam, cittassa adhiṭṭhānam samam, cittassa vodānam samam. **Atthoti** anavajjaṭṭho nikkilesaṭṭho vodānaṭṭho paramaṭṭho. **Paṭivijjhātīti** ārammaṇassa upaṭṭhānaṭṭham paṭivijjhati, cittassa avikkhepaṭṭham paṭivijjhati, cittassa adhiṭṭhānaṭṭham paṭivijjhati, cittassa vodānaṭṭham paṭivijjhati. Tena vuccati – “samatthañca paṭivijjhātī”ti.

Balāni samodhānetīti katham balāni samodhāneti? Assaddhiye akampiyatṭhena saddhābalam samodhāneti, kosajje akampiyatṭhena vīriyabalam samodhāneti, pamāde akampiyatṭhena satibalam samodhāneti, uddhacce akampiyatṭhena samādhibalam samodhāneti, avijjāya akampiyatṭhena paññābalam samodhāneti. Ayam puggalo imāni balāni imasmim ārammaṇe samodhāneti. Tena vuccati – balāni samodhānetīti. Gocarañca pajānātīti...pe... tena vuccati – “samatthañca paṭivijjhātī”ti.

Bojjhaṅge samodhānetīti katham bojjhaṅge samodhāneti? Upaṭṭhānaṭṭhena satisambojjhaṅgam samodhāneti, pavicayaṭṭhena dhammadvicayasambojjhaṅgam samodhāneti, paggaṭṭhena vīriyasambojjhaṅgam samodhāneti, pharaṇaṭṭhena pītisambojjhaṅgam samodhāneti, upasamaṭṭhena passaddhisambojjhaṅgam samodhāneti, avikkhepaṭṭhena samādhismambojjhaṅgam samodhāneti, paṭisaṅkhānaṭṭhena upekkhāsambojjhaṅgam samodhāneti. Ayam puggalo ime bojjhaṅge imasmim ārammaṇe samodhāneti. Tena vuccati – “bojjhaṅge samodhānetī”ti. Gocarañca pajānātīti...pe... tena vuccati – “samatthañca paṭivijjhātī”ti.

Maggām samodhānetīti katham maggām samodhāneti? Dassanaṭṭhena sammādiṭṭhim samodhāneti, abhiniropanaṭṭhena sammāsaṅkappam samodhāneti, pariggahaṭṭhena sammāvācam samodhāneti, samuṭṭhānaṭṭhena sammākammantam samodhāneti, vodānaṭṭhena sammāājīvam samodhāneti, paggaṭṭhena sammāvāyāmam samodhāneti, upaṭṭhānaṭṭhena sammāsatim samodhāneti, avikkhepaṭṭhena sammāsamādhiṁ samodhāneti. Ayam puggalo imam maggām imasmim ārammaṇe samodhāneti. Tena vuccati – “maggām samodhānetī”ti. Gocarañca pajānātīti...pe... tena vuccati – “samatthañca paṭivijjhātī”ti.

Dhamme samodhānetīti katham dhamme samodhāneti? Ādhipateyyaṭṭhena indriyāni samodhāneti,

akampiyatthena balani samodhāneti, niyyānaṭṭhena bojjhaṅge samodhāneti, hetuṭthena maggam samodhāneti, upaṭṭhānaṭṭhena satipaṭṭhānam samodhāneti, padahanaṭṭhena sammappadhānam samodhāneti, ijjhanaṭṭhena iddhipādaṁ samodhāneti tathaṭṭhena saccām samodhāneti, avikkhepaṭṭhena samatham samodhāneti, anupassanaṭṭhena vipassanam samodhāneti, ekarasaṭṭhena samathavipassanam samodhāneti, anativattanaṭṭhena yuganaddham samodhāneti, saṁvaraṭṭhena sīlavisuddhiṁ samodhāneti, avikkhepaṭṭhena cittavisuddhiṁ samodhāneti, dassanaṭṭhena diṭṭhivisuddhiṁ samodhāneti, vimuttaṭṭhena vimokkham samodhāneti, paṭivedhaṭṭhena vijjam samodhāneti, pariccāgaṭṭhena vimuttim samodhāneti, samucchedaṭṭhena khaye nāṇam samodhāneti, paṭippassaddhaṭṭhena anuppāde nāṇam samodhāneti, chandaṁ mūlaṭṭhena samodhāneti, manasikāraṁ samuṭṭhānaṭṭhena samodhāneti, phassam samodhānaṭṭhena samodhāneti, vedanam samosaraṇaṭṭhena samodhāneti, samādhim pamukhaṭṭhena samodhāneti, satiṁ ādhipateyyaṭṭhena samodhāneti, paññam tatuttaraṭṭhena samodhāneti, vimuttim sāraṭṭhena samodhāneti, amatogadham nibbānam pariyośānaṭṭhena samodhāneti. Ayam puggalo ime dhamme imasmim ārammaṇe samodhāneti. Tena vuccati – “dhamme samodhāneti”ti.

Gocarañca pajānātīti yam tassa ārammaṇam, tam tassa gocaram, Yam tassa gocaram, tam tassa ārammaṇam **pajānātīti** puggalo. Pajānanā paññā. **Samanti** ārammaṇassa upaṭṭhānam samam, cittassa avikkhepo samam, cittassa adhiṭṭhānam samam, cittassa vodānam samam. **Atthoti** anavajjaṭṭho nikilesaṭṭho vodānaṭṭho paramaṭṭho. **Paṭivijjhātīti** ārammaṇassa upaṭṭhānaṭṭham paṭivijjhati, cittassa avikkhepaṭṭham paṭivijjhati, cittassa adhiṭṭhānaṭṭham paṭivijjhati, cittassa vodānaṭṭham paṭivijjhati. Tena vuccati – “samatthañca paṭivijjhati”ti.

169. Katham rassam assasanto “rassam assasāmī”ti pajānāti, rassam passasanto “rassam passasāmī”ti pajānāti? Rassam assāsam ittarasaṅkhāte assasati, rassam passāsam ittarasaṅkhāte passasati, rassam assāsapassāsam ittarasaṅkhāte assasatipi passasatipi. Rassam assāsapassāsam ittarasaṅkhāte assasatopi passasatopi chando uppajjati. Chandavasena tato sukhumataram rassam assāsam ittarasaṅkhāte assasati. Chandavasena tato sukhumataram rassam assāsapassāsam ittarasaṅkhāte assasatipi passasatipi. Chandavasena tato sukhumataram rassam assāsapassāsam ittarasaṅkhāte assasatopi passasatopi pāmojjam uppajjati. Pāmojjavasena tato sukhumataram rassam assāsam ittarasaṅkhāte assasati, pāmojjavasena tato sukhumataram rassam passāsam ittarasaṅkhāte passasati, pāmojjavasena tato sukhumataram rassam assāsapassāsam ittarasaṅkhāte assasatipi passasatipi. Pāmojjavasena tato sukhumataram rassam assāsapassāsam ittarasaṅkhāte assasatopi passasatopi rassā assāsapassāsa cittaṁ vivattati, upekkhā sañṭhāti. Imehi navahākārehi rassā assāsapassāsa kāyo upaṭṭhānam sati anupassanā nāṇam. Kāyo upaṭṭhānam, no sati; sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena nāṇena tam kāyam anupassati. Tena vuccati – “kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānabhāvanā”ti.

Anupassatīti katham tam kāyam anupassati...pe... evam tam kāyam anupassati. **Bhāvanāti** catasso bhāvanā...pe... āsevanaṭṭhena bhāvanā. Rassam assāsapassāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepam pajānato viditā vedanā uppajjanti...pe... rassam assāsapassāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepam pajānanto indriyāni samodhāneti...pe... tena vuccati – “samatthañca paṭivijjhati”ti.

170. Katham “sabbakāyapaṭisamvedī assasissāmī”ti sikkhati, “sabbakāyapaṭisamvedī passasissāmī”ti sikkhati? **Kāyoti** dve kāyā – nāmakāyo ca rūpakāyo ca. Katamo nāmakāyo? Vedanā, saññā, cetanā, phasso, manasikāro, nāmañca nāmakāyo ca, ye ca vuccanti cittasaṅkhārā – ayam nāmakāyo. Katamo rūpakāyo? Cattāro ca mahābhūtā, catunnañca mahābhūtānam upādāyarūpam, assāso ca passāso ca, nimittañca upanibandhanā, ye ca vuccanti kāyasāṅkhārā – ayam rūpakāyo.

Katham te kāyā paṭividitā honti? Dīgham assāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepam pajānato sati upaṭṭhitā hoti. Tāya satiyā tena nāṇena te kāyā paṭividitā honti. Dīgham passāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepam pajānato sati upaṭṭhitā hoti. Tāya satiyā tena nāṇena te kāyā paṭividitā honti. Rassam assāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepam pajānato sati upaṭṭhitā hoti. Tāya satiyā tena

ñāṇena te kāyā paṭividitā honti. Rassam passāsavasena cittassa ekaggatam avikkhepam pajānato sati upaṭhitā hoti. Tāya satiyā tena ñāṇena te kāyā paṭividitā honti.

Āvajjato te kāyā paṭividitā honti, pajānato te kāyā paṭividitā honti, passato te kāyā paṭividitā honti, paccavekkhato te kāyā paṭividitā honti, cittam adhiṭṭhahato te kāyā paṭividitā honti, saddhāya adhimuccato te kāyā paṭividitā honti, vīriyam paggañhato te kāyā paṭividitā honti, satim upaṭṭhāpayato te kāyā paṭividitā honti, cittam samādahato te kāyā paṭividitā honti, paññāya pajānato te kāyā paṭividitā honti, abhiññeyyam abhijānato te kāyā paṭividitā honti, pariññeyyam parijānato te kāyā paṭividitā honti, pahātabbam pajahato te kāyā paṭividitā honti, bhāvetabbam bhāvayato te kāyā paṭividitā honti, sacchikātabbam sacchikaroto te kāyā paṭividitā honti. Evam te kāyā paṭividitā honti. Sabbakāyapaṭisamvedī assāsapassāsā kāyo upaṭṭhānam sati anupassanā ñāṇam. Kāyo upaṭṭhānam, no sati. Sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena ñāṇena tam kāyam anupassati. Tena vuccati – “kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānabhāvanā”ti.

Anupassatī katham tam kāyam anupassati...pe... evam tam kāyam anupassati. **Bhāvanāti** catasso bhāvanā...pe... āsevanañthena bhāvanā.

Sabbakāyapaṭisamvedī assāsapassāsānam [assāsapassāsā (syā.)] samvaraṭṭhena sīlavisuddhi, avikkhepaṭṭhena cittavisuddhi, dassanaṭṭhena diṭṭhivisuddhi. Yo tattha samvaraṭṭho, ayam adhisīlasikkhā. Yo tattha avikkhepaṭṭho, ayam adhicittasikkhā. Yo tattha dassanaṭṭho, ayam adhipaññāsikkhā. Imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkhati, jānanto sikkhati, passanto sikkhati, paccavekkhanto sikkhati, cittam adhiṭṭhahanto sikkhati, saddhāya adhimuccanto sikkhati, vīriyam paggañhanto sikkhati, satim upaṭṭhapento sikkhati, cittam samādahanto sikkhati, paññāya pajānanto sikkhati, abhiññeyyam abhijānanto sikkhati, pariññeyyam parijānanto sikkhati, pahātabbam pajahanto sikkhati, bhāvetabbam bhāvento sikkhati, sacchikātabbam sacchikaronto sikkhati.

Sabbakāyapaṭisamvedī assāsapassāsavasena cittassa ekaggatam avikkhepam pajānato viditā vedanā uppajjanti...pe... sabbakāyapaṭisamvedī assāsapassāsavasena cittassa ekaggatam avikkhepam pajānanto indriyāni samodhāneti...pe... tena vuccati – “samatthañca paṭivijjhati”ti.

171. Katham “passambhayam kāyasaṅkhāram assasissāmī”ti sikkhati, “passambhayam kāyasaṅkhāram passasissāmī”ti sikkhati? Katamo kāyasaṅkhāro? Dīgham assāsā kāyikā. Ete dhammā kāyapaṭibaddhā kāyasaṅkhārā. Te kāyasaṅkhāre passambhento nirodhento vūpasamento sikkhati. Dīgham passāsā kāyikā. Ete dhammā kāyapaṭibaddhā kāyasaṅkhārā. Te kāyasaṅkhāre passambhento nirodhento vūpasamento sikkhati. Rassam assāsā rassam passāsā. Sabbakāyapaṭisamvedī assāsā sabbakāyapaṭisamvedī passāsā kāyikā. Ete dhammā kāyapaṭibaddhā kāyasaṅkhārā. Te kāyasaṅkhāre passambhento nirodhento vūpasamento sikkhati.

Yathārūpehi kāyasaṅkhārehi yā kāyassa ānanā vinamanā sannamanā pañamanā iñjanā phandanā calanā pakampanā – passambhayam kāyasaṅkhāram assasissāmīti sikkhati, passambhayam kāyasaṅkhāram passasissāmīti sikkhati. Yathārūpehi kāyasaṅkhārehi yā kāyassa na ānanā na vinamanā na sannamanā na pañamanā aniñjanā aphandanā acalanā akampanā santam sukhumam passambhayam kāyasaṅkhāram assasissāmīti sikkhati, passambhayam kāyasaṅkhāram passasissāmīti sikkhati.

Iti kira “passambhayam kāyasaṅkhāram assasissāmī”ti sikkhati, “passambhayam kāyasaṅkhāram passasissāmī”ti sikkhati. Evam sante vātūpaladdhiyā ca pabhāvanā na hoti, assāsapassāsānañca pabhāvanā na hoti, ānāpānassatiyā ca pabhāvanā na hoti, ānāpānassatisamādhissa ca pabhāvanā na hoti; na ca nam tam samāpattim pañditā samāpajjantipi vuṭṭhahantipi.

Iti kira “passambhayam kāyasaṅkhāram assasissāmī”ti sikkhati, “passambhayam kāyasaṅkhāram

passasissāmī”ti sikkhati. Evam̄ sante vātūpaladdhiyā ca pabhāvanā hoti, assāsapassāsānañca pabhāvanā hoti, ānāpānassatiyā ca pabhāvanā hoti. Ānāpānassatisamādhissa ca pabhāvanā hoti; tañca nam̄ samāpattim̄ pañditā samāpajjantipi vuṭṭhahantipi. Yathā kathañ viya? Seyyathāpi kañse ākoñte pañhamam̄ olārikā saddā pavattanti. Olārikānam̄ saddānam̄ nimittam̄ suggahitattā sumanasikatattā sūpadhāritattā niruddhepi olārike sadde, atha pacchā sukhumakā saddā pavattanti. Sukhumakānam̄ saddānam̄ nimittam̄ suggahitattā sumanasikatattā sūpadhāritattā niruddhepi sukhumake sadde, atha pacchā sukhumasaddanītārammañatāpi cittam̄ pavattati. Evamevam̄ pañhamam̄ olārikā assāsapassāsā pavattanti; olārikānam̄ assāsapassāsānam̄ nimittam̄ suggahitattā sumanasikatattā sūpadhāritattā niruddhepi olārike assāsapassāse, atha pacchā sukhumakā assāsapassāsā pavattanti. Sukhumakānam̄ assāsapassāsānam̄ nimittam̄ suggahitattā sumanasikatattā sūpadhāritattā niruddhepi sukhumake assāsapassāse, atha pacchā sukhumakaassāsapassāsānam̄ nimittārammañatāpi cittam̄ na vikkhepam̄ gacchatī.

Evam̄ sante vātūpaladdhiyā ca pabhāvanā hoti, assāsapassāsānañca pabhāvanā hoti, ānāpānassatiyā ca pabhāvanā hoti, ānāpānassatisamādhissa ca pabhāvanā hoti; tañca nam̄ samāpattim̄ pañditā samāpajjantipi vuṭṭhahantipi. Passambhayam̄ kāyasañkhāram̄ assāsapassāsā kāyo upaṭṭhānam̄ sati anupassanā ñāñam̄. Kāyo upaṭṭhānam̄, no sati; sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena ñāñena tam̄ kāyam̄ anupassati. Tena vuccati – “kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānabhāvanā”ti.

Anupassatīti katham̄ tam̄ kāyam̄ anupassati...pe... evam̄ tam̄ kāyam̄ anupassati. **Bhāvanāti** catasso bhāvanā...pe... āsevanañthena bhāvanā. Passambhayam̄ kāyasañkhāram̄, assāsapassāsānam̄ samvarañthena sīlavisuddhi, avikkhepañthena cittavisuddhi, dassanañthena dīñhivisuddhi. Yo tattha samvarañtho, ayam̄ adhisīlasikkhā; yo tattha avikkhepañtho, ayam̄ adhicittasikkhā; yo tattha dassanañtho ayam̄ adhipaññāsikkhā. Imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkhati...pe... sacchikātabbañ sacchikaronto sikkhati, passambhayam̄ kāyasañkhāram̄ assāsapassāsavasena cittassa ekaggatañ avikkhepam̄ pajānato vidiñā vedanā uppajjanti...pe... passambhayam̄ kāyasañkhāram̄ assāsapassāsavasena cittassa ekaggatañ avikkhepam̄ pajānanto indriyāni samodhāneti...pe... tena vuccati – “samatthañca pañivijjhati”ti.

Añña anupassanāññāni, añña ca upaṭṭhānānussatiyo, cattāri suttantikavatthūni kāye kāyānupassanāya.

Bhāṇavāro.

Dutiyacatukkaniddeso

172. Katham̄ “pītipañsamvedī assasissāmī”ti sikkhati “pītipañsamvedī passasissāmī”ti sikkhati? Katamā pīti? Dīgham̄ assāsavasena cittassa ekaggatañ avikkhepam̄ pajānato uppajjati pīti pāmojjam̄. Yā pīti pāmojjam̄ āmodanā pamodanā hāso pahāso vitti odagyam̄ attamanatā. Cittassa dīgham̄ passāsavasena cittassa ekaggatañ avikkhepam̄ pajānato uppajjati pīti pāmojjam̄...pe... rassam̄ assāsavasena, rassam̄ passāsavasena, sabbakāyapañsamvedī assāsavasena, sabbakāyapañsamvedī passāsavasena, passambhayam̄ kāyasañkhāram̄ assāsavasena, passambhayam̄ kāyasañkhāram̄ passāsavasena cittassa ekaggatañ avikkhepam̄ pajānato uppajjati pīti pāmojjam̄. Yā pīti pāmojjam̄ āmodanā pamodanā hāso pahāso vitti odagyam̄ attamanatā cittassa – ayam̄ pīti.

Katham̄ sā pīti pañividitā hoti? Dīgham̄ assāsapassāsavasena cittassa ekaggatañ avikkhepam̄ pajānato sati upaṭṭhitā hoti. Tāya satiyā tena ñāñena sā pīti pañividitā hoti. Dīgham̄ passāsavasena cittassa ekaggatañ avikkhepam̄ pajānato sati upaṭṭhitā hoti. Tāya satiyā tena ñāñena sā pīti pañividitā hoti. Rassam̄ assāsavasena...pe... rassam̄ passāsavasena... sabbakāyapañsamvedī assāsavasena... sabbakāyapañsamvedī passāsavasena... passambhayam̄ kāyasañkhāram̄ assāsavasena... passambhayam̄ kāyasañkhāram̄ passāsavasena cittassa ekaggatañ avikkhepam̄ pajānato sati upaṭṭhitā hoti. Tāya satiyā tena ñāñena sā pīti pañividitā hoti. Āvajjato sā pīti pañividitā hoti, jānato...pe... passato...

paccavekkhato... cittam adhiṭṭhahato... saddhaya adhimuccato... vīriyam paggañhato... satim upaṭṭhāpayato... cittam samādahato... paññaya pajānato... abhiññeyyaṁ abhijānato... pariññeyyaṁ pariñānato... pahātabbam pajahato... bhāvetabbam bhāvayato... sacchikātabbam sacchikaroto sā pīti paṭividitā hoti. Evam sā pīti paṭividitā hoti.

Pītipaṭisamvedī assāsapassāsavasena vedanā upaṭṭhānam sati anupassanā nānam. Vedanā upaṭṭhānam, no sati; sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena nānena tam vedanām anupassati. Tena vuccati – “vedanāsu vedanānupassanāsatipatṭhānabhāvanā”ti.

Anupassatī katham tam vedanām anupassati? Aniccato anupassati...pe... evam tam vedanām anupassati. **Bhāvanāti** catasso bhāvanā...pe... āsevanaṭṭhena bhāvanā. Pītipaṭisamvedī assāsapassāsānam samvaraṭṭhena sīlavisuddhi...pe... pītipaṭisamvedī assāsapassāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepam pajānato...pe... pajānanto indriyāni samodhāneti. Tena vuccati – “samatthañca paṭivijjhati”ti.

173. Katham “sukhapaṭisamvedī assasissāmī”ti sikkhati, “sukhapaṭisamvedī passasissāmī”ti sikkhati? **Sukhanti** dve sukhāni – kāyikañca sukham, cetasikañca sukham. Katamañ kāyikam sukham? Yam kāyikam sātam kāyikam sukham, kāyasamphassajam sātam sukham vedayitam, kāyasamphassajā sātā sukhā vedanā – idam kāyikam sukham. Katamañ cetasikam sukham? Yam cetasikam sātam cetasikam sukham, cetosamphassajam sātam sukham vedayitam, cetosamphassajā sātā sukhā vedanā – idam cetasikam sukham.

Katham te sukhā paṭividitā honti? Dīgham assāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepam pajānato sati upaṭṭhitā hoti. Tāya satiyā tena nānena te sukhā paṭividitā honti. Dīgham passāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepam pajānato sati upaṭṭhitā hoti. Tāya satiyā tena nānena te sukhā paṭividitā honti... pe... sacchikātabbam sacchikaroto te sukhā paṭividitā honti. Evam te sukhā paṭividitā honti. Sukhapaṭisamvedī assāsapassāsavasena vedanā upaṭṭhānam sati anupassanā nānam. Vedanā upaṭṭhānam, no sati; sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena nānena tam vedanām anupassati. Tena vuccati – “vedanāsu vedanānupassanāsatipatṭhānabhāvanā”ti.

Anupassatī katham tam vedanām anupassati. Aniccato anupassati...pe... evam tam vedanām anupassati. **Bhāvanāti** catasso bhāvanā...pe... āsevanaṭṭhena bhāvanā. Sukhapaṭisamvedī assāsapassāsānam samvaraṭṭhena sīlavisuddhi...pe... sukhapaṭisamvedī assāsapassāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepam pajānato...pe... pajānanto indriyāni samodhāneti. Tena vuccati – “samatthañca paṭivijjhati”ti.

174. Katham “cittasaṅkhārapaṭisamvedī assasissāmī”ti sikkhati, “cittasaṅkhārapaṭisamvedī passasissāmī”ti sikkhati? Katamo cittasaṅkhāro? Dīgham assāsavasena saññā ca vedanā ca cetasikā – ete dhammā cittapaṭibaddhā cittasaṅkhārā. Dīgham passāsavasena saññā ca vedanā ca cetasikā – ete dhammā cittapaṭibaddhā cittasaṅkhārā...pe... sukhapaṭisamvedī assāsavasena... sukhapaṭisamvedī passāsavasena saññā ca vedanā ca cetasikā – ete dhammā cittapaṭibaddhā cittasaṅkhārā – ayam cittasaṅkhāro.

Katham te cittasaṅkhārā paṭividitā honti? Dīgham assāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepam pajānato sati upaṭṭhitā hoti. Tāya satiyā tena nānena te cittasaṅkhārā paṭividitā honti. Dīgham passāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepam pajānato sati upaṭṭhitā hoti. Tāya satiyā tena nānena te cittasaṅkhārā paṭividitā honti...pe... sacchikātabbam sacchikaroto te cittasaṅkhārā paṭividitā honti. Evam te cittasaṅkhārā paṭividitā honti. Cittasaṅkhārapaṭisamvedī assāsapassāsavasena vedanā upaṭṭhānam sati anupassanā nānam vedanā upaṭṭhānam, no sati; sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā te nānena tam vedanām anupassati. Tena vuccati – “vedanāsu vedanānupassanāsatipatṭhānabhāvanā”ti.

Anupassatīti katham tam vedanam anupassati? Aniccato anupassati...pe... evam tam vedanam anupassati. **Bhāvanāti** catasso bhāvanā...pe... āsevanaṭṭhena bhāvanā. Cittasaṅkhārapaṭisamvedī assāsapassāsānam samvaraṭṭhena sīlavisuddhi...pe... cittasaṅkhārapaṭisamvedī assāsapassāsāvasena cittassa ekaggataṁ avikkhepam pajānato...pe... pajānanto indriyāni samodhāneti. Tena vuccati – “samatthañca paṭivijjhati”ti.

175. Katham “passambhayam cittasaṅkhāram assasissāmī”ti sikkhati, “passambhayam cittasaṅkhāram passasissāmī”ti sikkhati? Katamo cittasaṅkhāro? Dīgham assāsavasena saññā ca vedanā ca cetasikā – ete dhammā cittapaṭibaddhā cittasaṅkhārā. Te cittasaṅkhāre passambhento nirodhento vūpasamento sikkhati. Dīgham passāsavasena saññā ca vedanā ca cetasikā – ete dhammā cittapaṭibaddhā cittasaṅkhārā. Te cittasaṅkhāre passambhento nirodhento vūpasamento sikkhati. Cittasaṅkhārapaṭisamvedī assāsavasena... cittasaṅkhārapaṭisamvedī passāsavasena saññā ca vedanā ca cetasikā – ete dhammā cittapaṭibaddhā cittasaṅkhārā. Te cittasaṅkhāre passambhento nirodhento vūpasamento sikkhati. Passambhayam cittasaṅkhāram assāsapassāsāvasena vedanā upaṭṭhānam sati anupassanā ñāṇam. Vedanā upaṭṭhānam, no sati; sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena ñāṇena tam vedanam anupassati. Tena vuccati – “vedanāsu vedanānupassanāsatipaṭṭhānabhāvanā”ti.

Anupassatīti katham tam vedanam anupassati...pe... evam tam vedanam anupassati. **Bhāvanāti** catasso bhāvanā...pe... āsevanaṭṭhena bhāvanā. Passambhayam cittasaṅkhāram assāsapassāsānam samvaraṭṭhena sīlavisuddhi...pe... passambhayam cittasaṅkhāram assāsapassāsāvasena cittassa ekaggataṁ avikkhepam pajānato...pe... pajānanto indriyāni samodhāneti. Tena vuccati – “samatthañca paṭivijjhati”ti.

Aṭṭha anupassanāñāṇāni aṭṭha ca upaṭṭhānānussatiyo cattāri suttantikavatthūni vedanāsu vedanānupassanāya.

Tatiyacatukkaniddeso

176. Katham “cittapaṭisamvedī assasissāmī”ti sikkhati, “cittapaṭisamvedī passasissāmī”ti sikkhati? Katam tam cittam? Dīgham assāsavasena viññānam cittam. Yam cittam mano mānasam hadayam pañḍaram mano manayatanam manindriyam viññānam viññāṇakkhandho tajjā manoviññāṇadhātu. Dīgham passāsavasena ...pe... passambhayam cittasaṅkhāram assāsavasena... passambhayam cittasaṅkhāram passāsavasena viññānam cittam. Yam cittam mano mānasam hadayam pañḍaram mano mānayatanam manindriyam viññānam viññāṇakkhandho tajjā manoviññāṇadhātu – idam cittam.

Katham tam cittam paṭividitam hoti? Dīgham assāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepam pajānato sati upaṭṭhitā hoti. Tāya satiyā tena ñāṇena tam cittam paṭividitam hoti. Dīgham passāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepam pajānato sati upaṭṭhitā hoti. Tāya satiyā tena ñāṇena tam cittam paṭividitam hoti...pe... sacchikātabbam sacchikaroto tam cittam paṭividitam hoti. Evam tam cittam paṭividitam hoti. Cittapaṭisamvedī assāsapassāsāvasena viññānam cittam upaṭṭhānam sati anupassanā ñāṇam. Cittam upaṭṭhānam, no sati; sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena ñāṇena tam cittam anupassati. Tena vuccati – “citte cittānupassanāsatipaṭṭhānabhāvanā”ti.

Anupassatīti katham tam cittam anupassati...pe... evam tam cittam anupassati. **Bhāvanāti** catasso bhāvanā...pe... āsevanaṭṭhena bhāvanā. Cittapaṭisamvedī assāsapassāsānam samvaraṭṭhena sīlavisuddhi...pe... cittapaṭisamvedī assāsapassāsāvasena cittassa ekaggataṁ avikkhepam pajānato...pe... pajānanto indriyāni samodhāneti. Tena vuccati – “samatthañca paṭivijjhati”ti.

177. Katham “abhippamodayam cittam assasissāmī”ti, “abhippamodayam cittam passasissāmī”ti sikkhati? Katamo cittassa abhippamodo? Dīgham assāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepam pajānato

uppajjati cittassa abhippamodo. Yā cittassa āmodanā pamodanā hāso pahāso vitti odagyam attamanatā. Cittassa dīgham assāsapassāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepaṁ pajānato uppajjati cittassa abhippamodo. Yā cittassa āmodanā pamodanā hāso pahāso vitti odagyam attamanatā cittassa...pe... cittapaṭisaṁvedī assāsavasena... cittapaṭisaṁvedī passāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepaṁ pajānato uppajjati cittassa abhippamodo. Yā cittassa āmodanā pamodanā hāso pahāso vitti odagyam attamanatā cittassa – ayam cittassa abhippamodo. Abhippamodayam cittam assāsapassāsavasena viññānam cittam upaṭṭhānam sati anupassanā nānam. Cittam upaṭṭhānam, no sati; sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena nānenā tam cittam anupassati. Tena vuccati – “citte cittānupassanāsatipaṭṭhānabhāvanā”ti.

Anupassatīti katham tam cittam anupassati...pe... evam tam cittam anupassatīti. **Bhāvanāti** catasso bhāvanā...pe... āsevanaṭṭhena bhāvanā. Abhippamodayam cittam assāsapassāsānam saṃvaraṭṭhena sīlavisuddhi...pe... abhippamodayam cittam assāsapassāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepaṁ pajānato...pe... pajānanto indriyāni samodhāneti. Tena vuccati – “samatthañca paṭivijjhati”ti.

178. Katham “samādahaṁ cittam assasissāmī”ti sikkhati, “samādahaṁ cittam passasissāmī”ti sikkhati? Katamo samādhi [katamañca samādhindiyam (syā.)]? Dīgham assāsavasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi, yā cittassa ṭhiti saṇṭhitī avaṭṭhitī [adhiṭṭiti (syā.)] avisāhāro avikkhepo avisāhaṭamānasatā [avisāhatamānasatā (syā. ka.)] samatho samādhindriyam samādhibalam sammāsamādhi. Dīgham passāsavasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi...pe... samādahaṁ cittam assāsavasena...pe... samādahaṁ cittam passāsavasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi. Yā cittassa ṭhiti saṇṭhitī avaṭṭhitī avisāhāro avikkhepo avisāhaṭamānasatā samatho samādhindriyam samādhibalam sammāsamādhi – ayam samādhi. Samādahaṁ cittam assāsapassāsavasena viññānam cittam upaṭṭhānam sati **anupassanā** nānam. Cittam upaṭṭhānam, no sati; sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena nānenā tam cittam anupassati. Tena vuccati – “citte cittānupassanāsatipaṭṭhānabhāvanā”ti.

Anupassatīti katham tam cittam anupassati...pe... evam tam cittam anupassati. **Bhāvanāti** catasso bhāvanā...pe... āsevanaṭṭhena bhāvanā. Samādahaṁ cittam assāsapassāsānam saṃvaraṭṭhena sīlavisuddhi...pe... samādahaṁ cittam assāsapassāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepaṁ pajānato...pe... pajānanto indriyāni samodhāneti. Tena vuccati – “samatthañca paṭivijjhati”ti.

179. Katham “vimocayam cittam assasissāmī”ti sikkhati, “vimocayam cittam passasissāmī”ti sikkhati? “Rāgato vimocayam cittam assasissāmī”ti sikkhati, “rāgato vimocayam cittam passasissāmī”ti sikkhati. “Dosato vimocayam cittam assasissāmī”ti sikkhati, “dosato vimocayam cittam passasissāmī”ti sikkhati. “Mohato vimocayam cittam assasissāmī”ti sikkhati...pe... mānato vimocayam cittam... diṭṭhiyā vimocayam cittam... vicikicchāya vimocayam cittam... thinato vimocayam cittam... uddhaccato vimocayam cittam... ahirikato vimocayam cittam... “anottappato vimocayam cittam assasissāmī”ti sikkhati, “anottappato vimocayam cittam passasissāmī”ti sikkhati. Vimocayam cittam assāsapassāsavasena viññānam cittam upaṭṭhānam sati...pe....

Anupassatīti katham tam cittam **anupassati**...pe... evam tam cittam **anupassati**. **Bhāvanāti** catasso bhāvanā...pe... āsevanaṭṭhena bhāvanā. Vimocayam cittam assāsapassāsānam saṃvaraṭṭhena sīlavisuddhi...pe... vimocayam cittam assāsapassāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepaṁ pajānato ...pe... pajānanto indriyāni samodhāneti. Tena vuccati – “samatthañca paṭivijjhati”ti.

Aṭṭha anupassanāñānāni aṭṭha ca upaṭṭhānānussatiyo cattāri suttantikavatthūni citte cittānupassanāya.

Catutthacatukkaniddeso

180. Katham “aniccānupassī assasissāmī”ti sikkhati, “aniccānupassī passasissāmī”ti sikkhati?

Aniccati kiṁ aniccam? Pañcakkhandhā aniccā. Kenaṭṭhena aniccā? Uppādavayaṭṭhena aniccā. Pañcannam khandhānam udayan passanto kati lakkhaṇāni passati, vayaṁ passanto kati lakkhaṇāni passati, udabayam passanto kati lakkhaṇāni passati? Pañcannam khandhānam udayan passanto pañcavīsatī lakkhaṇāni passati, vayaṁ passanto pañcavīsatī lakkhaṇāni passati. Pañcannam khandhānam udabayam passanto imāni paññāsa lakkhaṇāni passati.

“Rūpe aniccānupassī assasissāmī”ti sikkhati, “rūpe aniccānupassī passasissāmī”ti sikkhati. “Vedanāya...pe... saññāya... saṅkhāresu... viññāne... cakkhusmim...pe... jarāmarane aniccānupassī assasissāmī”ti sikkhati, “jarāmarane aniccānupassī passasissāmī”ti sikkhati. Aniccānupassī assāsapassāsavasena dhammā upaṭṭhānam sati anupassanā nānam. Dhammā upaṭṭhānam, no sati; sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena nānena te dhamme anupassati. Tena vuccati – “dhammesu dhammānupassanāsatipatṭhānabhāvanā”ti.

Anupassatī katham te dhamme anupassati...pe... evam te dhamme anupassati. **Bhāvanāti** catasso bhāvanā...pe... āsevanaṭṭhena bhāvanā. Aniccānupassī assāsapassāsānam samvaraṭṭhena sīlavisuddhi... pe... aniccānupassī assāsapassāsavasena cittassa ekaggatam avikkhepam pajānato...pe... pajānanto indriyāni samodhāneti. Tena vuccati – “samatthañca paṭivijjhati”ti.

Katham “virāgānupassī assasissāmī”ti sikkhati, “virāgānupassī passasissāmī”ti sikkhati? Rūpe adīnavam disvā rūpavirāge chandajāto hoti saddhādhimutto, cittañcassa svādhiṭṭhitam. “Rūpe virāgānupassī assasissāmī”ti sikkhati, “rūpe virāgānupassī passasissāmī”ti sikkhati. Vedanāya...pe... saññāya... saṅkhāresu... viññāne... cakkhusmim...pe... jarāmarane adīnavam disvā jarāmaranavirāge chandajāto hoti saddhādhimutto, cittañcassa svādhiṭṭhitam. “Jarāmarane virāgānupassī assasissāmī”ti sikkhati, “jarāmarane virāgānupassī passasissāmī”ti sikkhati. Virāgānupassī assāsapassāsavasena dhammā upaṭṭhānam sati anupassanā nānam. Dhammā upaṭṭhānam, no sati; sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena nānena te dhamme anupassati. Tena vuccati – “dhammesu dhammānupassanāsatipatṭhānabhāvanā”ti.

Anupassatī katham te dhamme anupassati...pe... evam te dhamme anupassati. **Bhāvanāti** catasso bhāvanā...pe... āsevanaṭṭhena bhāvanā. Virāgānupassī assāsapassāsānam samvaraṭṭhena sīlavisuddhi...pe... virāgānupassī assāsapassāsavasena cittassa ekaggatam avikkhepam pajānato...pe... pajānanto indriyāni samodhāneti. Tena vuccati – “samatthañca paṭivijjhati”ti.

Katham “nirodhānupassī assasissāmī”ti sikkhati, “nirodhānupassī passasissāmī”ti sikkhati? Rūpe adīnavam disvā rūpanirodhe chandajāto hoti saddhādhimutto, cittañcassa svādhiṭṭhitam. “Rūpe **nirodhānupassī** assasissāmī”ti sikkhati, “rūpe nirodhānupassī passasissāmī”ti sikkhati. Vedanāya...pe... saññāya... saṅkhāresu... viññāne... cakkhusmim...pe... jarāmarane adīnavam disvā jarāmaranairodhe chandajāto hoti saddhādhimutto, cittañcassa svādhiṭṭhitam. “Jarāmarane nirodhānupassī assasissāmī”ti sikkhati, “jarāmarane nirodhānupassī passasissāmī”ti sikkhati.

181. Katihākārehi avijjāya adīnavo hoti? Katihākārehi avijjā nirujjhati? Pañcahākārehi avijjāya adīnavo hoti. Aṭṭhahākārehi avijjā nirujjhati.

Katamehi pañcahākārehi avijjāya adīnavo hoti? Aniccaṭṭhena avijjāya adīnavo hoti, dukkhaṭṭhena avijjāya adīnavo hoti, anattaṭṭhena avijjāya adīnavo hoti, santapaṭṭhena avijjāya adīnavo hoti, vipariñāmaṭṭhena avijjāya adīnavo hoti – imehi pañcahākārehi avijjāya adīnavo hoti.

Katamehi aṭṭhahākārehi avijjā nirujjhati? Nidānanirodhena avijjā nirujjhati, samudayanirodhena avijjā nirujjhati, jātinirodhena avijjā nirujjhati, pabhavanirodhena [āhāranirodhena (syā.)] avijjā nirujjhati, hetunirodhena avijjā nirujjhati, paccayanirodhena avijjā nirujjhati, nānuppādena avijjā nirujjhati, nirodhupaṭṭhānena avijjā nirujjhati – imehi aṭṭhahākārehi avijjā nirujjhati. Imehi

pañcahākārehi avijjāya ādīnavam disvā – imehi aṭṭhahākārehi avijjānirodhe chandajāto hoti saddhādhimutto, cittañcassa svādhiṭhitam. “Avijjāya nirodhānupassī assasissāmī”ti sikkhati, “avijjāya nirodhānupassī passasissāmī”ti sikkhati.

Katihākārehi saṅkhāresu ādīnavo hoti, katihākārehi saṅkhārā nirujjhanti...pe... katihākārehi viññāne ādīnavo hoti, katihākārehi viññānam nirujjhati... katihākārehi nāmarūpe ādīnavo hoti, katihākārehi nāmarūpam nirujjhati... katihākārehi salāyatane ādīnavo hoti, katihākārehi salāyatanaṁ nirujjhati... katihākārehi phasse ādīnavo hoti, katihākārehi phasso nirujjhati... katihākārehi vedanāya ādīnavo hoti, katihākārehi vedanā nirujjhati... katihākārehi taṇhāya ādīnavo hoti, katihākārehi taṇhā nirujjhati... katihākārehi upādāne ādīnavo hoti, katihākārehi upādānam nirujjhati... katihākārehi bhave ādīnavo hoti, katihākārehi bhavo nirujjhati... katihākārehi jātiyā ādīnavo hoti, katihākārehi jāti nirujjhati... katihākārehi jarāmaraṇe ādīnavo hoti, katihākārehi jarāmaraṇam nirujjhati? Pañcahākārehi jarāmaraṇe ādīnavo hoti, aṭṭhahākārehi jarāmaraṇam nirujjhati.

Katamehi pañcahākārehi jarāmaraṇe ādīnavo hoti? Aniccaṭṭhena jarāmaraṇe ādīnavo hoti, dukkhaṭṭhena...pe... anattaṭṭhena...pe... santāpaṭṭhena...pe... vipariṇāmaṭṭhena jarāmaraṇe ādīnavo hoti – imehi pañcahākārehi jarāmaraṇe ādīnavo hoti.

Katamehi aṭṭhahākārehi jarāmaraṇam nirujjhati? Nidānanirodhena jarāmaraṇam nirujjhati, samudayanirodhena...pe... jātinirodhena...pe... pabhavanirodhena [bhavanirodhena (syā.)] ... hetunirodhena... paccayanirodhena... nānuppādena...pe... nirodhupaṭṭhānena jarāmaraṇam nirujjhati – imehi aṭṭhahākārehi jarāmaraṇam nirujjhati. Imehi pañcahākārehi jarāmaraṇe ādīnavam disvā imehi aṭṭhahākārehi jarāmaraṇanirodhhe chandajāto hoti saddhādhimutto, cittañcassa svādhiṭhitam. “Jarāmaraṇe nirodhānupassī assasissāmī”ti sikkhati, “jarāmaraṇe nirodhānupassī passasissāmī”ti sikkhati. Nirodhānupassī assāsapassāsavasena dhammā upaṭṭhānam sati anupassanā nānam. Dhammā upaṭṭhānam, no sati; sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena nāñena te dhamme anupassati. Tena vuccati – “dhammesu dhammānupassanāsatipaṭṭhānabhāvanā”ti.

Anupassatī katham te dhamme anupassati...pe... evam te dhamme anupassati. **Bhāvanāti** catasso bhāvanā...pe... āsevanaṭṭhena bhāvanā. Nirodhānupassī assāsapassāsānam samvaraṭṭhena sīlavisuddhi...pe... nirodhānupassī assāsapassāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepam pajānato... pe... pajānanto indriyāni samodhāneti. Tena vuccati – “samatthañca paṭivijjhati”ti.

182. Katham “paṭinissaggānupassī assasissāmī”ti sikkhati, “paṭinissaggānupassī passasissāmī”ti sikkhati? **Paṭinissaggātī** dve paṭinissaggā – pariccāgapaṭinissaggo ca pakkhandanapaṭinissaggo ca. Rūpam pariccajatī – pariccāgapaṭinissaggo. Rūpanirodhe nibbāne cittam pakkhandatī – pakkhandanapaṭinissaggo. “Rūpe paṭinissaggānupassī assasissāmī”ti sikkhati, “rūpe paṭinissaggānupassī passasissāmī”ti sikkhati. Vedanam...pe... saññam... saṅkhāre... viññānam... cakkhum...pe... jarāmaraṇam pariccajatī – pariccāgapaṭinissaggo. Jarāmaraṇanirodhe nibbāne cittam pakkhandatī – pakkhandanapaṭinissaggo. “Jarāmaraṇe paṭinissaggānupassī assasissāmī”ti sikkhati, “jarāmaraṇe paṭinissaggānupassī passasissāmī”ti sikkhati. Paṭinissaggānupassī assāsapassāsavasena dhammā upaṭṭhānam sati anupassanā nānam. Dhammā upaṭṭhānam, no sati; sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena nāñena te dhamme anupassati. Tena vuccati – “dhammesu dhammānupassanāsatipaṭṭhānabhāvanā”ti.

Anupassatī katham te dhamme anupassati? Aniccato anupassati, no niccato...pe... paṭinissajjati, no ādiyati. Aniccato anupassanto niccasāññam pajahati...pe... paṭinissajjanto ādānam pajahati. Evam te dhamme anupassati. **Bhāvanāti** catasso bhāvanā. Tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā...pe... āsevanaṭṭhena bhāvanā. Paṭinissaggānupassī assāsapassāsānam samvaraṭṭhena sīlavisuddhi, avikkhepaṭṭhena cittavisuddhi, dassanaṭṭhena diṭṭhivisuddhi. Yo tattha samvaraṭṭho, ayam adhisīlasikkhā; yo tattha avikkhepaṭṭho, ayam adhicittasikkhā; yo tattha dassanaṭṭho, ayam

adhipaññāsikkhā – imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkhati jānanto sikkhati...pe... sacchikātabbam̄ sacchikaronto sikkhati.

Paṭinissaggānupassī assāsapassāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepaṁ pajānato vidiṭā vedanā uppajjanti, vidiṭā upaṭṭhahanti, vidiṭā abbhatham̄ gacchantnti ...pe... paṭinissaggānupassī assāsapassāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepaṁ pajānanto indriyāni samodhāneti gocarañca pajānāti samatthañca paṭivijjhati; balāni samodhāneti... bojjhange samodhāneti... maggam̄ samodhāneti... dhamme samodhāneti gocarañca pajānāti samatthañca paṭivijjhati.

Indriyāni samodhānetīti kathaṁ indriyāni samodhāneti? Adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam̄ samodhāneti...pe... tena vučati – “samatthañca paṭivijjhati”ti.

Aṭṭha anupassane nāñāni aṭṭha ca upaṭṭhānānussatiyo cattāri suttantikavatthūni dhammesu dhammānupassanāya. Imāni bāttim̄sa satokārissa nāñāni.

Satokāriññānaniddeso pañcamo.

6. Nāñarāsichakkaniddeso

183. Katamāni catuvīsatī samādhivasena nāñāni? Dīgham̄ assāsavasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi, dīgham̄ passāsavasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi...pe... vimocayaṁ cittam̄ assāsavasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi, vimocayaṁ cittam̄ passāsavasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi. Imāni catuvīsatī samādhivasena nāñāni.

Katamāni dvesattati vipassanāvasena nāñāni? Dīgham̄ assāsam̄ aniccato anupassanaṭṭhena vipassanā, dukkhato anupassanaṭṭhena vipassanā, anattato anupassanaṭṭhena vipassanā, dīgham̄ passāsam̄ aniccato anupassanaṭṭhena vipassanā, dukkhato anupassanaṭṭhena vipassanā, anattato anupassanaṭṭhena vipassanā...pe... vimocayaṁ cittam̄ assāsam̄, vimocayaṁ cittam̄ passāsam̄ aniccato anupassanaṭṭhena vipassanā, dukkhato anupassanaṭṭhena vipassanā, anattato anupassanaṭṭhena vipassanā. Imāni dvesattati vipassanāvasena nāñāni.

Katamāni aṭṭha nibbidāññāni? Aniccānupassī assāsam̄ yathābhūtam̄ jānāti passatī – nibbidāññām̄, aniccānupassī passāsam̄ yathābhūtam̄ jānāti passatī – nibbidāññām̄...pe... paṭinissaggānupassī assāsam̄ yathābhūtam̄ jānāti passatī – nibbidāññām̄, paṭinissaggānupassī passāsam̄ yathābhūtam̄ jānāti passatī – nibbidāññām̄. Imāni aṭṭha nibbidāññāni.

Katamāni aṭṭha nibbidānulome nāñāni? Aniccānupassī assāsam̄ bhayatupaṭṭhāne paññā nibbidānulome nāñām̄, aniccānupassī passāsam̄ bhayatupaṭṭhāne paññā nibbidānulome nāñām̄...pe... paṭinissaggānupassī assāsam̄ bhayatupaṭṭhāne paññā nibbidānulome nāñām̄, paṭinissaggānupassī passāsam̄ bhayatupaṭṭhāne paññā nibbidānulome nāñām̄ – imāni aṭṭha nibbidānulome nāñāni.

Katamāni aṭṭha nibbidāpaṭippassaddhiññāni? Aniccānupassī assāsam̄ paṭisaṅkhā santiṭhanā paññā nibbidāpaṭippassaddhiññām̄, aniccānupassī passāsam̄ paṭisaṅkhā santiṭhanā paññā nibbidāpaṭippassaddhiññām̄...pe... paṭinissaggānupassī assāsam̄ paṭisaṅkhā santiṭhanā paññā nibbidāpaṭippassaddhiññām̄, paṭinissaggānupassī passāsam̄ paṭisaṅkhā santiṭhanā paññā nibbidāpaṭippassaddhiññām̄ – imāni aṭṭha nibbidāpaṭippassaddhiññāni.

Katamāni ekavīsatī vimuttisukhe nāñāni? Sotāpattimaggena sakkāyadiṭṭhiyā pahīnattā samucchinnattā uppajjati vimuttisukhe nāñām̄, vicikicchāya pahīnattā samucchinnattā uppajjati vimuttisukhe nāñām̄, sīlabbataparāmāsassa...pe... diṭṭhanusayassa, vicikicchānusayassa pahīnattā samucchinnattā uppajjati vimuttisukhe nāñām̄, sakadāgāmimaggena olārikassa,

kāmarāgasaññojanassa...pe... paṭighasaññojanassa, olārikassa kāmarāgānusayassa, paṭighānusayassa pahīnattā samucchinnattā uppajjati vimuttisukhe ñāṇam, anāgāmimaggena anusahagatassa kāmarāgasaññojanassa...pe... paṭighasaññojanassa, anusahagatassa kāmarāgānusayassa, paṭighānusayassa pahīnattā samucchinnattā uppajjati vimuttisukhe ñāṇam, arahattamaggena, rūparāgassa...pe... arūparāgassa, mānassa, uddhaccassa, avijjāya, mānānusayassa, bhavarāgānusayassa, avijjānusayassa pahīnattā samucchinnattā uppajjati vimuttisukhe ñāṇam. Imāni ekavīsati vimuttisukhe ñāṇāni. Solasavatthukam ānāpānassatisamādhīm bhāvayato samadhičāni imāni dve ñāṇasatāni uppajjanti.

Ñāṇarāsichakkāniddeso chaṭṭho.

Ānāpānassatikathā [ānāpānakathā (syā. ka.)] nitthitā.

4. Indriyakathā

1. Paṭhamasuttantāniddeso

184. Evaṁ me sutam – ekam samayam bhagavā sāvatthiyam viharati jetavane anāthapiṇḍikassa ārāme. Tatra kho bhagavā bhikkhū āmantesi – “bhikkhavo”ti. “Bhadante”ti [[“bhaddante”ti \(ka.\)](#)] te bhikkhū bhagavato paccassosum. Bhagavā etadavoca –

“Pañcimāni, bhikkhave, indriyāni. Katamāni pañca? Saddhindriyam, vīriyindriyam, satindriyam, samādhindriyam, paññindriyam – imāni kho, bhikkhave, pañcindriyāni” [[sam. ni. 5.471](#)].

185. Imāni pañcindriyāni katihākārehi visujjhanti? Imāni pañcindriyāni pannarasahi ākārehi visujjhanti. Assaddhe puggale parivajjayato, saddhe puggale sevato bhajato payirupāsato, pasādanīye suttante paccavekkhato – imehi tīhākārehi saddhindriyam visujjhati. Kusīte puggale parivajjayato, āraddhvāriye puggale sevato bhajato payirupāsato, sammappadhāne paccavekkhato – imehi tīhākārehi vīriyindriyam visujjhati. Muṭṭhassatī puggale parivajjayato, upaṭṭhitassatī puggale sevato bhajato payirupāsato, satipaṭṭhāne paccavekkhato – imehi tīhākārehi satindriyam visujjhati. Asamāhite puggale parivajjayato, samāhite puggale sevato bhajato payirupāsato, jhānavimokkhe paccavekkhato – imehi tīhākārehi samādhindriyam visujjhati. Dappaññe puggale parivajjayato, paññavante puggale sevato bhajato payirupāsato, gambhīrañāṇacariyam paccavekkhato – imehi tīhākārehi paññindriyam visujjhati. Iti ime pañca puggale parivajjayato, pañca puggale sevato bhajato payirupāsato, pañca suttantakkhandhe paccavekkhato – imehi pannarasahi ākārehi imāni pañcindriyāni visujjhanti.

Katihākārehi pañcindriyāni bhāviyanti, katihākārehi pañcannam indriyānam bhāvanā hoti? Dasahākārehi pañcindriyāni bhāviyanti, dasahākārehi pañcannam indriyānam bhāvanā hoti. Assaddhiyam pajahanto saddhindriyam bhāveti, saddhindriyam bhāvento assaddhiyam pajahati; kosajjam pajahanto vīriyindriyam bhāveti, vīriyindriyam bhāvento kosajjam pajahati; pamādam pajahanto satindriyam bhāveti, satindriyam bhāvento pamādam pajahati; uddhaccam pajahanto samādhindriyam bhāveti, samādhindriyam bhāvento uddhaccam pajahati; avijjam pajahanto paññindriyam bhāveti, paññindriyam bhāvento avijjam pajahati. Imehi dasahākārehi pañcindriyāni bhāviyanti, imehi dasahākārehi pañcannam indriyānam bhāvanā hoti.

Katihākārehi pañcindriyāni bhāvitāni honti subhāvitāni? Dasahākārehi pañcindriyāni bhāvitāni honti subhāvitāni. Assaddhiyassa pahīnattā suppahīnattā saddhindriyam bhāvitam hoti subhāvitam; saddhindriyassa bhāvitattā subhāvitattā assaddhiyam pahīnam hoti suppahīnam. Kosajjassa pahīnattā suppahīnattā vīriyindriyam bhāvitam hoti subhāvitam; vīriyindriyassa bhāvitattā subhāvitattā kosajjam pahīnam hoti suppahīnam. Pamādassa pahīnattā suppahīnattā satindriyam bhāvitam hoti subhāvitam; satindriyassa bhāvitattā subhāvitattā pamādo pahīno hoti suppahīno. Uddhaccassa pahīnattā suppahīnattā

samādhindriyam bhāvitam hoti subhāvitam; samādhindriyassa bhāvitattā subhāvitattā uddhaccam pahīnam hoti suppahīnam. Avijjāya pahīnattā paññindriyam bhāvitam hoti subhāvitam; paññindriyassa bhāvitattā subhāvitattā avijjā pahīnā hoti suppahīnā. Imehi dasahākārehi pañcindriyāni bhāvitāni honti subhāvitāni.

186. Katihākārehi pañcindriyāni bhāviyanti, katihākārehi pañcindriyāni bhāvitāni ceva honti subhāvitāni ca paṭippassaddhāni ca suppatipassaddhāni ca? Catūhākārehi pañcindriyāni bhāviyanti catūhākārehi pañcindriyāni bhāvitāni ceva honti subhāvitāni ca paṭippassaddhāni ca suppatipassaddhāni ca. Sotāpattimaggakkhaṇe pañcindriyāni bhāviyanti; sotāpattiphalakkhaṇe pañcindriyāni bhāvitāni ceva honti subhāvitāni ca paṭippassaddhāni ca suppatipassaddhāni ca. Sakadāgāmimaggakkhaṇe pañcindriyāni bhāviyanti; sakadāgāmiphalakkhaṇe pañcindriyāni bhāvitāni ceva honti subhāvitāni ca paṭippassaddhāni ca suppatipassaddhāni ca. Anāgāmimaggakkhaṇe pañcindriyāni bhāviyanti; anāgāmiphalakkhaṇe pañcindriyāni bhāvitāni ceva honti subhāvitāni ca paṭippassaddhāni ca suppatipassaddhāni ca. Arahattamaggakkhaṇe pañcindriyāni bhāviyanti; arahattaphalakkhaṇe pañcindriyāni bhāvitāni ceva honti subhāvitāni ca paṭippassaddhāni ca suppatipassaddhāni ca. Iti catasso maggavisuddhiyo, catasso phalavisuddhiyo, catasso samucchchedavisuddhiyo, catasso paṭipassaddhivisuddhiyo. Imehi catūhākārehi pañcindriyāni bhāviyanti; imehi catūhākārehi pañcindriyāni bhāvitāni ceva honti subhāvitāni ca paṭippassaddhāni ca suppatipassaddhāni ca.

Katinam puggalānam indriyahāvanā; kati puggalā bhāvitindriyā? Aṭṭhannam puggalānam indriyahāvanā; tayo puggalā bhāvitindriyā. Katamesam aṭṭhannam puggalānam indriyahāvanā? Sattannañca sekkhānam, puthujjanakalyānakassa ca – imesam aṭṭhannam puggalānam indriyahāvanā. Katame tayo puggalā bhāvitindriyā? Savanena buddho tathāgatassa sāvako khīñāsavo bhāvitindriyo, sayam bhūtaṭṭhenā paccekasambuddho bhāvitindriyo, appameyyaṭṭhenā tathāgato arahañ sammāsambuddho bhāvitindriyo – ime tayo puggalā bhāvitindriyā. Iti imesam aṭṭhannam puggalānam indriyahāvanā; ime tayo puggalā bhāvitindriyā.

Suttantaniddeso paṭhamo.

2. Dutiyasuttantaniddeso

187. Sāvatthinidānam. “Pañcimāni, bhikkhave, indriyāni. Katamāni pañca? Saddhindriyam, vīriyindriyam, satindriyam, samādhindriyam, paññindriyam. Ye hi keci, bhikkhave, samañā vā brāhmañā vā imesam pañcannam indriyānam samudayañca atthaṅgamañca assādañca ādīnavāñca nissaraṇañca yathābhūtam nappajānanti, na me te, bhikkhave, samañā vā brāhmañā vā samañesu [ceva (ka.) sam. ni. 5.476] vā samañasammata, brāhmañesu vā brāhmañasammata; na ca panete āyasmantā [āyasmanto sam. ni. 5.476] sāmaññatthañ vā brahmaññatthañ vā diṭṭheva dhamme sayam abhiññā sacchikatvā upasampajja viharanti. Ye ca kho keci [ye keci kho (syā.), ye hi keci kho (ka.) sam. ni. 5.476 passitabbā] bhikkhave samañā vā brāhmañā vā imesam pañcannam indriyānam samudayañca atthaṅgamañca assādañca nissaraṇañca yathābhūtam pajānanti, te kho me, bhikkhave, samañā vā brāhmañā vā samañesu vā samañasammata, brāhmañesu vā brāhmañasammata; te ca panāyasmantā sāmaññatthañca brahmaññatthañca diṭṭheva dhamme sayam abhiññā sacchikatvā upasampajja viharanti’’ti.

188. Katihākārehi pañcannam indriyānam samudayo hoti; katihākārehi pañcannam indriyānam samudayam pajānāti? Katihākārehi pañcannam indriyānam atthaṅgamo hoti; katihākārehi pañcannam indriyānam atthaṅgamam pajānāti? Katihākārehi pañcannam indriyānam assādo hoti, katihākārehi pañcannam indriyānam assādam pajānāti? Katihākārehi pañcannam indriyānam ādīnavo hoti; katihākārehi pañcannam indriyānam ādīnavam pajānāti? Katihākārehi pañcannam indriyānam nissaraṇam hoti; katihākārehi pañcannam indriyānam nissaraṇam pajānāti?

Cattārīsāya ākārehi pañcannam indriyānam samudayo hoti; cattārīsāya ākārehi pañcannam indriyānam samudayam pajānāti. Cattārīsāya ākārehi pañcannam indriyānam atthaṅgamo hoti; cattārīsāya ākārehi pañcannam indriyānam atthaṅgamam pajānāti. Pañcavīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam assādo hoti; pañcavīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam assādam pajānāti. Pañcavīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam ādīnavo hoti; pañcavīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam ādīnavam pajānāti. Asītisataṁ ākārehi [asītisatākārehi (syā.)] pañcannam indriyānam nissaraṇam hoti; asītisataṁ ākārehi pañcannam indriyānam nissaraṇam pajānāti.

Katamehi cattārīsāya ākārehi pañcannam indriyānam samudayo hoti; katamehi cattārīsāya ākārehi pañcannam indriyānam samudayam pajānāti? Adhimokkhathāya āvajjanāya samudayo saddhindriyassa samudayo hoti, adhimokkhavasena chandassa samudayo saddhindriyassa samudayo hoti, adhimokkhavasena manasikārassa samudayo saddhindriyassa samudayo hoti, saddhindriyassa vasena ekattupaṭṭhānam saddhindriyassa samudayo hoti; paggahatthāya āvajjanāya samudayo vīriyindriyassa samudayo hoti, paggahavasena manasikārassa samudayo vīriyindriyassa samudayo hoti, vīriyindriyassa vasena ekattupaṭṭhānam vīriyindriyassa samudayo hoti; upaṭṭhānatthāya āvajjanāya samudayo satindriyassa samudayo hoti, upaṭṭhānavasena manasikārassa samudayo satindriyassa samudayo hoti, satindriyassa vasena ekattupaṭṭhānam satindriyassa samudayo hoti; avikkhepatthāya āvajjanāya samudayo samādhindriyassa samudayo hoti, avikkhepavasena chandassa samudayo samādhindriyassa samudayo hoti, avikkhepavasena manasikārassa samudayo samādhindriyassa samudayo hoti, samādhindriyassa vasena ekattupaṭṭhānam samādhindriyassa samudayo hoti; dassanatthāya āvajjanāya samudayo paññindriyassa samudayo hoti, dassanavasena manasikārassa samudayo paññindriyassa samudayo hoti, paññindriyassa vasena ekattupaṭṭhānam paññindriyassa samudayo hoti. Adhimokkhathāya āvajjanāya samudayo saddhindriyassa samudayo hoti, paggahatthāya āvajjanāya samudayo vīriyindriyassa samudayo hoti, upaṭṭhānatthāya āvajjanāya samudayo satindriyassa samudayo hoti, avikkhepatthāya āvajjanāya samudayo samādhindriyassa samudayo hoti, dassanatthāya āvajjanāya samudayo paññindriyassa samudayo hoti. Adhimokkhavasena chandassa samudayo saddhindriyassa samudayo hoti, paggahavasena chandassa samudayo vīriyindriyassa samudayo hoti, upaṭṭhānavasena chandassa samudayo satindriyassa samudayo hoti, avikkhepavasena chandassa samudayo samādhindriyassa samudayo hoti, dassanavasena manasikārassa samudayo paññindriyassa samudayo hoti. Adhimokkhavasena manasikārassa samudayo saddhindriyassa samudayo hoti, paggahavasena manasikārassa samudayo vīriyindriyassa samudayo hoti, upaṭṭhānavasena manasikārassa samudayo satindriyassa samudayo hoti, avikkhepavasena manasikārassa samudayo samādhindriyassa samudayo hoti, dassanavasena manasikārassa samudayo paññindriyassa samudayo hoti. Saddhindriyassa vasena ekattupaṭṭhānam saddhindriyassa samudayo hoti vīriyindriyassa vasena ekattupaṭṭhānam vīriyindriyassa samudayo hoti, satindriyassa vasena ekattupaṭṭhānam satindriyassa samudayo hoti, samādhindriyassa vasena ekattupaṭṭhānam samādhindriyassa samudayo hoti, paññindriyassa vasena ekattupaṭṭhānam paññindriyassa samudayo hoti.

Imehi cattārīsāya ākārehi pañcannam indriyānam samudayo hoti, imehi cattārīsāya ākārehi pañcannam indriyānam samudayam pajānāti.

Katamehi cattārīsāya ākārehi pañcannam indriyānam atthaṅgamo hoti; katamehi cattārīsāya ākārehi pañcannam indriyānam atthaṅgamam pajānāti? Adhimokkhathāya āvajjanāya atthaṅgamo saddhindriyassa atthaṅgamo hoti, adhimokkhavasena chandassa atthaṅgamo saddhindriyassa atthaṅgamo hoti, adhimokkhavasena manasikārassa atthaṅgamo saddhindriyassa atthaṅgamo hoti, saddhindriyassa vasena ekattaanupaṭṭhānam [ekattaanupaṭṭhānam (syā.)] saddhindriyassa vasena atthaṅgamo hoti; paggahatthāya āvajjanāya atthaṅgamo vīriyindriyassa atthaṅgamo hoti, paggahavasena chandassa atthaṅgamo vīriyindriyassa atthaṅgamo hoti, paggahavasena manasikārassa atthaṅgamo vīriyindriyassa atthaṅgamo hoti, vīriyindriyassa vasena ekattaanupaṭṭhānam vīriyindriyassa atthaṅgamo

hoti; upaṭṭhānatthāya āvajjanāya atthaṅgamo satindriyassa atthaṅgamo hoti, upaṭṭhānavasena chandassa atthaṅgamo satindriyassa atthaṅgamo hoti, upaṭṭhānavasena manasikārassa atthaṅgamo satindriyassa atthaṅgamo hoti, satindriyassa vasena ekattaanupaṭṭhānam satindriyassa atthaṅgamo hoti; avikkhepatthāya āvajjanāya atthaṅgamo samādhindriyassa atthaṅgamo hoti, avikkhepavasena chandassa atthaṅgamo samādhindriyassa atthaṅgamo hoti, avikkhepavasena manasikārassa atthaṅgamo samādhindriyassa atthaṅgamo hoti; dassanatthāya āvajjanāya atthaṅgamo paññindriyassa atthaṅgamo hoti, dassanavasena chandassa atthaṅgamo paññindriyassa atthaṅgamo hoti, dassanavasena manasikārassa atthaṅgamo paññindriyassa atthaṅgamo hoti, paññindriyassa vasena ekattaanupaṭṭhānam paññindriyassa atthaṅgamo hoti.

Adhimokkhatthāya āvajjanāya atthaṅgamo saddhindriyassa atthaṅgamo hoti, paggahatthāya āvajjanāya atthaṅgamo vīriyindriyassa atthaṅgamo hoti, upaṭṭhānatthāya āvajjanāya atthaṅgamo satindriyassa atthaṅgamo hoti, avikkhepatthāya āvajjanāya atthaṅgamo samādhindriyassa atthaṅgamo hoti, dassanatthāya āvajjanāya atthaṅgamo paññindriyassa atthaṅgamo hoti. Adhimokkhavasena chandassa atthaṅgamo saddhindriyassa atthaṅgamo hoti, paggahavasena chandassa atthaṅgamo vīriyindriyassa atthaṅgamo hoti, upaṭṭhānavasena chandassa atthaṅgamo satindriyassa atthaṅgamo hoti, avikkhepavasena chandassa atthaṅgamo samādhindriyassa atthaṅgamo hoti, dassanavasena chandassa atthaṅgamo paññindriyassa atthaṅgamo hoti. Adhimokkhavasena manasikārassa atthaṅgamo saddhindriyassa atthaṅgamo hoti, paggahavasena manasikārassa atthaṅgamo vīriyindriyassa atthaṅgamo hoti, upaṭṭhānavasena manasikārassa atthaṅgamo satindriyassa atthaṅgamo hoti, avikkhepavasena manasikārassa atthaṅgamo samādhindriyassa atthaṅgamo hoti, dassanavasena manasikārassa atthaṅgamo paññindriyassa atthaṅgamo hoti. Saddhindriyassa vasena ekattaanupaṭṭhānam saddhindriyassa atthaṅgamo hoti, vīriyindriyassa vasena ekattaanupaṭṭhānam vīriyindriyassa atthaṅgamo hoti, satindriyassa vasena ekattaanupaṭṭhānam satindriyassa atthaṅgamo hoti, samādhindriyassa vasena ekattaanupaṭṭhānam samādhindriyassa atthaṅgamo hoti, paññindriyassa vasena ekattaanupaṭṭhānam paññindriyassa atthaṅgamo hoti.

Imehi cattārīsāya ākārehi pañcannam indriyānam atthaṅgamo hoti; imehi cattārīsāya ākārehi pañcannam indriyānam atthaṅgamam pajānāti.

Ka. assādaniddeso

189. Katamehi pañcavīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam assādo hoti; katamehi pañcavīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam assādam pajānāti? Assaddhiyassa anupaṭṭhānam saddhindriyassa assādo hoti, assaddhiyapariļāhassa anupaṭṭhānam saddhindriyassa assādo hoti, adhimokkhacariyāya vesārajjam saddhindriyassa assādo hoti, santo ca vihārādhigamo saddhindriyassa assādo hoti, yam saddhindriyam paṭicca uppajjati sukham somanassam ayam saddhindriyassa assādo.

Kosajjassa anupaṭṭhānam vīriyindriyassa assādo hoti, kosajjapariļāhassa anupaṭṭhānam vīriyindriyassa assādo hoti, paggahacariyāya vesārajjam vīriyindriyassa assādo hoti, santo ca vihārādhigamo vīriyindriyassa assādo hoti, yam vīriyindriyam paṭicca uppajjati sukham somanassam ayam vīriyindriyassa assādo.

Pamādassa anupaṭṭhānam satindriyassa assādo hoti, pamādapariļāhassa anupaṭṭhānam satindriyassa assādo hoti, upaṭṭhānacariyāya vesārajjam satindriyassa assādo hoti, santo ca vihārādhigamo satindriyassa assādo hoti, yam satindriyam paṭicca uppajjati sukham somanassam ayam satindriyassa assādo.

Uddhaccassa anupaṭṭhānam samādhindriyassa assādo hoti, uddhaccapariļāhassa anupaṭṭhānam samādhindriyassa assādo hoti, avikkhepacariyāya vesārajjam samādhindriyassa assādo hoti, santo ca

vihārādhigamo samādhindriyassa assādo hoti, yaṁ samādhindriyam paṭicca uppajjati sukham somanassam ayam samādhindriyassa assādo.

Avijjāya anupaṭṭhānam paññindriyassa assādo hoti, avijjāparilāhassa anupaṭṭhānam paññindriyassa assādo hoti, dassanacariyāya vesārajam paññindriyassa assādo hoti, santo ca vihārādhigamo paññindriyassa assādo hoti, yaṁ paññindriyam paṭicca uppajjati sukham somanassam ayam paññindriyassa assādo.

Imehi pañcavīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam assādo hoti; imehi pañcavīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam assādam pajānāti.

Kha. ādīnavaniddeso

190. Katamehi pañcavīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam ādīnavo hoti; katamehi pañcavīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam ādīnavam pajānāti? Assaddhiyassa upaṭṭhānam saddhindriyassa ādīnavo hoti, assaddhiyaparilāhassa upaṭṭhānam saddhindriyassa ādīnavo hoti, aniccaṭṭhena saddhindriyassa ādīnavo hoti, dukkhaṭṭhena saddhindriyassa ādīnavo hoti, anattaṭṭhena saddhindriyassa ādīnavo hoti.

Kosajjassa upaṭṭhānam vīriyindriyassa ādīnavo hoti, kosajjaparilāhassa upaṭṭhānam vīriyindriyassa ādīnavo hoti, aniccaṭṭhena vīriyindriyassa ādīnavo hoti, dukkhaṭṭhena...pe... anattaṭṭhena vīriyindriyassa ādīnavo hoti.

Pamādassa upaṭṭhānam satindriyassa ādīnavo hoti, pamādaparilāhassa upaṭṭhānam satindriyassa ādīnavo hoti, aniccaṭṭhena satindriyassa ādīnavo hoti, dukkhaṭṭhena...pe... anattaṭṭhena satindriyassa ādīnavo hoti.

Uddhaccassa upaṭṭhānam samādhindriyassa ādīnavo hoti, uddhaccaparilāhassa upaṭṭhānam samādhindriyassa ādīnavo hoti, aniccaṭṭhena samādhindriyassa ādīnavo hoti, dukkhaṭṭhena...pe... anattaṭṭhena samādhindriyassa ādīnavo hoti.

Avijjāya upaṭṭhānam paññindriyassa ādīnavo hoti, avijjāparilāhassa upaṭṭhānam paññindriyassa ādīnavo hoti, aniccaṭṭhena paññindriyassa ādīnavo hoti, dukkhaṭṭhena paññindriyassa ādīnavo hoti, anattaṭṭhena paññindriyassa ādīnavo hoti.

Imehi pañcavīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam ādīnavo hoti; imehi pañcavīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam ādīnavam pajānāti.

Ga. nissaraṇaniddeso

191. Katamehi asītisataṁ ākārehi pañcannam indriyānam nissaraṇam hoti; katamehi asītisataṁ ākārehi pañcannam indriyānam nissaraṇam pajānāti? Adhimokkhāṭṭhena saddhindriyam assaddhiyā nissaṭam hoti, assaddhiyaparilāhā nissaṭam hoti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca nissaṭam hoti, bahiddhā ca sabbanimittehi nissaṭam hoti, tato pañītatarasaddhindriyassa paṭilābhā purimatarasaddhindriyā nissaṭam hoti; paggahaṭṭhena vīriyindriyam kosajjā nissaṭam hoti, kosajjaparilāhā nissaṭam hoti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca nissaṭam hoti, bahiddhā ca sabbanimittehi nissaṭam hoti, tato pañītataravīriyindriyassa paṭilābhā purimataravīriyindriyā nissaṭam hoti; upaṭṭhānatṭhena satindriyam pamādā nissaṭam hoti, pamādaparilāhā nissaṭam hoti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca nissaṭam hoti, bahiddhā ca sabbanimittehi nissaṭam hoti, tato pañītatarasatindriyassa paṭilābhā purimatarasatindriyā nissaṭam hoti; avikkhepaṭṭhena samādhindriyam uddhaccā nissaṭam hoti, uddhaccaparilāhā nissaṭam hoti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca nissaṭam hoti, bahiddhā ca sabbanimittehi nissaṭam hoti, tato pañītatarasamādhindriyassa paṭilābhā

purimatarasamādhindriyā nissaṭam hoti; dassanaṭṭhena paññindriyam avijjāya nissaṭam hoti, avijjāparilāhā nissaṭam hoti, tadanuvattakakileshi ca khandhehi ca nissaṭam hoti, bahiddhā ca sabbanimittehi nissaṭam hoti, tato pañṭitatarapaññindriyassa paṭilabhbā purimatarapaññindriyā nissaṭam hoti.

192. Pubbabhāge pañcahi indriyehi paṭhamajjhānavasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, paṭhame jhāne pañcahindhriyehi dutiyajjhānavasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, dutiye jhāne pañcahindhriyehi tatiyajjhānavasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, tatiye jhāne pañcahindhriyehi catutthajjhānavasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, catutthe jhāne pañcahindhriyehi ākāsānañcāyatanasamāpattivasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, ākāsānañcāyatanasamāpattiyā pañcahindhriyehi viññānañcāyatanasamāpattivasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, viññāṇañcāyatanasamāpattiyā pañcahindhriyehi ākiñcaññāyatanasamāpattivasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, ākiñcaññāyatanasamāpattiyā pañcahindhriyehi nevasaññānāsaññāyatanasamāpattivasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā pañcahindhriyehi aniccānupassanāvasena pañcindriyāni nissaṭāni honti.

Aniccānupassanā pañcahindhriyehi dukkhānupassanāvase pañcindriyāni nissaṭāni honti, dukkhānupassanā pañcahindhriyehi anattānupassanāvase pañcindriyāni nissaṭāni honti, anattānupassanā pañcahindhriyehi nibbidānupassanāvasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, nibbidānupassanāya pañcahindhriyehi virāgānupassanāvasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, virāgānupassanāya pañcahindhriyehi nirodhānupassanāvasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, nirodhānupassanāya pañcahindhriyehi paṭinissaggānupassanāvasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, paṭinissaggānupassanāya pañcahindhriyehi khayānupassanāvasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, khayānupassanāya pañcahindhriyehi vayānupassanāvasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, vayānupassanāya pañcahindhriyehi vipariñāmānupassanāvasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, vipariñāmānupassanāya pañcahindhriyehi animittānupassanāvasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, animittānupassanāya pañcahindhriyehi appañihitānupassanāvasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, appañihitānupassanāya pañcahindhriyehi suññatānupassanāvasena pañcindriyāni nissaṭāni honti suññatānupassanāya pañcahindhriyehi adhipaññādhammavipassanāvasena pañcindriyāni nissaṭāni honti. Adhipaññādhammavipassanāya pañcahindhriyehi yathābhūtaññādassanavasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, yathābhūtaññādassane pañcahindhriyehi ādīnavānupassanāvasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, ādīnavānupassanāya pañcahindhriyehi paṭisaṅkhānupassanāvasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, paṭisaṅkhānupassanāya pañcahindhriyehi vivaṭṭanānupassanāvasena pañcindriyāni nissaṭāni honti. Vivaṭṭanānupassanāya pañcahindhriyehi sotāpattimaggavasena pañcindriyāni nissaṭāni honti.

Sotāpattimagge pañcahindhriyehi sotāpattiphalasamāpattivasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, sotāpattiphalasamāpattiyā pañcahindhriyehi sakadāgāmimaggavasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, sakadāgāmimagine pañcahindhriyehi sakadāgāmiphalasamāpattivasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, sakadāgāmiphalasamāpattiyā pañcahindhriyehi anāgāmimaggavasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, anāgāmimagine pañcahindhriyehi anāgāmiphalasamāpattivasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, anāgāmiphalasamāpattiyā pañcahindhriyehi arahattamaggavasena pañcindriyāni nissaṭāni honti, arahattamagge pañcahindhriyehi arahattaphalasamāpattivasena pañcindriyāni nissaṭāni honti.

Nekkhamme pañcindriyāni kāmacchandato nissaṭāni honti, abyāpāde pañcindriyāni byāpādato nissaṭāni honti, ālokasaññāya pañcindriyāni thinamiddhato nissaṭāni honti, avikkhepe pañcindriyāni uddhaccato nissaṭāni honti, dhammadavavatthāne pañcindriyāni vicikicchāya nissaṭāni honti, ñāne pañcindriyāni avijjāya nissaṭāni honti, pāmojje pañcindriyāni aratiyā nissaṭāni honti.

193. Paṭhame jhāne pañcindriyāni nīvaraṇehi nissaṭāni honti, dutiye jhāne pañcindriyāni vitakkavicārehi nissaṭāni honti, tatiye jhāne pañcindriyāni pītiyā nissaṭāni honti, catutthe jhāne pañcindriyāni sukhadukkhehi nissaṭāni honti, ākāsānañcāyatanasamāpattiyā pañcindriyāni rūpasaññāya

paṭīghasaññāya nānattasaññāya nissaṭāni honti, viññānañcāyatanaśamāpattiya pañcindriyāni
ākāsañañcāyatanaśaññāya nissaṭāni honti, ākiñcaññāyatanaśamāpattiya pañcindriyāni
viññānañcāyatanaśaññāya nissaṭāni honti, nevasañnānaśaññāyatanaśamāpattiya pañcindriyāni
ākiñcaññāyatanaśaññāya nissaṭāni honti.

Aniccānupassanā pañcindriyāni niccasaññāya nissaṭāni honti, dukkhānupassanā pañcindriyāni
sukhasaññāya nissaṭāni honti, anattānupassanā pañcindriyāni attasaññāya nissaṭāni honti,
nibbidānupassanāya pañcindriyāni nandiyā nissaṭāni honti, virāgānupassanāya pañcindriyāni rāgato
nissaṭāni honti, nirodhānupassanāya pañcindriyāni samudayato nissaṭāni honti, paṭinissaggānupassanāya
pañcindriyāni ādānato nissaṭāni honti, khayānupassanāya pañcindriyāni ghanasaññāya nissaṭāni honti,
vayānupassanāya pañcindriyāni āyūhanato nissaṭāni honti, vipariṇāmānupassanāya pañcindriyāni
dhuvasaññāya nissaṭāni honti, animittānupassanāya pañcindriyāni nimittato nissaṭāni honti,
appañihitānupassanāya pañcindriyāni pañidhiyā nissaṭāni honti, suññatānupassanāya pañcindriyāni
abhinivesato nissaṭāni honti. Adhipaññādhammavipassanāya pañcindriyāni sārādānābhinivesato
nissaṭāni honti, yathābhūtañāṇadassane pañcindriyāni sammohābhinivesato nissaṭāni honti,
ādīnavānupassanāya pañcindriyāni ālayābhinivesato nissaṭāni honti, paṭisaṅkhānupassanāya
pañcindriyāni appaṭisaṅkhāya nissaṭāni honti, vivaṭānānupassanāya pañcindriyāni saññogābhinivesato
nissaṭāni honti.

Sotāpattimagge pañcindriyāni diṭṭhekaṭṭhehi kilesehi nissaṭāni honti, sakadāgāmimagge
pañcindriyāni oḷārikehi kilesehi nissaṭāni honti, anāgāmimagge pañcindriyāni anusahagatehi kilesehi
nissaṭāni honti, arahattamagge pañcindriyāni sabbakilesehi nissaṭāni honti, sabbesaññieva khīṇāsavānam
tattha tattha pañcindriyāni nissaṭāni ceva honti sunissaṭāni ca paṭippassaddhāni ca suppaṭippassaddhāni
ca.

Imehi asītisataṁ ākārehi pañcannam indriyānam nissaraṇam hoti; imehi asītisataṁ ākārehi
pañcannam indriyānam nissaraṇam pajānāti.

Suttantaniddeso dutiyo.

Paṭhamabhāṇavāro.

3. Tatiyasuttantaniddeso

194. Sāvatthinidānam [sam. ni. 5.478-479 passitabbā]. “Pañcimāni, bhikkhave, indriyāni.
Katamāni pañca? Saddhindriyam, vīriyindriyam, satindriyam, samādhindriyam, paññindriyam. Kattha
ca, bhikkhave, saddhindriyam daṭṭhabbam? Catūsu sotāpattiyaṅgesu – ettha saddhindriyam daṭṭhabbam.
Kattha ca, bhikkhave, vīriyindriyam daṭṭhabbam? Catūsu sammappadhānesu – ettha vīriyindriyam
daṭṭhabbam. Kattha ca, bhikkhave, satindriyam daṭṭhabbam? Catūsu satipaṭṭhānesu – ettha satindriyam
daṭṭhabbam. Kattha ca, bhikkhave, samādhindriyam daṭṭhabbam? Catūsu jhānesu – ettha
samādhindriyam daṭṭhabbam. Kattha ca, bhikkhave, paññindriyam daṭṭhabbam? Catūsu ariyasaccesu –
ettha paññindriyam daṭṭhabbam”.

Catūsu sotāpattiyaṅgesu saddhindriyassa vasena katihākārehi pañcindriyāni daṭṭhabbāni? Catūsu
sammappadhānesu vīriyindriyassa vasena katihākārehi pañcindriyāni daṭṭhabbāni? Catūsu satipaṭṭhānesu
satindriyassa vasena katihākārehi pañcindriyāni daṭṭhabbāni? Catūsu jhānesu samādhindriyassa vasena
katihākārehi pañcindriyāni daṭṭhabbāni? Catūsu ariyasaccesu paññindriyassa vasena katihākārehi
pañcindriyāni daṭṭhabbāni?

Catūsu sotāpattiyaṅgesu saddhindriyassa vasena vīsatiyā ākārehi pañcindriyāni daṭṭhabbāni. Catūsu
sammappadhānesu vīriyindriyassa vasena vīsatiyā ākārehi pañcindriyāni daṭṭhabbāni. Catūsu

satipaṭṭhānesu satindriyassa vasena vīsatiyā ākārehi pañcindriyāni daṭṭhabbāni. Catūsu jhānesu samādhindriyassa vasena vīsatiyā ākārehi pañcindriyāni daṭṭhabbāni. Catūsu ariyasaccesu paññindriyassa vasena vīsatiyā ākārehi pañcindriyāni daṭṭhabbāni.

Ka. pabhedagaṇanāniddeso

195. Catūsu sotāpattiyaṅgesu saddhindriyassa vasena katamehi vīsatiyā ākārehi pañcindriyāni daṭṭhabbāni? Sappurisasaṁseve sotāpattiyaṅge adhimokkhādhipateyyaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam, saddhindriyassa vasena paggahaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam, avikkhepaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam, dassanaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam; saddhammasavane sotāpattiyaṅge... yonisomanasikāre sotāpattiyaṅge... dhammānudhammapaṭipattiyā sotāpattiyaṅge adhimokkhādhipateyyaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam, saddhindriyassa vasena paggahaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam, avikkhepaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam, dassanaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam. Catūsu sotāpattiyaṅgesu saddhindriyassa vasena imehi vīsatiyā ākārehi pañcindriyāni daṭṭhabbāni.

Catūsu sammappadhānesu vīriyindriyassa vasena katamehi vīsatiyā ākārehi pañcindriyāni daṭṭhabbāni? Anuppannānam pāpakānam akusalānam dhammānam anuppādāya sammappadhāne paggahādhipateyyaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam, vīriyindriyassa vasena upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam, avikkhepaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam, dassanaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam, adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam. Uppannānam pāpakānam akusalānam dhammānam pahānāya sammappadhāne...pe... anuppannānam kusalānam dhammānam uppādāya sammappadhāne... pe... uppannānam kusalānam dhammānam thitiyā asammosāya bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā sammappadhāne paggahādhipateyyaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam, vīriyindriyassa vasena upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam, avikkhepaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam, dassanaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam, adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam. Catūsu sammappadhānesu vīriyindriyassa vasena imehi vīsatiyā ākārehi pañcindriyāni daṭṭhabbāni.

Catūsu satipaṭṭhānesu satindriyassa vasena katamehi vīsatiyā ākārehi pañcindriyāni daṭṭhabbāni? Kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhāne upaṭṭhānādhipateyyaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam, satindriyassa vasena avikkhepaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam, dassanaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam, adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam, paggahaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam. Vedanāsu vedanānupassanāsatipaṭṭhāne...pe... citte cittānupassanāsatipaṭṭhāne... dhammesu dhammānupassanāsatipaṭṭhāne upaṭṭhānādhipateyyaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam, satindriyassa vasena avikkhepaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam, dassanaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam, adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam, paggahaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam. Catūsu satipaṭṭhānesu satindriyassa vasena imehi vīsatiyā ākārehi pañcindriyāni daṭṭhabbāni.

Catūsu jhānesu samādhindriyassa vasena katamehi vīsatiyā ākārehi pañcindriyāni daṭṭhabbāni? Paṭhame jhāne avikkhepādhipateyyaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam, samādhindriyassa vasena dassanaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam, adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam, paggahaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam. Dutiye jhāne...pe... tatiye jhāne... catutthe jhāne avikkhepādhipateyyaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam, samādhindriyassa vasena dassanaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam, adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam, paggahaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam. Catūsu jhānesu samādhindriyassa vasena imehi vīsatiyā ākārehi pañcindriyāni daṭṭhabbāni.

Catūsu ariyasaccesu paññindriyassa vasena katamehi vīsatiyā ākārehi pañcindriyāni daṭṭhabbāni? Dukkhe ariyasacce dassanādhipateyyaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam, paññindriyassa vasena adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam, paggahaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam, avikkhepaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam.

Dukkhasamudaye ariyasacce...pe... dukkhanirodhe ariyasacce... dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya ariyasacce dassanādhipateyyaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam, paññindriyassa vasena adhimokkhāṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam, paggahaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam, avikkhepaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam. Catūsu ariyasaccesu paññindriyassa vasena imehi vīsatiyā ākārehi pañcindriyāni daṭṭhabbāni.

Kha. cariyavāro

196. Catūsu sotāpattiyaṅgesu saddhindriyassa vasena katihākārehi pañcannam indriyānam cariyā daṭṭhabbā?

Catūsu sammappadhānesu...pe... catūsu satipaṭṭhānesu... catūsu jhānesu... catūsu ariyasaccesu paññindriyassa vasena katihākārehi pañcannam indriyānam cariyā daṭṭhabbā? Catūsu sotāpattiyaṅgesu saddhindriyassa vasena vīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam cariyā daṭṭhabbā. Catūsu sammappadhānesu...pe... catūsu satipaṭṭhānesu... catūsu jhānesu... catūsu ariyasaccesu paññindriyassa vasena vīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam cariyā daṭṭhabbā.

Catūsu sotāpattiyaṅgesu saddhindriyassa vasena katamehi vīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam cariyā daṭṭhabbā? Sappurisasaṁseve sotāpattiyaṅge adhimokkhādhipateyyaṭṭhena saddhindriyassa cariyā daṭṭhabbā, saddhindriyassa vasena paggahaṭṭhena vīriyindriyassa cariyā daṭṭhabbā, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyassa cariyā daṭṭhabbā, avikkhepaṭṭhena samādhindriyassa cariyā daṭṭhabbā, dassanaṭṭhena paññindriyassa cariyā daṭṭhabbā. Saddhammasavane sotāpattiyaṅge...pe... yoniso manasikāre sotāpattiyaṅge... dhammānudhammapaṭipattiyā sotāpattiyaṅge adhimokkhādhipateyyaṭṭhena saddhindriyassa cariyā daṭṭhabbā, saddhindriyassa vasena paggahaṭṭhena vīriyindriyassa cariyā daṭṭhabbā, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyassa cariyā daṭṭhabbā, avikkhepaṭṭhena samādhindriyassa cariyā daṭṭhabbā, dassanaṭṭhena paññindriyassa cariyā daṭṭhabbā. Catūsu sotāpattiyaṅgesu saddhindriyassa vasena imehi vīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam cariyā daṭṭhabbā.

Catūsu sammappadhānesu vīriyindriyassa vasena katamehi vīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam cariyā daṭṭhabbā? Anuppannānam pāpakānam akusalānam dhammānam anuppādāya sammappadhāne paggaḥādhipateyyaṭṭhena vīriyindriyassa cariyā daṭṭhabbā, vīriyindriyassa vasena upaṭṭhānaṭṭhena satindriyassa cariyā daṭṭhabbā, avikkhepaṭṭhena samādhindriyassa cariyā daṭṭhabbā, dassanaṭṭhena paññindriyassa cariyā daṭṭhabbā, adhimokkhāṭṭhena saddhindriyassa cariyā daṭṭhabbā. Uppannānam pāpakānam akusalānam dhammānam pahānāya sammappadhāne...pe... anuppannānam kusalānam dhammānam uppādāya sammappadhāne...pe... uppannānam kusalānam dhammānam ṭhitiyā asammosāya bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā sammappadhāne paggaḥādhipateyyaṭṭhena vīriyindriyassa cariyā daṭṭhabbā...pe... catūsu sammappadhānesu vīriyindriyassa vasena imehi vīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam cariyā daṭṭhabbā.

Catūsu satipaṭṭhānesu satindriyassa vasena katamehi vīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam cariyā daṭṭhabbā? Kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhāne upaṭṭhānādhipateyyaṭṭhena satindriyassa cariyā daṭṭhabbā, satindriyassa vasena avikkhepaṭṭhena samādhindriyassa cariyā daṭṭhabbā, dassanaṭṭhena paññindriyassa cariyā daṭṭhabbā, adhimokkhāṭṭhena saddhindriyassa cariyā daṭṭhabbā, paggahaṭṭhena vīriyindriyassa cariyā daṭṭhabbā. Vedanāsu vedanānupassanāsatipaṭṭhāne...pe... cittānupassanāsatipaṭṭhāne...pe... dhammesu dhammānupassanāsatipaṭṭhāne upaṭṭhānādhipateyyaṭṭhena satindriyassa cariyā daṭṭhabbā...pe... catūsu satipaṭṭhānesu satindriyassa vasena imehi vīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam cariyā daṭṭhabbā.

Catūsu jhānesu samādhindriyassa vasena katamehi vīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam cariyā daṭṭhabbā? Paṭhame jhāne avikkhepādhipateyyaṭṭhena samādhindriyassa cariyā daṭṭhabbā, samādhindriyassa vasena dassanaṭṭhena paññindriyassa cariyā daṭṭhabbā, adhimokkhāṭṭhena

saddhindriyassa cariyā daṭṭhabbā, paggahaṭṭhena vīriyindriyassa cariyā daṭṭhabbā, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyassa cariyā daṭṭhabbā. Dutiye jhāne...pe... tatiye jhāne...pe... catutthe jhāne avikkhepādhipateyyaṭṭhena samādhindriyassa cariyā daṭṭhabbā...pe... catūsu jhānesu samādhindriyassa vasena imehi vīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam cariyā daṭṭhabbā.

Catūsu ariyasaccesu paññindriyassa vasena katamehi vīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam cariyā daṭṭhabbā? Dukkhe ariyasacce dassanādhipateyyaṭṭhena paññindriyassa cariyā daṭṭhabbā, paññindriyassa vasena adhimokkhaṭṭhena saddhindriyassa cariyā daṭṭhabbā, paggahaṭṭhena vīriyindriyassa cariyā daṭṭhabbā, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyassa cariyā daṭṭhabbā, avikkhepaṭṭhena samādhindriyassa cariyā daṭṭhabbā. Dukkhasamudaye ariyasacce...pe... dukkhanirodhe ariyasacce...dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya ariyasacce dassanādhipateyyaṭṭhena paññindriyassa cariyā daṭṭhabbā, paññindriyassa vasena adhimokkhaṭṭhena saddhindriyassa cariyā daṭṭhabbā, paggahaṭṭhena vīriyindriyassa cariyā daṭṭhabbā, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyassa cariyā daṭṭhabbā, avikkhepaṭṭhena samādhindriyassa cariyā daṭṭhabbā. Catūsu ariyasaccesu paññindriyassa vasena imehi vīsatiyā ākārehi pañcannam indriyānam cariyā daṭṭhabbā.

Ga. cāravihāraniddeso

197. Cāro ca vihāro ca anubuddho hoti paṭividdho, yathācarantam yathāviharantam viññū sabrahmacārī gambhiresu ṭhānesu okappeyyum – “addhā, ayamāyasmā patto vā pāpuṇissati vā”.

Cariyāti aṭṭha cariyāyo – iriyāpathacariyā, āyatanačariyā, saticariyā, samādhicariyā, nāṇacariyā, maggacariyā, paticariyā, lokatthacariyāti. **Iriyāpathacariyāti** catūsu iriyāpathesu. **Āyatanačariyāti** chasu ajjhattikabāhiresu āyatanesu. **Saticariyāti** catūsu satipaṭṭhānesu. **Samādhicariyāti** catūsu jhānesu. **Nāṇacariyāti** catūsu ariyasaccesu. **Maggacariyāti** catūsu ariyamaggesu. **Paticariyāti** catūsu sāmaññaphalesu. **Lokatthacariyāti** tathāgatesu arahantesu sammāsambuddhesu, padese paccekabuddhesu, padese sāvakesu. Iriyāpathacariyā ca panidhisampannānam, āyatanačariyā ca indriesu guttadvārānam, saticariyā ca appamādavihārīnam, samādhicariyā ca adhicittamanuyuttānam, nāṇacariyā ca buddhisampannānam, maggacariyā ca sammāpaṭipannānam, paticariyā ca adhigataphalānam, lokatthacariyā ca tathāgatānam arahantānam sammāsambuddhānam, padese paccekabuddhānam, padese sāvakānam. Imā aṭṭha cariyāyo.

Aparāpi aṭṭha cariyāyo. Adhimuccanto saddhāya carati, paggaṇhanto vīriyena carati, upaṭṭhāpento satiyā carati, avikkhepam karonto samādhinā carati, pajānanto paññāya carati, vijānanto viññāṇacariyāya carati, evam paṭipannassa kusalā dhammā āyāpentīti āyatanačariyāya carati, evam paṭipanno visesamadhibigacchatīti visesacariyāya carati – imā aṭṭha cariyāyo.

Aparāpi aṭṭha cariyāyo. Dassanacariyā ca sammādiṭṭhiyā, abhiniropanacariyā ca sammāsaṅkappassa, pariggahacariyā ca sammāvācāya, samuṭṭhānacariyā ca sammākammantassa, vodānacariyā ca sammājīvassa, paggahacariyā ca sammāvāyāmassa, upaṭṭhānacariyā ca sammāsatiyā, avikkhepacariyā ca sammāsamādhissa – imā aṭṭha cariyāyo.

Vihāroti adhimuccanto saddhāya viharati, paggaṇhanto vīriyena viharati, upaṭṭhāpento satiyā viharati, avikkhepam karonto samādhinā viharati, pajānanto paññāya viharati.

Anubuddhoti saddhindriyassa adhimokkhaṭṭho anubuddho hoti, vīriyindriyassa paggahaṭṭho anubuddho hoti, satindriyassa upaṭṭhānaṭṭho anubuddho hoti, samādhindriyassa avikkhepaṭṭho anubuddho hoti, paññindriyassa dassanāṭṭho anubuddho hoti.

Paṭividdhoti saddhindriyassa adhimokkhaṭṭho paṭividdho hoti, vīriyindriyassa paggahaṭṭho paṭividdho hoti, satindriyassa upaṭṭhānaṭṭho paṭividdho hoti, samādhindriyassa avikkhepaṭṭho paṭividdho

hoti, paññindriyassa dassanaṭṭho paṭividdho hoti. **Yathācarantanti** evam saddhāya carantam, evam vīriyena carantam, evam satiyā carantam, evam samādhinā carantam, evam paññāya carantam. **Yathāviharantanti** evam saddhāya viharantam, evam vīriyena viharantam, evam satiyā viharantam, evam samādhinā viharantam, evam paññāya viharantam. **Viññūti** viññū vibhāvī medhāvī pañḍitā buddhisampannā. **Sabrahmacārīti** ekakammam ekuddeso samasikkhatā. **Gambhīresu ṭhānesūti** gambhīrāni ṭhānāni vuccanti jhānā ca vimokkhā ca samādhī ca samāpattiyo ca maggā ca phalāni ca abhiññāyo ca paṭisambhidā ca. **Okappeyyunti** saddaheyyum adhimucceyyum. **Addhāti** ekamsavacanametam nissamsayavacanametam nikkaṅkhavacanametam advejjhavacanametam advelhakavacanametam niyogavacanametam apanṇakavacanametam avatthāpanavacanametam – addhāti. **Āyasmāti** piyavacanametam garuvacanametam sagāravasappatissādhivacanametam – āyasmāti. **Patto vāti** adhigato vā. **Pāpuṇissati vāti** adhigamissati vā.

Suttantaniddeso tatiyo.

4. Catutthasuttantaniddeso

198. Purimanidānam [paripuṇṇanidānam (syā. ka.)]. “Pañcimāni, bhikkhave, indriyāni. Katamāni pañca? Saddhindriyam, vīriyindriyam, satindriyam, samādhindriyam, paññindriyam – imāni kho, bhikkhave, pañcindriyāni. Imāni pañcindriyāni katihākārehi kenaṭṭhena daṭṭhabbāni? Imāni pañcindriyāni chahākārehi tenaṭṭhena daṭṭhabbāni – ādhipateyyaṭṭhena ādivisodhanaṭṭhena adhimattaṭṭhena, adhiṭṭhānaṭṭhena, pariyatānaṭṭhena, patiṭṭhāpakaṭṭhena”.

Ka. ādhipateyyaṭṭhaniddeso

199. Katham ādhipateyyaṭṭhena indriyāni daṭṭhabbāni? Assaddhiyam pajahato adhimokkhādhipateyyaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam, saddhindriyassa vasena paggahaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam, avikkhepaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam, dassanaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam. Kosajjam pajahato paggahādhipateyyaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam, vīriyindriyassa vasena upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam, avikkhepaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam, dassanaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam, adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam. Pamādaṃ pajahato upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam, satindriyassa vasena avikkhepaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam, dassanaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam, adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam, paggahaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam. Uddhaccam pajahato avikkhepādhipateyyaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam, samādhindriyassa vasena dassanaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam, adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam, paggahaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam. Avijjam pajahato dassanādhipateyyaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam, paññindriyassa vasena adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam, paggahaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam, avikkhepaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam, dassanaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam.

Kāmacchandam pajahato nekkhammavasena adhimokkhādhipateyyaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam, saddhindriyassa vasena paggahaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam, avikkhepaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam, dassanaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam. Kāmacchandam pajahato nekkhammavasena paggahādhipateyyaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam, vīriyindriyassa vasena upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam, avikkhepaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam, dassanātṭhena paññindriyam daṭṭhabbam, adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam, paggahaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam. Kāmacchandam pajahato nekkhammavasena upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam, satindriyassa vasena avikkhepaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam, dassanaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam, adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam, paggahaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam. Kāmacchandam pajahato nekkhammavasena avikkhepādhipateyyaṭṭhena

samādhindriyam daṭṭhabbam, samādhindriyassa vasena dassanaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam, adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam, paggahaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam. Kāmacchandam pajahato nekkhammavasena dassanādhipateyyaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam, paññindriyassa vasena adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam, paggahaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam, avikkhepaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam.

Byāpādam pajahato abyāpādavasena...pe... thinamiddham pajahato ālokasaññāvasena...pe... sabbakilese pajahato arahattamaggavasena adhimokkhādhipateyyaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam, saddhindriyassa vasena paggahaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam, avikkhepaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam, dassanaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam... pe... sabbakilese pajahato arahattamaggavasena dassanādhipateyyaṭṭhena paññindriyam daṭṭhabbam, paññindriyassa vasena adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam daṭṭhabbam, paggahaṭṭhena vīriyindriyam daṭṭhabbam, upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam daṭṭhabbam, avikkhepaṭṭhena samādhindriyam daṭṭhabbam. Evam ādhipateyyaṭṭhena indriyāni daṭṭhabbāni.

Kha. ādivisodhanaṭṭhaniddeso

200. Katham ādivisodhanaṭṭhena indriyāni daṭṭhabbāni? Adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam, assaddhiyasamvaraṭṭhena [assaddhiyam samvaraṭṭhena (syā. ka.) evamīdesu padesupi] sīlavisuddhi – saddhindriyassa ādivisodhanā. Paggahaṭṭhena vīriyindriyam, kosajjasamvaraṭṭhena sīlavisuddhi – vīriyindriyassa ādivisodhanā. Upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam, pamādasamvaraṭṭhena sīlavisuddhi – satindriyassa ādivisodhanā. Avikkhepaṭṭhena samādhindriyam, uddhaccasamvaraṭṭhena sīlavisuddhi – samādhindriyassa ādivisodhanā. Dassanaṭṭhena paññindriyam, avijjāsamvaraṭṭhena sīlavisuddhi – paññindriyassa ādivisodhanā. Nekkhamme pañcindriyāni, kāmacchandasamvaraṭṭhena sīlavisuddhi – pañcannam indriyānam ādivisodhanā. Abyāpāde pañcindriyāni, byāpādasamvaraṭṭhena sīlavisuddhi – pañcannam indriyānam ādivisodhanā...pe... arahattamagge pañcindriyāni, sabbakilesasamvaraṭṭhena sīlavisuddhi – pañcannam indriyānam ādivisodhanā. Evam ādivisodhanaṭṭhena indriyāni daṭṭhabbāni.

Ga. adhimattaṭṭhaniddeso

201. Katham adhimattaṭṭhena indriyāni daṭṭhabbāni? Saddhindriyassa bhāvanāya chando uppajjati – chandavasena saddhāvasena saddhindriyam adhimattam hoti. Chandavasena pāmojjam uppajjati – pāmojjavasena saddhāvasena saddhindriyam adhimattam hoti. Pāmojjavasena pīti uppajjati – pītivasena saddhāvasena saddhindriyam adhimattam hoti. Pītivasena passaddhi uppajjati – passaddhivasesa saddhāvasena saddhindriyam adhimattam hoti. Passaddhivasesa sukham uppajjati – sukhavasena saddhāvasena saddhindriyam adhimattam hoti. Sukhavasena obhāso uppajjati – obhāsavasena saddhāvasena saddhindriyam adhimattam hoti. Obhāsavasena samvego uppajjati – samvegasavasena saddhāvasena saddhindriyam adhimattam hoti. Samvejetvā cittam samādahati – samādhivasena saddhāvasena saddhindriyam adhimattam hoti. Tathā samāhitam cittam sādhukam paggaṇhāti – paggahavasena saddhāvasena saddhindriyam adhimattam hoti. Tathāpaggahitam cittam sādhukam ajjhukekkhati – upekkhāvasena saddhāvasena saddhindriyam adhimattam hoti. Upekkhāvasena nānattakilesehi cittam vimuccati – vimokkhavasena saddhāvasena saddhindriyam adhimattam hoti. Vimuttattā te dhammā ekarasā honti – ekarasatṭhena bhāvanāvasena saddhāvasena saddhindriyam adhimattam hoti. Bhāvitattā tato pañtatare vivaṭṭanti – vivaṭṭanāvasena saddhāvasena saddhindriyam adhimattam hoti. Vivaṭṭitattā tato vosajjati [vossajjati (syā. ka.)] – vosaggavasena saddhāvasena saddhindriyam adhimattam hoti. Vosajjitatā tato nirujjhanti – nirodhavasena saddhāvasena saddhindriyam adhimattam hoti. Nirodhavasena dve vosaggā – pariccāgavosaggo ca, pakkhandanavosaggo ca. Kilese ca kandhe ca pariccajatīti – pariccāgavosaggo. Nirodhanibbānadhātuyā cittam pakkhandatīti – pakkhandanavosaggo. Nirodhavasena ime dve vosaggā.

Assaddhiyassa pahānāya chando uppajjati...pe... assaddhiyapariṭṭhāhassa pahānāya chando uppajjati... diṭṭhekaṭṭhānam kilesānam pahānāya chando uppajjati... olārikānam kilesānam pahānāya chando uppajjati... anusahagatānam kilesānam pahānāya chando uppajjati... sabbakilesānam pahānāya chando uppajjati – chandavasena saddhāvasena saddhindriyam adhimattam hoti...pe... vīriyindriyassa bhāvanāya chando uppajjati...pe... kosajjassa pahānāya chando uppajjati... kosajjapariṭṭhāhassa pahānāya chando uppajjati... diṭṭhekaṭṭhānam kilesānam pahānāya chando uppajjati...pe... sabbakilesānam pahānāya chando uppajjati... satindriyassa bhāvanāya chando uppajjati...pe... pamādassa pahānāya chando uppajjati... pamādapariṭṭhāhassa pahānāya chando uppajjati...pe... sabbakilesānam pahānāya chando uppajjati... samādhindriyassa bhāvanāya chando uppajjati...pe... uddhaccassa pahānāya chando uppajjati uddhaccapariṭṭhāhassa pahānāya chando uppajjati...pe... sabbakilesānam pahānāya chando uppajjati... paññindriyassa bhāvanāya chando uppajjati...pe... avijjāya pahānāya chando uppajjati... avijjāpariṭṭhāhassa pahānāya chando uppajjati... diṭṭhekaṭṭhānam kilesānam pahānāya chando uppajjati... olārikānam kilesānam pahānāya chando uppajjati... anusahagatānam kilesānam pahānāya chando uppajjati... sabbakilesānam pahānāya chando uppajjati – chandavasena paññāvasena paññindriyam adhimattam hoti. Chandavasena pāmojjam uppajjati – pāmojjavasena paññāvasena paññindriyam adhimattam hoti. Pāmojjavasena pīti uppajjati – pītivasena paññā vasena paññindriyam adhimattam hoti. Passaddhivasena sukham uppajjati – sukhavasena paññāvasena paññindriyam adhimattam hoti. Sukhavasena obhāso uppajjati – obhāsavasena paññāvasena paññindriyam adhimattam hoti. Obhāsavasena samvego uppajjati – samvegavasena paññāvasena paññindriyam adhimattam hoti. Samvejetvā cittam samādahati – samādhivasena paññāvasena paññindriyam adhimattam hoti. Tathāsamāhitam cittam sādhukam paggaṇhāti – paggahavasena paññāvasena paññindriyam adhimattam hoti. Tathāpaggahitam cittam sādhukaṁ ajjhupekkhati – upekkhāvasena paññāvasena paññindriyam adhimattam hoti. Upekkhāvasena nānattakilesehi cittam vimuccati – vimokkhavasena paññāvasena paññindriyam adhimattam hoti. Vimuttattā te dhammā ekarasā honti – bhāvanāvasena [ekarasatthena bhāvanāvasena (syā. ka.) aṭṭhakathā oloketabbo] paññāvasena paññindriyam adhimattam hoti. Bhāvitattā tato pañītatare vivaṭṭanti – vivaṭṭanāvasena paññāvasena paññindriyam adhimattam hoti. Vivaṭṭitattā tato vosajjati – vosaggavasena paññāvasena paññindriyam adhimattam hoti. Vosajjitatā tato nirujjhanti – nirodhavasena paññāvasena paññindriyam adhimattam hoti. Nirodhavasena dve vosaggā – pariccāgavosago ca, pakkhandanavosago ca. Kilese ca khandhe ca pariccajatīti – pariccāgavosago. Nirodhanibbānadhātuyā cittam pakkhandatīti – pakkhandanavosago. Nirodhavasena ime dve vosaggā. Evam adhimattaṭṭhena indriyāni daṭṭhabbāni.

Dutiyabhāṇavāro.

Gha. adhiṭṭhānaṭṭhaniddeso

202. Katham adhiṭṭhānaṭṭhena indriyāni daṭṭhabbāni? Saddhindriyassa bhāvanāya chando uppajjati – chandavasena saddhāvasena saddhindriyam adhiṭṭhāti. Chandavasena pāmojjam uppajjati – pāmojjavasena saddhāvasena saddhindriyam adhiṭṭhāti...pe... evam adhiṭṭhānaṭṭhena indriyāni daṭṭhabbāni.

Na. pariyādānaṭṭhaniddeso

Kathaṁ pariyādānaṭṭhena indriyāni daṭṭhabbāni? Adhimokkhāṭṭhena saddhindriyam assaddhiyam pariyyādiyati, assaddhiyapariṭṭhāham pariyyādiyati. Paggahaṭṭhena vīriyindriyam kosajjam pariyyādiyati, kosajjapariṭṭhāham pariyyādiyati. Upaṭṭhānaṭṭhena satindriyam pamādam pariyyādiyati, pamādapariṭṭhāham pariyyādiyati. Avikkhepaṭṭhena samādhindriyam uddhaccam pariyyādiyati, uddhaccapariṭṭhāham pariyyādiyati. Dassanaṭṭhena paññindriyam avijjam pariyyādiyati, avijjāpariṭṭhāham pariyyādiyati. Nekkhamme pañcindriyāni kāmacchandam pariyyādiyanti. Abyāpāde pañcindriyāni byāpādam pariyyādiyanti. Aloksaññāya pañcindriyāni thinamiddham pariyyādiyanti. Avikkhepe pañcindriyāni

uddhaccam pariyādiyanti...pe... arahattamagge pañcindriyāni sabbakilese pariyādiyanti. Evam pariyādānaṭṭhena indriyāni daṭṭhabbāni.

Ca. patiṭṭhāpakaṭṭhaniddeso

203. Katham patiṭṭhāpakaṭṭhena indriyāni daṭṭhabbāni? Saddho saddhindriyam adhimokkhe patiṭṭhāpeti, saddhassa saddhindriyam adhimokkhe patiṭṭhāpeti. Vīriyavā vīriyindriyam pagahe patiṭṭhāpeti, vīriyavato vīriyindriyam pagahe patiṭṭhāpeti. Satimā satindriyam upaṭṭhāne patiṭṭhāpeti, satimato satindriyam upaṭṭhāne patiṭṭhāpeti. Samāhito samādhindriyam avikkhepe patiṭṭhāpeti, samāhitassa samādhindriyam avikkhepe patiṭṭhāpeti. Paññavā paññindriyam dassane patiṭṭhāpeti, paññavato paññindriyam dassane patiṭṭhāpeti. Yogāvacaro pañcindriyāni nekkhamme patiṭṭhāpeti, yogāvacarassa pañcindriyāni nekkhamme patiṭṭhāpeti. Yogāvacaro pañcindriyāni abyāpāde patiṭṭhāpeti, yogāvacarassa pañcindriyāni abyāpāde patiṭṭhāpeti. Yogāvacaro pañcindriyāni ālokasaññāya patiṭṭhāpeti, yogāvacarassa pañcindriyāni ālokasaññāya patiṭṭhāpeti. Yogāvacaro pañcindriyāni avikkhepe patiṭṭhāpeti, yogāvacarassa pañcindriyāni avikkhepe patiṭṭhāpeti...pe... yogāvacaro pañcindriyāni arahattamagge patiṭṭhāpeti, yogāvacarassa pañcindriyāni arahattamagge patiṭṭhāpeti. Evam patiṭṭhāpakaṭṭhena indriyāni daṭṭhabbāni.

Suttantaniddeso catuttho.

5. Indriyasamodhānam

204. Puthujano samādhiṃ bhāvento katihākārehi upaṭṭhānakusalo hoti? Sekkho samādhiṃ bhāvento katihākārehi upaṭṭhānakusalo hoti? Vītarāgo samādhiṃ bhāvento katihākārehi upaṭṭhānakusalo hoti? Puthujano samādhiṃ bhāvento sattahi ākārehi upaṭṭhānakusalo hoti. Sekkho samādhiṃ bhāvento aṭṭhahi ākārehi upaṭṭhānakusalo hoti. Vītarāgo samādhiṃ bhāvento dasahi ākārehi upaṭṭhānakusalo hoti.

Puthujano samādhiṃ bhāvento katamehi sattahākārehi upaṭṭhānakusalo hoti? Āvajjitatā ārammaṇūpaṭṭhānakusalo hoti, samathanimittūpaṭṭhānakusalo hoti, paggahanimittūpaṭṭhānakusalo hoti, avikkhepūpaṭṭhānakusalo hoti, obhāsūpaṭṭhānakusalo hoti, sampahaṁsanūpaṭṭhānakusalo hoti, upekkhūpaṭṭhānakusalo hoti – puthujano samādhiṃ bhāvento imehi sattahi ākārehi upaṭṭhānakusalo hoti.

Sekkho samādhiṃ bhāvento katamehi aṭṭhahi ākārehi upaṭṭhānakusalo hoti? Āvajjitatā ārammaṇūpaṭṭhānakusalo hoti, samathanimittūpaṭṭhānakusalo hoti, paggahanimittūpaṭṭhānakusalo hoti, avikkhepūpaṭṭhānakusalo hoti, obhāsūpaṭṭhānakusalo hoti, sampahaṁsanūpaṭṭhānakusalo hoti, upekkhūpaṭṭhānakusalo hoti – sekkho samādhiṃ bhāvento imehi aṭṭhahi ākārehi upaṭṭhānakusalo hoti.

Vītarāgo samādhiṃ bhāvento katamehi dasahi ākārehi upaṭṭhānakusalo hoti? Āvajjitatā ārammaṇūpaṭṭhānakusalo hoti...pe... ekattūpaṭṭhānakusalo hoti, nānūpaṭṭhānakusalo hoti, vimuttūpaṭṭhānakusalo hoti – vītarāgo samādhiṃ bhāvento imehi dasahi ākārehi upaṭṭhānakusalo hoti.

205. Puthujano vipassanam bhāvento katihākārehi upaṭṭhānakusalo hoti, katihākārehi anupaṭṭhānakusalo hoti? Sekkho vipassanam bhāvento katihākārehi upaṭṭhānakusalo hoti, katihākārehi anupaṭṭhānakusalo hoti? Vītarāgo vipassanam bhāvento katihākārehi upaṭṭhānakusalo hoti, katihākārehi anupaṭṭhānakusalo hoti?

Puthujano vipassanam bhāvento navahi ākārehi upaṭṭhānakusalo hoti, navahi ākārehi anupaṭṭhānakusalo hoti. Sekkho vipassanam bhāvento dasahi ākārehi upaṭṭhānakusalo hoti, dasahi ākārehi anupaṭṭhānakusalo hoti. Vītarāgo vipassanam bhāvento dvādasahi ākārehi upaṭṭhānakusalo hoti,

dvādasahi ākārehi anupaṭṭhānakusalo hoti.

Puthujjano vipassanam bhāvento katamehi navahi ākārehi upaṭṭhānakusalo hoti, katamehi navahi ākārehi anupaṭṭhānakusalo hoti? Aniccato upaṭṭhānakusalo hoti, niccato anupaṭṭhānakusalo hoti. Dukkhato upaṭṭhānakusalo hoti, sukhato anupaṭṭhānakusalo hoti. Anattato upaṭṭhānakusalo hoti, attato anupaṭṭhānakusalo hoti. Khayato upaṭṭhānakusalo hoti, ghanato anupaṭṭhānakusalo hoti. Vayato upaṭṭhānakusalo hoti, āyūhanānupaṭṭhānakusalo hoti. Vipariṇāmūpaṭṭhānakusalo hoti, dhuvato anupaṭṭhānakusalo hoti. Animittūpaṭṭhānakusalo hoti, nimittānupaṭṭhānakusalo hoti. Appanihitūpaṭṭhānakusalo hoti, pañidhianupaṭṭhānakusalo [pañidhānupaṭṭhānakusalo (syā.)] hoti. Suñnatūpaṭṭhānakusalo hoti, abhinivesānupaṭṭhānakusalo hoti – puthujjano vipassanam bhāvento imehi navahi ākārehi upaṭṭhānakusalo hoti, imehi navahi ākārehi anupaṭṭhānakusalo hoti.

206. Sekkho vipassanam bhāvento katamehi dasahi ākārehi upaṭṭhānakusalo hoti, katamehi dasahi ākārehi anupaṭṭhānakusalo hoti? Aniccato upaṭṭhānakusalo hoti, niccato anupaṭṭhānakusalo hoti...pe... suñnatūpaṭṭhānakusalo hoti, abhinivesānupaṭṭhānakusalo hoti. Nāñūpaṭṭhānakusalo hoti, aññānaanupaṭṭhānakusalo hoti – sekkho vipassanam bhāvento imehi dasahi ākārehi upaṭṭhānakusalo hoti, imehi dasahi ākārehi anupaṭṭhānakusalo hoti.

Vītarāgo vipassanam bhāvento katamehi dvādasahi ākārehi upaṭṭhānakusalo hoti, katamehi dvādasahi ākārehi anupaṭṭhānakusalo hoti? Aniccato upaṭṭhānakusalo hoti, niccato anupaṭṭhānakusalo hoti...pe... nāñūpaṭṭhānakusalo hoti, aññānupaṭṭhānakusalo hoti. Visaññogūpaṭṭhānakusalo hoti, saññogānupaṭṭhānakusalo hoti. Nirodhūpaṭṭhānakusalo hoti, saṅkhārānupaṭṭhānakusalo hoti – vītarāgo vipassanam bhāvento imehi dvādasahi ākārehi upaṭṭhānakusalo hoti, imehi dvādasahi ākārehi anupaṭṭhānakusalo hoti.

Āvajjitattā ārammaṇūpaṭṭhānakusalavasena indriyāni samodhāneti, gocarañca pajānāti, samatthañca paṭivijjhati...pe... dhamme samodhāneti, gocarañca pajānāti, samatthañca paṭivijjhati. **Indriyāni samodhāneti** katham indriyāni samodhāneti? Adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam samodhāneti...pe... samathanimittūpaṭṭhānakusalavasena, paggahanimittūpaṭṭhānakusalavasena, avikkhepūpaṭṭhānakusalavasena, obhāsūpaṭṭhānakusalavasena, sampahaṁsanūpaṭṭhānakusalavasena, upekkhūpaṭṭhānakusalavasena, ekattūpaṭṭhānakusalavasena, nāñūpaṭṭhānakusalavasena, vimuttūpaṭṭhānakusalavasena.

Aniccato upaṭṭhānakusalavasena, niccato anupaṭṭhānakusalavasena, dukkhato upaṭṭhānakusalavasena, sukhato anupaṭṭhānakusalavasena, anattato upaṭṭhānakusalavasena, attato anupaṭṭhānakusalavasena, khayato upaṭṭhānakusalavasena, ghanato anupaṭṭhānakusalavasena, vayato upaṭṭhānakusalavasena, āyūhanānupaṭṭhānakusalavasena, vipariṇāmūpaṭṭhānakusalavasena, dhuvato anupaṭṭhānakusalavasena, animittūpaṭṭhānakusalavasena, nimittānupaṭṭhānakusalavasena, appanihitūpaṭṭhānakusalavasena, pañidhianupaṭṭhānakusalavasena, suñnatūpaṭṭhānakusalavasena, abhinivesānupaṭṭhānakusalavasena, nāñūpaṭṭhānakusalavasena, aññānupaṭṭhānakusalavasena, visaññogūpaṭṭhānakusalavasena, saññogānupaṭṭhānakusalavasena, nirodhūpaṭṭhānakusalavasena, saṅkhārānupaṭṭhānakusalavasena indriyāni samodhāneti, gocarañca pajānāti, samatthañca paṭivijjhati.

207. Catusat̄hiyā ākārehi tiṇṇannam indriyānam vasibhāvatāpaññā āsavānam khaye nāñam. Katamesam tiṇṇannam indriyānam? Anaññātaññassāmītindriyassa, aññindriyassa, aññatāvindriyassa.

Anaññātaññassāmītindriyam kati ṭhānāni gacchati? Aññindriyam kati ṭhānāni gacchati? Aññatāvindriyam kati ṭhānāni gacchati? Anaññātaññassāmītindriyam ekam ṭhānam gacchati – sotāpattimaggam. Aññindriyam cha ṭhānāni gacchati – sotāpattiphalam, sakadāgāmimaggam, sakadāgāmiphalam, anāgāmimaggam, anāgāmiphalam, arahattamaggam. Aññatāvindriyam ekam ṭhānam gacchati – arahattaphalam.

Sotāpattimaggakkhaṇe anaññātaññassāmītindriyassa saddhindriyam adhimokkhaparivāram hoti, vīriyindriyam paggahaparivāram hoti, satindriyam upatthānaparivāram hoti, samādhindriyam avikkheparivāram hoti, paññindriyam dassanaparivāram hoti, manindriyam vijānanaparivāram hoti, somanassindriyam abhisandanaparivāram hoti, jīvitindriyam pavattasantatādhipateyyaparivāram hoti. Sotāpattimaggakkhaṇe jātā dhammā, ṭhapetvā cittasamuṭṭhānam rūpam, sabbeva kusalā honti, sabbeva anāsavā honti, sabbeva niyyānikā honti, sabbeva apacayagāmino honti, sabbeva lokuttarā honti, sabbeva nibbānārammaṇā honti. Sotāpattimaggakkhaṇe anaññātaññassāmītindriyassa imāni aṭṭhindriyāni sahajātaparivārā honti, aññamaññaparivārā honti, nissayaparivārā honti, sampayuttaparivārā honti, sahagatā honti, sahajātā honti, samsaṭṭhā honti, sampayuttā honti. Teva tassa ākārā ceva honti parivārā ca.

Sotāpattiphalakkhaṇe...pe... arahattaphalakkhaṇe aññātāvindriyassa saddhindriyam adhimokkhaparivāram hoti...pe... jīvitindriyam pavattasantatādhipateyyaparivāram hoti. Arahattaphalakkhaṇe jātā dhammā sabbeva abyākatā honti, ṭhapetvā cittasamuṭṭhānam rūpam sabbeva anāsavā honti, sabbeva lokuttarā honti, sabbeva nibbānārammaṇā honti. Arahattaphalakkhaṇe aññātāvindriyassa imāni aṭṭhindriyāni sahajātaparivārā honti. Teva tassa ākārā ceva honti parivārā ca. Iti imāni aṭṭha aṭṭhakāni catusaṭṭhi honti.

Āsavāti katame te āsavā? Kāmāsavo, bhavāsavo, diṭṭhāsavo, avijjāsavo. Katthete āsavā khīyanti [**khiyyanti (ka.)**]? Sotāpattimaggena anavaseso diṭṭhāsavo khīyati. Apāyagamanīyo kāmāsavo khīyati, apāyagamanīyo bhavāsavo khīyati, apāyagamanīyo avijjāsavo khīyati. Etthete āsavā khīyanti. Sakadāgāmimaggena olāriko kāmāsavo khīyati, tadekaṭṭho bhavāsavo khīyati, tadekaṭṭho avijjāsavo khīyati. Etthete āsavā khīyanti. Anāgāmimaggena anavaseso kāmāsavo khīyati, tadekaṭṭho bhavāsavo khīyati, tadekaṭṭho avijjāsavo khīyati. Etthete āsavā khīyanti. Arahattamaggena anavaseso bhavāsavo khīyati, anavaseso avijjāsavo khīyati. Etthete āsavā khīyanti.

208. Na tassa addiṭṭhamidhatthi kiñci, atho aviññātamajānitabbam;
Sabbam abhiññāsi yadatthi neyyam, tathāgato tena samantacakkhūti.

Samantacakkhūti kenaṭṭhena samantacakkhu? Cuddasa buddhaññāni – dukkhe ñāṇam buddhaññānam, dukkhasamudaye ñāṇam buddhaññānam...pe... sabbaññutaññānam buddhaññānam, anāvaraṇaññānam buddhaññānam. Imāni cuddasa buddhaññāni. Imesam cuddasannaṁ buddhaññānam aṭṭha ñāṇāni sāvakasādhāraṇāni, cha ñāṇāni asādhāraṇāni sāvakehi.

Yāvatā dukkhassa dukkhaṭṭho ñāto, aññāto dukkhaṭṭho natthīti – samantacakkhu. Yam samantacakkhu tam paññindriyam. Paññindriyassa vasena adhimokkhāṭṭhena saddhindriyam, paggahaṭṭhena vīriyindriyam, upatthānaṭṭhena satindriyam, avikkhepaṭṭhena samādhindriyam. Yāvatā dukkhassa dukkhaṭṭho diṭṭho vidito sacchikato phassito paññāya; aphassito paññāya dukkhaṭṭho natthīti – samantacakkhu. Yam samantacakkhu tam paññindriyam. Paññindriyassa vasena adhimokkhāṭṭhena saddhindriyam, paggahaṭṭhena vīriyindriyam, upatthānaṭṭhena satindriyam, avikkhepaṭṭhena samādhindriyam. Yāvatā samudayassa samudayatṭho...pe... yāvatā nirodhassa nirodhaṭṭho... yāvatā maggassa maggaṭṭho... yāvatā atthapaṭisambhidāya atthapaṭisambhidāṭṭho... yāvatā dhammapaṭisambhidāya dhammapaṭisambhidāṭṭho... yāvatā niruttipaṭisambhidāya niruttipaṭisambhidāṭṭho... yāvatā paṭibhānapaṭisambhidāya paṭibhānapaṭisambhidāṭṭho... yāvatā indriyaparopariyatte ñāṇam... yāvatā sattānam āsayānusaye ñāṇam... yāvatā yamakapāṭīhīre ñāṇam... yāvatā mahākaruṇāsamāpatti� ñāṇam... yāvatā sadevakassa lokassa samārakassa sabrahmakassa sassamaṇabrahmaṇiyā pajāya sadevamanussāya diṭṭham sutam mutam viññātam pattam pariyesitam anuvicaritam manasā, tam ñātam diṭṭham viditam sacchikatam phassitam paññāya. Aphassitam paññāya natthīti – samantacakkhu. Yam samantacakkhu tam paññindriyam. Paññindriyassa vasena adhimokkhāṭṭhena saddhindriyam, paggahaṭṭhena vīriyindriyam, upatthānaṭṭhena satindriyam, avikkhepaṭṭhena samādhindriyam.

Saddahanto paggañhāti, paggañhanto saddahati. Saddahanto upaṭṭhāpeti, upaṭṭhāpento saddahati. Saddahanto samādahati, samādahanto saddahati. Saddahanto pajānāti, pajānanto saddahati. Paggañhanto upaṭṭhāpeti, upaṭṭhāpento paggañhāti. Paggañhanto samādahati, samādahanto paggañhāti. Paggañhanto pajānāti, pajānanto paggañhāti. Paggañhanto saddahati, saddahanto paggañhāti. Upaṭṭhāpento samādahati, samādahanto upaṭṭhāpeti. Upaṭṭhāpento pajānāti, pajānanto upaṭṭhāpeti. Upaṭṭhāpento saddahati, saddahanto upaṭṭhāpeti. Upaṭṭhāpento paggañhāti, paggañhanto upaṭṭhāpeti. Samādahanto pajānāti, pajānanto samādahati. Samādahanto saddahati, saddahanto samādahati. Samādahanto paggañhāti, paggañhanto samādahati. Samādahanto upaṭṭhāpeti, upaṭṭhāpento samādahati. Pajānanto saddahati, saddahanto pajānāti. Pajānanto paggañhāti, paggañhanto pajānāti. Pajānanto upaṭṭhāpeti, upaṭṭhāpento pajānāti. Pajānanto samādahati, samādahanto pajānāti.

Saddahitattā paggahitam, paggahitattā saddahitam. Saddahitattā upaṭṭhāpitam, upaṭṭhāpitattā saddahitam. Saddahitattā samādahitam, samādahitattā saddahitam. Saddahitattā pajānitam, pajānitattā saddahitam. Paggahitattā upaṭṭhāpitam, upaṭṭhāpitattā paggahitam. Paggahitattā samādahitam, samādahitattā paggahitam. Paggahitattā pajānitam pajānitattā paggahitam. Paggahitattā saddahitam, saddahitattā paggahitam. Upaṭṭhāpitattā samādahitam, samādahitattā upaṭṭhāpitam. Upaṭṭhāpitattā pajānitam, pajānitattā upaṭṭhāpitam. Upaṭṭhāpitattā saddahitam, saddahitattā upaṭṭhāpitam. Upaṭṭhāpitattā paggahitam, paggahitattā upaṭṭhāpitam. Samādahitattā pajānitam, pajānitattā samādahitam. Samādahitattā saddahitam, saddahitattā samādahitam. Samādahitattā paggahitam, paggahitattā samādahitam. Samādahitattā upaṭṭhāpitam, upaṭṭhāpitattā samādahitam. Pajānitattā saddahitam, saddahitattā pajānitam. Pajānitattā paggahitam, paggahitattā pajānitam. Pajānitattā upaṭṭhāpitam, upaṭṭhāpitattā pajānitam. Pajānitattā samādahitam, samādahitattā pajānitam.

Yam buddhacakkhu tam buddhaññānam, Yam buddhaññānam tam buddhacakkhu, yena cakkhunā tathāgato satte passati apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye apēkacce paralokavajjabhayadassāvino [paralokavajjabhayadassāvīne (syā. ka.)], apēkacce naparalokavajjabhayadassāvino.

Apparajakkhe mahārajakkheti saddho puggalo apparajakkho, assaddho puggalo mahārajakkho. Āraddhvīriyo puggalo apparajakkho, kusīto puggalo mahārajakkho. Upaṭṭhitassati puggalo apparajakkho, muṭṭhassati puggalo mahārajakkho. Samāhito puggalo apparajakkho, asamāhito puggalo mahārajakkho. Paññavā puggalo apparajakkho, duppañño puggalo mahārajakkho.

Tikkhindriye mudindriyeti saddho puggalo tikkhindriyo, assaddho puggalo mudindriyo...pe... paññavā puggalo tikkhindriyo, duppañño puggalo mudindriyo. **Svākāre dvākāreti** saddho puggalo svākāro, assaddho puggalo dvākāro...pe... paññavā puggalo svākāro, duppañño puggalo dvākāro. **Suviññāpaye duviññāpayeti** saddho puggalo suviññāpayo, assaddho puggalo duviññāpayo...pe... paññavā puggalo suviññāpayo, duppañño puggalo duviññāpayo.

Apēkacce paralokavajjabhayadassāvino, apēkacce naparalokavajjabhayadassāvinoti saddho puggalo paralokavajjabhayadassāvī, assaddho puggalo naparalokavajjabhayadassāvī. Āraddhvīriyo puggalo paralokavajjabhayadassāvī, kusīto puggalo naparalokavajjabhayadassāvī...pe... paññavā puggalo paralokavajjabhayadassāvī, duppañño puggalo naparalokavajjabhayadassāvī.

Lokoti khandhaloko dhātuloko āyatanaloko vipattibhavaloko vipattisambhavaloko sampattibhavaloko sampattisambhavaloko.

Eko loko – sabbe sattā āhāraṭṭhitikā. Dve lokā – nāmañca rūpañca. Tayo lokā – tisso vedanā. Cattāro lokā – cattāro āhārā. Pañca lokā – pañcupādānakkhandhā. Cha lokā – cha aijhattikāni āyatanāni. Satta lokā – satta viññānaṭṭhitayo. Aṭṭha lokā – aṭṭha lokadhāmmā. Nava lokā – nava sattāvāsā. Dasa lokā – dasāyatanāni. Dvādasa lokā – dvādasāyatanāni. Aṭṭhārasa lokā – aṭṭhārasa dhātuyo.

Vajjanti sabbe kilesā vajjā, sabbe duccaritā vajjā, sabbe abhisainkhārā vajjā, sabbe bhavagāmikammā vajjā. Iti imasmiñca loke imasmiñca vajje tibbā bhayasaññā paccupaññhitā honti, seyyathāpi ukkhittasike vadake. Imehi paññāsaya ākārehi imāni pañcindriyāni jānāti passati aññāti pañvijjhātī.

Indriyasamodhāno pañcamo.

Tatiyabhāṇavāro.

Indriyakathā niññhitā.

5. Vimokkhakathā

1. Uddeso

209. Purimanidānam. “Tayome, bhikkhave, vimokkhā. Katame tayo? Suññato vimokkho, animitto vimokkho, appañihito vimokkho – ime kho, bhikkhave, tayo vimokkhā.

“Api ca, aṭṭhasaṭṭhi vimokkhā – suññato vimokkho, animitto vimokkho, appañihito vimokkho; ajjhattavuṭṭhāno vimokkho, bahiddhāvuṭṭhāno vimokkho, dubhato vuṭṭhāno vimokkho; ajjhattavuṭṭhānā cattāro vimokkhā, bahiddhāvuṭṭhānā cattāro vimokkhā, dubhato vuṭṭhānā cattāro vimokkhā; ajjhattavuṭṭhānānam anulomā cattāro vimokkhā, bahiddhāvuṭṭhānānam anulomā cattāro vimokkhā, dubhato vuṭṭhānānam anulomā cattāro vimokkhā; ajjhattavuṭṭhānapaṭippassaddhī [ajjhattavuṭṭhāna
paṭippassaddhī (syā.)] cattāro vimokkhā, bahiddhāvuṭṭhānapaṭippassaddhī cattāro vimokkhā, dubhato vuṭṭhānāpaṭippassaddhī cattāro vimokkhā; rūpī rūpāni passatīti vimokkho, ajjhattā arūpasaññī bahiddhā rūpāni passatīti vimokkho, subham̄ teva adhimutto hotīti vimokkho; ākāsānañcāyatanaśamāpatti vimokkho, viññānañcāyatanaśamāpatti vimokkho, ākiñcaññāyatanaśamāpatti vimokkho; nevasaññānaññāyatanaśamāpatti vimokkho, saññāvedayitanirodhasamāpatti vimokkho; samayavimokkho, asamayavimokkho; sāmayiko vimokkho, asāmayiko vimokkho; kuppo vimokkho, akuppo vimokkho; lokiyo vimokkho, lokuttaro vimokkho; sāsavō vimokkho, anāsavō vimokkho; sāmiso vimokkho, nirāmiso vimokkho; nirāmisānirāmisataro vimokkho, pañihito vimokkho, appañihito vimokkho, pañihitappaṭippassaddhi vimokkho; saññutto vimokkho, visaññutto vimokkho; ekattavimokkho, nānattavimokkho, saññāvivimokkho, nāñavivimokkho; sītisīyāvivimokkho [sī. attha.], jhānavivimokkho, anupādācittassa vimokkho”.

2. Niddeso

210. Katamo **suññato vimokkho?** Idha bhikkhu araññagato vā rukkhamūlagato vā suññāgāragato vā iti pañisañcikkhati – “suññamidam attena vā attaniyena vā”ti. So tattha abhinivesam̄ na karotīti – suññato vimokkho. Ayam suññato vimokkho.

Katamo **animitto vimokkho?** Idha bhikkhu araññagato vā rukkhamūlagato vā suññāgāragato vā iti pañisañcikkhati – “suññamidam attena vā attaniyena vā”ti. So tattha nimittam̄ na karotīti – animitto vimokkho. Ayam animitto vimokkho.

Katamo **appañihito vimokkho?** Idha bhikkhu araññagato vā rukkhamūlagato vā suññāgāragato vā iti pañisañcikkhati – “suññamidam attena vā attaniyena vā”ti. So tattha pañidhim̄ na karotīti – appañihito vimokkho. Ayam appañihito vimokkho.

Katamo **ajjhattavuṭṭhāno vimokkho?** Cattāri jhānāni – ayam ajjhattavuṭṭhāno vimokkho. Katamo bahiddhāvuṭṭhāno vimokkho? Catasso arūpasamāpattiyo – ayam bahiddhāvuṭṭhāno vimokkho. Katamo

dubhato vuṭṭhāno vimokkho? Cattāro ariyamaggā – ayam dubhato vuṭṭhāno vimokkho.

Katame **ajjhattavuṭṭhānā cattāro vimokkhā?** Paṭhamam jhānam nīvaraṇehi vuṭṭhāti. Dutiyam jhānam vitakkavicārehi vuṭṭhāti. Tatiyam jhānam pītiyā vuṭṭhāti. Catuttham jhānam sukhadukkhehi vuṭṭhāti. Ime ajjhattavuṭṭhānā cattāro vimokkhā.

Katame **bahiddhāvuṭṭhānā cattāro vimokkhā?** Ākāsānañcāyatanasamāpatti rūpasaññāya paṭighasaññāya nānattasaññāya vuṭṭhāti. Viññāṇañcāyatanasamāpatti ākāsānañcāyatanaññāya vuṭṭhāti. Ākiñcaññāyatanasamāpatti viññāṇañcāyatanaññāya vuṭṭhāti. Nevasaññānāsaññāyatanasamāpatti ākiñcaññāyatanaññāya vuṭṭhāti. Ime bahiddhāvuṭṭhānā cattāro vimokkhā.

Katame **dubhato vuṭṭhānā cattāro vimokkhā?** Sotāpattimago sakkāyadiṭṭhivicikicchāsīlabbataparāmāsā diṭṭhānusayā vicikicchānusayā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Sakadāgāmimaggo olārikā kāmarāgasaññojanā paṭighasaññojanā olārikā kāmarāgānusayā paṭighānusayā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Anāgāmimaggo anusagatā kāmarāgasaññojanā paṭighasaññojanā anusagatā kāmarāgānusayā paṭighānusayā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Arahattamaggo rūparāgā arūparāgā mānā uddhaccā avijjāya mānānusayā bhavarāgānusayā avijjānusayā vuṭṭhāti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhāti, bahiddhā ca sabbanimittehi vuṭṭhāti. Ime dubhato vuṭṭhānā cattāro vimokkhā.

211. Katame ajjhattavuṭṭhānānam anulomā cattāro vimokkhā? Paṭhamam jhānam paṭilābhathāya vitakko ca vicāro ca pīti ca sukhañca cittekaggatā ca, dutiyam jhānam paṭilābhathāya... pe... tatiyam jhānam paṭilābhathāya... pe... catuttham jhānam paṭilābhathāya vitakko ca vicāro ca pīti ca sukhañca cittekaggatā ca – ime ajjhattavuṭṭhānānam anulomā cattāro vimokkhā.

Katame **bahiddhāvuṭṭhānānam anulomā cattāro vimokkhā?** Ākāsānañcāyatanasamāpattim paṭilābhathāya vitakko ca vicāro ca pīti ca sukhañca cittekaggatā ca, viññāṇañcāyatanasamāpattim... pe... ākiñcaññāyatanasamāpattim ... pe... nevasaññānāsaññāyatanasamāpattim paṭilābhathāya vitakko ca vicāro ca pīti ca sukhañca cittekaggatā ca – ime bahiddhāvuṭṭhānānam anulomā cattāro vimokkhā.

Katame **dubhato vuṭṭhānānam anulomā cattāro vimokkhā?** Sotāpattimaggam paṭilābhathāya **aniccānupassanā, dukkhānupassanā, anattānupassanā.** Sakadāgāmimaggam paṭilābhathāya... pe... anāgāmimaggam paṭilābhathāya... pe... arahattamaggam paṭilābhathāya **aniccānupassanā, dukkhānupassanā, anattānupassanā** – ime dubhato vuṭṭhānānam anulomā cattāro vimokkhā.

Katame **ajjhattavuṭṭhānapaṭippassaddhī cattāro vimokkhā?** Paṭhamassa jhānassa paṭilābho vā vipāko vā, dutiyassa jhānassa... pe... tatiyassa jhānassa... pe... catutthassa jhānassa paṭilābho vā vipāko vā – ime ajjhattavuṭṭhānapaṭippassaddhī cattāro vimokkhā.

Katame **bahiddhāvuṭṭhānapaṭippassaddhī cattāro vimokkhā?** Ākāsānañcāyatanasamāpattiyā paṭilābho vā vipāko vā, viññāṇañcāyatanasamāpattiyā... pe... ākiñcaññāyatanasamāpattiyā... pe... nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā paṭilābho vā vipāko vā – ime bahiddhāvuṭṭhānapaṭippassaddhī cattāro vimokkhā.

Katame **dubhato vuṭṭhānapaṭippassaddhī cattāro vimokkhā?** Sotāpattimaggassa sotāpattiphalaṁ, sakadāgāmimaggassa sakadāgāmiphalaṁ, anāgāmimaggassa anāgāmiphalaṁ, arahattamaggassa arahattaphalaṁ – ime dubhato vuṭṭhānapaṭippassaddhī cattāro vimokkhā.

212. Katham rūpī rūpāni passatīti – vimokkho? Idhekacco ajjhattam paccattam nīlanimittam

manasikaroti, nīlasaññām paṭilabhati. So tam nimittam suggahitam karoti, sūpadhāritam upadhāreti, svāvatthitam avatthāpeti. So tam nimittam suggahitam katvā sūpadhāritam [supadhāritam (ka.)] upadhāretvā svāvatthitam avatthāpetvā bahiddhā nīlanimitte cittam upasam̄harati, nīlasaññām paṭilabhati. So tam nimittam suggahitam karoti, sūpadhāritam upadhāreti, svāvatthitam avatthāpeti. So tam nimittam suggahitam katvā upadhāretvā svāvatthitam avatthāpetvā āsevati bhāveti bahulīkaroti. Tassa evam hoti – “ajjhattañca bahiddhā ca ubhayamidam rūpa”nti, rūpasaññī hoti. Idhekacco ajjhattam paccattam pītanimittam...pe... lohitanimittam...pe... odātanimittam manasikaroti, odātasaññām paṭilabhati. So tam nimittam suggahitam karoti, sūpadhāritam upadhāreti, svāvatthitam avatthāpeti. So tam nimittam suggahitam katvā sūpadhāritam upadhāretvā svāvatthitam avatthāpetvā bahiddhā odātanimitte cittam upasam̄harati, odātasaññām paṭilabhati. So tam nimittam suggahitam karoti, sūpadhāritam upadhāreti, svāvatthitam avatthāpeti. So tam nimittam suggahitam katvā sūpadhāritam upadhāretvā svāvatthitam avatthāpetvā āsevati bhāveti bahulīkaroti. Tassa evam hoti – “ajjhattañca bahiddhā ca ubhayamidam rūpa”nti, rūpasaññī hoti. Evam rūpī rūpāni passatīti – vimokkho.

Katham ajjhattam arūpasaññī bahiddhā rūpāni passatīti – vimokkho? Idhekacco ajjhattam paccattam nīlanimittam na manasikaroti, nīlasaññām na paṭilabhati; bahiddhā nīlanimitte cittam upasam̄harati, nīlasaññām paṭilabhati. So tam nimittam suggahitam karoti, sūpadhāritam upadhāreti, svāvatthitam avatthāpeti. So tam nimittam suggahitam katvā sūpadhāritam upadhāretvā svāvatthitam avatthāpetvā āsevati bhāveti bahulīkaroti. Tassa evam hoti – “ajjhattam arūpam, bahiddhā rūpamida”nti, rūpasaññī hoti. Idhekacco ajjhattam paccattam pītanimittam...pe... lohitanimittam...pe... odātanimittam na manasikaroti, odātasaññām na paṭilabhati; bahiddhā odātanimitte cittam upasam̄harati, odātasaññām paṭilabhati. So tam nimittam suggahitam karoti, sūpadhāritam upadhāreti, svāvatthitam avatthāpeti. So tam nimittam suggahitam katvā sūpadhāritam upadhāretvā svāvatthitam avatthāpetvā āsevati bhāveti bahulīkaroti. Tassa evam hoti – “ajjhattam arūpam bahiddhā rūpamida”nti, rūpasaññī hoti. Evam ajjhattam arūpasaññī bahiddhā rūpāni passatīti – vimokkho.

Katham “subha”nteva adhimutto hotīti – vimokkho? Idha bhikkhu mettāsaṅgatena cetā ekam disam pharitvā viharati, tathā dutiyam, tathā tatiyam, tathā catuttham. Iti uddhamadho tiryam sabbadhi sabbattatāya sabbāvantam lokam mettāsaṅgatena cetā vipulena mahaggatena appamāṇena averena abyāpajjena [abyāpajjhena (syā.)] pharitvā viharati. Mettāya bhāvitattā sattā appaṭikūlā honti. Karuṇāsaṅgatena cetā...pe... karuṇāya bhāvitattā sattā appaṭikūlā honti. Muditāsaṅgatena cetā...pe... muditāya bhāvitattā sattā appaṭikūlā honti. Upekkhāsaṅgatena cetā ekam disam pharitvā viharati...pe... upekkhāya bhāvitattā sattā appaṭikūlā honti. Evam “subham” teva adhimutto hotīti – vimokkho.

213. Katamo ākāsānañcāyatanaśamāpatti vimokkho? Idha bhikkhu sabbaso rūpasaññānam samatikkamā paṭighasaññānam atthaṅgamā nānattasaññānam amanasikārā “ananto ākāso”ti ākāsānañcāyatanaṁ upasampajja viharati – ayam ākāsānañcāyatanaśamāpatti vimokkho.

Katamo viññāṇañcāyatanaśamāpatti vimokkho? Idha bhikkhu sabbaso ākāsānañcāyatanaṁ samatikkamma “anantam viññāṇa”nti viññāṇañcāyatanaṁ upasampajja viharati – ayam viññāṇañcāyatanaśamāpatti vimokkho.

Katamo ākiñcaññāyatanaśamāpatti vimokkho? Idha bhikkhu sabbaso viññāṇañcāyatanaṁ samatikkamma “natthi kiñci”ti ākiñcaññāyatanaṁ upasampajja viharati – ayam ākiñcaññāyatanaśamāpatti vimokkho.

Katamo nevasaññānāsaññāyatanaśamāpatti vimokkho? Idha bhikkhu sabbaso ākiñcaññāyatanaṁ samatikkamma nevasaññānāsaññāyatanaṁ upasampajja viharati – ayam nevasaññānāsaññāyatanaśamāpatti vimokkho.

Katamo **saññāvedayitanirodhasamāpatti vimokkho?** Idha bhikkhu sabbaso nevasaññānāsaññāyatanam samatikkamma saññāvedayitanirodham upasampajja viharati – ayam saññāvedayitanirodhasamāpatti vimokkho.

Katamo **samayavimokkho?** Cattāri ca jhānāni catasso ca arūpasamāpattiyo – ayam samayavimokkho.

Katamo **asamayavimokkho?** Cattāro ca ariyamaggā, cattāri ca sāmaññaphalāni, nibbānañca – ayam asamayavimokkho.

Katamo **sāmayiko vimokkho?** Cattāri ca jhānāni, catasso ca arūpasamāpattiyo – ayam sāmayiko vimokkho.

Katamo **asāmayiko vimokkho?** Cattāro ca ariyamaggā, cattāri ca sāmaññaphalāni, nibbānañca – ayam asāmayiko vimokkho.

Katamo **kutto vimokkho?** Cattāri ca jhānāni, catasso ca arūpasamāpattiyo – ayam kutto vimokkho.

Katamo **akutto vimokkho?** Cattāro ca ariyamaggā, cattāri ca sāmaññaphalāni, nibbānañca – ayam akutto vimokkho.

Katamo **lokiyo vimokkho?** Cattāri ca jhānāni, catasso ca arūpasamāpattiyo – ayam lokiyo vimokkho.

Katamo **lokuttaro vimokkho?** Cattāro ca ariyamaggā, cattāri ca sāmaññaphalāni, nibbānañca – ayam lokuttaro vimokkho.

Katamo **sāsavo vimokkho?** Cattāri ca jhānāni, catasso ca arūpasamāpattiyo – ayam sāsavo vimokkho.

Katamo **anāsavo vimokkho?** Cattāro ca ariyamaggā, cattāri ca sāmaññaphalāni, nibbānañca – ayam anāsavo vimokkho.

Katamo **sāmiso vimokkho?** Rūpappaṭisaññutto vimokkho – ayam sāmiso vimokkho.

Katamo **nirāmiso vimokkho?** Arūpappaṭisaññutto vimokkho – ayam nirāmiso vimokkho.

Katamo **nirāmisā nirāmisataro vimokkho?** Cattāro ca ariyamaggā, cattāri ca sāmaññaphalāni, nibbānañca – ayam nirāmisānirāmisataro vimokkho.

Katamo **pañihito vimokkho?** Cattāri ca jhānāni, catasso ca arūpasamāpattiyo – ayam pañihito vimokkho. Katamo appañihito vimokkho? Cattāro ca ariyamaggā, cattāri ca sāmaññaphalāni, nibbānañca – ayam appañihito vimokkho.

Katamo **pañihitappaṭippassaddhi vimokkho?** Paṭhamassa jhānassa paṭilābho vā vipāko vā ... pe... nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiya paṭilābho vā vipāko vā – ayam pañihitappaṭippassaddhi vimokkho.

Katamo **saññutto vimokkho?** Cattāri ca jhānāni, catasso ca arūpasamāpattiyo – ayam saññutto

vimokkho.

Katamo visaññutto vimokkho? Cattāro ca ariyamaggā, cattāri ca sāmaññaphalāni, nibbānañca – ayam visaññutto vimokkho.

Katamo ekattavimokkho? Cattāro ca ariyamaggā, cattāri ca sāmaññaphalāni, nibbānañca – ayam ekattavimokkho.

Katamo nānattavimokkho? Cattāri ca jhānāni, catasso ca arūpasamāpattiyo – ayam nānattavimokkho.

214. Katamo saññāvimekkha? Siyā eko saññāvimekkha dasa saññāvimekkhā honti, dasa saññāvimekkhā eko saññāvimekkha hoti, vatthuvasena pariyyayena. Kathañca siyā? Aniccānupassanāñām niccato saññāya muccatīti – saññāvimekkha. Dukkhānupassanāñām sukhato saññāya muccatīti – saññāvimekkha. Anattānupassanāñānam attato saññāya muccatīti – saññāvimekkha. Nibbidānupassanāñānam nandiyā saññāya muccatīti – saññāvimekkha. Virāgānupassanāñānam rāgato saññāya muccatīti – saññāvimekkha. Nirodhānupassanāñānam samudayato saññāya muccatīti – saññāvimekkha. Paṭinissaggānupassanāñānam ādānato saññāya muccatīti – saññāvimekkha. Animittānupassanāñānam nimittato saññāya muccatīti – saññāvimekkha. Appaṇihitānupassanāñānam paṇidhiyā saññāya muccatīti – saññāvimekkha. Suññatānupassanāñānam abhinivesato saññāya muccatīti – saññāvimekkha. Evam siyā eko saññāvimekkha dasa saññāvimekkhā honti, dasa saññāvimekkhā eko saññāvimekkhā hoti vatthuvasena pariyyayena.

Rūpe aniccānupassanāñānam niccato saññāya muccatīti – saññāvimekkha...pe... rūpe suññatānupassanāñānam abhinivesato saññāya muccatīti – saññāvimekkha. Evam siyā eko saññāvimekkha dasa saññāvimekkhā honti, dasa saññāvimekkhā eko saññāvimekkhā hoti vatthuvasena pariyyayena.

Vedanāya...pe... saññāya... sañkhāresu... viññāne... cakkhusmi...pe... jarāmaraṇe aniccānupassanāñānam niccato saññāya muccatīti – saññāvimekkha...pe... jarāmaraṇe suññatānupassanāñānam abhinivesato saññāya muccatīti – saññāvimekkha. Evam siyā eko saññāvimekkha dasa saññāvimekkhā honti, dasa saññāvimekkhā eko saññāvimekkhā hoti vatthuvasena pariyyayena – ayam saññāvimekkha.

215. Katamo nānavimekkha? Siyā eko nānavimekkha dasa nānavimekkhā honti, dasa nānavimekkhā eko nānavimekkha hoti vatthuvasena pariyyayena **siyāti**. Kathañca siyā? Aniccānupassanā yathābhūtañ nānam niccato sammohā aññāñā muccatīti – nānavimekkha. Dukkhānupassanā yathābhūtañ nānam sukhato sammohā aññāñā muccatīti – nānavimekkha. Anattānupassanā yathābhūtañ nānam nandiyā sammohā aññāñā muccatīti – nānavimekkha. Virāgānupassanā yathābhūtañ nānam rāgato sammohā aññāñā muccatīti – nānavimekkha. Nirodhānupassanā yathābhūtañ nānam samudayato sammohā aññāñā muccatīti – nānavimekkha. Paṭinissaggānupassanā yathābhūtañ nānam ādānato sammohā aññāñā muccatīti – nānavimekkha. Animittānupassanā yathābhūtañ nānam nimittato sammohā aññāñā muccatīti – nānavimekkha. Appaṇihitānupassanā thābhūtañ nānam paṇidhiyā sammohā aññāñā muccatīti – nānavimekkha. Suññatānupassanā yathābhūtañ nānam abhinivesato sammohā aññāñā muccatīti – nānavimekkha. Evam siyā eko nānavimekkha dasa nānavimekkhā honti, dasa nānavimekkhā eko nānavimekkhā hoti vatthuvasena pariyyayena.

Rūpe aniccānupassanā yathābhūtañ nānam niccato sammohā aññāñā muccatīti – nānavimekkha... pe... rūpe suññatānupassanā yathābhūtañ nānam abhinivesato sammohā aññāñā muccatīti – nānavimekkha. Evam siyā eko nānavimekkha dasa nānavimekkhā honti, dasa nānavimekkhā eko

ñāṇavimokkho hoti vatthuvasena pariyyayena.

Vedanāya ...pe... saññāya... saṅkhāresu... viññāne... cakkhusmiṃ...pe... jarāmaraṇe aniccānupassanā yathābhūtam ñāṇam niccato sammohā aññāṇā muccatī – ñāṇavimokkho...pe... jarāmaraṇe suññatānupassanā yathābhūtam ñāṇam abhinivesato sammohā aññāṇā muccatī – ñāṇavimokkho. Evam siyā eko ñāṇavimokkho dasa ñāṇavimokkhā honti, dasa ñāṇavimokkhā eko ñāṇavimokkho hoti vatthuvasena pariyyayena – ayam ñāṇavimokkho.

216. Katamo sītisiyāvimokkho? Siyā eko sītisiyāvimokkho dasa sītisiyāvimokkhā honti, dasa sītisiyāvimokkhā eko sītisiyāvimokkho hoti vatthuvasena pariyyayena **siyāti**. Kathañca siyā? Aniccānupassanā anuttaram sītibhāvam ñāṇam niccato santāpapariļāhadarathā muccatī – sītisiyāvimokkho. Dukkhānupassanā anuttaram sītibhāvam ñāṇam sukhato santāpapariļāhadarathā muccatī – sītisiyāvimokkho. Anattānupassanā anuttaram sītibhāvam ñāṇam attato santāpapariļāhadarathā muccatī – sītisiyāvimokkho. Nibbidānupassanā anuttaram sītibhāvam ñāṇam nandiyā santāpapariļāhadarathā muccatī – sītisiyāvimokkho. Virāgānupassanā anuttaram sītibhāvam ñāṇam rāgato santāpapariļāhadarathā muccatī – sītisiyāvimokkho. Nirodhānupassanā anuttaram sītibhāvam ñāṇam samudayato santāpapariļāhadarathā muccatī – sītisiyāvimokkho. Paṭinissaggānupassanā anuttaram sītibhāvam ñāṇam ādānato santāpapariļāhadarathā muccatī – sītisiyāvimokkho. Animittānupassanā anuttaram sītibhāvam ñāṇam nimittato santāpapariļāhadarathā muccatī – sītisiyāvimokkho. Appaṇihitānupassanā anuttaram sītibhāvam ñāṇam paṇidhiyā santāpapariļāhadarathā muccatī – sītisiyāvimokkho. Suññatānupassanā anuttaram sītibhāvam ñāṇam abhinivesato santāpapariļāhadarathā muccatī – sītisiyāvimokkho. Evam siyā eko sītisiyāvimokkho dasa sītisiyāvimokkhā honti, dasa sītisiyāvimokkhā eko sītisiyāvimokkho hoti vatthuvasena pariyyayena.

Rūpe aniccānupassanā anuttaram sītibhāvam ñāṇam niccato santāpapariļāhadarathā muccatī – sītisiyāvimokkho...pe... rūpe suññatānupassanā anuttaram sītibhāvam ñāṇam abhinivesato santāpapariļāhadarathā muccatī – sītisiyāvimokkho. Evam siyā eko sītisiyāvimokkho dasa sītisiyāvimokkhā honti, dasa sītisiyāvimokkhā eko sītisiyāvimokkho hoti vatthuvasena pariyyayena.

Vedanāya...pe... saññāya... saṅkhāresu... viññāne... cakkhusmiṃ...pe... jarāmaraṇe aniccānupassanā anuttaram sītibhāvam ñāṇam niccato santāpapariļāhadarathā muccatī – sītisiyāvimokkho...pe... jarāmaraṇe suññatānupassanā anuttaram sītibhāvam ñāṇam abhinivesato santāpapariļāhadarathā muccatī – sītisiyāvimokkho. Evam siyā eko sītisiyāvimokkho dasa sītisiyāvimokkhā honti, dasa sītisiyāvimokkhā eko sītisiyāvimokkho hoti vatthuvasena pariyyayena – ayam sītisiyāvimokkho.

217. Katamo jhānavimokkho? Nekkhammaṇ jhāyatīti [jāyatīti (syā.)] jhānaṇ. Kāmacchandaṇ jhāpetīti – jhānaṇ. Jhāyanto [jāyanto (syā.)] muccatīti – jhānavimokkho. Jhāpento muccatīti – jhānavimokkho. Jhāyantīti – dhammā. Jhāpetīti – kilese. Jhāte ca jhāpe ca jānatīti – jhānavimokkho. Abyāpādo jhāyatīti – jhānaṇ. Byāpādaṇ jhāpetīti – jhānaṇ. Jhāyanto muccatīti – jhānavimokkho. Jhāpento muccatīti – jhānavimokkho. Jhāyantīti – dhammā. Jhāpetīti – kilese. Jhāte ca jhāpe ca jānatīti – jhānavimokkho. Ālokasaññā jhāyatīti – jhānaṇ. Thinamiddhaṇ jhāpetīti – jhānaṇ...pe... avikkhepo jhāyatīti – jhānaṇ. Uddhaccamaṇ jhāpetīti – jhānaṇ. Dhammadavatthānaṇ jhāyatīti – jhānaṇ. Vicikicchamaṇ jhāpetīti – jhānaṇ. Ñāṇam jhāyatīti – jhānaṇ. Avijjam jhāpetīti – jhānaṇ. Pāmojjam jhāyatīti – jhānaṇ. Aratiṇ jhāpetīti – jhānaṇ. Paṭhamamaṇ jhānaṇ jhāyatīti – jhānaṇ. Nīvaraṇe jhāpetīti – jhānaṇ...pe... arahattamaggo jhāyatīti – jhānaṇ. Sabbakilese jhāpetīti – jhānaṇ. Jhāyanto muccatīti – jhānavimokkho. Jhāpento muccatīti – jhānavimokkho. Jhāyantīti – dhammā. Jhāpetīti – kilese. Jhāte ca jhāpe ca jānatīti – jhānavimokkho – ayam jhānavimokkho.

218. Katamo anupādā cittassa vimokkho? Siyā eko anupādācittassa vimokkho dasa anupādācittassa vimokkhā honti, dasa anupādācittassa vimokkhā eko anupādācittassa vimokkho hoti

vatthuvasena pariyyayena **siyāti**. Kathañca siyā? Aniccānupassanāññāṇam niccato upādānā muccatīti – anupādācittassa vimokkho. Dukkhānupassanāññāṇam sukhato upādānā muccatīti – anupādācittassa vimokkho. Anattānupassanāññāṇam attato upādānā muccatīti – anupādācittassa vimokkho.

Nibbidānupassanāññāṇam nandiyā upādānā muccatīti – anupādācittassa vimokkho.

Virāgānupassanāññāṇam rāgato upādānā muccatīti – anupādācittassa vimokkho. Nirodhānupassanāññāṇam samudayato upādānā muccatīti – anupādācittassa vimokkho. Paṭinissaggānupassanāññāṇam ādānato upādānā muccatīti – anupādācittassa vimokkho. Animittānupassanāññāṇam nimittato upādānā muccatīti – anupādācittassa vimokkho. Appaṇihitānupassanāññāṇam paṇidhiyā upādānā muccatīti – anupādācittassa vimokkho. Suññatānupassanāññāṇam abhinivesato upādānā muccatīti – anupādācittassa vimokkho. Evam siyā eko anupādācittassa vimokkho dasa anupādācittassa vimokkhā honti, dasa anupādācittassa vimokkhā eko anupādācittassa vimokkho hoti vatthuvasena pariyyayena.

Rūpe aniccānupassanāññāṇam niccato upādānā muccatīti – anupādācittassa vimokkho...pe... rūpe suññatānupassanāññāṇam abhinivesato upādānā muccatīti – anupādācittassa vimokkho. Evaṁ siyā eko anupādācittassa vimokkho dasa anupādācittassa vimokkhā honti, dasa anupādācittassa vimokkhā eko anupādācittassa vimokkho hoti vatthuvasena pariyyayena.

Vedanāya...pe... saññāya... saṅkhāresu... viññāṇe... cakkhusmiṁ...pe... jarāmaraṇe aniccānupassanāññāṇam niccato upādānā muccatīti – anupādācittassa vimokkho...pe... jarāmaraṇe suññatānupassanāññāṇam abhinivesato upādānā muccatīti – anupādācittassa vimokkho. Evaṁ siyā eko anupādācittassa vimokkho dasa anupādācittassa vimokkhā honti, dasa anupādācittassa vimokkhā eko anupādācittassa vimokkho hoti vatthuvasena pariyyayena.

Aniccānupassanāññāṇam katihupādānehi muccati? Dukkhānupassanāññāṇam katihupādānehi muccati? Anattānupassanāññāṇam katihupādānehi muccati? Nibbidānupassanāññāṇam...pe... virāgānupassanāññāṇam... nirodhānupassanāññāṇam... paṭinissaggānupassanāññāṇam... animittānupassanāññāṇam... appaṇihitānupassanāññāṇam... suññatānupassanāññāṇam katihupādānehi muccatīti?

Aniccānupassanāññāṇam tīhupādānehi muccati. Dukkhānupassanāññāṇam ekupādānā muccati. Anattānupassanāññāṇam tīhupādānehi muccati. Nibbidānupassanāññāṇam ekupādānā muccati. Virāgānupassanāññāṇam ekupādānā muccati. Nirodhānupassanāññāṇam catūhupādānehi muccati. Paṭinissaggānupassanāññāṇam catūhupādānehi muccati. Animittānupassanāññāṇam tīhupādānehi muccati. Appaṇihitānupassanāññāṇam ekupādānā muccati. Suññatānupassanāññāṇam tīhupādānehi muccati.

Aniccānupassanāññāṇam katamehi tīhupādānehi muccati? Diṭṭhupādānā, sīlabbatupādānā, attavādupādānā – aniccānupassanāññāṇam imehi tīhupādānehi muccati. Dukkhānupassanāññāṇam katamā ekupādānā [ekūpādānā (sī. atṭha.)] muccati? Kāmupādānā – dukkhānupassanāññāṇam idam ekupādānā muccati. [imā ekupādānā (syā.)] Anattānupassanāññāṇam katamehi tīhupādānehi muccati? Diṭṭhupādānā, sīlabbatupādānā, attavādupādānā – anattānupassanāññāṇam imehi tīhupādānehi muccati. Nibbidānupassanāññāṇam katamā ekupādānā muccati? Kāmupādānā – nibbidānupassanāññāṇam idam ekupādānā muccati. Virāgānupassanāññāṇam katamā ekupādānā muccati? Kāmupādānā – virāgānupassanāññāṇam idam ekupādānā muccati. Nirodhānupassanāññāṇam katamehi catūhupādānehi muccati? Kāmupādānā, diṭṭhupādānā, sīlabbatupādānā, attavādupādānā – nirodhānupassanāññāṇam imehi catūhupādānehi muccati. Paṭinissaggānupassanāññāṇam katamehi catūhupādānehi muccati? Kāmupādānā, diṭṭhupādānā, sīlabbatupādānā, attavādupādānā – paṭinissaggānupassanāññāṇam imehi catūhupādānehi muccati. Animittānupassanāññāṇam katamehi tīhupādānehi muccati? Diṭṭhupādānā, sīlabbatupādānā, attavādupādānā – animittānupassanāññāṇam imehi tīhupādānehi muccati. Appaṇihitānupassanāññāṇam katamā ekupādānā muccati? Kāmupādānā – appaṇihitānupassanāññāṇam idam ekupādānā muccati. Suññatānupassanāññāṇam katamehi tīhupādānehi muccati? Diṭṭhupādānā, sīlabbatupādānā, attavādupādānā – suññatānupassanāññāṇam imehi tīhupādānehi muccati.

Yañca aniccānupassanāññānam, yañca anattānupassanāññānam, yañca animittānupassanāññānam, yañca suññatānupassanāññānam – imāni cattāri ñāñāni tīhupādānehi mucanti – diṭṭhupādānā, sīlabbatupādānā, attavādupādānā. Yañca dukkhānupassanāññānam, yañ ca nibbidānupassanāññānam, yañca virāgānupassanāññānam, yañca appañihitānupassanāññānam – imāni cattāri ñāñāni ekupādānā mucanti – kāmupādānā. Yañca nirodhānupassanāññānam, yañca pañinissaggānupassanāññānam – imāni dve ñāñāni catūhupādānehi mucanti – kāmupādānā, diṭṭhupādānā, sīlabbatupādānā, attavādupādānā – ayam anupādācittassa vimokkho.

Vimokkhakathāya pañhamabhāṇavāro.

219. Tīni kho panimāni vimokkhamukhāni lokaniyyānāya samvattanti. Sabbasaṅkhāre paricchedaparivatūmato [paricchedaparivattumato (syā.)] samanupassanatāya animittāya ca dhātuyā cittasampakkhandanatāya, sabbasaṅkhāresu manosamuttejanatāya appañihitāya ca dhātuyā cittasampakkhandanatāya, sabbadhamme parato samanupassanatāya suññatāya ca dhātuyā cittasampakkhandanatāya – imāni tīni vimokkhamukhāni lokaniyyānāya samvattanti.

Aniccato manasikaroto kathañ saṅkhārā upaṭṭhanti? Dukkhato manasikaroto kathañ saṅkhārā upaṭṭhanti? Anattato manasikaroto kathañ saṅkhārā upaṭṭhanti? Aniccato manasikaroto khayato saṅkhārā upaṭṭhanti, dukkhato manasikaroto bhayato saṅkhārā upaṭṭhanti, anattato manasikaroto suññato saṅkhārā upaṭṭhanti.

Aniccato manasikaroto kiñ bahulam cittam hoti? Dukkhato manasikaroto kiñ bahulam cittam hoti? Anattato manasikaroto kiñ bahulam cittam hoti? Aniccato manasikaroto adhimokkhabahulam cittam hoti. Dukkhato manasikaroto passaddhibahulam cittam hoti. Anattato manasikaroto vedabahulam cittam hoti.

Aniccato manasikaronto adhimokkhabahulo katamindriyam pañilabhati? Dukkhato manasikaronto passaddhibahulo katamindriyam pañilabhati? Anattato manasikaronto vedabahulo katamindriyam pañilabhati? Aniccato manasikaronto adhimokkhabahulo saddhindriyam pañilabhati. Dukkhato manasikaronto passaddhibahulo samādhindriyam pañilabhati. Anattato manasikaronto vedabahulo paññindriyam pañilabhati.

Aniccato manasikaroto adhimokkhabahulassa katamindriyam ādhipateyyam hoti, bhāvanāya katindriyāni tadanvayā [tadanvayāni (syā.)] honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, kenaṭhena bhāvanā, ko bhāveti? Dukkhato manasikaroto passaddhibahulassa katamindriyam ādhipateyyam hoti, bhāvanāya katindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, kenaṭhena bhāvanā, ko bhāveti? Anattato manasikaroto vedabahulassa katamindriyam ādhipateyyam hoti, bhāvanāya katindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, kenaṭhena bhāvanā, ko bhāveti? Aniccato manasikaroto adhimokkhabahulassa saddhindriyam ādhipateyyam hoti. Bhāvanāya cattārindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti. Ekarasaṭṭhena bhāvanā. Yo sammāpaṭipanno so bhāveti; natthi micchāpaṭipannassa indriyabhāvanā. Dukkhato manasikaroto passaddhibahulassa samādhindriyam ādhipateyyam hoti. Bhāvanāya cattārindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti. Ekarasaṭṭhena bhāvanā. Yo sammāpaṭipanno so bhāveti; natthi micchāpaṭipannassa indriyabhāvanā. Anattato manasikaroto vedabahulassa paññindriyam ādhipateyyam hoti. Bhāvanāya cattārindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti. Ekarasaṭṭhena bhāvanā. Yo sammāpaṭipanno so bhāveti; natthi micchāpaṭipannassa indriyabhāvanā.

220. Aniccato manasikaroto adhimokkhabahulassa katamindriyam ādhipateyyam hoti? Bhāvanāya katindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttpaccayā honti? Paṭivedhakāle katamindriyam ādhipateyyam hoti? Paṭivedhāya katindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttpaccayā honti, ekarasā honti? Kenaṭṭhena bhāvanā? Kenaṭṭhena paṭivedho? Dukkhato manasikaroto passaddhibahulassa katamindriyam ādhipateyyam hoti? Bhāvanāya katindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttpaccayā honti? Paṭivedhakāle katamindriyam ādhipateyyam hoti? Paṭivedhāya katindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttpaccayā honti, ekarasā honti? Kenaṭṭhena bhāvanā? Kenaṭṭhena paṭivedho? Anattato manasikaroto vedabahulassa katamindriyam ādhipateyyam hoti? Bhāvanāya katindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttpaccayā honti? Paṭivedhakāle katamindriyam ādhipateyyam hoti? Paṭivedhāya katindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttpaccayā honti, ekarasā honti? Kenaṭṭhena bhāvanā? Kenaṭṭhena paṭivedho?

Aniccato manasikaroto adhimokkhabahulassa saddhindriyam ādhipateyyam hoti. Bhāvanāya cattārindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttpaccayā honti. Paṭivedhakāle paññindriyam ādhipateyyam hoti. Paṭivedhāya cattārindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttpaccayā honti, ekarasā honti. Ekarasaṭṭhena bhāvanā. Dassanaṭṭhena paṭivedho. Evam paṭivijjhantopi bhāveti, bhāventopī paṭivijjhati. Dukkhato manasikaroto passaddhibahulassa samādhindriyam ādhipateyyam hoti. Bhāvanāya cattārindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttpaccayā honti. Paṭivedhakāle paññindriyam ādhipateyyam hoti. Paṭivedhāya cattārindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttpaccayā honti, ekarasā honti. Ekarasaṭṭhena bhāvanā. Dassanaṭṭhena paṭivedho. Evam paṭivijjhantopi bhāveti, bhāventopī paṭivijjhati. Anattato manasikaroto vedabahulassa paññindriyam ādhipateyyam hoti. Bhāvanāya cattārindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttpaccayā honti. Paṭivedhakālepi paññindriyam ādhipateyyam hoti. Paṭivedhāya cattārindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttpaccayā honti, ekarasā honti. Ekarasaṭṭhena bhāvanā. Dassanaṭṭhena paṭivedho. Evam paṭivijjhantopi bhāveti, bhāventopī paṭivijjhati.

221. Aniccato manasikaroto katamindriyam adhimattam hoti? Katamindriyassa adhimattattā saddhāvimutto [saddhādhimutto (syā.)] hoti? Dukkhato manasikaroto katamindriyam adhimattam hoti? Katamindriyassa adhimattattā kāyasakkhī [kāyasakkhi (syā. ka.) abhi. pu. pa. 95 passitabbā] hoti? Anattato manasikaroto katamindriyam adhimattam hoti? Katamindriyassa adhimattattā diṭṭhippatto hoti?

Aniccato manasikaroto saddhindriyam adhimattam hoti. Saddhindriyassa adhimattattā saddhāvimutto hoti. Dukkhato manasikaroto samādhindriyam adhimattam hoti. Samādhindriyassa adhimattattā kāyasakkhī hoti. Anattato manasikaroto paññindriyam adhimattam hoti. Paññindriyassa adhimattattā diṭṭhippatto hoti.

Saddhanto vimuttoti – saddhāvimutto. Phuṭṭhattā sacchikatoti [sacchikarotīti (syā. pī.)] – kāyasakkhī. Diṭṭhattā pattoti – diṭṭhippatto. Saddhanto vimuccatīti – saddhāvimutto. Jhānaphassam paṭhamam phusati, pacchā nirodham nibbānam sacchikarotīti – kāyasakkhī. ‘Dukkhā saṅkhārā, sukho nirodho’ti nātām hoti diṭṭham viditām sacchikatam phassitam paññāyāti – diṭṭhippatto. Yo cāyam puggalo saddhāvimutto, yo ca kāyasakkhī, yo ca diṭṭhippatto, siyā ime tayo puggalā saddhāvimuttāpi kāyasakkhīpi diṭṭhippattāpi vatthuvasena pariyāyena siyāti. Kathañca siyā? Aniccato manasikaroto saddhindriyam adhimattam hoti. Saddhindriyassa adhimattattā saddhāvimutto hoti. Dukkhato

manasikaroto saddhindriyam adhimattam hoti. Saddhindriyassa adhimattattā saddhāvimutto hoti. Anattato manasikaroto saddhindriyam adhimattam hoti. Saddhindriyassa adhimattattā saddhāvimutto hoti. Evam̄ ime tayo puggalā saddhindriyassa vasena saddhāvimuttā.

Dukkhatō manasikaroto samādhindriyam adhimattam hoti. Samādhindriyassa adhimattattā kāyasakkhī hoti. Anattato manasikaroto samādhindriyam adhimattam hoti. Samādhindriyassa adhimattattā kāyasakkhī hoti. Aniccato manasikaroto samādhindriyam adhimattam hoti. Samādhindriyassa adhimattattā kāyasakkhī hoti. Evam̄ ime tayo puggalā samādhindriyassa vasena kāyasakkhī.

Anattato manasikaroto paññindriyam adhimattam hoti. Paññindriyassa adhimattattā diṭṭhippatto hoti. Aniccato manasikaroto paññindriyam adhimattam hoti. Paññindriyassa adhimattattā diṭṭhippatto hoti. Dukkhatō manasikaroto paññindriyam adhimattam hoti. Paññindriyassa adhimattattā diṭṭhippatto hoti. Evam̄ ime tayo puggalā paññindriyassa vasena diṭṭippattā.

Yo cāyam̄ puggalo saddhāvimutto, yo ca kāyasakkhī, yo ca diṭṭhippatto, evam̄ siyā ime tayo puggalā saddhāvimuttāpi kāyasakkhīpi diṭṭippattāpi vatthuvasena pariyāyena. Yo cāyam̄ puggalo saddhāvimutto, yo ca kāyasakkhī, yo ca diṭṭhippatto, siyā ime tayo puggalā...pe... aññoyeva saddhāvimutto, añño kāyasakkhī, añño diṭṭhippatto siyāti. Kathañca siyā? Aniccato manasikaroto saddhindriyam adhimattam hoti. Saddhindriyassa adhimattattā saddhāvimutto hoti. Dukkhatō manasikaroto samādhindriyam adhimattam hoti. Samādhindriyassa adhimattattā kāyasakkhī hoti. Anattato manasikaroto paññindriyam adhimattam hoti. Paññindriyassa adhimattattā diṭṭhippatto hoti. Yo cāyam̄ puggalo saddhāvimutto, yo ca kāyasakkhī, yo ca diṭṭhippatto, evam̄ siyā ime tayo puggalā saddhāvimuttāpi kāyasakkhīpi diṭṭippattāpi vatthuvasena pariyāyena. Aññoyeva saddhāvimutto, añño kāyasakkhī, añño diṭṭhippatto.

Aniccato manasikaroto saddhindriyam adhimattam hoti, saddhindriyassa adhimattattā sotāpattimaggam̄ paṭilabhati; tena vuccati – “saddhānusārī”. Cattārindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Saddhindriyassa vasena catunnam̄ indriyānam̄ bhāvanā hoti. Ye hi keci saddhindriyassa vasena sotāpattimaggam̄ paṭilabhanti, sabbe te saddhānusārino.

Aniccato manasikaroto saddhindriyam adhimattam hoti, saddhindriyassa adhimattattā sotāpattiphalam̄ sacchikataṁ hoti; tena vuccati – “saddhāvimutto”. Cattārindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Saddhindriyassa vasena cattārindriyāni bhāvitāni honti subhāvitāni. Yehi keci saddhindriyassa vasena sotāpattiphalam̄ sacchikatā, sabbe te saddhāvimuttā.

Aniccato manasikaroto saddhindriyam adhimattam hoti, saddhindriyassa adhimattattā sakadāgāmimaggam̄ paṭilabhati...pe... sakadāgāmiphalam̄ sacchikataṁ hoti...pe... anāgāmimaggam̄ paṭilabhati... anāgāmiphalam̄ sacchikataṁ hoti...pe... arahattamaggam̄ paṭilabhati... arahattam [arahattaphalam̄ (syā. ka.) aṭṭhakathā oloketabbā] sacchikataṁ hoti; tena vuccati – “saddhāvimutto”. Cattārindriyāni tadanvayā honti...pe... sampayuttapaccayā honti. Saddhindriyassa vasena cattārindriyāni bhāvitāni honti subhāvitāni. Yehi keci saddhindriyassa vasena arahattam̄ sacchikatā, sabbe te saddhāvimuttā.

Dukkhatō manasikaroto samādhindriyam adhimattam hoti, samādhindriyassa adhimattattā sotāpattimaggam̄ paṭilabhati; tena vuccati – “kāyasakkhī”. Cattārindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Samādhindriyassa vasena catunnam̄ indriyānam̄ bhāvanā hoti. Ye hi keci samādhindriyassa vasena sotāpattimaggam̄ paṭilabhanti, sabbe te kāyasakkhī.

Dukkhato manasikaroto samādhindriyam adhimattam hoti, samādhindriyassa adhimattattā sotāpattiphalam sacchikataṁ hoti...pe... sakadāgāmimaggam paṭilabhati...pe... sakadāgāmiphalam sacchikataṁ hoti...pe... anāgāmimaggam paṭilabhati...pe... anāgāmiphalam sacchikataṁ hoti...pe... arahattamaggam paṭilabhati...pe... arahattam sacchikataṁ hoti; tena vuccati – “kāyasakkhī”. Cattārindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Samādhindriyassa vasena cattārindriyāni bhāvitāni honti subhāvitāni. Yehi keci samādhindriyassa vasena arahattam sacchikatā, sabbe te kāyasakkhī.

Anattato manasikaroto paññindriyam adhimattam hoti, paññindriyassa adhimattattā sotāpattimaggam paṭilabhati; tena vuccati – “dhammānusāri”. Cattārindriyāni tadanvayā honti...pe... sampayuttapaccayā honti. Paññindriyassa vasena catunnam indriyānam bhāvanā hoti. Ye hi keci paññindriyassa vasena sotāpattimaggam paṭilabhanti, sabbe te dhammānusārino.

Anattato manasikaroto paññindriyam adhimattam hoti, paññindriyassa adhimattattā sotāpattiphalam sacchikataṁ hoti; tena vuccati – “diṭṭhippatto”. Cattārindriyāni tadanvayā honti...pe... sampayuttapaccayā honti. Paññindriyassa vasena cattārindriyāni bhāvitāni honti subhāvitāni. Yehi keci paññindriyassa vasena sotāpattiphalam sacchikatā, sabbe te diṭṭhipattā.

Anattato manasikaroto paññindriyam adhimattam hoti, paññindriyassa adhimattattā sakadāgāmimaggam paṭilabhati...pe... sakadāgāmiphalam sacchikataṁ hoti...pe... anāgāmimaggam paṭilabhati...pe... anāgāmiphalam sacchikataṁ hoti...pe... arahattamaggam paṭilabhati...pe... arahattam sacchikataṁ hoti; tena vuccati – “diṭṭhippatto”. Cattārindriyāni tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Paññindriyassa vasena cattārindriyāni bhāvitāni honti subhāvitāni. Yehi keci paññindriyassa vasena arahattam sacchikatā, sabbe te diṭṭhipattā.

222. Ye hi keci nekkhammam bhāvitā vā bhāventi vā bhāvissanti vā, adhigatā vā adhigacchanti vā adhigamissanti vā, pattā vā pāpuṇanti vā pāpuṇissanti vā, paṭiladdhā vā paṭilabhati vā paṭilabhissanti vā, paṭividdhā vā paṭivijjhanti vā paṭivijjhissanti vā, sacchikatā vā sacchikaronti vā sacchikarissanti vā, phassitā vā phassanti vā phassissanti vā, vasippattā vā pāpuṇanti vā pāpuṇissanti vā, pāramippattā vā pāpuṇanti vā pāpuṇissanti vā, vesārajjappattā vā pāpuṇanti vā pāpuṇissanti vā, sabbe te saddhindriyassa vasena saddhāvīmuttā, samādhindriyassa vasena kāyasakkhī, paññindriyassa vasena diṭṭhipattā.

Ye hi keci abyāpādam...pe... ālokasaññam... avikkhepam... dhammadavatthānam... ñāṇam... pāmojam... paṭhamam jhānam... dutiyam jhānam... tatiyam jhānam... catuttham jhānam... ākāsānañcāyatanaśamāpattim... viññānañcāyatanaśamāpattim... ākiñcaññāyatanaśamāpattim... nevasaññānaññāyatanaśamāpattim... aniccānupassanam... dukkhānupassanam... anattānupassanam... nibbidānupassanam... virāgānupassanam... nirodhānupassanam... paṭinissaggānupassanam... khayānupassanam... vayānupassanam... vipariñāmānupassanam... animittānupassanam... appañihitānupassanam... suññatānupassanam... adhipaññādhammavipassanam... yathābhūtaññādassanam... ādīnavānupassanam... paṭisañkhānupassanam... vivāṭānānupassanam... sotāpattimaggam... sakadāgāmimaggam... anāgāmimaggam... arahattamaggam....

Ye hi keci cattāro satipaṭṭhāne... cattāro sammappadhāne... cattāro iddhipāde... pañcindriyāni... pañca balāni... satta bojjhaṅge... ariyam atthaṅgikam maggam... ye hi keci attha vimokkhe bhāvitā vā bhāventi vā bhāvissanti vā, adhigatā vā adhigacchanti vā adhigamissanti vā, pattā vā pāpuṇanti vā pāpuṇissanti vā, paṭiladdhā vā paṭilabhati vā paṭilabhissanti vā, paṭividdhā vā paṭivijjhanti vā paṭivijjhissanti vā, sacchikatā vā sacchikaronti vā sacchikarissanti vā, phassitā vā phassanti vā phassissanti vā, vasippattā vā pāpuṇanti vā pāpuṇissanti vā pāramippattā vā pāpuṇanti vā pāpuṇissanti vā, vesārajjappattā vā pāpuṇanti vā pāpuṇissanti vā, sabbe te saddhindriyassa vasena saddhāvīmuttā, samādhindriyassa vasena kāyasakkhī, paññindriyassa vasena diṭṭhipattā.

Ye hi keci catasso paṭisambhidā pattā vā pāpuṇanti vā pāpuṇissanti vā...pe... sabbe te saddhindriyassa vasena saddhāvimuttā, samādhindriyassa vasena kāyasakkhī, paññindriyassa vasena diṭṭhipattā.

Ye hi keci tisso vijjā paṭividdhā vā paṭivijjhanti vā paṭivijjhissanti vā...pe... sabbe te saddhindriyassa vasena saddhāvimuttā, samādhindriyassa vasena kāyasakkhī, paññindriyassa vasena diṭṭhipattā.

Ye hi keci tisso sikkhā sikkhitā vā sikkhanti vā sikkhissanti vā, sacchikatā vā sacchikaronti vā sacchikarissanti vā, phassitā vā phassanti vā phassissanti vā, vasippattā vā pāpuṇanti vā pāpuṇissanti vā, pāramippattā vā pāpuṇanti vā pāpuṇissanti vā, vesārājjappattā vā pāpuṇanti vā pāpuṇissanti vā, sabbe te saddhindriyassa vasena saddhāvimuttā, samādhindriyassa vasena kāyasakkhī, paññindriyassa vasena diṭṭhipattā.

Ye hi keci dukkham parijānanti samudayam pajahanti nirodham sacchikaronti maggām bhāventi, sabbe te saddhindriyassa vasena saddhāvimuttā, samādhindriyassa vasena kāyasakkhī, paññindriyassa vasena diṭṭhipattā.

Katihākārehi saccappaṭivedho hoti? Katihākārehi saccāni paṭivijjhati? Catūhākārehi saccappaṭivedho hoti. Catūhākārehi saccāni paṭivijjhati. Dukkhasaccam pariññāpaṭivedham paṭivijjhati, samudayasaccam pahānappaṭivedham paṭivijjhati, nirodhasaccam sacchikiriyāpaṭivedham paṭivijjhati, maggасaccam bhāvanāpaṭivedham paṭivijjhati. Imehi catūhākārehi saccappaṭivedho hoti. Imehi catūhākārehi saccāni paṭivijjhanto saddhindriyassa vasena saddhāvimutto, samādhindriyassa vasena kāyasakkhī, paññindriyassa vasena diṭṭhippatto.

Katihākārehi saccappaṭivedho hoti? Katihākārehi saccāni paṭivijjhati? Navahākārehi saccappaṭivedho hoti, navahākārehi saccāni pativijjhati. Dukkhasaccam pariññāpaṭivedham paṭivijjhati, samudayasaccam pahānappaṭivedham paṭivijjhati, nirodhasaccam sacchikiriyāpaṭivedham paṭivijjhati, maggасaccam bhāvanāpaṭivedham paṭivijjhati. Abhiññāpaṭivedho ca sabbadhammānam, pariññāpaṭivedho ca sabbasaṅkhārānam, pahānappaṭivedho ca sabbākusulānam, bhāvanāpaṭivedho ca catunnām maggānam, sacchikiriyāpaṭivedho ca nirodhassa. Imehi navahākārehi saccappaṭivedho hoti. Imehi navahākārehi saccāni paṭivijjhanto saddhindriyassa vasena saddhāvimutto, samādhindriyassa vasena kāyasakkhī, paññindriyassa vasena diṭṭhippatto.

Dutiyabhāṇavāro.

223. Aniccato manasikaroto kathaṁ saṅkhārā upaṭṭhanti? Dukkhato manasikaroto kathaṁ saṅkhārā upaṭṭhanti? Anattato manasikaroto kathaṁ saṅkhārā upaṭṭhanti? Aniccato manasikaroto khayato saṅkhārā upaṭṭhanti. Dukkhato manasikaroto bhayato saṅkhārā upaṭṭhanti. Anattato manasikaroto suññato saṅkhārā upaṭṭhanti.

Aniccato manasikaroto kiṁ bahulam cittaṁ hoti? Dukkhato manasikaroto kiṁ bahulam cittaṁ hoti? Anattato manasikaroto kiṁ bahulam cittaṁ hoti? Aniccato manasikaroto adhimokkhabahulam cittaṁ hoti. Dukkhato manasikaroto passaddhibahulam cittaṁ hoti. Anattato manasikaroto vedabahulam cittaṁ hoti.

Aniccato manasikaronto adhimokkhabahulo katamam vimokkham paṭilabhati? Dukkhato manasikaronto passaddhibahulo katamam vimokkham paṭilabhati? Anattato manasikaronto vedabahulo katamam vimokkham paṭilabhati? Aniccato manasikaronto adhimokkhabahulo animittam vimokkham paṭilabhati. Dukkhato manasikaronto passaddhibahulo appanihitam vimokkham patilabhati. Anattato manasikaronto vedabahulo suññataṁ vimokkham paṭilabhati.

224. Aniccato manasikaroto adhimokkhabahulassa katamo vimokkho ādhipateyyo hoti, bhāvanāya kati vimokkhā tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, kenaṭṭhena bhāvanā, ko bhāveti? Dukkhato manasikaroto passaddhibahulassa katamo vimokkho ādhipateyyo hoti, bhāvanāya kati vimokkhā tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, kenaṭṭhena bhāvanā, ko bhāveti? Anattato manasikaroto vedabahulassa katamo vimokkho ādhipateyyo hoti, bhāvanāya kati vimokkhā tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, kenaṭṭhena bhāvanā, ko bhāveti?

Aniccato manasikaroto adhimokkhabahulassa animitto vimokkho ādhipateyyo hoti. Bhāvanāya dve vimokkhā tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti. Ekarasaṭṭhena bhāvanā. Yo sammāpaṭipanno so bhāveti; natthi micchāpaṭipannassa vimokkhabhāvanā. Dukkhato manasikaroto passaddhibahulassa appaṇihito vimokkho ādhipateyyo hoti. Bhāvanāya dve vimokkhā tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti. Ekarasaṭṭhena bhāvanā. Yo sammāpaṭipanno so bhāveti; natthi micchāpaṭipannassa vimokkhabhāvanā. Anattato manasikaroto vedabahulassa suññato vimokkho ādhipateyyo hoti. Bhāvanāya dve vimokkhā tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti. Ekarasaṭṭhena bhāvanā. Yo sammāpaṭipanno so bhāveti; natthi micchāpaṭipannassa vimokkhabhāvanā.

Aniccato manasikaroto adhimokkhabahulassa katamo vimokkho ādhipateyyo hoti, bhāvanāya kati vimokkhā tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, paṭivedhakāle katamo vimokkho ādhipateyyo hoti, paṭivedhāya kati vimokkhā tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, kenaṭṭhena bhāvanā, kenaṭṭhena paṭivedho? Dukkhato manasikaroto passaddhibahulassa katamo vimokkho ādhipateyyo hoti, bhāvanāya kati vimokkhā tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, paṭivedhakāle katamo vimokkho ādhipateyyo hoti, paṭivedhāya kati vimokkhā tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, kenaṭṭhena bhāvanā, kenaṭṭhena paṭivedho? Anattato manasikaroto vedabahulassa katamo vimokkho ādhipateyyo hoti, bhāvanāya kati vimokkhā tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, paṭivedhakāle katamo vimokkho ādhipateyyo hoti, paṭivedhāya kativimokkhā tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, kenaṭṭhena bhāvanā, kenaṭṭhena paṭivedho?

225. Aniccato manasikaroto adhimokkhabahulassa animitto vimokkho ādhipateyyo hoti, bhāvanāya dve vimokkhā tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, paṭivedhakālepi animitto vimokkho ādhipateyyo hoti, paṭivedhāya dve vimokkhā tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, paṭivedhakālepi animitto vimokkho ādhipateyyo hoti, paṭivedhāya dve vimokkhā tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, paṭivedhakālepi appaṇihito vimokkho ādhipateyyo hoti, paṭivedhāya dve vimokkhā tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, ekarasaṭṭhena bhāvanā, dassanaṭṭhena paṭivedho, evam paṭivijjhantopi bhāveti, bhāventopi paṭivijjhati. Dukkhato manasikaroto passaddhibahulassa appaṇihito vimokkho ādhipateyyo hoti, bhāvanāya dve vimokkhā tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, paṭivedhakālepi appaṇihito vimokkho ādhipateyyo hoti, paṭivedhāya dve vimokkhā tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, ekarasaṭṭhena bhāvanā, dassanaṭṭhena paṭivedho, evam paṭivijjhantopi bhāveti, bhāventopi paṭivijjhati. Anattato manasikaroto vedabahulassa suññato vimokkho ādhipateyyo hoti, bhāvanāya dve vimokkhā tadanvayā honti sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, paṭivedhakālepi suññato vimokkho

ādhipateyyo hoti, paṭivedhāya dve vimokkhā tadanvayā honti, sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti, ekarasā honti, ekarasatṭhena bhāvanā, dassanaṭṭhena paṭivedho, evam paṭivijjhantopi bhāveti, bhāventopi paṭivijjhati.

226. Aniccato manasikaroto katamo vimokkho adhimatto hoti? Katamavimokkhassa adhimattattā saddhāvimutto hoti? Dukkhato manasikaroto katamo vimokkho adhimatto hoti? Katamavimokkhassa adhimattattā kāyasakkhī hoti? Anattato manasikaroto katamo vimokkho adhimatto hoti? Katamavimokkhassa adhimattattā diṭṭhippatto hoti?

Aniccato manasikaroto animitto vimokkho adhimatto hoti. Animittavimokkhassa adhimattattā saddhāvimutto hoti. Dukkhato manasikaroto appañihito vimokkho adhimatto hoti. Appañihitavimokkhassa adhimattattā kāyasakkhī hoti. Anattato manasikaroto suññato vimokkho adhimatto hoti. Suññatavimokkhassa adhimattattā diṭṭhippatto hoti.

Saddahanto vimuttoti – saddhāvimutto. Phutthattā sacchikatoti – kāyasakkhī. Diṭṭhattā pattoti – diṭṭhippatto. Saddahanto vimuccatīti – saddhāvimutto. Jhānaphassam paṭhamam phusati, pacchā nirodham nibbānam sacchikarotīti – kāyasakkhī. “Dukkhā saṅkhārā, sukho nirodho” ti viññātam hoti diṭṭham viditañ sacchikatañ phassitam paññāyāti – diṭṭhippatto... pe... ye hi keci nekkhammañ bhāvitā vā bhāventi vā bhāvissantī vā... pe... sabbe te animittavimokkhassa vasena saddhāvimuttā, appañihitavimokkhassa vasena kāyasakkhī, suññatavimokkhassa vasena diṭṭippattā.

Ye hi keci abyāpādam... ālokasaññam... avikkhepañ... ye hi keci dukkham pariñāanti, samudayam pajahanti, nirodham sacchikaronti, maggam bhāventi, sabbe te animittavimokkhassa vasena saddhāvimuttā, appañihitavimokkhassa vasena kāyasakkhī, suññatavimokkhassa vasena diṭṭippattā.

Katihākārehi saccappaṭivedho hoti? Katihākārehi saccāni paṭivijjhati? Catūhākārehi saccappaṭivedho hoti. Catūhākārehi saccāni paṭivijjhati. Dukkhasaccam pariññapaṭivedham paṭivijjhati, samudayasaccam pahānapaṭivedham paṭivijjhati. Nirodhasaccam sacchikiriyapaṭivedham paṭivijjhati. Maggasaccam bhāvanāpaṭivedham paṭivijjhati. Imehi catūhākārehi saccappaṭivedho hoti. Imehi catūhākārehi saccāni paṭivijjhanto animittavimokkhassa vasena saddhāvimutto, appañihitavimokkhassa vasena kāyasakkhī, suññatavimokkhassa vasena diṭṭhippatto.

Katihākārehi saccappaṭivedho hoti? Katihākārehi saccāni paṭivijjhati? Navahākārehi saccappaṭivedho hoti. Navahākārehi saccāni paṭivijjhati. Dukkhasaccam pariññapaṭivedham paṭivijjhati... pe... sacchikiriyapaṭivedho ca nirodhassa. Imehi navahākārehi saccappaṭivedho hoti. Imehi navahākārehi saccāni paṭivijjhanto animittavimokkhassa vasena saddhāvimutto, appañihitavimokkhassa vasena kāyasakkhī, suññatavimokkhassa vasena diṭṭhippatto.

227. Aniccato manasikaronto katame dhamme yathābhūtam jānāti passati? Katham sammādassanam hoti? Katham tadanvayena sabbe saṅkhārā aniccato sudiṭṭhā honti? Kattha kaṅkhā pahīyati? Dukkhato manasikaronto katame dhamme yathābhūtam jānāti passati? Katham sammādassanam hoti? Katham tadanvayena sabbe saṅkhārā dukkhato sudiṭṭhā honti? Kattha kaṅkhā pahīyati? Anattato manasikaronto katame dhamme yathābhūtam jānāti passati? Katham sammādassanam hoti? Katham tadanvayena sabbe dhammā anattato sudiṭṭhā honti? Kattha kaṅkhā pahīyati?

Aniccato manasikaronto nimittañ yathābhūtam jānāti passati; tena vuccati – sammādassanam. Evam tadanvayena sabbe saṅkhārā aniccato sudiṭṭhā honti. Ettha kaṅkhā pahīyati. Dukkhato manasikaronto pavattañ yathābhūtam jānāti passati; tena vuccati – sammādassanam. Evam tadanvayena sabbe saṅkhārā dukkhato sudiṭṭhā honti. Ettha kaṅkhā pahīyati. Anattato manasikaronto nimittañca pavattañca yathābhūtam jānāti passati; tena vuccati – sammādassanam. Evam tadanvayena sabbe

dhammā anattato sudiṭṭhā honti. Ettha kaṅkhā pahīyati.

Yañca yathābhūtam̄ nāṇam̄ yañca sammādassanam̄ yā ca kaṅkhāvitarañā, ime dhammā nānatthā ceva nānābyañjanā ca, udāhu ecatthā, byañjanameva nānanti? Yañca yathābhūtam̄ nāṇam̄ yañca sammādassanam̄ yā ca kaṅkhāvitarañā, ime dhammā ecatthā, byañjanameva nānam̄.

Aniccato manasikaroto kiṁ bhayato upaṭṭhāti? Dukkhato manasikaroto kiṁ bhayato upaṭṭhāti? Anattato manasikaroto kiṁ bhayato upaṭṭhāti? Aniccato manasikaroto nimittaṁ bhayato upaṭṭhāti. Dukkhato manasikaroto pavattam̄ bhayato upaṭṭhāti. Anattato manasikaroto nimittañca pavattañca bhayato upaṭṭhāti.

Yā ca bhayatupaṭṭhāne paññā yañca ādīnave nāṇam̄ yā ca nibbidā, ime dhammā nānatthā ceva nānābyañjanā ca, udāhu ecatthā, byañjanameva nānanti? Yā ca bhayatupaṭṭhāne paññā yañca ādīnave nāṇam̄ yā ca nibbidā, ime dhammā ecatthā, byañjanameva nānam̄.

Yā ca anattānupassanā yā ca suññatānupassanā, ime dhammā nānatthā ceva nānābyañjanā ca, udāhu ecatthā, byañjanameva nānanti? Yā ca anattānupassanā yā ca suññatānupassanā, ime dhammā ecatthā, byañjanameva nānam̄.

Aniccato manasikaroto kiṁ paṭisaṅkhā nāṇam̄ uppajjati? Dukkhato manasikaroto kiṁ paṭisaṅkhā nāṇam̄ uppajjati? Anattato manasikaroto kiṁ paṭisaṅkhā nāṇam̄ uppajjati? Aniccato manasikaroto nimittam̄ paṭisaṅkhā nāṇam̄ uppajjati. Dukkhato manasikaroto pavattam̄ paṭisaṅkhā nāṇam̄ uppajjati. Anattato manasikaroto nimittañca pavattañca paṭisaṅkhā nāṇam̄ uppajjati.

Yā ca muccitukamyatā yā ca paṭisaṅkhānupassanā yā ca saṅkhārupekkhā, ime dhammā nānatthā ceva nānābyañjanā ca, udāhu ecatthā, byañjanameva nānanti? Yā ca muccitukamyatā yā ca paṭisaṅkhānupassanā yā ca saṅkhārupekkhā, ime dhammā ecatthā, byañjanameva nānam̄.

Aniccato manasikaroto kuto cittam̄ vuṭṭhāti, kattha cittam̄ pakkhandati? Dukkhato manasikaroto kuto cittam̄ vuṭṭhāti, kattha cittam̄ pakkhandati? Anattato manasikaroto kuto cittam̄ vuṭṭhāti, kattha cittam̄ pakkhandati? Aniccato manasikaroto nimittā cittam̄ vuṭṭhāti, animitte cittam̄ pakkhandati. Dukkhato manasikaroto pavattā cittam̄ vuṭṭhāti, appavatte cittam̄ pakkhandati. Anattato manasikaroto nimittā ca pavattā ca cittam̄ vuṭṭhāti, animitte appavatte nirodhe nibbānadhbātuyā [nirodhanibbānadhbātuyā (sī.)] cittam̄ pakkhandati.

Yā ca bahiddhāvuṭṭhānavivatṭane paññā ye ca gotrabhū dhammā, ime dhammā nānatthā ceva nānābyañjanā ca, udāhu ecatthā, byañjanameva nānanti? Yā ca bahiddhāvuṭṭhānavivatṭane paññā ye ca gotrabhū dhammā, ime dhammā ecatthā, byañjanameva nānam̄.

Aniccato manasikaronto katamena vimokkhena vimuccati? Dukkhato manasikaronto katamena vimokkhena vimuccati? Anattato manasikaronto katamena vimokkhena vimuccati? Aniccato manasikaronto animittavimokkhena vimuccati. Dukkhato manasikaronto appañihitavimokkhena vimuccati. Anattato manasikaronto suññatavimokkhena vimuccati. Yā ca dubhatovuṭṭhānavivatṭane paññā yañca magge nāṇam̄, ime dhammā nānatthā ceva nānābyañjanā ca, udāhu ecatthā, byañjanameva nānanti? Yā ca dubhatovuṭṭhānavivatṭane paññā yañca magge nāṇam̄, ime dhammā ecatthā, byañjanameva nānam̄.

228. Katihākārehi tayo vimokkhā nānākkhaṇe [nānākkhaṇe (syā. ka.)] honti? Katihākārehi tayo vimokkhā ekakkhaṇe honti? Catūhākārehi tayo vimokkhā nānākkhaṇe honti. Sattahākārehi tayo vimokkhā ekakkhaṇe honti.

Katamehi catūhākārehi tayo vimokkhā nānākkhaṇe honti? Ādhipateyyaṭṭhena, adhiṭṭhānaṭṭhena, abhinīhāraṭṭhena, niyyānaṭṭhena. Katham ādhipateyyaṭṭhena tayo vimokkhā nānākkhaṇe honti? Aniccato manasikaroto animitto vimokkho ādhipateyyo hoti, dukkhatō manasikaroto appaṇihito vimokkho ādhipateyyo hoti, anattato manasikaroto suññato vimokkho ādhipateyyo hoti. Evam ādhipateyyaṭṭhena tayo vimokkhā nānākkhaṇe honti.

Katham adhiṭṭhānaṭṭhena tayo vimokkhā nānākkhaṇe honti? Aniccato manasikaronto animittavimokkhassa vasena cittam adhiṭṭhāti, dukkhatō manasikaronto appaṇihitavimokkhassa vasena cittam adhiṭṭhāti, anattato manasikaronto suññatavimokkhassa vasena cittam adhiṭṭhāti. Evam adhiṭṭhānaṭṭhena tayo vimokkhā nānākkhaṇe honti.

Katham abhinīhāraṭṭhena tayo vimokkhā nānākkhaṇe honti? Aniccato manasikaronto animittavimokkhassa vasena cittam abhinīharati, dukkhatō manasikaronto appaṇihitavimokkhassa vasena cittam abhinīharati, anattato manasikaronto suññatavimokkhassa vasena cittam abhinīharati. Evam abhinīhāraṭṭhena tayo vimokkhā nānākkhaṇe honti.

Katham niyyānaṭṭhena tayo vimokkhā nānākkhaṇe honti? Aniccato manasikaronto animittavimokkhassa vasena nirodham nibbānam niyyāti, dukkhatō manasikaronto appaṇihitavimokkhassa vasena nirodham nibbānam niyyāti, anattato manasikaronto suññatavimokkhassa vasena nirodham nibbānam niyyāti. Evam niyyānaṭṭhena tayo vimokkhā nānākkhaṇe honti. Imehi catūhākārehi tayo vimokkhā nānākkhaṇe honti.

Katamehi sattahākārehi tayo vimokkhā ekakkhaṇe honti? Samodhānaṭṭhena, adhigamanānaṭṭhena, paṭilābhāṭṭhena paṭivedhaṭṭhena, sacchikiriyāṭṭhena, phassanaṭṭhena, abhisamayaṭṭhena. Katham samodhānaṭṭhena adhigamanānaṭṭhena paṭilābhāṭṭhena paṭivedhaṭṭhena sacchikiriyāṭṭhena phassanaṭṭhena abhisamayaṭṭhena tayo vimokkhā ekakkhaṇe honti? Aniccato manasikaronto nimittā muccatī – animitto vimokkho. Yato muccati, tattha na pañidahatī – appaṇihito vimokkho. Yattha na pañidahati, tena suññoti – suññato vimokkho. Yena suñño, tena nimittena animittoti – animitto vimokkho. Evam samodhānaṭṭhena adhigamanānaṭṭhena paṭilābhāṭṭhena paṭivedhaṭṭhena sacchikiriyāṭṭhena phassanaṭṭhena abhisamayaṭṭhena tayo vimokkhā ekakkhaṇe honti.

Dukkhatō manasikaronto pañidhiyā muccatī – appaṇihito vimokkho. Yattha na pañidahati, tena suññoti – suññato vimokkho. Yena suñño, tena nimittena animittoti – animitto vimokkho. Yena nimittena animitto, tattha na pañidahatī – appaṇihito vimokkho. Evam samodhānaṭṭhena adhigamanānaṭṭhena paṭilābhāṭṭhena paṭivedhaṭṭhena sacchikiriyāṭṭhena phassanaṭṭhena abhisamayaṭṭhena tayo vimokkhā ekakkhaṇe honti.

Anattato manasikaronto abhinivesā muccatī – suññato vimokkho. Yena suñño, tena nimittena animittoti – animitto vimokkho. Yena nimittena animitto, tattha na pañidahatī – appaṇihito vimokkho. Yattha na pañidahati, tena suññoti – suññato vimokkho. Evam samodhānaṭṭhena adhigamanānaṭṭhena paṭilābhāṭṭhena paṭivedhaṭṭhena sacchikiriyāṭṭhena phassanaṭṭhena abhisamayaṭṭhena tayo vimokkhā ekakkhaṇe honti. Imehi sattahākārehi tayo vimokkhā ekakkhaṇe honti.

229. Atthi vimokkho, atthi mukham, atthi vimokkhamukham, atthi vimokkhapaccanīkam, atthi vimokkhānulomam, atthi vimokkhavivatō, atthi vimokkhabhāvanā, atthi vimokkhappatippassaddhi.

Katamo **vimokkho?** Suññato vimokkho, animitto vimokkho, appaṇihito vimokkho. Katamo suññato vimokkho? Aniccānupassanāñāṇam niccato abhinivesā muccatī – suññato vimokkho. Dukkhānupassanāñāṇam sukhato abhinivesā muccatī – suññato vimokkho. Anattānupassanāñāṇam attato abhinivesā muccatī – suññato vimokkho. Nibbidānupassanāñāṇam nandiyā abhinivesā muccatī – suññato vimokkho. Virāgānupassanāñāṇam rāgato abhinivesā muccatī – suññato vimokkho.

Nirodhānupassanāñāṇam samudayato abhinivesā muccatīti – suññato vimokkho.

Paṭinissaggānupassanāñāṇam ādānato abhinivesā muccatīti – suññato vimokkho.

Animittānupassanāñāṇam nimittato abhinivesā muccatīti – suññato vimokkho.

Appaṇihitānupassanāñāṇam pañidhiyā abhinivesā muccatīti – suññato vimokkho.

Suññatānupassanāñāṇam sabbābhinivesehi muccatīti – suññato vimokkho.

Rūpe aniccānupassanāñāṇam niccato abhinivesā muccatīti – suññato vimokkho...pe... rūpe suññatānupassanāñāṇam sabbābhinivesehi muccatīti – suññato vimokkho. Vedanāya...pe... saññāya... saṅkhāresu... viññāne... cakkhusmiṁ...pe... jarāmaraṇe aniccānupassanāñāṇam niccato abhinivesā muccatīti – suññato vimokkho...pe... jarāmaraṇe suññatānupassanāñāṇam sabbābhinivesehi muccatīti – suññato vimokkho. Ayam suññato vimokkho.

Katamo animitto vimokkho? Aniccānupassanāñāṇam niccato nimittā muccatīti – animitto vimokkho. Dukkhānupassanāñāṇam sukhato nimittā muccatīti – animitto vimokkho.

Anattānupassanāñāṇam attato nimittā muccatīti – animitto vimokkho. Nibbidānupassanāñāṇam nandiyā nimittā muccatīti – animitto vimokkho. Virāgānupassanāñāṇam rāgato nimittā muccatīti – animitto vimokkho. Nirodhānupassanāñāṇam samudayato nimittā muccatīti – animitto vimokkho.

Paṭinissaggānupassanāñāṇam ādānato nimittā muccatīti – animitto vimokkho. Animittānupassanāñāṇam sabbanimittehi muccatīti – animitto vimokkho. Appaṇihitānupassanāñāṇam pañidhiyā nimittā muccatīti – animitto vimokkho. Suññatānupassanāñāṇam abhinivesato nimittā muccatīti – animitto vimokkho.

Rūpe aniccānupassanāñāṇam niccato nimittā muccatīti – animitto vimokkho ...pe... rūpe animittānupassanāñāṇam sabbanimittehi muccatīti – animitto vimokkho. Rūpe appaṇihitānupassanāñāṇam pañidhiyā nimittā muccatīti – animitto vimokkho. Rūpe suññatānupassanāñāṇam abhinivesato nimittā muccatīti – animitto vimokkho. Vedanāya...pe... saññāya... saṅkhāresu... viññāne... cakkhusmiṁ...pe... jarāmaraṇe aniccānupassanāñāṇam niccato nimittā muccatīti – animitto vimokkho...pe... jarāmaraṇe aniccānupassanāñāṇam sabbanimittehi muccatīti – animitto vimokkho. Jarāmaraṇe appaṇihitānupassanāñāṇam pañidhiyā nimittā muccatīti – animitto vimokkho. Jarāmaraṇe suññatānupassanāñāṇam abhinivesato nimittā muccatīti – animitto vimokkho. Ayam animitto vimokkho.

Katamo appaṇihito vimokkho? Aniccānupassanāñāṇam niccato pañidhiyā muccatīti – appaṇihito vimokkho. Dukkhānupassanāñāṇam sukhato pañidhiyā muccatīti – appaṇihito vimokkho.

Anattānupassanāñāṇam attato pañidhiyā muccatīti – appaṇihito vimokkho. Nibbidānupassanāñāṇam nandiyā pañidhiyā muccatīti – appaṇihito vimokkho. Virāgānupassanāñāṇam rāgato pañidhiyā muccatīti – appaṇihito vimokkho. Nirodhānupassanāñāṇam samudayato pañidhiyā muccatīti – appaṇihito vimokkho. Paṭinissaggānupassanāñāṇam ādānato pañidhiyā muccatīti – appaṇihito vimokkho.

Animittānupassanāñāṇam nimittato pañidhiyā muccatīti – appaṇihito vimokkho.

Appaṇihitānupassanāñāṇam sabbapañidhīhi muccatīti – appaṇihito vimokkho. Suññatānupassanāñāṇam abhinivesato pañidhiyā muccatīti – appaṇihito vimokkho.

Rūpe aniccānupassanāñāṇam niccato pañidhiyā muccatīti – appaṇihito vimokkho...pe... rūpe appaṇihitānupassanāñāṇam sabbapañidhīhi muccatīti – appaṇihito vimokkho. Rūpe suññatānupassanāñāṇam abhinivesato pañidhiyā muccatīti – appaṇihito vimokkho. Vedanāya...pe... saññāya... saṅkhāresu... viññāne... cakkhusmiṁ...pe... jarāmaraṇe aniccānupassanāñāṇam niccato pañidhiyā muccatīti – appaṇihito vimokkho...pe... jarāmaraṇe appaṇihitānupassanāñāṇam sabbapañidhīhi muccatīti – appaṇihito vimokkho. Jarāmaraṇe suññatānupassanāñāṇam abhinivesato pañidhiyā muccatīti – appaṇihito vimokkho. Ayam appaṇihito vimokkho. Ayam vimokkho.

230. Katamam mukham? Ye tattha jātā anavajjā kusalā bodhipakkhiyādhammā, idam mukham.

Katamām **vimokkhamukham**? Yam tesaṁ dhammānam ārammaṇam nirodho nibbānam, idam vimokkhamukham. Vimokhañca mukhañca vimokkhamukham, idam vimokkhamukham.

Katamām **vimokkhapaccanikam**? Tīni akusalamūlāni vimokkhapaccanikāni, tīni duccaritāni vimokkhapaccanikāni, sabbepi akusalā dhammā vimokkhapaccanikā, idam vimokkhapaccanikam.

Katamām **vimokkhānulomam**? Tīni kusalamūlāni vimokkhānulomāni, tīni sucaritāni vimokkhānulomāni, sabbepi kusalā dhammā vimokkhānulomā, idam vimokkhānulomam.

Katamo **vimokkhavivat**? Saññāvivat, cetovivat, cittavivat, nānavivat, vimokkhavivat, saccavivat. Sañjānanto vivatātī – saññāvivat. Cetayanto vivatātī – cetovivat. Vijānanto vivatātī – cittavivat. Nānam karonto vivatātī – nānavivat. Vosajjanto vivatātī – vimokkhavivat. Tathātīthena vivatātī – saccavivat.

Yattha saññāvivat tattha cetovivat, yattha cetovivat tattha saññāvivat, yattha saññāvivat cetovivat tattha cittavivat, yattha cittavivat tattha saññāvivat cetovivat. Yattha saññāvivat cetovivat cittavivat tattha nānavivat, yattha nānavivat tattha saññāvivat cetovivat cittavivat. Yattha saññāvivat cetovivat cittavivat nānavivat tattha vimokkhavivat, yattha vimokkhavivat tattha saññāvivat cetovivat cittavivat nānavivat. Yattha saññāvivat cetovivat cittavivat nānavivat vimokkhavivat tatha saccavivat, yattha saccavivat tattha saññāvivat cetovivat cittavivat nānavivat vimokkhavivat. Ayam vimokkhavivat.

Katamā **vimokkhabhāvanā**? Paṭhamassa jhānassa āsevanā bhāvanā bahulīkammaṁ, dutiyassa jhānassa āsevanā bhāvanā bahulīkammaṁ, tatiyassa jhānassa āsevanā bhāvanā bahulīkammaṁ, catutthassa jhānassa āsevanā bhāvanā bahulīkammaṁ, ākāsānañcāyatanaśamāpattiyyā āsevanā bhāvanā bahulīkammaṁ, viññānañcāyatanaśamāpattiyyā...pe... ākiñcaññāyatanaśamāpattiyyā... nevasaññāsaññāyatanaśamāpattiyyā āsevanā bhāvanā bahulīkammaṁ, sotāpattimaggassa āsevanā bhāvanā bahulīkammaṁ, sakadāgāmimaggassa āsevanā bhāvanā bahulīkammaṁ, anāgāmimaggassa āsevanā bhāvanā bahulīkammaṁ, arahattamaggassa āsevanā bhāvanā bahulīkammaṁ, ayam vimokkhabhāvanā.

Katamā **vimokkhappaṭipassaddhi**? Paṭhamassa jhānassa paṭilābho vā vipāko vā, dutiyassa jhānassa paṭilābho vā vipāko vā, tatiyassa jhānassa...pe... catutthassa jhānassa... ākāsānañcāyatanaśamāpattiyyā... viññānañcāyatanaśamāpattiyyā... ākiñcaññāyatanaśamāpattiyyā... nevasaññāsaññāyatanaśamāpattiyyā paṭilābho vā vipāko vā, sotāpattimaggassa sotāpattiphalam, sakadāgāmimaggassa sakadāgāmiphalam, anāgāmimaggassa anāgāmiphalam, arahattamaggassa arahattaphalam, ayam vimokkhappaṭipassaddhi.

Tatiyabhāṇavāro.

Vimokkhakathā niṭhitā.

6. Gatikathā

231. Gatisampattiyyā nānasampayutte katinam hetūnam paccayā upapatti hoti? Khattiyamahāsālānam brāhmaṇamahāsālānam gahapatimahāsālānam kāmāvacarānam devānam nānasampayutte katinam hetūnam paccayā upapatti hoti? Rūpāvacarānam devānam katinam hetūnam paccayā upapatti hoti? Arūpāvacarānam devānam katinam hetūnam paccayā upapatti hoti?

Gatisampattiyyā nānasampayutte aṭṭhannam hetūnam paccayā upapatti hoti. Khattiyamahāsālānam brāhmaṇamahāsālānam gahapatimahāsālānam kāmāvacarānam devānam nānasampayutte aṭṭhannam

hetūnam paccayā upapatti hoti. Rūpāvacarānam devānam aṭṭhannam hetūnam paccayā upapatti hoti. Arūpāvacarānam devānam aṭṭhannam hetūnam paccayā upapatti hoti.

232. Gatisampattiyā nāṇasampayutte katamesam aṭṭhannam hetūnam paccayā upapatti hoti? Kusalakammassa javanakkhaṇe tayo hetū kusalā; tasmiṁ khaṇe jātacetanāya sahajātapaccayā honti. Tena vuccati – kusalamūlapaccayāpi saṅkhārā. Nikantikkhaṇe dve hetū akusalā; tasmiṁ khaṇe jātacetanāya sahajātapaccayā honti. Tena vuccati – akusalamūlapaccayāpi saṅkhārā. Paṭisandhikkhaṇe tayo hetū abyākatā; tasmiṁ khaṇe jātacetanāya sahajātapaccayā honti. Tena vuccati – “nāmarūpapaccayāpi viññāṇam, viññāṇapaccayāpi nāmarūpam”.

Paṭisandhikkhaṇe pañcakkhandhā sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, vippayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe cattāro mahābhūtā sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe tayo jīvitasaṅkhārā sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, vippayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe nāmañica rūpañica sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, vippayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe ime cuddasa dhammā sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, vippayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe cattāro khandhā arūpino sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe pañcindriyāni sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe tayo hetū sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe nāmañica viññāṇañica sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe ime cuddasa dhammā sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe ime aṭṭhavīsatī dhammā sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, vippayuttapaccayā honti. Gatisampattiyā nāṇasampayutte imesam aṭṭhannam hetūnam paccayā upapatti hoti.

Khattiyamahāsālānam brāhmaṇamahāsālānam gahapatimahāsālānam kāmāvacarānam devānam nāṇasampayutte katamesam aṭṭhannam hetūnam paccayā upapatti hoti? Kusalakammassa javanakkhaṇe tayo hetū kusalā; tasmiṁ khaṇe jātacetanāya sahajātapaccayā honti. Tena vuccati – “kusalamūlapaccayāpi saṅkhārā”. Nikantikkhaṇe dve hetū akusalā; tasmiṁ khaṇe jātacetanāya sahajātapaccayā honti. Tena vuccati – “akusalamūlapaccayāpi saṅkhārā”. Paṭisandhikkhaṇe tayo hetū abyākatā; tasmiṁ khaṇe jātacetanāya sahajātapaccayā honti. Tena vuccati – “nāmarūpapaccayāpi viññāṇam, viññāṇapaccayāpi nāmarūpam”.

Paṭisandhikkhaṇe pañcakkhandhā sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, vippayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe cattāro mahābhūtā sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe tayo jīvitasaṅkhārā sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, vippayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe nāmañica rūpañica sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, vippayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe ime cuddasa dhammā sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, vippayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe cattāro khandhā arūpino sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe pañcindriyāni sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe tayo hetū sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe nāmañica viññāṇañica sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe ime cuddasa dhammā sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe ime aṭṭhavīsatī dhammā sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti,

vippayuttapaccayā honti. Khattiyamahāsālānam brāhmaṇamahāsālānam gahapatimahāsālānam kāmāvacarānam devānam nāṇasampayutte imesaṁ aṭṭhannam hetūnam paccayā upapatti hoti.

Rūpāvacarānam devānam katamesam aṭṭhannam hetūnam paccayā upapatti hoti? Kusalakammassa javanakkhaṇe tayo hetū kusalā...pe... rūpāvacarānam devānam imesaṁ aṭṭhannam hetūnam paccayā upapatti hoti.

Arūpāvacarānam devānam katamesam aṭṭhannam hetūnam paccayā upapatti hoti? Kusalakammassa javanakkhaṇe tayo hetū kusalā; tasmiṁ khaṇe jātacetanāya sahajātapaccayā honti. Tena vuccati – “kusalamūlapaccayāpi saṅkhārā”. Nikantikkhaṇe dve hetū akusalā; tasmiṁ khaṇe jātacetanāya sahajātapaccayā honti. Tena vuccati – “akusalamūlapaccayāpi saṅkhārā”. Paṭisandhikkhaṇe tayo hetū abyākatā; tasmiṁ khaṇe jātacetanāya sahajātapaccayā honti. Tena vuccati – “nāmapaccayāpi viññāṇam viññāṇapaccayāpi nāmaṁ”.

Paṭisandhikkhaṇe cattāro khandhā arūpino sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe pañcindriyāni sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe tayo hetū sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe nāmañca viññāṇañca sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe ime cuddasa dhammā sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Arūpāvacarānam devānam imesaṁ aṭṭhannam hetūnam paccayā upapatti hoti.

233. Gatisampatti� nāṇavippayutte katinam hetūnam paccayā upapatti hoti? Khattiyamahāsālānam brāhmaṇamahāsālānam gahapatimahāsālānam kāmāvacarānam devānam nāṇavippayutte katinam hetūnam paccayā upapatti hoti?

Gatisampatti� nāṇavippayutte channam hetūnam paccayā upapatti hoti. Khattiyamahāsālānam brāhmaṇamahāsālānam gahapatimahāsālānam kāmāvacarānam devānam nāṇavippayutte channam hetūnam paccayā upapatti hoti.

Gatisampatti� nāṇavippayutte katamesam channam hetūnam paccayā upapatti hoti? Kusalakammassa javanakkhaṇe dve hetū kusalā; tasmiṁ khaṇe jātacetanāya sahajātapaccayā honti. Tena vuccati – kusalamūlapaccayāpi saṅkhārā. Nikantikkhaṇe dve hetū akusalā; tasmiṁ khaṇe jātacetanāya sahajātapaccayā honti. Tena vuccati – akusalamūlapaccayāpi saṅkhārā. Paṭisandhikkhaṇe dve hetū abyākatā; tasmiṁ khaṇe jātacetanāya sahajātapaccayā honti. Tena vuccati – “nāmarūpapaccayāpi viññāṇam, viññāṇapaccayāpi nāmarūpaṁ”.

Paṭisandhikkhaṇe pañcakkhandhā sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, vippayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe cattāro mahābhūtā sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe tayo jīvitasaṅkhārā sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, vippayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe nāmañca rūpañca sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, vippayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe ime cuddasa dhammā sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, vippayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe cattāro khandhā arūpino sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe cattāri indriyāni sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe dve hetū sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe nāmañca viññāṇañca sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttapaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe ime dvādasa dhammā sahajātapaccayā honti,

aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, sampayuttpaccayā honti. Paṭisandhikkhaṇe ime chabbīsati dhammā sahajātapaccayā honti, aññamaññapaccayā honti, nissayapaccayā honti, vippayuttpaccayā honti. Gatisampatti�ā ñānavippayutte imesam channam hetūnam paccayā upapatti hoti.

Khattiyamahāsālānam brāhmaṇamahāsālānam gahapatimahāsālānam kāmāvacarānam devānam ñānavippayutte katamesam channam hetūnam paccayā upapatti hoti? Kusalakammassa javanakkhaṇe dve hetū kusalā; tasmim khaṇe jātacetanāya sahajātapaccayā honti. Tena vuccati – “kusalamūlapaccayāpi saṅkhārā...pe... khattiyamahāsālānam brāhmaṇamahāsālānam gahapatimahāsālānam kāmāvacarānam devānam ñānavippayutte imesam channam hetūnam paccayā upapatti hotī”ti.

Gatikathā niṭṭhitā.

7. Kammakathā

234. Ahosi kammaṇ, ahosi kammavipāko. Ahosi kammaṇ, nāhosi kammavipāko. Ahosi kammaṇ, atthi kammavipāko. Ahosi kammaṇ, natthi kammavipāko. Ahosi kammaṇ, bhavissati kammavipāko. Ahosi kammaṇ, na bhavissati kammavipāko. [Atītakammam]

Atthi kammaṇ, atthi kammavipāko. Atthi kammam, natthi kammavipāko. Atthi kammaṇ, bhavissati kammavipāko. Atthi kammaṇ, na bhavissati kammavipāko. [Paccuppannakammam]

Bhavissati kammaṇ, bhavissati kammavipāko. Bhavissati kammaṇ, na bhavissati kammavipāko. [Anāgatakammam]

235. Ahosi kusalam kammaṇ, ahosi kusalassa kammassa vipāko. Ahosi kusalam kammaṇ, nāhosi kusalassa kammassa vipāko. Ahosi kusalam kammaṇ, atthi kusalassa kammassa vipāko. Ahosi kusalam kammaṇ, natthi kusalassa kammassa vipāko. Ahosi kusalam kammaṇ, bhavissati kusalassa kammassa vipāko. Ahosi kusalam kammaṇ, na bhavissati kusalassa kammassa vipāko.

Atthi kusalam kammaṇ, atthi kusalassa kammassa vipāko. Atthi kusalam kammaṇ, natthi kusalassa kammassa vipāko. Atthi kusalam kammaṇ, bhavissati kusalassa kammassa vipāko. Atthi kusalam kammaṇ, na bhavissati kusalassa kammassa vipāko.

Bhavissati kusalam kammaṇ, bhavissati kusalassa kammassa vipāko. Bhavissati kusalam kammaṇ, na bhavissati kusalassa kammassa vipāko.

Ahosi akusalam kammaṇ, ahosi akusalassa kammassa vipāko. Ahosi akusalam kammaṇ, nāhosi akusalassa kammassa vipāko. Ahosi akusalam kammaṇ, atthi akusalassa kammassa vipāko. Ahosi akusalam kammaṇ, natthi akusalassa kammassa vipāko. Ahosi akusalam kammaṇ, bhavissati akusalassa kammassa vipāko. Ahosi akusalam kammaṇ, na bhavissati akusalassa kammassa vipāko.

Atthi akusalam kammaṇ, atthi akusalassa kammassa vipāko. Atthi akusalam kammaṇ, natthi akusalassa kammassa vipāko. Atthi akusalam kammaṇ, bhavissati akusalassa kammassa vipāko. Atthi akusalam kammaṇ, na bhavissati akusalassa kammassa vipāko.

Bhavissati akusalam kammaṇ, bhavissati akusalassa kammassa vipāko. Bhavissati akusalam kammaṇ, na bhavissati akusalassa kammassa vipāko.

Ahosi sāvajjam kammaṇ...pe... ahosi anavajjam kammaṇ...pe... ahosi kaṇhaṇ kammaṇ...pe...

ahosi sukkam̄ kammaṁ...pe... ahosi sukhudrayaṁ kammaṁ...pe... ahosi dukkhudrayaṁ kammaṁ...pe... ahosi sukhavipākam̄ kammaṁ...pe... ahosi dukkhavipākam̄ kammaṁ, ahosi dukkhavipākassa kammassa vipāko. Ahosi dukkhavipākam̄ kammaṁ, nāhosi dukkhavipākassa kammassa vipāko. Ahosi dukkhavipākam̄ kammaṁ, atthi dukkhavipākassa kammassa vipāko. Ahosi dukkhavipākam̄ kammaṁ, bhavissati dukkhavipākassa kammassa vipāko. Ahosi dukkhavipākam̄ kammaṁ, na bhavissati dukkhavipākassa kammassa vipāko.

Atthi dukkhavipākam̄ kammaṁ, atthi dukkhavipākassa kammassa vipāko. Atthi dukkhavipākam̄ kammaṁ, natthi dukkhavipākassa kammassa vipāko. Atthi dukkhavipākam̄ kammaṁ, bhavissati dukkhavipākassa kammassa vipāko. Atthi dukkhavipākam̄ kammaṁ, na bhavissati dukkhavipākassa kammassa vipāko.

Bhavissati dukkhavipākam̄ kammaṁ, bhavissati dukkhavipākassa kammassa vipāko. Bhavissati dukkhavipākam̄ kammaṁ, na bhavissati dukkhavipākassa kammassa vipākoti.

Kammakathā niṭṭhitā.

8. Vipallāsakathā

236. Purimanidānam̄. “Cattārome, bhikkhave [a. ni. 4.49 passitabbā], saññāvipallāsā cittavipallāsā diṭṭhivipallāsā. Katame cattāro? Anicce, bhikkhave, niccanti saññāvipallāso cittavipallāso diṭṭhivipallāso. Dukkhe, bhikkhave, sukhanti saññāvipallāso cittavipallāso diṭṭhivipallāso. Anattani, bhikkhave, attāti saññāvipallāso cittavipallāso diṭṭhivipallāso. Asubhe, bhikkhave, subhanti saññāvipallāso cittavipallāso diṭṭhivipallāso. Ime kho, bhikkhave, cattāro saññāvipallāsā cittavipallāsā diṭṭhivipallāsā.

“Cattārome, bhikkhave, nasaññāvipallāsā nacittavipallāsā nadiṭṭhivipallāsā. Katame cattāro? Anicce, bhikkhave, aniccati nasaññāvipallāso nacittavipallāso nadiṭṭhivipallāso. Dukkhe, bhikkhave, dukkanti nasaññāvipallāso nacittavipallāso nadiṭṭhivipallāso. Anattani, bhikkhave, anattāti nasaññāvipallāso nacittavipallāso nadiṭṭhivipallāso. Asubhe, bhikkhave, asubhanti nasaññāvipallāso nacittavipallāso nadiṭṭhivipallāso. Ime kho, bhikkhave, cattāro nasaññāvipallāsā nacittavipallāsā nadiṭṭhivipallāsā”ti.

“Anicce niccasaññino, dukkhe ca sukhasaññino;
Anattani ca attāti [attasaññino (syā.) a. ni. 4.49 passitabbā], asubhe subhasaññino;
Micchādiṭṭhihatā sattā, khittacittā visaññino.

“Te yogayuttā mārassa, ayogakkhemino janā;
Sattā gacchanti saṁsāram̄, jātimaraṇagāmino.

“Yadā ca buddhā lokasmīm̄, uppajjanti pabhañkarā;
Te imam̄ dhammaṁ pakāsentī, dukkhūpasamagāminam̄.

“Tesaṁ sutvāna sappaññā, sacittam̄ paccaladdhu [paccaladdhuṁ (syā.), paccaladdhā a. ni. 4.49] te;
Aniccam̄ aniccato dakkhum̄, dukkhamaddakkhu dukkhatō.

“Anattani anattāti, asubham̄ asubhataddasum̄;
Sammādiṭṭhisamādānā, sabbam̄ dukkham̄ upaccagu”nti.

Ime cattāro vipallāsā diṭṭhisampannassa puggalassa pahīnā, appahīnāti. Keci pahīnā, keci appahīnā? Anicce niccanti saññāvipallāso cittavipallāso diṭṭhivipallāso pahīno. Dukkhe sukhanti saññā uppajjati, cittam uppajjati, diṭṭhivipallāso pahīno. Anattani attāti saññāvipallāso cittavipallāso diṭṭhivipallāso pahīno. Asubhe subhanti saññā uppajjati, cittam uppajjati, diṭṭhivipallāso pahīno. Dvīsu vatthūsu cha vipallāsā pahīnā. Dvīsu vatthūsu dve vipallāsā pahīnā, cattāro vipallāsā appahīnā. Catūsu vatthūsu atṭha vipallāsā pahīnā, cattāro vipallāsā appahīnāti.

Vipallāsakathā niṭṭhitā.

9. Maggakathā

237. Maggoti kenaṭthena maggo? Sotāpattimaggakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi micchādiṭṭhiyā pahānāya maggo ceva hetu ca, sahajātānam dhammānam upatthambhanāya maggo ceva hetu ca, kilesānam pariyādānāya maggo ceva hetu ca, paṭivedhādivisodhanāya maggo ceva hetu ca, cittassa adhiṭṭhānāya maggo ceva hetu ca, cittassa vodānāya maggo ceva hetu ca, visesādhigamāya maggo ceva hetu ca, uttari paṭivedhāya [uttarīm paṭivedhāya (syā.)] maggo ceva hetu ca, saccābhīsamayāya maggo ceva hetu ca, nirodhe patiṭṭhāpanāya maggo ceva hetu ca.

Abhiniropanaṭṭhena sammāsaṅkappo micchāsaṅkappassa pahānāya maggo ceva hetu ca, sahajātānam dhammānam upatthambhanāya maggo ceva hetu ca, kilesānam pariyādānāya maggo ceva hetu ca, paṭivedhādivisodhanāya maggo ceva hetu ca, cittassa adhiṭṭhānāya maggo ceva hetu ca, cittassa vodānāya maggo ceva hetu ca, visesādhigamāya maggo ceva hetu ca, uttari paṭivedhāya maggo ceva hetu ca, saccābhīsamayāya maggo ceva hetu ca, nirodhe patiṭṭhāpanāya maggo ceva hetu ca.

Pariggahaṭṭhena sammāvācā micchāvācāya pahānāya maggo ceva hetu ca, sahajātānam dhammānam upatthambhanāya maggo ceva hetu ca, kilesānam pariyādānāya maggo ceva hetu ca, paṭivedhādivisodhanāya maggo ceva hetu ca, cittassa adhiṭṭhānāya maggo ceva hetu ca, cittassa vodānāya maggo ceva hetu ca, visesādhigamāya maggo ceva hetu ca, uttari paṭivedhāya maggo ceva hetu ca, saccābhīsamayāya maggo ceva hetu ca, nirodhe patiṭṭhāpanāya maggo ceva hetu ca.

Samuṭṭhānaṭṭhena sammākammanto micchākammantassa pahānāya maggo ceva hetu ca, sahajātānam dhammānam upatthambhanāya maggo ceva hetu ca, kilesānam pariyādānāya maggo ceva hetu ca paṭivedhādivisodhanāya maggo ceva hetu ca, cittassa adhiṭṭhānāya maggo ceva hetu ca, cittassa vodānāya maggo ceva hetu ca, visesādhigamāya maggo ceva hetu ca, uttari paṭivedhāya maggo ceva hetu ca, saccābhīsamayāya maggo ceva hetu ca, nirodhe patiṭṭhāpanāya maggo ceva hetu ca.

Vodānaṭṭhena sammājīvo micchājīvassa pahānāya maggo ceva hetu ca...pe... paggahaṭṭhena sammāvāyāmo micchāvāyāmassa pahānāya maggo ceva hetu ca...pe... upaṭṭhānaṭṭhena sammāsati micchāsatiyā pahānāya maggo ceva hetu ca...pe... avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi micchāsamādhissa pahānāya maggo ceva hetu ca, sahajātānam dhammānam upatthambhanāya maggo ceva hetu ca, kilesānam pariyādānāya maggo ceva hetu ca, paṭivedhādivisodhanāya maggo ceva hetu ca, cittassa adhiṭṭhānāya maggo ceva hetu ca, cittassa vodānāya maggo ceva hetu ca, visesādhigamāya maggo ceva hetu ca, uttari paṭivedhāya maggo ceva hetu ca, saccābhīsamayāya maggo ceva hetu ca, nirodhe patiṭṭhāpanāya maggo ceva hetu ca.

Sakadāgāmimaggakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi...pe... avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi oḷārikassa kāmarāgasaññojanassa paṭighasaññojanassa oḷārikassa kāmarāgānusayassa paṭighānusayassa pahānāya maggo ceva hetu ca, sahajātānam dhammānam upatthambhanāya maggo ceva hetu ca, kilesānam pariyādānāya maggo ceva hetu ca, paṭivedhādivisodhanāya maggo ceva hetu ca, cittassa adhiṭṭhānāya maggo ceva hetu ca, cittassa vodānāya maggo ceva hetu ca, visesādhigamāya maggo ceva hetu ca, uttari paṭivedhāya maggo ceva hetu ca, saccābhīsamayāya maggo ceva hetu ca, nirodhe

patiṭṭhāpanāya maggo ceva hetu ca.

Anāgāmimaggakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi...pe... avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi anusahagatassa kāmarāgasāññojanassa paṭighasaññojanassa, anusahagatassa kāmarāgānusayassa paṭighānusayassa pahānāya maggo ceva hetu ca, sahajātānam dhammānam upatthambhanāya maggo ceva hetu ca, kilesānam pariyādānāya maggo ceva hetu ca, paṭivedhādivisodhanāya maggo ceva hetu ca, cittassa adhiṭṭhānāya maggo ceva hetu ca, cittassa vodānāya maggo ceva hetu ca, visesādhigamāya maggo ceva hetu ca, uttari paṭivedhāya maggo ceva hetu ca, saccābhīsamayāya maggo ceva hetu ca, nirodhe patiṭṭhāpanāya maggo ceva hetu ca.

Arahattamaggakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi...pe... avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi rūparāgassa arūparāgassa mānassa uddhaccassa avijjāya, mānānusayassa bhavarāgānusayassa avijjānusayassa pahānāya maggo ceva hetu ca, sahajātānam dhammānam upatthambhanāya maggo ceva hetu ca, kilesānam pariyādānāya maggo ceva hetu ca, paṭivedhādivisodhanāya maggo ceva hetu ca, cittassa adhiṭṭhānāya maggo ceva hetu ca, cittassa, vodānāya maggo ceva hetu ca, visesādhigamāya maggo ceva hetu ca, uttari paṭivedhāya maggo ceva hetu ca, saccābhīsamayāya maggo ceva, hetu ca, nirodhe patiṭṭhāpanāya maggo ceva hetu ca.

Dassanamaggo sammādiṭṭhi, abhiniropanamaggo sammāsaṅkappo, pariggahamaggo sammāvācā, samuṭṭhānamaggo sammākammanto, vodānamaggo sammājīvo, paggahamaggo sammāvāyāmo, upaṭṭhānamaggo sammāsati, avikkhepamaggo sammāsamādhi. Upaṭṭhānamaggo satisambojjhaṅgo, pavicayamaggo dhammadhicayasambojjhaṅgo, paggahamaggo vīriyasambojjhaṅgo, pharaṇamaggo pītisambojjhaṅgo, upasamamaggo passaddhisambojjhaṅgo, avikkhepamaggo samādhīsambojjhaṅgo, paṭisaṅkhānamaggo upekkhāsambojjhaṅgo.

Assaddhiye akampiyamaggo saddhābalam, kosaje akampiyamaggo vīriyabalam, pamāde akampiyamaggo satibalam, uddhacce akampiyamaggo samādhībalam, avijjāya akampiyamaggo paññabalam. Adhimokkhamaggo saddhindriyam, paggahamaggo vīriyindriyam, upaṭṭhānamaggo satindriyam, avikkhepamaggo samādhīhindriyam, dassanamaggo paññindriyam.

Ādhipateyyaṭṭhena indriyā maggo, akampiyāṭṭhena balā maggo, niyyānaṭṭhena bojjhaṅgā maggo, hetuṭṭhena maggaṅgā maggo, upaṭṭhānaṭṭhena satipaṭṭhānā maggo, padhanaṭṭhena sammappadhānā maggo, ijjhanaṭṭhena iddhipādā maggo, tathaṭṭhena saccāni maggo, avikkhepaṭṭhena samatho maggo, anupassanaṭṭhena vipassanā maggo, ekarasaṭṭhena samathavipassanā maggo, anativattanaṭṭhena yuganaddhā maggo, samvaraṭṭhena sīlavisuddhi maggo, avikkhepaṭṭhena cittavisuddhi maggo, dassanaṭṭhena diṭṭhivisuddhi maggo, muttaṭṭhena vimokkho maggo, paṭivedhaṭṭhena vijjā maggo, pariccāgaṭṭhena vimutti maggo, samucchedaṭṭhena khaye ñāṇam maggo, chando mūlatṭhena maggo, manasiķāro samuṭṭhānaṭṭhena maggo, phasso samodhānaṭṭhena maggo, vedānā samosarānaṭṭhena maggo, samādhi pamukhaṭṭhena maggo, sati ādhipateyyaṭṭhena maggo, paññā tatuttaraṭṭhena maggo, vimutti sāraṭṭhena maggo, amatogadham nibbānam pariyośānaṭṭhena maggoti.

Maggakathā niṭṭhitā.

10. Maṇḍapeyyakathā

238. “Maṇḍapeyyamidam, bhikkhave, brahmacariyam. Satthā sammukhībhūto tidhattamaṇḍo [tividho maṇḍo (bahūsu) aṭṭhakathā oloketabbā]. Satthari sammukhībhūte desanāmaṇḍo, paṭiggahamaṇḍo, brahmacariyamaṇḍo”.

Katamo **desanāmaṇḍo**? Catunnam ariyasaccānam ācikkhanā desanā paññāpanā paṭṭhapanā vivaraṇā vibhajanā uttānikammam [uttānikammaṇ (ka.)], catunnam satipaṭṭhānānam...pe... catunnam

sammappadhānānam... catunnaṁ iddhipādānam... pañcannām indriyānam... pañcannām balānam... sattannaṁ bojjhaṅgānam... ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassa ācikkhanā desanā paññāpanā paṭṭhapanā vivaraṇā vibhajanā uttānikammaṁ – ayam desanāmaṇdo.

Katamo **paṭiggahamaṇdo?** Bhikkhū bhikkhuniyo upāsakā upāsikāyo devā manussā ye vā panaññepi keci viññātāro – ayam paṭiggahamaṇdo.

Katamo **brahmacariyamaṇdo?** Ayameva ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, seyyathidam – sammādiṭṭhi, sammāsaṅkappo, sammāvācā, sammākammanto, sammāājīvo, sammāvāyāmo, sammāsatī, sammāsamādhi – ayam brahmacariyamaṇdo.

239. Adhimokkhamāṇdo saddhindriyam, assaddhiyam kasaṭo; assaddhiyam kasaṭam chaddetvā saddhindriyassa adhimokkhamāṇdam pivatī – maṇḍapeyyam. Paggahamaṇdo vīriyindriyam, kosajjam kasaṭo; kosajjam kasaṭam chaddetvā vīriyindriyassa paggahamaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam. Upaṭṭhānāmaṇdo satindriyam, pamādo kasaṭo; pamādam kasaṭam chaddetvā satindriyassa upaṭṭhānāmaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam. Avikkhepamaṇdo samādhindriyam, uddhaccam kasaṭo; uddhaccam kasaṭam chaddetvā samādhindriyassa avikkhepamaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam. Dassanāmaṇdo paññindriyam, avijjam kasaṭo; avijjam kasaṭam chaddetvā paññindriyassa dassanāmaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam.

Assaddhiye akampiyamaṇdo saddhābalam, assaddhiyam kasaṭo; assaddhiyam kasaṭam chaddetvā saddhābalassa assaddhiye akampiyamaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam. Kosajje akampiyamaṇdo vīriyabalam, kosajjam kasaṭo; kosajjam kasaṭam chaddetvā vīriyabalam kosaṭo; kosajje akampiyamaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam. Pamāde akampiyamaṇdo satibalam, pamādo kasaṭo; pamādam kasaṭam chaddetvā satibalam kosaṭo; pamāde akampiyamaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam. Uddhacce akampiyamaṇdo samādhibalam, uddhaccam kasaṭo; uddhaccam kasaṭam chaddetvā samādhibalassa uddhacce akampiyamaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam. Avijjāya akampiyamaṇdo paññābalam, avijjā kasaṭo; avijjam kasaṭam chaddetvā paññābalassa avijjāya akampiyamaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam.

Upaṭṭhānāmaṇdo satisambojjhaṅgā, pamādo kasaṭo; pamādam kasaṭam chaddetvā satisambojjhaṅgassa upaṭṭhānāmaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam. Pavicayamaṇdo dhammadvicayasambojjhaṅgo, avijjā kasaṭo; avijjam kasaṭam chaddetvā dhammadvicayasambojjhaṅgassa pavicayamaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam. Paggahamaṇdo vīriyasambojjhaṅgo, kosajjam kasaṭo; kosajjam kasaṭam chaddetvā vīriyasambojjhaṅgassa paggahamaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam. Pharanāmaṇdo pītisambojjhaṅgo, pariļāho kasaṭo; pariļāham kasaṭam chaddetvā pītisambojjhaṅgassa pharanāmaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam. Upasamāmaṇdo passaddhisambojjhaṅgo, duṭṭhullam kasaṭo; duṭṭhullam kasaṭam chaddetvā passaddhisambojjhaṅgassa upasamāmaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam. Avikkhepamaṇdo samādhismambojjhaṅgo, uddhaccam kasaṭo; uddhaccam kasaṭam chaddetvā samādhismambojjhaṅgassa avikkhepamaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam. Paṭisaṅkhānāmaṇdo upekkhāsambojjhaṅgo, appaṭisaṅkhā kasaṭo; appaṭisaṅkham kasaṭam chaddetvā upekkhāsambojjhaṅgassa paṭisaṅkhānāmaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam.

Dassanāmaṇdo sammādiṭṭhi, micchādiṭṭhi kasaṭo; micchādiṭṭhim kasaṭam chaddetvā sammādiṭṭhiyā dassanāmaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam. Abhiniropanāmaṇdo sammāsaṅkappo, micchāsaṅkappo kasaṭo; micchāsaṅkappam kasaṭam chaddetvā sammāsaṅkappassa abhiniropanāmaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam. Pariggahamaṇdo sammāvācā, micchāvācā kasaṭo; micchāvācam kasaṭam chaddetvā sammāvācāya pariggahamaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam. Samuṭṭhānāmaṇdo sammākammanto, micchākammanto kasaṭo; micchākammantam kasaṭam chaddetvā sammākammantassa samuṭṭhānāmaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam. Vodānāmaṇdo sammāājīvo, micchāājīvo kasaṭo; micchāājīvam kasaṭam chaddetvā sammāājīvassa vodānāmaṇdam pivatī – maṇḍapeyyam. Paggahamaṇdo sammāvāyāmo, micchāvāyāmo kasaṭo; micchāvāyāmam kasaṭam chaddetvā

sammāvāyāmassa paggahamaṇḍam pivatī – maṇḍapeyyam. Upaṭṭhānamamaṇḍo sammāsatī, micchāsatī kasato; micchāsatī kasatām chaḍḍetvā sammāsatīyā upaṭṭhānamamaṇḍam pivatī – maṇḍapeyyam. Avikkhepamaṇḍo sammāsamādhi, micchāsamādhi kasaṭo; micchāsamādhiṁ kasaṭam chaḍḍetvā sammāsamādhissa avikkhepamaṇḍam pivatī – maṇḍapeyyam.

240. Atthi maṇḍo, atthi peyyam, atthi kasaṭo. Adhimokkhamamaṇḍo saddhindriyam, assaddhiyam kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Paggahamaṇḍo vīriyindriyam, kosajjam kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Upaṭṭhānamamaṇḍo satindriyam, pamādo kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Avikkhepamaṇḍo samādhindriyam, uddhaccaṁ kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Dassanamaṇḍo paññindriyam, avijjā kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam.

Assaddhiye akampiyamaṇḍo saddhābalam, assaddhiyam kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Kosajje akampiyamaṇḍo vīriyabalam, kosajjam kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Pamāde akampiyamaṇḍo satibalam, pamādo kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Uddhacce akampiyamaṇḍo samādhibalam, uddhaccaṁ kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Avijjāya akampiyamaṇḍo paññābalam, avijjā kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam.

Upaṭṭhānamamaṇḍo satisambojjhaṅgo, pamādo kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Pavicayamaṇḍo dhammadvicasambojjhaṅgo, avijjā kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Paggahamaṇḍo vīriyasambojjhaṅgo, kosajjam kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Pharaṇamaṇḍo pītisambojjhaṅgo, pariļāho kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Upasamamaṇḍo passaddhisambojjhaṅgo, duṭṭhullam kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Avikkhepamaṇḍo samādhisambojjhaṅgo, uddhaccaṁ kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Paṭisaṅkhānamamaṇḍo upekkhāsambojjhaṅgo, apaṭisaṅkhā kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam.

Dassanamaṇḍo sammādiṭṭhi, micchādiṭṭhi kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Abhiniropanamaṇḍo sammāsaṅkappo, micchāsaṅkappo kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Pariggahamaṇḍo sammāvācā, micchāvācā kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Samuṭṭhānamamaṇḍo sammākammanto, micchākammanto kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Vodānamamaṇḍo sammājīvo, micchājīvo kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Paggahamaṇḍo sammāvāyāmo, micchāvāyāmo kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Upaṭṭhānamamaṇḍo sammāsatī, micchāsatī kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam. Avikkhepamaṇḍo sammāsamādhi, micchāsamādhi kasaṭo; yo tattha attharaso dhammaraso vimuttiraso – idam peyyam.

Dassanamaṇḍo sammādiṭṭhi... abhiniropanamaṇḍo sammāsaṅkappo... pariggahamaṇḍo sammāvācā... samuṭṭhānamamaṇḍo sammākammanto... vodānamamaṇḍo sammājīvo... paggahamaṇḍo sammāvāyāmo... upaṭṭhānamamaṇḍo sammāsatī... avikkhepamaṇḍo sammāsamādhi.

Upaṭṭhānamamaṇḍo satisambojjhaṅgo... pavicayamaṇḍo dhammadvicasambojjhaṅgo... paggahamaṇḍo vīriyasambojjhaṅgo... pharaṇamaṇḍo pītisambojjhaṅgo... upasamamaṇḍo passaddhisambojjhaṅgo... avikkhepamaṇḍo samādhisambojjhaṅgo... paṭisaṅkhānamamaṇḍo upekkhāsambojjhaṅgo.

Assaddhiye akampiyamaṇḍo saddhābalam... kosajje akampiyamaṇḍo vīriyabalam... pamāde

akampiyamaṇḍo satibalam... uddhacce akampiyamaṇḍo samādhibalam... avijjāya akampiyamaṇḍo paññābalam.

Adhimokkhamāṇḍo saddhindriyam... paggahamaṇḍo vīriyindriyam... upatṭhānamamaṇḍo satindriyam... avikkhepamaṇḍo samādhindriyam... dassanamaṇḍo paññindriyam.

Ādhipateyyaṭṭhena indriyā maṇḍo, akampiyatṭhena balā maṇḍo, niyyānatṭhena bojjhaṅgā maṇḍo, hetuṭṭhena maggo maṇḍo, upatṭhānatṭhena satipatṭhānā maṇḍo, padahanatṭhena sammappadhānā maṇḍo, ijjhanatṭhena iddhipādā maṇḍo, tathaṭṭhena saccā maṇḍo, avikkhepatṭhena samatho maṇḍo, anupassanaṭṭhena vipassanā maṇḍo, ekarasatṭhena samathavipassanā maṇḍo, anativattanaṭṭhena yuganaddhā maṇḍo, samvaratṭhena sīlavisuddhi maṇḍo, avikkhepatṭhena cittavisuddhi maṇḍo, dassanaṭṭhena diṭṭhivisuddhi maṇḍo, muttaṭṭhena vimokkho maṇḍo, paṭivedhatṭhena vijjā maṇḍo, pariccāgaṭṭhena vimutti maṇḍo, samucchedaṭṭhena khaye ñāṇam maṇḍo, paṭippassaddhaṭṭhena anuppāde ñāṇam maṇḍo, chando mūlatṭhena maṇḍo, manasikāro samuṭṭhānatṭhena maṇḍo, phasso samodhānatṭhena maṇḍo, vedanā samosaraṇatṭhena maṇḍo, samādhi pamukhaṭṭhena maṇḍo, sati ādhipateyyaṭṭhena maṇḍo, paññā tatuttaraṭṭhena maṇḍo, vimutti sāraṭṭhena maṇḍo, amatogadham nibbānam pariyoṣānaṭṭhena maṇḍoti.

Catutthabhāṇavāro.

Maṇḍapeyyakathā niṭṭhitā.

Mahāvaggo paṭhamo.

Tassuddānam –

Ñāṇadiṭṭhī ca assāsā, indriyam vimokkhapañcamā;
Gatikammavipallāsā, maggo maṇḍena te dasāti.

Esa nikāyadharehi ṭhapito, asamo [assamo (syā.)] paṭhamo pavaro

Varavaggoti [varamaggoti (syā.)].

2. Yuganaddhvaggo

1. Yuganaddhakathā

1. Evam me sutam – ekam samayam āyasmā ānando kosambiyam viharati ghositārāme. Tatra kho āyasmā ānando bhikkhū āmantesi – “āvuso bhikkhavo”ti. “Āvuso”ti kho te bhikkhū āyasmato ānandassa paccassosum. Āyasmā ānando etadavoca –

“Yo hi koci, āvuso, bhikkhu vā bhikkhunī vā mama santike arahattapattam [arahattam (syā.), arahattapatti a. ni. 4.170] byākaroti, sabbaso catūhi maggehi etesam vā aññatarena. Katamehi catūhi?

“Idhāvuso, bhikkhu samathapubbaṅgamam vipassanam bhāveti. Tassa samathapubbaṅgamam vipassanam bhāvayato maggo sañjāyati. So tam maggām āsevati bhāveti bahulīkaroti [bahulim karoti (ka.) a. ni. 4.170 passitabbā]. Tassa tam maggām āsevato bhāvayato bahulīkaroto saññojanāni pahīyanti, anusayā byantīhonti.

“Puna caparam, āvuso, bhikkhu vipassanāpubbaṅgamam samatham bhāveti. Tassa

vipassanāpubbaṅgamam samathaṁ bhāvayato maggo sañjāyati. So tam maggām āsevati bhāveti bahulīkaroti. Tassa tam maggām āsevato bhāvayato bahulīkaroto saññojanāni pahīyanti, anusayā byantīhonti.

“Puna caparam, āvuso, bhikkhu samathavipassanām yuganaddham [yuganandham (ka. sī. aṭṭha.)] bhāveti. Tassa samathavipassanām yuganaddham bhāvayato maggo sañjāyati. So tam maggām āsevati bhāveti bahulīkaroti. Tassa tam maggām āsevato bhāvayato bahulīkaroto saññojanāni pahīyanti, anusayā byantīhonti.

“Puna caparam, āvuso, bhikkhuno dhammaduddhaccaviggahitam mānasam hoti. So, āvuso, samayo yam tam cittam ajjhattameva [ajjhattaññeva (syā. ka.)] santiṭṭhati sannisīdati ekodi hoti samādhiyati. Tassa maggo sañjāyati. So tam maggām āsevati bhāveti bahulīkaroti. Tassa tam maggām āsevato bhāvayato bahulīkaroto saññojanāni pahīyanti, anusayā byantīhonti.

“Yo hi koci, āvuso, bhikkhu vā bhikkhunī vā mama santike arahattapattam byākaroti, sabbaso imehi catūhi maggehi, etesam vā aññatarenā”ti.

1. Suttantaniddeso

2. Katham samathapubbaṅgamam vipassanām bhāveti? Nekkhammasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi. Tattha jāte dhamme aniccato anupassanaṭṭhena vipassanā, dukkhato anupassanaṭṭhena vipassanā, anattato anupassanaṭṭhena vipassanā. Iti paṭhamam samatho, pacchā vipassanā. Tena vuccati – “samathapubbaṅgamam vipassanām bhāveti”ti. **Bhāvetīti** catasso bhāvanā – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā, indriyānam ekarasaṭṭhena bhāvanā, tadupagavīriyavāhanaṭṭhena bhāvanā, āsevanaṭṭhena bhāvanā.

Maggo sañjāyatīti katham maggo sañjāyati? Dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi maggo sañjāyati, abhiniropanaṭṭhena sammāsaṅkappo maggo sañjāyati, pariggahaṭṭhena sammāvācā maggo sañjāyati, samuṭṭhānaṭṭhena sammākammanto maggo sañjāyati, vodānaṭṭhena sammājīvo maggo sañjāyati, paggahaṭṭhena sammāvāyāmo maggo sañjāyati, upaṭṭhānaṭṭhena sammāsati maggo sañjāyati, avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi maggo sañjāyati – evam maggo sañjāyati.

So tam maggām āsevati bhāveti bahulīkaroti āsevatīti katham āsevati? Āvajjanto āsevati, jānanto āsevati, passanto āsevati, paccavekkhanto āsevati, cittam adhiṭṭhahanto āsevati, saddhāya adhimuccanto āsevati, vīriyam paggaṇhanto āsevati, satim upaṭṭhāpento āsevati, cittam samādahanto āsevati, paññāya pajānanto āsevati, abhiññeyyam abhijānanto āsevati, pariññeyyam pari�ānanto āsevati, pahātabbam pajahanto āsevati, bhāvetabbam bhāvento āsevati, sacchikātabbam sacchikaronto āsevati – evam āsevati.

Bhāvetīti katham bhāveti? Āvajjanto bhāveti, jānanto bhāveti, passanto bhāveti, paccavekkhanto bhāveti, cittam adhiṭṭhahanto bhāveti, saddhāya adhimuccanto bhāveti, vīriyam paggaṇhanto bhāveti, satim upaṭṭhāpento bhāveti, cittam samādahanto bhāveti, paññāya pajānanto bhāveti, abhiññeyyam abhijānanto bhāveti, pariññeyyam abhijānanto bhāveti, pariññeyyam pari�ānanto bhāveti, pahātabbam pajahanto bhāveti, bhāvetabbam bhāvento bhāveti, sacchikātabbam sacchikaronto bhāveti – evam bhāveti.

Bahulīkarotīti katham bahulīkaroti? Āvajjanto bahulīkaroti, jānanto bahulīkaroti, passanto bahulīkaroti, paccavekkhanto bahulīkaroti, cittam adhiṭṭhahanto bahulīkaroti, saddhāya adhimuccanto bahulīkaroti, vīriyam paggaṇhanto bahulīkaroti, satim upaṭṭhāpento bahulīkaroti, cittam samādahanto bahulīkaroti, paññāya pajānanto bahulīkaroti, abhiññeyyam abhijānanto bahulīkaroti, pariññeyyam pari�ānanto bahulīkaroti, pahātabbam pajahanto bahulīkaroti, bhāvetabbam bhāvento bahulīkaroti, sacchikātabbam sacchikaronto bahulīkaroti – evam bahulīkaroti.

Tassa tam maggam āsevato bhāvayato bahulīkaroto saññojanāni pahīyanti anusayā byantīhontīti katham saññojanāni pahīyanti, anusayā byantīhonti? Sotāpattimaggena, sakkāyadiṭṭhi, vicikicchā, sīlabbataparāmāso – imāni tīni saññojanāni pahīyanti; diṭṭhānusayo, vicikicchānusayo – ime dve anusayā byantīhonti. Sakadāgāmimaggena olārikam kāmarāgasaññojanam, paṭighasaññojanam – imāni dve saññojanāni pahīyanti; olāriko kāmarāgānusayo, paṭighānusayo – ime dve anusayā byantīhonti. Anāgāmimaggena anusahagataṁ kāmarāgasaññojanam, paṭighasaññojanam – imāni dve saññojanāni pahīyanti; anusahagato kāmarāgānusayo, paṭighānusayo – ime dve anusayā byantīhonti. Arahattamaggena rūparāgo, arūparāgo, māno, uddhaccam, avijjā – imāni pañca saññojanāni pahīyanti; mānānusayo, bhavarāgānusayo, avijjānusayo – ime tayo anusayā byantīhonti. Evaṁ saññojanāni pahīyanti, anusayā byantīhonti.

3. Abyāpādavasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi...pe... ālokasaññāvasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi...pe... paṭinissaggānupassī assāsavasena paṭinissaggānupassī passāsavasena cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi. Tattha jāte dhamme aniccato anupassanaṭṭhena vipassanā, dukkhatō anupassanaṭṭhena vipassanā, anattato anupassanaṭṭhena vipassanā. Iti paṭhamam samatho, pacchā vipassanā. Tena vuccati – “samathapubbaṅgamam vipassanam bhāveti”ti. **Bhāvetīti** catasso bhāvanā – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā, indriyānam ekarasaṭṭhena bhāvanā, tadupagavīriyavāhanaṭṭhena bhāvanā, āsevanaṭṭhena bhāvanā.

Maggo sañjāyatīti katham maggo sañjāyati? Dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi maggo sañjāyati, abhiniropanaṭṭhena sammāsaṅkappo maggo sañjāyati...pe... avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi maggo sañjāyati. Evaṁ maggo sañjāyati.

So tam maggam āsevati bhāveti bahulīkaroti āsevatīti katham āsevati? Āvajjanto āsevati...pe... sacchikātabbam sacchikaronto āsevati, evam āsevati. **Bhāvetīti** katham bhāveti? Āvajjanto bhāveti, jānanto bhāveti...pe... sacchikātabbam sacchikaronto bhāveti, evam bhāveti. **Bahulīkarotīti** katham bahulīkaroti? Āvajjanto bahulīkaroti, jānanto bahulīkaroti...pe... sacchikātabbam sacchikaronto bahulīkaroti, evam bahulīkaroti.

Tassa tam maggam āsevato bhāvayato bahulīkaroto saññojanāni pahīyanti, anusayā byantīhontīti katham saññojanāni pahīyanti, anusayā byantīhonti? Sotāpattimaggena sakkāyadiṭṭhi vicikicchā sīlabbataparāmāso – imāni tīni saññojanāni pahīyanti; diṭṭhānusayo, vicikicchānusayo – ime dve anusayā byantīhonti. Sakadāgāmimaggena olārikam kāmarāgasaññojanam, paṭighasaññojanam – imāni dve saññojanāni pahīyanti; olāriko kāmarāgānusayo paṭighānusayo – ime dve anusayā byantīhonti. Anāgāmimaggena anusahagataṁ kāmarāgasaññojanam, paṭighasaññojanam – imāni dve saññojanāni pahīyanti; anusahagato kāmarāgānusayo, paṭighānusayo – ime dve anusayā byantīhonti. Arahattamaggena rūparāgo, arūparāgo, māno, uddhaccam, avijjā – imāni pañca saññojanāni pahīyanti; mānānusayo, bhavarāgānusayo, avijjānusayo – ime tayo anusayā byantīhonti. Evaṁ saññojanāni pahīyanti, anusayā byantīhonti. Evaṁ samathapubbaṅgamam vipassanam bhāveti.

4. Katham vipassanāpubbaṅgamam samatham bhāveti? Aniccato anupassanaṭṭhena vipassanā, dukkhatō anupassanaṭṭhena vipassanā, anattato anupassanaṭṭhena vipassanā. Tattha jātānam dhammānañca vosaggārammaṇatā [vossaggārammaṇatā (syā. ka.)] cittassa ekaggatā avikkhepo. Samādhi iti paṭhamam vipassanā, pacchā samatho. Tena vuccati – “vipassanāpubbaṅgamam samatham bhāveti”ti. **Bhāvetīti** catasso bhāvanā – āsevanaṭṭhena bhāvanā...pe... **maggo sañjāyatīti** katham maggo sañjāyati...pe... evam maggo sañjāyati. Evaṁ saññojanāni pahīyanti, anusayā byantīhonti.

Rūpam aniccato anupassanaṭṭhena vipassanā, rūpam dukkhatō anupassanaṭṭhena vipassanā, rūpam anattato anupassanaṭṭhena vipassanā. Tattha jātānam dhammānañca vosaggārammaṇatā cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi. Iti paṭhamam vipassanā, pacchā samatho. Tena vuccati – “vipassanāpubbaṅgamam samatham bhāveti”ti. **Bhāvetīti** catasso bhāvanā – āsevanaṭṭhena bhāvanā...pe... **maggo sañjāyatīti**

katham maggo sañjāyati...pe... evam maggo sañjāyati. Evam saññojanāni pahīyanti, anusayā byantīhonti.

Vedanam...pe... saññaṁ ... sañkhāre... viññānam... cakkhum...pe... jarāmaraṇam aniccato anupassanaṭṭhena vipassanā, jarāmaraṇam dukkhati...pe... anattato anupassanaṭṭhena vipassanā. Tattha jātānam dhammānañca vosaggārammaṇatā cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi. Iti paṭhamamvipassanā, pacchā samatho. Tena vuccati – “vipassanāpubbaṅgamam samatham bhāveti”ti. **Bhāvetī** catasso bhāvanā – āsevanaṭṭhena bhāvanā...pe... **maggo sañjāyatī** katham maggo sañjāyati...pe... evam maggo sañjāyati. Evam saññojanāni pahīyanti, anusayā byantīhonti. Evam vipassanāpubbaṅgamam samatham bhāveti.

5. Katham samathavipassanam yuganaddham bhāveti? Soḷasahi ākārehi samathavipassanam yuganaddham bhāveti. Ārammaṇatāthena gocaraṭṭhena pahānaṭṭhena pariccāgaṭṭhena vuṭṭhānaṭṭhena vivaṭṭanaṭṭhena santaṭṭhena pañītaṭṭhena vimuttaṭṭhena anāsavaṭṭhena taranāṭṭhena animittaṭṭhena appaṇihitaṭṭhena suññataṭṭhena ekarasaṭṭhena anativattanaṭṭhena yuganaddhaṭṭhena.

Katham ārammaṇatāthena samathavipassanam yuganaddham bhāveti? Uddhaccam pajahato cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi nirodhārammaṇo, avijjam pajahato anupassanaṭṭhena vipassanā nirodhārammaṇā. Iti ārammaṇatāthena samathavipassanā ekarasā honti, yuganaddhā honti, aññamaññam nātivattantī. Tena vuccati – “ārammaṇatāthena samathavipassanam yuganaddham bhāveti”ti. **Bhāvetī** catasso bhāvanā – āsevanaṭṭhena bhāvanā...pe... **maggo sañjāyatī** katham maggo sañjāyati...pe... evam maggo sañjāyati. Evam saññojanāni pahīyanti, anusayā byantīhonti. Evam ārammaṇatāthena samathavipassanam yuganaddham bhāveti.

Katham gocaraṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti? Uddhaccam pajahato cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi nirodhagocaro, avijjam pajahato anupassanaṭṭhena vipassanā nirodhagocarā. Iti gocaraṭṭhena samathavipassanā ekarasā honti, yuganaddhā honti, aññamaññam nātivattantī. Tena vuccati – “gocaraṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti”ti.

Katham pahānaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti? Uddhaccasahagatakilese ca khandhe ca pajahato cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi nirodhagocaro, avijjāsaḥagatakilese ca khandhe ca pajahato anupassanaṭṭhena vipassanā nirodhagocarā. Iti pahānaṭṭhena samathavipassanā ekarasā honti, yuganaddhā honti, aññamaññam nātivattantī. Tena vuccati – “pahānaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti”ti.

Katham pariccāgaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti? Uddhaccasahagatakilese ca khandhe ca pariccajato cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi nirodhagocaro, avijjāsaḥagatakilese ca khandhe ca pariccajato anupassanaṭṭhena vipassanā nirodhagocarā. Iti pariccāgaṭṭhena samathavipassanā ekarasā honti, yuganaddhā honti, aññamaññam nātivattantī. Tena vuccati – “pariccāgaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti”ti.

Katham vuṭṭhānaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti? Uddhaccasahagatakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhahato cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi nirodhagocaro, avijjāsaḥagatakilesehi ca khandhehi ca vuṭṭhahato anupassanaṭṭhena vipassanā nirodhagocarā. Iti vuṭṭhānaṭṭhena samathavipassanā ekarasā honti, yuganaddhā honti, aññamaññam nātivattantī. Tena vuccati – “vuṭṭhānaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti”ti.

Katham vivaṭṭanaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti?
Uddhaccasahagatakilesehi ca khandhehi ca vivaṭṭato cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi nirodhagocaro, avijjāsaḥagatakilesehi ca khandhehi ca vivaṭṭato anupassanaṭṭhena vipassanā nirodhagocarā. Iti vivaṭṭanaṭṭhena samathavipassanā ekarasā honti, yuganaddhā honti, aññamaññam

nātivattantīti. Tena vuccati – “vivaṭṭanaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti”ti.

Katham santaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti? Uddhaccam pajahato cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi santo honti nirodhagocaro, avijjam pajahato anupassanaṭṭhena vipassanā santā hoti nirodhagocarā. Iti santaṭṭhena samathavipassanā ekarasā honti, yuganaddhā honti, aññamaññam nātivattantīti. Tena vuccati – “santaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti”ti.

Katham paṇītaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti? Uddhaccam pajahato cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi paṇīto hoti nirodhagocaro, avijjam pajahato anupassanaṭṭhena vipassanā paṇītā hoti nirodhagocarā. Iti paṇītaṭṭhena samathavipassanā ekarasā honti, yuganaddhā honti, aññamaññam nātivattantīti. Tena vuccati – “paṇītaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti”ti.

Katham vimuttaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti? Uddhaccam pajahato cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi kāmāsavā vimutto hoti nirodhagocaro, avijjam pajahato anupassanaṭṭhena vipassanā avijjāsavā vimuttā hoti nirodhagocarā. Iti rāgavirāgā cetovimutti avijjāvirāgā paññā vimuttaṭṭhena samathavipassanā ekarasā honti, yuganaddhā honti, aññamaññam nātivattantīti. Tena vuccati – “vimuttaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti”ti.

Katham anāsavaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti? Uddhaccam pajahato cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi kāmāsavena anāsavo hoti nirodhagocaro, avijjam pajahato anupassanaṭṭhena vipassanā avijjāsavena anāsavā hoti nirodhagocarā. Iti anāsavaṭṭhena samathavipassanā ekarasā honti, yuganaddhā honti, aññamaññam nātivattantīti. Tena vuccati – “anāsavaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti”ti.

Katham taraṇaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti? Uddhaccasahagatakilese ca khandhe ca tarato cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi nirodhagocaro, avijjāsaṅghatakilese ca khandhe ca tarato anupassanaṭṭhena vipassanā nirodhagocarā. Iti taraṇaṭṭhena samathavipassanā ekarasā honti, yuganaddhā honti, aññamaññam nātivattantīti. Tena vuccati – “taraṇaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti”ti.

Katham animittaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti? Uddhaccam pajahato cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi sabbanimittehi animitto hoti nirodhagocaro, avijjam pajahato anupassanaṭṭhena vipassanā sabbanimittehi animittā hoti nirodhagocarā. Iti animittaṭṭhena samathavipassanā ekarasā honti, yuganaddhā honti, aññamaññam nātivattantīti. Tena vuccati – “animittaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti”ti.

Katham appaṇihitaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti? Uddhaccam pajahato cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi sabbapaṇidhīhi appaṇihito hoti nirodhagocaro, avijjam pajahato anupassanaṭṭhena vipassanā sabbapaṇidhīhi appaṇihitā hoti nirodhagocarā. Iti appaṇihitaṭṭhena samathavipassanā ekarasā honti, yuganaddhā honti, aññamaññam nātivattantīti. Tena vuccati – “appaṇihitaṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti”ti.

Katham suññataṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti? Uddhaccam pajahato cittassa ekaggatā avikkhepo samādhi sabbābhinivesehi suñño hoti nirodhagocaro, avijjam pajahato anupassanaṭṭhena vipassanā sabbābhinivesehi suññā hoti nirodhagocarā. Iti suññataṭṭhena samathavipassanā ekarasā honti, yuganaddhā honti, aññamaññam nātivattantīti. Tena vuccati – “suññataṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti”ti. **Bhāvetī** catasso bhāvanā – āsevanaṭṭhena bhāvanā...pe... **maggo sañjāyatīti** kathaṁ maggo sañjāyati...pe... evam maggo sañjāyati. Evam saññojanāni pahiyanti, anusayā byantīhonti. Evam suññataṭṭhena samathavipassanam yuganaddham bhāveti. Imehi solasahi ākārehi samathavipassanam yuganaddham bhāveti, evam samathavipassanam yuganaddham bhāveti.

Suttantaniddeso.

2. Dhammadhaccavāraniddeso

6. Katham dhammadhaccaviggahitam mānasam hoti? Aniccato manasikaroto obhāso uppajjati, obhāso dhammoti obhāsam āvajjati, tato vikkhepo uddhaccam. Tena uddhaccena viggahitamānaso aniccato upaṭṭhānam yathābhūtam nappajānāti, dukkhati upaṭṭhānam yathābhūtam nappajānāti, anattato upaṭṭhānam yathābhūtam nappajānāti. Tena vuccati – “dhammadhaccaviggahitamānaso hoti so samayo, yaṁ tam cittam ajjhattameva santiṭṭhati sannisīdati ekodi hoti samādhiyati. **Tassa maggo sañjāyatī**”ti katham maggo sañjāyati...pe... evam maggo sañjāyati, evam saññojanāni pahīyanti, anusayā byantīhonti.

Aniccato manasikaroto ñāṇam uppajjati, pīti uppajjati, passaddhi uppajjati, sukham uppajjati, adhimokkho uppajjati, pagaho uppajjati, upaṭṭhānam uppajjati, upekkhā uppajjati, nikanti uppajjati, ‘nikanti dhammo’ti nikanti āvajjati. Tato vikkhepo uddhaccam. Tena uddhaccena viggahitamānaso aniccato upaṭṭhānam yathābhūtam nappajānāti, dukkhati upaṭṭhānam yathābhūtam nappajānāti, anattato upaṭṭhānam yathābhūtam nappajānāti. Tena vuccati – “dhammadhaccaviggahitamānaso hoti so samayo, yaṁ tam cittam ajjhattameva santiṭṭhati sannisīdati ekodi hoti samādhiyati. **Tassa maggo sañjāyatī**”ti. Katham maggo sañjāyati...pe... evam maggo sañjāyati, evam saññojanāni pahīyanti, anusayā byantīhonti.

Dukkhati manasikaroto...pe... anattato manasikaroto obhāso uppajjati...pe... ñāṇam uppajjati, pīti uppajjati, passaddhi uppajjati, sukham uppajjati, adhimokkho uppajjati, pagaho uppajjati, upaṭṭhānam uppajjati, upekkhā uppajjati, nikanti uppajjati, ‘nikanti dhammo’ti nikanti āvajjati. Tato vikkhepo uddhaccam. Tena uddhaccena viggahitamānaso anattato upaṭṭhānam, aniccato upaṭṭhānam, dukkhati upaṭṭhānam yathābhūtam nappajānāti. Tena vuccati – “dhammadhaccaviggahitamānaso...pe... evam saññojanāni pahīyanti, anusayā byantīhonti”.

Rūpaṁ aniccato manasikaroto...pe... rūpaṁ dukkhati manasikaroto... rūpaṁ anattato manasikaroto... vedanam...pe... saññam... sañkhāre... viññāṇam... cakkhum...pe... jarāmaraṇam aniccato manasikaroto...pe... jarāmaraṇam dukkhati manasikaroto, jarāmaraṇam anattato manasikaroto obhāso uppajjati...pe... ñāṇam uppajjati, pīti uppajjati, passaddhi uppajjati, sukham uppajjati, adhimokkho uppajjati, pagaho uppajjati, upaṭṭhānam uppajjati, upekkhā uppajjati, nikanti uppajjati, ‘nikanti dhammo’ti nikanti āvajjati. Tato vikkhepo uddhaccam. Tena uddhaccena viggahitamānaso. Jarāmaraṇam anattato upaṭṭhānam yathābhūtam nappajānāti. Jarāmaraṇam aniccato upaṭṭhānam yathābhūtam nappajānāti, jarāmaraṇam dukkhati upaṭṭhānam yathābhūtam nappajānāti. Tena vuccati – “dhammadhaccaviggahitamānaso hoti. So samayo, yaṁ tam cittam ajjhattameva santiṭṭhati sannisīdati ekodi hoti samādhiyati. **Tassa maggo sañjāyatī**”ti. Katham maggo sañjāyati...pe... evam maggo sañjāyati. Evam saññojanāni pahīyanti, anusayā byantīhonti. Evam dhammadhaccaviggahitam mānasam hoti.

7. Obhāse ceva ñāṇe ca, pītiyā ca vikampati;
Passaddhiyā sukhe ceva, yehi cittam pavedhati.

Adhimokkhe ca paggāhe, upaṭṭhāne ca kampati;
Upekkhāvajjanāya ceva, upekkhāya ca nikantiyā.

Imāni dasa ṭhānāni, paññā yassa pariccīta;
Dhammadhaccakusalō hoti, na ca sammoha gacchati.

Vikkhipati ceva kilissati ca, cavati cittabhāvanā;

Vikkhipati na kilissati, bhāvanā parihāyati.

Vikkhipati na kilissati, bhāvanā na parihāyati;
Na ca vikkhipate cittam na kilissati, na cavati cittabhāvanā.

Imehi catūhi ṭhānehi cittassa saṅkhepavikkhepaviggahitam [saṅkhepam vikkhepam viggahitam (syā.)] dasa ṭhāne sampajānātīti.

Yuganaddhakathā niṭṭhitā.

2. Saccakathā

8. Purimanidānam. “Cattārimāni, bhikkhave [sam. ni. 5.1090], tathāni avitathāni anaññathāni. Katamāni cattāri? ‘Idam dukkha’nti, bhikkhave, tathametam avitathametam anaññathametam; ‘ayaṁ dukkhasamudayo’ti tathametam avitathametam anaññathametam, ‘ayaṁ dukkhanirodho’ti tathametam avitathametam anaññathametam, ‘ayaṁ dukkhanirodhagāminī paṭipadā’ti tathametam avitathametam anaññathametam. Imāni kho, bhikkhave, cattāri tathāni avitathāni anaññathāni’”.

1. Pathamasuttantaniddeso

Kathaṁ dukkham tathaṭṭhena saccam? Cattāro dukkhassa dukkhaṭṭhā tathā avitathā anaññathā. Dukkhassa pīlanaṭṭho, saṅkhataṭṭho, santāpaṭṭho, vipariṇāmaṭṭho – ime cattāro dukkhassa dukkhaṭṭhā tathā avitathā anaññathā. Evam dukkham tathaṭṭhena saccam.

Kathaṁ samudayo tathaṭṭhena saccam? Cattāro samudayassa samudayaṭṭhā tathā avitathā anaññathā. Samudayassa āyūhanaṭṭho, nidānaṭṭho, samyogaṭṭho palibodhaṭṭho – ime cattāro samudayassa samudayaṭṭhā tathā avitathā anaññathā. Evam samudayo tathaṭṭhena saccam.

Kathaṁ nirodho tathaṭṭhena saccam? Cattāro nirodhassa nirodhaṭṭhā tathā avitathā anaññathā. Nirodhassa nissaraṇaṭṭho, vivekaṭṭho, asaṅkhataṭṭho, amataṭṭho – ime cattāro nirodhassa nirodhaṭṭhā tathā avitathā anaññathā. Evam nirodho tathaṭṭhena saccam.

Kathaṁ maggo tathaṭṭhena saccam? Cattāro maggassa maggaṭṭhā tathā avitathā anaññathā. Maggassa niyyānaṭṭho, hetuṭṭho, dassanaṭṭho, ādhipateyyaṭṭho – ime cattāro maggassa maggaṭṭhā tathā avitathā anaññathā. Evam maggo tathaṭṭhena saccam.

9. Katihākārehi cattāri saccāni ekappaṭivedhāni? Catūhākārehi cattāri saccāni ekappaṭivedhāni. Tathaṭṭhena, anattaṭṭhena, saccaṭṭhena, paṭivedhaṭṭhena – imehi catūhākārehi cattāri saccāni ekasaṅgahitāni. Yam ekasaṅgahitam tam ekattam. Ekattam ekena nāṇena paṭivijjhātīti – cattāri saccāni ekappaṭivedhāni.

Kathaṁ tathaṭṭhena cattāri saccāni ekappaṭivedhāni? Catūhākārehi tathaṭṭhena cattāri saccāni ekappaṭivedhāni. Dukkhassa dukkhaṭṭho tathaṭṭho, samudayassa samudayaṭṭho tathaṭṭho, nirodhassa nirodhaṭṭho tathaṭṭho, maggassa maggaṭṭho tathaṭṭho – imehi catūhākārehi tathaṭṭhena cattāri saccāni ekasaṅgahitāni. Yam ekasaṅgahitam tam ekattam. Ekattam ekena nāṇena paṭivijjhātīti – cattāri saccāni ekappaṭivedhāni.

Kathaṁ anattaṭṭhena cattāri saccāni ekappaṭivedhāni? Catūhākārehi anattaṭṭhena cattāri saccāni ekappaṭivedhāni. Dukkhassa dukkhaṭṭho anattaṭṭho, samudayassa samudayaṭṭho anattaṭṭho, nirodhassa nirodhaṭṭho anattaṭṭho, maggassa maggaṭṭho anattaṭṭho – imehi catūhākārehi anattaṭṭhena cattāri saccāni ekasaṅgahitāni. Yam ekasaṅgahitam tam ekattam. Ekattam ekena nāṇena paṭivijjhātīti – cattāri saccāni

ekappaṭivedhāni.

Katham saccāṭhena cattāri saccāni ekappaṭivedhāni? Catūhākārehi saccāṭhena cattāri saccāni ekappaṭivedhāni. Dukkhassa dukkhaṭho saccāṭho, samudayassa samudayaṭṭho saccāṭho, nirodhassa nirodhaṭṭho saccāṭho, maggassa maggaṭṭho saccāṭho – imehi catūhākārehi saccāṭhena cattāri saccāni ekasaṅgahitāni. Yam ekasaṅgahitam tam ekattam. Ekattam ekena nāṇena paṭivijjhātī – cattāri saccāni ekappaṭivedhāni.

Katham paṭivedhaṭṭhena cattāri saccāni ekappaṭivedhāni? Catūhākārehi paṭivedhaṭṭhena cattāri saccāni ekappaṭivedhāni. Dukkhassa dukkhaṭho paṭivedhaṭṭho, samudayassa samudayaṭṭho paṭivedhaṭṭho nirodhassa nirodhaṭṭho paṭivedhaṭṭho, maggassa maggaṭṭho paṭivedhaṭṭho – imehi catūhākārehi paṭivedhaṭṭhena cattāri saccāni ekasaṅgahitāni yam ekasaṅgahitam tam ekattam. Ekattam ekena nāṇena paṭivijjhātī – cattāri saccāni ekappaṭivedhāni.

10. Katihākārehi cattāri saccāni ekappaṭivedhāni? Yam aniccam tam dukkham, yam dukkham tam aniccam, yam aniccañca dukkhañca tam anattā. Yam aniccañca dukkhañca anattā ca tam tatham. Yam aniccam ca dukkhañca anattā ca tathañca tam saccam. Yam aniccañca dukkhañca anattā ca tathañca saccāñca tam ekasaṅgahitam. Yam ekasaṅgahitam tam ekattam. Ekattam ekena nāṇena paṭivijjhātī – cattāri saccāni ekappaṭivedhāni.

Katihākārehi cattāri saccāni ekappaṭivedhāni? Navahākārehi cattāri saccāni ekappaṭivedhāni. Tathaṭṭhena, anattaṭṭhena, saccāṭhena, paṭivedhaṭṭhena, abhiññāṭhena, pariññāṭhena, pahānaṭṭhena, bhāvanāṭṭhena, sacchikiriyāṭṭhena – imehi navahākārehi cattāri saccāni ekasaṅgahitāni. Yam ekasaṅgahitam tam ekattam. Ekattam ekena nāṇena paṭivijjhātī – cattāri saccāni ekappaṭivedhāni.

Katham tathaṭṭhena cattāri saccāni ekappaṭivedhāni? Navahākārehi tathaṭṭhena cattāri saccāni ekappaṭivedhāni. Dukkhassa dukkhaṭho tathaṭṭho, samudayassa samudayaṭṭho tathaṭṭho, nirodhassa nirodhaṭṭho tathaṭṭho, maggassa maggaṭṭho tathaṭṭho, abhiññāya abhiññāṭhō tathaṭṭho, pariññāya pariññāṭhō tathaṭṭho, pahānassa pahānaṭṭhō tathaṭṭho, bhāvanāya bhāvanāṭṭhō tathaṭṭho, sacchikiriyāya sacchikiriyāṭṭhō tathaṭṭho – imehi navahākārehi tathaṭṭhena cattāri saccāni ekasaṅgahitāni. Yam ekasaṅgahitam tam ekattam. Ekattam ekena nāṇena paṭivijjhātī – cattāri saccāni ekappaṭivedhāni.

Katham anattaṭṭhena... saccāṭhena... paṭivedhaṭṭhena cattāri saccāni ekappaṭivedhāni? Navahākārehi paṭivedhaṭṭhena cattāri saccāni ekappaṭivedhāni. Dukkhassa dukkhaṭho paṭivedhaṭṭho, samudayassa samudayaṭṭho paṭivedhaṭṭho, nirodhassa nirodhaṭṭho paṭivedhaṭṭho, maggassa maggaṭṭho paṭivedhaṭṭho, abhiññāya abhiññāṭhō paṭivedhaṭṭho, pariññāya pariññāṭhō paṭivedhaṭṭho, pahānassa pahānaṭṭhō paṭivedhaṭṭho, bhāvanāya bhāvanāṭṭhō paṭivedhaṭṭho, sacchikiriyāya sacchikiriyāṭṭhō paṭivedhaṭṭho – imehi navahākārehi paṭivedhaṭṭhena cattāri saccāni ekasaṅgahitāni. Yam ekasaṅgahitam tam ekattam. Ekattam ekena nāṇena paṭivijjhātī – cattāri saccāni ekappaṭivedhāni.

11. Katihākārehi cattāri saccāni ekappaṭivedhāni? Dvādasahi ākārehi cattāri saccāni ekappaṭivedhāni. Tathaṭṭhena, anattaṭṭhena, saccāṭhena, paṭivedhaṭṭhena, abhijānanaṭṭhena, pariññānaṭṭhena, dhammaṭṭhena, tathaṭṭhena, nāṭṭhena, sacchikiriyāṭṭhena, phassanaṭṭhena, abhisamayaṭṭhena – imehi dvādasahi ākārehi cattāri saccāni ekasaṅgahitāni. Yam ekasaṅgahitam tam ekattam. Ekattam ekena nāṇena paṭivijjhātī – cattāri saccāni ekappaṭivedhāni.

Katham tathaṭṭhena cattāri saccāni ekappaṭivedhāni? Soḷasahi ākārehi tathaṭṭhena cattāri saccāni ekappaṭivedhāni. Dukkhassa pīlanāṭhō, sañkhataṭhō, santāpaṭhō, vipariñāmaṭhō, tathaṭhō; samudayassa āyūhanaṭhō, nidānaṭhō, samyogaṭhō, palibodhaṭhō tathaṭhō; nirodhassa nissaranaṭhō, vivekaṭhō, asañkhataṭhō, amataṭhō tathaṭhō; maggassa niyyānaṭhō, hetuṭhō, dassanaṭhō, ādhipateyyaṭhō tathaṭhō – imehi soḷasahi ākārehi tathaṭṭhena cattāri saccāni ekasaṅgahitāni. Yam

ekasāṅgahitam tam ekattam. Ekattam ekena nāñena paṭivijjhati – cattāri saccāni ekappaṭivedhāni.

Katham anattaṭhena...pe... saccatṭhena... paṭivedhaṭṭhena... abhijānanaṭṭhena... pariṭāñanāṭṭhena... dhammaṭṭhena... tathatṭhena... nātaṭṭhena... sacchikiriyatṭhena... phassanaṭṭhena... abhisamayaṭṭhena cattāri saccāni ekappaṭivedhāni? Soḷasahi ākārehi abhisamayaṭṭhena cattāri saccāni ekappaṭivedhāni. Dukkhassa pīlanaṭṭho, sañkhataṭṭho, santapaṭṭho, vipariñāmaṭṭho, abhisamayaṭṭho; samudayassa āyūhanaṭṭho, nidānaṭṭho, samyogaṭṭho, palibodhaṭṭho, abhisamayaṭṭho; nirodhassa nissaranāṭṭho, vivekaṭṭho, asañkhataṭṭho, amataṭṭho, abhisamayaṭṭho; maggassa niyyānaṭṭho, hetuṭṭho, dassanaṭṭho, ādhipateyyaṭṭho, abhisamayaṭṭho – imehi soḷasahi ākārehi abhisamayaṭṭhena cattāri saccāni ekasāṅgahitāni. Yam ekasāṅgahitam tam ekattam. Ekattam ekena nāñena paṭivijjhati – cattāri saccāni ekappaṭivedhāni.

12. Saccānam kati lakkhaṇāni? Saccānam dve lakkhaṇāni. Sañkhatalakkhaṇañca, asañkhatalakkhaṇañca – saccānam imāni dve lakkhaṇāni.

Saccānam kati lakkhaṇāni? Saccānam cha lakkhaṇāni. Sañkhatalānam saccānam uppādo paññāyati, vayo paññāyati, ṭhitānam aññathattam paññāyati asañkhata saccassa na uppādo paññāyati, na vayo paññāyati, na ṭhitassa aññathattam paññāyati – saccānam imāni cha lakkhaṇāni.

Saccānam kati lakkhaṇāni? Saccānam dvādaśa lakkhaṇāni. Dukkhasaccassa uppādo paññāyati, vayo paññāyati, ṭhitassa aññathattam paññāyati; samudayasaccassa uppādo paññāyati, vayo paññāyati, ṭhitassa aññathattam paññāyati; maggасaccassa uppādo paññāyati, vayo paññāyati, ṭhitassa aññathattam paññāyati; nirodhасaccassa na uppādo paññāyati, na vayo paññāyati, na ṭhitassa aññathattam paññāyati – saccānam imāni dvādaśa lakkhaṇāni.

Catunnam saccānam kati kusalā, kati akusalā, kati abyākatā? Samudayasaccam akusalam, maggасaccam kusalam, nirodhасaccam abyākata. Dukkhasaccam siyā kusalam, siyā akusalam, siyā abyākata.

Siyā tīni saccāni ekasaccena saṅgahitāni, ekasaccam tīhi saccehi saṅgahitam? Vatthuvasena pariyāyena siyāti. Kathañca siyā? Yam dukkhasaccam akusalam, samudayasaccam akusalam – evam akusalaṭṭhena dve saccāni ekasaccena saṅgahitāni, ekasaccam dvīhi saccehi saṅgahitam. Yam dukkhasaccam kusalam, maggасaccam kusalam – evam kusalaṭṭhena dve saccāni ekasaccena saṅgahitāni, ekasaccam dvīhi saccehi saṅgahitam. Yam dukkhasaccam abyākata, nirodhасaccam abyākata – evam abyākataṭṭhena dve saccāni ekasaccena saṅgahitāni, ekasaccam dvīhi saccehi saṅgahitam. Evam siyā tīni saccāni ekasaccena saṅgahitāni, ekasaccam tīhi saccehi saṅgahitam vatthuvasena pariyāyenāti.

2. Dutiyasuttantapāli

13. “Pubbe me, bhikkhave [sam. ni. 3.26], sambodhā anabhisambuddhassa bodhisattasseva sato etadahosi – ‘ko nu kho rūpassa assādo, ko ādīnavo, kiṁ nissaraṇam; ko vedanāya assādo, ko ādīnavo, kiṁ nissaraṇam; ko saññāya assādo, ko ādīnavo, kiṁ nissaraṇam; ko sañkhārānam assādo, ko ādīnavo, kiṁ nissaraṇam; ko viññāṇassa assādo, ko ādīnavo, kiṁ nissaraṇa’nti? Tassa mayham, bhikkhave, etadahosi – ‘yam kho rūpam paṭicca uppajjati sukham somanassam – ayam rūpassa assādo. Yam rūpam aniccam, tam dukkham vipariñāmadhammam – ayam rūpassa ādīnavo. Yo rūpasmim chandarāgavinayo chandarāgappahānam – idam rūpassa nissaraṇam. Yam vedanam paṭicca...pe... yam saññam paṭicca... yam sañkhare paṭicca... yam viññāṇam paṭicca uppajjati sukham somanassam – ayam viññāṇassa assādo. Yam viññāṇam aniccam tam dukkham vipariñāmadhammam – ayam viññāṇassa ādīnavo. Yo viññāṇasmim chandarāgavinayo chandarāgappahānam – idam viññāṇassa nissaraṇam’”.

“Yāvakīvañcāham, bhikkhave, imesam pañcannam upādānakkhandhānam evam assādañca assādato ādīnavāñca ādīnavato nissaraṇañca nissaraṇato yathābhūtam nābbhaññāsim, neva tāvāham, bhikkhave, sadevake loke samārake sabrahmake sassamañabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya ‘anuttaram sammāsambodhiṁ abhisambuddho’ti paccaññāsim [abhisambuddho paccaññāsim (syā.) sam. ni. 3.26 passitabbā] yato ca khvāham, bhikkhave, imesam pañcannam upādānakkhandhānam evam assādañca assādato ādīnavāñca ādīnavato nissaraṇañca nissaraṇato yathābhūtam abbhaññāsim, athāham, bhikkhave, ‘sadevake loke samārake sabrahmake sassamañabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya anuttaram sammāsambodhiṁ abhisambuddho’ti paccaññāsim. Nāñañca pana me dassanam udapādi – ‘akuppā me vimutti [cetovimutti (syā. ka.) sam. ni. 3.27 passitabbā]. Ayamantimā jāti, natthi dāni punabbhavo””ti.

3. Dutiyasuttantaniddeso

14. Yam rūpam paṭicca uppajjati sukham somanassam, ayam rūpassa assādoti – pahānappaṭivedho samudayasaccam. Yam rūpam aniccam tam dukkham vipariñāmadhammam, ayam rūpassa ādīnavoti – pariññāpaṭivedho dukkhasaccam. Yo rūpasmim chandarāgavinayo chandarāgapphahānam, idam rūpassa nissaraṇanti – sacchikiriyāpaṭivedho nirodhasaccam. Yā imesu tīsu thānesu diṭṭhi saṅkappo vācā kammanto ājīvo vāyāmo sati samādhi – bhāvanāpaṭivedho maggasaccam.

Yam vedanam paṭicca...pe... yam saññam paṭicca... yam saṅkhāre paṭicca... yam viññānam paṭicca uppajjati sukham somanassam, ayam viññānassa assādoti – pahānappaṭivedho samudayasaccam. Yam viññānam aniccam tam dukkham vipariñāmadhammam, ayam viññānassa ādīnavoti – pariññāpaṭivedho dukkhasaccam. Yo viññānasmim chandarāgavinayo chandarāgapphahānam, idam viññānassa nissaraṇanti – sacchikiriyāpaṭivedho nirodhasaccam. Yā imesu tīsu thānesu diṭṭhi saṅkappo vācā kammanto ājīvo vāyāmo sati samādhi – bhāvanāpaṭivedho maggasaccam.

15. Saccanti katihākārehi saccam? Esanāṭthena, pariggahaṭṭhena, paṭivedhaṭṭhena. Katham esanāṭthena saccam? Jarāmaraṇam kiṃnidānam, kiṃsamudayam, kiṃjātikam, kiṃpabhavanti – evam esanāṭthena saccam. Jarāmaraṇam jātinidānam, jātisamudayam, jātijātikam, jātippbhavanti – evam pariggahaṭṭhena saccam. Jarāmaraṇañca pajānāti, jarāmaraṇasamudayañca pajānāti, jarāmaraṇanirodhañca pajānāti, jarāmaraṇanirodhagāminim paṭipadañca pajānāti – evam paṭivedhaṭṭhena saccam.

Jāti kiṃnidānā, kiṃsamudayā, kiṃjātikā, kiṃpabhavāti – evam esanāṭthena saccam. Jāti bhavanidānā, bhavasamudayā, bhavajātikā, bhavappabhavāti – evam pariggahaṭṭhena saccam. Jātiñca pajānāti, jātisamudayañca pajānāti, jātinirodhañca pajānāti, jātinirodhagāminim paṭipadañca pajānāti – evam paṭivedhaṭṭhena saccam.

Bhavo kiṃnidāno, kiṃsamudayo, kiṃjātiko, kiṃpabhavoti – evam esanāṭthena saccam. Bhavo upādānanidāno, upādānasamudayo, upādānajātiko, upādānappabhavoti – evam pariggahaṭṭhena saccam. Bhavam ca pajānāti, bhavasamudayañca pajānāti, bhavanirodhañca pajānāti, bhavanirodhagāminim paṭipadañca pajānāti – evam paṭivedhaṭṭhena saccam.

Upādānam kiṃnidānam, kiṃsamudayam, kiṃjātikam, kiṃpabhavanti – evam esanāṭthena saccam. Upādānam taṇhānidānam, taṇhāsamudayam, taṇhājātikam, taṇhāpabhavanti – evam pariggahaṭṭhena saccam. Upādānañca pajānāti, upādānasamudayañca pajānāti, upādānanirodhañca pajānāti upādānanirodhagāminim paṭipadañca pajānāti – evam paṭivedhaṭṭhena saccam.

Taṇhā kiṃnidānā, kiṃsamudayā, kiṃjātikā, kiṃpabhavāti – evam esanāṭthena saccam. Taṇhā vedanānidānā, vedanāsamudayā, vedanājātikā, vedanāpabhavāti – evam pariggahaṭṭhena saccam. Taṇhāñca pajānāti, taṇhāsamudayañca pajānāti, taṇhānirodhañca pajānāti, taṇhānirodhagāminim

paṭipadañca pajānāti – evam paṭivedhaṭṭhena saccam.

Vedanā kiṁnidānā, kiṁsamudayā, kiṁjātikā, kiṁpabhavāti – evam esanaṭṭhena saccam. Vedanā phassanidānā, phassasamudayā, phassajātikā, phassappabhavāti – evam pariggahaṭṭhena saccam. Vedanañca pajānāti, vedanāsamudayañca pajānāti, vedanānirodhañca pajānāti, vedanānirodhagāminim paṭipadañca pajānāti – evam paṭivedhaṭṭhena saccam.

Phasso kiṁnidāno, kiṁsamudayo, kiṁjātiko, kiṁpabhavoti – evam esanaṭṭhena saccam. Phasso saṭṭayatananidāno, saṭṭayatanasamudayo, saṭṭayatanajātiko, saṭṭayatanappabhavoti – evam pariggahaṭṭhena saccam. Phassañca pajānāti, phassasamudayañca pajānāti, phassanirodhañca pajānāti, phassanirodthagāminim paṭipadañca pajānāti – evam paṭivedhaṭṭhena saccam.

Salāyatanañ kiṁnidānam, kiṁsamudayam, kiṁjātikam, kiṁpabhavanti – evam esanaṭṭhena saccam. Salāyatanañ nāmarūpanidānam, nāmarūpasamudayam, nāmarūpjātikam, nāmarūpappabhavanti – evam pariggahaṭṭhena saccam. Salāyatanañca pajānāti, salāyatanasamudayañca pajānāti, salāyatatananirodhañca pajānāti, salāyatatananirodthagāminim paṭipadañca pajānāti – evam paṭivedhaṭṭhena saccam.

Nāmarūpam kiṁnidānam, kiṁsamudayam, kiṁjātikam, kiṁpabhavanti – evam esanaṭṭhena saccam. Nāmarūpam viññāṇanidānam, viññāṇasamudayam, viññāṇajātikam, viññāṇappabhavanti – evam pariggahaṭṭhena saccam. Nāmarūpañca pajānāti, nāmarūpasamudayañca pajānāti, nāmarūpanirodhañca pajānāti, nāmarūpanirodthagāminim paṭipadañca pajānāti – evam paṭivedhaṭṭhena saccam.

Viññāṇam kiṁnidānam, kiṁsamudayam, kiṁjātikam, kiṁpabhavanti – evam esanaṭṭhena saccam. Viññāṇam saṅkhāranidānam, saṅkhārasamudayam, saṅkhārajātikam, saṅkhārappabhavanti – evam pariggahaṭṭhena saccam. Viññāṇañca pajānāti, viññāṇasamudayañca pajānāti, viññāṇanirodhañca pajānāti, viññāṇanirodthagāminim paṭipadañca pajānāti – evam paṭivedhaṭṭhena saccam.

Saṅkhārā kiṁnidānā, kiṁsamudayā, kiṁjātikā, kiṁpabhavāti – evam esanaṭṭhena saccam. Saṅkhārā avijjānidānā, avijjāsamudayā, avijjājātikā, avijjāpabhavāti – evam pariggahaṭṭhena saccam. Saṅkhāre ca pajānāti, saṅkhārasamudayañca pajānāti, saṅkhāranirodhañca pajānāti, saṅkhāranirodthagāminim paṭipadañca pajānāti – evam paṭivedhaṭṭhena saccam.

16. Jarāmaraṇam dukkhasaccam, jāti samudayasaccam, ubhinnampi nissaraṇam nirodhasaccam, nirodhappajānanā maggasaccam. Jāti dukkhasaccam, bhavo samudayasaccam, ubhinnampi nissaraṇam nirodhasaccam, nirodhappajānanā maggasaccam. Bhavo dukkhasaccam, upādānam samudayasaccam, ubhinnampi nissaraṇam nirodhasaccam, nirodhappajānanā maggasaccam. Upādānam dukkhasaccam, taṇhā samudayasaccam, ubhinnampi nissaraṇam nirodhasaccam, nirodhappajānanā maggasaccam. Taṇhā dukkhasaccam, vedanā samudayasaccam, ubhinnampi nissaraṇam nirodhasaccam, nirodhappajānanā maggasaccam. Vedanā dukkhasaccam, phasso samudayasaccam, ubhinnampi nissaraṇam nirodhasaccam, nirodhappajānanā maggasaccam. Phasso dukkhasaccam, saṭṭayatanam samudayasaccam, ubhinnampi nissaraṇam nirodhasaccam, nirodhappajānanā maggasaccam. Saṭṭayatanam dukkhasaccam, nāmarūpam samudayasaccam, ubhinnampi nissaraṇam nirodhasaccam, nirodhappajānanā maggasaccam. Nāmarūpam dukkhasaccam, viññāṇam samudayasaccam, ubhinnampi nissaraṇam nirodhasaccam, nirodhappajānanā maggasaccam. Viññāṇam dukkhasaccam, saṅkhārā samudayasaccam, ubhinnampi nissaraṇam nirodhasaccam, nirodhappajānanā maggasaccam. Saṅkhārā dukkhasaccam, avijjā samudayasaccam, ubhinnampi nissaraṇam nirodhasaccam, nirodhappajānanā maggasaccam.

Jarāmaraṇam siyā dukkhasaccam, siyā samudayasaccam, ubhinnampi nissaraṇam nirodhasaccam,

nirodhappajānanā maggасaccam. Jāti siyā dukkhasaccam, siyā samudayasaccam...pe... bhavo siyā dukkhasaccam, siyā samudayasaccam, ubhinnampi nissaranām nirodhasaccam, nirodhappajānanā maggасaccanti.

Bhāṇavāro.

Saccakathā niṭṭhitā.

3. Bojjhaṅgakathā

17. Sāvatthinidānam. “Sattime, bhikkhave [saṃ. ni. 5.200], bojjhaṅgā. Katame satta? Satisambojjhaṅgo, dhammavicayasambojjhaṅgo, vīriyasambojjhaṅgo, pītisambojjhaṅgo, passaddhisambojjhaṅgo, samādhisambojjhaṅgo, upekkhāsambojjhaṅgo – ime kho, bhikkhave, satta bojjhaṅgā”.

Bojjhaṅgāti kenaṭṭhena bojjhaṅgā? Bodhāya saṃvattantī – bojjhaṅgā. Bujjhantī – bojjhaṅgā. Anubujjhantī – bojjhaṅgā. Paṭibujjhantī – bojjhaṅgā. Sambujjhantī – bojjhaṅgā.

Bujjhanaṭṭhena bojjhaṅgā, anubujjhanaṭṭhena bojjhaṅgā, paṭibujjhanaṭṭhena bojjhaṅgā, sambujjhanaṭṭhena bojjhaṅgā.

Bodhentī – bojjhaṅgā. Anubodhentī – bojjhaṅgā. Paṭibodhentī – bojjhaṅgā. Sambodhentī – bojjhaṅgā.

Bodhanaṭṭhena bojjhaṅgā, anubodhanaṭṭhena bojjhaṅgā, paṭibodhanaṭṭhena bojjhaṅgā, sambodhanaṭṭhena bojjhaṅgā.

Bodhipakkhiyaṭṭhena bojjhaṅgā, anubodhipakkhiyaṭṭhena bojjhaṅgā, paṭibodhipakkhiyaṭṭhena bojjhaṅgā, sambodhipakkhiyaṭṭhena bojjhaṅgā.

Buddhilabhanaṭṭhena bojjhaṅgā, buddhipaṭilabhanaṭṭhena bojjhaṅgā, buddhiropanaṭṭhena bojjhaṅgā, buddhiabhiropanaṭṭhena bojjhaṅgā, buddhipāpanaṭṭhena bojjhaṅgā, buddhisampāpanaṭṭhena bojjhaṅgā.

Mūlamūlakādidasakam

18. Mūlaṭṭhena bojjhaṅgā, mūlacariyaṭṭhena bojjhaṅgā, mūlapariggahaṭṭhena bojjhaṅgā, mūlaparivāraṭṭhena bojjhaṅgā, mūlaparipūraṇaṭṭhena [mūlaparipūratṭhena (syā. ka.) evamuparipi] bojjhaṅgā, mūlaparipākaṭṭhena bojjhaṅgā, mūlapaṭisambhidāṭṭhena bojjhaṅgā, mūlapaṭisambhidāpāpanaṭṭhena bojjhaṅgā, mūlapaṭisambhidāya vasībhāvaṭṭhena bojjhaṅgā, mūlapaṭisambhidāya vasībhāvappattānampi bojjhaṅgā.

Hetuṭṭhena bojjhaṅgā, hetucariyaṭṭhena bojjhaṅgā, hetupariggahaṭṭhena bojjhaṅgā, hetuparivāraṭṭhena bojjhaṅgā, hetuparipūraṇaṭṭhena bojjhaṅgā, hetuparipākaṭṭhena bojjhaṅgā, hetupaṭisambhidāṭṭhena bojjhaṅgā, hetupaṭisambhidāpāpanaṭṭhena bojjhaṅgā, hetupaṭisambhidāya vasībhāvaṭṭhena bojjhaṅgā, hetupaṭisambhidāya vasībhāvappattānampi bojjhaṅgā.

Paccayaṭṭhena bojjhaṅgā, paccayacariyaṭṭhena bojjhaṅgā, paccayapariggahaṭṭhena bojjhaṅgā, paccayaparivāraṭṭhena bojjhaṅgā, paccayaparipūraṇaṭṭhena bojjhaṅgā, paccayaparipākaṭṭhena bojjhaṅgā, paccayapaṭisambhidāṭṭhena bojjhaṅgā, paccayapaṭisambhidāpāpanaṭṭhena bojjhaṅgā,

paccayapaṭisambhidāya vasībhāvatṭhena bojjhaṅgā, paccayapaṭisambhidāya vasībhāvappattānampi bojjhaṅgā.

Visuddhaṭṭhena bojjhaṅgā, visuddhicariyaṭṭhena bojjhaṅgā, visuddhipariggahaṭṭhena bojjhaṅgā, visuddhiparivāraṭṭhena bojjhaṅgā, visuddhiparipūraṇaṭṭhena bojjhaṅgā, visuddhiparipākaṭṭhena bojjhaṅgā, visuddhipaṭisambhidāṭṭhena bojjhaṅgā, visuddhipaṭisambhidāpāpanaṭṭhena bojjhaṅgā, visuddhipaṭisambhidāya vasībhāvatṭhena bojjhaṅgā, visuddhipaṭisambhidāya vasībhāvappattānampi bojjhaṅgā.

Anavajjaṭṭhena bojjhaṅgā, anavajjacariyaṭṭhena bojjhaṅgā, anavajjapariggahaṭṭhena bojjhaṅgā, anavajjaparivāraṭṭhena bojjhaṅgā, anavajjaparipūraṇaṭṭhena bojjhaṅgā, anavajjaparipākaṭṭhena bojjhaṅgā, anavajjapatisambhidāṭṭhena bojjhaṅgā, anavajjapatisambhidāpāpanaṭṭhena bojjhaṅgā, anavajjapatisambhidāya vasībhāvatṭhena bojjhaṅgā, anavajjapatisambhidāya vasībhāvappattānampi bojjhaṅgā.

Nekkhammaṭṭhena bojjhaṅgā, nekkhammacariyaṭṭhena bojjhaṅgā, nekkhammapariggahaṭṭhena bojjhaṅgā, nekkhammaparivāraṭṭhena bojjhaṅgā, nekkhammaparipūraṇaṭṭhena bojjhaṅgā, nekkhammaparipākaṭṭhena bojjhaṅgā, nekkhammapaṭisambhidāṭṭhena bojjhaṅgā, nekkhammapaṭisambhidāpāpanaṭṭhena bojjhaṅgā, nekkhammapaṭisambhidāya vasībhāvatṭhena bojjhaṅgā, nekkhammapaṭisambhidāya vasībhāvappattānampi bojjhaṅgā.

Vimuttaṭṭhena bojjhaṅgā, vimutticariyaṭṭhena bojjhaṅgā, vimuttipariggahaṭṭhena bojjhaṅgā, vimuttiparivāraṭṭhena bojjhaṅgā, vimuttiparipūraṇaṭṭhena bojjhaṅgā, vimuttiparipākaṭṭhena bojjhaṅgā, vimuttipaṭisambhidāṭṭhena bojjhaṅgā, vimuttipaṭisambhidāpāpanaṭṭhena bojjhaṅgā, vimuttipaṭisambhidāya vasībhāvatṭhena bojjhaṅgā, vimuttipaṭisambhidāya vasībhāvappattānampi bojjhaṅgā.

Anāsavatṭṭhena bojjhaṅgā, anāsavacariyaṭṭhena bojjhaṅgā, anāsavapariggahaṭṭhena bojjhaṅgā, anāsavaparivāraṭṭhena bojjhaṅgā, anāsavaparipūraṇaṭṭhena bojjhaṅgā, anāsavaparipākaṭṭhena bojjhaṅgā, anāsavapaṭisambhidāṭṭhena bojjhaṅgā, anāsavapaṭisambhidāpāpanaṭṭhena bojjhaṅgā, anāsavapaṭisambhidāya vasībhāvatṭhena bojjhaṅgā, anāsavapaṭisambhidāya vasībhāvappattānampi bojjhaṅgā.

Vivekaṭṭhena bojjhaṅgā, vivekacariyaṭṭhena bojjhaṅgā, vivekapariggahaṭṭhena bojjhaṅgā, vivekaparivāraṭṭhena bojjhaṅgā, vivekaparipūraṇaṭṭhena bojjhaṅgā, vivekaparipākaṭṭhena bojjhaṅgā, vivekapaṭisambhidāṭṭhena bojjhaṅgā, vivekapaṭisambhidāpāpanaṭṭhena bojjhaṅgā, vivekapaṭisambhidāya vasībhāvatṭhena bojjhaṅgā, vivekapaṭisambhidāya vasībhāvappattānampi bojjhaṅgā.

Vosaggatṭṭhena bojjhaṅgā, vosaggacariyaṭṭhena bojjhaṅgā, vosaggapariggahaṭṭhena bojjhaṅgā, vosaggaparivāraṭṭhena bojjhaṅgā, vosaggaparipūraṇaṭṭhena bojjhaṅgā, vosaggaparipākaṭṭhena bojjhaṅgā, vosaggapaṭisambhidāṭṭhena bojjhaṅgā, vosaggapaṭisambhidāpāpanaṭṭhena bojjhaṅgā, vosaggapaṭisambhidāya vasībhāvatṭhena bojjhaṅgā, vosaggapaṭisambhidāya vasībhāvappattānampi bojjhaṅgā.

19. Mūlatṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Hetutṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Paccayaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Visuddhaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Anavajjaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Nekkhammaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Vimuttaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Anāsavatṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Vivekaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Vosaggatṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.

Mūlacariyaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Hetucariyaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.

Paccayacariyaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Visuddhicariyaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.
 Anavajjacariyaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Nekkhammacariyaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.
 Vimutticariyaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Anāsavacariyaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.
 Vivekacariyaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Vosaggacariyaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.

Mūlapariggahaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā...pe... vosaggapariggahaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.
 Mūlaparivāraṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā...pe... vosaggaparivāraṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.
 Mūlaparipūraṇaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā...pe... vosaggaparipūraṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.
 Mūlaparipākaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā...pe... vosaggaparipākaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.
 Mūlapaṭisambhidāṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā...pe... vosaggapaṭisambhidāṭṭham bujjhantī –
 bojjhaṅgā. Mūlapaṭisambhidāpāpanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā...pe...
 vosaggapaṭisambhidāpāpanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Mūlapaṭisambhidāya vasībhāvaṭṭham
 bujjhantī – bojjhaṅgā...pe... vosaggapaṭisambhidāya vasībhāvaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā...pe....

Pariggahaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Parivāraṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Paripūraṇaṭṭham
 bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekaggatṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Avikkhepaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.
 Paggahaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Avisāraṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Anāvilaṭṭham bujjhantī –
 bojjhaṅgā. Aniñjanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekattupaṭṭhanavasena cittassa thitaṭṭham bujjhantī –
 bojjhaṅgā. Ārammaṇaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Gocaraṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Pahānaṭṭham
 bujjhantī – bojjhaṅgā. Pariccāgaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Vuṭṭhānaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.
 Vivaṭṭanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Santaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Pañītaṭṭham bujjhantī –
 bojjhaṅgā. Vimuttaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Anāsavaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Taraṇaṭṭham
 bujjhantī – bojjhaṅgā. Animittaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Appaṇihitaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.
 Suññataṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekarasaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Anativattanaṭṭham
 bujjhantī – bojjhaṅgā. Yuganaddhaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Niyyānaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.
 Hetuṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Dassanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ādhipateyyaṭṭham bujjhantī –
 bojjhaṅgā.

Samathassa avikkhepaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Vipassanāya anupassanaṭṭham bujjhantī –
 bojjhaṅgā. Samathavipassanānam ekarasāṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Yuganaddhassa
 anativattanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Sikkhāya samādānaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.
 Ārammaṇassa gocaraṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Līnassa cittassa paggahaṭṭham bujjhantī –
 bojjhaṅgā. Uddhatassa cittassa niggahaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ubhovisuddhānam
 ajjhupekkhanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Visesādhigamaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Uttari
 paṭivedhaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Saccābhisaṁmayaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Nirodhe
 patiṭṭhāpakaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.

Saddhindriyassa adhimokkhāṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā...pe... paññindriyassa dassanaṭṭham
 bujjhantī – bojjhaṅgā. Saddhābalassa assaddhiye akampiyaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā...pe...
 paññābalassa avijjāya akampiyaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Satisambojjhaṅgassa upaṭṭhānaṭṭham
 bujjhantī – bojjhaṅgā...pe... upekkhāsambojjhaṅgassa paṭisaṅkhānaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.
 Sammādiṭṭhiyā dassanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā...pe... sammāsaṁmādhissa avikkhepaṭṭham
 bujjhantī – bojjhaṅgā.

Indriyānam ādhipateyyaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Balānam akampiyaṭṭham bujjhantī –
 bojjhaṅgā. Niyyānaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Maggassa hetuṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.
 Satipaṭṭhanānam upaṭṭhānaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Sammappadhānānam padhanaṭṭham
 bujjhantī – bojjhaṅgā. Iddhipādānam ijjhanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Saccānam tathaṭṭham
 bujjhantī – bojjhaṅgā. Payogānam mūḍham paṭippassaddhaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Phalānam
 sacchikiriyāṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.

Vitakkassa abhiniropanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Vicārassa upavicāraṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Pītiyā pharaṇaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Sukhassa abhisandanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Cittassa ekaggaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.

Āvajjanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Vijānanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Pajānanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Sañjānanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekodaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Abhiññāya nātaṭṭham [abhiññeyyatthaṁ (syā.)] bujjhantī – bojjhaṅgā. Pariññāya tīraṇaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Pahānassa pariccāgaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Bhāvanāya ekarasaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Sacchikiriyāya phassanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Khandhānam khandhaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Dhātūnam dhātuṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Āyatanānam āyatanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Saṅkhatānam saṅkhataṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Asaṅkhatasssa asaṅkhataṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.

Cittaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Cittānantariyaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Cittassa vuṭṭhānaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Cittassa vivatṭanaṭṭham [vivajjanaṭṭham (syā.)] bujjhantī – bojjhaṅgā. Cittassa hetuṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Cittassa paccayaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Cittassa vatthuṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Cittassa bhūmaṭṭham [bhūmattaṭṭham (syā.) paṭi. ma. 1.14 passitabbā] bujjhantī – bojjhaṅgā. Cittassa ārammaṇaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Cittassa gocaraṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Cittassa cariyaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Cittassa gataṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Cittassa abhinīhāraṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Cittassa niyyānaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Cittassa nissaraṇaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.

Ekatte āvajjanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte vijānanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte pajānanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte sañjānanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte ekodaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. () [(ekatte upanibandhanāṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā) (sabbattha)]. Ekatte pakkhandanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte pasīdanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte santiṭṭhanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte vimuccanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte etam santanti passanāṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte yānīkataṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte vatthukataṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte anuṭṭhitataṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte paricitaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte susamāraddhaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte parigahaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte parivāraṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte paripūraṇaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte samodhānaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte adhiṭṭhānaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte āsevanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte bhāvanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte bahulikammaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte susamuggataṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte suvimuttaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte bujjhanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte anubujjhanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte paṭibujjhanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte sambujjhanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte bodhanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte anubodhanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte paṭibodhanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte sambujjhanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte bodhipakkhiyāṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte anubodhipakkhiyāṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte paṭibodhipakkhiyāṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte sambodhipakkhiyāṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte jotaṇaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte ujjotaṇaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte anujotaṇaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte paṭijotaṇaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Ekatte sañjotaṇaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.

Patāpanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Virocanāṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Kilesānam santāpanaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Amalaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Vimalaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Nimmalaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Samaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Samayaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Vivekaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Vivekacariyaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Virāgaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Virāgacariyaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Nirodhāṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Nirodhacariyaṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā. Vosaggāṭṭham bujjhantī – bojjhaṅgā.

Vosaggacariyaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Vimuttaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā.
Vimutticariyaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā.

Chandaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Chandassa mūlaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Chandassa pādaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Chandassa padhānaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Chandassa ijjhanaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Chandassa adhimokkhaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Chandassa paggaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Chandassa upaṭṭhānaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Chandassa avikkhepaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Chandassa dassanaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā.

Vīriyaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā...pe... cittaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā...pe... vīmamsaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Vīmamsāya mūlaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Vīmamsāya pādaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Vīmamsāya padhānaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Vīmamsāya ijjhanaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Vīmamsāya adhimokkhaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Vīmamsāya paggaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Vīmamsāya upaṭṭhānaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Vīmamsāya avikkhepaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Vīmamsāya dassanaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā.

Dukkhaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Dukkhassa pīlanaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Dukkhassa saṅkhataṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Dukkhassa santāpaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Dukkhassa vipariṇāmaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Samudayaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Samudayassa āyūhanaṭṭham nidānaṭṭham saññogaṭṭham palibodhaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Nirodhaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Nirodhassa nissaraṇaṭṭham vivekaṭṭham asaṅkhataṭṭham amataṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Maggaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Maggassa niyyānaṭṭham hetuṭṭham dassanaṭṭham ādhipateyyaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā.

Tathaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Anattaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Saccatṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Paṭivedhaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Abhijānanaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Parijānanaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Dhammaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Dhātuṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Nātāṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Sacchikiriyāṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Phassanaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Abhisamayaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā.

Nekkhammam bujjhantīti – bojjhaṅgā. Abyāpādam bujjhantīti – bojjhaṅgā. Ālokasaññam bujjhantīti – bojjhaṅgā. Avikkhepaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Dhammavavatthānam bujjhantīti – bojjhaṅgā. Nāṇam bujjhantīti – bojjhaṅgā. Pāmojjam bujjhantīti – bojjhaṅgā. Paṭhamam jhānam bujjhantīti – bojjhaṅgā...pe... arahattamaggam bujjhantīti – bojjhaṅgā. Arahattaphalasamāpattiṃ bujjhantīti – bojjhaṅgā.

Adhimokkhaṭṭhena saddhindriyam bujjhantīti – bojjhaṅgā...pe... dassanaṭṭhena paññindriyam bujjhantīti – bojjhaṅgā. Assaddhiye akampiyaṭṭhena saddhābalam bujjhantīti – bojjhaṅgā...pe... avijjāya akampiyaṭṭhena paññābalam bujjhantīti – bojjhaṅgā. Upaṭṭhānaṭṭhena satisambojjhaṅgam bujjhantīti – bojjhaṅgā...pe... paṭisaṅkhānaṭṭhena upekkhāsambojjhaṅgam bujjhantīti – bojjhaṅgā.

Dassanaṭṭhena sammādiṭṭhim bujjhantīti – bojjhaṅgā...pe... avikkhepaṭṭhena sammāsamādhiṃ bujjhantīti – bojjhaṅgā. Ādhipateyyaṭṭhena indriyam bujjhantīti – bojjhaṅgā. Akampiyaṭṭhena balam bujjhantīti – bojjhaṅgā. Niyyānaṭṭham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Hetuṭṭhena maggam bujjhantīti – bojjhaṅgā. Upaṭṭhānaṭṭhena satipaṭṭhānam bujjhantīti – bojjhaṅgā. Padahanaṭṭhena sammappadhānam bujjhantīti – bojjhaṅgā. Ijjhānaṭṭhena iddhipādam bujjhantīti – bojjhaṅgā. Tathaṭṭhena saccam bujjhantīti – bojjhaṅgā. Avikkhepatṭhena samatham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Anupassanatthe vipassanam ...pe... ekarasaṭṭhena samathavipassanam bujjhantīti – bojjhaṅgā. Anativattanaṭṭhena yuganaddham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Samvaraṭṭhena sīlavisuddhiṃ bujjhantīti – bojjhaṅgā. Avikkhepaṭṭhena cittavisuddhiṃ bujjhantīti – bojjhaṅgā. Dassanaṭṭhena diṭṭhivisuddhiṃ bujjhantīti – bojjhaṅgā. Muttaṭṭhena vimokkham bujjhantīti – bojjhaṅgā. Paṭivedhaṭṭhena vijjam bujjhantīti – bojjhaṅgā. Pariccāgaṭṭhena vimuttiṃ

bujjhantīti – bojjhaṅgā. Samucchedaṭṭhena khaye nāṇam bujjhantīti – bojjhaṅgā. Paṭipassaddhaṭṭhena anuppāde nāṇam bujjhantīti – bojjhaṅgā.

Chandaṁ mūlaṭṭhena bujjhantīti – bojjhaṅgā. Manasikāram samuṭṭhānaṭṭhena bujjhantīti – bojjhaṅgā. Phassaṁ samodhānaṭṭhena bujjhantīti – bojjhaṅgā. Vedanam̄ samosaraṇaṭṭhena bujjhantīti – bojjhaṅgā. Samādhiṁ pamukhaṭṭhena bujjhantīti – bojjhaṅgā. Satim̄ ādhipateyyaṭṭhena bujjhantīti – bojjhaṅgā. Paññam̄ tatuttaraṭṭhena bujjhantīti – bojjhaṅgā. Vimuttim̄ sāraṭṭhena bujjhantīti – bojjhaṅgā. Amatogadham̄ nibbānam̄ pariyoṣānaṭṭhena bujjhantīti – bojjhaṅgā.

20. Sāvatthinidānam̄. Tatra kho āyasmā sāriputto bhikkhū āmantesi – “āvuso bhikkhavo”ti [āvusoti (syā.) sam. ni. 5.185 passitabbā]. “Āvuso”ti kho te bhikkhū āyasmato sāriputtassa paccassosum. Āyasmā sāriputto etadavoca –

“Sattime, āvuso, bojjhaṅgā. Katame satta? Satisambojjhaṅgo, dhammavicasambojjhaṅgo...pe... upekkhāsambojjhaṅgo – ime kho, āvuso, satta bojjhaṅgā. Imesaṁ khvāham, āvuso, sattannam̄ bojjhaṅgānam̄ yena yena bojjhaṅgena ākaṅkhāmi pubbaṇhasamayaṁ viharitum, tena tena bojjhaṅgena pubbaṇhasamayaṁ viharāmi. Yena yena bojjhaṅgena ākaṅkhāmi majjhānhikasamayaṁ...pe... sāyanhasamayaṁ viharitum, tena tena bojjhaṅgena sāyanhasamayaṁ viharāmi. Satisambojjhaṅgo iti ce me, ‘āvuso, hoti, appamāṇo’ti me hoti, ‘susamāraddho’ti me hoti. Tiṭṭhantañca nam̄ [tiṭṭhantam̄ caram (syā.) sam. ni. 5.185 passitabbā] ‘tiṭṭhati’ti pajānāmi. Sacepi me cavati, ‘idappaccayā me cavatī’ti pajānāmi. Dhammavicasambojjhaṅgo...pe... upekkhāsambojjhaṅgo iti ce me, āvuso, hoti, ‘appamāṇo’ti me hoti, ‘susamāraddho’ti me hoti. Tiṭṭhantañca nam̄ ‘tiṭṭhati’ti pajānāmi. Sacepi me cavati, ‘idappaccayā me cavatī’ti pajānāmi.

“Seyyathāpi, āvuso, rañño vā rājamahāmattassa vā nānārattānam dussānam dussakaraṇḍako pūro assa. So yaññadeva dussayugam̄ ākaṅkheyya pubbaṇhasamayaṁ pārupitum, tam tadeva dussayugam̄ pubbaṇhasamayaṁ pārupeyya. Yaññadeva dussayugam̄ ākaṅkheyya majjhānhikasamayaṁ...pe... sāyanhasamayaṁ pārupitum, tam tadeva dussayugam̄ sāyanhasamayaṁ pārupeyya. Evameva khvāham, āvuso, imesaṁ sattannam̄ bojjhaṅgānam̄ yena yena bojjhaṅgena ākaṅkhāmi pubbaṇhasamayaṁ viharitum, tena tena bojjhaṅgena pubbaṇhasamayaṁ viharāmi. Yena yena bojjhaṅgena ākaṅkhāmi majjhānhikasamayaṁ...pe... sāyanhasamayaṁ viharitum, tena tena bojjhaṅgena sāyanhasamayaṁ viharāmi. Satisambojjhaṅgo iti ce me, āvuso, hoti, ‘appamāṇo’ti me hoti, ‘susamāraddho’ti me hoti. Tiṭṭhantañca nam̄ ‘tiṭṭhati’ti pajānāmi. Sacepi me cavati, ‘idappaccayā me cavatī’ti pajānāmi...pe... upekkhāsambojjhaṅgo iti ce me, āvuso, hoti, ‘appamāṇo’ti me hoti, ‘susamāraddho’ti me hoti. Tiṭṭhantañca nam̄ ‘tiṭṭhati’ti pajānāmi. Sacepi me cavati, ‘idappaccayā me cavatī’ti pajānāmi”.

Suttantaniddeso

21. Katham̄ satisambojjhaṅgo iti ce me hotīti bojjhaṅgo? Yāvatā nirodhūpaṭṭhāti tāvatā satisambojjhaṅgo. Iti ce me hotīti bojjhaṅgo. Seyyathāpi telappadīpassa jhāyato yāvatā acci tāvatā vanṇo, yāvatā vanṇo tāvatā acci. Evameva yāvatā nirodhūpaṭṭhāti tāvatā satisambojjhaṅgo. Iti ce me hotīti bojjhaṅgo.

Katham̄ appamāṇo iti ce me hotīti bojjhaṅgo? Pamāṇabaddhā [pamāṇavantā (syā.), atṭhakathā oloketabbā] kilesā, sabbe ca pariyoṭṭhānā, ye ca saṅkhārā ponobhavikā appamāṇo nirodho acalaṭṭhena asaṅkhataṭṭhena. Yāvatā nirodhūpaṭṭhāti tāvatā appamāṇo. Iti ce me hotīti bojjhaṅgo.

Katham̄ susamāraddho iti ce me hotīti – bojjhaṅgo? Visamā kilesā, sabbe ca pariyoṭṭhānā, ye ca saṅkhārā ponobhavikā, samadhammo nirodho santaṭṭhena paññitaṭṭhena. Yāvatā nirodhūpaṭṭhāti tāvatā susamāraddho iti ce me hotīti bojjhaṅgo.

Katham “**tiṭṭhantañca nam tiṭṭhatī**”ti pajānāmi; sacepi cavati “**idappaccayā cavatī**”ti pajānāmi? Katihākārehi satisambojjhaṅgo tiṭṭhati? Katihākārehi satisambojjhaṅgo cavati? Aṭṭhahākārehi satisambojjhaṅgo tiṭṭhati. Aṭṭhahākārehi satisambojjhaṅgo cavati.

Katamehi **aṭṭhahākārehi satisambojjhaṅgo tiṭṭhati?** Anuppādaṁ āvajjitattā satisambojjhaṅgo tiṭṭhati, uppādaṁ anāvajjitattā satisambojjhaṅgo tiṭṭhati, appavattam āvajjitattā satisambojjhaṅgo tiṭṭhati, pavattam anāvajjitattā satisambojjhaṅgo tiṭṭhati, animittam āvajjitattā satisambojjhaṅgo tiṭṭhati, nimittam anāvajjitattā satisambojjhaṅgo tiṭṭhati, nirodham āvajjitattā satisambojjhaṅgo tiṭṭhati, saṅkhāre anāvajjitattā satisambojjhaṅgo tiṭṭhati – imehi aṭṭhahākārehi satisambojjhaṅgo tiṭṭhati.

Katamehi **aṭṭhahākārehi satisambojjhaṅgo cavati?** Uppādaṁ āvajjitattā satisambojjhaṅgo cavati, anuppādaṁ anāvajjitattā satisambojjhaṅgo cavati, pavattam āvajjitattā satisambojjhaṅgo cavati, appavattam anāvajjitattā satisambojjhaṅgo cavati, nimittam āvajjitattā satisambojjhaṅgo cavati, animittam anāvajjitattā satisambojjhaṅgo cavati, saṅkhāre āvajjitattā satisambojjhaṅgo cavati, nirodham anāvajjitattā satisambojjhaṅgo cavati – imehi aṭṭhahākārehi satisambojjhaṅgo cavati. Evam “**tiṭṭhantañca nam tiṭṭhatī**”ti pajānāmi. Sacepi cavati, “**idappaccayā me cavatī**”ti pajānāmi...pe....

Katham **upekkhāsambojjhaṅgo iti ce me hotīti bojjhaṅgo?** Yāvatā nirodhūpaṭṭhāti tāvatā upekkhāsambojjhaṅgo iti ce me hotīti bojjhaṅgo. Seyyathāpi telappadīpassa jhāyato yāvatā acci tāvatā vaṇṇo, yāvatā vaṇṇo tāvatā acci. Evameva yāvatā nirodhūpaṭṭhāti tāvatā upekkhāsambojjhaṅgo iti ce hotīti bojjhaṅgo.

Katham **appamāṇo iti ce hotīti bojjhaṅgo?** Pamāṇabaddhā kilesā, sabbe ca pariuyuttānā, ye ca saṅkhārā ponobhavikā appamāṇo nirodho acalaṭṭhena asaṅkhataṭṭhena. Yāvatā nirodhūpaṭṭhāti tāvatā appamāṇo iti ce hotīti bojjhaṅgo.

Katham **susamāraddho iti ce hotīti bojjhaṅgo?** Visamā kilesā, sabbe ca pariuyuttānā, ye ca saṅkhārā ponobhavikā samadhammo nirodho santaṭṭhena paññatāṭṭhena. Yāvatā nirodhūpaṭṭhāti tāvatā susamāraddho iti ce hotīti bojjhaṅgo.

Katham “**tiṭṭhantañca nam tiṭṭhatī**”ti pajānāmi; sacepi cavati “**idappaccayā me cavatī**”ti pajānāmi? Katihākārehi upekkhāsambojjhaṅgo tiṭṭhati? Katihākārehi upekkhāsambojjhaṅgo cavati? Aṭṭhahākārehi upekkhāsambojjhaṅgo tiṭṭhati. Aṭṭhahākārehi upekkhāsambojjhaṅgo cavati.

Katamehi **aṭṭhahākārehi upekkhāsambojjhaṅgo tiṭṭhati?** Anuppādaṁ āvajjitattā upekkhāsambojjhaṅgo tiṭṭhati, uppādaṁ anāvajjitattā upekkhāsambojjhaṅgo tiṭṭhati, appavattam āvajjitattā upekkhāsambojjhaṅgo tiṭṭhati, pavattam anāvajjitattā upekkhāsambojjhaṅgo tiṭṭhati, animittam āvajjitattā upekkhāsambojjhaṅgo tiṭṭhati, nimittam anāvajjitattā upekkhāsambojjhaṅgo tiṭṭhati, nirodham āvajjitattā upekkhāsambojjhaṅgo tiṭṭhati, saṅkhāre anāvajjitattā upekkhāsambojjhaṅgo tiṭṭhati – imehi aṭṭhahākārehi upekkhāsambojjhaṅgo tiṭṭhati.

Katamehi **aṭṭhahākārehi upekkhāsambojjhaṅgo cavati?** Uppādaṁ āvajjitattā upekkhāsambojjhaṅgo cavati, anuppādaṁ anāvajjitattā upekkhāsambojjhaṅgo cavati, pavattam āvajjitattā upekkhāsambojjhaṅgo cavati, appavattam anāvajjitattā upekkhāsambojjhaṅgo cavati, nimittam āvajjitattā upekkhāsambojjhaṅgo cavati, animittam anāvajjitattā upekkhāsambojjhaṅgo cavati, saṅkhāre āvajjitattā upekkhāsambojjhaṅgo cavati, nirodham anāvajjitattā upekkhāsambojjhaṅgo cavati – imehi aṭṭhahākārehi upekkhāsambojjhaṅgo cavati. Evam “**tiṭṭhantañca nam tiṭṭhatī**”ti pajānāmi; sacepi cavati, “**idappaccayā me cavatī**”ti pajānāmi.

Bojjhaṅgakathā niṭṭhitā.

4. Mettākathā

22. Sāvatthinidānam. “Mettāya, bhikkhave, cetovimuttiyā āsevitāya bhāvitāya bahulīkatāya yānīkatāya vatthukatāya anuṭhitāya paricitāya susamāraddhāya ekādasānisamsā pāṭikaṅkhā. Katame ekādasa? Sukham supati, sukham paṭibujjhati, na pāpakaṁ supinam passati, manussānam piyo hoti, amanussānam piyo hoti, devatā rakkhanti, nāssa aggi vā visam vā satthaṁ vā kamati, tuvaṭam cittaṁ samādhiyati, mukhavaṇo vippasīdati, asammūlho kālaṅkaroti, uttari [uttarīm (syā. pī.) a. ni. 11.15 passitabbā] appaṭivijjhanto brahmalokūpago hoti. Mettāya, bhikkhave, cetovimuttiyā āsevitāya bhāvitāya bahulīkatāya yānīkatāya vatthukatāya anuṭhitāya paricitāya susamāraddhāya – ime ekādasānisamsā pāṭikaṅkhā”.

Atthi anodhiso pharaṇā mettāacetovimutti, atthi odhiso pharaṇā mettāacetovimutti, atthi disāpharaṇā mettāacetovimutti. Katihākārehi anodhiso pharaṇā mettāacetovimutti, katihākārehi odhiso pharaṇā mettāacetovimutti, katihākārehi disāpharaṇā mettāacetovimutti? Pañcahākārehi anodhiso pharaṇā mettāacetovimutti, sattahākārehi odhiso pharaṇā mettāacetovimutti, dasahākārehi disāpharaṇā mettāacetovimutti.

Katamehi pañcahākārehi anodhiso pharaṇā mettāacetovimutti? Sabbe sattā averā abyāpajjā [abyāpajjhā (syā.)] anīghā sukhī attānam parihaarantu. Sabbe pāṇā...pe... sabbe bhūtā...pe... sabbe puggalā...pe... sabbe attabhāvapariyāpannā averā abyāpajjā anīghā sukhī attānam parihaarantūti. Imehi pañcahākārehi anodhiso pharaṇā mettāacetovimutti.

Katamehi sattahākārehi odhiso pharaṇā mettāacetovimutti? Sabbā itthiyo averā abyāpajjā anīghā sukhī attānam parihaarantu. Sabbe purisā...pe... sabbe ariyā...pe... sabbe anariyā...pe... sabbe devā...pe... sabbe manussā...pe... sabbe vinipātikā averā abyāpajjā anīghā sukhī attānam parihaarantūti. Imehi sattahākārehi odhiso pharaṇā mettāacetovimutti.

Katamehi dasahākārehi disāpharaṇā mettāacetovimutti? Sabbe puratthimāya disāya sattā averā abyāpajjā anīghā sukhī attānam parihaarantu. Sabbe pacchimāya disāya sattā...pe... sabbe uttarāya disāya sattā...pe... sabbe dakkhiṇāya disāya sattā...pe... sabbe puratthimāya anudisāya sattā...pe... sabbe pacchimāya anudisāya sattā...pe... sabbe uttarāya anudisāya sattā...pe... sabbe dakkhiṇāya anudisāya sattā...pe... sabbe heṭhimāya disāya sattā...pe... sabbe uparimāya disāya sattā averā abyāpajjā anīghā sukhī attānam parihaarantu. Sabbe puratthimāya disāya pāṇā...pe... bhūtā...puggalā...attabhāvapariyāpannā... sabbā itthiyo... sabbe purisā... sabbe ariyā... sabbe anariyā... sabbe devā... sabbe manussā... sabbe vinipātikā averā abyāpajjā anīghā sukhī attānam parihaarantu. Sabbe pacchimāya disāya vinipātikā...pe... sabbe uttarāya disāya vinipātikā... sabbe dakkhiṇāya disāya vinipātikā... sabbe puratthimāya anudisāya vinipātikā... sabbe pacchimāya anudisāya vinipātikā... sabbe uttarāya anudisāya vinipātikā... sabbe dakkhiṇāya anudisāya vinipātikā... sabbe heṭhimāya disāya vinipātikā... sabbe uparimāya disāya vinipātikā averā abyāpajjā anīghā sukhī attānam parihaarantūti. Imehi dasahākārehi disāpharaṇā mettāacetovimutti.

1. Indriyavāro

23. Sabbesam sattānam pīlanam vajjetvā apīlanāya, upaghātam vajjetvā anupaghātena, santāpam vajjetvā asantāpena, pariyādānam vajjetvā apariyādānenā, vihesam vajjetvā avihesāya, sabbe sattā averino hontu mā verino, sukhino hontu mā dukkhino, sukhittattā hontu mā dukkhitattāti – imehi atṭhahākārehi sabbe satte mettāyatīti – mettā. Tam dhammam cetayatīti – ceto. Sabbabyāpādapariyūṭhānehi vimuccatīti – vimutti. Mettā ca ceto ca vimutti cāti – mettāacetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – saddhāya adhimuccati. Saddhindriyaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – vīriyam paggañhāti.
Vīriyindriyaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – satiṁ upaṭṭhāpeti.
Satindriyaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – cittam samādahati.
Samādhindriyaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – paññāya pajānāti.
Paññindriyaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Imāni pañcindriyāni mettāya cetovimuttiyā āsevanā honti. Imehi pañcahi indriyehi mettāacetovimutti āsevīyati. Imāni pañcindriyāni mettāya cetovimuttiyā bhāvanā honti. Imehi pañcahi indriyehi mettāacetovimutti bhāvīyati. Imāni pañcindriyāni mettāya cetovimuttiyā bahulikatā honti. Imehi pañcahi indriyehi mettāacetovimutti bahulikarīyati. Imāni pañcindriyāni mettāya cetovimuttiyā alaṅkārā honti. Imehi pañcahi indriyehi mettāacetovimutti svālaṅkatā hoti. Imāni pañcindriyāni mettāya cetovimuttiyā parikkhārā honti. Imehi pañcahi indriyehi mettāacetovimutti suparikkhatā hoti. Imāni pañcindriyāni mettāya cetovimuttiyā parivārā honti. Imehi pañcahi indriyehi mettāacetovimutti suparivutā hoti. Imāni pañcindriyāni mettāya cetovimuttiyā āsevanā honti, bhāvanā honti, bahulikatā honti, alaṅkārā honti, parikkhārā honti, parivārā honti, pāripūrī honti, sahagatā honti, sahajātā honti, saṃsaṭṭhā honti, sampayuttā honti, pakkhandanā honti, pasidānā [samśīdanā (ka. sī. aṭṭha.)] honti, santiṭṭhanā honti, vimuccanā honti, “etam̄ santa”nti phassanā honti, yāñīkatā honti, vatthukatā honti, anuṭṭhitā honti, paricitā honti, susamāraddhā honti, subhāvitā honti, svādhiṭṭhitā honti, susamuggatā honti, suvimuttā honti, nibbattenti jotenti patāpenti.

2. Balavāro

24. Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – assaddhiye na kampati.
Saddhābalaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – kosajje na kampati.
Vīriyabalaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – pamāde na kampati.
Satibalaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – uddhacce na kampati.
Samādhibalaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – avijjāya na kampati.
Paññābalaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Imāni pañca balāni mettāya cetovimuttiyā āsevanā honti. Imehi pañcahi balehi mettāacetovimutti āsevīyati. Imāni pañca balāni mettāya cetovimuttiyā bhāvanā honti. Imehi pañcahi balehi mettāacetovimutti bhāvīyati. Imāni pañca balāni mettāya cetovimuttiyā bahulikatā honti. Imehi pañcahi balehi mettāacetovimutti bahulikarīyati. Imāni pañca balāni mettāya cetovimuttiyā alaṅkārā honti. Imehi pañcahi balehi mettāacetovimutti svālaṅkatā hoti. Imāni pañca balāni mettāya cetovimuttiyā parikkhārā honti. Imehi pañcahi balehi mettāacetovimutti suparikkhatā hoti. Imāni pañca balāni mettāya cetovimuttiyā parivārā honti. Imehi pañcahi balehi mettāacetovimutti suparivutā hoti. Imāni pañca balāni mettāya cetovimuttiyā āsevanā honti, bhāvanā honti, bahulikatā honti, alaṅkārā honti, parikkhārā honti,

parivārā honti, pāripūrī honti, sahagatā honti, sahajātā honti, saṃsaṭṭhā honti, sampayuttā honti, pakkhandanā honti, pasīdanā honti, santiṭhanā honti, vimuccanā honti, “etam̄ santa”nti phassanā honti, yānīkatā honti, vatthukatā honti, anuṭṭhitā honti, paricitā honti, susamāraddhā honti, subhāvitā honti, svādhīṭhitā honti, susamuggatā honti, suvimuttā honti nibbattenti jotenti patāpenti.

3. Bojjhaṅgavāro

25. Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – satiṃ upaṭṭhāpeti. Satisambojjhaṅgaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – paññāya pavicināti. Dhammavicayasambojjhaṅgaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – vīriyam̄ paggaṇhāti. Vīriyasambojjhaṅgaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – pariṭṭhaṃ paṭippassambheti. Pītisambojjhaṅgaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – duṭṭhullam̄ paṭippassambheti. Passaddhisambojjhaṅgaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – cittam̄ samādahati. Samādhisambojjhaṅgaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – nāñena kilese paṭisaṅkhāti. Upekkhāsambojjhaṅgaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Ime satta bojjhaṅgā mettāya cetovimuttiyā āsevanā honti. Imehi sattahi bojjhaṅgehi mettāacetovimutti āseviyati. Ime satta bojjhaṅgā mettāya cetovimuttiyā bhāvanā honti. Imehi sattahi bojjhaṅgehi mettāacetovimutti bhāvīyati. Ime satta bojjhaṅgā mettāya cetovimuttiyā bahulīkatā honti. Imehi sattahi bojjhaṅgehi mettāacetovimutti bahulīkarīyati. Ime satta bojjhaṅgā mettāya cetovimuttiyā alaṅkārā honti. Imehi sattahi bojjhaṅgehi mettāacetovimutti svālaṅkatā hoti. Ime satta bojjhaṅgā mettāya cetovimuttiyā parikkhārā honti. Imehi sattahi bojjhaṅgehi mettāacetovimutti suparikkhatā hoti. Ime satta bojjhaṅgā mettāya cetovimuttiyā parivārā honti. Imehi sattahi bojjhaṅgehi mettāacetovimutti suparivutā hoti. Ime satta bojjhaṅgā mettāya cetovimuttiyā āsevanā honti, bhāvanā honti, bahulīkatā honti, alaṅkārā honti, parikkhārā honti, parivārā honti, pāripūrī honti, sahagatā honti, sahajātā honti, saṃsaṭṭhā honti, sampayuttā honti, pakkhandanā honti, pasīdanā honti, santiṭhanā honti, vimuccanā honti, “etam̄ santa”nti phassanā honti, yānīkatā honti, vatthukatā honti, anuṭṭhitā honti, paricitā honti, susamāraddhā honti, subhāvitā honti, svādhīṭhitā honti, susamuggatā honti, suvimuttā honti, nibbattenti jotenti patāpenti.

4. Maggaṅgavāro

26. Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – sammā passati. Sammādiṭṭhiparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – sammā abhiniropeti. Sammāsaṅkappaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – sammā pariggaṇhāti.

Sammāvācāparibhāvitā hoti mettācetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – sammā samuṭṭhāpeti.
Sammākammantaparibhāvitā hoti mettācetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – sammā vodāpeti.
Sammāājīvaparibhāvitā hoti mettācetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – sammā paggaṇhāti.
Sammāvāyāmaparibhāvitā hoti mettācetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – sammā upaṭṭhāpeti.
Sammāsatiparibhāvitā hoti mettācetovimutti.

Sabbe sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – sammā samādahati.
Sammāsamādhiparibhāvitā hoti mettācetovimutti.

Ime aṭṭha maggaṅgā mettāya cetovimuttiyā āsevanā honti. Imehi aṭṭhahi maggaṅgehi mettācetovimutti āseviyati. Ime aṭṭha maggaṅgā mettāya cetovimuttiyā bhāvanā honti. Imehi aṭṭhahi maggaṅgehi mettācetovimutti bhāvīyati. Ime aṭṭha maggaṅgā mettāya cetovimuttiyā bahulīkatā honti. Imehi aṭṭhahi maggaṅgehi mettācetovimutti bahulīkarīyati. Ime aṭṭha maggaṅgā mettāya cetovimuttiyā alaṅkārā honti. Imehi aṭṭhahi maggaṅgehi mettācetovimutti svālaṅkatā honti. Ime aṭṭha maggaṅgā mettāya cetovimuttiyā parikkhārā honti. Imehi aṭṭhahi maggaṅgehi mettācetovimutti suparikkhatā hoti. Ime aṭṭha maggaṅgā mettāya cetovimuttiyā parivārā honti. Imehi aṭṭhahi maggaṅgehi mettācetovimutti suparivutā hoti. Ime aṭṭha maggaṅgā mettāya cetovimuttiyā āsevanā honti, bhāvanā honti, bahulīkatā honti, alaṅkārā honti, parikkhārā honti, parivārā honti, pāripūrī honti, sahagatā honti, sahajātā honti, saṃsaṭṭhā honti, sampayuttā honti, pakkhandanā honti, pasīdanā honti, santiṭhanā honti, vimuccanā honti, “etam santa”nti phassanā honti, yānīkatā honti, vatthukatā honti, anuṭṭhitā honti, paricitā honti, susamāraddhā honti, subhāvitā honti, svādhīṭhitā honti, susamuggatā honti, suvimuttā honti nibbattenti jotenti patāpenti.

27. Sabbesam pāṇānam...pe... sabbesam bhūtānam... sabbesam puggalānam... sabbesam attabhāvapariyāpānnānam... sabbāsam itthīnam... sabbesam purisānam... sabbesam ariyānam... sabbesam anariyānam... sabbesam devānam... sabbesam manussānam... sabbesam vinipātikānam pīlanam vajjetvā apīlanāya, upaghātam vajjetvā anupaghātena, santāpam vajjetvā asantāpena, pariyādānam vajjetvā apariyādānenā, vihesam vajjetvā avihesāya, sabbe vinipātikā averino hontu mā verino, sukhino hontu mā dukkhino, sukhittattā hontu mā dukkhittattāti – imehi aṭṭhahākārehi sabbe vinipātike mettāyatīti – mettā. Tam dhammām cetayatīti – ceto. Sabbabyāpādapariyūṭhānehi vimuccatīti – vimutti. Mettā ca ceto ca vimutti cāti – mettācetovimutti.

Sabbe vinipātikā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – saddhāya adhimuccati.
Saddhindriyaparibhāvitā hoti mettācetovimutti...pe... nibbattenti jotenti patāpenti.

Sabbesam purathimāya disāya sattānam...pe... sabbesam pacchimāya disāya sattānam... sabbesam uttarāya disāya sattānam... sabbesam dakkhiṇāya disāya sattānam... sabbesam purathimāya anudisāya sattānam... sabbesam pacchimāya anudisāya sattānam... sabbesam uttarāya anudisāya sattānam... sabbesam dakkhiṇāya anudisāya sattānam... sabbesam heṭṭhimāya disāya sattānam... sabbesam uparimāya disāya sattānam pīlanam vajjetvā apīlanāya, upaghātam vajjetvā anupaghātena, santāpam vajjetvā asantāpena, pariyādānam vajjetvā apariyādānenā, vihesam vajjetvā avihesāya, sabbe uparimāya disāya sattā averino hontu mā verino, sukhino hontu mā dukkhino, sukhittattā hontu mā dukkhittattāti – imehi aṭṭhahākārehi sabbe uparimāya disāya satte mettāyatīti – mettā. Tam dhammām

cetayatīti – ceto. Sabbabyāpādapariyuṭṭhānehi vimuccatīti – vimutti. Mettā ca ceto ca vimutti cāti – mettāacetovimutti.

Sabbe uparimāya disāya sattā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – saddhāya adhimuccati. Saddhindriyaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti...pe... nibbattenti jotenti patāpenti.

Sabbesam̄ purathimāya disāya pāṇānam...pe... bhūtānam... puggalānam
attabhāvapariyāpānnānam... sabbāsam̄ itthīnam... sabbesam̄ purisānam... sabbesam̄ ariyānam...
sabbesam̄ anariyānam... sabbesam̄ devānam... sabbesam̄ manussānam... sabbesam̄ vinipātikānam...
sabbesam̄ pacchimāya disāya vinipātikānam... sabbesam̄ uttarāya disāya vinipātikānam... sabbesam̄
dakkhiṇāya disāya vinipātikānam... sabbesam̄ purathimāya anudisāya vinipātikānam... sabbesam̄
pacchimāya anudisāya vinipātikānam... sabbesam̄ uttarāya anudisāya vinipātikānam... sabbesam̄
dakkhiṇāya anudisāya vinipātikānam... sabbesam̄ heṭṭhimāya disāya vinipātikānam... sabbesam̄
uparimāya disāya vinipātikānam pīlanam vajjetvā apīlanāya, upaghātam vajjetvā anupaghātena,
santāpam vajjetvā asantāpena, pariyādānam vajjetvā apariyādānenā, vihesam̄ vajjetvā avihesāya, sabbe
uparimāya disāya vinipātikā averino hontu mā verino, sukhino hontu mā dukkhino, sukhitattā hontu mā
dukkhitattāti – imehi aṭṭhahākārehi sabbe uparimāya disāya vinipātike mettāyatīti – mettā. Tam
dhammam̄ cetayatīti – ceto. Sabbabyāpādapariyuṭṭhānehi vimuccatīti – vimutti. Mettā ca ceto ca vimutti
cāti – mettāacetovimutti.

Sabbe uparimāya disāya vinipātikā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – saddhāya adhimuccati. Saddhindriyaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Sabbe uparimāya disāya vinipātikā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – vīriyam̄
paggaṇhāti. Vīriyindriyaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Satim̄ upaṭṭhāpeti. Satindriyaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti. Cittam samādahati.
Samādhindriyaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti. Paññāya pajānāti. Paññindriyaparibhāvitā hoti
mettāacetovimutti.

Imāni pañcindriyāni mettāya cetovimuttiyā āsevanā honti. Imehi pañcahi indriyehi
mettāacetovimutti āseviyati...pe... nibbattenti jotenti patāpenti.

Sabbe uparimāya disāya vinipātikā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – assaddhiye na
kampati. Saddhābalaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti. Kosajje na kampati. Vīriyabalaparibhāvitā hoti
mettāacetovimutti. Pamāde na kampati. Satibalaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti. Uddhacce na kampati.
Samādhibalaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti. Avijjāya na kampati. Paññābalaparibhāvitā hoti
mettāacetovimutti.

Imāni pañca balāni mettāya cetovimuttiyā āsevanā honti. Imehi pañcahi balehi mettāacetovimutti
āseviyati...pe... nibbattenti jotenti patāpenti.

Sabbe uparimāya disāya vinipātikā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – satim̄
upaṭṭhāpeti. Satisambojjhaṅgaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Paññāya pavicināti. Dhammadicayasambojjhaṅgaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti. Vīriyam̄
paggaṇhāti. Vīriyasambojjhaṅgaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti. Parijāham̄ paṭippassambheti.
Pītisambojjhaṅgaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti. Duṭṭhullam̄ paṭippassambheti.
Passaddhisambojjhaṅgaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti. Cittam samādahati.
Samādhisambojjhaṅgaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti. Nāñena kilese paṭisaṅkhāti.
Upekkhāsambojjhaṅgaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Ime satta bojjhaṅgā mettāya cetovimuttiyā āsevanā honti. Imehi sattahi bojjhaṅgehi mettāacetovimutti āsevīyatī...pe... nibbattenti jotenti patāpentī.

Sabbe uparimāya disāya vinipātikā averino hontu, khemino hontu, sukhino hontūti – sammā passati. Sammādiṭṭhi paribhāvitā hoti mettāacetovimutti. Sammā abhiniropeti. Sammāsaṅkappaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti. Sammā parigganhāti. Sammāvācāparibhāvitā hoti mettāacetovimutti. Sammā samuṭṭhāpeti. Sammākammantaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti. Sammā vodāpeti. Sammā ajīvaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti. Sammā pagganhāti. Sammāvāyāmaparibhāvitā hoti mettāacetovimutti. Sammā upaṭṭhāti. Sammāsatiparibhāvitā hoti mettāacetovimutti. Sammā samādahati. Sammāsamādhiparibhāvitā hoti mettāacetovimutti.

Ime aṭṭha maggaṅgā mettāya cetovimuttiyā āsevanā honti. Imehi aṭṭhahi maggaṅgehi mettāacetovimutti āsevīyatī...pe... ime aṭṭha maggaṅgā mettāya cetovimuttiyā paribhāvitā honti. Imehi aṭṭhahi maggaṅgehi mettāacetovimutti suparivutā honti. Ime aṭṭha maggaṅgā mettāya cetovimuttiyā āsevanā honti, bhāvanā honti, bahulīkatā honti, alaṅkārā honti, parikkhārā honti, pāripūrī honti, sahagatā honti, sahajātā honti, saṃsaṭṭhā honti, sampayuttā honti, pakkhandanā honti, pasīdanā honti, santiṭṭhanā honti, vimuccanā honti, “etam santa” nti phassanā honti, yānīkatā honti, vatthukatā honti, anuṭṭhitā honti, paricitā honti, susamāraddhā honti, subhāvitā honti, svādhīṭṭhitā honti, susamuggatā honti, suvimuttā honti nibbattenti jotenti patāpentī.

Mettākathā niṭṭhitā.

5. Virāgakathā

28. Virāgo maggo, vimutti phalam. Kathaṇ virāgo maggo? Sotāpattimaggakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi micchādiṭṭhiyā virajjati, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca virajjati, bahiddhā ca sabbanimittehi virajjati. Virāgo virāgārammaṇo virāgagocaro virāge samudāgato [samupāgato (syā.)] virāge ṭhito virāge patiṭṭhito.

Virāgoti dve virāgā – nibbānañca virāgo, ye ca nibbānārammaṇatājātā dhammā sabbe virāgā hontīti – virāgā. Sahajātāni sattaṅgāni virāgam gacchantīti – virāgo maggo. Etena maggena buddhā ca sāvakā ca agataṇ disam nibbānam gacchantīti – aṭṭhaṅgiko maggo. Yāvatā puthusamaṇabrahmaṇānam parappavādānam maggā, ayameva ariyo aṭṭhaṅgiko maggo aggo ca setṭho ca pāmokkho [vimokkho (syā.), mokkho (aṭṭha.)] ca uttamo ca pavaro cāti – maggānam aṭṭhaṅgiko setṭho.

Abhiniropanaṭṭhena sammāsaṅkappo micchāsaṅkappā virajjati. Pariggahaṭṭhena sammāvācā micchāvācāya virajjati. Samuṭṭhānaṭṭhena sammākammanto micchākammantā virajjati. Vodānaṭṭhena sammāajīvo micchāajīvā virajjati. Paggahaṭṭhena sammāvāyāmo micchāvāyāmā virajjati. Upaṭṭhānaṭṭhena sammāsati micchāsatiyā virajjati. Avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi micchāsamādhito virajjati. Tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca virajjati. Bahiddhā ca sabbanimittehi virajjati. Virāgo virāgārammaṇo virāgagocaro virāge samudāgato virāge ṭhito virāge patiṭṭhito.

Virāgoti dve virāgā – nibbānañca virāgo, ye ca nibbānārammaṇatājātā dhammā sabbe virāgā hontīti – virāgā. Sahajātāni sattaṅgāni virāgam gacchantīti – virāgo maggo. Etena maggena buddhā ca sāvakā ca agataṇ disam nibbānam gacchantīti – aṭṭhaṅgiko maggo. Yāvatā puthusamaṇabrahmaṇānam parappavādānam maggā, ayameva ariyo aṭṭhaṅgiko maggo aggo ca setṭho ca pāmokkho ca uttamo ca pavaro cāti – maggānam aṭṭhaṅgiko setṭho.

Sakadāgāmimaggakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi...pe... avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi olārikā kāmarāgasaññojanā patighasaññojanā olārikā kāmarāgānusayā patighānusayā virajjati, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca virajjati, bahiddhā ca sabbanimittehi virajjati. Virāgo

virāgārammaṇo virāgagocaro virāge samudāgato virāge ṭhito virāge patiṭṭhito.

Virāgoti dve virāgā – nibbānañca virāgo, ye ca nibbānārammaṇatājātā dhammā sabbe virāgā hontīti – virāgā. Sahajātāni sattaṅgāni virāgam gacchantīti – virāgo maggo. Etena maggena buddhā ca sāvakā ca agataṁ disam nibbānam gacchantīti – aṭṭhaṅgiko maggo. Yāvatā puthusamaṇabrahmaṇānam parappavādānam maggā. Ayameva ariyo aṭṭhaṅgiko maggo aggo ca sethō ca pāmokkho ca uttamo ca pavaro cāti – maggānam aṭṭhaṅgiko sethō.

Anāgāmimaggakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi...pe... avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi anusahagatā kāmarāgasāññojanā paṭighasaññojanā anusahagatā kāmarāgānusayā paṭighānusayā virajjati, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca virajjati, bahiddhā ca sabbanimittehi virajjati. Virāgo virāgārammaṇo...pe... maggānam aṭṭhaṅgiko sethō.

Arahattamaggakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi...pe... avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi rūparāgā arūparāgā mānā uddhaccā avijjāya mānānusayā bhavarāgānusayā avijjānusayā virajjati, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca virajjati, bahiddhā ca sabbanimittehi virajjati virāgo virāgārammaṇo virāgagocaro virāge samudāgato virāge ṭhito virāge patiṭṭhito.

Virāgoti dve virāgā – nibbānañca virāgo, ye ca nibbānārammaṇatājātā dhammā sabbe virāgā hontīti – virāgā. Sahajātāni sattaṅgāni virāgam gacchantīti – virāgo maggo. Etena maggena buddhā ca sāvakā ca agataṁ disam nibbānam gacchantīti – aṭṭhaṅgiko maggo. Yāvatā puthusamaṇabrahmaṇānam parappavādānam maggā. Ayameva ariyo aṭṭhaṅgiko maggo aggo ca sethō ca pāmokkho ca uttamo ca pavaro cāti – maggānam aṭṭhaṅgiko sethō.

Dassanavirāgo sammādiṭṭhi. Abhiniropanavirāgo sammāsaṅkappo. Pariggahavirāgo sammāvācā. Samuṭṭhānavirāgo sammākammanto. Vodānavirāgo sammājīvo. Paggahavirāgo sammāvāyāmo. Upaṭṭhānavirāgo sammāsati. Avikkhepavirāgo sammāsamādhi. Upaṭṭhānavirāgo satisambojjhaṅgo. Pavicayavirāgo dhammadhicayasambojjhaṅgo. Paggahavirāgo vīriyasambojjhaṅgo. Pharaṇavirāgo pītisambojjhaṅgo. Upasamavirāgo passaddhisambojjhaṅgo. Avikkhepavirāgo samādhīsambojjhaṅgo. Paṭisaṅkhānavirāgo upekkhāsambojjhaṅgo. Assaddhiye akampiyavirāgo saddhābalam. Kosajje akampiyavirāgo vīriyabalam. Pamāde akampiyavirāgo satibalam. Uddhacce akampiyavirāgo samādhībalam. Avijjāya akampiyavirāgo paññābalam. Adhimokkhavirāgo saddhindriyam. Paggahavirāgo vīriyindriyam. Upaṭṭhānavirāgo satindriyam. Avikkhepavirāgo samādhīhindriyam. Dassanavirāgo paññāindriyam. Ādhipateyyaṭṭhena indriyāni virāgo. Akampiyaṭṭhena balam virāgo. Niyyānaṭṭhena bojjhaṅga virāgo. Hetuṭṭhena maggo virāgo. Upaṭṭhānaṭṭhena satipaṭṭhānā virāgo. Padahanaṭṭhena sammappadhānā virāgo. Ijjhanaṭṭhena iddhipādā virāgo. Tathaṭṭhena saccā virāgo. Avikkhepaṭṭhena samatho virāgo. Anupassanaṭṭhena vipassanā virāgo. Ekarasaṭṭhena samathavipassanā virāgo. Anativattanaṭṭhena yuganaddham virāgo. Saṃvaraṭṭhena sīlavisuddhi virāgo. Avikkhepaṭṭhena cittavisuddhi virāgo. Dassanaṭṭhena diṭṭhivisuddhi virāgo. Vimuttaṭṭhena vimokkho virāgo. Paṭivedhaṭṭhena vijjā virāgo. Pariccaṅgaṭṭhena vimutti virāgo. Samucchedaṭṭhena khaye nāṇam virāgo. Chando mūlaṭṭhena virāgo. Manasikāro samuṭṭhānaṭṭhena virāgo. Phasso samodhānaṭṭhena virāgo. Vedanā samosaraṇaṭṭhena virāgo. Samādhi pamukhaṭṭhena virāgo. Sati ādhipateyyaṭṭhena virāgo. Paññā tatuttaraṭṭhena virāgo. Vimutti sāraṭṭhena virāgo. Amatogadham nibbānam pariyoṣānaṭṭhena maggo.

Dassanamaggo sammādiṭṭhi, abhiniropanamaggo sammāsaṅkappo...pe... amatogadham nibbānam pariyoṣānaṭṭhena maggo. Evam virāgo maggo.

29. Katham vimutti phalam? Sotāpattiphalakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi micchādiṭṭhiyā vimuttā hoti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vimuttā hoti, bahiddhā ca sabbanimittehi vimuttā hoti, vimutti vimuttārammaṇā vimuttigocarā vimuttiyā samudāgatā vimuttiyā ṭhitā vimuttiyā patiṭṭhitā. **Vimutti** dve muttīyo – nibbānañca vimutti, ye ca nibbānārammaṇatājātā dhammā sabbe ca vimuttā

hontīti – vimutti phalam.

Abhiniropanaṭṭhena sammāsaṅkappo micchāsaṅkappā vimutto hoti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vimutto hoti, bahiddhā ca sabbanimittehi vimutto hoti, vimutti vimuttārammaṇā vimuttigocarā vimuttiyā samudāgatā vimuttiyā ṭhitā vimuttiyā patiṭṭhitā. **Vimuttīti** dve vimuttiyo – nibbānañca vimutti, ye ca nibbānārammaṇatājātā dhammā sabbe vimuttā hontīti – vimutti phalam.

Pariggahaṭṭhena sammāvācā micchāvācāya vimuttā hoti, samuṭṭhānaṭṭhena sammākammanto micchākammantā vimutto hoti, vodānaṭṭhena sammājīvo micchājīvā vimutto hoti, paggaṭṭhena sammāvāyāmo micchāvāyāmā vimutto hoti, upaṭṭhānaṭṭhena sammāsati micchāsatiyā vimuttā hoti, avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi micchāsamādhito vimutto hoti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vimutto hoti, bahiddhā ca sabbanimittehi vimutto hoti, vimutti vimuttārammaṇā vimuttigocarā vimuttiyā samudāgatā vimuttiyā ṭhitā vimuttiyā patiṭṭhitā. Vimuttīti. Dve vimuttiyo – nibbānañca vimutti, ye ca nibbānārammaṇatājātā dhammā sabbe vimuttā hontīti – vimutti phalam.

Sakadāgāmiphalakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi...pe... avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi oḷārikā kāmarāgasaññojanā paṭighasaññojanā oḷārikā kāmarāgānusayā paṭighānusayā vimutto hoti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vimutto hoti, bahiddhā ca sabbanimittehi vimutto hoti, vimutti vimuttārammaṇā vimuttigocarā vimuttiyā samudāgatā vimuttiyā ṭhitā vimuttiyā patiṭṭhitā. **Vimuttīti** dve vimuttiyo – nibbānañca vimutti, ye ca nibbānārammaṇatājātā dhammā sabbe vimuttā hontīti – vimutti phalam.

Anāgāmiphalakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi...pe... avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi anusahagatā kāmarāgasaññojanā paṭighasaññojanā anusahagatā kāmarāgānusayā paṭighānusayā vimutto hoti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vimutto hoti, bahiddhā ca sabbanimittehi vimutto hoti, vimutti vimuttārammaṇā vimuttigocarā vimuttiyā samudāgatā vimuttiyā ṭhitā vimuttiyā patiṭṭhitā...pe....

Arahattaphalakkhaṇe dassanaṭṭhena sammādiṭṭhi...pe... avikkhepaṭṭhena sammāsamādhi rūparāgā arūparāgā mānā uddhaccā avijjāya mānānusayā bhavarāgānusayā avijjānusayā vimutto hoti, tadanuvattakakilesehi ca khandhehi ca vimutto hoti, bahiddhā ca sabbanimittehi vimutto hoti, vimutti vimuttārammaṇā vimuttigocarā vimuttiyā samudāgatā vimuttiyā ṭhitā vimuttiyā patiṭṭhitā. **Vimuttīti** dve vimuttiyo – nibbānañca vimutti, ye ca nibbānārammaṇatājātā dhammā sabbe vimuttā hontīti – vimutti phalam.

Dassanavimutti sammādiṭṭhi...pe... avikkhepavimutti sammāsamādhi, upaṭṭhānavimutti satisambojjhaṅgo, paṭisaṅkhānavimutti upekkhāsambojjhaṅgo. Assaddhiye akampiyavimutti saddhābalam...pe... avijjāya akampiyavimutti paññābalam. Adhimokkhavimutti saddhindriyam...pe... dassanavimutti paññindriyam.

Ādhipateyyaṭṭhena indriyā vimutti. Akampiyaṭṭhena balā vimutti, niyyānaṭṭhena bojjhaṅgā vimutti, hetuṭṭhena maggo vimutti, upaṭṭhānaṭṭhena satipaṭṭhāna vimutti, padahanaṭṭhena sammappadhānā vimutti, ijjhanaṭṭhena iddhipādā vimutti, tathaṭṭhena saccā vimutti, avikkhepaṭṭhena samatho vimutti, anupassanaṭṭhena vipassanā vimutti, ekarasāṭṭhena samathavipassanā vimutti, anativattanaṭṭhena yuganaddham vimutti, samvaraṭṭhena sīlavavisuddhi vimutti, avikkhepaṭṭhena cittavisuddhi vimutti, dassanaṭṭhena diṭṭhivisuddhi vimutti, vimuttaṭṭhena vimokkho vimutti, paṭivedhaṭṭhena vijjā vimutti, pariccāgaṭṭhena vimutti, paṭippassaddhiyaṭṭhena anuppāde nāṇam vimutti, chando mūlaṭṭhena vimutti, manasikāro samuṭṭhānaṭṭhena vimutti, phasso samodhānaṭṭhena vimutti, vedanā samosaraṇaṭṭhena vimutti, samādhi pamukhaṭṭhena vimutti, sati ādhipateyyaṭṭhena vimutti, paññā tatuttaraṭṭhena vimutti, vimutti sāraṭṭhena vimutti, amatogadham nibbānam pariyośānaṭṭhena vimutti. Evam vimutti phalam. Evam virāgo maggo, vimutti phalanti.

Virāgakathā niṭhitā.

6. Paṭisambhidākathā

1. Dhammacakkapavattanavāro

30. Evaṁ me sutam – ekam samayam bhagavā bārāṇasiyam viharati isipatane migadāye. Tatra kho bhagavā pañcavaggiye bhikkhū āmantesi –

“Dveme, bhikkhave, antā pabbajitena na sevitabbā. Katame dve? Yo cāyam kāmesu kāmasukhallikānuyogo hīno gammo pothujjaniko anariyo anatthasamphito; yo cāyam attakilamathānuyogo dukkho anariyo anatthasamphito. Ete kho [ete te (syā. ka. sī. attha.) sam. ni. 5.1081; mahāva. 13 passitabbā], bhikkhave, ubho ante anupagamma majjhimā paṭipadā tathāgatena abhisambuddhā cakkhukaraṇī nānakaraṇī upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya samvattati.

“Katamā ca sā, bhikkhave, majjhimā paṭipadā tathāgatena abhisambuddhā cakkhukaraṇī nānakaraṇī upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya samvattati? Ayameva ariyo atthaṅgiko maggo, seyyathidaṁ – sammādiṭṭhi...pe... sammāsamādhi. Ayam kho sā, bhikkhave, majjhimā paṭipadā tathāgatena abhisambuddhā cakkhukaraṇī nānakaraṇī upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya samvattati.

“Idam kho pana, bhikkhave, dukkham ariyasaccam. Jātipi dukkhā, jarāpi dukkhā, byādhipi dukkho, maraṇampi dukkham, appiyehi sampayogo dukkho, piyehi vippayogo dukkho, yampiccham na labhati tampi dukkham; saṃkhittena pañcupādānakkhandhā dukkhā. Idam kho pana, bhikkhave, dukkhasamudayaṁ ariyasaccam – yāyam taṇhā ponobhavikā nandirāgasahagatā tatratrābhinandinī, seyyathidaṁ – kāmataṇhā, bhavataṇhā, vibhavataṇhā. Idam kho pana, bhikkhave, dukkhanirodham ariyasaccam – yo tassāyeva taṇhāya asesavirāganirodho cāgo paṭinissaggo mutti anālayo. Idam kho pana, bhikkhave, dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyasaccam – ayameva ariyo atthaṅgiko maggo, seyyathidaṁ – sammādiṭṭhi...pe... sammāsamādhi.

““Idam dukkham ariyasacca’nti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi, nāṇam udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi. ‘Tam kho panidam dukkhasamudayaṁ ariyasaccam – pahātabba’nti me, bhikkhave...pe... pahānanti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi, nāṇam udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi.

““Idam dukkhasamudayaṁ ariyasacca’nti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi, nāṇam udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi. ‘Tam kho panidam dukkhanirodham ariyasaccam – sacchikātabba’nti me, bhikkhave...pe... sacchikatanti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi, nāṇam udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi.

““Idam dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyasacca’nti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi, nāṇam udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi. ‘Tam kho panidam dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyasaccam – bhāvetabba’nti me, bhikkhave...pe... bhāvitanti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi, nāṇam udapādi, paññā udapādi, vijjā

udapādi, āloko udapādi.

“Yāvakīvañca me, bhikkhave, imesu catūsu ariyasaccesu evam tiparivat̄tam dvādasākāram yathābhūtam nāṇadassanam na suvisuddham ahosi, neva tāvāham, bhikkhave, sadevake loke samārake sabrahmake sassamaṇabrahmaṇiyā pajāya sadevamanussāya ‘anuttaram sammāsambodhiṁ abhisambuddho’ti paccaññāsim. Yato ca kho me, bhikkhave, imesu catūsu ariyasaccesu evam tiparivat̄tam dvādasākāram yathābhūtam nāṇadassanam suvisuddham ahosi, athāham, bhikkhave, sadevake loke samārake sabrahmake sassamaṇabrahmaṇiyā pajāya sadevamanussāya ‘anuttaram sammāsambodhiṁ abhisambuddho’ti paccaññāsim. Nāṇañca pana me dassanam udapādi – ‘akuppā me vimutti, ayamantimā jāti, natthi dāni punabbhavo’”ti.

Idamavoca bhagavā. Attamanā pañcavaggiyā bhikkhū bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Imasmiñca pana veyyākaraṇasmiñ bhaññamāne āyasmato konḍaññassa virajam vītamalam dhammadakkhum udapādi – “yam kiñci samudayadhammam, sabbam tam nirodhadhamma”nti.

Pavattite ca pana bhagavatā dhammadakke bhummā [bhūmā (ka.)] devā saddamanussāvesum – “etam bhagavatā bārāṇasiyam isipatane migadāye anuttaram dhammadakkam pavattitam appaṭivattiyam samañena vā brāhmañena vā devena vā mārena vā brahmunā vā kenaci vā lokasmi”nti. Bhummānam devānam saddam sutvā cātumahārājikā [cātummahārājikā (syā.)] devā saddamanussāvesum...pe... cātumahārājikānam devānam saddam sutvā tāvatimsā devā...pe... yāmā devā...pe... tusitā devā...pe... nimmānarati devā...pe... paranimmitavasavattī devā...pe... brahmakāyikā devā saddamanussāvesum – “etam bhagavatā bārāṇasiyam isipatane migadāye anuttaram dhammadakkam pavattitam appaṭivattiyam samañena vā brāhmañena vā devena vā mārena vā brahmunā vā kenaci vā lokasmi”nti.

Itiha tena khañena tena layena tena muhuttena yāva brahmalokā saddo abbhuggacchi. Ayañca dasasahassī lokadhātu saṅkampi sampakampi sampavedhi, appamāṇo ca uṭāro obhāso loke pāturahosi atikkamma [atikkammeva (syā. ka.) sam. ni. 5.1081 passitabbā] devānam devānubhāvanti.

Atha kho bhagavā imam udānam udānesi – “aññāsi vata, bho, konḍañño; aññāsi vata, bho, konḍañño”ti. Iti hidam āyasmato konḍaññassa aññāsikonḍañño tveva [aññākonḍaññotveva (syā.)] nānam ahosi.

[Ka] ‘idam dukkham ariyasacca’nti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi, nāṇam udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi”.

Cakkhum udapādīti – kenaṭṭhena? Nāṇam udapādīti – kenaṭṭhena? Paññā udapādīti – kenaṭṭhena? Vijjā udapādīti – kenaṭṭhena? Āloko udapādīti – kenaṭṭhena? Cakkhum udapādīti – dassanatṭhena. Nāṇam udapādīti – nāṭṭhena. Paññā udapādīti – pajānanaṭṭhena. Vijjā udapādīti – paṭivedhaṭṭhena. Āloko udapādīti – obhāsaṭṭhena.

Cakkhum dhammo, nāṇam dhammo, paññā dhammo, vijjā dhammo, āloko dhammo. Ime pañca dhammā dhammapaṭisambhidāya ārammaṇā ceva honti gocarā ca. Ye tassā ārammaṇā te tassā gocarā. Ye tassā gocarā te tassā ārammaṇā. Tena vuccati – “dhammesu nāṇam dhammapaṭisambhidā”.

Dassanatṭho attho, nāṭṭhoho attho, pajānanaṭṭho attho, paṭivedhaṭṭho attho, obhāsaṭṭho attho. Ime pañca atthā atthapaṭisambhidāya ārammaṇā ceva honti gocarā ca. Ye tassā ārammaṇā te tassā gocarā. Ye tassā gocarā te tassā ārammaṇā. Tena vuccati – “atthesu nāṇam atthapaṭisambhidā”.

Pañca dhamme sandassetum byañjananiruttābhilāpā, pañca atthe sandassetum byañjananiruttābhilāpā. Imā dasa niruttiyā niruttipaṭisambhidāya ārammaṇā ceva honti gocarā ca. Ye

tassā ārammaṇā te tassā gocarā. Ye tassā gocarā te tassā ārammaṇā. Tena vuccati – “niruttīsu nāṇam̄ niruttipaṭisambhidā”.

Pañcasu dhammesu nāṇāni, pañcasu atthesu nāṇāni, dasasu niruttīsu nāṇāni. Imāni vīsatī nāṇāni paṭibhānapaṭisambhidāya ārammaṇā ceva honti gocarā ca. Ye tassā ārammaṇā te tassā gocarā. Ye tassā gocarā te tassā ārammaṇā. Tena vuccati – “paṭibhānesu nāṇam̄ paṭibhānapaṭisambhidā”.

““Tam̄ kho panidaṁ dukkhaṁ ariyasaccam̄ pariññeyya’nti...pe... pariññatanti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum̄ udapādi, nāṇam̄ udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi”.

Cakkhum̄ udapādīti – kenaṭṭhena? Nāṇam̄ udapādīti – kenaṭṭhena? Paññā udapādīti – kenaṭṭhena? Vijjā udapādīti – kenaṭṭhena? Āloko udapādīti – kenaṭṭhena? **Cakkhum̄ udapādīti** – dassanaṭṭhena. **Nāṇam̄ udapādīti** – nāṭaṭṭhena. **Paññā udapādīti** – pajānanaṭṭhena. **Vijjā udapādīti** – paṭivedhaṭṭhena. **Āloko udapādīti** – obhāsaṭṭhena.

Cakkhum̄ dhammo, nāṇam̄ dhammo, paññā dhammo, vijjā dhammo, āloko dhammo. Ime pañca dhammā dhammapaṭisambhidāya ārammaṇā ceva honti gocarā ca. Ye tassā ārammaṇā te tassā gocarā. Ye tassā gocarā te tassā ārammaṇā. Tena vuccati – “dhammesu nāṇam̄ dhammapaṭisambhidā”.

Dassanaṭṭho attho, nāṭaṭṭho attho, pajānanaṭṭho attho, paṭivedhaṭṭho attho, obhāsaṭṭho attho. Ime pañca atthā atthapaṭisambhidāya ārammaṇā ceva honti gocarā ca. Ye tassā ārammaṇā te tassā gocarā. Ye tassā gocarā te tassā ārammaṇā. Tena vuccati – “atthesu nāṇam̄ atthapaṭisambhidā”.

Pañca dhamme sandassetum̄ byañjananiruttābhilāpā, pañca atthe sandassetum̄ byañjananiruttābhilāpā. Imā dasa niruttiyo niruttipaṭisambhidāya ārammaṇā ceva honti gocarā ca. Ye tassā ārammaṇā te tassā gocarā. Ye tassā gocarā te tassā ārammaṇā. Tena vuccati – “niruttīsu nāṇam̄ niruttipaṭisambhidā”.

Pañcasu dhammesu nāṇāni, pañcasu atthesu nāṇāni, dasasu niruttīsu nāṇāni. Imāni vīsatī nāṇāni paṭibhānapaṭisambhidāya ārammaṇā ceva honti gocarā ca. Ye tassā ārammaṇā te tassā gocarā. Ye tassā gocarā te tassā ārammaṇā. Tena vuccati – “paṭibhānesu nāṇam̄ paṭibhānapaṭisambhidā”.

Dukkhe ariyasacce pannarasa dhammā, pannarasa atthā, tiṁsa niruttiyo, saṭṭhi nāṇāni.

[Kha] ““idam̄ dukkhasamudayam̄ ariyasacca’nti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum̄ udapādi...pe... āloko udapādi. ‘Tam̄ kho panidaṁ dukkhasamudayam̄ ariyasaccam̄ pahātabba’nti...pe... pahānanti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum̄ udapādi...pe... āloko udapādi...pe...’”.

Dukkhasamudaye ariyasacce pannarasa dhammā, pannarasa atthā, tiṁsa niruttiyo, saṭṭhi nāṇāni.

[Ga] ““idam̄ dukkhanirodham̄ ariyasacca’nti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum̄ udapādi...pe... āloko udapādi. ‘Tam̄ kho panidaṁ dukkhanirodham̄ ariyasaccam̄ sacchikātabba’nti...pe... sacchikatanti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum̄ udapādi...pe... āloko udapādi...pe...’”.

Dukkhanirodhe ariyasacce pannarasa dhammā, pannarasa atthā, tiṁsa niruttiyo, saṭṭhi nāṇāni.

[Gha] ““idam̄ dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyasacca’nti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum̄ udapādi...pe... āloko udapādi. ‘Tam̄ kho panidaṁ dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyasaccam̄ bhāvetabba’nti...pe... bhāvitanti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum̄ udapādi...pe... āloko udapādi...pe...’”.

Dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya ariyasacce pannarasa dhammā, pannarasa atthā, tiṁsa niruttiyo, saṭṭhi nānāni.

Catūsu ariyasaccesu saṭṭhi dhammā, saṭṭhi atthā, vīsatiruttīyo, cattalisañca dve ca nānāsatāni.

2. Satipaṭṭhānavāro

31. ““Ayam kāye kāyānupassanā’ti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi. Sā kho panāyam kāye kāyānupassanā bhāvetabbāti me, bhikkhave,...pe... bhāvitāti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi””.

“Ayam vedanāsu...pe... ayam citte...pe... ayam dhammesu dhammānupassanāti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi. Sā kho panāyam dhammesu dhammānupassanā bhāvetabbāti...pe... bhāvitāti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi””.

[Ka] ““ayaṁ kāye kāyānupassanā’ti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi...pe... sā kho panāyam kāye kāyānupassanā bhāvetabbāti...pe... bhāvitāti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi, nānām udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi””.

Cakkhum udapādīti – kenaṭṭhena? Nānām udapādīti – kenaṭṭhena? Paññā udapādīti – kenaṭṭhena? Vija udapādīti – kenaṭṭhena? Āloko udapādīti – kenaṭṭhena? **Cakkhum udapādīti** – dassanaṭṭhena. **Nānām udapādīti** – nātāṭṭhena. **Paññā udapādīti** – pajānanaṭṭhena. **Vija udapādīti** – paṭivedhaṭṭhena. **Āloko udapādīti** – obhāsaṭṭhena.

Cakkhum dhammo, nānām dhammo, paññā dhammo, vija dhammo, āloko dhammo. Ime pañca dhammā dhammapatiśambhidāya ārammaṇā ceva honti gocarā ca. Ye tassā ārammaṇā te tassā gocarā. Ye tassā gocarā te tassā ārammaṇā. Tena vuccati – “dhammesu nānām dhammapatiśambhidā”.

Dassanaṭṭho attho, nātāṭṭho attho, pajānanaṭṭho attho, paṭivedhaṭṭho attho, obhāsaṭṭho attho. Ime pañca atthā atthapaṭisambhidāya ārammaṇā ceva honti gocarā ca. Ye tassā ārammaṇā te tassā gocarā. Ye tassā gocarā te tassā ārammaṇā. Tena vuccati – “atthesu nānām atthapaṭisambhidā”.

Pañca dhamme sandassetum byañjananiruttābhilāpā, pañca atthe sandassetum byañjananiruttābhilāpā. Imā dasa niruttiyo niruttipaṭisambhidāya ārammaṇā ceva honti gocarā ca. Ye tassā ārammaṇā te tassā gocarā. Ye tassā gocarā te tassā ārammaṇā. Tena vuccati – “niruttīsu nānām niruttipaṭisambhidā”.

Pañcasu dhammesu nānāni, pañcasu atthesu nānāni, dasasu niruttīsu nānāni. Imāni vīsatī nānāni paṭibhānapatiśambhidāya ārammaṇā ceva honti gocarā ca. Ye tassā ārammaṇā te tassā gocarā. Ye tassā gocarā te tassā ārammaṇā. Tena vuccati – “paṭibhānesu nānām paṭibhānapatiśambhidā”.

Kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhāne pannarasa dhammā, pannarasa atthā, tiṁsa niruttiyo, saṭṭhi nānāni.

[Kha-gha] “ayam vedanāsu...pe... ayam citte...pe... ayam dhammesu dhammānupassanāti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi...pe... sā kho panāyam dhammesu dhammānupassanā bhāvetabbāti...pe... bhāvitāti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi...pe...””.

Dhammesu dhammānupassanā satipaṭṭhāne pannarasa dhammā, pannarasa atthā, tiṁsa niruttiyo,

saṭṭhi ñāṇāni.

Catūsu satipaṭṭhānesu saṭṭhi dhammā, saṭṭhi atthā, vīsatisataniruttiyo, cattālīsañca dve ca ñāṇasatāni.

3. Iddhipādavāro

32. “Ayaṁ chandasamādhipadhānasaṅkhārasamannāgato iddhipādoti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi. So kho panāyam chandasamādhipadhānasaṅkhārasamannāgato iddhipādo bhāvetabboti me, bhikkhave...pe... bhāvitoti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi.

“Ayaṁ vīriyasamādhi...pe... ayaṁ cittasamādhi...pe... ayaṁ vīmaṇsāsamādhipadhānasaṅkhārasamannāgato iddhipādoti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi. So kho panāyam vīmaṇsāsamādhipadhānasaṅkhārasamannāgato iddhipādo bhāvetabboti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi”.

[Ka] ““ayaṁ chandasamādhipadhānasaṅkhārasamannāgato iddhipādo’ti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi...pe... so kho panāyam chandasamādhipadhānasaṅkhārasamannāgato iddhipādo bhāvetabboti...pe... bhāvitoti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi, ñāṇam udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi”.

Cakkhum udapādīti – kenaṭṭhena? Ñāṇam udapādīti – kenaṭṭhena? Paññā udapādīti – kenaṭṭhena? Vijjā udapādīti – kenaṭṭhena? Āloko udapādīti – kenaṭṭhena? **Cakkhum udapādīti** – dassanaṭṭhena. **Ñāṇam udapādīti** – ñātaṭṭhena. **Paññā udapādīti** – pajānanaṭṭhena. **Vijjā udapādīti** – paṭivedhaṭṭhena. **Āloko udapādīti** – obhāsaṭṭhena.

Cakkhuṁ dhammo, ñāṇam dhammo, paññā dhammo, vijjā dhammo, āloko dhammo. Ime pañca dhammā dhammapaṭisambhidāya ārammaṇā ceva honti gocarā ca. Ye tassā ārammaṇā te tassā gocarā. Ye tassā gocarā te tassā ārammaṇā. Tena vuccati – “dhammesu ñāṇam dhammapaṭisambhidā”.

Dassanaṭṭho attho, ñātaṭṭho attho, pajānanaṭṭho attho, paṭivedhaṭṭho attho, obhāsaṭṭho attho. Ime pañca atthā atthapaṭisambhidāya ārammaṇā ceva honti gocarā ca. Ye tassā ārammaṇā te tassā gocarā. Ye tassā gocarā te tassā ārammaṇā. Tena vuccati – “atthesu ñāṇam atthapaṭisambhidā”.

Pañca dhamme sandassetum byañjananiruttābhilāpā, pañca atthe sandassetum byañjananiruttābhilāpā. Imā dasa niruttiyo niruttipaṭisambhidāya ārammaṇā ceva honti gocarā ca. Ye tassā ārammaṇā te tassā gocarā. Ye tassā gocarā te tassā ārammaṇā. Tena vuccati – “niruttīsu ñāṇam niruttipaṭisambhidā”.

Pañcasu dhammesu ñāṇāni, pañcasu atthesu ñāṇāni, dasasu niruttīsu ñāṇāni. Imāni vīsati ñāṇāni paṭibhānapaṭisambhidāya ārammaṇā ceva honti gocarā ca. Ye tassā ārammaṇā te tassā gocarā. Ye tassā gocarā te tassā ārammaṇā. Tena vuccati – “paṭibhānesu ñāṇam paṭibhānapaṭisambhidā”.

Chandasamādhipadhānasaṅkhārasamannāgate iddhipāde pannarasa dhammā, pannarasa atthā, tiṁsa niruttiyo, saṭṭhi ñāṇāni.

[Kha-gha] “ayaṁ vīriyasamādhi...pe... ayaṁ cittasamādhi...pe... ayaṁ vīmaṇsāsamādhipadhānasaṅkhārasamannāgato iddhipādoti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum

udapādi...pe... āloko udapādi...pe... so kho panāyam
vīmaṇsāsamādhipadhānasañkhārasamannāgato iddhipādo bhāvetabboti...pe... bhāvitoti pubbe
ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi...pe...”.

Vīmaṇsāsamādhipadhānasañkhārasamannāgate iddhipāde pannarasa dhammā, pannarasa atthā,
timṣa niruttiyo, saṭṭhi ñāṇāni.

Catūsu iddhipādesu saṭṭhi dhammā, saṭṭhi atthā, vīsatisataniruttiyo, cattālīsañca dve ca ñāṇasatāni.

4. Sattabodhisattavāro

33. ““Samudayo samudayo’ti kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa pubbe ananussutesu
dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi. ‘Nirodho nirodho’ti kho, bhikkhave, vipassissa
bodhisattassa pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi”. Vipassissa
bodhisattassa veyyākaraṇe dasa dhammā, dasa atthā, vīsati niruttiyo, cattālīsa [cattālīsa (ka.)] ñāṇāni.

““Samudayo samudayo’ti kho, bhikkhave, sikhissa bodhisattassa...pe... vessabhussa
bodhisattassa...pe... kakusandhassa bodhisattassa...pe... koṇāgamanassa bodhisattassa...pe...
kassapassa bodhisattassa pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi.
‘Nirodho nirodho’ti kho, bhikkhave, kassapassa bodhisattassa pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum
udapādi...pe... āloko udapādi”. Kassapassa bodhisattassa veyyākaraṇe dasa dhammā, dasa atthā, vīsati
niruttiyo, cattālīsa ñāṇāni.

““Samudayo samudayo’ti kho, bhikkhave, gotamassa bodhisattassa pubbe ananussutesu dhammesu
cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi. ‘Nirodho nirodho’ti kho, bhikkhave, gotamassa bodhisattassa
pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi’. Gotamassa bodhisattassa
veyyākaraṇe dasa dhammā, dasa atthā, vīsati niruttiyo, cattālīsa ñāṇāni.

Sattannam bodhisattānam sattasu veyyākaraṇesu sattati dhammā, sattati atthā, cattālīsasataṁ
[cattālīsasata (syā.)] niruttiyo, asīti ca dve ca ñāṇasatāni.

5. Abhiññādivāro

34. ““Yāvatā abhiññāya abhiññāṭho ñāto diṭṭho vidito sacchikato phassito paññāya. Aphassito
paññāya abhiññāṭho natthī’ti – cakkhum udapādi, ñāṇam udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko
udapādi”. Abhiññāya abhiññāṭhe pañcavīsatī dhammā, pañcavīsatī atthā, paññāsa niruttiyo, satam
ñāṇāni.

““Yāvatā pariññāya pariññāṭho...pe... yāvatā pahānassa pahānaṭho...pe... yāvatā bhāvanāya
bhāvanaṭho...pe... yāvatā sacchikiriyāya sacchikiriyāṭho ñāto diṭṭho vidito sacchikato phassito
paññāya. Aphassito paññāya sacchikiriyāṭho natthī’ti – cakkhum udapādi, ñāṇam udapādi, paññā
udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi”. Sacchikiriyāya sacchikiriyāṭhe pañcavīsatī dhammā,
pañcavīsatī atthā, paññāsa niruttiyo, satam ñāṇāni.

Abhiññāya abhiññāṭhe, pariññāya pariññāṭhe, pahānāya pahānaṭhe, bhāvanāya bhāvanaṭhe,
sacchikiriyāya sacchikiriyāṭhe pañcavīsasataṁ dhammā, pañcavīsasataṁ atthā, adṝhateyyāni
niruttisatāni, pañca ñāṇasatāni.

6. Khandhādivāro

35. ““Yāvatā khandhānam khandhaṭho, ñāto diṭṭho vidito sacchikato phassito paññāya. Aphassito

paññāya khandhaṭṭho natthī'ti – cakkhum udapādi, nāṇam udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi". Khandhānam khandhaṭṭhe pañcavīsatī dhammā, pañcavīsatī atthā, paññāsa niruttiyo, satam nāṇāni.

““Yāvatā dhātūnam dhātuṭṭho...pe... yāvatā āyatanānam āyatanaṭṭho...pe... yāvatā saṅkhatānam saṅkhataṭṭho...pe... yāvatā asaṅkhatassa asaṅkhataṭṭho nāto diṭṭho vidito sacchikato phassito paññāya. Aphassito paññāya asaṅkhataṭṭho natthī'ti – cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi". Asaṅkhatassa asaṅkhataṭṭhe pañcavīsatī dhammā, pañcavīsatī atthā, paññāsa niruttiyo, satam nāṇāni.

Khandhānam khandhaṭṭhe, dhātūnam dhātuṭṭhe, āyatanānam āyatanaṭṭhe saṅkhatānam saṅkhataṭṭhe, asaṅkhatassa asaṅkhataṭṭhe pañcavīsatisatam dhammā, pañcavīsatisatam atthā, adhikateyyāni niruttisatāni, pañca nāṇasatāni.

7. Saccavāro

36. ““Yāvatā dukkhassa dukkhaṭṭho, nāto diṭṭho vidito sacchikato phassito paññāya. Aphassito paññāya dukkhaṭṭho natthī'ti – cakkhum udapādi, nāṇam udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi". Dukkhassa dukkhaṭṭhe pañcavīsatī dhammā, pañcavīsatī atthā, paññāsa niruttiyo, satam nāṇāni.

““Yāvatā samudayassa samudayaṭṭho...pe... yāvatā nirodhassa nirodhaṭṭho...pe... yāvatā maggassa maggaṭṭho nāto diṭṭho vidito sacchikato phassito paññāya. Aphassito paññāya maggaṭṭho natthī'ti – cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi". Maggassa maggaṭṭhe pañcavīsatī dhammā, pañcavīsatī atthā, paññāsa niruttiyo, satam nāṇāni.

Catūsu ariyasaccesu satam dhammā, satam atthā, dve niruttisatāni, cattāri nāṇasatāni.

8. Paṭisambhidāvāro

37. ““Yāvatā atthapaṭisambhidāya atthapaṭisambhidaṭṭho, nāto diṭṭho vidito sacchikato phassito paññāya. Aphassito paññāya atthapaṭisambhidaṭṭho natthī'ti – cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi". Atthapaṭisambhidāya atthapaṭisambhidaṭṭhe pañcavīsatī dhammā, pañcavīsatī atthā, paññāsa niruttiyo, satam nāṇāni.

““Yāvatā dhammapaṭisambhidāya dhammapaṭisambhidaṭṭho...pe... yāvatā niruttipaṭisambhidāya niruttipaṭisambhidaṭṭho...pe... yāvatā paṭibhānapaṭisambhidāya paṭibhānapaṭisambhidaṭṭho, nāto diṭṭho vidito sacchikato phassito paññāya. Aphassito paññāya paṭibhānapaṭisambhidaṭṭho natthī'ti – cakkhum udapādi ...pe... āloko udapādi". Paṭibhānapaṭisambhidaṭṭhe pañcavīsatī dhammā, pañcavīsatī atthā, paññāsa niruttiyo, satam nāṇāni.

Catūsu paṭisambhidāsu satam dhammā, satam atthā, dve niruttisatāni, cattāri nāṇasatāni.

9. Chabuddhadhammadavāro

38. ““Yāvatā indriyaparopariyatte nāṇam, nātam diṭṭham viditam sacchikatam phassitam paññāya. Aphassitam paññāya indriyaparopariyatte nāṇam natthī'ti – cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi". Indriyaparopariyatte nāne pañcavīsatī dhammā, pañcavīsatī atthā, paññāsa niruttiyo, satam nāṇāni.

““Yāvatā sattānam āsayānusaye nāṇam...pe... yāvatā yamakapāṭihire nāṇam ...pe... yāvatā mahākaruṇāsamāpattiyā nāṇam...pe... yāvatā sabbaññutaññānam...pe... yāvatā anāvaraṇam nāṇam, nātam diṭṭham viditam sacchikatam phassitam paññāya. Aphassitam paññāya anāvaraṇam nāṇam

natthī'ti – cakkhum udapādi, nāṇam udapādi, paññā udapādi, vijā udapādi, āloko udapādi''. Anāvaraṇe nāṇe pañcavīsatī dhammā, pañcavīsatī atthā, paññāsa niruttiyo, sataṁ nāṇāni.

Chasu buddhadhammesu diyadḍhasatam dhammā, diyadḍhasatam atthā, tīṇi niruttisatāni, cha nāṇasatāni.

Paṭisambhidādhikaraṇe [paṭisambhidāpakaraṇe (syā.)] adḍhanavadhammasatāni [adḍhanavamāni dhammasatāni (syā.), adḍhanavamadhammasatāni (ka.)], adḍhanavaatthasatāni, niruttisahassañca satta ca niruttisatāni, tīṇi ca nāṇasahassāni, cattāri ca nāṇasatānīti.

Paṭisambhidākathā niṭṭhitā.

7. Dhammadakkakathā

1. Saccavāro

39. Ekaṁ samayaṁ bhagavā bārāṇasiyam viharati...pe... iti hidam āyasmato konḍaññassa “aññāsikoṇḍañño” tveva nāmaṁ ahosi.

[Ka] “idam dukkhaṁ ariyasacca”nti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi, nāṇam udapādi, paññā udapādi, vijā udapādi, āloko udapādi.

Cakkhum udapādīti – kenaṭṭhena? Nāṇam udapādīti – kenaṭṭhena? Paññā udapādīti – kenaṭṭhena? Vija udapādīti – kenaṭṭhena? Āloko udapādīti – kenaṭṭhena? **Cakkhum udapādīti** – dassanaṭṭhena. **Nāṇam udapādīti** – nāṭṭhena. **Paññā udapādīti** – pajānanaṭṭhena. **Vijā udapādīti** – paṭivedhaṭṭhena. **Āloko udapādīti** – obhāsaṭṭhena.

Cakkhum dhammo, dassanaṭṭho attho. Nāṇam dhammo, nāṭṭaṭṭho attho. Paññā dhammo, pajānanaṭṭho attho. Vijā dhammo, paṭivedhaṭṭho attho. Āloko dhammo, obhāsaṭṭho attho. Ime pañca dhammā pañca atthā dukkhavatthukā saccavatthukā saccārammaṇā saccagocarā saccasaṅgahitā saccapariyāpannā sacce samudāgatā sacce ṛhitā sacce patiṭṭhitā.

40. Dhammadakkanti kenaṭṭhena dhammadakkam? Dhammañca pavatteti cakkañcāti – dhammadakkam. Cakkañca pavatteti dhammañcāti – dhammadakkam. Dhammena pavattetīti – dhammadakkam. Dhammacariyāya pavattetīti – dhammadakkam. Dhamme ṛhito pavattetīti – dhammadakkam. Dhamme patiṭṭhito pavattetīti – dhammadakkam. Dhamme patiṭṭhapento pavattetīti – dhammadakkam. Dhamme vasipatto pavattetīti – dhammadakkam. Dhamme vasim pāpento pavattetīti – dhammadakkam. Dhamme pāramippatto pavattetīti – dhammadakkam. Dhamme pāramim pāpento pavattetīti – dhammadakkam. Dhamme vesārajjappatto pavattetīti – dhammadakkam. Dhamme vesārajjam pāpento pavattetīti – dhammadakkam. Dhammañ sakkaronto pavattetīti – dhammadakkam. Dhammañ garuṇ karonto [garukaronto (syā.)] pavattetīti – dhammadakkam. Dhammañ mānento pavattetīti – dhammadakkam. Dhammañ pūjento pavattetīti – dhammadakkam. Dhammañ apacāyamāno pavattetīti – dhammadakkam. Dhammaddhajo pavattetīti – dhammadakkam. Dhammaketu pavattetīti – dhammadakkam. Dhammādhipateyyo pavattetīti – dhammadakkam. Tam kho pana dhammadakkam appaṭivattiyam samaṇena vā brāhmaṇena vā devena vā mārena vā brahmunā vā kenaci vā lokasminti – dhammadakkam.

Saddhindriyam dhammo. Tam dhammañ pavattetīti – dhammadakkam. Vīriyindriyam dhammo. Tam dhammañ pavattetīti – dhammadakkam. Satindriyam dhammo. Tam dhammañ pavattetīti – dhammadakkam. Samādhindriyam dhammo. Tam dhammañ pavattetīti – dhammadakkam. Paññindriyam dhammo. Tam dhammañ pavattetīti – dhammadakkam. Saddhābalam dhammo. Tam

dhammam pavattetī – dhammadakkam. Vīriyabalaṁ dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Satibalaṁ dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Samādhibalam dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Paññabalaṁ dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Satisambojjhaṅgo dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Dhammadavicayasambojjhaṅgo dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Vīriyasambojjhaṅgo dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Pītisambojjhaṅgo dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Passaddhisambojjhaṅgo dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Samādhisambojjhaṅgo dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Upekkhāsambojjhaṅgo dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Sammādiṭṭhi dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Sammāsaṅkappo dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Sammāvācā dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Sammākammanto dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Sammāājīvo dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Sammāvāyāmo dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Sammāsatī dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Sammāsamādhi dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam.

Ādhipateyyaṭṭhena indriyan dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Akampiyāṭṭhena balam dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Niyyānikāṭṭhena bojjhaṅgo dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Hetuṭṭhena maggo dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Upaṭṭhānaṭṭhena satipaṭṭhānā dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Padahanaṭṭhena sammappadhānā dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Ijjhanaṭṭhena iddhipādā dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Tathaṭṭhena saccā dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Avikkhepaṭṭhena samatho dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Anupassanaṭṭhena vipassanā dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Ekarasatṭhena samathavipassanā dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Anativattanaṭṭhena yuganaddhaṁ dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Samvaraṭṭhena sīlavisuddhi dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Avikkhepaṭṭhena cittavisuddhi dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Dassanaṭṭhena diṭṭhivisuddhi dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Muttaṭṭhena vimokkho dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Paṭivedhaṭṭhena vijjā dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Pariccāgaṭṭhena vimutti dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Samucchedaṭṭhena khaye ñāṇam dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Paṭippassaddhaṭṭhena anuppāde ñāṇam dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Chando mūlaṭṭhena dhammo. Tam dhammo pavattetī – dhammadakkam. Manasikāro samuṭṭhānaṭṭhena dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Phasso samodhānaṭṭhena dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Samādhi pamukhaṭṭhena dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Sati ādhipateyyaṭṭhena dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Paññā tatuttaraṭṭhena dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Vimutti sāraṭṭhena dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam. Amatogadhaṁ nibbānām pariyośānaṭṭhena dhammo. Tam dhammam pavattetī – dhammadakkam.

“Tam kho panidaṁ dukkhaṁ ariyasaccaṁ pariññeyya”nti...pe... pariññātanti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi.

Cakkhum udapādīti – kenaṭṭhena...pe... āloko udapādīti – kenaṭṭhena? **Cakkhum udapādīti** – dassanaṭṭhena...pe... **āloko udapādīti** – obhāsaṭṭhena. Cakkhum dhammo, dassanaṭṭho attho...pe... āloko dhammo, obhāsaṭṭho attho. Ime pañca dhammā pañca atthā dukkhavatthukā saccavatthukā saccārammaṇā saccagocarā saccasaṅgahitā saccapariyāpannā sacce samudāgatā sacce ṭhitā sacce patiṭṭhitā.

Dhammacakkanti kenaṭṭhena dhammacakkam? Dhammañca pavatteti cakkañcāti – dhammacakkam. Cakkañca pavatteti dhammañcāti – dhammacakkam. Dhammena pavattetīti – dhammacakkam. Dhammapariyāya pavattetīti – dhammacakkam. Dhamme ṭhito pavattetīti – dhammacakkam. Dhamme patiṭṭhito pavattetīti – dhammacakkam...pe... amatogadham nibbānaṁ pariyośānaṭṭhena dhammo tam dhammam pavattetīti – dhammacakkam.

[Kha-gha] “idaṁ dukkhasamudayaṁ ariyasacca”nti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi...pe... “tam kho panidam dukkhasamudayaṁ ariyasaccam pahātabba”nti...pe... “pahīna”nti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi.

Cakkhum udapādīti – kenaṭṭhena...pe... āloko udapādīti – kenaṭṭhena? **Cakkhum udapādīti** – dassanaṭṭhena...pe... **āloko udapādīti** – obhāsaṭṭhena.

Cakkhum dhammo, dassanaṭho attho...pe... āloko dhammo, obhāsaṭho attho. Ime pañca dhammā pañca atthā samudayavatthukā saccavatthukā...pe... nirodhavatthukā saccavatthukā...pe... maggavatthukā saccavatthukā saccārammaṇā saccagocarā saccasaṅgahitā saccapariyāpannā sacce samudāgatā sacce ṭhitā sacce patiṭṭhitā.

Dhammacakkanti kenaṭṭhena dhammacakkam? Dhammañca pavatteti cakkañcāti – dhammacakkam. Cakkañca pavatteti dhammañcāti – dhammacakkam. Dhammena pavattetīti – dhammacakkam. Dhammacariyāya pavattetīti – dhammacakkam. Dhamme ṭhito pavattetīti – dhammacakkam. Dhamme patiṭṭhito pavattetīti – dhammacakkam...pe... amatogadham nibbānaṁ pariyośānaṭṭhena dhammo. Tam dhammam pavattetīti – dhammacakkam.

2. Satipaṭṭhānavāro

41. ““Ayam kāye kāyānupassanā’ti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi. Sā kho panāyaṁ kāye kāyānupassanā bhāvetabbāti me, bhikkhave,... pe... bhāvitāti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi””.

“Ayam vedanāsu...pe... ayam citte... ayam dhammesu dhammānupassanāti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi. Sā kho panāyaṁ dhammesu dhammānupassanā bhāvetabbāti me, bhikkhave...pe... bhāvitāti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi””.

Ayam kāye kāyānupassanāti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi...pe... sā kho panāyaṁ kāye kāyānupassanā bhāvetabbāti...pe... bhāvitāti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi.

Cakkhum udapādīti – kenaṭṭhena...pe... āloko udapādīti – kenaṭṭhena? **Cakkhum udapādīti** – dassanaṭṭhena...pe... **āloko udapādīti** – obhāsaṭṭhena.

Cakkhum dhammo, dassanaṭho attho...pe... āloko dhammo, obhāsaṭho attho. Ime pañca dhammā pañca atthā kāyavatthukā satipaṭṭhānavatthukā...pe... vedanāvatthukā satipaṭṭhānavatthukā... cittavatthukā satipaṭṭhānavatthukā... dhammadvatthukā satipaṭṭhānavatthukā satipaṭṭhānārammaṇā satipaṭṭhānagogocarā satipaṭṭhānasāṅgahitā satipaṭṭhānapariyāpannā satipaṭṭhāne samudāgatā satipaṭṭhāne ṭhitā satipaṭṭhāne patiṭṭhitā.

Dhammacakkanti kenaṭṭhena dhammacakkam? Dhammañca pavatteti cakkañcāti – dhammacakkam. Cakkañca pavatteti dhammañcāti – dhammacakkam. Dhammena pavattetīti –

dhammacakkam. Dhammacariyāya pavattetīti – dhammacakkam. Dhamme ṭhito pavattetīti – dhammacakkam. Dhamme patiṭṭhito pavattetīti – dhammacakkam ...pe... amatogadham nibbānam pariyośānaṭṭhena dhammo. Tam dhammam pavattetīti – dhammacakkam.

3. Iddhipādavāro

42. ““Ayam chandasamādhipadhānasaṅkhārasamannāgato iddhipādo’ti me, bhikkhave pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi. ‘So kho panāyam chandasamādhipadhānasaṅkhārasamannāgato iddhipādo bhāvetabbo’ti me, bhikkhave...pe... bhāvitoti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi.

““Ayam vīriyasamādhi...pe... ayam cittasamādhi...pe... ayam vīmaṇsāsamādhipadhānasaṅkhārasamannāgato iddhipādoti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi. So kho panāyam vīmaṇsāsamādhipadhānasaṅkhārasamannāgato iddhipādo bhāvetabboti me, bhikkhave...pe... bhāvitoti me, bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi”.

Ayam chandasamādhipadhānasaṅkhārasamannāgato iddhipādoti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi...pe... so kho panāyam chandasamādhipadhānasaṅkhārasamannāgato iddhipādo bhāvetabboti...pe... bhāvitoti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi, nāṇam udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi.

Cakkhum udapādīti – kenaṭṭhena? Nāṇam udapādīti – kenaṭṭhena? Paññā udapādīti – kenaṭṭhena? Vija udapādīti – kenaṭṭhena? Āloko udapādīti – kenaṭṭhena? **Cakkhum udapādīti** – dassanaṭṭhena. **Nāṇam udapādīti** – nāṭṭhena. **Paññā udapādīti** – pajānanaṭṭhena. **Vija udapādīti** – paṭivedhaṭṭhena. **Āloko udapādīti** – obhāsaṭṭhena.

Cakkhum dhammo, dassanaṭṭho attho. Nāṇam dhammo, nāṭṭhoh attho. Paññā dhammo, pajānanaṭṭho attho. Vija dhammo, paṭivedhaṭṭho attho. Āloko dhammo, obhāsaṭṭho attho. Ime pañca dhammā pañca atthā chandavatthukā iddhipādavatthukā iddhipādārammaṇā iddhipādagocarā iddhipādasāṅgahitā iddhipādapariyāpannā iddhipāde samudāgatā iddhipāde ṭhitā iddhipāde patiṭṭhitā.

Dhammacakkanti kenaṭṭhena dhammacakkam? Dhammañca pavatteti cakkañcāti – dhammacakkam. Cakkañca pavatteti dhammañcāti – dhammacakkam. Dhammena pavattetīti – dhammacakkam. Dhammacariyāya pavattetīti – dhammacakkam. Dhamme ṭhito pavattetīti – dhammacakkam. Dhamme patiṭṭhito pavattetīti – dhammacakkam. Dhamme patiṭṭhāpento pavattetīti – dhammacakkam. Dhamme vasippatto pavattetīti – dhammacakkam. Dhamme vasim pāpento pavattetīti – dhammacakkam. Dhamme pāramippatto pavattetīti – dhammacakkam. Dhamme pāramim pāpento pavattetīti – dhammacakkam...pe... dhammam apacāyamāno pavattetīti – dhammacakkam. Dhammaddhajo pavattetīti – dhammacakkam. Dhammaketu pavattetīti – dhammacakkam. Dhammādhipateyyo pavattetīti – dhammacakkam. Tam kho pana dhammacakkam appaṭivattiyam samanena vā brāhmaṇena vā devena vā mārena vā brahmunā vā kenaci vā lokasminti – dhammacakkam.

Saddhindriyam dhammo. Tam dhammam pavattetīti – dhammacakkam...pe... amatogadham nibbānam pariyośānaṭṭhena dhammo. Tam dhammam pavattetīti – dhammacakkam.

Ayam vīriyasamādhipadhānasaṅkhārasamannāgato iddhipādoti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi...pe... so kho panāyam vīriyasamādhipadhānasaṅkhārasamannāgato iddhipādo bhāvetabboti...pe... bhāvitoti pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi...pe... āloko udapādi.

Cakkhum udapādīti – kenaṭṭhena...pe... āloko udapādīti – kenaṭṭhena? **Cakkhum udapādīti** – dassanaṭṭhena...pe... **āloko udapādīti** – obhāsaṭṭhena.

Cakkhum dhammo, dassanaṭṭho attho...pe... āloko dhammo, obhāsaṭṭho attho. Ime pañca dhammā pañca atthā vīriyavatthukā iddhipādavatthukā...pe... cittavatthukā iddhipādavatthukā... vīmaṇsāvatthukā iddhipādavatthukā iddhipādārammaṇā iddhipādagocarā iddhipādasaṅgahitā iddhipādapariyāpannā iddhipāde samudāgatā iddhipāde ṭhitā iddhipāde patiṭṭhitā.

Dhammadakkanti kenaṭṭhena dhammadakkam? Dhammañca pavatteti cakkañcāti – dhammadakkam. Cakkañca pavatteti dhammañcāti – dhammadakkam. Dhammena pavattetīti – dhammadakkam. Dhammacariyāya pavattetīti – dhammadakkam. Dhamme ṭhito pavattetīti – dhammadakkam. Dhamme patiṭṭhito pavattetīti – dhammadakkam...pe... amatogadham nibbānam pariyoṣānaṭṭhena dhammo. Tam dhammadam pavattetīti – dhammadakkanti.

Dhammadakkakathā niṭṭhitā.

8. Lokuttarakathā

43. Katame dhammā lokuttarā? Cattāro satipaṭṭhānā, cattāro sammappadhānā, cattāro iddhipādā, pañcindriyāni, pañca balāni, satta bojjhaṅgā, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, cattāro ariyamaggā, cattāri ca sāmaññaphalāni, nibbānañca – ime dhammā lokuttarā.

Lokuttarāti kenaṭṭhena lokuttarā? Lokam tarantīti – lokuttarā. Lokā uttarantīti – lokuttarā. Lokato uttarantīti – lokuttarā. Lokamhā uttarantīti – lokuttarā. Lokam atikkamantīti – lokuttarā. Lokam samatikkamantīti – lokuttarā. Lokam samatikkantāti – lokuttarā. Lokena atirekāti – lokuttarā. Lokantañ tarantīti – lokuttarā. Lokā nissarantīti – lokuttarā. Lokato nissarantīti – lokuttarā. Lokamhā nissarantīti – lokuttarā. Lokā nissaṭāti – lokuttarā. Lokena nissaṭāti – lokuttarā. Lokamhā nissaṭāti – lokuttarā. Loke na tiṭṭhantīti – lokuttarā. Lokasmim na tiṭṭhantīti – lokuttarā. Loke na limpantīti – lokuttarā. Lokena na limpantīti – lokuttarā. Loke asaṃlittāti – lokuttarā. Lokena asaṃlittāti – lokuttarā. Loke anupalittāti – lokuttarā. Lokena anupalittāti – lokuttarā. Loke vippamuttāti – lokuttarā. Lokena vippamuttāti – lokuttarā. Lokā vippamuttāti – lokuttarā. Lokato vippamuttāti – lokuttarā. Lokamhā vippamuttāti – lokuttarā. Loke visaññuttāti – lokuttarā. Lokena visaññuttāti – lokuttarā. Lokā visaññuttāti – lokuttarā. Lokasmim visaññuttāti – lokuttarā. Lokato visaññuttāti – lokuttarā. Lokamhā visaññuttāti – lokuttarā. Lokā sujjhantīti – lokuttarā. Lokato sujjhantīti – lokuttarā. Lokamhā sujjhantīti – lokuttarā. Lokā visujjhantīti – lokuttarā. Lokato visujjhantīti – lokuttarā. Lokamhā visujjhantīti – lokuttarā. Lokā vuṭṭhahantīti [uddharantīti (ka.), uṭṭhahantīti (sī. aṭṭha.)] – lokuttarā. Lokato vuṭṭhahantīti – lokuttarā. Lokamhā vuṭṭhahantīti – lokuttarā. Lokā vivaṭṭantīti – lokuttarā. Lokato vivaṭṭantīti – lokuttarā. Lokamhā vivaṭṭantīti – lokuttarā. Loke na sajjantīti – lokuttarā. Loke na gayhantīti – lokuttarā. Loke na bajjhantīti – lokuttarā. Lokam samucchindantīti – lokuttarā. Lokam samucchinnattāti – lokuttarā. Lokam paṭippassambhentīti – lokuttarā. Lokam paṭippassambhitattāti – lokuttarā. Lokassa apathāti – lokuttarā. Lokassa agatīti – lokuttarā. Lokassa avisayāti – lokuttarā. Lokassa asādhāraṇāti – lokuttarā. Lokam vamantīti – lokuttarā. Lokam na paccāvamantīti – lokuttarā. Lokam pajahantīti – lokuttarā. Lokam na upādiyantīti – lokuttarā. Lokam visinentīti – lokuttarā. Lokam na ussinentīti – lokuttarā. Lokam vidhūpentīti – lokuttarā. Lokam na samdhūpentīti – lokuttarā. Lokam samatikkamma abhibhuyya tiṭṭhantīti – lokuttarā.

Lokuttarakathā niṭṭhitā.

9. Balakathā

44. Sāvatthinidānam [sam. ni. 5.705-716 passitabbā]. ‘‘Pañcimāni, bhikkhave, balāni. Katamāni

pañca? Saddhābalam, vīriyabalam, satibalam, samādhibalam, paññābalam – imāni kho, bhikkhave, pañca balāni.

“Api ca, aṭṭhasatṭhi balāni – saddhābalam, vīriyabalam, satibalam, samādhibalam, paññābalam, hiribalam, ottappabalam, paṭisaṅkhānabalam, bhāvanābalam, anavajjabalam, saṅgahabalam, khantibalam, paññattibalam, nijjhattibalam, issariyabalam, adhitthānabalam, samathabalam, vipassanābalam, dasa sekhabalāni, dasa asekhabalāni, dasa khīṇāsavabalāni, dasa idhibalāni, dasa tathāgatabalāni”.

Katamañ **saddhābalam**? Assaddhiye na kampatī – saddhābalam. Sahajātānam dhammānam upatthambhanaṭṭhena saddhābalam, kilesānam pariyādānaṭṭhena saddhābalam, paṭivedhādivisodhanāṭṭhena saddhābalam, cittassa adhiṭṭhānaṭṭhena saddhābalam, cittassa vodānaṭṭhena saddhābalam, visesādhigamaṭṭhena saddhābalam, uttari paṭivedhaṭṭhena saddhābalam, saccābhīsamayaṭṭhena saddhābalam, nirodhe patiṭṭhāpakaṭṭhena saddhābalam. Idam saddhābalam.

Katamañ **vīriyabalam**? Kosajje na kampatī – vīriyabalam. Sahajātānam dhammānam upatthambhanaṭṭhena vīriyabalam, kilesānam pariyādānaṭṭhena vīriyabalam, paṭivedhādivisodhanāṭṭhena vīriyabalam, cittassa adhiṭṭhānaṭṭhena vīriyabalam, cittassa vodānaṭṭhena vīriyabalam, visesādhigamaṭṭhena vīriyabalam, uttari paṭivedhaṭṭhena vīriyabalam, saccābhīsamayaṭṭhena vīriyabalam, nirodhe patiṭṭhāpakaṭṭhena vīriyabalam. Idam vīriyabalam.

Katamañ **satibalam**? Pamāde na kampatī – satibalam. Sahajātānam dhammānam upatthambhanaṭṭhena satibalam...pe... nirodhe patiṭṭhāpakaṭṭhena satibalam. Idam satibalam.

Katamañ **samādhibalam**? Uddhacce na kampatī – samādhibalam. Sahajātānam dhammānam upatthambhanaṭṭhena samādhibalam...pe... nirodhe patiṭṭhāpakaṭṭhena samādhibalam. Idam samādhibalam.

Katamañ **paññābalam**? Avijjāya na kampatī – paññābalam. Sahajātānam dhammānam upatthambhanaṭṭhena paññābalam...pe... nirodhe patiṭṭhāpakaṭṭhena paññābalam. Idam paññābalam.

Katamañ **hiribalam**? Nekkhammena kāmacchandam hiriyatīti [[hiriyatīti \(syā. ka.\)](#)] – hiribalam. Abyāpādena byāpādam hiriyatīti – hiribalam. Ālokasaññāya thinamiddham hiriyatīti – hiribalam. Avikkhepena uddhaccam hiriyatīti – hiribalam. Dhammavavatthānena vicikiccham hiriyatīti – hiribalam. Nāñena avijjam hiriyatīti – hiribalam. Pāmojjena aratiṁ hiriyatīti – hiribalam. Paṭhamena jhānenā nīvaraṇe hiriyatīti – hiribalam...pe... arahattamaggena sabbakilese hiriyatīti – hiribalam. Idam hiribalam.

Katamañ **ottappabalam**? Nekkhammena kāmacchandam ottappatīti – ottappabalam. Abyāpādena byāpādam ottappatīti – ottappabalam. Ālokasaññāya thinamiddham ottappatīti – ottappabalam. Avikkhepena uddhaccam ottappatīti – ottappabalam. Dhammavavatthānena vicikiccham ottappatīti – ottappabalam. Nāñena avijjam ottappatīti – ottappabalam. Pāmojjena aratiṁ ottappatīti – ottappabalam. Paṭhamena jhānenā nīvaraṇe ottappatīti – ottappabalam...pe... arahattamaggena sabbakilese ottappatīti – ottappabalam. Idam ottappabalam.

Katamañ **paṭisaṅkhānabalam**? Nekkhammena kāmacchandam paṭisaṅkhātīti – paṭisaṅkhānabalam. Abyāpādena byāpādam paṭisaṅkhātīti – paṭisaṅkhānabalam. Ālokasaññāya thinamiddham paṭisaṅkhātīti – paṭisaṅkhānabalam. Avikkhepena uddhaccam paṭisaṅkhātīti – paṭisaṅkhānabalam. Dhammavavatthānena vicikiccham paṭisaṅkhātīti – paṭisaṅkhānabalam. Nāñena avijjam paṭisaṅkhātīti – paṭisaṅkhānabalam. Pāmojjena aratiṁ paṭisaṅkhātīti – paṭisaṅkhānabalam. Paṭhamena jhānenā nīvaraṇe paṭisaṅkhātīti – paṭisaṅkhānabalam...pe... arahattamaggena sabbakilese

paṭisaṅkhātī – paṭisaṅkhānabalam. Idam paṭisaṅkhānabalam.

Katamaṁ bhāvanābalam? Kāmacchandam pajahanto nekkhammaṁ bhāvetīti – bhāvanābalam. Byāpādam pajahanto abyāpādam bhāvetīti – bhāvanābalam. Thinamiddham pajahanto ālokasaññam bhāvetīti – bhāvanābalam. Uddhaccam pajahanto avikkhepam bhāvetīti – bhāvanābalam. Vicikiccham pajahanto dhammadvavatthānam bhāvetīti – bhāvanābalam. Avijjam pajahanto nīṇam bhāvetīti – bhāvanābalam. Aratiṁ pajahanto pāmojjam bhāvetīti – bhāvanābalam. Nīvaraṇe pajahanto paṭhamam jhānam bhāvetīti – bhāvanābalam...pe... sabbakilese pajahanto arahattamaggam bhāvetīti – bhāvanābalam. Idam bhāvanābalam.

Katamaṁ anavajjabalam? Kāmacchandassa pahīnattā nekkhamme natthi kiñci vajjanti – anavajjabalam. Byāpādassa pahīnattā abyāpāde natthi kiñci vajjanti – anavajjabalam. Thinamiddhassa pahīnattā ālokasaññāya natthi kiñci vajjanti – anavajjabalam. Uddhaccassa pahīnattā avikkhepe natthi kiñci vajjanti – anavajjabalam. Vicikichāya pahīnattā dhammadvavatthāne natthi kiñci vajjanti – anavajjabalam. Avijjāya pahīnattā nīṇe natthi kiñci vajjanti – anavajjabalam. Aratiyā pahīnattā pāmojje natthi kiñci vajjanti anavajjabalam. Nīvaraṇānam pahīnattā paṭhamajjhāne natthi kiñci vajjanti – anavajjabalam...pe... sabbakilesānam pahīnattā arahattamagge natthi kiñci vajjanti – anavajjabalam. Idam anavajjabalam.

Katamaṁ saṅgahabalam? Kāmacchandassa pajahanto nekkhammavasena cittam saṅgañhātīti – saṅgahabalam. Byāpādam pajahanto abyāpādavasena cittam saṅgañhātīti – saṅgahabalam. Thinamiddham pajahanto ālokasaññāvasena cittam saṅgañhātīti – saṅgahabalam...pe... sabbakilese pajahanto arahattamaggavasena cittam saṅgañhātīti – saṅgahabalam. Idam saṅgahabalam.

Katamaṁ khantibalam? Kāmacchandassa pahīnattā nekkhammaṁ khamatīti – khantibalam. Byāpādassa pahīnattā abyāpādo khamatīti – khantibalam. Thinamiddhassa pahīnattā ālokasaññā khamatīti – khantibalam. Uddhaccassa pahīnattā avikkhepo khamatīti – khantibalam. Vicikichāya pahīnattā dhammadvavatthānam khamatīti – khantibalam. Avijjāya pahīnattā nīṇam khamatīti – khantibalam. Aratiyā pahīnattā pāmojjam khamatīti – khantibalam. Nīvaraṇānam pahīnattā paṭhamam jhānam khamatīti – khantibalam...pe... sabbakilesānam pahīnattā arahattamaggo khamatīti – khantibalam. Idam khantibalam.

Katamaṁ paññattibalam? Kāmacchandam pajahanto nekkhammavasena cittam paññapetīti – paññattibalam. Byāpādam pajahanto abyāpādavasena cittam paññapetīti – paññattibalam. Thinamiddham pajahanto ālokasaññāvasena cittam paññapetīti – paññattibalam...pe... sabbakilese pajahanto arahattamaggavasena cittam paññapetīti – paññattibalam. Idam paññattibalam.

Katamaṁ nijjhattibalam? Kāmacchandam pajahanto nekkhammavasena cittam nijjhāpetīti – nijjhattibalam. Byāpādam pajahanto abyāpādavasena cittam nijjhāpetīti – nijjhattibalam. Thinamiddham pajahanto ālokasaññāvasena cittam nijjhāpetīti – nijjhattibalam...pe... sabbakilese pajahanto arahattamaggavasena cittam nijjhāpetīti – nijjhattibalam. Idam nijjhattibalam.

Katamaṁ issariyabalam? Kāmacchandam pajahanto nekkhammavasena cittam vasam vattetīti – issariyabalam. Byāpādam pajahanto abyāpādavasena cittam vasam vattetīti – issariyabalam. Thinamiddham pajahanto ālokasaññāvasena cittam vasam vattetīti – issariyabalam...pe... sabbakilese pajahanto arahattamaggavasena cittam vasam vattetīti – issariyabalam. Idam issariyabalam.

Katamaṁ adhiṭṭhānabalam? Kāmacchandam pajahanto nekkhammavasena cittam adhiṭṭhātīti – adhiṭṭhānabalam. Byāpādam pajahanto abyāpādavasena cittam adhiṭṭhātīti – adhiṭṭhānabalam. Thinamiddham pajahanto ālokasaññāvasena cittam adhiṭṭhātīti – adhiṭṭhānabalam...pe... sabbakilese pajahanto arahattamaggavasena cittam adhiṭṭhātīti – adhiṭṭhānabalam. Idam adhiṭṭhānabalam.

Katamāṇ samathabalam? Nekkhammavasena cittassa ekaggatā avikkhepo samathabalam, abyāpādavasena cittassa ekaggatā avikkhepo samathabalam, ālokasaññāvasena cittassa ekaggatā avikkhepo samathabalam...pe... paṭinissaggānupassī assāsavasena cittassa ekaggatā avikkhepo samathabalam, paṭinissaggānupassī passāsavasena cittassa ekaggatā avikkhepo samathabalam.

Samathabalanti kenaṭṭhena samathabalam? Paṭhamena jhānena nīvaraṇe na kampatī – samathabalam. Dutiyena jhānena vitakkavicāre na kampatī – samathabalam. Tatiyena jhānena pītiyā na kampatī – samathabalam. Catutthena jhānena sukhadukkhe na kampatī – samathabalam. Ākāsañcāyatanaśamāpatti�ā rūpasaññāya paṭighasaññāya nānattasaññāya na kampatī – samathabalam. Viññānañcāyatanaśamāpatti�ā ākāsañcāyatanaśaññāya na kampatī – samathabalam. Ākiñcaññāyatanaśamāpatti�ā viññānañcāyatanaśaññāya na kampatī – samathabalam. Nevasaññānāsaññāyatanaśamāpatti�ā ākiñcaññāyatanaśaññāya na kampatī – samathabalam. Uddhacce ca uddhaccasahagatakilese ca khandhe ca na kampatī na calati na vedhatī – samathabalam. Idam samathabalam.

Katamāṇ vipassanābalam? Aniccānupassanā vipassanābalam, dukkhānupassanā vipassanābalam...pe... paṭinissaggānupassanā vipassanābalam, rūpe aniccānupassanā vipassanābalam, rūpe dukkhānupassanā vipassanābalam...pe... rūpe paṭinissaggānupassanā vipassanābalam, vedanāya...pe... saññāya... saṅkhāresu... viññāne... cakkhusmiṃ...pe... jarāmaraṇe aniccānupassanā vipassanābalam, jarāmaraṇe dukkhānupassanā vipassanābalam...pe... jarāmaraṇe paṭinissaggānupassanā vipassanābalam. Vipassanābalanti kenaṭṭhena vipassanābalam? Aniccānupassanāya niccasaññāya na kampatī – vipassanābalam. Dukkhānupassanāya sukhasaññāya na kampatī – vipassanābalam. Anattānupassanāya attasaññāya kampatī – vipassanābalam. Nibbidānupassanāya nandiyā na kampatī – vipassanābalam. Virāgānupassanāya rāge na kampatī – vipassanābalam. Nirodhānupassanā samudaye na kampatī – vipassanābalam. Paṭinissaggānupassanāya ādāne na kampatī – vipassanābalam. Avijjāya avijjāsaṅhagatakilese ca khandhe ca na kampati na calati na vedhatī – vipassanābalam. Idam vipassanābalam.

Katamāni dasa sekhabalāni, dasa asekhabalāni? Sammādiṭṭhiṃ [sammādiṭṭhi (ka.) evamīdisesu navasu padesu dutiyantavacanena. dī. ni. 3.348 passitabbā] sikkhatī – sekhabalam. Tattha sikkhitattā asekhabalam. Sammāsaṅkappam sikkhatī – sekhabalam. Tattha sikkhitattā – asekhabalam. Sammāvācam...pe... sammākammantam... sammāājīvam... sammāvāyāmam... sammāsatiṃ... sammāsamādhiṃ... sammāññām...pe... sammāvimuttī sikkhatī – sekhabalam. Tattha sikkhitattā – asekhabalam. Imāni dasa sekhabalāni, dasa asekhabalāni.

Katamāni dasa khīṇāsavabalāni? [a. ni. 10.90 passitabbā] Idha khīṇāsavassa bhikkhuno aniccato sabbe saṅkhārā yathābhūtam sammappaññāya sudiṭṭhā honti. Yampi khīṇāsavassa bhikkhuno aniccato sabbe saṅkhārā yathābhūtam sammappaññāya sudiṭṭhā honti, idampi khīṇāsavassa bhikkhuno balam hoti, yaṃ balam āgamma khīṇāsavo bhikkhu āsavānam khayam paṭijānāti – “khīṇā me āsavā”ti.

Puna caparam khīṇāsavassa bhikkhuno aṅgārakāsūpamā kāmā yathābhūtam sammappaññāya sudiṭṭhā honti. Yampi khīṇāsavassa bhikkhuno aṅgārakāsūpamā kāmā yathābhūtam sammappaññāya sudiṭṭhā honti, idampi khīṇāsavassa bhikkhuno balam hoti, yaṃ balam āgamma khīṇāsavo bhikkhu āsavānam khayam paṭijānāti – “khīṇā me āsavā”ti.

Puna caparam khīṇāsavassa bhikkhuno vivekaninnaṃ cittam hoti vivekapoṇam vivekapabbhāram vivekaṭṭham nekkhammābhīratam byantībhūtam [byantībhūtam (ka.)] sabbaso āsavatthāniyehi dhammehi. Yampi khīṇāsavassa bhikkhuno vivekaninnaṃ cittam hoti vivekapoṇam vivekapabbhāram vivekaṭṭham nekkhammābhīratam byantībhūtam sabbaso āsavatthāniyehi dhammehi, idampi khīṇāsavassa bhikkhuno balam hoti, yaṃ balam āgamma khīṇāsavo bhikkhu āsavānam khayam paṭijānāti – “khīṇā me āsavā”ti.

Puna caparam khīnāsavassa bhikkhuno cattāro satipaṭṭhānā bhāvitā honti subhāvitā. Yampi khīnāsavassa bhikkhuno cattāro satipaṭṭhānā bhāvitā honti subhāvitā, idampi khīnāsavassa bhikkhuno balaṁ hoti, yaṁ balaṁ āgamma khīnāsavo bhikkhu āsavānam khayam paṭijānāti – “khīnā me āsavā”ti.

Puna caparam khīnāsavassa bhikkhuno cattāro sammappadhānā bhāvitā honti subhāvitā...pe... cattāro iddhipādā bhāvitā honti subhāvitā... pañcindriyāni bhāvitāni honti subhāvitāni... pañca balāni bhāvitāni honti subhāvitāni... satta bojjhaṅgā bhāvitā honti subhāvitā...pe... ariyo aṭṭhaṅgiko maggo bhāvito hoti subhāvito. Yampi khīnāsavassa bhikkhuno aṭṭhaṅgiko maggo bhāvito hoti subhāvito, idampi khīnāsavassa bhikkhuno balaṁ hoti, yaṁ balaṁ āgamma khīnāsavo bhikkhu āsavānam khayam paṭijānāti – “khīnā me āsavā”ti. Imāni dasa khīnāsavabalāni.

Katamāni dasa iddhibalāni? Adhitthānā iddhi, vikubbanā iddhi, manomayā iddhi, nāṇavipphārā iddhi, samādhivipphārā iddhi, ariyā iddhi, kammavipākajā iddhi, puññavato iddhi, vijāmayā iddhi, tattha tattha sammā payogappaccayā ijjhanaṭṭhena iddhi – imāni dasa iddhibalāni.

Katamāni dasa tathāgatabalāni? Idha tathāgato ṭhānañca ṭhānato aṭṭhānañca aṭṭhānato yathābhūtam pajānāti. Yampi tathāgato ṭhānañca ṭhānato aṭṭhānañca aṭṭhānato yathābhūtam pajānāti, idampi tathāgatassa tathāgatabalaṁ hoti, yaṁ balaṁ āgamma tathāgato āsabham ṭhānam paṭijānāti parisāsu sīhanādaṁ nadati, brahmacakkaṁ pavatteti.

Puna caparam tathāgato atītānāgatapaccuppannānam kammasamādānānam ṭhānaso hetuso vipākam yathābhūtam pajānāti. Yampi tathāgato atītānāgatapaccuppannānam kammasamādānānam ṭhānaso hetuso vipākam yathābhūtam pajānāti, idampi tathāgatassa tathāgatabalaṁ hoti, yaṁ balaṁ āgamma tathāgato āsabham ṭhānam paṭijānāti, parisāsu sīhanādaṁ nadati, brahmacakkaṁ pavatteti.

Puna caparam tathāgato sabbatthagāminī paṭipadām [sabbatthagāminīpaṭipadām (syā.) ma. ni. 1.148 passitabbā] yathābhūtam pajānāti. Yampi tathāgato sabbatthagāminī paṭipadām yathābhūtam pajānāti, idampi tathāgatassa tathāgatabalaṁ hoti, yaṁ balaṁ āgamma tathāgato āsabham ṭhānam paṭijānāti, parisāsu sīhanādaṁ nadati, brahmacakkaṁ pavatteti.

Puna caparam tathāgato anekadhātunānādhātulokam yathābhūtam pajānāti. Yampi tathāgato anekadhātunānādhātulokam yathābhūtaṁ pajānāti, idampi tathāgatassa...pe....

Puna caparam tathāgato sattānam nānādhimuttikataṁ yathābhūtaṁ pajānāti. Yampi tathāgato sattānam nānādhimuttikataṁ yathābhūtaṁ pajānāti, idampi tathāgatassa...pe....

Puna caparam tathāgato parasattānam parapuggalānam indriyaparopariyattam yathābhūtaṁ pajānāti. Yampi tathāgato parasattānam parapuggalānam indriyaparopariyattam yathābhūtaṁ pajānāti, idampi tathāgatassa...pe....

Puna caparam tathāgato jhānavimokkhasamādhisamāpattīnam saṃkilesam vodānam vuṭṭhānam yathābhūtaṁ pajānāti. Yampi tathāgato jhānavimokkhasamādhisamāpattīnam saṃkilesam vodānam vuṭṭhānam yathābhūtaṁ pajānāti, idampi tathāgatassa...pe....

Puna caparam tathāgato anekavihitam pubbenivāsam anussarati, seyyathidam – ekampi jātim dvepi jātiyo...pe... iti sākāraṁ sauddesam anekavihitam pubbenivāsam anussarati. Yampi tathāgato anekavihitam pubbenivāsam anussarati. Seyyathidam – ekampi jātim dvepi jātiyo...pe... idampi tathāgatassa...pe....

Puna caparam tathāgato dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne...pe... yampi tathāgato dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati

cavamāne upapajjamāne...pe... idampi tathāgatassa...pe....

Puna caparam tathāgato āsavānam khayā anāsavām cetovimuttīm paññāvimuttīm diṭṭheva dhamme sayam abhiññā sacchikatvā upasampajja viharati. Yampi tathāgato āsavānam khayā anāsavām cetovimuttīm paññāvimuttīm diṭṭheva dhamme sayam abhiññā sacchikatvā upasampajja viharati, idampi tathāgatassa tathāgatabalañ hoti, yañ balam āgamma tathāgato āsabhañ thānam patijānāti, parisāsu sīhanādañ nadati, brahmacakkam pavatteti. Imāni dasa tathāgatabalañ.

45. Kenaṭṭhena saddhābalam? Kenaṭṭhena vīriyabalam? Kenaṭṭhena satibalam? Kenaṭṭhena samādhibalam? Kenaṭṭhena paññābalam? Kenaṭṭhena hiribalam? Kenaṭṭhena ottappabalam? Kenaṭṭhena paṭisaṅkhānabalam...pe... kenaṭṭhena tathāgatabalam?

Assaddhiye akampiyatthena saddhābalam. Kosajje akampiyatthena vīriyabalam. Pamāde akampiyatthena satibalam. Uddhacce akampiyatthena samādhibalam. Avijjāya akampiyatthena paññābalam. Hiriyati pāpake akusale dhammeti – hiribalam. Ottappati pāpake akusale dhammeti – ottappabalam. Nāñena kilese paṭisaṅkhātī – paṭisaṅkhānabalam. Tattha jātā dhammā ekarasā hontī – bhāvanābalam. Tattha natthi kiñci vajjanti – anavajjabalam. Tena cittam saṅgañhātī – saṅgahabalam. Tam tassa khamatī – [tam khamatī (ka.)] khantibalam. Tena cittam paññapetī – paññattibalam. Tena cittam nijjhāpetī – nijjhattibalam. Tena cittam vasam vattetī – issariyabalam. Tena cittam adhiṭṭhātī – adhiṭṭhānabalam. Tena cittam ekagganti – samathabalam. Tattha jātē dhamme anupassatī – vipassanābalam. Tattha sikkhatī – sekhabalam. Tattha sikkhitattā – asekhabalam. Tena āsavā khīñāti – khīñāsavabalam. Tassa ijjhātī – iddhibalam. Appameyyatthena tathāgatabalanti.

Balakathā niṭṭhitā.

10. Suññakathā

46. Evam me sutam – ekam samayam bhagavā sāvatthiyam viharati jetavane anāthapiṇḍikassa ārāme. Atha kho āyasmā ānando yena bhagavā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā bhagavantam abhivādetvā ekamantam nisīdi. Ekamantam nisinno kho āyasmā ānando bhagavantam etadavoca –

““Suñño loko, suñño loko’ti, bhante, vuccati. Kittāvatā nu kho, bhante, ‘suñño loko’ti vuccatī’ti? “Yasmā kho, ānanda, suññam attena vā attaniyena vā, tasmā ‘suñño loko’ti vuccati. Kiñcānanda [kiñca ānanda sam. ni. 4.85], suññam attena vā attaniyena vā? Cakkhu kho, ānanda, suññam attena vā attaniyena vā. Rūpā suññā attena vā attaniyena vā. Cakkhuviññānam suññam attena vā attaniyena vā. Cakkhusamphasso suñño attena vā attaniyena vā. Yampidam [yadidam (ka.) sam. ni. 4.85 passitabbā] cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedayitam sukham vā dukkham vā adukkhamasukham vā, tampi suññam attena vā attaniyena vā.

“Sotam suññam...pe... saddā suññā... ghānam suññam... gandhā suññā... jivhā suññā... rasā suññā... kāyo suñño... phoṭṭhabbā suññā... mano suñño attena vā attaniyena vā. Dhammā suññā attena vā attaniyena vā. Manovīññānam suññam attena vā attaniyena vā. Manosamphasso suñño attena vā attaniyena vā. Yampidam manosamphassapaccayā uppajjati vedayitam sukham vā dukkham vā adukkhamasukham vā, tampi suññam attena vā attaniyena vā. Yasmā kho, ānanda, suññam attena vā attaniyena vā tasmā ‘suñño loko’ti vuccatī’ti.

1. Mātikā

47. Suññasuññam [suññam suññam (syā.)], saṅkhārasuññam, vipariñāmasuññam, aggasuññam, lakkhaṇasuññam, vikkhambhanasuññam, tadaṅgasuññam, samucchedasuññam, paṭippassaddhisuññam, nissaraṇasuññam, ajjhattasuññam, bahiddhāsuññam, dubhatosuññam, sabhāgasuññam,

visabhāgasuññam, esanāsuññam, pariggahasuññam, paṭīlābhasuññam, paṭivedhasuññam, ekattasuññam, nānattasuññam, khantisuññam, adhiṭṭhānasuññam, pariyoṭhaṇasuññam [pariyogāhanasuññam (syā.)], sampajānassa pavattapariyādānam sabbasuññatānam paramatthasuññam.

2. Niddeso

48. Katamaṁ suññasuññam? Cakkhu suññam attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Sotam suññam...pe... ghānam suññam... jivhā suññā... kāyo suñño... mano suñño attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Idam suññasuññam.

Katamaṁ saṅkhārasuññam? Tayo saṅkhārā – puññābhisaṅkhāro, apuññābhisaṅkhāro, āneñjābhisaṅkhāro. Puññābhisaṅkhāro apuññābhisaṅkhārena ca āneñjābhisaṅkhārena ca suñño. Apuññābhisaṅkhāro puññābhisaṅkhārena ca āneñjābhisaṅkhārena ca suñño. Āneñjābhisaṅkhāro puññābhisaṅkhārena ca apuññābhisaṅkhārena ca suñño. Ime tayo saṅkhārā.

Aparepi tayo saṅkhārā – kāyasāṅkhāro, vacīsaṅkhāro, cittasaṅkhāro. Kāyasāṅkhāro vacīsaṅkhārena ca cittasaṅkhārena ca suñño. Vacīsaṅkhāro kāyasāṅkhārena ca cittasaṅkhārena ca suñño. Cittasaṅkhāro kāyasāṅkhārena ca vacīsaṅkhārena ca suñño. Ime tayo saṅkhārā.

Aparepi tayo saṅkhārā – atītā saṅkhārā, anāgatā saṅkhārā, paccuppannā saṅkhārā. Atītā saṅkhārā anāgatehi ca paccuppannehi ca saṅkhārehi suññā. Anāgatā saṅkhārā atītehi ca paccuppannehi ca saṅkhārehi suññā paccuppannā saṅkhārā atītehi ca anāgatehi ca saṅkhārehi suññā. Ime tayo saṅkhārā; idam saṅkhārasuññam.

Katamaṁ vipariṇāmasuññam? Jātam rūpam sabhāvena suññam. Vigataṁ rūpam vipariṇatañceva suññāñca. Jātā vedanā sabhāvena suññā. Vigatā vedanā vipariṇatā ceva suññā ca ...pe... jātā saññā... jātā saṅkhārā... jātam viññānam... jātam cakkhu...pe... jāto bhavo sabhāvena suñño. Vigato bhavo vipariṇato ceva suñño ca. Idam vipariṇāmasuññam.

Katamaṁ aggasuññam? Aggametam padam setṭhametam padam visitṭhametam [visetṭhametam (ka.)] padam yadidam sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipatiñissaggo tañhakkhayo virāgo nirodho nibbānam. Idam aggasuññam.

Katamaṁ lakkhaṇasuññam? Dve lakkhaṇāni – bālalakkhaṇāñca pañḍitalakkhaṇāñca. Bālalakkhaṇam pañḍitalakkhaṇena suññam. Pañḍitalakkhaṇam bālalakkhaṇena suññam. Tīni lakkhaṇāni – uppādalakkhaṇam, vayalakkhaṇam, ṭhitaññathattalakkhaṇam. Uppādalakkhaṇam vayalakkhaṇena ca ṭhitaññathattalakkhaṇena ca suññam. Vayalakkhaṇam uppādalakkhaṇena ca ṭhitaññathattalakkhaṇena ca suññam, ṭhitaññathattalakkhaṇam uppādalakkhaṇena ca vayalakkhaṇena ca suññam.

Rūpassa uppādalakkhaṇam vayalakkhaṇena ca ṭhitaññathattalakkhaṇena ca suññam. Rūpassa vayalakkhaṇam uppādalakkhaṇena ca ṭhitaññathattalakkhaṇena ca suññam. Rūpassa ṭhitaññathattalakkhaṇam uppādalakkhaṇena ca vayalakkhaṇena ca suññam. Vedanāya...pe... saññāya... saṅkhārānam... viññānassa... cakkhusa... jarāmaraṇassa uppādalakkhaṇam vayalakkhaṇena ca ṭhitaññathattalakkhaṇena ca suññam. Jarāmaraṇassa vayalakkhaṇam uppādalakkhaṇena ca ṭhitaññathattalakkhaṇena ca suññam. Jarāmaraṇassa ṭhitaññathattalakkhaṇam uppādalakkhaṇena ca vayalakkhaṇena ca suññam. Idam lakkhaṇasuññam.

Katamaṁ vikkhambhanasuññam? Nekkhammena kāmacchando vikkhambhito ceva suñño ca. Abyāpādena byāpādo vikkhambhito ceva suñño ca. Ālokasaññāya thinamiddham vikkhambhitañceva suññāñca. Avikkhepena uddhaccam vikkhambhitañceva suññāñca. Dhammadvavatthānenā vicikicchā

vikkhambhitā ceva suññā ca. Ñāñena avijjā vikkhambhitā ceva suññā ca. Pāmojjena arati vikkhambhitā ceva suññā ca. Paṭhamena jhānena nīvaraṇā vikkhambhitā ceva suññā ca...pe... arahattamaggene sabbakilesā vikkhambhitā ceva suññā ca. Idam vikkhambhanasuññam.

Katamaṁ tadaṅgasuññam? Nekkhammena kāmacchando tadaṅgasuññō. Abyāpādena byāpādo tadaṅgasuññō. Ālokasaññāya thinamiddham tadaṅgasuññam. Avikkhepena uddhaccam tadaṅgasuññam. Dhammavavatthānena vicikicchā tadaṅgasuññā. Ñāñena avijjā tadaṅgasuññā. Pāmojjena arati tadaṅgasuññā. Paṭhamena jhānena nīvaraṇā tadaṅgasuññā...pe... vivaṭṭanānupassanāya saññogābhiniveso tadaṅgasuññō. Idam tadaṅgasuññam.

Katamaṁ samucchendasuññam? Nekkhammena kāmacchando samucchinno ceva suññō ca. Abyāpādena byāpādo samucchinno ceva suññō ca. Ālokasaññāya thinamiddham samucchinnāñceva suññāñca. Avikkhepena uddhaccam samucchinnāñceva suññāñca. Dhammavavatthānena vicikicchā samucchinnā ceva suññā ca. Ñāñena avijjā samucchinnā ceva suññā ca. Pāmojjena arati samucchinnā ceva suññā ca. Paṭhamena jhānena nīvaraṇā samucchinnā ceva suññā ca...pe... arahattamaggene sabbakilesā samucchinnā ceva suññā ca. Idam samucchendasuññam.

Katamaṁ paṭipassaddhisuññam? Nekkhammena kāmacchando paṭipassaddho ceva suññō ca. Abyāpādena byāpādo paṭipassaddho ceva suññō ca. Ālokasaññāya thinamiddham paṭipassaddhañceva suññāñca. Avikkhepena uddhaccam paṭipassaddhañceva suññāñca. Dhammavavatthānena vicikicchā paṭipassaddhā ceva suññā ca. Ñāñena avijjā paṭipassaddhā ceva suññā ca. Pāmojjena arati paṭipassaddhā ceva suññā ca. Paṭhamena jhānena nīvaraṇā paṭipassaddhā ceva suññā ca...pe... arahattamaggene sabbakilesā paṭipassaddhā ceva suññā ca. Idam paṭipassaddhisuññam.

Katamaṁ nissaraṇasuññam? Nekkhammena kāmacchando nissaṭo ceva suññō ca. Abyāpādena byāpādo nissaṭo ceva suññō ca. Ālokasaññāya thinamiddham nissaṭañceva suññāñca. Avikkhepena uddhaccam nissaṭañceva suññāñca. Dhammavavatthānena vicikicchā nissaṭā ceva suññā ca. Ñāñena avijjā nissaṭā ceva suññā ca. Pāmojjena arati nissaṭā ceva suññā ca. Paṭhamena jhānena nīvaraṇā nissaṭā ceva suññā ca ...pe... arahattamaggene sabbakilesā nissaṭā ceva suññā ca. Idam nissaraṇasuññam.

Katamaṁ ajjhattasuññam? Ajjhattam cakkhum suññam attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariñāmadhammena vā. Ajjhattam sotam suññam... ajjhattam ghānam suññam... ajjhattam jivhā suññā... ajjhattam kāyo suññō... ajjhattam mano suññō attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariñāmadhammena vā. Idam ajjhattasuññam.

Katamaṁ bahiddhāsuññam? Bahiddhā rūpā suññā...pe... bahiddhā dhammā suññā attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariñāmadhammena vā. Idam bahiddhāsuññam.

Katamaṁ dubhatosuññam? Yañca ajjhattam cakkhu ye ca bahiddhā rūpā ubhayametam suññam [ubhayato tam suññā (syā.)] attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariñāmadhammena vā. Yañca ajjhattam sotam ye ca bahiddhā saddā...pe... yañca ajjhattam ghānam ye ca bahiddhā gandhā... yā ca ajjhattam jivhā ye ca bahiddhā rasā... yo ca ajjhattam kāyo ye ca bahiddhā phoṭṭhabbā... yo ca ajjhattam mano ye ca bahiddhā dhammā ubhayametam suññam attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariñāmadhammena vā. Idam dubhatosuññam.

Katamaṁ sabhāgasuññam? Cha ajjhattikāni āyatanāni sabhāgāni ceva suññāni ca. Cha bāhirāni āyatanāni sabhāgāni ceva suññāni ca. Cha viññāṇakāyā sabhāgā ceva suññā ca. Cha phassakāyā sabhāgā ceva suññā ca. Cha vedanākāyā sabhāgā ceva suññā ca. Cha saññākāyā sabhāgā ceva suññā ca. Cha cetanākāyā sabhāgā ceva suññā ca. Idam sabhāgasuññam.

Katamaṁ visabhāgasuññam? Cha ajjhattikāni āyatanāni chahi bāhirehi āyatanehi visabhāgāni

ceva suññāni ca. Cha bāhirāni āyatanāni chahi viññānakāyehi visabhāgāni ceva suññāni ca. Cha viññānakāyā chahi phassakāyehi visabhāgā ceva suññā ca. Cha phassakāyā chahi vedanākāyehi visabhāgā ceva suññā ca. Cha vedanākāyā chahi saññākāyehi visabhāgā ceva suññā ca. Cha saññākāyā chahi cetanākāyehi visabhāgā ceva suññā ca. Idam visabhāgasuññām.

Katamaṁ esanāsuññām? Nekkhammesanā kāmacchandena suññā. Abyāpādesanā byāpādena suññā. Ālokasaññesanā thinamiddhena suññā. Avikkhepesanā uddhaccena suññā. Dhammadvavatthānesanā vicikicchāya suññā. Nāñesanā avijjāya suññā. Pāmojjesanā aratiyā suññā. Paṭhamajjhānesanā nīvaraṇehi suññā...pe... arahattamaggesanā sabbakilesehi suññā. Idam esanāsuññām.

Katamaṁ pariggahasuññām? Nekkhammapariggaho kāmacchandena suñño. Abyāpādpariggaho byāpādena suñño. Ālokasaññāpariggaho thinamiddhena suñño. Avikkhepariggaho uddhaccena suñño. Dhammadvavatthānapariggaho vicikicchāya suñño. Nāñapariggaho avijjāya suñño. Pāmojjapariggaho aratiyā suñño. Paṭhamajjhānapariggaho nīvaraṇehi suñño...pe... arahattamaggapariggaho sabbakilesehi suñño. Idam pariggahasuññām.

Katamaṁ paṭilābhasuññām? Nekkhammapaṭilābho kāmacchandena suñño. Abyāpādapaṭilābho byāpādena suñño. Ālokasaññāpaṭilābho thinamiddhena suñño. Avikkhepapaṭilābho uddhaccena suñño. Dhammadvavatthānapaṭilābho vicikicchāya suñño. Nāñapaṭilābho avijjāya suñño. Pāmojjapaṭilābho aratiyā suñño. Paṭhamajjhānapaṭilābho nīvaraṇehi suñño...pe... arahattamaggapaṭilābho sabbakilesehi suñño. Idam paṭilābhasuññām.

Katamaṁ paṭivedhasuññām? Nekkhammappaṭivedho kāmacchandena suñño. Abyāpādappaṭivedho byāpādena suñño. Ālokasaññāppaṭivedho thinamiddhena suñño. Avikkhepappaṭivedho uddhaccena suñño. Dhammadvavatthānappaṭivedho vicikicchāya suñño. Nāñappaṭivedho avijjāya suñño. Pāmojjappativedho aratiyā suñño. Paṭhamajjhānappaṭivedho nīvaraṇehi suñño...pe... arahattamaggappaṭivedho sabbakilesehi suñño. Idam paṭivedhasuññām.

Katamaṁ ekattasuññām, nānattasuññām? Kāmacchando nānattam, nekkhammaṁ ekattam. Nekkhammekattam cetayato kāmacchandena suññām. Byāpādo nānattam, abyāpādo ekattam. Abyāpādekattam cetayato byāpādena suññām. Thinamiddham nānattam, ālokasaññā ekattam. Ālokasaññekattam cetayato thinamiddhena suññām. Uddhaccam nānattam, avikkhepo ekattam. Avikkhepekattam cetayato uddhaccena suññām. Vicikicchā nānattam, dhammadvavatthānam ekattam. Dhammadvavatthānekattam cetayato vicikicchāya suññām. Avijjā nānattam, riññam ekattam. Nāñekattam cetayato avijjāya suññām. Arati nānattam, pāmojjam ekattam. Pāmojjekattam cetayato aratiyā suññām. Nīvaraṇā nānattam, paṭhamajjhānam ekattam. Paṭhamajjhānekattam cetayato nīvaraṇehi suññām...pe... sabbakilesā nānattam, arahattamaggo ekattam. Arahattamaggekattam cetayato sabbakilesehi suññām. Idam ekattasuññām nānattasuññām.

Katamaṁ khantisuññām? Nekkhammakhanti kāmacchandena suññā. Abyāpādakhanti byāpādena suññā. Ālokasaññākhanti thinamiddhena suññā. Avikkhepkanti uddhaccena suññā. Dhammadvavatthānakhanti vicikicchāya suññā. Nāñakhanti avijjāya suññā. Pāmojjakhanti aratiyā suññā. Paṭhamajjhānakhanti nīvaraṇehi suññā...pe... arahattamaggakhanti sabbakilesehi suññā. Idam khantisuññām.

Katamaṁ adhiṭṭhānasuññām? Nekkhammādhiṭṭhānam kāmacchandena suññām. Abyāpādādhiṭṭhānam byāpādena suññām. Ālokasaññādhiṭṭhānam thinamiddhena suññām. Avikkhepādhiṭṭhānam uddhaccena suññām. Dhammadvavatthānādhiṭṭhānam vicikicchāya suññām. Nāñādhiṭṭhānam avijjāya suññām. Pāmojjādhiṭṭhānam aratiyā suññām. Paṭhamajjhānādhiṭṭhānam nīvaraṇehi suññām...pe... arahattamaggādhiṭṭhānam sabbakilesehi suññām. Idam adhiṭṭhānasuññām.

Katamaṁ pariyoḡāhaṇasuññam? Nekkhammapariyoḡāhaṇam kāmacchandena suññam. Abyāpādapariyoḡāhaṇam byāpādena suññam. Ālokasaññāpariyoḡāhaṇam thinamiddhena suññam. Avikkhepapariyoḡāhaṇam uddhaccena suññam. Dhammavavatthānapariyoḡāhaṇam vicikicchāya suññam. Nāṇapariyoḡāhaṇam avijjāya suññam. Pāmojjapariyoḡāhaṇam aratiyā suññam. Paṭhamajjhānapariyoḡāhaṇam nīvaraṇehi suññam...pe... arahattamaggapariyoḡāhaṇam sabbakilesehi suññam. Idam pariyoḡāhaṇasuññam.

Katamaṁ sampajānassa pavattapariyādānam sabbasuññatānam paramatthasuññam? Idha sampajāno nekkhammena kāmacchandassā pavattam pariyoḡādiyati, abyāpādena byāpādassa pavattam pariyoḡādiyati, ālokasaññāya thinamiddhassa pavattam pariyoḡādiyati, avikkhepēna uddhaccassa pavattam pariyoḡādiyati, dhammavavatthānenā vicikicchāya pavattam pariyoḡādiyati, nāṇena avijjāya pavattam pariyoḡādiyati, pāmojjena aratiyā pavattam pariyoḡādiyati, paṭhamena jhānenā nīvaraṇānam pavattam pariyoḡādiyati...pe... arahattamaggēna sabbakilesānam pavattam pariyoḡādiyati. Atha vā pana sampajānassa anupādiseśāya nibbānadhātuyā parinibbāyatā idam ceva cakkhupavattam pariyoḡādiyati, aññāñca cakkhupavattam na uppajjati. Idañceva sotapavattam...pe... ghānapavattam... jivhāpavattam... kāyapavattam... manopavattam pariyoḡādiyati, aññāñca manopavattam na uppajjati. Idam sampajānassa pavattapariyādānam sabbasuññatānam paramatthasuññanti.

Suññakathā niṭhitā.

Yuganaddhavaggo dutiyo.

Tassuddānam –

Yuganaddhā saccabojjhaṅgā, mettā virāgapāñcamā;
Paṭisambhidā dhammadakkam, lokuttarabalasuññāti.

Esa nikāyadharehi ṛhapito, asamo dutiyo pavaro

Varavaggoti.

3. Paññāvaggo

1. Mahāpaññākathā

1. Aniccānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamaṁ paññam paripūreti? Dukkhānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamaṁ paññam paripūreti? Anattānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamaṁ paññam paripūreti...pe... paṭinissaggānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamaṁ paññam paripūreti?

Aniccānupassanā bhāvitā bahulīkatā javanapaññam paripūreti. Dukkhānupassanā bhāvitā bahulīkatā nibbedhikapaññam paripūreti. Anattānupassanā bhāvitā bahulīkatā mahāpaññam paripūreti. Nibbidānupassanā bhāvitā bahulīkatā tikkhapaññam paripūreti. Virāgānupassanā bhāvitā bahulīkatā vipulapaññam paripūreti. Nirodhānupassanā bhāvitā bahulīkatā gambhīrapaññam paripūreti. Paṭinissaggānupassanā bhāvitā bahulīkatā asāmantapaññam [assāmantapaññam (syā.)] paripūreti. Imā satta paññā bhāvitā bahulīkatā pañḍiccam paripūrenti. Imā aṭṭha paññā bhāvitā bahulīkatā puthupaññam paripūrenti. Imā nava paññā bhāvitā bahulīkatā hāsapaññam paripūrenti.

Hāsapaññā paṭibhānapaṭisambhidā. Tassā athavavatthānato athapaṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya. Dhammavavatthānato dhammapaṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya. Niruttivavatthānato niruttipaṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya.

Paṭibhānavavatthānato paṭibhānapaṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya. Tassimā catasso paṭisambhidāyo adhigatā honti sacchikatā phassitā paññāya.

Rūpe aniccānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti...pe... rūpe paṭinissaggānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti? Rūpe aniccānupassanā bhāvitā bahulīkatā javanapaññam paripūreti...pe... rūpe paṭinissaggānupassanā bhāvitā bahulīkatā asāmantapaññam paripūreti. Imā satta paññā bhāvitā bahulīkatā pañdiccam paripūrenti. Imā aṭha paññā bhāvitā bahulīkatā puthupaññam paripūrenti. Imā nava paññā bhāvitā bahulīkatā hāsapaññam paripūrenti.

Hāsapaññā paṭibhānapaṭisambhidā. Tassā athavavatthānato atthapaṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya. Dhammavavatthānato dhammapaṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya. Niruttivavatthānato niruttipaṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya. Paṭibhānavavatthānato paṭibhānapaṭisambhidā adhigatā hoti, sacchikatā phassitā paññāya. Tassimā catasso paṭisambhidāyo adhigatā honti sacchikatā phassitā paññāya.

Vedanāya...pe... saññāya... saṅkhāresu... viññāne... cakkhusmiṃ...pe... jarāmarane aniccānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti...pe... jarāmarane paṭinissaggānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti? Jarāmarane aniccānupassanā bhāvitā bahulīkatā javanapaññam paripūreti...pe... jarāmarane paṭinissaggānupassanā bhāvitā bahulīkatā asāmantapaññam paripūreti. Imā satta paññā bhāvitā bahulīkatā pañdiccam paripūrenti. Imā aṭha paññā bhāvitā bahulīkatā puthupaññam paripūrenti. Imā nava paññā bhāvitā bahulīkatā hāsapaññam paripūrenti.

Hāsapaññā paṭibhānapaṭisambhidā. Tassā athavavatthānato atthapaṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya. Dhammavavatthānato dhammapaṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya. Niruttivavatthānato niruttipaṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya. Paṭibhānavavatthānato paṭibhānapaṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya. Tassimā catasso paṭisambhidāyo adhigatā honti sacchikatā phassitā paññāya.

2. Rūpe aniccānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti? Atītānāgatapaccuppanne rūpe aniccānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti? Rūpe dukkhānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti? Atītānāgatapaccuppanne rūpe dukkhānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti? Rūpe anattānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti? Atītānāgatapaccuppanne rūpe anattānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti? Rūpe nibbidānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti? Atītānāgatapaccuppanne rūpe nibbidānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti? Rūpe virāgānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti? Atītānāgatapaccuppanne rūpe virāgānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti? Rūpe nirodhānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti? Atītānāgatapaccuppanne rūpe nirodhānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti? Rūpe paṭinissaggānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti? Atītānāgatapaccuppanne rūpe paṭinissaggānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti?

Rūpe aniccānupassanā bhāvitā bahulīkatā javanapaññam paripūreti. Atītānāgatapaccuppanne rūpe aniccānupassanā bhāvitā bahulīkatā javanapaññam paripūreti. Rūpe dukkhānupassanā bhāvitā bahulīkatā nibbedhikapaññam paripūreti. Atītānāgatapaccuppanne rūpe dukkhānupassanā bhāvitā bahulīkatā javanapaññam paripūreti. Rūpe anattānupassanā bhāvitā bahulīkatā mahāpaññam paripūreti. Atītānāgatapaccuppanne rūpe anattānupassanā bhāvitā bahulīkatā javanapaññam paripūreti. Rūpe nibbidānupassanā bhāvitā bahulīkatā tikkhapaññam paripūreti. Atītānāgatapaccuppanne rūpe nibbidānupassanā bhāvitā bahulīkatā javanapaññam paripūreti. Rūpe virāgānupassanā bhāvitā bahulīkatā

vipulapaññam paripūreti. Atītānāgatapaccuppanne rūpe virāgānupassanā bhāvitā bahulīkatā javanapaññam paripūreti. Rūpe nirodhānupassanā bhāvitā bahulīkatā gambhīrapaññam paripūreti. Atītānāgatapaccuppanne rūpe nirodhānupassanā bhāvitā bahulīkatā javanapaññam paripūreti. Rūpe pañinissaggānupassanā bhāvitā bahulīkatā asāmantapaññam paripūreti. Atītānāgatapaccuppanne rūpe pañinissaggānupassanā bhāvitā bahulīkatā javanapaññam paripūreti. Imā satta paññā bhāvitā bahulīkatā pañdiccam paripūrenti. Imā atītha paññā bhāvitā bahulīkatā puthupaññam paripūrenti. Imā nava paññā bhāvitā bahulīkatā hāsapaññam paripūrenti.

Hāsapaññā paṭibhānapaṭisambhidā. Tassā athavavatthānato atthapaṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya. Dhammavavatthānato dhammapaṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya. Niruttivavatthānato niruttipaṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya. Paṭibhānavavatthānato paṭibhānapaṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya. Tassimā catasso paṭisambhidāyo adhigatā honti sacchikatā phassitā paññāya.

Vedanāya...pe... saññāya... sañkhāresu... viññāne... cakkhusmiṃ...pe... jarāmarane aniccānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti? Atītānāgatapaccuppanne jarāmarane aniccānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti...pe... jarāmarane pañinissaggānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti? Atītānāgatapaccuppanne jarāmarane pañinissaggānupassanā bhāvitā bahulīkatā katamam paññam paripūreti? Jarāmarane aniccānupassanā bhāvitā bahulīkatā javanapaññam paripūreti. Atītānāgatapaccuppanne jarāmarane aniccānupassanā bhāvitā bahulīkatā javanapaññam paripūreti...pe... tassimā catasso paṭisambhidāyo adhigatā honti sacchikatā phassitā paññāya.

3. “Cattārome, bhikkhave [saṃ. ni. 5.1851], dhammā bhāvitā bahulīkatā sotāpattiphalasacchikiriyāya samvattanti. Katame cattāro? Sappurisasamsevo, saddhammassavanam, yonisomanasikāro, dhammānudhammapaṭipatti – ime kho, bhikkhave, cattāro dhammā bhāvitā bahulīkatā sotāpattiphalasacchikiriyāya samvattanti.

“Cattārome, bhikkhave, dhammā bhāvitā bahulīkatā sakadāgāmiphalasacchikiriyāya samvattanti... pe... anāgāmiphalasacchikiriyāya samvattanti...pe... arahattaphalasacchikiriyāya samvattanti. Katame cattāro? Sappurisasamsevo, saddhammassavanam, yonisomanasikāro, dhammānudhammapaṭipatti – ime kho, bhikkhave, cattāro dhammā bhāvitā bahulīkatā arahattamaggaphalasacchikiriyāya samvattanti.

“Cattārome, bhikkhave, dhammā bhāvitā bahulīkatā paññāpaṭilābhāya samvattanti...pe... paññābuddhiyā samvattanti, paññāvepullāya samvattanti, mahāpaññatāya samvattanti, puthupaññatāya samvattanti, vipulapaññatāya samvattanti, gambhīrapaññatāya samvattanti, asāmantapaññatāya [assāmantapaññatāya (syā.) saṃ. ni. 3 passitabbā] samvattanti, bhūripaññatāya samvattanti, paññabāhullāya samvattanti, sīghapaññatāya samvattanti, lahupaññatāya samvattanti, hāsapaññatāya samvattanti, javanapaññatāya samvattanti, tikkhapaññatāya samvattanti, nibbedhikapaññatāya samvattanti. Katame cattāro? Sappurisasamsevo, saddhammassavanam, yonisomanasikāro, dhammānudhammapaṭipatti – ime kho, bhikkhave, cattāro dhammā bhāvitā bahulīkatā paññāpaṭilābhāya samvattanti, paññābuddhiyā samvattanti...pe... nibbedhikapaññatāya samvattanti”.

1. Soḷasapaññāniddeso

4. Paññāpaṭilābhāya samvattantī katamo paññāpaṭilābho? Catunnam maggañāṇanam, catunnam phalañāṇanam, catunnam paṭisambhidāñāṇanam, channam abhiññāñāṇanam, tesattatīnam ñāṇanam, sattasattatīnam ñāṇanam lābho paṭilābho patti sampatti phassanā [phusanā (ka.)] sacchikiriyā upasampadā. Paññāpaṭilābhāya samvattantī – ayam paññā paṭilābho.

Paññābuddhiyā samvattantī katamā paññābuddhi? Sattannañca sekkhānam

puthujjanakalyāṇakassa ca paññā vadḍhati, arahato paññā vadḍhati. Vadḍhitavaḍḍhanā paññābuddhiyā samvattantīti – ayaṁ paññābuddhi.

Paññāvepullāya samvattantīti katamā paññāvepullam? Sattannam sekkhānam puthujjanakalyāṇakassa ca paññāvepullam gacchati. Arahato paññā ve pullagatā paññāvepullāya samvattantīti – idam paññāvepullam.

Mahāpaññatāya samvattantīti katamā mahāpaññā? Mahante atthe pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahante dhamme pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahantā niruttiyo pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahantāni paṭibhānāni pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahante sīlakkhandhe pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahante samādhikkhandhe pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahante paññākkhandhe pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahante vimuttikkhandhe pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahante vimuttiñāṇadassanakkhandhe pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahantāni thānāṭṭhānāni pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahantā vihārasamāpattiyo pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahantāni ariyasaccāni pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahante satipaṭṭhāne pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahante sammappadhāne pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahante iddhipāde pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahantāni indriyāni pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahantāni balāni pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahante bojjhaṅge pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahantaṁ ariyamaggam [mahante ariyamagge (ka.)] pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahantāni sāmaññaphalāni pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahantā abhiññāyo [mahābhiññāyo (ka.)] pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahantaṁ paramattham nibbānaṁ pariggaṇhātīti – mahāpaññā. Mahāpaññatāya samvattantīti – ayaṁ mahāpaññā.

Puthupaññatāya samvattantīti katamā puthupaññā? Puthunānākhandhesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānādhātūsu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānāyayatanesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānāpaṭīccasamuppādesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānāsuññatamanupalabbhesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānāatthesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānādhammesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānāniruttisu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānāpaṭībhānesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānāsīlakkhandhesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānāsamādhikkhandhesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānāvimuttikkhandhesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānāvimuttiñāṇadassanakkhandhesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānāthānāṭṭhānesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānāvihārasamāpattisu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānāariyasaccesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānāsatipaṭṭhānesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānāsammappadhānesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānāiddhipādesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānāindriyesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānābalesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānābojjhaṅgesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānāariyamaggesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthunānāsāmaññaphalesu nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthujjanasādhāraṇe dhamme atikkamma [samatikkamma (syā.)] paramatthe nibbāne nāṇam pavattatīti – puthupaññā. Puthupaññatāya samvattantīti – ayaṁ puthupaññā.

Vipulapaññatāya samvattantīti katamā vipulapaññā? Vipule atthe pariggaṇhātīti – vipulapaññā. Vipule dhamme pariggaṇhātīti – vipulapaññā. Vipulā niruttiyo pariggaṇhātīti – vipulapaññā. Vipulāni paṭibhānāni pariggaṇhātīti – vipulapaññā. Vipule sīlakkhandhe pariggaṇhātīti – vipulapaññā. Vipule samādhikkhandhe pariggaṇhātīti – vipulapaññā. Vipule paññākkhandhe pariggaṇhātīti – vipulapaññā. Vipule vimuttikkhandhe pariggaṇhātīti – vipulapaññā. Vipule vimuttiñāṇadassanakkhandhe pariggaṇhātīti – vipulapaññā. Vipulāni thānāṭṭhānāni pariggaṇhātīti – vipulapaññā. Vipulā vihārasamāpattiyo pariggaṇhātīti – vipulapaññā. Vipulāni ariyasaccāni pariggaṇhātīti – vipulapaññā. Vipule satipaṭṭhāne pariggaṇhātīti – vipulapaññā. Vipule sammappadhāne pariggaṇhātīti – vipulapaññā. Vipule iddhipāde pariggaṇhātīti – vipulapaññā. Vipulāni indriyāni pariggaṇhātīti – vipulapaññā.

Vipulāni balāni pariggañhātīti – vipulapaññā. Vipule bojjhaṅge pariggañhātīti – vipulapaññā. Vipule ariyamagge pariggañhātīti – vipulapaññā. Vipulāni sāmaññaphalāni pariggañhātīti – vipulapaññā. Vipulā abhiññāyo pariggañhātīti – vipulapaññā. Vipulam paramattham nibbānam pariggañhātīti – vipulapaññā. Vipulapaññatāya samvattantīti – ayam vipulapaññā.

Gambhīrapaññatāya samvattantīti katamā gambhīrapaññā? Gambhīresu khandhesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīrāsu dhātūsu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīresu āyatanesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīresu paṭiccasamuppādesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīresu suññatamanupalabbhesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīresu atthesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīresu dhammesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīrāsu niruttisū nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīresu paṭibhānesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīresu samādhikkhandhesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīresu sīlakkhandhesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīresu vimuttiñāṇadassanakkhandhesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīresu thānāṭhānesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīrāsu vihārasamāpattisū nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīresu ariyasaccesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīresu satipaṭhānesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīresu sammappadhānesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīresu iddhipādesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīresu indriyesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīresu balesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīresu bojjhaṅgesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīresu ariyamaggesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīresu sāmaññaphalesu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīrāsu abhiññāsu nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīre paramatthe nibbāne nānam pavattatīti – gambhīrapaññā. Gambhīrapaññatāya samvattantīti – ayam gambhīrapaññā.

Asāmantapaññatāya samvattantīti katamā asāmantapaññā? Yassa puggalassa athavavatthānato atthapatiśambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya, dhammadvatthānato dhammapatiśambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya, niruttivavatthānato niruttipatiśambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya, paṭibhānavavatthānato paṭibhānapatiśambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya, tassa atthe ca dhamme ca niruttiyā ca paṭibhāne ca na añño koci sakkoti abhisambhavitum. Anabhisambhavanīyo ca so añnehīti – asāmantapaññō.

Puthujjanakalyāṇakassa paññā aṭṭhamakassa paññāya dūre vidūre suvidūre na santike na sāmantā. Puthujjanakalyāṇakam upādāya aṭṭhamako asāmantapañño. Aṭṭhamakassa paññā sotāpannassa paññāya dūre vidūre suvidūre na santike na sāmantā. Aṭṭhamakam upādāya sotāpanno asāmantapañño. Sotāpannassa paññā sakadāgāmissa paññāya dūre vidūre suvidūre na santike na sāmantā. Sotāpannām upādāya sakadāgāmi asāmantapañño. Sakadāgāmissa paññā anāgāmissa paññāya dūre vidūre suvidūre na santike na sāmantā. Sakadāgāmīm upādāya anāgāmī asāmantapañño. Anāgāmissa paññā arahato paññāya dūre vidūre suvidūre na santike na sāmantā. Anāgāmīm upādāya arahā asāmantapañño. Arahato paññā paccekasambuddhassa [paccekabuddhassa (syā. ka.) aṭṭhakathā oloketabbā] paññāya dūre vidūre suvidūre na santike na sāmantā. Arahantam upādāya paccekabuddho asāmantapañño. Paccekabuddhañca sadevakañca lokam upādāya tathāgato araham sammāsambuddho aggo asāmantapañño.

5. Paññāpabhedakusalo pabbhinnañāno adhigatappaṭisambhido catuvesārajjappatto dasabaladhārī purisāsabho purisāsīho purisanāgo purisājañño purisadhorayho anantañāno anantatejo anantayaso añḍho mahaddhano dhanavā netā vinetā anunetā paññāpetā nijjhāpetā pekkhetā pasādetā. So hi bhagavā anuppannassa maggassa uppādetā, asañjātassa maggassa sañjanetā [sañjanetā (syā.)], anakkhātassa maggassa akkhātā, maggaññū maggavidū maggakovido maggānugāmī [maggānugā (syā.) mahāni. 69 passitabbo] ca panassa etarahi sāvakā viharanti pacchā samannāgatā.

So hi bhagavā jānam jānāti, passam passati, cakkhubhūto nāṇabhūto dhammabhūto brahmabhūto

vattā pavattā athassa ninnetā amatassa dātā dhammassāmī tathāgato. Natthi tassa bhagavato aññatām adiṭham aviditām asacchikatām aphassitām paññāya. Atītām anāgataṁ paccuppannam [atītānāgatapaccuppannam (syā.) mahāni. 69] upādāya sabbe dhammā sabbakārena buddhassa bhagavato ñāṇamukhe āpātham āgacchanti. Yaṁ kiñci neyyam nāma atthi tam sabbam jānitabbam [sabbam dhammam jānitabbam (ka.)]. Attattho vā parattho vā ubhayattho vā diṭhadhammiko vā attho samparāyiko vā attho uttāno vā attho gambhīro vā attho gūlho vā attho paṭicchanno vā attho neyyo vā attho nīto vā attho anavajjo vā attho nikkilesō vā attho vodāno vā attho paramattho vā attho, sabbam tam antobuddhañāne parivattati.

Sabbam kāyakammaṁ buddhassa bhagavato ñāṇānuparivatti. Sabbam vacīkammaṁ buddhassa bhagavato ñāṇānuparivatti. Sabbam manokammaṁ buddhassa bhagavato ñāṇānuparivatti. Atīte buddhassa bhagavato appaṭihataṁ ñāṇam. Anāgate buddhassa bhagavato appaṭihataṁ ñāṇam. Paccuppanne buddhassa bhagavato appaṭihataṁ ñāṇam. Yāvatakam neyyam tāvatakam ñāṇam, yāvatakam ñāṇam tāvatakam neyyam. Neyyapariyantikam ñāṇam, ñāṇapariyantikam neyyam. Neyyam atikkamitvā ñāṇam nappavattati. Ñāṇam atikkamitvā neyyapatho natthi. Aññamaññapariyantaṭṭhāyino te dhammā. Yathā dvinnam samuggapaṭalānam sammā phusitānam [suphussitānam (syā. ka.)] hetṭhimam samuggapaṭalam uparimam nātivattati, uparimam samuggapaṭalam hetṭhimam nātivattati, aññamaññapariyantaṭṭhāyino; evameva buddhassa bhagavato neyyañca ñāṇañca aññamaññapariyantaṭṭhāyino. Yāvatakam neyyam tāvatakam ñāṇam, yāvatakam ñāṇam tāvatakam neyyam. Neyyapariyantikam ñāṇam, ñāṇapariyantikam neyyam. Neyyam atikkamitvā ñāṇam nappavattati. Ñāṇam atikkamitvā neyyapatho natthi. Aññamaññapariyantaṭṭhāyino te dhammā. Sabbadhammesu buddhassa bhagavato ñāṇam pavattati.

Sabbe dhammā buddhassa bhagavato āvajjanappaṭibaddhā ākaṅkhappaṭibaddhā manasikārappaṭibaddhā cittuppādappaṭibaddhā. Sabbasattesu buddhassa bhagavato ñāṇam pavattati. Sabbesam sattānam buddho āsayam jānāti, anusayam jānāti, caritam [cariyam (syā.) mahāni. 69 passitabbā] jānāti, adhimuttim jānāti. Apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye bhabbābhabe satte pajānāti. Sadevako loko samārako sabrahmako sassamañabrāhmaṇī pajā sadevamanussā antobuddhañāne parivattati.

Yathā ye keci macchakacchapā, antamaso timitiṁgalam upādāya, antomahāsamudde parivattanti, evamevaṁ sadevako loko samārako sabrahmako sassamañabrāhmaṇī pajā sadevamanussā antobuddhañāne parivattati. Yathā ye keci pakkhino, antamaso garuḍam venateyyam upādāya, ākāsassa padese parivattanti; evameva yepi te sāriputtasamā paññāya tepi buddhañāṇassa padese parivattanti. Buddhañāṇam devamanussānam paññam pharitvā atighaṁsitvā tiṭṭhati. Yepi te khattiyapaṇḍitā brāhmaṇapaṇḍitā gahapatipanḍitā samaṇapaṇḍitā nipunā kataparappavādā vālavedhirūpā vobhindantā [te bhindantā (syā. ka.)] maññe caranti paññāgatena diṭṭigatāni, te pañhaṁ abhisāṅkharityā abhisāṅkharityā tathāgatām upasaṅkamitvā pucchanti gūlhāni ca paṭicchannāni ca, kathitā visajjītā ca te pañhā bhagavatā honti niddiṭṭhikāraṇā [niddiṭṭhikāraṇā (syā.)]. Upakkhittakā ca te bhagavato sampajjanti. Atha kho bhagavā tattha atirocati yadidam paññāyati. Aggo asāmantapañño, asāmantapañnatāya samvattantī – ayam asāmantapaññā.

6. Bhūripaññatāya samvattantī katamā bhūripaññā? Rāgam abhibhuyyatī – bhūripaññā. Abhibhavitāti – bhūripaññā. Dosam abhibhuyyatī – bhūripaññā. Abhibhavitāti – bhūripaññā. Moham abhibhuyyatī – bhūripaññā. Abhibhavitāti – bhūripaññā. Kodham...pe... upanāham ... makkham... palāsam... issam... macchariyam... māyam... sāṭheyym... thambham... sārambham... mānam... atimānam... madam... pamādam... sabbe kilese... sabbe duccarite... sabbe abhisāṅkhāre...pe... sabbe bhavagāmikamme abhibhuyyatī – bhūripaññā. Abhibhavitāti – bhūripaññā. Rāgo ari. Tam arim maddanipaññāti – bhūripaññā. Doso ari. Tam arim maddanipaññāti – bhūripaññā. Moho ari. Tam arim maddanipaññāti – bhūripaññā. Kodho...pe... upanāho... makkho... palāso... issā... macchariyam... māyā... sāṭheyym... thambho... sārambho... māno... atimāno... mado... pamādo... sabbe kilesā...

sabbe duccaritā... sabbe abhisankhārā... pe... sabbe bhavagāmikammā ari. Tam arim maddanipaññāti – bhūripaññā. Bhūri vuccati pathavī [paṭhavī (syā.)]. Tāya pathavisamāya vitthatāya vipulāya paññāya samannāgatoti – bhūripaññā. Api ca, paññāya metam adhivacanam. Bhūri medhā pariṇāyikāti – bhūripaññā. Bhūripaññatāya samvattantīti – ayaṁ bhūripaññā.

Paññābāhullāya samvattantīti katamam paññābāhullam? Idhekacco paññāgaruko hoti paññācarito paññāsayo paññādhimutto paññādhajo paññāketu paññādhipateyyo vicayabahulo pavicayabahulo okkhāyanabahulo samokkhāyanabahulo [sampekkhāyanabahulo (syā. ka.) mahāni. 204 passitabbā] sampekkhāyanadhammo vibhūtavīhārī taccarito taggaruko tabbahulo tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo. Yathā gaṇagaruko vuccati “gaṇabāhuliko”ti, cīvaragaruko vuccati “cīvarabāhuliko”ti, pattagaruko vuccati “pattabāhuliko”ti, senāsanagaruko vuccati “senāsanabāhuliko”ti; evamevaṁ idhekacco paññā garuko hoti paññācarito paññāsayo paññādhimutto paññādhajo paññāketu paññādhipateyyo vicayabahulo pavicayabahulo okkhāyanabahulo samokkhāyanabahulo sampekkhāyanadhammo vibhūtavīhārī taccarito taggaruko tabbahulo tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo. Paññābāhullāya samvattantīti – idam paññābāhullam.

Sīghapaññatāya samvattantīti katamā sīghapaññā? Sīgham sīgham sīlāni paripūretīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham indriyasamvaram paripūretīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham bhojane mattaññutam paripūretīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham jāgariyānuyogam paripūretīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham sīlakkhandham paripūretīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham samādhikkhandham paripūretīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham paññākkhandham paripūretīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham vimuttikkhandham paripūretīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham thānātthānāni paṭivijjhātīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham vihārasamāpattiyo paripūretīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham ariyasaccāni paṭivijjhātīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham satipaṭṭhāne bhāvetīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham sammappadhāne bhāvetīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham iddhipāde bhāvetīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham indriyāni bhāvetīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham balāni bhāvetīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham bojjhaṅge bhāvetīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham ariyamaggam bhāvetīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham sāmaññaphalāni sacchikarotīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham abhiññāyo paṭivijjhātīti – sīghapaññā. Sīgham sīgham paramattham nibbānam sacchikarotīti – sīghapaññā. Sīghapaññatāya samvattantīti – ayaṁ sīghapaññā.

Lahupaññatāya samvattantīti katamā lahupaññā? Lahuṁ lahuṁ sīlāni paripūretīti – lahupaññā. Lahuṁ lahuṁ indriyasamvaram paripūretīti – lahupaññā. Lahuṁ lahuṁ bhojane mattaññutam paripūretīti – lahupaññā. Lahuṁ lahuṁ jāgariyānuyogam paripūretīti – lahupaññā. Lahuṁ lahuṁ sīlakkhandham ... pe... samādhikkhandham ... paññākkhandham... vimuttikkhandham... vimuttānādassanakkhandham paripūretīti – lahupaññā. Lahuṁ lahuṁ thānātthānāni paṭivijjhātīti – lahupaññā. Lahuṁ lahuṁ vihārasamāpattiyo paripūretīti – lahupaññā. Lahuṁ lahuṁ ariyasaccāni paṭivijjhātīti – lahupaññā. Lahuṁ lahuṁ satipaṭṭhāne bhāvetīti – lahupaññā. Lahuṁ lahuṁ sammappadhāne bhāvetīti – lahupaññā. Lahuṁ lahuṁ iddhipāde bhāvetīti – lahupaññā. Lahuṁ lahuṁ indriyāni bhāvetīti – lahupaññā. Lahuṁ lahuṁ balāni bhāvetīti – lahupaññā. Lahuṁ lahuṁ bojjhaṅge bhāvetīti – lahupaññā. Lahuṁ lahuṁ ariyamaggam bhāvetīti – lahupaññā. Lahuṁ lahuṁ sāmaññaphalāni sacchikarotīti – lahupaññā. Lahuṁ lahuṁ abhiññāyo paṭivijjhātīti – lahupaññā. Lahuṁ lahuṁ paramattham nibbānam sacchikarotīti – lahupaññā. Lahupaññatāya samvattantīti – ayaṁ lahupaññā.

Hāsapaññatāya samvattantīti katamā hāsapaññā? Idhekacco hāsabahulo vedabahulo tuṭṭhibahulo pāmojjabahulo sīlāni paripūretīti – hāsapaññā. Hāsabahulo vedabahulo tuṭṭhibahulo pāmojjabahulo indriyasamvaram paripūretīti – hāsapaññā. Hāsabahulo vedabahulo tuṭṭhibahulo pāmojjabahulo bhojane mattaññutam paripūretīti – hāsapaññā. Hāsabahulo vedabahulo tuṭṭhibahulo pāmojjabahulo jāgariyānuyogam paripūretīti – hāsapaññā. Hāsabahulo vedabahulo tuṭṭhibahulo pāmojjabahulo

sīlakkhandham...pe... samādhikkhandham... paññākkhandham... vimuttikkhandham... vimuttiñāṇadassanakkhandham paripūretīti...pe... thānāṭṭhānāni paṭivijjhati... vihārasamāpattiyo paripūretīti ... ariyasaccāni paṭivijjhati... satipatṭhāne bhāvetīti... sammappadhāne bhāvetīti... iddhipāde bhāvetīti... indriyāni bhāvetīti... balāni bhāvetīti... bojjhaṅge bhāvetīti ... ariyamaggam bhāvetīti...pe... sāmaññaphalāni sacchikarotīti – hāsapāññā. Hāsabahulo vedabahulo tuṭṭhibahulo pāmojjabahulo abhiññāyo paṭivijjhati – hāsapāññā. Hāsabahulo vedabahulo tuṭṭhibahulo pāmojjabahulo paramattham nibbānam sacchikarotīti – hāsapāññā. Hāsapāñnatāya samvattantīti – ayam hāsapāññā.

7. Javanapañnatāya samvattantīti katamā javanapaññā? Yam kiñci rūpam atītānāgatapaccuppannam ajjhattam vā bahiddhā vā olārikam vā sukhumam vā hīnam vā pañitam vā yam dure santike vā, sabbam rūpam aniccato khippam javatīti – javanapaññā. Dukkhatō khippam javatīti – javanapaññā. Anattato khippam javatīti – javanapaññā. Yā kāci vedanā...pe... yā kāci saññā... ye keci sañkhārā... yam kiñci viññānam atītānāgatapaccuppannam ajjhattam vā bahiddhā vā olārikam vā sukhumam vā hīnam vā pañitam vā yam dure santike vā, sabbam viññānam aniccato khippam javatīti – javanapaññā. Dukkhatō khippam javatīti – javanapaññā. Anattato khippam javatīti – javanapaññā. Cakkhu...pe... jarāmaraṇam atītānāgatapaccuppannam aniccato khippam javatīti – javanapaññā. Dukkhatō khippam javatīti – javanapaññā. Anattato khippam javatīti – javanapaññā.

Rūpam atītānāgatapaccuppannam aniccam khayaṭṭhena dukkham bhayaṭṭhena anattā asārakaṭṭhenāti tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā rūpanirodhe nibbāne khippam javatīti – javanapaññā. Vedanā...pe... saññā... sañkhārā... viññānam... cakkhu...pe... jarāmaraṇam atītānāgatapaccuppannam aniccam khayaṭṭhena dukkham bhayaṭṭhena anattā asārakaṭṭhenāti tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā jarāmaraṇanirodhe [jarāmaraṇam rūpanirodhe (syā.)] nibbāne khippam javatīti – javanapaññā.

Rūpam atītānāgatapaccuppannam aniccam sañkhataṁ paṭiccasamuppannam khayadhammaṁ vayadhammaṁ virāgadhammaṁ nirodhadhammantī tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā rūpanirodhe nibbāne khippam javatīti – javanapaññā. Vedanā...pe... saññā... sañkhārā... viññānam... cakkhu...pe... jarāmaraṇam atītānāgatapaccuppannam aniccam sañkhataṁ paṭiccasamuppannam khayadhammaṁ vayadhammaṁ virāgadhammaṁ nirodhadhammantī tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā jarāmaraṇanirodhe nibbāne khippam javatīti – javanapaññā. Javanapañnatāya samvattantīti – ayam javanapaññā.

Tikkhapañnatāya samvattantīti katamā tikkhapaññā? Khippam kilese chindatīti – tikkhapaññā. Uppannam kāmavitakkam nādhivāseti pajahati vinodeti byantīkaroti [byantīm karoti (ka.)] anabhāvaṁ gametīti – tikkhapaññā. Uppannam byāpādavittakkam nādhivāseti pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṁ gametīti – tikkhapaññā. Uppannam vihimsāvitakkam nādhivāseti...pe... uppānnuppanne pāpake akusale dhamme nādhivāseti pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṁ gametīti – tikkhapaññā. Uppannam rāgaṁ nādhivāseti pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṁ gametīti – tikkhapaññā. Uppannam dosam...pe... uppānnam moham ... uppānnam kodham... uppānnam upanāham... makkham... palāsam... issam... macchariyam... māyam... sāṭheyyam... thambham... sārambham... mānaṁ... atimānaṁ... madam... pamādaṁ... sabbe kilese... sabbe duccarite... sabbe abhisāñkhāre... pe... sabbe bhavagāmikamme nādhivāseti pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṁ gametīti – tikkhapaññā. Ekasmīm āsane cattāro ca ariyamaggā cattāri ca sāmaññaphalāni catasso paṭisambhidāyo cha abhiññāyo adhigatā honti sacchikatā phassitā paññāyāti – tikkhapaññā. Tikkhapañnatāya samvattantīti – ayam tikkhapaññā.

Nibbedhikapañnatāya samvattantīti katamā nibbedhikapaññā? Idhekacco sabbasañkhāresu ubbegabahulo hoti uttāsabahulo ukkaṇṭhanabahulo aratibahulo anabhiratibahulo. Bahimukho na ramati sabbasañkhāresu. Anibbiddhapubbam appadālitapubbam lobhakkhandham nibbijjhati padāletīti –

nibbedhikapaññā. Anibbiddhapubbam appadālitapubbam dosakkhandham nibbijjhati padāletīti – nibbedhikapaññā. Anibbiddhapubbam appadālitapubbam mohakkhandham nibbijjhati padāletīti – nibbedhikapaññā. Anibbiddhapubbam appadālitapubbam kodham...pe... upanāham... makkham... pañasam... issam... macchariyam... māyam... sāttheyyam... thambham... sārambham... mānam... atimānam... madam... pamādam... sabbe kilese... sabbe duccarite... sabbe abhisākharē...pe... sabbe bhavagāmikamme nibbijjhati padāletīti – nibbedhikapaññā. Nibbedhikapaññatāya samvattantī – ayam nibbedhikapaññā.

Imā solasa paññāyo. Imāhi solasahi paññāhi samannāgato puggalo paṭisambhidappatto.

2. Puggalavisesaniddeso

8. Dve puggalā paṭisambhidappattā – eko pubbayogasampanno, eko na pubbayogasampanno. Yo pubbayogasampanno so tena atireko hoti, adhiko hoti, viseso hoti. Tassa ñānam pabhijjati.

Dve puggalā paṭisambhidappattā, dvepi pubbayogasampannā – eko bahussuto, eko na bahussuto. Yo bahussuto, so tena atireko hoti, adhiko hoti, viseso hoti. Tassa ñānam pabhijjati.

Dve puggalā paṭisambhidappattā, dvepi pubbayogasampannā, dvepi bahussutā – eko desanābahulo, eko na desanābahulo. Yo desanābahulo, so tena atireko hoti, adhiko hoti, viseso hoti. Tassa ñānam pabhijjati.

Dve puggalā paṭisambhidappattā, dvepi pubbayogasampannā, dvepi bahussutā, dvepi desanābahulā – eko garūpanissito, eko na garūpanissito. Yo garūpanissito, so tena atireko hoti, adhiko hoti, viseso hoti. Tassa ñānam pabhijjati.

Dve puggalā paṭisambhidappattā, dvepi pubbayogasampannā, dvepi bahussutā, dvepi desanābahulā, dvepi garūpanissitā – eko vihārabahulo, eko na vihārabahulo. Yo vihārabahulo, so tena atireko hoti, adhiko hoti, viseso hoti. Tassa ñānam pabhijjati.

Dve puggalā paṭisambhidappattā, dvepi pubbayogasampannā, dvepi bahussutā, dvepi desanābahulā, dvepi garūpanissitā, dvepi vihārabahulā – eko paccavekkhaṇābahulo, eko na paccavekkhaṇābahulo. Yo paccavekkhaṇābahulo, so tena atireko hoti, adhiko hoti, viseso hoti. Tassa ñānam pabhijjati.

Dve puggalā paṭisambhidappattā, dvepi pubbayogasampannā, dvepi bahussutā, dvepi desanābahulā, dvepi garūpanissitā, dvepi vihārabahulā, dvepi paccavekkhaṇābahulā – eko sekhaṭaṭisambhidappatto, eko asekhaṭaṭisambhidappatto. Yo asekhaṭaṭisambhidappatto, so tena atireko hoti, adhiko hoti, viseso hoti. Tassa ñānam pabhijjati.

Dve puggalā paṭisambhidappattā, dvepi pubbayogasampannā, dvepi bahussutā, dvepi desanābahulā, dvepi garūpanissitā, dvepi vihārabahulā, dvepi paccavekkhaṇābahulā, dvepi asekhaṭaṭisambhidappattā – eko sāvakapāramippatto, eko na sāvakapāramippatto. Yo sāvakapāramippatto, so tena atireko hoti, adhiko hoti, viseso hoti. Tassa ñānam pabhijjati.

Dve puggalā paṭisambhidappattā, dvepi pubbayogasampannā, dvepi bahussutā, dvepi desanābahulā, dvepi garūpanissitā, dvepi vihārabahulā, dvepi paccavekkhaṇābahulā, dvepi asekhaṭaṭisambhidappattā – eko sāvakapāramippatto, eko paccekasambuddho. Yo paccekasambuddho, so tena atireko hoti, adhiko hoti, viseso hoti. Tassa ñānam pabhijjati.

Paccekaṭhāñca sadevakañca lokam upādāya tathāgato araham sammāsambuddho aggo paṭisambhidappatto paññāpabhedakusalo pabhinnañāño adhigatapaṭisambhido catuvesārajjappatto

dasabaladhārī purisāsabho purisāsīho...pe... yepi te khattiyapanqditā brāhmaṇapāṇḍitā gahapatipāṇḍitā samaṇapāṇḍitā nipiṇā kataparappavādā vālavedhirūpā vohhindantā maññe caranti paññāgatena diṭṭhigatāni, te pañhā abhisāṅkhariṭvā abhisāṅkhariṭvā tathāgataṁ upasāṅkamitvā pucchanti gūlhāni ca paṭicchannāni ca. Kathitā visajjītā ca te pañhā bhagavatā honti niddiṭṭhakāraṇā, upakkhittakā ca te bhagavato sampajjanti. Atha kho bhagavā tattha atirocati, yadidaṁ paññāyāti aggo paṭisambhidappattoti.

Mahāpaññākathā niṭṭhitā.

2. Iddhikathā

9. Kā iddhi? Kati iddhiyo? Iddhiyā kati bhūmiyo, kati pādā, kati padāni, kati mūlāni? **Kā iddhīti?** Ijjhanaṭṭhena iddhi. **Kati iddhiyoti?** Dasa iddhiyo. **Iddhiyā kati bhūmiyoti?** Iddhiyā catasso bhūmiyo, cattāro pādā, aṭṭha padāni, soṭasa mūlāni.

10. Katamā dasa iddhiyo? Adhiṭṭhānā iddhi, vikubbanā iddhi, manomayā iddhi, nāṇavipphārā iddhi, samādhivipphārā iddhi, ariyā iddhi, kammavipākajā iddhi, puññavato iddhi, vijjāmayā iddhi, tattha tattha sammā payogapaccayā [sammappayogapaccayā (syā. ka.)] ijjhanaṭṭhena iddhi.

Iddhiyā katamā catasso bhūmiyo? Vivekajābhūmi paṭhamam jhānam, pītisukhabhūmi dutiyam jhānam, upekkhāsukhabhūmi tatiyam jhānam, adukkhamasukhābhūmi catuttham jhānam. Iddhiyā imā catasso bhūmiyo iddhilābhāya iddhipaṭilābhāya iddhivikubbanatāya iddhivisavitāya iddhivasibhāvāya iddhivesārajjāya samvattantīti.

Iddhiyā katame cattāro pādā? Idha bhikkhu chandasamādhipadhbānasāṅkhārasamannāgatam iddhipādām bhāveti, cittasamādhipadhbānasāṅkhārasamannāgatam iddhipādām bhāveti, vīriyasamādhipadhbānasāṅkhārasamannāgatam iddhipādām bhāveti, vīmaṇsāsamādhipadhbānasāṅkhārasamannāgatam iddhipādām bhāveti. Iddhiyā ime cattāro pādā iddhilābhāya iddhipaṭilābhāya iddhivikubbanatāya iddhivisavitāya iddhivasibhāvāya iddhivesārajjāya samvattantīti.

Iddhiyā katamāni aṭṭha padāni? Chandaṁ ce bhikkhu nissāya labhati samādhiṁ, labhati cittassa ekaggataṁ. Chando na samādhi, samādhi na chando. Añño chando, añño samādhi. Vīriyam ce bhikkhu nissāya labhati samādhiṁ, labhati cittassa ekaggataṁ. Vīriyam na samādhi, samādhi na vīriyam. Aññam vīriyam, añño samādhi. Cittam ce bhikkhu nissāya labhati samādhiṁ, labhati cittassa ekaggataṁ. Cittam na samādhi, samādhi na cittam. Aññam cittam, añño samādhi. Vīmaṇsaṁ ce bhikkhu nissāya labhati samādhiṁ, labhati cittassa ekaggataṁ. Vīmaṇsa na samādhi, samādhi na vīmaṇsa. Aññā vīmaṇsa, añño samādhi. Iddhiyā imāni aṭṭha padāni iddhilābhāya iddhipaṭilābhāya iddhivikubbanatāya iddhivisavitāya iddhivasibhāvāya iddhivesārajjāya samvattantīti.

Iddhiyā katamāni soṭasa mūlāni? Anonatam [anoṇatam (ka.)] cittam kosajje na iñjatīti – āneñjam. Anunnataṁ [(anuṇṇatam (ka.))] cittam uddhacce na iñjatīti – āneñjam. Anabhinataṁ cittam rāge na iñjatīti – āneñjam. Anapanataṁ cittam byāpade na iñjatīti – āneñjam. Anissitam cittam diṭṭhiyā na iñjatīti – āneñjam. Appaṭibaddhaṁ cittam chandarāge na iñjatīti – āneñjam. Vippamuttam cittam kāmarāge na iñjatīti – āneñjam. Visaññuttam cittam kilese na iñjatīti – āneñjam. Vimariyādikataṁ cittam kilesamariyāde na iñjatīti – āneñjam. Ekattagataṁ [ekaggatam (syā.)] cittam nānattakilesehi [nānattakilese (syā.)] na iñjatīti – āneñjam. Saddhāya pariggahitaṁ cittam assaddhiye na iñjatīti – āneñjam. Vīriyena pariggahitaṁ cittam kosajje na iñjatīti – āneñjam. Satiyā pariggahitaṁ cittam pamāde na iñjatīti – āneñjam. Samādhinā pariggahitaṁ cittam uddhacce na iñjatīti – āneñjam. Paññāya pariggahitaṁ cittam avijjāya na iñjatīti – āneñjam. Obhāsagatam cittam avijjāndhakāre na iñjatīti – āneñjam. Iddhiyā imāni soṭasa mūlāni iddhilābhāya iddhipaṭilābhāya iddhivikubbanatāya

iddhivisavitāya iddhivasībhāvāya iddhivesārajjāya saṃvattantīti.

Dasaiddhiniddeso

10. Katamā adhiṭṭhānā iddhi? Idha bhikkhu anekavihitam iddhividham paccanubhoti – ekopi hutvā bahudhā hoti, bahudhāpi hutvā eko hoti; āvibhāvam tirobhāvam; tirokuṭṭam tiropākāram tiropabbataṁ asajjamāno gacchati, seyyathāpi ākāse. Pathaviyāpi ummujjanimujjam karoti, seyyathāpi udake. Udakepi abhijjamāne [abhijjamāno (ka.) dī. ni. 1.238 passitabbā] gacchati, seyyathāpi pathaviyam. Ākāsepi pallāñkena kamati, seyyathāpi pakkhī sakuṇo. Imepi candimasūriye evam̄mahiddhike evam̄mahānubhāve pāṇinā parāmasati parimajjati. Yāva brahmañlokañapi kāyena vasam vattetīti.

Idhāti imissā diṭṭhiyā imissā khantiyā imissā ruciyā imasmiñ ādāye imasmiñ dhamme imasmiñ vinaye imasmiñ dhammadvinaye imasmiñ pāvacane imasmiñ brahmacariye imasmiñ satthusāsane. Tena vuccati – “idhā”ti. **Bhikkhūti** puthujjanakalyāṇako vā hoti bhikkhu sekho vā arahā vā akuppadhammo. **Anekavihitam iddhividham paccanubhoti**ti nānappakāram iddhividham paccanubhoti. **Ekopi hutvā bahudhā hotīti** pakatiyā eko bahukam āvajjati, satam vā sahassam vā satasahassam vā āvajjati. Āvajjivtā nāñena adhiṭṭhāti – “bahulo homī”ti [hotūti (ka.)]. Bahulo hoti. Yathāyasmā cūlapanthako [cullapanthako (syā.)] ekopi hutvā bahudhā hoti, evamevañ so iddhimā cetovasippatto ekopi hutvā bahudhā hoti. **Bahudhāpi hutvā eko hotīti** pakatiyā bahuko ekam āvajjati; āvajjivtā nāñena adhiṭṭhāti – “eko homī”ti. Eko hoti. Yathāyasmā cūlapanthako bahudhāpi hutvā eko hoti, evamevañ so iddhimā cetovasippatto bahudhāpi hutvā eko hoti.

11. Āvibhāvanti kenaci anāvaṭam hoti appaṭicchannam vivaṭam pākaṭam. **Tirobhāvanti** kenaci āvaṭam hoti paṭicchannam pihitam paṭikujjitat. **Tirokuṭṭam tiropākāram tiropabbataṁ asajjamāno gacchati, seyyathāpi ākāseti** pakatiyā ākāsakasiṇasamāpattiya lābhī hoti. Tirokuṭṭam tiropākāram tiropabbataṁ āvajjati. Āvajjivtā nāñena adhiṭṭhāti – “ākāso hotū”ti. Ākāso hoti. Tirokuṭṭam tiropākāram tiropabbataṁ asajjamāno gacchati. Yathā manussā pakatiyā aniddhimanto kenaci anāvaṭe aparikkhitte asajjamānā gacchanti, evamevañ so iddhimā cetovasippatto tirokuṭṭam tiropākāram tiropabbataṁ asajjamāno gacchati, seyyathāpi ākāse.

Pathaviyāpi ummujjanimujjam karoti, seyyathāpi udaketi pakatiyā āpokasiṇasamāpattiya lābhī hoti. Pathaviyam āvajjati. Āvajjivtā nāñena adhiṭṭhāti – “udakam hotū”ti. Udañcam hoti. So pathaviyā ummujjanimujjam karoti. Yathā manussā pakatiyā aniddhimanto udake ummujjanimujjam karonti, evamevañ so iddhimā cetovasippatto pathaviyā ummujjanimujjam karoti, seyyathāpi udake.

Udakepi abhijjamāne gacchati, seyyathāpi pathaviyanti pakatiyā pathavīkasiṇasamāpattiya lābhī hoti. Udañcam āvajjati. Āvajjivtā nāñena adhiṭṭhāti – “pathavī hotū”ti. Pathavī hoti. So abhijjamāne udake gacchati. Yathā manussā pakatiyā aniddhimanto abhijjamānāya pathaviyā gacchanti, evamevañ so iddhimā cetovasippatto abhijjamāne udake gacchati, seyyathāpi pathaviyam.

Ākāsepi pallāñkena kamati, seyyathāpi pakkhī sakuṇoti pakatiyā pathavīkasiṇasamāpattiya lābhī hoti. Ākāsam āvajjati. Āvajjivtā nāñena adhiṭṭhāti – “pathavī hotū”ti. Pathavī hoti. So ākāse antalikkhe cañkamatipi tiṭṭhatipi nisīdatipi seyyampi kappeti. Yathā manussā pakatiyā aniddhimanto pathaviyā cañkamatipi tiṭṭhatipi nisīdantipi seyyampi kappenti, evamevañ so iddhimā cetovasippatto ākāse antalikkhe cañkamatipi tiṭṭhatipi nisīdatipi seyyampi kappeti, seyyathāpi pakkhī sakuṇo.

12. Imepi candimasūriye evam̄mahiddhike evam̄mahānubhāve pāṇinā parāmasati parimajjatīti idha so iddhimā cetovasippatto nisinnako vā nipannako vā candimasūriye āvajjati. Āvajjivtā nāñena adhiṭṭhāti – “hatthapāse hotū”ti. Hatthapāse hoti. So nisinnako vā nipannako vā candimasūriye pāṇinā āmasati parāmasati parimajjati. Yathā manussā pakatiyā aniddhimanto kiñcideva

rūpagatam̄ hatthapāse āmasanti parāmasanti parimajjanti, evamevaṁ so iddhimā cetovasippatto nisinnako vā nipannako vā candimasūriye pāṇinā āmasati parāmasati parimajjati.

Yāva brahmalokāpi kāyena vasam̄ vattetīti sace so iddhimā cetovasippatto brahmalokam̄ gantukāmo hoti, dūrepi santike adhiṭṭhāti – “santike hotū”ti. Santike hoti. Santikepi dūre adhiṭṭhāti – “dūre hotū”ti. Dūre hoti. Bahukampi thokam̄ adhiṭṭhāti – “thokam̄ hotū”ti. Thokam̄ hoti. Thokampi bahukam̄ adhiṭṭhāti – “bahukam̄ hotū”ti. Bahukam̄ hoti. Dibbena cakkhunā tassa brahmuno rūpam̄ passati. Dibbāya sotadhātuyā tassa brahmuno saddam̄ suñāti. Cetopariyañāñena tassa brahmuno cittam̄ pajānāti. Sace so iddhimā cetovasippatto dissamānenā kāyena brahmalokam̄ gantukāmo hoti, kāyavasena cittam̄ pariñāmeti, kāyavasena cittam̄ adhiṭṭhāti. Kāyavasena cittam̄ pariñāmetvā, kāyavasena cittam̄ adhiṭṭhahitvā, sukhasaññañca lahusaññañca okkamitvā dissamānenā kāyena brahmalokam̄ gacchat. Sace so iddhimā cetovasippatto adissamānenā kāyena brahmalokam̄ gantukāmo hoti, cittavasena kāyam̄ pariñāmeti, cittavasena kāyam̄ adhiṭṭhāti. Cittavasena kāyam̄ pariñāmetvā, cittavasena kāyam̄ adhiṭṭhahitvā sukhasaññañca lahusaññañca okkamitvā adissamānenā kāyena brahmalokam̄ gacchat. So tassa brahmuno purato rūpiṁ [rūpam̄ (syā. ka.) dī. ni. 1.236 passitabbā] abhinimmināti manomayam sabbaṅgapaccāṅgim [sabbaṅgapaccāṅgam (syā. ka.)] ahīnindriyam. Sace so iddhimā cañkamati, nimmitopi tattha cañkamati. Sace so iddhimā tiṭṭhati, nimmitopi tattha tiṭṭhati. Sace so iddhimā nisīdati, nimmitopi tattha nisīdati. Sace so iddhimā seyyam kappeti, nimmitopi tattha seyyam kappeti. Sace so iddhimā dhūmāyati, nimmitopi tattha dhūmāyati. Sace so iddhimā pajjalati, nimmitopi tattha pajjalati. Sace so iddhimā dhammam bhāsat, nimmitopi tattha dhammam bhāsat. Sace so iddhimā pañham pucchat, nimmitopi tattha pañham pucchat. Sace so iddhimā pañham puṭṭho visajjeti, nimmitopi tattha pañham puṭṭho visajjeti. Sace so iddhimā tena brahmunā saddhiṁ santiṭṭhati sallapati sākaccham̄ samāpajjati, nimmitopi tattha tena brahmunā saddhiṁ santiṭṭhati sallapati sākaccham̄ samāpajjati. Yaññadeva so iddhimā karoti, tam̄ tadeva hi so nimmito karotīti – ayam adhiṭṭhānā iddhi.

13. Katamā vikubbanā iddhi? Sikhissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa abhibhū nāma sāvako brahmaloke ṭhito sahassilokadhātum [sahassīlokadhātum (syā.) vatthu sam. ni. 1.185] sarena viññāpesi. So dissamānenapi kāyena dhammam desesi; adissamānenapi kāyena dhammam desesi; dissamānenapi heṭṭimena upadḍhakāyena adissamānenapi uparimena upadḍhakāyena dhammam desesi. Dissamānenapi uparimena upadḍhakāyena, adissamānenapi heṭṭimena upadḍhakāyena dhammam desesi. So pakativaṇṇam vijahitvā kumārakavaṇṇam vā dasseti, nāgavaṇṇam vā dasseti, supaṇṇavaṇṇam vā dasseti, yakkhavaṇṇam vā dasseti, indavaṇṇam vā [asuravaṇṇam vā dasseti, indavaṇṇam vā (syā.)] dasseti, devavaṇṇam vā dasseti, brahmavaṇṇam vā dasseti, samuddavaṇṇam vā dasseti, pabbatavaṇṇam vā dasseti, vanavaṇṇam vā dasseti, sīhavaṇṇam vā dasseti, byagghavaṇṇam vā dasseti, dīpiavaṇṇam vā dasseti, hatthimpi dasseti, assampi dasseti, rathampi dasseti, pattimpi dasseti, vividhampi senābyūham dassetīti – ayam vikubbanā iddhi.

14. Katamā manomayā iddhi? Idha bhikkhu imamhā kāyā aññam̄ kāyam abhinimmināti rūpiṁ manomayam sabbaṅgapaccāṅgim ahīnindriyam. Seyyathāpi puriso muñjamhā īsikam̄ pavāheyya. Tassa evamassa – “ayam muñjo, ayam īsikā. Añño muñjo, aññā īsikā. Muñjamhā tveva īsikā pavālīhā”ti. Seyyathā vā pana puriso asim̄ kosiyā pavāheyya. Tassa evamassa – “ayam asi, ayam kosi. Añño asi, aññā kosi. Kosiyā tveva asi pavālīhā”ti. Seyyathā vā pana puriso ahim̄ karaṇḍā uddhareyya. Tassa evamassa – “ayam ahi, ayam karaṇḍo. Añño ahi, añño karaṇḍo. Karaṇḍā tveva ahi ubbhato”ti. Evamevaṁ bhikkhu imamhā kāyā aññam̄ kāyam abhinimmināti rūpiṁ manomayam sabbaṅgapaccāṅgim ahīnindriyam. Ayam manomayā iddhi.

15. Katamā ñānavipphārā iddhi? Aniccānupassanā niccasaññāya pahānaṭho ijjhātīti – ñānavipphārā iddhi. Dukkhānupassanā sukhasaññāya... anattānupassanā attasaññāya... nibbidānupassanāya nandiyā... virāgānupassanāya rāgassa... nirodhānupassanāya samudayassa... paṭinissaggānupassanāya ādānassa pahānaṭho ijjhātīti – ñānavipphārā iddhi. Āyasmato bākulassa ñānavipphārā iddhi, āyasmato sāmkiccassa ñānavipphārā iddhi, āyasmato bhūtapālassa ñānavipphārā

iddhi. Ayam nāṇavipphārā iddhi.

16. Katamā samādhivipphārā iddhi? Paṭhamena jhānena nīvaraṇānam pahānaṭho ijjhatī – samādhivipphārā iddhi. Dutiyena jhānena vitakkavicārānam pahānaṭho ijjhatī – samādhivipphārā iddhi. Tatiyena jhānena pītiyā pahānaṭho ijjhatī...pe... catutthena jhānena sukhadukkhānam pahānaṭho ijjhatī...pe... ākāsānañcāyatanaśamāpattiyā rūpasaññāya paṭighasaññāya nānattasaññāya pahānaṭho ijjhatī...pe... viññānañcāyatanaśamāpattiyā ākāsānañcāyatanaśaññāya pahānaṭho ijjhatī...pe... ākiñcaññāyatanaśamāpattiyā viññānañcāyatanaśaññāya pahānaṭho ijjhatī...pe... nevasaññānaññāyatanaśamāpattiyā ākiñcaññāyatanaśaññāya pahānaṭho ijjhatī – samādhivipphārā iddhi. Āyasmato sāriputtassa samādhivipphārā iddhi, āyasmato sañjīvassa samādhivipphārā iddhi, āyasmato khāṇukonḍaññassa samādhivipphārā iddhi, uttarāya upāsikāya samādhivipphārā iddhi, sāmāvatiyā upāsikāya samādhivipphārā iddhi. Ayam samādhivipphārā iddhi.

17. Katamā ariyā iddhi? Idha bhikkhu [ma. ni. 3.462 passitabbā] sace ākañkhati – “paṭikūle appaṭikūlasaññī vihareyya”nti, appaṭikūlasaññī tattha viharati. Sace ākañkhati – “appaṭikūle paṭikūlasaññī vihareyya”nti, paṭikūlasaññī tattha viharati. Sace ākañkhati – “paṭikūle ca appaṭikūle ca appaṭikūlasaññī vihareyya”nti, appaṭikūlasaññī tattha viharati. Sace ākañkhati – “appaṭikūle ca paṭikūle ca paṭikūlasaññī vihareyya”nti, patikūlasaññī tattha viharati. Sace ākañkhati – “paṭikūle ca appaṭikūle ca tadubhayañ abhinivajjetvā upekkhako vihareyyañ sato sampajāno”ti, upekkhako tattha viharati sato sampajāno.

Katham paṭikūle appaṭikūlasaññī viharati? Anīṭhasmiñ vatthusmiñ mettāya vā pharati, dhātuto vā upasam̄harati. Evam paṭikūle appaṭikūlasaññī viharati.

Katham appaṭikūle paṭikūlasaññī viharati? Iṭṭhasmiñ vatthusmiñ asubhāya vā pharati, aniccato vā upasam̄harati. Evam appaṭikūle paṭikūlasaññī viharati.

Katham paṭikūle ca appaṭikūle ca appaṭikūlasaññī viharati? Anīṭhasmiñca iṭṭhasmiñca vatthusmiñ mettāya vā pharati, dhātuto vā upasam̄harati. Evam paṭikūle ca appaṭikūle ca appaṭikūlasaññī viharati.

Katham appaṭikūle ca paṭikūle ca paṭikūlasaññī viharati? Iṭṭhasmiñca anīṭhasmiñca vatthusmiñ asubhāya vā pharati, aniccato vā upasam̄harati. Evam appaṭikūle ca paṭikūle ca paṭikūlasaññī viharati.

Katham paṭikūle ca appaṭikūle ca tadubhayañ abhinivajjetvā upekkhako viharati sato sampajāno? Idha bhikkhu cakkhunā rūpañ disvā neva sumano hoti na dummano, upekkhako viharati sato sampajāno. Sotena saddam̄ sutvā...pe... ghānena gandham̄ ghāyitvā... jīvhāya rasam̄ sāyitvā... kāyena phoṭṭhabbam̄ phusitvā... manasā dhammam̄ viññāya neva sumano hoti na dummano, upekkhako viharati sato sampajāno. Evam paṭikūle ca appaṭikūle ca tadubhayañ abhinivajjetvā upekkhako viharati sato sampajāno. Ayam ariyā iddhi.

18. Katamā kammavipākajā iddhi? Sabbesam̄ pakkhīnam̄, sabbesam̄ devānam̄, ekaccānam̄ manussānam̄, ekaccānam̄ vinipātikānam̄. Ayam kammavipākajā iddhi.

Katamā puññavato iddhi? Rājā cakkavattī [cakkavatti (syā.)] veħāsam̄ gacchati saddhim̄ caturaṅginiyā senāya, antamaso assabandhagopurise [assabandhagopake purise (syā.)] upādāya. Jotikassa gahapatissa puññavato iddhi, jaṭilassa gahapatissa puññavato iddhi, meñḍakassa gahapatissa puññavato iddhi, ghositassa gahapatissa puññavato iddhi, pañcannam̄ mahāpuññānam̄ puññavato iddhi. Ayam puññavato iddhi.

Katamā **vijjāmayā iddhi?** Vijjādhara vijjam parijappetvā vehāsam gacchanti, ākāse antalikkhe hatthimpi dassenti, assampi dassenti, rathampi dassenti, pattimpi dassenti, vividhampi senābyūham dassenti. Ayam vijjāmayā iddhi.

Katham **tattha tatha sammā payogapaccayā ijjhanaṭṭhena iddhi?** Nekkhammena kāmacchandassa pahānaṭho ijjhatī – tattha tatha sammā payogapaccayā ijjhanaṭṭhena iddhi. Abyāpādena byāpādassa pahānaṭho ijjhatī – tattha tatha sammā payogapaccayā ijjhanaṭṭhena iddhi... pe... arahattamaggena sabbakilesānam pahānaṭho ijjhatī – tattha tatha sammā payogapaccayā ijjhanaṭṭhena iddhi. Evam tattha tatha sammā payogapaccayā ijjhanaṭṭhena iddhi. Imā dasa iddhiyo.

Iddhikathā niṭṭhitā.

3. Abhisamayakathā

19. Abhisamayoti. Kena abhisameti? Cittena abhisameti.

Hañci cittena abhisameti, tena hi aññāñī abhisameti? Na aññāñī abhisameti. Ñāñena abhisameti.

Hañci ñāñena abhisameti, tena hi acittena ca ñāñena ca acittako [tena hi acittako (syā.)] abhisameti? Na acittako abhisameti. Cittena ca ñāñena ca abhisameti.

Hañci cittena ca ñāñena ca abhisameti, tena hi kāmāvacaracittena ca ñāñena ca abhisameti? Na kāmāvacaracittena ca ñāñena ca abhisameti.

Tena hi rūpāvacaracittena ca ñāñena ca abhisameti? Na rūpāvacaracittena ca ñāñena ca abhisameti.

Tena hi arūpāvacaracittena ca ñāñena ca abhisameti? Na arūpāvacaracittena ca ñāñena ca abhisameti.

Tena hi kammassakatacitteca ca ñāñena ca abhisameti? Na kammassakatacitteca ca ñāñena ca abhisameti.

Tena hi saccānulomikacittena ca ñāñena ca abhisameti? Na saccānulomikacittena ca ñāñena ca abhisameti.

Tena hi atītacittena ca ñāñena ca abhisameti? Na atītacittena ca ñāñena ca abhisameti.

Tena hi anāgatacitteca ca ñāñena ca abhisameti? Na anāgatacitteca ca ñāñena ca abhisameti.

Tena hi paccuppannalokiyacittena ca ñāñena ca abhisameti? Na paccuppannalokiyacittena ca ñāñena ca abhisameti. Lokuttaramaggakkhaṇe paccuppannacittena ca ñāñena ca abhisameti.

Katham lokuttaramaggakkhaṇe paccuppannacittena ca ñāñena ca abhisameti? Lokuttaramaggakkhaṇe uppādādhipateyyam cittam ñāñassa hetu paccayo ca. Taṁsampayuttam nirodhagocaram dassanādhipateyyam ñāñam cittassa hetu paccayo ca. Taṁsampayuttam ñāñam nirodhagocaram. Evam lokuttaramaggakkhaṇe paccuppannacittena ca ñāñena ca abhisameti.

20. Kim nu ettakoyeva abhisamayoti? Na hi. Lokuttaramaggakkhaṇe dassanābhismayo sammādiṭṭhi, abhiniropanābhismayo sammāsaṅkappo, pariggahābhismayo sammāvācā, samuṭṭhānābhismayo sammākammanto, vodānābhismayo sammājīvo, pagghābhismayo

sammāvāyāmo, upaṭṭhānābhīsamayo sammāsati, avikkhepābhīsamayo sammāsamādhi; upaṭṭhānābhīsamayo satisambojjhaṅgo, pavicayābhīsamayo dhammavicasambojjhaṅgo, paggaḥābhīsamayo vīriyasambojjhaṅgo, pharaṇābhīsamayo pītisambojjhaṅgo, upasamābhīsamayo passaddhisambojjhaṅgo, avikkhepābhīsamayo samādhīsambojjhaṅgo, paṭisaṅkhānābhīsamayo upekkhāsambojjhaṅgo; assaddhiye akampiyābhīsamayo saddhābalam, kosajje akampiyābhīsamayo vīriyabalam, pamāde akampiyābhīsamayo satibalam, uddhacce akampiyābhīsamayo samādhībalam, avijjāya akampiyābhīsamayo paññabalam; adhimokkhābhīsamayo saddhindriyam, paggaḥābhīsamayo vīriyindriyam, upaṭṭhānābhīsamayo satindriyam, avikkhepābhīsamayo samādhīhindriyam, dassanābhīsamayo paññindriyam. Ādhipateyyatthena indriyābhīsamayo, akampiyatthena balābhīsamayo, niyyānaṭṭhena bojjhaṅgābhīsamayo, hetuṭṭhena maggābhīsamayo, upaṭṭhānaṭṭhena satipatṭhānābhīsamayo, padahaṭṭhena sammappadhānābhīsamayo, ijjhanaṭṭhena iddhipādābhīsamayo, tathaṭṭhena saccābhīsamayo, avikkhepaṭṭhena samathābhīsamayo, anupassanaṭṭhena vipassanābhīsamayo, ekarasaṭṭhena samathavipassanābhīsamayo, anativattanaṭṭhena yuganaddhābhīsamayo, samvaraṭṭhena sīlavisuddhiabhisamayo, avikkhepaṭṭhena visuddhiabhisamayo, dassanaṭṭhena diṭṭhivisuddhiabhisamayo, muttaṭṭhena vimokkhābhīsamayo, paṭivedhaṭṭhena vijjābhīsamayo, pariccāgaṭṭhena vimuttiabhisamayo, samucchedaṭṭhena khaye nānam abhisamayo. Chando mūlaṭṭhena abhisamayo, manasikāro samuṭṭhānaṭṭhena abhisamayo, phasso samodhānaṭṭhena abhisamayo, vedanā samosaraṇaṭṭhena abhisamayo, samādhi pamukhaṭṭhena abhisamayo, sati ādhipateyyatthena abhisamayo, paññā tatuttaraṭṭhena abhisamayo, vimutti sāraṭṭhena abhisamayo, amatogadham nibbānam pariyoṣānaṭṭhena abhisamayo.

21. Kim nu ettakoyeva abhisamayoti? Na hi. Sotāpatti maggakkhaṇe dassanābhīsamayo sammādiṭṭhi...pe... amatogadham nibbānam pariyoṣānaṭṭhena abhisamayo.

Kim nu ettakoyeva abhisamayoti? Na hi. Sotāpatti phalakkhaṇe dassanābhīsamayo sammādiṭṭhi... pe... paṭippassaddhaṭṭhena anuppāde nānam abhisamayo. Chando mūlaṭṭhena abhisamayo...pe... amatogadham 5 nibbānam pariyoṣānaṭṭhena abhisamayo.

Kim nu ettakoyeva abhisamayoti?

Na hi. Sakadāgāmimaggakkhaṇe...pe... sakadāgāmiphalakkhaṇe... anāgāmimaggakkhaṇe... anāgāmiphalakkhaṇe... arahattamaggakkhaṇe...pe... arahattaphalakkhaṇe dassanābhīsamayo sammādiṭṭhi, abhiniropānābhīsamayo sammāsaṅkappo...pe... paṭippassaddhaṭṭhena anuppāde nānam abhisamayo. Chando mūlaṭṭhena abhisamayo...pe... amatogadham nibbānam pariyoṣānaṭṭhena abhisamayo.

Yvāyam [syāyaṁ (syā. pī.)] kilese pajahati, atīte kilese pajahati...pe... anāgate kilese pajahati, paccuppanne kilese pajahati, atīte kilese pajahatīti. Hañci atīte kilese pajahati, tena hi khīnam khepeti, niruddham nirodheti, vigataṁ vigameti, atthaṅgatam atthaṅgameti, atītam yam na atthi tam pajahatīti? Na atīte kilese pajahatīti. Anāgate kilese pajahatīti. Hañci anāgate kilese pajahati, tena hi ajātam pajahati, anibbattam pajahati, anuppannam pajahati, apātubhūtam pajahati, anāgatam yam na atthi tam pajahatīti? Na anāgate kilese pajahatīti. Paccuppanne kilese pajahatīti. Hañci paccuppanne kilese pajahati, tena hi ratto rāgam pajahati, duṭṭho dosaṁ pajahati, mūlho moham pajahati, vinibaddho mānam pajahati, parāmaṭṭho diṭṭhim pajahati,

Vikkhepagato uddhaccam pajahati, aniṭṭhaṅgato vicikiccham pajahati, thāmagato anusayam pajahati, kaṇhasukkadhammā yuganaddhā samameva vattanti, saṅkilesikā [tamsaṅkilesikā (syā. ka.)] maggabhāvanā hoti?

Na hi atīte kilese pajahati, na anāgate kilese pajahati, na paccuppanne kilese pajahatīti. Hañci na atīte kilese pajahati, na anāgate...pe... na paccuppanne kilese pajahati, tena hi natthi maggabhāvanā,

natthi phalasacchikiriyā, natthi kilesappahānam, natthi dhammābhisaṃyoti? Atthi maggabhaṇā, atthi phalasacchikiriyā, atthi kilesappahānam, atthi dhammābhisaṃyoti. Yathā kathaṃ viya? Seyyathāpi taruṇo rukkho ajātaphalo. Tamenā puriso mūlam chindeyya. Ye tassa rukkhassa ajātaphalā, te ajātāyeva na jāyanti, anibbattāyeva na nibbattanti, anuppannāyeva na uppajjanti, apātubhūtāyeva na pātubhavanti. Evamevaṃ uppādo hetu, uppādo paccayo kilesānaṃ nibbattiyyāti. Uppāde ādīnavam disvā anuppaḍe cittam pakkhandati. Anuppaḍe cittassa pakkhandattā ye uppādapaccayā kilesā nibbatteyyum, te ajātāyeva na jāyanti, anibbattāyeva na nibbattanti, anuppannāyeva na uppajjanti, apātubhūtāyeva na pātubhavanti. Evaṃ hetunirodhā dukkhanirodhō. Pavattam hetu, nimittam hetu, āyūhanā hetu. Āyūhanā paccayo kilesānaṃ nibbattiyyāti. Āyūhane ādīnavam disvā anāyūhane cittam pakkhandati. Anāyūhane cittassa pakkhandattā, ye āyūhanapaccayā kilesā nibbatteyyum, te ajātāyeva na jāyanti, anibbattāyeva na nibbattanti, anuppannāyeva na uppajjanti, apātubhūtāyeva na pātubhavanti. Evaṃ hetunirodhā dukkhanirodhō. Evaṃ atthi maggabhaṇā, atthi phalasacchikiriyā, atthi kilesappahānam, atthi dhammābhisaṃyoti.

Abhisamayakathā niṭṭhitā.

4. Vivekakathā

22. Sāvatthinidānam [sam̄ ni. 3.5.149 passitabbā]. “Seyyathāpi, bhikkhave, ye keci balakaraṇīyā kammantā karīyanti, sabbe te pathavim nissāya pathaviyam patiṭṭhāya evamete balakaraṇīyā kammantā karīyanti, evamevaṃ, bhikkhave, bhikkhu sīlam nissāya sīle patiṭṭhāya ariyam aṭṭhaṅgikam maggam bhāveti, ariyam aṭṭhaṅgikam maggam bahulīkaroti.

“Kathañca, bhikkhave, bhikkhu sīlam nissāya sīle patiṭṭhāya ariyam aṭṭhaṅgikam maggam bhāveti, ariyam aṭṭhaṅgikam maggam bahulīkaroti? Idha, bhikkhave, bhikkhu sammādiṭṭhim bhāveti vivekanissitam virāganissitam nirodhanissitam vossaggapariṇāmim. Sammāsaṅkappaṃ...pe... sammāvācam... sammākammantam... sammāājīvam... sammāvāyāmaṃ... sammāsatim... sammāsāmādhim bhāveti vivekanissitam virāganissitam nirodhanissitam vossaggapariṇāmim. Evaṃ kho, bhikkhave, bhikkhu sīlam nissāya sīle patiṭṭhāya ariyam aṭṭhaṅgikam maggam bhāveti, ariyam aṭṭhaṅgikam maggam bahulīkaroti.

23. “Seyyathāpi, bhikkhave, ye keci [yepime (syā.) sam̄. ni. 5.150 passitabbā] bījagāmabhūtagāmā vuddhiṃ virūlhiṃ vepullam āpajjanti, sabbe te pathavim nissāya pathaviyam patiṭṭhāya evamete bījagāmabhūtagāmā vuddhiṃ virūlhiṃ vepullam āpajjanti; evamevaṃ kho, bhikkhave, bhikkhu sīlam nissāya sīle patiṭṭhāya ariyam aṭṭhaṅgikam maggam bhāvento ariyam aṭṭhaṅgikam maggam bahulīkaronto vuddhiṃ virūlhiṃ vepullam pāpuṇāti dhammesu.

“Kathañca, bhikkhave, bhikkhu sīlam nissāya sīle patiṭṭhāya ariyam aṭṭhaṅgikam maggam bhāvento ariyam aṭṭhaṅgikam maggam bahulīkaronto vuddhiṃ virūlhiṃ vepullam pāpuṇāti dhammesu? Idha, bhikkhave, bhikkhu sammādiṭṭhim bhāveti vivekanissitam virāganissitam nirodhanissitam vossaggapariṇāmim. Sammāsaṅkappaṃ bhāveti...pe... sammāvācam bhāveti... sammākammantam bhāveti... sammāājīvam bhāveti... sammāvāyāmaṃ bhāveti... sammāsatim bhāveti... sammāsāmādhim bhāveti vivekanissitam virāganissitam nirodhanissitam vossaggapariṇāmim. Evaṃ kho, bhikkhave, bhikkhu sīlam nissāya sīle patiṭṭhāya ariyam aṭṭhaṅgikam maggam bhāvento ariyam aṭṭhaṅgikam maggam bahulīkaronto vuddhiṃ virūlhiṃ vepullam pāpuṇāti dhammesū”ti.

1. Maggaṅganiddeso

24. Sammādiṭṭhiyā pañca vivekā, pañca virāgā, pañca nirodhā, pañca vossaggā, dvādasā nissayā. Sammāsaṅkappa...pe... sammāvācāya... sammākammantassa... sammāājīvassa... sammāvāyāmassa... sammāsatiyā... sammāsāmādhissa pañca vivekā, pañca virāgā, pañca nirodhā,

pañca vossaggā, dvādasa nissayā.

Sammādiṭṭhiyā katame pañca vivekā? Vikkhambhanaviveko, tadaṅgaviveko samucchchedaviveko, paṭippassaddhviveko, nissaraṇaviveko. Vikkhambhanaviveko ca nīvaraṇānam paṭhamajjhānam bhāvayato, tadaṅgaviveko ca diṭṭhigatānam nibbedhabhāgiyam samādhīm bhāvayato, samucchchedaviveko ca lokuttaram khayagāmimaggam bhāvayato, paṭippassaddhviveko ca phalakkhaṇe, nissaraṇaviveko ca nirodho nibbānam. Sammādiṭṭhiyā ime pañca vivekā. Imesu pañcasu vivekesu chandajāto hoti saddhādhimutto, cittañcassa svādhiṭṭhitam.

Sammādiṭṭhiyā katame pañca virāgā? Vikkhambhanavirāgo, tadaṅgavirāgo, samucchchedavirāgo, paṭippassaddhvirāgo, nissaraṇavirāgo. Vikkhambhanavirāgo ca nīvaraṇānam paṭhamajjhānam bhāvayato, tadaṅgavirāgo ca diṭṭhigatānam nibbedhabhāgiyam samādhīm bhāvayato, samucchchedavirāgo ca lokuttaram khayagāmimaggam bhāvayato, paṭippassaddhvirāgo ca phalakkhaṇe, nissaraṇavirāgo ca nirodho nibbānam. Sammādiṭṭhiyā ime pañca virāgā. Imesu pañcasu virāgesu chandajāto hoti saddhādhimutto, cittañcassa svādhiṭṭhitam.

Sammādiṭṭhiyā katame pañca nirodhā? Vikkhambhananirodho, tadaṅganirodho, samucchchedanirodho, paṭippassaddhnirodho, nissaraṇanirodho. Vikkhambhananirodho ca nīvaraṇānam paṭhamajjhānam bhāvayato, tadaṅganirodho ca diṭṭhigatānam nibbedhabhāgiyam samādhīm bhāvayato, samucchchedanirodho ca lokuttaram khayagāmimaggam bhāvayato, paṭippassaddhnirodho ca phalakkhaṇe, nissaraṇanirodho ca amatā dhātu. Sammādiṭṭhiyā ime pañca nirodhā. Imesu pañcasu nirodhesu chandajāto hoti saddhādhimutto, cittañcassa svādhiṭṭhitam.

Sammādiṭṭhiyā katame pañca vossaggā? Vikkhambhanavossaggo, tadaṅgavossaggo, samucchchedavossaggo, paṭippassaddhivossaggo, nissaraṇavossaggo. Vikkhambhanavossaggo ca nīvaraṇānam paṭhamajjhānam bhāvayato, tadaṅgavossaggo ca diṭṭhigatānam nibbedhabhāgiyam samādhīm bhāvayato, samucchchedavossaggo ca lokuttaram khayagāmimaggam bhāvayato, paṭippassaddhivossaggo ca phalakkhaṇe, nissaraṇavossaggo ca nirodho nibbānam. Sammādiṭṭhiyā ime pañca vossaggā. Imesu pañcasu vossaggesu chandajāto hoti saddhādhimutto, cittañcassa svādhiṭṭhitam. Sammādiṭṭhiyā ime pañca vivekā, pañca virāgā, pañca nirodhā, pañca vossaggā, dvādasa nissayā.

25. Sammāsaṅkappassa ...pe... sammāvācāya... sammākammantassa... sammājīvassa... sammāvāyāmassa... sammāsatiyā... sammāsamādhissa katame pañca vivekā? Vikkhambhanaviveko, tadaṅgaviveko, samucchchedaviveko, paṭippassaddhviveko, nissaraṇaviveko. Vikkhambhanaviveko ca nīvaraṇānam paṭhamajjhānam bhāvayato, tadaṅgaviveko ca diṭṭhigatānam nibbedhabhāgiyam samādhīm bhāvayato, samucchchedaviveko ca lokuttaram khayagāmimaggam bhāvayato, paṭippassaddhviveko ca phalakkhaṇe nissaraṇaviveko ca nirodho nibbānam. Sammāsamādhissa ime pañca vivekā. Imesu pañcasu vivekesu chandajāto hoti saddhādhimutto, cittañcassa svādhiṭṭhitam.

Sammāsamādhissa katame pañca virāgā? Vikkhambhanavirāgo, tadaṅgavirāgo, samucchchedavirāgo, paṭippassaddhvirāgo, nissaraṇavirāgo. Vikkhambhanavirāgo ca nīvaraṇānam paṭhamajjhānam bhāvayato, tadaṅgavirāgo ca diṭṭhigatānam nibbedhabhāgiyam samādhīm bhāvayato, samucchchedavirāgo ca lokuttaram khayagāmimaggam bhāvayato, paṭippassaddhvirāgo ca phalakkhaṇe, nissaraṇavirāgo ca nirodho nibbānam. Sammāsamādhissa ime pañca virāgā. Imesu pañcasu virāgesu chandajāto hoti saddhādhimutto, cittañcassa svādhiṭṭhitam.

Sammāsamādhissa katame pañca nirodhā? Vikkhambhananirodho, tadaṅganirodho, samucchchedanirodho, paṭippassaddhnirodho, nissaraṇanirodho. Vikkhambhananirodho ca nīvaraṇānam paṭhamajjhānam bhāvayato, tadaṅganirodho ca diṭṭhigatānam nibbedhabhāgiyam samādhīm bhāvayato, samucchchedanirodho ca lokuttaram khayagāmimaggam bhāvayato, paṭippassaddhnirodho ca

phalakkhaṇe, nissaraṇanirodho ca amatā dhātu. Sammāsamādhissa ime pañca nirodhā. Imesu pañcasu nirodhesu chandajāto hoti saddhādhimutto, cittañcassa svādhīt̄hitam.

Sammāsamādhissa katame pañca vossaggā? Vikkhambhanavossaggo, tadaṅgavossaggo, samucchedavossaggo, paṭipassaddhvossaggo, nissaraṇavossaggo. Vikkhambhanavossaggo ca nīvaraṇānam paṭhamajjhānam bhāvayato, tadaṅgavossaggo ca diṭṭhigatānam nibbedhabhāgiyam samādhim bhāvayato, samucchedavossaggo ca lokuttaram khayagāmimaggam bhāvayato, paṭipassaddhvossaggo ca phalakkhaṇe, nissaraṇavossaggo ca nirodho nibbānaṁ. Sammāsamādhissa ime pañca vossaggā. Imesu pañcasu vossaggesu chandajāto hoti saddhādhimutto, cittañcassa svādhīt̄hitam. Sammāsamādhissa ime pañca vivekā, pañca virāgā, pañca nirodhā, pañca vossaggā, dvādasa nissayā.

26. “Seyyathāpi, bhikkhave, ye keci balakaranīyā kammantā karīyanti, sabbe te pathavim nissāya pathaviyam patiṭṭhāya evamete balakaranīyā kammantā karīyanti; evamevaṁ kho, bhikkhave, bhikkhu sīlam nissāya sīle patiṭṭhāya satta bojjhaṅge bhāveti, satta bojjhaṅge bahulīkaroti...pe... satta bojjhaṅge bhāvento satta bojjhaṅge bahulīkaronto vuddhim virūlhim vepullam pāpuṇāti dhammesu...pe... pañca balāni bhāveti, pañca balāni bahulīkaroti...pe... pañca balāni bhāvento pañca balāni bahulīkaronto vuddhim virūlhim vepullam pāpuṇāti dhammesu...pe... pañcindriyāni bhāveti, pañcindriyāni bahulīkaroti...pe....

“Seyyathāpi, bhikkhave, ye keci bījagāmabhūtagāmā vuddhim virūlhim vepullam āpajjanti, sabbe te pathavim nissāya pathaviyam patiṭṭhāya evamete bījagāmabhūtagāmā vuddhim virūlhim vepullam āpajjanti, evamevaṁ kho, bhikkhave, bhikkhu sīlam nissāya sīle patiṭṭhāya pañcindriyāni bhāvento pañcindriyāni bahulīkaronto vuddhim virūlhim vepullam pāpuṇāti dhammesu.

“Kathañca, bhikkhave, bhikkhu sīlam nissāya sīle patiṭṭhāya pañcindriyāni bhāvento pañcindriyāni bahulīkaronto vuddhim virūlhim vepullam pāpuṇāti dhammesu? Idha, bhikkhave, bhikkhu saddhindriyam bhāveti vivekanissitam virāganissitam nirodhanissitam vossaggapariṇāmim. Vīriyindriyam bhāveti...pe... satindriyam bhāveti...pe... samādhindriyam bhāveti...pe... paññindriyam bhāveti vivekanissitam virāganissitam nirodhanissitam vossaggapariṇāmim. Evam kho, bhikkhave, bhikkhu sīlam nissāya...pe... pāpuṇāti dhammesū”ti.

2. Indriyaniddeso

27. Saddhindriyassa pañca vivekā, pañca virāgā, pañca nirodhā, pañca vossaggā, dvādasa nissayā. Vīriyindriyassa...pe... satindriyassa... samādhindriyassa... paññindriyassa pañca vivekā, pañca virāgā, pañca nirodhā, pañca vossaggā, dvādasa nissayā.

Saddhindriyassa katame pañca vivekā? Vikkhambhanaviveko, tadaṅgaviveko, samucchedaviveko, paṭipassaddhviveko, nissaraṇaviveko. Vikkhambhanaviveko ca nīvaraṇānam paṭhamajjhānam bhāvayato, tadaṅgaviveko ca diṭṭhigatānam nibbedhabhāgiyam samādhim bhāvayato, samucchedaviveko ca lokuttaram khayagāmimaggam bhāvayato, paṭipassaddhviveko ca phalakkhaṇe, nissaraṇaviveko ca nirodho nibbānaṁ. Saddhindriyassa ime pañca vivekā. Imesu pañcasu vivekesu chandajāto hoti saddhādhimutto, cittañcassa svādhīt̄hitam...pe... saddhindriyassa ime pañca vivekā, pañca virāgā, pañca nirodhā, pañca vossaggā, dvādasa nissayā.

Vīriyindriyassa...pe... satindriyassa...pe... samādhindriyassa... paññindriyassa katame pañca vivekā? Vikkhambhanaviveko, tadaṅgaviveko, samucchedaviveko, paṭipassaddhviveko, nissaraṇaviveko...pe... paññindriyassa ime pañca vivekā, pañca virāgā, pañca nirodhā, pañca vossaggā, dvādasa nissayāti.

Vivekakathā niṭṭhitā.

5. Cariyākathā

28. Cariyāti, aṭṭha cariyāyo – iriyāpathacariyā, āyatanañacariyā, saticariyā, samādhicariyā, nāṇacariyā, maggacariyā, paticariyā, lokatthacariyāti.

Iriyāpathacariyāti catūsu iriyāpathesu. **Āyatanañacariyāti** chasu ajjhattikabāhiresu āyatanesu. **Saticariyāti** catūsu satipatthānesu. **Samādhicariyāti** catūsu jhānesu. **Nāṇacariyāti** catūsu ariyasaccesu. **Maggacariyāti** catūsu ariyamaggesu. **Paticariyāti** catūsu sāmaññaphalesu. **Lokatthacariyāti** tathāgatesu arahantesu sammāsambuddhesu padese [padeso (syā.)] paccekabuddhesu padese sāvakesu.

Iriyāpathacariyā ca pañidhisampannānaṁ. Āyatanañacariyā ca indriyesu guttadvārānaṁ. Saticariyā ca appamādavīhārīnaṁ. Samādhicariyā ca adhicittamanuyuttānaṁ. Nāṇacariyā ca buddhisampannānaṁ. Maggacariyā ca sammāpaṭipannānaṁ. Paticariyā ca adhigataphalānaṁ. Lokatthacariyā ca tathāgatānaṁ arahantānaṁ sammāsambuddhānaṁ padese paccekabuddhānaṁ padese sāvakānaṁ. Imā aṭṭha cariyāyo.

29. Aparāpi aṭṭha cariyāyo. Adhimuccanto saddhāya carati, paggañhanto vīriyena carati, upaṭṭhpento satiyā carati, avikkhepaṁ karonto samādhinā carati, pajānanto paññāya carati, vijānanto viññāṇacariyāya carati, evam paṭipannassa kusalā dhammā āyāpentīti āyatanañacariyāya carati, evam paṭipanno visesamadhigacchatīti visesacariyāya carati. Imā aṭṭha cariyāyo.

Aparāpi aṭṭha cariyāyo. Dassanacariyā ca sammādiṭṭhiyā, abhiniropanacariyā ca sammāsaṅkappassa, pariggahacariyā ca sammāvācāya, samuṭṭhānacariyā ca sammākammantassa, vodānacariyā ca sammājīvassa, paggahacariyā ca sammāvāyāmassa, upaṭṭhānacariyā ca sammāsatiyā, avikkhepacariyā ca sammāsamādhissa. Imā aṭṭha cariyāyoti.

Cariyākathā niṭṭhitā.

6. Pāṭihāriyakathā

30. “Tīṇimāni, bhikkhave [a. ni. 3.61 passitabbā], pāṭihāriyāni. Katamāni tīṇi? Iddhipāṭihāriyānaṁ, ādesanāpāṭihāriyānaṁ, anusāsanāpāṭihāriyānaṁ.

“Katamañca, bhikkhave, iddhipāṭihāriyā? Idha, bhikkhave, ekacco anekavihitaṁ iddhividhaṁ paccanubhoti – ekopi hutvā bahudhā hoti, bahudhāpi hutvā eko hoti; āvibhāvaṁ tirobhāvaṁ...pe... yāva brahmalokāpi kāyena vasaṇ vatteti. Idam vuccati, bhikkhave, iddhipāṭihāriyā.

“Katamañca, bhikkhave, ādesanāpāṭihāriyā? Idha, bhikkhave, ekacco nimittaṇa ādisati – ‘evampi te mano, itthampi te mano, itipi te citta’nti. So bahum cepi ādisati, tatheva tam hoti, no aññathā. Idha pana, bhikkhave, ekacco na heva kho nimittaṇa ādisati, api ca kho manussānaṁ vā amanussānaṁ vā devatānaṁ vā saddam sutvā ādisati – ‘evampi te mano, itthampi te mano, itipi te citta’nti. So bahum cepi ādisati, tatheva tam hoti, no aññathā. Idha pana, bhikkhave, ekacco na heva kho nimittaṇa ādisati, napi manussānaṁ vā amanussānaṁ vā devatānaṁ vā saddam sutvā ādisati, api ca kho vitakkayato vicārayato vitakkavipphārasaddam sutvā ādisati – ‘evampi te mano, itthampi te mano, itipi te citta’nti. So bahum cepi ādisati, tatheva tam hoti, no aññathā. Idha pana, bhikkhave, ekacco na heva kho nimittaṇa ādisati, napi manussānaṁ vā amanussānaṁ vā devatānaṁ vā saddam sutvā ādisati, napi vitakkayato vicārayato vitakkavipphārasaddam sutvā ādisati, api ca kho avitakkam avicāram samādhīm samāpannassa cetasā ceto paricca pajānāti – ‘yathā imassa bhoto manusāñkhārā paññihitā imassa [tathā imassa (syā.), yathā imassa (ka.) a. ni. 3.61 passitabbā] cittassa anantarā amukam nāma vitakkam vitakkayissatīti [vitakkessatīti (syā.) a. ni. 3.61]. So bahum cepi ādisati, tatheva tam hoti, no aññathā.

Idam vuccati, bhikkhave, ādesanāpāṭīhāriyam.

“Katamañca, bhikkhave, anusāsanīpāṭīhāriyam? Idha, bhikkhave, ekacco evamanusāsati – ‘evam vitakketha, mā evam vitakkayittha. Evam manasi krotha, mā evam manasi kariutta. Idam pajahatha, idam upasampajja viharathā’ti. Idam vuccati, bhikkhave, anusāsanīpāṭīhāriyam. Imāni kho, bhikkhave, tīṇi pāṭīhāriyāni”.

31. Nekkhammañ ijjhātīti – iddhi. Kāmacchandañ paṭiharatīti – pāṭīhāriyam. Ye tena nekkhammena samannāgatā, sabbe te visuddhacittā anāvilasaṅkappāti – ādesanāpāṭīhāriyam. “Tam kho pana nekkhammañ evam āsevitabbam, evam bhāvetabbam, evam bahulīkātabbam, evam tadanudhammatā sati upaṭṭhāpetabbā”ti – anusāsanīpāṭīhāriyam.

Abyāpādo ijjhātīti – iddhi. Byāpādañ paṭiharatīti – pāṭīhāriyam. Ye tena abyāpādena samannāgatā, sabbe te visuddhacittā anāvilasaṅkappāti – ādesanāpāṭīhāriyam. “So kho pana abyāpādo evam āsevitabbo, evam bhāvetabbo, evam bahulīkātabbo, evam tadanudhammatā sati upaṭṭhāpetabbā”ti – anusāsanīpāṭīhāriyam.

Ālokasaññā ijjhātīti – iddhi. Thinamiddhañ paṭiharatīti – pāṭīhāriyam. Ye tāya ālokasaññāya samannāgatā, sabbe te visuddhacittā anāvilasaṅkappāti – ādesanāpāṭīhāriyam. “Sā kho pana ālokasaññā evam āsevitabbā, evam bhāvetabbā, evam bahulīkātabbā, evam tadanudhammatā sati upaṭṭhāpetabbā”ti – anusāsanīpāṭīhāriyam.

Avikkhepo ijjhātīti – iddhi. Uddhaccam paṭiharatīti – pāṭīhāriyam. Ye tena avikkhepena samannāgatā, sabbe te visuddhacittā anāvilasaṅkappāti – ādesanāpāṭīhāriyam. “So kho pana avikkhepo evam āsevitabbo, evam bhāvetabbo, evam bahulīkātabbo, evam tadanudhammatā sati upaṭṭhāpetabbā”ti – anusāsanīpāṭīhāriyam.

Dhammadvavatthānam ijjhātīti – iddhi. Vicikiccham paṭiharatīti – pāṭīhāriyam. Ye tena dhammadvavatthānena samannāgatā, sabbe te visuddhacittā anāvilasaṅkappāti – ādesanāpāṭīhāriyam. “Tam kho pana dhammadvavatthānam evam āsevitabbam, evam bhāvetabbam, evam bahulīkātabbam, evam tadanudhammatā, sati upaṭṭhāpetabbā”ti – anusāsanīpāṭīhāriyam.

Ñāṇam ijjhātīti – iddhi. Avijjam paṭiharatīti – pāṭīhāriyam. Ye tena ñāṇena samannāgatā, sabbe te visuddhacittā anāvilasaṅkappāti – ādesanāpāṭīhāriyam. “Tam kho pana ñāṇam evam āsevitabbam, evam bhāvetabbam, evam bahulīkātabbam, evam tadanudhammatā sati upaṭṭhāpetabbā”ti – anusāsanīpāṭīhāriyam.

Pāmojjam ijjhātīti – iddhi. Aratiñ paṭiharatīti – pāṭīhāriyam. Ye tena pāmojjena samannāgatā, sabbe te visuddhacittā anāvilasaṅkappāti – ādesanāpāṭīhāriyam. “Tam kho pana pāmojjam evam āsevitabbam, evam bhāvetabbam, evam bahulīkātabbam, evam tadanudhammatā sati upaṭṭhāpetabbā”ti – anusāsanīpāṭīhāriyam...pe....

Paṭhamam jhānam ijjhātīti – iddhi. Nīvaraṇe paṭiharatīti – pāṭīhāriyam. Ye tena paṭhamena jhānenā samannāgatā, sabbe te visuddhacittā anāvilasaṅkappāti – ādesanāpāṭīhāriyam. “Tam kho pana paṭhamam jhānam evam āsevitabbam, evam bhāvetabbam, evam bahulīkātabbam, evam tadanudhammatā sati upaṭṭhāpetabbā”ti – anusāsanīpāṭīhāriyam...pe....

Arahattamaggo ijjhātīti – iddhi. Sabbakilese paṭiharatīti – pāṭīhāriyam. Ye tena arahattamaggena samannāgatā, sabbe te visuddhacittā anāvilasaṅkappāti – ādesanāpāṭīhāriyam. “So kho pana arahattamaggo evam āsevitabbo, evam bhāvetabbo, evam bahulīkātabbo, evam tadanudhammatā sati upaṭṭhāpetabbā”ti – anusāsanīpāṭīhāriyam.

32. Nekkhammaṁ ijhatīti – iddhi. Kāmacchandaṁ paṭiharatīti – pāṭihāriyam. Yā ca iddhi yañca pāṭihāriyam, idam vuccati iddhipāṭihāriyam. Abyāpādo ijhatīti – iddhi. Byāpādaṁ paṭiharatīti – pāṭihāriyam. Yā ca iddhi yañca pāṭihāriyam, idam vuccati iddhipāṭihāriyam. Ālokasaññā ijhatīti – iddhi. Thinamiddhaṁ paṭiharatīti – pāṭihāriyam...pe... arahattamaggo ijhatīti – iddhi. Sabbakilese paṭiharatīti – pāṭihāriyam. Yā ca iddhi yañca pāṭihāriyam, idam vuccati iddhipāṭihāriyanti.

Pāṭihāriyakathā niṭhitā.

7. Samasīsakathā

33. Sabbadhammānam [sabbesaṁ dhammānam (ka.) paṭi. ma. 1.87 passitabbā] sammāsamucchede nirodhe ca anupaṭṭhanatā paññā samasīsaṭṭhe ñāṇam.

Sabbadhammānanti pañcakkhandhā, dvādasāyatanaṁ, aṭṭharaṁ dhātuyo, kusalā dhammā, akusalā dhammā, abyākatā dhammā, kāmāvacarā dhammā, rūpāvacarā dhammā, arūpāvacarā dhammā, apariyāpannā dhammā. **Sammā samucchedeti** nekkhammena kāmacchandaṁ sammā samucchindati, abyāpādena byāpādaṁ sammā samucchindati, ālokasaññāya thinamiddhaṁ sammā samucchindati, avikkhepena uddhaccaṁ sammā samucchindati, dhammavavatthānena vicikicchaṁ sammā samucchindati, ñāṇena avijjam sammā samucchindati, pāmojjena aratiṁ sammā samucchindati, paṭhamena jhānena nīvaraṇe sammā samucchindati...pe... arahattamaggena sabbakilese sammā samucchindati.

Nirodheti nekkhammena kāmacchandaṁ nirodheti, abyāpādena byāpādaṁ nirodheti, ālokasaññāya thinamiddhaṁ nirodheti, avikkhepena uddhaccaṁ nirodheti, dhammavavatthānena vicikicchaṁ nirodheti, ñāṇena avijjam nirodheti, pāmojjena aratiṁ nirodheti, paṭhamena jhānena nīvaraṇe nirodheti...pe... arahattamaggena sabbakilese nirodheti.

Anupaṭṭhanatāti nekkhammaṁ paṭiladdhassa kāmacchando na upaṭṭhāti, abyāpādaṁ paṭiladdhassa byāpādo na upaṭṭhāti, ālokasaññām paṭiladdhassa thinamiddhaṁ na upaṭṭhāti, avikkhepaṁ paṭiladdhassa uddhaccaṁ na upaṭṭhāti, dhammavavatthānam paṭiladdhassa vicikicchā na upaṭṭhāti, ñāṇam paṭiladdhassa avijjā na upaṭṭhāti, pāmojjam paṭiladdhassa arati na upaṭṭhāti, paṭhamam jhānam paṭiladdhassa nīvaraṇā na upaṭṭhāti...pe... arahattamaggam paṭiladdhassa sabbakilesā na upaṭṭhāti.

Samanti kāmacchandassa pahīnattā nekkhammaṁ samaṁ, byāpādassa pahīnattā abyāpādo samaṁ, thinamiddhassa pahīnattā ālokasaññā samaṁ, uddhaccassa pahīnattā avikkhepo samaṁ, vicikicchāya pahīnattā dhammavavatthānam samaṁ, avijjāya pahīnattā ñāṇam samaṁ, aratiyā pahīnattā pāmojjam samaṁ, nīvaraṇānam pahīnattā paṭhamam jhānam samaṁ...pe... sabbakilesānam pahīnattā arahattamaggo samaṁ.

Sīsanti terasa sīsāni – palibodhasīsañca taṇhā, vinibandhanasīsañca māno, parāmāsasīsañca diṭṭhi, vikkhepasīsañca uddhaccaṁ, saṅkilesasīsañca avijjā, adhimokkhasīsañca saddhā, paggasasīsañca vīriyam, upaṭṭhanasīsañca sati, avikkhepasīsañca samādhi, dassanasīsañca paññā, pavattasīsañca jīvitindriyam, gocarasīsañca vimokkho, saṅkhārasīsañca nirodhoti.

Samasīsakathā niṭhitā.

8. Satipaṭṭhanakathā

34. Sāvatthinidānam. “Cattārome, bhikkhave, satipaṭṭhanā. Katame cattāro? Idha, bhikkhave, bhikkhu kāye kāyānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā, vineyya loke abhijjhādomanassam. Vedanāsu...pe... citte... dhammesu dhammānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā, vineyya loke

abhijjhādomanassam. Ime kho, bhikkhave, cattāro satipaṭṭhānā”ti.

35. [Ka] katham kāye kāyānupassī viharati? Idhekacco pathavīkāyam aniccato anupassati, no niccato; dukkhato anupassati, no sukhato; anattato anupassati, no attato; nibbindati, no nandati; virajjati, no rajjati; nirodheti, no samudeti, paṭinissajjati, no ādiyati. Aniccato anupassanto niccasaññam pajahati, dukkhato anupassanto sukhasaññam pajahati, anattato anupassanto attasaññam pajahati, nibbindanto nandim pajahati, virajjanto rāgam pajahati, nirodhento samudayam pajahati, paṭinissajjanto ādānam pajahati. Imehi sattahi ākārehi kāyam anupassati. Kāyo upaṭṭhānam, no sati. Sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena nāñena tam kāyam anupassati. Tena vuccati – “kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānā”.

Bhāvanāti catasso bhāvanā – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā, indriyānam ekarasaṭṭhena bhāvanā, tadupagavīriyavāhanaṭṭhena bhāvanā, āsevanaṭṭhena bhāvanā.

Idhekacco āpokāyam...pe... tejokāyam... vāyokāyam... kesakāyam... lomakāyam... chavikāyam... cammakāyam... mamsakāyam... rudhirakāyam... nhārukāyam [nahārukāyam (syā.)] ... atṭhikāyam... atṭhimiñjakāyam aniccato anupassati, no niccato; dukkhato anupassati, no sukhato; anattato anupassati, no attato; nibbindati, no nandati; virajjati, no rajjati, nirodheti, no samudeti; paṭinissajjati, no ādiyati. Aniccato anupassanto niccasaññam pajahati, dukkhato anupassanto sukhasaññam pajahati, anattato anupassanto attasaññam pajahati, nibbindanto nandim pajahati, virajjanto rāgam pajahati, nirodhento samudayam pajahati, paṭinissajjanto ādānam pajahati. Imehi sattahi ākārehi kāyam anupassati. Kāyo upaṭṭhānam, no sati. Sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena nāñena tam kāyam anupassati. Tena vuccati – “kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānā”.

Bhāvanāti catasso bhāvanā – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā, indriyānam ekarasaṭṭhena bhāvanā, tadupagavīriyavāhanaṭṭhena bhāvanā, āsevanaṭṭhena bhāvanā. Evam kāye kāyānupassī viharati.

[Kha] katham **vedanāsu vedanānupassī viharati?** Idhekacco sukham vedanam aniccato anupassati, no niccato...pe... paṭinissajjati, no ādiyati. Aniccato anupassanto niccasaññam pajahati... pe... paṭinissajjanto ādānam pajahati. Imehi sattahi ākārehi vedanam anupassati. Vedanā upaṭṭhānam, no sati. Sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena nāñena tam vedanam anupassati. Tena vuccati – “vedanāsu vedanānupassanāsatipaṭṭhānā”.

Bhāvanāti catasso bhāvanā...pe... āsevanaṭṭhena bhāvanā...pe... idhekacco dukkham vedanam... pe... adukkhamasukham vedanam... sāmisam sukhām vedanam... nirāmisam sukhām vedanam... sāmisam dukkham vedanam... nirāmisam dukkham vedanam... sāmisam adukkhamasukham vedanam... nirāmisam adukkhamasukham vedanam... cakkhusamphassajam vedanam... sotasamphassajam vedanam... ghānasamphassajam vedanam... jivhāsamphassajam vedanam... kāyasamphassajam vedanam... manosamphassajam vedanam aniccato anupassati, no niccato...pe... paṭinissajjati, no ādiyati. Aniccato anupassanto niccasaññam pajahati...pe... paṭinissajjanto ādānam pajahati. Imehi sattahi ākārehi vedanam anupassati. Vedanā upaṭṭhānam, no sati. Sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena nāñena tam vedanam anupassati. Tena vuccati – “vedanāsu vedanānupassanāsatipaṭṭhānā”.

Bhāvanāti catasso bhāvanā...pe... evam vedanāsu vedanānupassī viharati.

[Ga] katham **citte cittānupassī viharati?** Idhekacco sarāgam cittam aniccato anupassati, no niccato...pe... paṭinissajjati, no ādiyati. Aniccato anupassanto niccasaññam pajahati...pe... paṭinissajjanto ādānam pajahati. Imehi sattahi ākārehi cittam anupassati. Cittam upaṭṭhānam, no sati. Sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena nāñena tam cittam anupassati. Tena vuccati – “citte cittānupassanāsatipaṭṭhānā”.

Bhāvanāti catasso bhāvanā...pe... āsevanaṭṭhena bhāvanā.

Idhekacco vītarāgam cittam...pe... sadosam cittam... vītadosam cittam... samoham cittam... vītamoham cittam... samkhittam cittam... vikkhittam cittam... mahaggataṁ cittam... amahaggataṁ cittam... sauttaram cittam... anuttaram cittam... samāhitam cittam... asamāhitam cittam... vimuttam cittam... avimuttam cittam... cakkhuviññānam... sotaviññānam... ghānaviññānam... jivhāviññānam... kāyaviññānam... manoviññānam aniccato anupassati, no niccato...pe... paṭinissajjati, no ādiyati. **Aniccato anupassanto** niccasāññam pajahati...pe... paṭinissajjanto ādānam pajahati. Imehi sattahi ākārehi cittam anupassati. Cittam upaṭṭhānam, no sati. Sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena ñāñena tam cittam anupassati. Tena vuccati – “citte cittānupassanāsatipaṭṭhānā”.

Bhāvanāti catasso bhāvanā...pe... āsevanaṭṭhena bhāvanā. Evam citte cittānupassī viharati.

[Gha] katham **dhammesu dhammānupassī viharati?** Idhekacco ṭhapetvā kāyam ṭhapetvā vedanam ṭhapetvā cittam tadavasese dhamme aniccato anupassati, no niccato; dukkhatō anupassati, no sukhato; anattato anupassati, no attato; nibbindati, no nandati; virajjati, no rājjati; nirodheti, no samudeti; paṭinissajjati, no ādiyati. Aniccato anupassanto niccasāññam pajahati, dukkhatō anupassanto sukhasāññam pajahati, anattato anupassanto attasaññam pajahati, nibbindanto nandim pajahati, virajjanto rāgam pajahati, nirodhento samudayaṁ pajahati, paṭinissajjanto ādānam pajahati. Imehi sattahi ākārehi te dhamme anupassati. Dhammā upaṭṭhānam, no sati. Sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena ñāñena te dhamme anupassati. Tena vuccati – “dhammesu dhammānupassanāsatipaṭṭhānā”.

Bhāvanāti catasso bhāvanā – tattha jātānam dhammānam anativattanaṭṭhena bhāvanā, indriyānam ekarasaṭṭhena bhāvanā, tadupagavīriyavāhanaṭṭhena bhāvanā, āsevanaṭṭhena bhāvanā. Evam dhammesu dhammānupassī viharatī.

Satipaṭṭhānakathā niṭṭhitā.

9. Vipassanākathā

36. Evam me sutam – ekam samayam bhagavā sāvatthiyam viharati jetavane anāthapiṇḍikassa ārāme. Tatra kho bhagavā bhikkhū āmantesi – “bhikkhavo”ti. “Bhadante”ti te bhikkhū bhagavato paccassosum. Bhagavā etadavoca –

“So vata, bhikkhave, bhikkhu kañci [kiñci (ka.) a. ni. 6.99-100 passitabbā] saṅkhāram niccato samanupassanto anulomikāya khantiyā samannāgato bhavissatī – netam ṭhānam vijjati; anulomikāya khantiyā asamannāgato sammattaniyāmaṁ okkamissatī – netam ṭhānam vijjati; sammattaniyāmaṁ anokkamamāno sotāpattiphalaṁ vā sakadāgāmiphalaṁ vā anāgāmiphalaṁ vā arahattam vā [arahattaphalaṁ vā (syā. ka.) a. ni. 6.98 passitabbā] sacchikarissatī – netam ṭhānam vijjati.

“So vata, bhikkhave, bhikkhu sabbasaṅkhāre aniccato samanupassanto anulomikāya khantiyā samannāgato bhavissatī – ṭhānametam vijjati; anulomikāya khantiyā samannāgato sammattaniyāmaṁ okkamissatī – ṭhānametam vijjati, sammattaniyāmaṁ okkamamāno sotāpattiphalaṁ vā sakadāgāmiphalaṁ vā anāgāmiphalaṁ vā arahattam vā sacchikarissatī – ṭhānametam vijjati.

“So vata, bhikkhave, bhikkhu kañci saṅkhāram sukhato samanupassanto anulomikāya khantiyā samannāgato bhavissatī – netam ṭhānam vijjati; anulomikāya khantiyā asamannāgato sammattaniyāmaṁ okkamissatī – netam ṭhānam vijjati; sammattaniyāmaṁ anokkamamāno sotāpattiphalaṁ vā sakadāgāmiphalaṁ vā anāgāmiphalaṁ vā arahattam vā sacchikarissatī – netam ṭhānam vijjati.

“So vata, bhikkhave, bhikkhu sabbasaṅkhāre dukkhato samanupassanto anulomikāya khantiyā samannāgato bhavissatīti – ṭhānametam vijjati; anulomikāya khantiyā samannāgato sammattaniyāmaṁ okkamissatīti – ṭhānametam vijjati; sammattaniyāmaṁ okkamamāno sotāpattiphalam vā sakadāgāmiphalam vā anāgāmiphalam vā arahattam vā sacchikarissatīti – ṭhānametam vijjati.

“So vata, bhikkhave, bhikkhu kañci dhammam attato samanupassanto anulomikāya khantiyā samannāgato bhavissatīti – netam ṭhānam vijjati; anulomikāya khantiyā asamannāgato sammattaniyāmaṁ okkamissatīti – netam ṭhānam vijjati; sammattaniyāmaṁ anokkamamāno sotāpattiphalam vā sakadāgāmiphalam vā anāgāmiphalam vā arahattam vā sacchikarissatīti – netam ṭhānam vijjati.

“So vata, bhikkhave, bhikkhu sabbadhamme [kañci dhammam (syā.), kiñci dhammam (ka.) a. ni. 6.100 passitabba] anattato samanupassanto anulomikāya khantiyā samannāgato bhavissatīti – ṭhānametam vijjati; anulomikāya khantiyā samannāgato sammattaniyāmaṁ okkamissatīti – ṭhānametam vijjati; sammattaniyāmaṁ okkamamāno sotāpattiphalam vā sakadāgāmiphalam vā anāgāmiphalam vā arahattam vā sacchikarissatīti – ṭhānametam vijjati.

“So vata, bhikkhave, bhikkhu nibbānaṁ dukkhato samanupassanto anulomikāya khantiyā samannāgato bhavissatīti – netam ṭhānam vijjati; anulomikāya khantiyā asamannāgato sammattaniyāmaṁ okkamissatīti – netam ṭhānam vijjati; sammattaniyāmaṁ anokkamamāno sotāpattiphalam vā sakadāgāmiphalam vā anāgāmiphalam vā arahattam vā sacchikarissatīti – netam ṭhānam vijjati.

“So vata, bhikkhave, bhikkhu nibbānaṁ sukhato samanupassanto anulomikāya khantiyā samannāgato bhavissatīti – ṭhānametam vijjati; anulomikāya khantiyā samannāgato sammattaniyāmaṁ okkamissatīti – ṭhānametam vijjati; sammattaniyāmaṁ okkamamāno sotāpattiphalam vā sakadāgāmiphalam vā anāgāmiphalam vā arahattam vā sacchikarissatīti – ṭhānametam vijjati”.

37. Katihākārehi anulomikam khantiṁ paṭilabhati, katihākārehi sammattaniyāmaṁ okkamati? Cattārīsāya ākārehi anulomikam khantiṁ paṭilabhati, cattārīsāya ākārehi sammattaniyāmaṁ okkamati.

Katamehi cattārīsāya ākārehi anulomikam khantiṁ paṭilabhati, katamahi cattārīsāya ākārehi sammattaniyāmaṁ okkamati? Pañcakkhandhe aniccato dukkhato rogato gaṇḍato sallato aghato ābādhato parato palokato ītito upaddavato bhayato upasaggato calato pabhaṅguto [pabhaṅgato (syā.)] addhuvato atānato [attānato (syā.)] aleñato asarañato rittato tucchato suññato anattato ādīnavato vipariñāmadhammato asārakato aghamūlato vadhekato vibhavato sāsavato saṅkhatato mārāmisato jātidhammato jarādhammato byādhidhammato marañadhammato sokadhammato paridevadhammato upāyāsadhammato saṃkilesikadhammato.

38. Pañcakkhandhe aniccato passanto anulomikam khantiṁ paṭilabhati. Pañcannam kandhānaṁ nirodho niccaṁ nibbānanti passanto sammattaniyāmaṁ okkamati. Pañcakkhandhe dukkhato passanto anulomikam khantiṁ paṭilabhati. Pañcannam kandhānaṁ nirodho sukhaṁ nibbānanti passanto sammattaniyāmaṁ okkamati. Pañcakkhandhe rogato passanto anulomikam khantiṁ paṭilabhati. Pañcannam kandhānaṁ nirodho ārogyam nibbānanti passanto sammattaniyāmaṁ okkamati. Pañcakkhandhe gaṇḍato passanto anulomikam khantiṁ paṭilabhati. Pañcannam kandhānaṁ nirodho agaṇḍam [nigando (syā.)] nibbānanti passanto sammattaniyāmaṁ okkamati. Pañcakkhandhe sallato passanto anulomikam khantiṁ paṭilabhati. Pañcannam kandhānaṁ nirodho visallaṁ [nissallam (syā.)] nibbānanti passanto sammattaniyāmaṁ okkamati.

Pañcakkhandhe aghato passanto anulomikam khantiṁ patilabhati. Pañcannam kandhānaṁ nirodho anagho nibbānanti passanto sammattaniyāmaṁ okkamati. Pañcakkhandhe ābādhato passanto

anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho anābādho nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe parato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho aparappaccayaṁ nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe palokato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho apalokadhammo nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe ītito passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho anītikam nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati.

Pañcakkhandhe upaddavato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho anupaddavaṁ nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe bhayato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho abhayam nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe upasaggato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho anupasaggam nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe calato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho acalam nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe pabhaṅguto passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho apabhaṅgu [appabhaṅgaṁ (syā.)] nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati.

Pañcakkhandhe addhuvato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho dhuvaṁ nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe atāṇato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho tāṇam nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe aleñato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho leñam nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe asaraṇato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho saraṇam nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe rittato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho arittam nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati.

Pañcakkhandhe tucchato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho atucchaṁ nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe suññato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho paramasuññam nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe anattato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho paramatthaṁ nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe ādīnavato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho anādīnavam nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe vipariṇāmadhammato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho avipariṇāmadhammam nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati.

Pañcakkhandhe asārakato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho sāram nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe aghamūlato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho anaghāmūlam nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe vad hakato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho avadhakam nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe vibhavato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho avibhavam nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe sāsavato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho anāsavam nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati.

Pañcakkhandhe sañkhataṁ nibbānanti passanto sammattaniyāmam okkamati. Pañcakkhandhe mārāmisato passanto anulomikam khantim paṭilabhati. Pañcannam khandhānam nirodho nirāmisam nibbānanti

passanto sammattaniyāmam̄ okkamati. Pañcakkhandhe jātidhammadto passanto anulomikam̄ khantiṁ paṭilabhati. Pañcannam̄ khandhānaṁ nirodho ajātaṁ nibbānanti passanto sammattaniyāmam̄ okkamati. Pañcakkhandhe jarādhammadto passanto anulomikam̄ khantiṁ paṭilabhati. Pañcannam̄ khandhānaṁ nirodho ajaraṁ nibbānanti passanto sammattaniyāmam̄ okkamati. Pañcakkhandhe byādhidhammadto passanto anulomikam̄ khantiṁ paṭilabhati. Pañcannam̄ khandhānaṁ nirodho abyādhi [abyādhidhammad (syā.)] nibbānanti passanto sammattaniyāmam̄ okkamati.

Pañcakkhandhe maraṇadhammadto passanto anulomikam̄ khantiṁ paṭilabhati. Pañcannam̄ khandhānaṁ nirodho amataṁ nibbānanti passanto sammattaniyāmam̄ okkamati. Pañcakkhandhe sokadhammadto passanto anulomikam̄ khantiṁ paṭilabhati. Pañcannam̄ khandhānaṁ nirodho asokaṁ nibbānanti passanto sammattaniyāmam̄ okkamati. Pañcakkhandhe paridevadhammadto passanto anulomikam̄ khantiṁ paṭilabhati. Pañcannam̄ khandhānaṁ nirodho aparidevaṁ nibbānanti passanto sammattaniyāmam̄ okkamati. Pañcakkhandhe upāyāsadhammadto passanto anulomikam̄ khantiṁ paṭilabhati. Pañcannam̄ khandhānaṁ nirodho anupāyāsaṁ nibbānanti passanto sammattaniyāmam̄ okkamati. Pañcakkhandhe saṃkilesikadhammadto passanto anulomikam̄ khantiṁ paṭilabhati. Pañcannam̄ khandhānaṁ nirodho asaṃkiliṭṭhaṁ nibbānanti passanto sammattaniyāmam̄ okkamati.

39. Aniccatoti, aniccānupassanā. Dukkhatoti, dukkhānupassanā. Rogatoti, dukkhānupassanā. Gaṇḍatoti, dukkhānupassanā. Sallatoti, dukkhānupassanā. Aghatoti, dukkhānupassanā. Ābādhatoti, dukkhānupassanā. Paratoti, anattānupassanā. Palokatoti, aniccānupassanā. Ītitoti, dukkhānupassanā.

Upaddavatoti, dukkhānupassanā. Bhayatoti, dukkhānupassanā. Upasaggatoti, dukkhānupassanā. Calatoti, aniccānupassanā. Pabhaṅgutoti, aniccānupassanā. Addhuvatoti, aniccānupassanā. Atāṇatoti, dukkhānupassanā. Aleṇatoti, dukkhānupassanā. Asaraṇatoti, dukkhānupassanā. Rittatoti, anattānupassanā.

Tucchatoti, anattānupassanā. Suññatoti, anattānupassanā. Anattatoti, anattānupassanā. Ādīnavatoti, dukkhānupassanā. Vipariṇāmadhammatoti, aniccānupassanā. Asārakatoti, anattānupassanā. Aghamūlatoti, dukkhānupassanā. Vadhakatoti, dukkhānupassanā. Vibhavatoti, aniccānupassanā. Sāsavatoti, dukkhānupassanā.

Saṅkhatatoti, aniccānupassanā. Mārāmisatoti, dukkhānupassanā. Jātidhammatoti, dukkhānupassanā. Jarādhammatoti, dukkhānupassanā. Byādhidhammatoti, dukkhānupassanā. Maraṇadhammatoti, aniccānupassanā. Sokadhammatoti, dukkhānupassanā. Paridevadhammatoti, dukkhānupassanā. Upāyāsadhammatoti, dukkhānupassanā. Saṃkilesikadhammatoti, dukkhānupassanā.

Imehi cattālīsaya ākārehi anulomikam̄ khantiṁ paṭilabhati. Imehi cattālīsaya ākārehi sammattaniyāmam̄ okkamati.

Imehi cattālīsaya ākārehi anulomikam̄ khantiṁ paṭilabhatassa, imehi cattālīsaya ākārehi sammattaniyāmam̄ okkamantassa kati aniccānupassanā, kati dukkhānupassanā, kati anattānupassanā?

Pañcavīsatī anattānupassanā, paññāsa aniccānupassanā;
Satam̄ pañcavīsatī ceva, yāni dukkhe pavuccareti.

Vipassanākathā niṭṭhitā.

10. Mātikākathā

40. Nicchāto [nicchāto muccatī (syā.)], mokkho vimokkho, vijjāvimutti, adhisīlam̄, adhicittam̄, adhipaññā, passaddhi, ḥāṇam̄, dassanam̄ visuddhi [suddhi (syā.)] nekkhammaṁ, nissaraṇam̄ paviveko,

vossaggo, cariyā, jhānavimokkho, bhāvanā, adhiṭṭhānam, jīvitam.

41. Nicchātoti nekkhammena kāmacchandato nicchāto, abyāpādena byāpādato nicchāto...pe... paṭhamena jhānena nīvaraṇehi nicchāto...pe... arahattamaggene sabbakilesehi nicchāto.

Mokkho vimokkhōti nekkhammena kāmacchandato muccatī – mokkho vimokkho. Abyāpādena byāpādato muccatī – mokkho vimokkho...pe... paṭhamena jhānena nīvaraṇehi muccatī – mokkho vimokkho...pe... arahattamaggene sabbakilesehi muccatī – mokkho vimokkho.

Vijjāvimuttīti nekkhammam vijjatīti vijjā, kāmacchandato muccatīti vimutti. Vijjanto muccati, muccanto vijjatīti – vijjāvimutti. Abyāpādo [abyāpādam (syā.)] vijjatīti vijjā, byāpādato vimuccatīti vimutti. Vijjanto muccati, muccanto vijjatīti – vijjāvimutti...pe... arahattamaggo vijjatīti vijjā, sabbakilesehi muccatīti vimutti. Vijjanto muccati, muccanto vijjatīti – vijjāvimutti.

Adhisilām adhicittam adhipaññāti nekkhammena kāmacchandam, samvaraṭṭhena sīlavisuddhi, avikkhepaṭṭhena cittavisuddhi, dassanaṭṭhena diṭṭhivisuddhi. Yo tattha samvaraṭṭho, ayam adhisilasikkhā. Yo tattha avikkhepaṭṭho, ayam adhicittasikkhā. Yo tattha dassanaṭṭho, ayam adhipaññāsikkhā. Abyāpādena byāpādam samvaraṭṭhena sīlavisuddhi...pe... arahattamaggene sabbakilese samvaraṭṭhena sīlavisuddhi, avikkhepaṭṭhena cittavisuddhi. Dassanaṭṭhena diṭṭhivisuddhi. Yo tattha samvaraṭṭho, ayam adhisilasikkhā. Yo tattha avikkhepaṭṭho, ayam adhicittasikkhā. Yo tattha dassanaṭṭho, ayam adhipaññāsikkhā.

Passaddhīti nekkhammena kāmacchandam paṭippassambheti, abyāpādena byāpādam paṭippassambheti...pe... arahattamaggene sabbakilese paṭippassambheti.

Ñāṇanti kāmacchandassa pahīnattā nekkhammam ñātaṭṭhena ñāṇam; byāpādassa pahīnattā abyāpādo ñātaṭṭhena ñāṇam...pe... sabbakilesānam pahīnattā arahattamaggo ñātaṭṭhena ñāṇam.

Dassananti kāmacchandassa pahīnattā nekkhammam diṭṭhattā dassanam. Byāpādassa pahīnattā abyāpādo diṭṭhattā dassanam...pe... sabbakilesānam pahīnattā arahattamaggo diṭṭhattā dassanam.

Visuddhīti kāmacchandam pajahanto nekkhammena visujjhati. Byāpādam pajahanto abyāpādena visujjhati...pe... sabbakilese pajahanto arahattamaggene visujjhati.

Nekkhammanti kāmānametam nissaraṇam, yadidam nekkhammam. Rūpānametam nissaraṇam, yadidam āruppam. Yam kho pana kiñci bhūtam saṅkhataṁ paṭiccasamuppannam, nirodho tassa nekkhammam. Byāpādassa abyāpādo nekkhammam. Thinamiddhassa ālokasaññā nekkhammam...pe... sabbakilesānam arahattamaggo nekkhammam.

Nissaraṇanti kāmānametam nissaraṇam, yadidam nekkhammam. Rūpānametam nissaraṇam, yadidam āruppam. Yam kho pana kiñci bhūtam saṅkhataṁ paṭiccasamuppannam, nirodho tassa nissaraṇam. Kāmacchandassa nekkhammam nissaraṇam. Byāpādassa abyāpādo nissaraṇam...pe... sabbakilesānam arahattamaggo nissaraṇam.

Pavivekoti kāmacchandassa nekkhammam paviveko ...pe... sabbakilesānam arahattamaggo paviveko.

Vossaggoti nekkhammena kāmacchandam vossajjatīti – vossaggo. Abyāpādena byāpādam vossajjatīti – vossaggo...pe... arahattamaggene sabbakilese vossajjatīti – vossaggo.

Cariyāti kāmacchandaṁ pajahanto nekkhammena carati. Byāpādaṁ pajahanto abyāpādena carati... pe... sabbakilese pajahanto arahattamaggena carati.

Jhānavimokkhoti nekkhammam jhāyatīti – jhānam. Kāmacchandaṁ jhāpetīti – jhānam. Jhāyanto muccatīti – jhānavimokkho. Jhāpento muccatīti – jhānavimokkho. Jhāyantīti dhammā. Jhāpentīti kilese. Jhāte ca jhāpe ca jānātīti – jhānajhāyī [jhānavimokkho (syā.) atthakathā oloketabbā]. Abyāpādo jhāyatīti jhānam. Byāpādaṁ jhāpetīti – jhānam... pe... ālokasaññā jhāyatīti – jhānam. Thinamiddham jhāpetīti – jhānam... pe... arahattamaggo jhāyatīti – jhānam. Sabbakilese jhāpetīti – jhānam. Jhāyanto muccatīti – jhānavimokkho. Jhāpento muccatīti – jhānavimokkho. Jhāyantīti – dhammā. Jhāpentīti – kilese. Jhāte ca jhāpe ca jānātīti – jhānajhāyī.

42. Bhāvanā adhiṭṭhānam jīvitanti kāmacchandaṁ pajahanto nekkhammam bhāvetīti – bhāvanāsampanno. Nekkhammasena cittam adhiṭṭhātīti – adhiṭṭhānasampanno. Svāyam evam bhāvanāsampanno adhiṭṭhānasampanno samaṁ jīvati, no visamaṁ; sammā jīvati, no micchā; visuddham jīvati, no kiliṭṭhanti – ājīvasampanno. Svāyam evam bhāvanāsampanno adhiṭṭhānasampanno ājīvasampanno yaññadeva parisam upasaṅkamati – yadi khattiyanaparisam yadi brāhmaṇaparisam yadi gahapatiparisam yadi samaṇaparisam – visārado upasaṅkamati amaṅkubhūto. Tam kissa hetu? Tathā hi so bhāvanāsampanno adhiṭṭhānasampanno ājīvasampanno.

Byāpādaṁ pajahanto abyāpādaṁ bhāvetīti – bhāvanāsampanno... pe... thinamiddham pajahanto ālokasaññam bhāvetīti – bhāvanāsampanno... pe... uddhaccam pajahanto avikkhepaṁ bhāvetīti – bhāvanāsampanno... pe... vicikiccham pajahanto dhammavavatthānam bhāvetīti – bhāvanāsampanno... pe... avijjam pajahanto vijjam bhāvetīti – bhāvanāsampanno... pe... aratiṁ pajahanto pāmojjam bhāvetīti – bhāvanāsampanno... pe... nīvaraṇe pajahanto paṭhamam jhānam bhāvetīti – bhāvanāsampanno... pe... sabbakilese pajahanto arahattamaggam bhāvetīti – bhāvanāsampanno. Arahattamaggavasena cittam adhiṭṭhātīti – adhiṭṭhānasampanno. Svāyam evam bhāvanāsampanno adhiṭṭhānasampanno samaṁ jīvati, no visamaṁ; sammā jīvati, no micchā; visuddham jīvati, no kiliṭṭhanti – ājīvasampanno. Svāyam evam bhāvanāsampanno adhiṭṭhānasampanno ājīvasampanno yaññadeva parisam upasaṅkamati – yadi khattiyanaparisam yadi brāhmaṇaparisam yadi gahapatiparisam yadi samaṇaparisam – visārado upasaṅkamati amaṅkubhūto. Tam kissa hetu? Tathā hi so bhāvanāsampanno adhiṭṭhānasampanno ājīvasampannoti.

Mātikākathā niṭṭhitā.

Paññāvaggo tatiyo.

Tassuddānam –

Paññā iddhi abhisamayo, viveko cariyapañcamo;
Pātiḥāri samasīsi, satipaṭṭhānā vipassanā;
Tatiye paññāvaggamhi, mātikāya ca te dasāti.

Mahāvaggo yuganaddho, paññāvaggo ca nāmato;
Tayova vaggā imamhi [tivaggo yassa vikkhepo (syā. ka.)], paṭisambhidāpakarane.

Anantanayamaggesu, gambhīro sāgarūpamo;
Nabhañca tārakākīñam, thūlo jātassaro yathā;
Kathikānam visālāya, yogīnam nāṇajotananti.

Paṭisambhidāmaggapāli niṭṭhitā.